

ÖZET

TEZİN BAŞLIĞI : ASYA-PASİFİK BÖLGESİNDE YAŞANAN
GELİŞMELER VE BU GELİŞMELERİN GELECEKTE
TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİNE OLAN ETKİLERİ

YAZAR ADI : Şenol TAŞTEKİN

Soğuk savaşın sona ermesi uluslararası sistemin yapısında önemli değişikliklere neden olmuş; iki kutuplu sistemden tek kutupluluğa doğru bir geçiş süreci yaşanmaya başlamıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra ABD, tek süper güç olarak dünya siyasetine gittikçe artan biçimde ağırlığını ortaya koymuştur.

Dünyadaki değişen dengelere paralel olarak Pasifik bölgesinde de değişimler yaşanmaya başlanmıştır. ABD'nin tek süper güç konumu zamanla değişime uğramak durumunda kalacaktır. Asya-Pasifik bölgesinin ekonomik ve teknolojik açıdan etkili olan ülkeleri Rusya, Çin ve Japonya ile potansiyel güç konumundaki Hindistan'ın ABD'ye rakip olmaları çok yakın görünmektedir.

Bugün zengin enerji kaynakları, yer altı maden rezervleri, dev ekonomik güçleri ve bunlara karşılık potansiyel çatışma alanları nedeniyle Asya-Pasifik bölgesi dünyanın ilgi odağı durumundadır.

Üç kıtanın ve çeşitli kültürlerin ve değerlerin kesişme noktasında bulunan Türkiye, jeostratejik konumu itibarıyla kritik bir yerdedir. Ancak Türkiye'nin jeopolitik önemi azalmamış, artmıştır. Türkiye, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Avrasya kuşağında merkezi bir duruma gelmiş; politik, güvenlik ve ekonomik açılardan büyük bir rol ve önem kazanmıştır.

Bununla birlikte Türkiye bölge ülkelerinin bir kısmı ile tarihsel, sosyal ve kültürel bağlara ,diğer bir kısmı ile ise tarihsel bir geçmişe sahip olmanın verdiği avantajla bölgede söz sahibi ülke konumunda olacaktır.

Türkiye'nin bölgesel hatta küresel bir güç olabilmesi için bu bölgedeki uluslar arası gelişmeleri yakından takip ederek hedef ve stratejiler belirlemesi ve bunları vakit geçirmeden uygulamaya koyması gereklidir.

SUMMARY

SUMMARY OF THESIS : Occuring Developments At Asia-Pacific Area And It's Effects On The Security Of Turkey By The Time

AUTHOR: Şenol TAŞTEKİN

Ending of the Cold War made some important changes on the international political systems such that uni-polar system occurred instead of bi-polar systems. Later then the USSR's aftermath, US became the only super power and getting greater effect on the world's policy.

According to changes on the strategies of the leading countries, Pacific region has also changes. By the time the only super power position of US will be change. It's very close that economic and tecnologically Asia-Pacific's leading countries such that Russia,China and Japan and also a potential named India will get US's place.

Nowadays, Asia-Pacific region will be interested because that has very important energy sources, serious mine reserves, great economic power and also potential crisis areas.

Turkey, which placed on the center of three continents and different cultural and civilizations, is on a very critical place.Turkey became the center position of Euroasia which get together Asia and Europe, and also political,economic and security.

Besides that Turkey has historical,social and cultural links with some countries which the other has historical background, This situation will be a great advantage for Turkey to get an important position at the scene.

For being a regional and also maybe a global power Turkey must be very close to the international developments and determine very serious targets and strategies which are as soon as possible will be executed.

1. GİRİŞ

Bugün kimsenin hiç kuşkusunun olmadığı bir şey varsa o da dünyanın ekonomik, kültürel ve siyasi ağırlık merkezinin Asya'ya kaymakta olduğudur. Muhtemeldir ki geleceğin tarihçilerine 20. yüzyılı 21. yüzyıla bağlayan dönemde dünyada gerçekleşmiş olan en büyük değişiklik nedir diye sorulduğunda, cevap "Doğu Asya'nın yükselişi" olacaktır. Oysa 21. yüzyıla girmemizin üzerinden henüz on yıl geçmemiş olmasına rağmen Çin'in akıl almaz ekonomik gelişmesi, dünyanın üretim merkezi haline gelmesi, bunun doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı ve bütün bunların muhtemel siyasi getirileri Sovyetler Birliği'nin dağılışı olayını gölgelemiştir. Asya'nın yükselişi ve dünyanın öncelikli olarak ekonomik, ardından siyasi ve kültürel ağırlık merkezinin Asya'ya kayışı sadece Çin'in son dönemlerdeki ekonomik büyümesi ile başlayan yeni bir olgu değildir. Asya'nın yükselişi 20. yüzyılın başlarında Japonya'nın bir dünya gücü haline gelmesi ile başlamış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kesintiye uğramış, 1980'lerde bu ülkenin bir "ekonomik süper güç" olması ile devam etmiş, Japonya ekonomik durgunluğa girdiğinde ise Güneydoğu Asya ülkelerinin büyük gelişmeler kat etmesi ve "Asya Mucizesi"ne damga vurması ile sürmüştür. 1997-1998 Asya Krizi ile bayrak Çin'e geçmiştir. Bir gün Çin'de bir kriz çıkarsa muhtemelen Hindistan veya ekonomisi tekrar yükselişe geçen Japonya, dünyadaki büyümenin motoru olacaktır. Başaktör değişse bile Asya'nın önlenemez yükselişi devam etmektedir¹.

Tarihi seyir içinde Çin'in sınır ve bölge ülkeleriyle ilişkileri sürekli gündemde olmuştur. Çin ile Japonya arasında tarihsel nedenlerden kaynaklanan sorunlar dönemsel olarak gündeme gelse de, iki ülkenin ekonomik bağları oldukça güçlüdür. Kuzey ve Güney Kore ile ilişkilerde ise ibre giderek değişmekte ve Güney Kore ile ilişkiler sıkılaşmaktadır. Bunda ekonomik bağlar kadar geçmişte benzer şekilde Japon istilasına maruz kalmanın psikolojisi de rol oynamaktadır. Diğer bir kritik durum da sınır komşusu Hindistan ile ilişkilerde gözlenmektedir. Dünyanın en kalabalık bu iki devleti arasında 1962 yılında yaşanan sınır çatışmasından ve Çin'in Pakistan ile sıkı ilişkiler kurmasından kaynaklanan gerginlik sürmektedir. ASEAN (Güneydoğu Asya ülkeleri Birliği)

¹ Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, SiSAV Yayını No. 21, İstanbul, 2000.

üyesi bazı ülkelerle de Güney Çin Denizi'nde bulunan Spratly adaları üzerindeki egemenlik iddiaları yüzünden sürtüşmeler yaşanmaktadır. Ancak hem Hindistan, hem de ASEAN ülkeleriyle 1990'lı yıllardan bu yana ekonomik bağların güçlenmesi gerginlikleri törpüleyici bir unsur olmuştur. 2002 yılında imzalanan bir anlaşmaya göre ASEAN üyesi 10 ülke ile Çin arasında 2010-2015 yılları arasında bir serbest ticaret bölgesinin hayata geçmesi karara bağlanmıştır. Rusya ile ilişkilerde ise ekonomik değil siyasi ilişkiler öne çıkmaktadır. Bu ülke ile ticaret hacmi ülkenin toplam ticaretinin yüzde 1,8'ini oluştursa da benzer rejim değişiklikleri yasayan iki ülkenin ABD'nin hamlelerine verdikleri tepkilerin kısmen benzer olması dolayısıyla dış siyasetlerinde ve dolayısıyla ikili ilişkilerinde bir örtümse görülmektedir. Ancak önümüzdeki dönemde Çin ile Rusya arasındaki ilişkilere Orta Asya üzerindeki güç dengesi paylaşımının damgasını vurması beklenmektedir².

Bir süper güç, gücünü küresel olarak yansıtabilendir. Büyük güç ise gücünü yalnızca bölgesel olarak yansıtabilir ve bunu da kararlı bir şekilde ve bir süper gücün veya büyük güçler koalisyonunun müdahalesinin yokluğunda yapar. Bir büyük güç, yakın askeri kapasitelerden mahrum olabilir de, istediği takdirde onu bir süper güce dönüştürebilecek muazzam bir ekonomik motora sahiptir. Bu tanıma göre Rusya ve Çin büyük güçtür; Avrupa ve Japonya ve Hindistan da öyledir³.

² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Çin Ülke Bülteni, Kasım 2006

³ SÂNDIKLI Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, 2002.

2. 21 NCİ YÜZYILDA GÜÇ MERKEZLERİ

2.1. Genel

Siyasi tarih içinde uluslararası düzenin ciddi bir değişim geçirdiği her dönemde önce kaotik bir süreç yaşanmış; sonra da bu süreci iyi değerlendirebilen güçlerin öncülüğünde yeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Klasik Ortaçağ parametrelerini devre dışına iterek ulus-devlet sisteminin kuruluşunu tescil eden Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Anlaşmasına dayalı düzen de, Fransız Devrimi'nin getirdiği ivme ile yerleşik Avrupa düzenini sarsan Napolyon Savaşları ve bu savaşların sonucunda gerçekleştirilen Viyana Kongresi'nin hukuki zemine dayanan klasik güçler dengesi sistemi de, sömürgeci rekabetin doğurduğu 1 nci ve 2 nci Dünya Savaşları sonucunda önce Milletler Cemiyeti ile daha sonra Birleşmiş Milletler ile uluslararası sistemin temeline oturan Ortak Güvenlik Sistemi anlayışı da hep böylesi kaotik dönemlere son verme iddiasını taşımıştır. Ancak, genelde her yeni düzen getirme iddiası kendi iç çelişkileri sonucunda yeni kaotik yapılanmalara zemin teşkil etmiştir⁴.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni uluslararası sistemin Yeni Dünya Düzeni kavramı ile belirlenmesi öngörülmüştür. Westphalia Otuz Yıl Savaşlarına, Viyana Kongresi Napolyon savaşlarının Avrupa'da oluşturduğu dalgalanmalarına, Cemiyet-i Akvam ve Birleşmiş Milletler 1 nci ve 2 nci Dünya Savaşlarına yolaçan sömürgeci rekabete son vermeye dayalı yeni bir dünya düzeni kavramı etrafında şekillendirilmiştir. Bunun içindir ki *yeni dünya düzeni* kavramının Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapılanmasının dağılmaya başladığı seksenli yılların sonlarından itibaren uluslararası ilişkilerin merkezine yerleştirilmiş olması, aslında yeni bir kavramsallaştırma veya yeni bir olgu değildir. Bu yalnızca eski bir söylemin yeniden kullanılmasından ibarettir.⁵

⁴ ÇOMAK Hasret, "Soğuk Savaştan Sonra uluslararası Sistemin Yapısındaki Değişmeler", AGSK, AB ve NATO ilişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri Sempozyumu, Harp Akademileri, İstanbul, 11-12 Ocak 2001.

⁵ SÖNMEZOĞLU Faruk, "21. Yüzyılda Dünya Siyasetindeki Temel Gelişmeler, Eğilimler ve Sorunlar", HAK:Sempozyum Bildirileri, 07-08 Mart 2002.

Küreselleşen dünya, bilhassa Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra devrim niteliğinde üç büyük değişim içine girmiştir. Bunlar, jeostratejik değişim, bilgi değişimi ve yönetimlerdeki değişimlerdir.

Jeostratejik değişim, soğuk savaş süresince uzun yıllar bir birini kontrol altında tutmaya ve kollamaya çalışan güçler, Sovyetler Birliği'nin sahneden çekilmesi ile jeostratejik değişim geçirmeye başlamışlardır. Bu değişim, ABD'nde daha hızlı ve belirgin olmuş, dünya ABD'nin liderliğini yaptığı güç merkezlerinin çekim alanına girmiştir. Bu durum bazılarının düşündüğü gibi tek kutuplu bir dünyaya doğru giden bir süreç değildir. Jeostratejik değişim içinde bulunan güçler, mevcut jeopolitik durumu değiştirmek üzere güç ve nüfuzunu kullanma imkan ve kabiliyetine sahip ülkelerdir. Sebebi ne olursa olsun bu ülkelerden bazıları bölgesel hakimiyet veya global etkinlik peşindedirler. Bu ülkeler aynı zamanda ABD'nin gücünü de dikkate alarak, kendi çıkarlarının ne ölçüde ABD ile örtüştüğüne veya ters düştüğüne bakmakta; buna göre karar vererek, hedeflerini belirlemektedirler. ABD soğuk savaştan bu yana sahip olduğu gücün yaklaşık üçte biri oranında kuvvet indirimi yapmış olmasına rağmen hala dünyanın en güçlü ülkesidir.

21 nci yüzyılda ikinci büyük değişim bilgi ve bilgi teknolojisindeki değişimdir. Bu değişim; örneği görülmemiş bir hızla, her dört ila yedi yılda on kat artarak gelişmektedir. Ekonomik büyüme için bir ön koşul olan bu değişim; ülkeleri yakınlaştırması, totaliter hükümetlerin insanları kontrol etme kabiliyetini azaltması ve harp şekli ve uygulamasını değiştirmesi ile kendini belli etmektedir.

Üçüncü büyük değişim olan yönetimlerdeki değişim ise; ABD, Rusya, Avrupa Birliği, Çin vb.de olduğu gibi, merkezi hükümetlerin güçlerinin azalması, bölgesel ve yerel hükümetlerin daha fazla yetki ile donatılmasıyla kendisini göstermiştir. Bilgi çağının gereği olarak toplumlar daha iyi bilgilenmiş ve böyle bir toplumdan gelen baskılara karşı merkezi hükümetler daha hassas hale gelmişlerdir⁶.

⁶ SÖNMEZOĞLU Faruk, "21. Yüzyılda Dünya Siyasetindeki Temel Gelişmeler, Eğilimler ve Sorunlar", HAK:Sempozyum Bildirileri, 07-08 Mart 2002.

Varşova Pakti'nin ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması, ardından Doğu Avrupa ve Sovyet coğrafyasındaki sosyalist yönetim biçiminin ortadan kalkması sonucunda iki kutuplu sistemin sona ermesi ile ortaya çıkan yeni durum, uluslararası sistemde kırılma şeklindeki bir değişikliğe neden olmuştur. Bu gelişmenin kısa dönemli etkileri çerçevesinde ise iki temel sonuç ortaya çıkmıştır: *Sovyet tipi sosyalizm modelinin çöküşü ve etnik temele dayalı federatif yönetim biçimlerinde dağılma ya da ciddi krizlerin belirginleşmesi*. Ulusal devletlerin dünya siyasetindeki rolüne ilişkin tartışmalar son dönemde dünyada, uluslararası sistemde kümülatif bir biçimde ortaya çıkan bir önemli gelişme ve değişimin, teknolojiye, özellikle de iletişim teknolojilerindeki başdöndürücü gelişmenin uyarısı ile belirginleşen *karşılıklı-bağımlılık ve küreselleşme* olgusu ile yakından ilintilidir.⁷

Uluslararası sistemdeki güç dengesinin temel karakteri *çok-merkezlilik* üzerine odaklanmıştır. Genel olarak bu açıdan duyulan en belirgin endişe, tarihte çok-merkezli sayılabilecek dönemlere ilişkin olarak gözlemlenen istikrarsızlık ve çatışma sıklığı ile ilgilidir. Ancak, günümüzdeki uluslararası sistemin yapısını askeri/siyasi ve ekonomik açılardan tek düzeyde ele almak her zaman kolay veya mümkün değildir. "Süper Güçler"den ayakta kalan ABD'nin, "Dünyanın en güçlü devleti" unvanına sahip olmasına rağmen, uluslararası sistemde her düzeyde hiyerarşik bir yapı oluşturduğunu söylemek pek olası değildir⁸.

Günümüz uluslararası sisteminde en üstte ABD'nin yer aldığı askeri/siyasi açıdan yumuşak bir piramidal hiyerarşi mevcuttur. Buna karşılık, ülkelerin ekonomik/teknolojik kapasiteleri ve bunları harekete geçirebilme yetenekleri açısından durum farklıdır ve bu düzeyde çok merkezli bir yapıdan söz etmek mümkündür. Nitekim, ABD, askeri/siyasi hiyerarşik piramidin en üstünde bulunurken, aynı zamanda çok büyük bir ekonomik güç merkezidir. Ancak, artık dünyada başka ekonomik merkezlerden de söz etmek mümkündür. ABD dünyadaki toplam GSMH'nin yaklaşık %25'ini üretirken, AB yaklaşık %32'sini, Çin Halk Cumhuriyeti yaklaşık %13'ünü, Japonya ise

⁷ SÖNMEZOĞLU Faruk, "21. Yüzyılda Dünya Siyasetindeki Temel Gelişmeler, Eğilimler ve Sorunlar", HAK:Sempozyum Bildirileri, 07-08 Mart 2002.

⁸ DENK Nevzat, 21'nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Stratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2000.

yaklaşık %9'unu üretmektedir. Buradan hareketle, günümüz uluslararası sistemi, hiyerarşik ve çok merkezli ilişki kalıplarının iç-içe geçtiği, birlikte fonksiyon gördüğü bir yapıya sahiptir denilebilir. Bu iki düzey birlikte düşünüldüğünde, günümüz uluslararası sisteminin, ABD'nin "yönlendirici liderliği" altındaki bir güçlü devletler oligarşisi tarafından belirlendiği, en azından denetlendiği söylenebilir. Bu oligarşinin içerisinde yer alan devletlerin (veya benzeri yapıların) güçleri ve/veya güçlerinin bileşimleri birbiriyle aynı olmamakla beraber, hepsi de aynı kulübün üyesi durumundadır⁹.

Bu durumda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Japonya bu oligarşinin üyeleri olarak belirginleşmektedirler. Dolayısıyla, günümüzdeki global ve bölgesel güç dengeleri de, esas olarak bu aktörler tarafından belirlenmektedir. Öte yandan, uluslararası sistemin alt-sistemlerin hakim olduğu bir görünüm arz ettiği de söylenebilir. Balkanlar, Kafkasya, Güney Asya gibi birçok alt-sistem niteliğindeki bölge uluslararası sistemde büyük önem kazanmıştır. Günümüzdeki alt-sistemlerin çoğunda, uluslararası sistemin hiyerarşik/çok merkezli yapısının belirleyici etkisinden bağımsız olduğu ölçüde klasik güç dengesi sisteminin özelliklerini gözlemek mümkündür. Özellikle bölgesel politikalar düzeyinde çıkara dayalı güç dengesi anlayışı iyice belirginleşmiştir.

Önümüzdeki yüzyılın ilk dönemlerinde küresel ekonomi/politik rekabet ile bölgesel askeri/stratejik rekabet arasındaki bağımlılık ilişkisinin etkisini sürdürmesi beklenmektedir. Bu açıdan uluslararası sistemdeki aktörlerin konumlarına bakıldığında, ABD'nin bölgesel askeri/stratejik rekabetlerin nabzını tutma konusunda sahip olduğu teknolojik ve organizasyonel üstünlük ile, uluslararası hukuku belirleme gücünü kullanarak küresel ekonomi/politik rekabeti yönlendirmeye çalışacağı görülmektedir. Bu durum ise, ABD'yi kendisine bu imkanı veren mevcut statükoyu sürdürmeye yöneltmektedir. Almanya ve Japonya bir taraftan statükonun kendilerine getirdiği zaaf dolayısıyla ABD'ye gerek bölgesel gerekse küresel anlamda askeri/stratejik bir rakip olarak ortaya çıkmazken, ekonomi/politik alandaki avantajlarını en etkin bir şekilde kullanmaya çalışmakta ve bu yolla bölgesel etki alanlarına nüfuz edebilmenin zamanlamasında hassas davranmaktadırlar. Çin ise, olağanüstü

⁹ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

nüfusu ve Asya'da sahip olduğu etkinlik ile hem küresel ekonomi/politik alandaki paylaşımda kendini göstermeye hem de askeri/stratejik alanda sahip olduğu konumu ve potansiyeli geliştirmeye çalışmaktadır.¹⁰

Gelecekte, gerek kendisine özgü bir dinamikle gelişen Avrupa entegrasyonunun yarattığı çekim, gerekse dünyada kendisini hemen hemen her alanda hissettiren karşılıklı-bağımlılık olgusunun bir sonucu olarak, çeşitli düzeylerdeki bütünleşme arayış ve çabalarının hız kazanacağı düşünülebilir. Gerek Almanya, Fransa ve İngiltere üçlüsü arasındaki bazı sorunlar, gerekse tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'da da etnik temele dayalı milliyetçiliğin giderek yoğunluk kazanmasının bütünleşme fikrine ters düşen bir gelişme olması dolayısıyla, AB'nin evrim sürecinde önemli dalgalanmalar görülebilir. Öte yandan, bu konudaki pozitif gelişmelerin zaman içerisinde dünyanın diğer bölgelerinde de bu yöndeki eğilimlerin güçlenmesini, girişimlerin artmasını özendireceği söylenebilir. Nitekim, 1992 yılı ortalarında ABD, Kanada ve Meksika arasında son biçimini alarak imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (*North American Free Trade Agreement*) ile 1994 yılında resmen oluşturulan NAFTA buna iyi bir örnektir¹¹.

İçinde bulunduğumuz asırda uluslararası toplumun önünde duran en önemli sorun; barış; demokrasi, istikrar, gelişme, hürriyet ve hukukun üstünlüğü gibi değerler üzerinde yükselecek yeni bir uluslararası düzen yaratmaktır. Özellikle yeni dünya düzeninde insan hakları kavramı devletlerin "egemenlik hakkı" kavramının önüne geçecektir. Soğuk savaş sonunda global tehdidin kalkmış ve komünist ideolojinin çökmüş olması nedeniyle, yarının dünyasında ülkeler çıkarlarını takip etmek konusunda kendilerini daha serbest hissedecek, bu da ortaya çok kutuplu bir dünya çıkaracaktır.

Soğuk Savaş sonrasında Bosna, Kosova, Afganistan, Irak müdahaleleri ile halen uluslararası kamuoyunda tartışılmakta olan İran'a müdahale göz

¹⁰ SÖNMEZOĞLU Faruk, "21. Yüzyılda Dünya Siyasetindeki Temel Gelişmeler, Eğilimler ve Sorunlar", HAK:Sempozyum Bildirileri, 07-08 Mart 2002.

¹¹ Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, "Türkiye - ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını", İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1994

önüne alındığında, yeni dünya düzeninin, geçmiş dönemlerde olduğu gibi, yeniden kuvvet dengelerine dayanacağı anlaşılmaktadır.¹²

Bilgi ve askeri teknolojilerindeki üstünlüğü, ürettiği ekonomik büyüklüğü ve rekabet edilemez askeri gücü ile yeni dünya düzeninde ABD'nin süper güç olma konumunu sürdüreceği değerlendirilmektedir. Bu gücü her olayda ön plana çıkarmada diğer ülkelerin çekinceleri ABD'yi etkileyecek ve güç kullanımını kısıtlayacaktır.

Rusya'nın reformlarını yapmaya devam etmesi, Batı ile Rusya arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve Rusya'nın dış politikasında uluslararası istikrara yardımcı olacak şekilde hareket etmesi önem kazanmaktadır. 21 nci yüzyılda Rusya'nın uluslararası sisteme entegrasyonu, yeni dünya düzeninin önemli bir noktası olacaktır¹³.

¹² MANSBACH Richard W., "The Meaning of 11 September and Emerging Postinternational World", Geopolitics, 2003, Cilt 8, Sayı:3, s.16.

¹³ SEZER Duygu Bazoğlu, "Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Kalkılan ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? ,HAK Yayınları, 2002

2.2. Jeopolitik Güç Merkezleri

Uluslararası sistemdeki barışın muhafazası mevcut ve gelecekte ortaya çıkabilecek güç dengeleri ile yakından ilgilidir. Güç merkezleri 20 nci yüzyıl başında farklıydı. 20 nci yüzyıl başının güç odakları olarak İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya sayılabilir. Bugün ise farklıdır ve 21 nci yüzyıl ortasında da bu günden farklı olabilir.

Jeopolitik güç merkezi, "Kendi coğrafyası içerisinde ve dışında sahip olduğu ve kontrolü altında bulundurduğu güç kaynaklarını, diğer ülkelere oranla geliştirerek bu kaynakları kendi lehine etkileyebilen devletler veya devletler topluluğu" şeklinde tanımlanabilir. Küresel veya bölgesel güç olmanın altyapısını oluşturan unsurlar;

Strateji nitelikli ileri teknolojiye sahip olma ve üretme kapasitesi,

Coğrafi konum,

Pazar etkinliği,

Doğal kaynak egemenliğidir.

Güç merkezlerinin oluşumunda insanlar ve kaynaklar en önemli unsurlar olup, fikri ve teknolojik gelişmelerin paralelinde değerlendirilirler. Tüm bu unsurlara ise zemin teşkil eden coğrafyadır. İnsan unsuru, güç merkezlerinin ortaya çıkışında etkilidirler. Dünya tarihinde Rönesans, Reform ve Milliyetçilik gibi konular güç merkezlerinin oluşumuna dayanak olmuşlardır. Kaynaklar ise güç merkezlerinin oluşumuna maddi destek sağlamaktadırlar. Teknolojik gelişmeler ile düşünülen kaynaklar kolaylıkla, süratle ve büyük miktarda işlenmelerine olanak sağlamaktadır¹⁴.

¹⁴ Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, SİSAV Yayını No. 21, 2000.

Bir ülkenin büyük güç olabilmesi için, bütün uzmanlarca kabul edilen aşağıdaki yedi şartı yerine getirmesi gerekmektedir¹⁵.

Teknolojik Alan	Enerji ve iletişim alanındaki gelişmelere hakim olmak
Parasal Alan	Uluslararası alanda itibarı olan ve tasarruf edilebilir olarak değerlendirilen bir paraya sahip olmak
Ekonomik Alan	Yeteri kadar zengin olmak
Askeri Alan	Nükleer silahlara ve denizaşırı kullanılabilir düzeyde 10 civarında Deniz Piyade Tümenine sahip olmak
Coğrafi Alan	Hayati bir müttefikini, esas deniz ulaştırma yollarını, içilebilir su rezervlerini ve enerji kaynaklarını ülke sınırları dışında koruyabilecek pozisyona sahip olmak
Kültürel Alan	Milli ya da dinsel boyutta, diğerlerinin menfaatleri ile işbirliği yapmaya müsait ve eserleri ile diğerlerini kendisine çeken evrensel bir kültüre sahip olmak
Diplomatik Alan	Emperyalist bir dış politikayı tasarlayan ve uygulamaya koyan, uyumlu ve yeteri kadar kuvvetli bir devlete sahip olmak

Bugünkü dünyamız iki büyük güç merkezinin dünya hakimiyeti mücadelesini yaptıkları bir arena konumundadır. Bu güç merkezleri ABD ve Rusya'dır. Avrupa Birliği ve Çin yeni güç merkezi olarak dünyada konum alma çabası içerisinde görünmektedirler. Bununla birlikte, ABD'nin hem Çin hem de Rusya ile krizleri, dünyanın, Soğuk Savaş'ın büyük bir kısmına egemen olan üç oyunculu oyuna geri dönmekte olduğunu göstermektedir. Rusya ve Çin'in koalisyonu durumunda dahi ABD'nin gücüne denk olamamaları nedeniyle jeopolitik bulmacada mihver niteliğinde bir parçanın eksik kaldığını ve sözkonusu parçanın, Avrupa veya Japonya olabileceği ileri sürülmektedir¹⁶.

¹⁵ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, 2002.

¹⁶ FRIEDMAN George, "Avrupa mı Japonya mı: Eksik Jeopolitik Parça", 22 Mayıs 2001.

Yeni oluşumlar içerisinde bulunan güç merkezlerinin yanı sıra İsrail, Japonya, İslam dünyası ve Türk dünyasını oluşturan uluslar da potansiyel olarak güç merkezi olma yeteneğine sahiptir. Dünyadaki güç merkezlerini

Küresel Jeopolitik Güç Merkezleri,

Kıtasal Jeopolitik Güç Merkezleri,

Bölgesel Jeopolitik Güç Merkezleri,

Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri,

Sınırlı Jeopolitik Güç Merkezleri olarak sınıflandırmak mümkündür.¹⁷

Küresel Jeopolitik Güç Merkezlerinin, etki alanları Dünya çapında olup; küresel güç merkezlerine Amerika Birleşik Devletleri ve eski Sovyetler Birliği örnektir. Kıtasal Jeopolitik Güç Merkezleri, bu türe giren ülkelerin etki alanları, yer aldıkları kıtada ve yakın çevresinde ve varsa denizaşırı toprakları üzerindedir. Çin , İngiltere ve Fransa örnek olarak gösterilebilir. Bölgesel Jeopolitik Güç Merkezleri, etki alanları buldukları bölge olan ülkelerdir. Ortadoğu ve balkanlarda Türkiye jeopolitik güç merkezi durumundadır. Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri, milli menfaatleri doğrultusunda bir amaç uğruna etkinlik kazanmak için birden fazla devletin kendi güç kaynaklarının hepsini birden birleştirmeleriyle meydana gelen güç merkezleridir. Bu türe girenler etki alanlarının içeriği bakımından tek bir devlet statüsü şeklinde kabul edilebilirler. Örneğin NATO, amaçları doğrultusunda sorumluluk sınırları içerisinde, yarı global birleşik jeopolitik güç merkezi durumundadır. Sınırlı Jeopolitik Güç Merkezleri, dünya üzerinde faaliyet gösteren bazı uluslararası topluluklar belirli kaynaklara sahip olmaları veya tüm kaynaklarını işleyebilen devletlerin sınırlı amaçlarla bir araya gelmeleriyle oluştuğu halde uluslararası siyasi ve ekonomik dengelerde etkinlik göstermektedir. Örnek olarak Avrupa Birliği, OPEC, APEC, ASEAN, NAFTA gibi kuruluşlar gösterilebilir¹⁸.

¹⁷ DÜMEN Erdoğan, "Jeopolitik/Jeostrateji", İstanbul: HAK Yayınları, Cilt III, 1979.

¹⁸ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, 2002.

2.3. Politik Oluşumlar ve Güç Merkezleri

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküp dağılması hatta son yıllarda ortaya çıkan yeni güç odaklarına karşın, Amerika Birleşik Devletleri'nin Birleşmiş Milletler içinde de büyük etkinlik kazanarak, dünya sahnesinde tek süper güç olarak kaldığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Dünya üzerinde kendisine karşıt olabilecek devletleri uluslararası arenada büyük roller üslenmekten, silah kullanmaktan, saldırgan politikalar sürdürmekten caydırma için gerekli gücü her zaman elinde bulundurma konusunda gayret göstermektedir. Aynı zamanda ABD'nin "yeni sorumluluklar altına girmemek" konusunda kamuoyundaki giderek artan fikir geliştirmeleri, Amerikan yönetiminin güç kullanma iradesini giderek kısıtlamaya başlamıştır. Ayrıca ekonomik tablo ve dış politika yönetimi sınırlayıcı tarzda etki yapmaktadır. Bu nedenle yapılacak hareketlerin ortak bir çerçeve içinde, Birleşmiş Milletler çatısı altında icra edilmesi, hem dış politikalarına uluslararası yasallık kazandırarak kendi kamuoyunu etkilemek, hem de uluslararası toplumdan destek almak içindir.

ABD'nin Dünyaya düzen veren tek güç olmasını etkileyen bir diğer olgu ise yeni güç merkezlerinin ortaya çıkma istidadı göstermesidir. Bu bakımdan ABD, Avrupa Birliği'nin ve Uzakdoğu'da büyük askeri güçlerin yeni süper güçler olarak ortaya çıkmasını istememektedir. ABD'nin dünyadaki sorunlara karşı kendi amaçları doğrultusunda hareket etmesi Almanya ve Japonya gibi bazı ülkelerde hoşnutsuzluk yaratmaktadır. ABD'nin tepki yaratmaya başlayan tutumu, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yeniden yapılanması sorununu da gündeme getirmektedirler. ABD, Avrupa Birliği'nin yeni süper güç olarak gündeme gelmesini kontrol altında bulundurabilmek için NATO'ya büyük önem vermektedir¹⁹.

Bir çok saygın kişi tarafından şimdiden 'üç kutuplu' bir dünyaya geçildiği, bu kutupların ise Avrupa Birliği, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri olduğu

¹⁹ MAHBUBANI Kishore, "Asyalıların Kafası Çalışır mı? Doğu ve Batı Arasındaki Farkı Anlamak", İstanbul:Aykırı Yayınları, 2004, s.163.

söylenmektedir. Ama Rusya ve Çin 'in de yeniden bir süper devlet olarak ortaya çıkacağını düşünenler de bulunmaktadır.

Bugün Orta Asya bölgesinin Rusya, Çin ve ABD arasında yaşanan mücadelenin belirgin konularından biri haline geldiği görülmektedir. AB, bölgeye yönelik daha etkin politikalar üretmek suretiyle, küresel bir güç olma yolunun Orta Asya bölgesinden de geçtiğinin bilincinde olduğunu göstermektedir.²⁰

Uzakdoğu'da üç ana gücün varlığı yadsınamamaktadır, Bunlar Amerika, Çin ve Japonya'dır. Doğu Avrasya'da karışık bir politika izlenmektedir. Japonya ve Çin'in bölgesel ve evrensel boyuttaki siyasetleri, Rusya'nın Güney Doğu Asya ülkeleri ve Kore'nin durumu bu karışıklığa sebep olmaktadır. Bu karışık ortamda Amerika'nın Avrasya egemenliği gerçekleştirmek için Japonya ile yakın bir ilişki sürmesi küresel siyaseti için zorunlu olmakta, Çin ile işbirliğine dayanan bir ilişki kurması ise Avrasya jeostratejisi için gerekli olmaktadır.²¹

Doğu Avrasya'da büyük ölçülere ulaşan kontrolsüz silahlanma yarışı ile birçok toprak ihtilaflarının bölgedeki politikaları büyük ölçüde etkilemeleri, etkili bir bölgesel güvenlik sistemine sahip olmamaları Amerika'nın bu bölgedeki varlığının sebeplerini açıklamaktadır. Ayrıca Dünyadaki süper devletler döneminin artık kapanmış olduğunu düşünenlere göre de önümüzdeki yıllarda uluslararası politika artık, olmayan süper devletler arasındaki güç yarışmasına ve kutuplaşmasına göre değil, yepyeni bölünmelere göre biçimlenecektir.

²⁰ OĞAN Gökçen, AB'nin Orta Asya'ya Bakışı ve Steinmeier'in Orta Asya Ziyareti, Ekim 2006

²¹ MAHBUBANI Kishore, age, s.106-128.

2.4. Ekonomik Oluşumlar ve Güç Merkezleri

Dünyada yaşamakta olan belirsizliklere ve büyük siyasal değişime paralel olarak, yeni bir "ekonomik coğrafya" oluşmaktadır. Son gelişmeler, bu ekonomik yapının değişmekte ve dünyanın yeni bir "ekonomik bloklaşmaya" doğru gitmekte olduğunu göstermektedir. Bugün Dünya, ekonomik alanda "üç kutuplu" bir görünüm yansıtmaktadır. Bu kutuplardan, bütünleşme sürecine girmiş Avrupa Birliği, Avrupa çapında genişlemeyi ve bunu gerçekleştirirken, Doğu Avrupa'daki eski komünist ülkeleri de içermeyi amaçlamaktadır.

İkinci kutup olarak Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) dır. ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşmakta ve zamanla diğer Latin Amerika ülkelerini de kapsayacak bir serbest ticaret sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Üçüncü kutup ise, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği' (APEC) dir. Bu kuruluş Pasifik havzasının serbest ticaret bölgesine veya ekonomik topluluğunu oluşturma amacını gütmektedir.

Yakın gelecekte dünyanın en büyük ekonomileri arasına girmesi beklenen Asya ülkeleri, gelişme süreçlerinde, "kuvvet birlikten doğar" felsefesiyle çeşitli işbirliği örgütleri kurdular. Bu örgütleri ASEAN (Güney Doğu Asya Milletleri Birliği), bundan doğan AFTA (ASEAN-Serbest Ticaret Bölgesi), ARF (ASEAN-Bölgesel Forumu), APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği), SAARC (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü) olarak sıralamak olası iken, bunlara 1996'da Şanghay Beşlisi adıyla temelleri atılan ve Merkezi Asya Ülkeleri'nin güvenlik politikalarını, sınır sorunlarının çözümünü, ekonomik, ticari ve enfastrüktür konularını ele almayı amaçlayan ŞİÖ katılmıştır.²²

NAFTA ve APEC'in ABD'ye güç kazandırması, Avrupa ülkelerinde huzursuzluk yaratmış, bir ekonomik soğuk savaşa ve bloklar arasında bir gerginliğe yol açmıştır. Ekonomide de düşünülen "Yeni Dünya Düzeni"nin sonuçta bir düzensizliğe yol açması tehlikesi de bulunmaktadır.

Bu üç ekonomik kutup, küreselleşmenin bir sonucu olup, yeni düzende 21 nci yüzyılın dünya ekonomik güç merkezlerini oluşturmaya başlamışlardır.

²² KÜLEBİ Ali, "Şanghay İşbirliği Örgütü Güçleniyor", Mart 2006

Nitekim satınalma gücü paritesine göre milli gelir sıralamasına bakıldığında dünyanın en büyük ekonomileri arasında en üst sıralarda Asya-Pasifik bölgesinin lider devletleri göze çarpmaktadır.

ÜLKELER	MİLLİ GELİR (Milyon Dolar)
1. ABD	9.906.927
2. Çin	5.505.714
3. Japonya	3.444.569
4. Hindistan	2.545.930
5. Almanya	2.113.640
6. Fransa	1.483.497
7. İngiltere	1.462.912
8. İtalya	1.413.976
9. Brezilya	1.338.915
10. Rusya Federasyonu	1.295.949
11. Meksika	891.692
12. Kanada	887.364
13. G. Kore	864.697
14. İspanya	804.785
15. Endonezya	653.533
16. Avustralya	514.757
17. Arjantin	453.424
18. Türkiye	444.798
19. Hollanda	420.716
20. Güney Afrika	413.610
21. Tayland	405.987
22. İran	396.215
23. Polonya	360.513
24. Filipinler	316.789
25. Belçika	286.745

Tablo 2.1: Satın Alma Gücü Paritesine Göre Milli Gelir Sıralaması

Bilgi çağı ve teknolojinin gelişmesi ülkelerin birbirleri ile daha yakın ilişkiler içerisinde olmasını zorunlu kılmıştır. Küreselleşme ve global ticaretin boyutları yeni yüzyılda daha da önem kazanacak, ekonomiler daha fazla uluslararası hale gelecek devlet müdahalesi azalacaktır. Bu arada devlet dışı

uluslararası şirketler ve bankalar daha etkin hale gelecekler, dünyadaki siyasal ve askeri gelişmeleri doğrudan etkileyeceklerdir. Yeni dünya düzeninin özelliğini ABD, AB, Rusya, Çin Japonya gibi güç merkezlerinin bir yerde oluşturması değil, dünya üzerinde dağılmış olması teşkil edecektir²³.

Dünyanın politik ve ekonomik ağırlığı Asya-Pasifik bölgesine kaymaktadır. 21 nci yüzyılda bu bölgenin, Çin-Rusya-Hindistan ve ABD-Japonya-Güney Kore stratejik oluşumlarının nüfuz alanı yarışmasına sahne olması beklenmektedir. Bu yüzyılda bölgede uluslararası ilişkilere kuvvet dengesi konsepti hakim olmaya devam edecektir. Nitekim Şhangay İşbirliği Örgütü'nün Hindistan ve İran'ı gözlemci statüsünde üye yapma girişimi Asya-Pasifik havzasında en önemli gündem maddesini oluşturmaya başlamış ve ABD'nin Hindistan ile nükleer anlaşma yaparak istikrarsız Avrasya bölgesinde yeni müttefik elde etme ve Çin'e karşı yeni güç odakları meydana getirme gayretini gündeme getirmiştir.²⁴

21 nci yüzyıl daha serbest, dürüst, teknoloji ve yaratıcılığın, yanında rekabetin hakim olduğu yeni bir ekonomi düzeni belirlemekte ve ülkeleri yakınlaştırmaktadır. Bu yüzyılda hedef, yeni global sistemin hızına ve kapsamına ayak uydurabilen, herkese fırsat yaratan, çevre sorunlarını karşılayabilen bir dünya ticaret sisteminin oluşturulmasıdır.

21 nci yüzyılda dünya üretiminin % 60'ının doğu ülkeleri tarafından karşılanacağı hesaplanmaktadır. Bu fikirden yola çıkarak Avrupa ile Asya arasında giderek artan bir birleşmenin gerçekleşmesi her zamankinden daha fazla görülecektir. Bu çerçevede Avrupa'nın kara, deniz ve demir yolları ile Asya kıtasına bağlanması ve eski ipek yolunun ihdası gündeme gelecektir.

Kafkasya ve Orta Asya'daki petrol ve doğal gazın uygun fiyat ve yollardan dünya piyasalarına ulaşmasını sağlama konusundaki mücadelede kullanılacak yolun Rusya üzerinden veya Karadeniz Boğazlar yoluyla Türkiye üzerinden taşınması düşünülürken, Basra Körfezi, Hint Okyanusu ve Çin üzerinden Pasifik'e ulaştırılması seçenekleri devreye girmiştir, Japonların desteklediği Orta Asya ve Çin'in Sincan bölgesindeki petrol ve doğal gazı

²³ DENK, Nevzat, "21'nci Yüzyıla Giderken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Stratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi," Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2000.

²⁴ BRZEZINSKI Zbigniew, "Hegemonic Quicksand", National Interest, 2003/2004, s.9.

Pasifik'e taşıma çalışmaları Avrasya'yı en fazla etkileyebilecek bir olaydır. Çin Kazakistan'dan Basra Körfezine taşınan petrolü İran'dan almaya başlamıştır. Ayrıca Türkmenistan-Afganistan-Pakistan boru hattı ve İran-Pakistan-Hindistan boru hattı da gündeme gelmiştir²⁵.

Petrol ihtiyacı ile dışa bağımlı olan Avrupa Birliği ile ABD; bu amaçla silahlı çatışma dahil her şeyi göze alabileceklerini kanıtlamışlardır. Her zaman batı ile doğu Avrasya güçlerini karşı karşıya getirebilecek bu sorun, yeni dünya düzeninde güvenliği tehdit edecek önemli bir unsur olmaya devam edecektir.

²⁵ DEVLET, Nadir, "Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?" Sempozyumu , Harp Akademileri Yayını, 2002

3. ASYA-PASİFİK DÜNYASI

Asya-Pasifik Dünyası iki eksene ayırarak ele alınabilir. Birincisi; Asya'nın kıtasal bütünlüğü, ikincisi; Pasifik Okyanusunun kıyılarını içine alan geniş deniz-kara bütünlüğüdür. Fiziksel olarak tanımlanabilen bu sınırlamanın, siyasal coğrafya açısından daha alt bölgelere ayrılarak tanımlanması da mümkündür.²⁶

Nitekim Asya'nın kıtasal bütünlüğü; siyasal coğrafyanın, jeopolitik ve jeostratejik analizleriyle, farklı içerikler ve boyutlar içeren bölgelere ayrılabilir. Orta Doğu'dan "Kafkaslar-Hazar Havzası-Orta Asya" eksenine, İç Asya'dan Uzak Doğu uzanımlarına dek geniş bir yelpazede siyasal içerikler taşıyan bölgeler sıralanabilir.

Asya-Pasifik tanımıyla Asya'nın kıtasal bütünlüğünden çok, son yıllarda büyük ilgi odağı halinde Pasifik'e odaklanan, Pasifik'le bütünleşen sınırlı bir Asya karasal kütlesi kastedilmektedir. Esasen Atlantik karşıtı olarak gelişen Pasifik vurgusu; yeni bir güç merkezi ilgi odağı, çekim merkezi, yeni küresel ve bölgesel ilişki yumağı niteliğiyle öne çıkan siyasal içerikli tanımlamadır. Bu boyut dışında Asya-Pasifik bölgesi içinde görülebilecek bir çok ülkeden (Orta Asya Cumhuriyetlerinden ve Orta Doğu Ülkeleri) söz edilebilir. Ancak Asya-Pasifik tanımıyla ele alınan sınırlama içinde, makro dengeler ve ilişkiler boyutuyla sadece Pasifik odaklaşmasında yer alan özellikle küresel içerikler taşıyan ve bölgesel güçlerinde dahil olduğu siyasal aktörler ve onların rolleri yer alır.²⁷

Bu bağlamda, Asya-Pasifik dünyasında soğuk savaş sonrası döneme ilişkin, küresel iddialara yönelik güç ilişkilerinde siyasal aktörler ve stratejileri çeşitlilik gösterir. Japonya, Çin ve Rusya'nın öne çıktığı Asya-Pasifik ekseninde, Hindistan gibi göz ardı edilemeyecek aktörlerinde varlığı söz konusudur. Ayrıca Pasifik'e kıyısı olan Avustralya, Kanada, ABD ve Yeni Zelanda gibi ülkeler sahip oldukları coğrafi konum ve buldukları Pasifik dünyasının siyasal hareketliliğinin zaman zaman genişlettiği jeopolitik ve

²⁶ HACISALİHOĞLU İ. Yaşar. Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2001 s. 94

²⁷ TORUN Esmâ, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, yıl:4sayı:7 şubat 2006

jeostratejik sınırları içinde yer alırlar. Hiç kuşkusuz Avrupa içindeki ağırlığı ve rolü gibi Asya-Pasifik dünyasında da ABD'nin yeri ve ilişkileri, bölgesel ve küresel güç odaklaşmasında etkileyici hatta belirleyici nitelikler taşımasıyla ilişkili olarak ayrıcalıklıdır.²⁸

Asya-Pasifik dünyasının küresel oluşumlara ve olaylara olan ilgisi ve gerekse doğrudan Asya-Pasifik'in küresel ilgiye uğraması, yeni güç dengelerini, yeni küresel ve bölgesel güç unsurlarını ve aktörlerini belirleyecek önem bir coğrafi dönüşümdür. Soğuk savaş sonrasının Asya-Pasifik dünyasının ekonomik coğrafyasından, siyasal coğrafyasına uzanan birbiriyle ilişkili ve bir çok yeni bileşeni ve faktörü içinde barındıran bir değişim süreci yaşadığı bilinen bir gerçektir. Son zamanlarda "Pasifik Yüzyılı" veya Pasifik Çağı" ifadeleri de bu tabloya işaret etmektedir.²⁹

Soğuk savaş sonrası siyasal dönüşümlerin boyut kazanması, yeni güç dengelerinin oluşum sürecinde Atlantik'ten Pasifik'e doğru ilgiyi ve çekiciliği artırmıştır. 1990'lı yıllarda hareketlenen küresel liderlik tartışmaları ve kutuplaşma eğilimleri, yeni bir sahne ve bol aktörlü bir senaryonun uygulama alanı olarak Asya-Pasifik eksenini öne çıkartmaktadır. Bir anlamda Asya-Pasifik üzerinden küresel denge koşulları yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Yeni düzen arayışının belirleyici unsurları, geleceğe yönelik stratejilerine son şeklini yine Asya-Pasifik üzerinden vermekte ve böylece bölgede biriken gücün küresel iddiaları netlik kazanmaktadır. Kutuplaşma, küresel liderlik, uluslar arası dengelerde baş aktörlük, küresel güç gibi esasen bölgesel gücüde kucaklayan küresel iddiaları taşıyan kavramlar çerçevesinde Asya-Pasifik eksenine bakıldığında, ABD'nin bölgedeki rolünün yanı sıra dev ekonomik yapılanmasıyla Japonya, ekonomide süratle büyüyen Çin, yeni bir toparlanma sürecine giren Rusya ilk akla gelen ülkeler durumundadır.

Soğuk savaşın sona ermesi uluslararası sistemin yapısında önemli değişikliklere neden olmuş; iki kutuplu sistemden tek kutupluluğa doğru bir geçiş süreci yaşanmaya başlamıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra ABD, tek süper güç olarak dünya siyasetine gittikçe artan biçimde ağırlığını ortaya

²⁸ KÖNİ Hasan, "Soğuk Savaş Dönemi sonrasında Uluslararası İlişkiler ve Sonuçları " konulu makalesi.

²⁹ KÖNİ Hasan, a.g.m.

koymuştur. Bununla birlikte dünyadaki güç dengeleri de değişmiş; XX. yüzyılın en güçlü devletleri olan ABD, Rusya, İngiltere, Fransa gibi devletlerin yerini XXI. yüzyılda ABD, Çin, Rusya ve Japonya almıştır. Ayrıca Avrupa Birliği yeni dönemin en güçlü ittifaklarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni ortama uyum sağlamak için başta güçlü devletler olmak üzere yeni arayışlara girilmiş ve “yeni ulusal güvenlik stratejileri” geliştirilmeye başlanmıştır. Küresel düzeydeki tehdit tanımları ve tezleri yerine bölgesel tehditler, kültür çatışmaları gibi tezler geliştirilmiştir. Bununla birlikte iki kutuplu sistemin baskı ve sınırlamalarının ortadan kalkmasıyla birlikte süper devletlerin denetiminden kurtulan devletler de yeni arayışlara girmişlerdir. Yeni ortaya çıkan bu ortamda eski dönemin savunma ve güvenlik anlayışları da önemli ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Yeni geliştirilen güvenlik anlayışında dikkate alınması gereken dört boyut ortaya çıkmıştır.

Bunlardan birincisi, “ulusal ekonomilerin ve uluslararası sermaye hareketlerinin denetimidir”; ikincisi, “psikolojik harp boyutudur”; üçüncüsü, “askerî alana ilişkindir”; dördüncüsü ise “ulusal güvenliği ve çıkarları savunma ve bölgesel ya da küresel alanda etkili olabilme açısından ‘birlikler, bütünleşmeler, ittifak sistemleri ve belirli hedeflere dayanan koalisyonlar’ içinde yer almanın” önem kazanmasıdır. İttifaklar soğuk savaş döneminde olduğu gibi ideolojik temellere dayanmaktan çok belli hedeflere yönelik ortaklıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Görünen o ki, çağımızda ulusal güvenliği sağlamanın en temel yolu bu birliklere ve ittifaklara katılmaktan geçmektedir³⁰.

Dünyadaki değişen dengelere paralel olarak Pasifik bölgesinde de değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Soğuk savaş dönemi boyunca ABD ve Sovyetler’in karşılıklı gövde gösterilerine sahne olan bu bölgede yeni güçler ortaya çıkmış ve çatışma olasılığı eski döneme oranla daha da artmış gözükmektedir. ABD ve Rusya’nın yanı sıra son yıllarda büyük gelişme sağlayan ve Pasifik bölgesini arka bahçesi olarak gören Çin ve siyasî ve askerî birliğe doğru giden AB de hem bölgesel hem de küresel dengeler açısından bölgede etkin olmaya çalışmaktadırlar.

³⁰ YILDIZ Yavuz Gökalp; Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s.49-54.

Günümüzde dünya genelindeki anlaşmazlık ve çatışmaların temel nedeni olarak hammadde ve enerji kaynaklarının kontrolü ve elde edilmesi gelmektedir. Buna karşılık önümüzdeki on yıllık bir süreçte ekonomileri çok daha büyüyeceği değerlendirilen Asya-Pasifik ülkelerinin enerjiye duyacakları ihtiyaç da bir o kadar artacaktır. Buna karşılık bu bölgenin petrol kaynakları son derece sınırlıdır. Halen dünya üzerinde kanıtlanmış rezervlerin sadece %4'ü bu bölgededir. Buna rağmen dünya petrol üretimine bakıldığında Asya-Pasifik bölgesi kendi mevcut rezervlerinin üzerinde bir üretim gerçekleştirmektedir.

Bölge	Rezerv (milyon varil)	Oran (%)
KUZEY AMERİKA	30.491	3
LATİN AMERİKA	24.325	12
DOĞU AVRUPA	67.159	6
BATI AVRUPA	21.065	2
ORTA DOĞU	694.606	64
AFRİKA	95.461	9
ASYA VE PASİFİK	44.391	4
TOPLAM	1.077.500	100

Tablo-3.1: Dünyada Kanıtlanmış Petrol Rezervlerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Üretim (1000 varil/ gün)	Oran (%)
KUZEY AMERİKA	7.233	11
LATİN AMERİKA	9.295	4
DOĞU AVRUPA	7.629	12
BATI AVRUPA	6.238	9
ORTA DOĞU	21.437	33
AFRİKA	6.771	10
ASYA VE PASİFİK	7.220	11
TOPLAM	65.824	100

Tablo-3.2: Dünya Petrol Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Petrol rezervi ve üretiminin dünya geneline göre nispeten düşük olmasına rağmen petrol ürünleri tüketimi çok fazladır. Bu da doğal olarak petrol ithalatında Asya-Pasifik bölgesini lider konuma getirmektedir.

Bölge	Tüketim (1000 varil/gün)	Oran (%)
KUZEY AMERİKA	20.663	29
LATİN AMERİKA	6.305	9
DOĞU AVRUPA	4.909	7
BATI AVRUPA	13.650	20
ORTA DOĞU	3.870	5
AFRİKA	1.980	3
ASYA VE PASİFİK	19.215	27
TOPLAM	70.594	100

Tablo-3.3.: Dünyada Petrol Ürünleri Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	İthalat (1000 varil/gün)	Oran (%)
KUZEY AMERİKA	10.005	26
LATİN AMERİKA	2.010	6
DOĞU AVRUPA	925	3
BATI AVRUPA	11.524	30
ORTA DOĞU	568	1
AFRİKA	691	1
ASYA VE PASİFİK	12.764	33
TOPLAM	38.490	100

Tablo-3.4.: Dünya Ham Petrol İthalatının Bölgelere göre dağılımı

3.1. Asya-Pasifik'te Bölgesel ve Küresel Güvenliği Tehdit Eden Unsurlar

XX. yüzyılın sonlarında başlayan ve yaşadığımız yüzyıla da damgasını vuracak gibi görünen küreselleşme tüm dünyayı etkisi içine almaktadır. Gittikçe daha karmaşık hâle gelen küreselleşme olgusu askerî, ekonomik, siyasî, teknolojik ve kültürel etkileriyle dünyanın çekim noktası hâline gelen Asya-Pasifik bölgesini de içine alarak yeni bir sürece doğru gitmektedir. Asya-Pasifik bölgesindeki eşitsiz ekonomik gelişme de güvenlik alanındaki bütünleşme sürecini etkilemiştir. Genel olarak Asya-Pasifik ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre üçe ayrılabilir: Bunlardan en az gelişmiş olanı ham madde ve tarım ülkeleri olan Endonezya, Filipinler ve Brunei'dir. Onlardan biraz daha gelişmiş olan yeni sanayi devletleri ise Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Avustralya'dır. En ileri gelişmişlik düzeyinde ise Japonya vardır. İkinci ve üçüncü düzey arasında her geçen gün daha da gelişen Çin yerini almaktadır. Avrupa'nın tersine Pasifik'teki gelişmeler iki kutuplu ve güçlü bir bloklaşma tarafından belirlenmediğinden, güvenlik sistemi askerî ittifaklar üzerine değil çoğunlukla ikili anlaşmalar üzerine kurulmuştur. Bölge devletlerinin ulusal çıkarlarının ve bölgedeki zıtlıkların eşitlenmemiş olması bunun temel nedenidir.³¹

Asya-Pasifik ülkeleri XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik olarak hızlı bir kalkınma süreci içine girmiştir. Sömürge devletlerinden bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkeleri, sanayileşme ve teknolojik hamlelerinden sonra küresel kapitalizmle bütünleşme süreci içine girmişlerdir. Bu sürecin başarısı bölge ülkelerini küresel kapitalizme yön veren aktörler hâline getirmiştir. Fakat, SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan güç boşluğu, bölgede, ekonomik, etnik ve dinî pek çok çatışmanın yaşandığı belirsiz bir ortam yaratmıştır. Bununla birlikte 1997'deki ekonomik krizin etkileri, ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik hareketleri, bölgenin güvenlik stratejileri ve gelişmeleri dünya barışını yakından ilgilendirir hâle gelmiştir.³²

³¹ HUBERSKY L.; "Avrupa ve Asya-Pasifik Bölgesinde Güvenlik Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi", Avrasya Etütleri, 1998, Sayı 14, s.114-115.

³² CAŞIN Mesut Hakkı; "Küreselleşmenin Doğu ve Güneydoğu Asya'nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2003, s.143-144.

Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğini tehdit eden unsurların başında silahlanma yarışı, kitle imha silahlarının ve balistik füzelerin yayılması, ABD'nin bölgedeki askerî varlığına karşı olası meydan okuma girişimleri gelmektedir. Bölgenin gittikçe artan enerji ihtiyacı, bölge ülkelerinin savunma güçlerini modernize etme çabaları, var olan sınır anlaşmazlıkları, bölgesel aktörler arasındaki anlaşmazlıklar yeni çatışma olasılıklarını artırmaktadır

Bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit eden unsurlar içinde enerji ihtiyacının her geçen gün artış göstermesi önemli bir rol oynamaktadır. Küresel ekonomide Asya-Pasifik bölgesi ülkelerinin payının gittikçe artması, enerji talebinin de artmasına neden olmuştur. Asya-Pasifik bölgesinin büyüyen ekonomisinin ihtiyaç duyduğu enerji ihtiyacı sadece bu bölgedeki enerji rezervleri için değil Avrasya ve Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının kullanımı ve taşınması konusunda da küresel güçlerle rekabet yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum dolaylı olarak da olsa bölge ülkelerinin iş birliğini gündeme taşımaktadır. Bununla birlikte orta ve uzun vadede bölge ülkelerinin petrol ve doğal gaz ihtiyaçları Pasifik Okyanusu'nda "kara suları sorununu da öne çıkarmaktadır. Tayland Körfezi, Brunei, Kamboçya, Çin, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayvan ve Vietnam'ı kapsamı bölgesel nitelikli uyuşmazlık potansiyelini artırmaktadır³³..

Asya-Pasifik bölgesinin enerji sorununun ortaya çıkardığı bir diğer sorun ise bölgedeki devletlerin enerji açıklarını kapatabilmek için nükleer enerji seçeneğine başvurmalarıdır. Bu ülkelerin başında Japonya, Çin, Güney Kore ve Tayvan ve Kuzey Kore gelmektedir. Nükleer enerji üretimi ve kullanımı bölgede bir başka çatışma potansiyelini ortaya çıkarmaktadır. Asya-Pasifik bölgesi, gerek soğuk savaş döneminden devraldığı gerekse küreselleşme olgusunun yarattığı yeni sorunlarla bir çatışma alanı yaratabilecek potansiyele sahiptir. Bölgedeki ülkelerin karşılıklı güvensizlikleri, rekabet ortamının yarattığı gerilim ve büyük güçlerin çıkar çatışmaları nedeniyle bölge ülkeleri ekonomik gelişmeleri ölçüsünde ordularını modernize etme ve güçlendirme çabaları içine girmişlerdir. Bunun yanı sıra teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak bölge ülkelerinde nükleer silahlanmanın artması ve tüm dünyada olduğu gibi bölgesel, dinî ve etnik milliyetçilikler bölgedeki çatışma riskini daha açık ortaya

³³ CAŞIN Mesut Hakkı; a.g.e.; s.146-147

koymaktadır. Kuşkusuz bu süreç yeni çatışma ve istikrarsızlıkların oluşması olasılığını artırmıştır. Bu durumda bölge ülkeleri yeni dönemin de gereği olan ittifaklar kurma çabası içine girmişlerdir. Ayrıca bölgedeki çatışma olasılığını azaltmak için ekonomik iş birliğini temel alan örgütlenmeyi de başlatmışlardır. Bölgedeki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı içinde kurulan ittifaklara örnek olarak “İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda, Malezya ve Singapur arasındaki savunma gücü anlaşmaları, ABD-Güney Kore, ABD-Tayvan, Avustralya-Endonezya, ABD-Japonya, Manila Paketi; Şangay Örgütü ve ABD-Filipinler İttifakı; Pasifik Güvenlik Anlaşması (ANZUS)” verilebilir³⁴.

Bu yüzyılda olabilecek gelişmelere karşı kurulan bu ittifaklar ve örgütlenmelerle bölge ülkeleri, güvenliklerini sağlamaya çalışırken güçlü olan ülkeler de yaptıkları ikili anlaşmalar yoluyla çıkarlarını korumayı amaçlamaktadırlar. Güvenlik sorunlarının yanı sıra yakın gelecek içinde demografik ve çevre sorunlarının da bölgenin önemli sorunlarından biri hâline geleceği düşünülmektedir. Ancak bugüne kadar bölge ülkeleri bu konularda bile bir uzlaşmaya varmış değillerdir. Bölge üzerinde küresel dünyanın aktörleri olan ABD, Çin, Japonya, Hindistan, Rusya, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, NATO, ASEAN ve G-8 ülkelerinin bölgedeki hayati çıkarlarının artarak devam etmesi bölgenin güvenliğini daha da önemli kılmaktadır. Pasifik ülkelerinin karşılıklı güvensizlikleri istikrarın sağlanamamasında önemli bir unsurdur. Bölge ülkeleri kendi güvenliklerini tehdit eden unsurlar hakkında bile oldukça farklı görüşlere sahiptirler. Hiçbir zaman ortak bir tehlikeyi kabul etmemişlerdir. Bazıları Rusya’dan çekinirken bazıları Çin’i büyük bir tehdit kaynağı olarak görmüştür. Bazı devletler ise gittikçe güçlenen Japonya’dan kaygı duyarken kimileri Vietnam’ı, kimileri Kuzey Kore’yi, Hindistan’ı, Pakistan’ı tehdit unsuru olarak hissetmişlerdir³⁵.

Bölgedeki bu oluşumu genellikle üç “kilit devlet” şekillendirmektedir. Bunlar; ABD, Japonya ve Çin’dir. Esasen bakıldığında bu üç devletin çıkar çatışmaları ve güvenlik konusundaki farklı algılamaları bölgede ortak bir güvenlik sisteminin oluşmamasını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle de bölge ülkelerinin kendi silahlarına ve güçlerine güvenme zorunluluğu ortaya

³⁴ a.g.e.; s.145

³⁵ KISSINGER Henry; Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s.100

çıkılmıştır. Asya-Pasifik ülkeleri bölge çapında silahlanma yarışına girmişler ve ekonomilerini askerileştirmişlerdir. Son yıllarda bölge ülkelerinin savunma harcamalarının hızla artışı da bunu açıkça göstermektedir. Malezya, Singapur, Japonya, Çin, Tayvan gibi ülkeler ordularını modernize etme ve yeni silahlar alma yolundaki çabaları savunma harcamalarında milyarlarca dolar artışa neden olmuştur. Asya-Pasifik ülkelerinin güvenliklerini koruma konusundaki askerî yaklaşımlarını pek temelsiz görmek mümkün değildir. Bölgede istikrarı bozan sorunların bazıları uzun zamandır devam edegelmiştir³⁶.

Ulusal sorunlarını genellikle şu ya da bu şekilde idarî olarak çözen bölge ülkeleri arasında çatışmaya yol açabilecek en temel etkenler toprak anlaşmazlıklarıdır. Bunlar arasında Çin ve Tayvan'ın hak iddia ettiği ancak Japonya'nın elinde olan Senkaku adaları; Çin ve Vietnam arasındaki Paracel adaları; Çin, Vietnam, Filipinler, Endonezya, Brunei, Malezya ve Tayvan'ın hak iddia ettikleri ve çatışmaya en açık olan Spratly adalarıdır. Bunun yanı sıra Pasifik Denizi'nde petrol arama konusundaki anlaşmazlıklar da önemli bir çatışma potansiyeli doğurmaktadır. Bölgenin istikrarını bozabilecek bir başka etken de bölgedeki ülkelerin bazı iç sorunlarıdır. Örneğin, Endonezya'nın Doğu Timor sorunu, Malezya'nın Sabah eyaletindeki ayrılıkçılık, Çin'deki Tibet ve Sincan-Uygur özerk bölgelerindeki sorunlar ve Kamboçya'daki karışıklık vs. gibi. Bu sorunlar yakın gelecekte de bölgenin istikrarını bozabilecek potansiyele sahiptir³⁷.

Öte yandan Kore'nin nükleer programı, Çin'in Tayvan'a karşı güç kullanma olasılığı, Myanmar ve Kamboçya'daki karışıklık da bölgede barışı tehdit eden en öncelikli konulardır. Soğuk savaş döneminin sona ermesinin ardından yaşanan 11 Eylül saldırıları, uluslararası sistemde ulus devletlerin bölgesel, kıtasal ölçekli güvenlik ve dış politika parametrelerini hızlı ve dinamik biçimde denge ve kriz boyutlarında sorgulamalarına neden olmuştur. Yeni jeopolitik ve jeoekonomik yaklaşımlarda "Asya-Pasifik" olarak tanımlanan bölge, Hint Okyanusu'yla Pasifik Okyanusu arasındaki geniş bölgedir. Yüksek ve dinamik üretim gücü ve geniş pazar potansiyeliyle dünya nüfusunun % 56'sını

³⁶ NURANİYE, Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Asya'da Gerilim Tırmanıyor, Mayıs 2006

³⁷ TORUN Esmâ, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

kapsayan bu bölge küresel güvenliğin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Küreselleşme eğilimini etkileme gücüne de sahip olması nedeniyle, kapitalizmin hegemonik etkisinin doğuya doğru kayacağı ve XXI. yüzyılın “Asya-Pasifik yüzyılı” olacağına dair ciddi işaretler de sorgulanmaya başlanmıştır. Ancak bölgede bugün üç önemli eğilim göze çarpmaktadır. Bunlar; Çin’in büyük bir hızla büyümesi, terörist hareketlerin bölgede gittikçe artması ve terör için kriz kaynaklarının var olmasıdır. Nükleer silahlanma yarışının yanı sıra anti-demokratik ülkelerin bölgede çok sayıda bulunması istikrarı tehdit eden önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir³⁸.

Son yıllarda bölge ülkeleri arasında istikrarın sağlanması konusunda birliğin olmamasının önemli bir tehdide yol açtığı yolundaki görüşler tartışılmaya başlanmıştır. Kamboçya’daki çatışmadan sonra günümüze kadar Asya-Pasifik bölgesinin bütünleşmesini sağlayacak önemli eğilimler ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki 1967’de kurulan ve bütün Güneydoğu Asya’yı içine alan ASEAN ve 1992’de oluşturulan Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA)’dır. ABD’nin bölgedeki etkisine karşı iş birliğine giden bölge ülkelerinin kurduğu ASEAN, bölgesel bir örgüt olmaya doğru hızla gitmektedir. Rusya ve Çin 1990’lı yıllardan itibaren yakınlaşmaya başlamıştır. 1980’li yıllarda Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC), ABD’nin öncülüğünde kurulmuştur ve hemen hemen tüm bölge ülkeleri bu ekonomik bloğa katılmıştır. 1996’da Çin’in önderliğinde ve Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan’ın katılımıyla (Şangay Beşlisi olarak ortaya çıkan ve daha sonra Özbekistan’ın katılımı ile) Şangay İşbirliği Örgütü adını alan yapı ise Çin ve Rusya’nın etkinliğini hem bölgede hem de Orta Asya’da önemli ölçüde artırmıştır³⁹.

Soğuk savaşın sona ermesiyle değişen dış politika ve güvenlik stratejileri içinde dünya barışını tehdit edecek bölgelerden biri olan ve küreselleşme sürecini etkileyecek aktörlerin yer aldığı Asya-Pasifik bölgesi pek çok sorunla karşı karşıyadır. İç ve bölgesel tehditlerin kaldırılarak güvenli bir ortam yaratılması yolunda kurulan örgütler de bölgesel güvenliği sağlayamamıştır. Henüz bölgede ciddi bir çatışma söz konusu değildir. Ancak bölge, dünyanın

³⁸ NURANIYE ,Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Asya’da Gerilim Tırmanıyor, Mayıs 2006

³⁹ KARACA R. Kutay; Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan Çift Kutuba, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.95-110.

önde gelen güçlerinin de rekabet alanı olması ve mevcut sorunlar göz önünde tutulduğunda daha karmaşık bir hâl almaktadır. Bölgede etkin olan bu güçler; ABD, Çin, Rusya ve Japonya'dır. Bu güçlerin amaçlarının, rekabetlerinin ve faaliyetlerinin saptanmasıyla bölgenin güvenlik açısından içinde bulunduğu durumu, gelecekte yaşanacak gelişmeler ve Türkiye'ye etkileri daha açık ortaya çıkabilecektir.

3.2. ABD'nin Asya Pasifik Bölgesine Dönüşü

ABD'nin Asya-Pasifik'teki etkinliği İkinci Dünya Savaşı'na kadar gitmektedir. Japonya'nın teslim olmasıyla birlikte aslında ABD bu bölgede de hâkimiyetini ilan etmiş, ancak Soğuk Savaş döneminde Sovyetler bölgedeki dengeleri zorlamaktan vazgeçmemişti. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, ABD'nin de en büyük rakibi ve tehdit merkezi olan Sovyetler Birliği ortadan kalkmıştı. Böylece ABD, dünyanın birçok bölgesi gibi Asya-Pasifik'te de güvenlik kemerlerini gevşetti. Başta Filipinler olmak üzere birçok yerde askerî gücünü azalttı. Gerek Japonya, gerek Güney Kore'ye ilişkin güvenlik politikalarını yumuşattı. Kuşkusuz bu durum, Çin üzerindeki geleneksel Soğuk Savaş baskısını da kaldırmıştı. ABD için deniz aşırı bölgelerde asker bulundurmaya giderek büyük bir yük haline gelirken, 11 Eylül saldırıları, ABD'nin güvenlik politikalarına yeniden öncelik vermesine zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda, Bush, Clinton yönetiminden bu tarafa tartışılan Çin'e karşı yeni kuşatma stratejisini tekrar gündeme getirmiştir. Bu strateji için gerekli olan en önemli unsur bölge ülkeleri Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın işbirliğiydi. Oysa ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bu ülkelerle olan güvenlik ilişkilerini oldukça düşük seviyeye çekmişti. Japonya, 1997'de yaşadığı ekonomik kriz nedeniyle daha çok iç sorunlarla uğraşmaktaydı. Dolayısıyla Bush, yeni kuşatma stratejisini yürürlüğe sokmak için Kasım 2005 tarihinde Güney Kore, Japonya, Çin ve Moğolistan'ı kapsayan bir Asya ziyareti gerçekleştirmiştir. Gezinin en önemli amacı Çin'e karşı yeni bir güç dengesi oluşturmaktır. Bush Japonya'da, Çin ve Tayvan'a sık sık değindiği bir konuşma yapmıştır. Bush konuşmasında Tayvan'dan ilk kez ayrı, bağımsız bir siyasal birim olarak bahsederek, Çin'e örnek olması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece, Bush'un Yeni Kuşatma Stratejisi'nde Tayvan'ın rolü de belirlenmiştir⁴⁰.

ABD bir kez daha Tayvan'ı Çin'e karşı kullanmayı düşünmekteydi. Bu arada ABD yönetimi, Çin'i çevreleme politikasına paralel olarak bir taraftan da Rus-Çin mihverini bozmak için Pekin'e sıcak mesajlar vermeye çalışıyordu. Bu

⁴⁰ ADIBELLİ Barış, Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri, Stratejik Analiz, 2008

amaçla Bush, Pekin ziyaretinde başta İran olmak üzere Orta Asya'da ve Asya Pasifik bölgesinde işbirliği önermiştir. Ancak Putin tam bu ziyaret esnasında Japonya'yı ziyaret etmiş ve buradan olası bir Çin-ABD yakınlaşmasına enerji kartıyla meydan okumuş ve ABD'nin hamlesini bir anlamda boşa çıkarmıştır. Çin'e söz verilmiş olan Sibiryaya boru hattının Japonya'ya yönlendirilebileceği yönünde Putin'in daha önce yapmış olduğu açıklama Pekin'in dikkatinden kaçmamıştır. Zaten Çin açısından Bush'un ziyareti ulusal dava olan Tayvan konusunda kilitlemiştir. Çin ABD'nin Tayvan'la ilgili görüşlerini eleştirip hiçbir şekilde Tayvan'ın bağımsızlığına izin verilmeyeceğini vurgularken ABD de Tayvan'daki statükonun tek taraflı değiştirilmesine göz yummayacağını bildirmiştir.

ABD'nin Çin'i de derinden rahatsız eden bir başka girişimi Özbekistan'daki Hanabad üssünün kapatılmasından sonraki yeni üs arayışı olmuştur. Çin'in yanı başında stratejik bir konumda bulunan Moğolistan ABD'nin dikkatinden kaçmamıştır. Bush, daha önce hiçbir Amerikan başkanının gitmediği Moğolistan'ı ziyaret etmiştir. Konumu itibariyle önemli bir ülke ama küresel çapta bir siyasi gücü olmayan Moğolistan'ı Bush stratejik ortak ilan etmiştir. Ancak, Moğolistan bir yıl önce ŞİÖ'ye gözlemci üye olmuştu. Rusya ve Çin'in, hemen yanı başında bulunan iki çok önemli bölge gücü olmasını gözönünde tutan Moğolistan bölge dışındaki ABD'nin Moğolistan'ı koruyamayacak bir aktör olmasını da dikkate alarak nihai tercihini ŞİÖ yönünde kullanmıştır. Sonuç olarak Bush, Asya gezisinde umduğunu bulamamıştır. ABD'nin 2005 yılındaki Moğolistan'ı kazanmakla ilgili bu stratejik hamlesi sonuçsuz kalmıştır⁴¹.

ABD Silahlı Kuvvetleri dünya coğrafyası üzerinde ABD Kara , Hava , Deniz Kuvvetleri ve Deniz Piyadelerinden ayrı olarak ancak onlara bağlı birliklerin ortak ve beraber hareket ettikleri ve bir komutanlık altında birleştikleri 9 ayrı Ortak Muharebe Komutanlığı şeklinde konuşlanmışlardır.

⁴¹ ADIBELLİ Barış,Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri, Stratejik Analiz,2008

Bu dokuz Ortak muharebe komutanlığı sırasıyla
 Merkez Komutanlığı,
 Avrupa Komutanlığı
 Ortak Kuvvetler K.'lığı
 Pasifik Komutanlığı
 Güney Komutanlığı
 Uzay komutanlığı
 Özel Operasyonlar K.'lığı
 Strateji Komutanlığı
 Ulaştırma Komutanlığı'dır .

Bu dokuz komutanlıktan beşi , dünya coğrafyasını beş görev ve sorumluluk sahasına bölecek şekilde beş bölge üzerine konuşlanan Ortak Muharebe Komutanlıkları şeklinde teşkilatlanmışlardır. Bu komutanlıkların dünyadaki görev ve sorumluluk sahaları aşağıda görüldüğü gibidir.

Harita 3.1 ABD Silahlı Kuvvetlerinin Dünya Coğrafyası Üzerinde Dağılımı

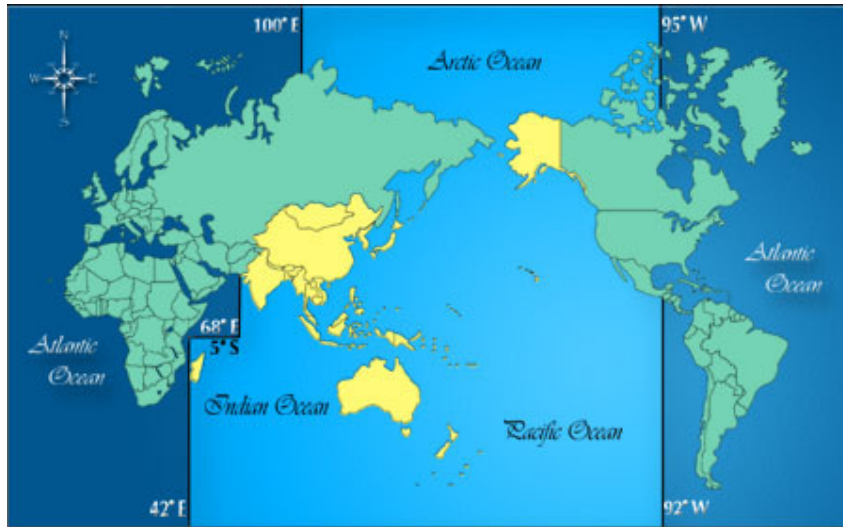
Kuzey Komutanlığının görev ve sorumluluk sahası Kuzey Amerika kıtası olup öncelikli görevi ABD sınırlarını korumaktır.

Güney Komutanlığının görev ve sorumluluk sahası Meksika'nın güneyinden başlamak üzere tüm güney Amerika kıtası , Merkezi ve güney Amerika suları , Karayipler ve burada bulunan 12 ada ülkesi ve Avrupa ülkelerinin buradaki toprakları; Meksika körfezi ve Atlantik Okyanusunun bir

bölümüdür. Bu sorumluluk sahası 32 ülkeyi (19 Merkez ve Güney Amerika ,12si Karayipler) ve 15.6 milyon mil kareyi kapsamaktadır. Komutanlığın görevi gerektiğinde askeri operasyonlar da düzenlemek vasıtası ile ABD stratejik amaçlarını korumaktır.

Avrupa Komutanlığının sorumluluk sahası 21 milyon mil kare üzerinde 91 ülkeyi kapsamaktadır. Norveç'in kuzeyinden Baltık Denizi ve Akdeniz kapsayarak ve Avrupa kıtasından aşağı doğru Ortadoğu'yu da içine alacak şekilde Güney Afrika Ümit Burnu'na kadar olan saha Avrupa Komutanlığı'nın sorumluluk ve görev alanı olarak belirlenmiştir.

Pasifik Komutanlığının görev ve sorumluluk sahası aşağıda görülen coğrafi bölgedeki kapsamaktadır. Bu bölgede 43 ülke bulunmaktadır.

Harita 3.2. Pasifik Komutanlığı Görev Sahası

ABD'nin dünya üzerindeki toplam askeri gücünün yarısından daha fazla bir kısmının Asya-Pasifik bölgesinde konuşlandırılmış olması bu bölgenin ABD için ne derece önemli olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. ASYA-PASİFİK'TE ETKİN OLAN GÜÇLER

4.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD, bölgede derin stratejik ve ekonomik çıkarları olması nedeniyle bugün geçmişte olduğundan daha fazla bölgeye önem vermeye başlamıştır. Soğuk savaş yıllarında bölgeyi SSCB ile birlikte kontrol altında tutan ABD, rakibinin dağılmasından sonra bölgede tek başına kalacağını ummuştur. Ancak Çin'in son yıllarda bölgedeki dengeleri değiştirecek derecede Asya-Pasifik aktörü hâline gelmesi, ABD'nin Çin'i dengeleyecek biçimde bölgede kalması konusunda sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bölge ülkelerinin güvenliklerinin temeli olarak gördükleri ABD-Japonya ittifakının geleceği de bu gelişmelerle birlikte yeni sorunlar doğurmuştur⁴².

1990'lı yılların başından itibaren Asya-Pasifik bölgesinin güvenliği ABD için önemli bir tartışma konusu olmuştur. 1995 Eylülünde Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan "Doğu Asya Pasifik Bölgesi'nde ABD'nin Güvenlik Stratejisi" adlı kitapta, Asya Pasifik'in ABD için vazgeçilmezliği vurgulanarak bölgedeki varlığını sürdüreceği, Kore'den geri çekilmenin devam edeceği ve ticarî sürtüşmelerin güvenliği etkilemeyeceği ifade ediliyordu. Ancak, ABD-Çin gerginliği, bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir. ABD ile Çin arasında başta Tayvan sorunu olmak üzere, Çin Denizi, Spratly adaları, ticaret ve deniz yolları konusunda önemli sorunlar mevcuttur. ABD, Çin'in bu beklenilmeyen yükselişi karşısında Çin'i dengelemek için bölgede Tayvan ile ilişkilerini genişletmiş ve Vietnam ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Güney Çin Denizi'nde Çin'e caydırıcı nitelikte olabilecek tek ülke olan ABD, Çin'in bölgedeki faaliyetlerini yakından izlemeye almıştır⁴³.

Bununla birlikte ASEAN ülkeleri, güvenliklerini de etkileyen bu rekabette ne ABD'nin ne de Çin'in bölgede tek egemen olmalarını istememektedirler. Bunun nedeni böyle bir durumun bölgenin güvenliğinin daha fazla tehdit

⁴² DENKER Mehmet Sami; 2000'li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesinin Güvenliği, ASAM Yayınları, 2000, Ankara, s.43-44.

⁴³ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk.Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları,2006

edeceği endişesidir. Spratly-Güney Çin Denizi'nde Çin'in hareketini ve deniz gücünü artırması, ABD ve Japonya'nın tepkisini çekmiştir. Güney Çin Denizi-Spratly'de çatışmaların askerî güç kullanımına dönüşmesi ve bölgedeki barış ve istikrarın bozulması, bölge üzerinde ekonomik ve stratejik çıkarları olan ABD'yi endişelendirmiştir⁴⁴.

Asya-Pasifik'te ABD'nin ulusal çıkarları ticaret, petrol, güvenlik-strateji ve deniz yollarından serbest geçiş hakkını sağlamak olarak ifade edilmektedir. Ticarî alanda ABD'nin en büyük pazarlarından biri olan Asya-Pasifik bölgesinde denge ve barışın bozulması ABD'nin ekonomik çıkarlarına büyük zarar verecektir. Asya-Pasifik bölgesinin gittikçe artan enerji ve özellikle petrol ihtiyacı göz önünde tutulduğunda Spratly-Güney Çin Denizi'nden ithal edilen petrolün taşınmasının engellenmesi de Amerikan ekonomisine zarar verecektir. Barışın korunması politikasını izleyen ABD; Japonya, Güney Kore, Filipinler, Tayland gibi devletlerle yaptığı güvenlik anlaşmaları gereği olarak 100.000 askeri bölgede konuşlandırarak güvenliğin korunması yükümlülüğünü üzerine almıştır. Ayrıca deniz yollarından serbest geçiş hakkına zarar verilmemesi de ABD için hayati çıkarlardan biridir. ABD'li petrol şirketlerinin bu bölgedeki petrol rezervlerine göz dikmesi de bir başka önemli konudur. 1980'li yılların sonlarından beri bölgedeki ticaretinin gittikçe genişlemesiyle birlikte, Spratly-Güney Çin Denizi'ni serbestçe kullanabilmek ABD'nin en önemli ulusal çıkarı olmuştur. Bölgeden çekilmesi durumunda boşluğun Çin tarafından doldurulacağı düşüncesi nedeniyle bölgeye daha fazla dikkat göstermeye başlamıştır. Çin'in bölgede başlayan etkinliği üzerine (Filipinler'in müttefiki olması, Vietnam ile ilişkilerini normalleştirmeye başlaması, ABD'nin etkinliğinin arttığı ASEAN'a Vietnam'ın dâhil olma planı vs.) ve ASEAN üyelerinin Çin'e karşı ortak hareket isteği ABD'yi kararlı politikaya itmiştir. Bu nedenle bölgedeki tarafsızlık politikasını bırakarak taraf konumuna geçmiştir. Bölgedeki çatışmaların azalmaya başlaması ve Filipinlerle Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki hareket konusunda anlaşmaları bölgedeki güvenliğin yeniden oluşmasına katkı sağlamıştır⁴⁵.

⁴⁴ DENKER Mehmet Sami ,a.g.e.; s.46-47

⁴⁵ DENKER Mehmet Sami ,a.g.e.; s.50-60.

Bu gelişmeler ABD'yi, bölgedeki ilişkilerini daha da sıklaştırmaya yöneltmiştir. 1996'da ABD ve Japonya arasındaki yapılan Tokyo görüşmelerinde Asya-Pasifik'in güvenliğinin sağlanması ve Japonya'nın korunması için iki ülke arasındaki ittifakın genişletilmesi kararı alınmıştır.

Böylece iki ülke liderleri Ortak Güvenlik Bildirgesi'ni imzalayarak bölgede denge unsurunu yaratmayı amaçlamışlardır. Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğinde tehdit unsuru sayılabilecek önemli bir konu da ABD-Çin rekabetidir. ABD ve Çin arasında başlayan stratejik rekabet, ABD'nin dünya geneli üzerindeki tutumu ve uluslararası ilişkilerin yapısı üzerinde durmaktadır. Çin, ABD'nin hegemonyasına ve tek kutupluluğa tamamen karşı ve çok kutupluluğu savunmaktadır. Ayrıca Çin, soğuk savaş döneminden kalma ittifakların kaldırılmasını isterken ABD, bu ittifakları daha da güçlendirmeye çalışmaktadır⁴⁶.

Tayvan konusu da iki ülke arasında önemli sorun olmaya devam etmektedir. Çin'in ordusunu modernleştirmesine ve bölgedeki faaliyetlerine, Çin-Rus yakınlaşmasına kuşku ile bakan ABD, ulusal stratejisinde önemli yer tutan bu bölgede güvenliği sağlamak için bölgedeki ülkelerle yakın iş birliğine girmiştir. 11 Eylül sonrasında bölgede güvenliğin sağlanmasına daha da önem veren ABD, Pasifik gücü olarak müttefikleri ve çok taraflı gruplarıyla bölgede varlığını sürdürmeye kararlı olduğunu açıklamıştır. Küresel tehdit, bölgenin istikrarını da olumsuz etkilemektedir. ABD, bölgedeki terör faaliyetleri konusunda tüm ülkelerin iş birliğini istemiştir. Ayrıca bölgenin iki ekonomik devi Çin ve Japonya arasındaki güvenlik algılamalarında, ABD'nin olası kırılmaları önlemeye yönelik bir işlevi de olacağı düşünülmektedir. Asya-Pasifik ülkelerinin enerji ihtiyaçlarının karşılandığı Avrasya bölgesinin güvenliği de ABD'nin diğer ülkelerle arasındaki iş birliğini ön plana çıkarmaktadır. Pasifik okyanusundaki kara suları sorunu, ekonomik, askerî ve siyasî boyutları ile uyumsuzlukların potansiyeli ve kuvvet kullanma tehdidi ABD'nin hakemlik rolünü ön plana çıkarmaktadır. Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğini olumsuz etkileyen sorunlardan biri de bölge ülkelerinin enerji açıklarını kapatabilmek için nükleer enerji üretimine yönelmeleridir. Bölgede Japonya, Çin, Tayvan ve Güney

⁴⁶ SHAMBAUGH David; "Çin-Amerikan Stratejik İlişkileri: Ortaklıktan Rekabete", Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, Ankara, 2002, s.67-70

Kore'nin nükleer enerji üretimi belli miktardadır. Ancak ABD başkanının “şer üçgeni” olarak nitelendirdiği ülkelerden biri olan Kuzey Kore, nükleer gücünü artırma yolundadır. ABD ile Kuzey Kore arasındaki gerginliğin giderilmesi yolunda Çin arabulucu rolü oynamaya çalışmaktadır. 2004 Mart ayında yapılan görüşmelerde Kuzey Kore, nükleer programını durdurmasına karşılık ABD'den güvenlik teminatı, enerji ve diğer alanlarda yardım talep etmiştir. Ancak ABD nükleer programın koşulsuz sonlandırılmasını istemiştir. Haziran ayındaki üçüncü tur görüşmelerinde ise aynı istemini tekrarlayan Kuzey Kore'ye ABD'nin yanıtı olumlu olmamıştır. Bu nedenle nükleer tehdit Asya-Pasifik bölgesinin güvenliği konusunda hâlâ çözülemeyen önemli bir sorundur.

Küresel tehdidin önemli unsurlarından olan etnik ve dinsel nitelikli çatışmaların artış göstermesi Endonezya, Filipinler, Tibet, Sincan, İç Moğolistan, Sri Lanka, Afganistan, Bangladeş, Kamboçya, Laos, Malezya, Tacikistan, Tayland, Burma, Singapur, Papua Yeni Gine ve Vietnam'da düşük yoğunluklu iç çatışmaları hareketlendirmiştir. Uluslararası terör ve dinî radikalizmin Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğinde de bir tür “domino etkisi” yaratabileceği endişesi, ABD'nin Afganistan'da Taliban'ı etkisizleştirme hareketinin örnek yöntem olarak alınması ve bölgedeki demokratikleştirme çabalarının ve serbest ekonominin güçlendirilmesinin gerekliliği son günlerde önemli tartışma konusudur. ABD benzer bir demokratikleştirme hareketini işgal ettiği Irak'ta da gerçekleştirmeye çabalamaktadır. ABD'nin bölgeye yönelik ilgisi kuşkusuz devam edecektir⁴⁷.

Gelecek yıllarda Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğinin sağlanması konusunda ABD'nin katkı yapıp yapmayacağı bölgedeki gelişmeler paralelinde ortaya çıkacaktır. Ancak öncelikle Çin'i düşman bir ülke olarak görmesinden çok stratejik rakip olarak algılaması kuşkusuz bölgenin güvenliğine önemli katkılar sağlayabilecektir. Aralarındaki diğer sorunların çözümü zamana bağlı olmakla birlikte her iki ülke bölgedeki etkinliklerini artırma yarışı aralıksız sürecek gibi gözükmektedir. Bu durum küresel güvenliği tehdit etmeye devam etmektedir⁴⁸.

⁴⁷ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk.Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

⁴⁸ SHAMBAUGH David a.g.e.; s.74-75

4.1.1. ABD'nin Asya Pasifik Bölgesi Politikaları :

1950'lerdeki ABD dış politikası, Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'yı denetleme üzerine odaklanmıştır.⁴⁹

1950-1979 döneminde ABD'nin Orta Asya'ya ilişkin ilgisini çeken yegane şey, Sovyetler Birliği'nin dikkatlerden uzak biçimde bu bölgede nükleer silah denemeleri yapmasıydı. Bu denemeleri izlemek için İran ve Pakistan'daki üslerden kalkan casus uçakları Orta Asya üzerinde uçuşlar yaparak bilgi topladılar. 1 Mayıs 1960'ta Adana'daki İncirlik Üssü'nden kalkan bir U-2 casus uçağının, Sovyet uçaklarınca düşürülmesi sonucu ABD ile SSCB arasında yaşanan bunalım dolayısıyla bu uçuşlara son verildi.⁵⁰

Asya Pasifik bölgesi, ABD'nin geleceği açısından en hayati bölgelerin başında gelmektedir. ABD'nin Asya Pasifik bölgesine olan güvenlik taahhütleri devam etmekte olup, bu kapsamda özellikle G.Kore ve Japonya'da 100.000 civarında bir kuvvetini muhafaza etmektedir.

Asya-Pasifik bölgesinde ABD konumunun güçlendirilmesi, Çin ile daha derin bir diyalogun geliştirilmesi ve bu ülkenin uluslar arası toplumla entegrasyonuna yardımcı olunması, Çin'in dünya ekonomik toplumuna katılmasının sağlanması, ABD-Japonya stratejik ortaklığının canlandırılması, Güney Asya'nın uluslar arası politik ve ekonomik alanlar içine dahil edilmesi, tek bir gücün bölgeye hakim olmasının önlenmesi, ticari, politik ve askeri yollardan bölgeye devamlı nüfuz edilmesi ve bölge ülkelerinin demokrasiyi geliştirmelerinin teşvik edilmesi hususu ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine yönelik siyasetini oluşturmaktadır.⁵¹

ABD, Japonya ile olan ikili ilişkilerine büyük bir önem vermektedir. Japonya ile mevcut güvenlik ittifakı tüm bölgeyi de etkilemektedir. ABD'nin Japonya ile ilişkileri; güvenlik ittifakı, politik iş birliği, ekonomi ve ticaret gibi üç alanda cereyan etmektedir. 1960 tarihli ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması,

⁴⁹ SOMUNCUOĞLU Anar, Hazar Enerjisinde İşbirliği ve Rekabet, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Eylül 2006

⁵⁰ SOMUNCUOĞLU Anar, age.

⁵¹ ÇAKAR Nezihi, "1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu", Ankara, 1999, s.3-2

1997 yılında revize edilmiş bulunmaktadır. Bu anlaşma, Japonya'ya karşı bir saldırı veya Japonya civarındaki bölgelerde bir silahlı çatışma olması durumunda, iki ülke arasında etkili ve güvenilir bir iş birliğinin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir⁵².

ABD-Kore güvenlik ilişkileri 40 yılı aşkın süredir devam etmektedir. Kuzey ve Güney Kore arasındaki anlaşmazlıklar giderilene kadar ABD'nin, G.Kore'ye güvenlik taahhütleri sürdürülecektir.

Çin'deki hızlı büyüme, Asya güvenlik ortamında bu ülkeyi ön plana çıkarmıştır. Çin bir nükleer güç, önde gelen bölgesel bir askeri güç ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'da temsil edilen global bir güçtür. Çin dünyanın 2 nci en büyük ve en hızla gelişen ekonomisine sahiptir. Çin'in istikrarı ve komşuları ile dostane ilişkiler sürdürmesi, bölgede barış, istikrar ve ekonomik büyüme için önemlidir.

ABD'nin Çin'e karşı politikası çok yönlüdür. iki ülke arasında kitle imha silahlarının yayılması, insan hakları, uluslar arası suçlar, uyuşturucu trafiği, ABD aleyhindeki ticaret açığı, Çin tarafından gerçekleştirilen silah ve teknoloji satışları, çevre sorunları ve Asya'daki uluslar arası sorunlara yaklaşım açıları gibi konularda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Mevcut ortamda ABD-Çin ilişkilerinin daha ziyade ekonomik ve ticarete dayalı olduğu görülmektedir.

ABD'de Çin bir potansiyel tehdit olarak görülmesine karşın, Çin de ABD-Japonya Savunma İş Birliği ve Asya-Pasifik'teki Amerikan askeri varlığı nedeniyle ABD'yi bir tehdit olarak algılamaktadır.

Amerika Kıtası dünyanın diğer güç merkezlerinden okyanuslarla ayrılmış olmasından dolayı, jeostratejik açıdan doğal olarak yalıtılmış bir durumdadır. Bu durum ABD'ne hem rahat hareket edebilme, hem de yakın denizlerden gelecek tehditlere karşı korunma imkanı sağlamaktadır. Bilindiği üzere Avrupa'nın güvenliği ABD için hayati önemi haizdir. Avrupa güvenlik sistemi içinde geçmişten bugüne yer alan Fransa ve Almanya ise aktif jeostratejik konumlarını halen devam ettirmektedirler⁵³.

⁵² Milli Gv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

⁵³ DÜMEN Erdoğan, "Jeopolitik/Jeostrateji", İstanbul: HAK Yayınları, Cilt III, 1979.

Asya-Pasifik bölgesi, ABD'nin geleceği açısından dünyanın en hayati bölgelerinin başında gelmektedir. Uzun vadeli "angajman" politikası kapsamında, ABD imkanlarının yeni dünya düzeni çerçevesinde, bölgedeki unsurların iş birliği içinde, birbirine bağlı kalmasına yönlendirileceği ve ABD'nin bölgedeki angajmanlarının derinleştirilerek sürdürüleceği anlaşılmaktadır. Asya-Pasifik bölgesi, ABD'nin güvenliği açısından Batı'ya nazaran daha az öneme sahip değildir. ABD, 2'nci Dünya Savaşı'ndan beri önde gelen bir Pasifik gücü olma durumunu sürdürmektedir, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine olan güvenlik taahhütleri devam etmektedir. Asya-Pasifik bölgesi çarpıcı tezatlar arz etmektedir. Bölge 20'nci asırda hiçbir zaman şimdiki kadar istikrarlı ve barışçı bir görünüm vermemiştir. Son ekonomik kriz hariç tutulursa, bölgede halen örneği görülmemiş bir ekonomik patlama, entegrasyon ve refah düzeyi gözlenmekte, dünya ekonomisinin merkezi Pasifik'e kaymaktadır. Ülkeler, bölgenin çatışmalarla dolu tarihinde rastlanmadık ölçüde çok taraflı ekonomik, politik ve güvenlik iş birliğine yönelmiş bulunmaktadır⁵⁴.

Ancak aynı zamanda, Soğuk Savaş ertesi Asya-Pasifik stratejik alanında, gelecekle ilgili belirsizlikler ve gerginlikler yaratan ihtilaflar, ekonomik krizler, yeniden ortaya çıkan düşmanlıklar ve yeni güvenlik sorunları da izlenmektedir. Eski anlaşmazlıklardan arta kalan toprak ihtilafları ve nefret duyguları, politik gerginlikleri artırabilir ve bölgedeki büyük ülkeleri içine alan çatışmalara dönüşebilir. Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik, politik ve güvenlik sorunlarını halletme çabaları, iç politikadaki bölünmeler, milli mülahazalar ve kendi ırkının üstünlüğüne inanış gibi nedenlerle kesintiye uğramaktadır. Bunlara ilaveten, ticari dengesizlikler, pazarlara nüfuz konusundaki anlaşmazlıklar ve insan hakları ile ilgili görüş ayrılıkları, ABD'nin belli başlı Asya ülkeleri ile ilişkilerini zedelemektedir.

⁵⁴ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202,2002.

4.1.2. ABD'nin Asya – Pasifik Bölgesine Yönelik Politikasının Hedefleri:

ABD, dünyada tüketilen enerjinin % 25'ini, ham petrolün % 25'ini ve benzinin %45'ini tüketen bir ülkedir. Egemenliğini sürdürebilmesi, giderek tükenen kendi kaynaklarının eksikliğini giderecek biçimde, ucuz ve kesintisiz sağlamasına bağlı olan bu tek süper gücün, ithalat bağımlılığı da hızla artmaktadır. Örneğin ham petrol tüketiminde dışa bağımlılığı, ABD Enerji Bakanlığı verilerine göre yaklaşık % 57'dir. Gene aynı kaynağa göre, 2025 yılında, ham petrolde ithalata bağımlılık oranının % 70'e ulaşması beklenmektedir. ABD, Orta Doğu rezervlerine erişim ve bu kaynakların taşıma yollarının kontrolü mücadelesinde, Carter Doktrini ile başlattığı hamlelerini, adım adım geliştirmekte ve petrol taşımacılığında dünyanın "dar boğazlarını" kontrole yönelik üsler zincirini her geçen gün genişletmektedir. Hazar ve Karadeniz de bu adımlardan "nasibini" almaktadır. Dolayısı ile Gürcistan'da yaşanan renkli devrimi ve kurulan üsleri, Azerbaycan'daki üs talebini, Karadeniz'e ve Montrö'ye yönelik ABD taleplerini, bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Önümüzdeki dönem, ABD'nin sadece Orta Doğu'da değil, Hazar ve Karadeniz'deki yeni hamlelerine de sahne olacaktır.⁵⁵

ABD'nin bölgeye askerî varlığıyla yerleşmesi ancak 11 Eylül 2001'den sonra yaşanan gelişmeler çerçevesinde mümkün oldu. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ŞİÖ'nün eşgüdümlü bir politikayı özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde uygulayamamış olması, ABD'nin Afganistan Operasyonu'na destek kapsamında bir süre için Özbekistan ve Kırgızistan'a üs kurarak girmesine neden oldu. ŞİÖ'nün etkisinin giderek artması ABD'nin bölge çıkarları açısından bir tehdit algısı doğurdu. Ancak 2005 yılındaki gelişmeler ABD açısından Orta Asya'da hızlı bir mevzi kaybına yol açtı. Bölge yönetimleri Avrasya coğrafyasındaki "demokratik devrimler"in arkasında örtülü operasyonlarıyla ABD'nin bulunduğu düşüncesiyle ABD'nin bölgedeki varlığından rahatsızlıklarını değişik yollarla açığa vurmaya başladı. ABD'nin "Büyük Oyun"da pozisyon kaybının en dibe vurduğu nokta, Özbek hükümetinin

⁵⁵ PAMİR Necdet, HAK Sempozyum, HAK Yayınları, 2006, s.165

Temmuz 2005'de aldığı ABD'nin Afganistan'ın işgali sırasında kullanmaya başladığı Hanabad askeri üssünü altı ay içinde boşaltması kararıydı.⁵⁶

Bu konuda ısrarlarını sürdüren Özbekistan, ABD'nin Hanabad (K-2) üssünü boşaltmasını sağladı.⁵⁷

Kırgızistan'ın da Manas üssü konusunda kapatma tehdidiyle ABD ile yeniden pazarlığa oturması dikkat çekici gelişmelerdi.⁵⁸

ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine yönelik temel hedef ve stratejilerine bakılacak olursa;

Asya-Pasifik bölgesinde ABD önderliğinin güçlendirilmesi,

Çin ile daha derin bir diyalogun geliştirilmesi ve bu ülkenin uluslar arası toplumla entegrasyonuna yardımcı olunması, Çin'in dünya ekonomik toplumuna katılmasının sağlanması,

Çin-Tayvan anlaşmazlığının bir harbe dönüşmesinin engellenmesi,

ABD-Japonya "global ortaklığı" nın canlandırılması,

Güney Kore ile birlikte K. Kore'ye yönelik barış görüşmelerinin ilerletilmesi,

K. Kore'nin nükleer programının durdurulması ve tamamen iptal edilmesi,

Güney Asya'nın uluslar arası politik ve ekonomik alanlar içine dahil edilmesi,

Çok taraflı forumlarda bölgesel iş birliğinin geliştirilmesine katkıda bulunulması,

Tek bir gücün bölgeye hakim olmasının önlenmesi,

Ticari, politik ve askeri yollardan bölgeye devamlı nüfuz edilmesi,

Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi,

Bölge ülkelerinin demokrasiyi geliştirmelerinin teşvik edilmesi,

Uyuşturucu trafiğinin önlenmesi,

Bölge ülkelerinin farklı tehdit algılamalarına, değişik politik sistemlere, ekonomik gelişme düzeylerine, kültüre ve tarihe sahip olmaları nedeniyle, ABD

⁵⁶ OĞAN Gökçen, Stratejik Analiz, "Özbekistan-ABD Gerilimi Tırmanıyor", Eylül 2005

⁵⁷ KÜLEBİ Ali, "Şanghay İşbirliği Örgütü Güçleniyor", Mart 2006

⁵⁸ DEMİRTEPE Turgut, USAK Stratejik Gündem, "Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?", Haziran 2006

ikili güvenlik anlaşmalarının geliştirilmesini daha fazla tercih etmektedir. ABD'nin bu çerçevede Japonya, G. Kore, Avustralya, Filipinler ve Tayland gibi ülkelerle güvenlik anlaşmaları mevcut bulunmaktadır⁵⁹.

Asya-Pasifik bölgesi halen dünyanın ekonomik yönden en dinamik bölgesidir. 2 milyondan fazla Amerikan iş sahası, Asya ile olan ticarete bağlı bulunmaktadır. Bu açıdan bölgenin güvenliği, ABD'nin geleceği açısından kritik görünmektedir. ABD halen Pasifik çevresinin en büyük ticaret ortaklığını oluşturmaktadır. Asya-Pasifik bölgesinin, 21'nci asırda dünya ekonomik faaliyetleri içindeki öneminin artacağı değerlendirilmektedir. Endonezya, Kore, Malezya, Singapur, Tayland ve Tayvan gibi ülkeler hızla gelişmişlerdir. Çin'in büyüme hızı ise son 20 yılda ortalama %9 düzeyindedir. Asya-Pasifik bölgesindeki bu büyümenin gelecek dönemde de devam edeceği kıymetlendirilmektedir. ABD, bölgeyi büyük bir pazar olarak mütalaa etmektedir. Asya-Pasifik bölgesi ile ticaret, ABD toplam ticaret hacminin %36'dan fazlasını teşkil etmektedir. Asya Pasifik bölgesi, yakında ABD'nin ikinci ihrac pazarı olarak Avrupa'ya yetişme durumundadır. ABD, Asya-Pasifik bölgesinde bir ticari liberalizasyon ortamı yaratmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte 1998'deki Asya krizi, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki pazar payı imkanlarında bir daraltma yaratmış bulunmaktadır.

Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik büyümenin, güvenlik ortamı ile yakın ilişkisi vardır. Bu bölge, K. Amerika'dan sonra dünyanın ikinci petrol kullanıcısı durumundadır. Bölgenin petrol ihtiyacının %70'i halen Basra Körfezinden sağlanmaktadır, bu oran gelecek asrın başında %90'a yükselecektir. Bu durum ulaştırma hatlarının güvenli kılınmasını gerektirmektedir. Yukarıda belirtilen hususlar, ABD'nin ticaret, petrol ve güvenlik konularında Orta Doğu ve Asya-Pasifik'i birlikte mütalaa etmesine yol açmaktadır.

Kazakistan ve Türkmenistan enerji kaynaklarına (petrol ve gaz); Kırgızistan ve Tacikistan su kaynaklarına sahiptir. Özbekistan ise enerji kaynakları konusunda kendi kendine yeterli bir konumdadır. Kazakistan'ın özellikle petrol rezervleri, Türkmenistan'ın doğal gaz rezervleri ve Kafkasya'da yer alan Azerbaycan'ın, hem petrol hem de gaz rezervleri, bölgede en fazla yatırım cezbeden önemli potansiyel değerler olarak öne çıkmaktadır. Orta

⁵⁹ SANDIKLI Atilla, Küresel Strateji ve Uluslar arası Güvenlik, HAK Yayınları, 2006

Asya'da yer alan Özbekistan'ın da, Türkmenistan'inkine yakın ve önemli sayılabilecek gaz rezervleri vardır.⁶⁰

Dünyada enerjiye olan ihtiyaç artarken, hidrokarbon kaynaklara alternatif enerji kaynakları özellikle nükleer enerji nispi ucuzluğundan dolayı giderek daha fazla ülkenin enerji güvenliğinin sağlanmasında önem kazanmaktadır. 2030 yılına gelindiğinde uranyumun dünyanın temel yakıtı haline geleceği tahmin ediliyor. Ancak nükleer enerjinin elde edildiği uranyumun dünyadaki dengesiz dağılımı, bu konuda da Orta Asya'nın önemli konumda olmasını belirlemiştir. Avrasya'nın gelişen nükleer yakıt pazarında Orta Asya uranyumuna olan ihtiyaç giderek artmaktadır.⁶¹

Asya; zıt etnik, dini, kültürel, dil ve coğrafi özelliklerle karakterize edilmektedir. Tarihi düşmanlıklar kuvvetlidir, dayanışma duygusu zayıftır. İlk Çin-Japon harbinden Çin-Sovyet gerginliğine, Kore, Vietnam ve Kamboçya'daki harplere kadar Asya'daki büyük güçler arasında devamlı ihtilaf ve çatışmalar mevcut olmuştur. Asya ve Pasifik bölgesinde hegemonyacı Sovyet tehdidi kalmamışsa da Kore Yarımadası'ndaki askeri tehdit ve diğer bölgelerdeki kompleks gerginlikler sürmektedir.

Bölgedeki sorunların büyük kısmı Doğu Asya devletlerindeki sosyal, ekonomik ve politik geçiş dönemlerinden kaynaklanmaktadır. Kitle imha silahlarının yayılması, milliyetçiliğin ortaya çıkması, uzun süreden beri mevcut etnik ve milli husumetler, toprak anlaşmazlıkları istikrarsızlık yaratmaktadır.

Bölge ülkelerinin çoğu tarihi sebeplerle birbirlerine karşı güvensizlik ve şüphe duymaktadırlar. Bu ortamda ABD bölgede bir istikrar unsuru görevi görmeye çalışmaktadır. ABD bölgeyle ekonomik, diplomatik ve askeri angajmanlarını sürdürme kararlılığındadır.

ABD, Japonya ile olan ikili ilişkilerine en yüksek önemi atfetmektedir. Japonya ile mevcut güvenlik ittifakı tüm bölgeyi de etkilemektedir. ABD'nin Japonya ile ilişkileri; güvenlik ittifakı, politik işbirliği, ekonomi ve ticaret gibi üç alanda

⁶⁰ PAMİR,A. Necdet, Türkiye'nin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu(Harp Akademileri), Kafkaslar ve hazar havzasındaki ülkelerin enerji kaynaklarının Türkiye'nin Enerji güvenliğine etkileri, İstanbul, Mart 2006

⁶¹ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

gelişmektedir. Japonya ile mevcut güvenlik ittifakının güçlendirilmesi suretiyle tüm bölgede barış ve istikrar için olumlu bir ortam yaratılması ABD'nin hedefleri arasında bulunmaktadır. Japonya bölgesel ve global istikrara daha fazla katkıda bulunmaya başlamıştır. Japonya ile ABD arasında mevcut ekonomik sürtüşmelerin giderilme ihtiyacı ortadadır. Bu çerçevede, Japon ekonomisinde iç talebin artırılması, dış ticaret hacmindeki dengesizliklerin giderilmesi ve Japon finans sisteminin yeniden düzenlenmesi üzerinde durulmaktadır. 1960 tarihli ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması 1997 yılında revize edilmiş bulunmaktadır. Bundan amaç Japonya'ya karşı bir saldırı veya Japonya'nın civarındaki bölgelerde bir silahlı çatışma durumunda iki ülke arasında etkin ve güvenilir bir iş birliğinin gerçekleştirilmesidir.

Yeni anlaşmaya göre:

Japonya, kendi öz savunması için gerekli bir güce sahip olacaktır.

ABD nükleer gücü ve Asya-Pasifik bölgesinde konuşlandırılmış kuvvetleri mevcudiyetim sürdürecektir.

Japonya, tüm iş birliği faaliyetlerini anayasa tarafından konulan kısıtlamalar içinde sürdürecektir.

Japonya'ya bir saldırı olması durumunda, ABD ilk aşamalardan itibaren uygun desteği verecektir.

Japonya, acil hallerde, ABD kuvvetlerinin sivil hava alanlarını ve limanları kullanmasına izin verecektir.

Japon öz Savunma Kuvvetleri, doğrudan çatışmaya taraf olmamak amacıyla, operasyonlara çatışmaların meydana geldiği bölgeler dışında ve kendi toprakları ile kara sularında destek verecektir.

Yukarıdaki ilkeler, 2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra savunması büyük ölçüde ABD'ye teslim edilmiş bulunan Japonya'da değişik tepkiler uyandırmış bulunmaktadır. İttifakın hedefinin kendisi olduğunu bilen Çin de metne karşı çıkmaktadır. Eski militarist geçmişi dolayısıyla Japonya'nın tüm askeri hareketlerine endişe ile yaklaşan çevre ülkeler ile Japonya'nın yeterince sorumluluk yüklenmediği iddia eden ABD arasında bir denge politikası oluşturulmuş bulunmaktadır. Çin'in

gücünün artması, Kore Yarımadası veya Çin Denizi'nde çıkabilecek muhtemel çatışmalar Japonya'nın güvenliğine tehdit olarak algılanmaktadır.⁶²

Çin'deki hızlı büyüme, Asya güvenlik ortamında bu ülkeyi ön plana çıkarmıştır. Çin bir nükleer güç, önde gelen bir kıtasal askeri güç ve BMGK'de temsil edilen global bir güçtür. Çin dünyanın 2'nci en büyük ve en hızla gelişen ekonomisine sahiptir. Çin'in istikrarı ve komşuları ile dostane ilişkiler sürdürmesi, bölgede barış, istikrar ve ekonomik büyüme için asıldır.

Çin'in savunma harcamaları son 5 yılda iki kat artmıştır. Çin yeni nesil askeri kabiliyetlerini artırmaktadır. Çin Silahlı Kuvvetleri mevcudu 3. 2 milyondur. Çin'in askeri durumunun diğer dünya ülkeleri üzerinde büyük etkisi mevcuttur. Çin liderlerinin askeri güçlenmelerini savunma amaçlı olarak açıklamaları, diğer bölge ülkelerince şüphe ile karşılanmaktadır. Çin'in 21'nci yüzyıldaki niyetleri hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Çin'in komşularıyla muhtelif toprak anlaşmazlıkları mevcut bulunmaktadır. ABD, Çin'in uluslar arası ekonomik, politik ve güvenlik sistemine entegre edilmesi yolunda uzun vadeli bir " yapıcı angajman" stratejisi uygulamaktadır. ABD'nin Çin'e karşı politikası çok yönlüdür. ABD; istikrarlı, açık, müreffeh ve daha barışçı bir dünyada sorumluluklarını üstlenen bir Çin'i menfaatlerine daha uygun bulmaktadır.

ABD'nin Çin'e karşı politikası hem ilkeli, hem de pratiktir. Bir taraftan Çin'le iş birliği alanları genişletilirken, diğer taraftan görüş ayrılıkları açık bir şekilde ele alınmaktadır. İki ülke arasında kitle imha silahlarının yayılması, insan hakları, uluslar arası suçlar, uyuşturucu trafiği, ABD aleyhindeki ticaret açığı, Çin tarafından gerçekleştirilen silah ve teknoloji satışları, çevre sorunları ve Asya'daki uluslar arası sorunlara yaklaşım açılan gibi konularda ciddi görüş ayrılıkları mevcuttur. Uzun vadede, ABD'nin Çin'e karşı olan politikasının bu ülke ile angajman stratejisini devam ettirmek mi olacağı, yoksa bu ülkeyi uluslar arası ortamda tecrit yoluna mı gitmek olacağı bu aşamada kesinlik kazanmamıştır. ABD şu anda Çin'i tecrit etmeden bu ülke ile daha derin bir diyaloga ve stratejik ilişkiye girerek hem güvenliğini, hem de refahım pekiştirme arzusundadır.

Bölgede istikrar, Kore Yarımadasındaki durum, Tayvan sorunu, Hong-Kong'un devri sonrası dönem (Hong-Kong'un kendine özgü kimliğinin ve politik

⁶² SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, 2002

hürriyetin idamesi), normal bir ticaret ilişkisinin tesisi ve 50 milyar \$'a varan ABD ticaret açığının kapatılması önde gelen sorunlardır. Çin-Rus stratejik ortaklığının 21'nci asırda ABD'ye yönelik etkilerinin en aza indirilmesi de ABD'nin hayati çıkarları arasındadır. 1998 yılında Çin ile ABD arasında nükleer silahların birbirini hedeflememesi konusunda bir anlaşmaya varılmıştır. Bu karar, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer denemeleriyle gerginleşen bölgesel güvenlik ortamında özel bir önem taşımaktadır. ABD ve Çin, nükleer denemelere yeniden başlama niyeti taşımadıklarını beyan etmiş ve Hindistan ile Pakistan'a Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına ve Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Antlaşmasına taraf olmaları yolunda çağrıda bulunmuşlardır. Çin; Hindistan ve Pakistan'a nükleer ve füze teknolojisi transfer etmeme taahhüdünde bulunmuştur⁶³.

Asya'da stratejik ve ekonomik dengelerin değiştiği şimdiki ortamda, ABD bölge istikrarının korunmasında Çin ile birlikte hareket etmenin gereğini takdir etmektedir.

Asya'daki mali kriz, Kore yarımadasında istikrar, Güney Asya'da barış ve güvenlik, Hindistan ile Pakistan arasındaki uyuşmazlıkların barışçı yollardan halli ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi konular ABD'nin Çin'e karşı yürüttüğü "engagement-angajman" politikasının unsurları olmaktadır⁶⁴.

Mevcut ortamda ABD-Çin ilişkilerinin en sağlam dayanağı ekonomi ve ticaret olarak görünmektedir. Çin, Asya krizinin olumsuz etkilerinden kaçınmak ve büyümesini sürdürebilmek üzere yabancı sermaye, yüksek teknoloji ve bilgi birikimine şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Bu alanlarda Çin'e en büyük katkıyı sağlayabilecek ülke ABD'dir. Çin'de 40. 1 milyar \$'lık ABD sermayesi bulunmaktadır. ABD'nin Çin'deki yatırımları artmaktadır.

ABD-Çin ilişkilerinin en hassas konusu Tayvan'dır. Çin; Tayvan'a olan ABD desteğini kesebildiği ölçüde, Tayvan'ı kendisiyle görüşme masasına çekebileceğini hesaplamaktadır. Tayvan ise Çin ile birleşebilmeyi, Çin'in hür ve demokratik bir ülke olması şartına bağlamaktadır.

ABD Tayvan'ın bağımsızlığına, egemen devletlerin üye olabildiği uluslar arası kuruluşlara üyeliğine ve "iki Çin" veya "bir Çin, bir Tayvan" yaratma çabalarına karşı "üç hayır" politikası uygulamaktadır. ABD tek Çin politikasını teyit etmektedir.

⁶³ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

⁶⁴ Milli Güvenlik Kurulu, ABD, Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, HAK Yayınları, 2005

İki ülke arasında insan hakları konusundaki yaklaşımların farklılıkları ciddi boyutlardadır. Çin, birinci önceliği, kalkınma ve insan hayatının idame ettirilmesine verdiği, Çin anayasasının fikir ve ifade hürriyetini tanıdığını, ancak bunların cari kanunlar çerçevesinde kullanılabileceğini belirtmektedir. ABD güvenlik makamlarının, Çin'i bir potansiyel tehdit olarak görmesine karşın, Çin de ABD-Japonya savunma işbirliği ve Asya-Pasifik'teki Amerikan askeri varlığı nedeniyle ABD'yi bir tehdit olarak algılamaktadır.

Rusya da bir Asya-Pasifik bölgesel gücüdür. Rusya'nın, Kamboçya ve K. Kore ile barış yapılması istikametinde yararlı faaliyetleri olmuştur. Çin-Rus sınırının askerden arındırılması konusunda Çin ile Rusya arasındaki temaslar olumlu yönde seyretilmektedir. Rusya'nın, Asya-Pasifik bölgesinde gelecekte güvenlik sorunlarının çıkmasını önleme konusunda oynayabileceği önemli bir rol bulunmaktadır.⁶⁵

K. Kore'nin uyguladığı nükleer program, ABD'nin girişimleri sonunda 1994 yılında varılan bir anlaşma ile askıya alınmıştır. Ancak son zamanlarda K. Kore'nin nükleer programına devam edeceği yönünde yaptığı açıklamalar K. Kore ABD ilişkilerini gerginleştirmektedir. ABD'nin hedefi K. Kore nükleer tesislerinin tamamen sökülmesidir.

4.1.3. ABD-Rusya İlişkileri :

ABD'nin Rusya'ya karşı politikası, stratejik ortaklık çerçevesinde bu ülkenin demokrasiye ve serbest pazar sistemine geçişi için uygulanan reform hareketlerinin desteklenmesi üzerine inşa edilmiştir. ABD'nin Rusya siyaseti, Rusya'yı imkanlar ölçüsünde Avrupa'dan tecrit etmek, Rus silahlı gücünde büyük atılımlar yapılmasını caydırmak, bu ülkede yeniden baş gösteren jeopolitik ihtirasları frenlemek ve Rusya'yı yapıcı bir iş birliğine teşvik tarzında olmaktadır.

11 Eylül'le beraber oluşum süreci hızlanan yeni ABD ulusal çıkar konseptinin beş temel ilke üzerine kurulacağı anlaşılmaktadır. Bunlar,⁶⁶

Uluslar arası terörle savaş,

Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi,

⁶⁵ SEZER, Duygu Bazoğlu, "Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Kalkılan ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2002

⁶⁶ SOLTAN Elnur Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Rusya Süper Güç Şemsiyesi Altında Bölgesel Bir Büyük Güç", konulu makalesi 2002

Küresel enerji güvenliği,
Barış ve özgürlük alanlarının yaratılması,
Çin'in yükselişinin idare edilmesidir.

Bu konular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, coğrafyası, nükleer malzemeleri ve enerji kaynaklarıyla ABD'ye Rusya'dan daha fazla yardımı(veya zararı) dokunacak ülke bulmak zordur.

Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin mirasından dolayı Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile Rusya arasındaki ekonomik bağımlılıklar büyük ölçüde devam etmektedir. Bu durum Rusya'nın bölgedeki önemini ortaya koymakta, nükleer silahlara sahip olmasından ve ABD'yi vurabilme kapasitesinden dolayı ABD'nin genel dünya politikasından Rusya unsurunu önemli bir yere oturtmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin Rusya, Orta Asya politikasında 1993'e kadar ABD ile daha işbirlikçi bir politika izlemeye çalışırken, 1993 sonrasında yakın çevre politikasını ilan ederek eski Sovyet topraklarını arka bahçesi kabul ettiğini ve bu ülkelerle Rusya'nın müdahale etmesinin onun meşru hakkı olduğunu ileri sürdü.⁶⁷

ABD, Kafkaslar'daki ve Orta Asya'daki devletlerin bağımsızlıklarını korumaları ve güçlendirmeleri maksadıyla bu ülkelere maddi yardımlarda bulunmuş, ayrıca bölgede Rusya'yı dengelemeye ve Rus etkisini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izlememiştir.

ABD, günümüze kadar olan süreçte Rusya'yı kayırarak bölgeye geri yerleşme faaliyetlerine göz yummuştur. Rusya'nın bu yayılmacı eğiliminin artması durumunda, ABD ile aralarında daha farklı çıkar çatışmalarının olacağı ve ABD'nin hem global hem de Orta Asya politikasını etkileyeceği açık olarak görülmektedir.

ABD, Rusya'yı tekrar rakip olarak karşısında görmek istememektedir. Bunun yerine; demokratik ve Pazar ekonomisine sahip, işbirliğine yatkın bir Rusya tercih etmektedir.

⁶⁷ BAL İdris, "ABD'nin Orta Asya Politikasına Yön Veren İç ve Dış Dinamikler" konulu makalesi, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2001 Sayısı.

4.1.4. ABD'nin Türkiye ve Orta Doğu'ya Yönelik Politikaları :

ABD, Türkiye'yi kültürlerin ve kıtaların kavşak noktasında, ABD ve Avrupa için önemli, NATO, Balkanlar, Ege, Hazar ve Orta Asya petrol ve doğal gazının transit yolları, Irak'a uygulanan işgal sonrası ortaya çıkan kargaşa ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan bağımsız ülkeler gibi konularda söz sahibi bir ülke olarak mütalaa etmektedir. Yunanistan'a verilen önem ise, bu ülkenin Akdeniz deniz ulaştırma yollarını korumasındaki stratejik mevkiinden kaynaklanmaktadır. ABD, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlarda, gerginliğin azaltılması ve doğrudan bir çatışmanın önlenmesi bakımından aktif bir rol oynama arzusu içindedir. Bu kapsamda, Kıbrıs sorununun çözümü de ABD'nin politik öncelikleri arasında yer almaktadır⁶⁸.

ABD'nin Orta Doğu'da devam eden stratejik çıkarları mevcuttur. 1975'den bu yana Orta Doğu'daki ABD askeri mevcudiyeti, diğer bölgelerin aksine tedricen artmıştır. ABD, Orta Doğu'da daimi üslere sahip olmamakla birlikte, bölgede güçlü bir kara, hava ve deniz kuvveti bulundurmaya devam etmektedir. Bu kuvvetin, ABD'den süratle takviye edilmesi göz önünde bulundurulmaktadır⁶⁹.

ABD'nin Orta Doğu'daki en büyük menfaati, Basra Körfezi'nden petrolün dünya pazarlarına istikrarlı fiyatlarla, kesintisiz akışının sağlanmasıdır. ABD ve diğer büyük devletler, Körfez dışındaki kaynakların azalması dolayısıyla giderek Körfez petrolüne bağımlı hale gelmektedirler. Bu durumda ABD'nin Körfezdeki petrol sahalarının kontrolünün düşman bir ülkeye geçmesine müsaade etmeyeceği açıktır. Diğer taraftan ticaret ve askeri güç intikali açılarından Orta Doğu ve Akdeniz'deki Cebelitarık Boğazı, Messina Boğazı, Süveyş Kanalı, Aden Körfezi ve Hürmüz Boğazı ulaştırma yollarının daima açık bulundurulması, ABD stratejisi bakımından, hayati önemi haiz olduğu görülmektedir⁷⁰.

⁶⁸ ERHAN Çağrı, " Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri", Ankara, İmge Kitabevi, 2001

⁶⁹ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, "Türkiye - ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını", İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1994

⁷⁰ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

ABD, İnan'ı uluslararası normlara uymaya zorlamakta, ortak çıkarların savunulması için tedbirler almakta ve Körfez güvenliğine olan taahhüdünü açıkça göstermektedir.

ABD, Arap-İsrail anlaşmazlığının müzakereler yoluyla barışa kavuşturulmasını, silahlanmanın kontrolünü, İsrail ve Arap dünyası ile aktif ikili ilişkiler kurulmasını desteklemekte ve bu istikamette lider bir rol oynamaktadır.

ABD, İsrail'i desteklemekte, bu ülkenin mevcut niteliksel askeri üstünlüğün sürdürülmesine ve güvenliğin sağlanmasına yönelik taahhütlerini korumaktadır.

ABD'nin, Orta Doğuya yönelik endişe kaynaklarından biri de, soğuk savaş'ın sona ermesinden sonra, Radikal İslami Hareketlerin batı demokratik dünyasına karşı oluşturduğu tehdittir.

ABD Suriye'yi Orta Doğu da barışın anahtarı olarak görmekte ve Suriye ile olan ilişkilerini Orta Doğu Barış Süreci(ODBS) paralelinde yönlendirmeyi tercih etmektedir. Suriye, ABD'nin terörü destekleyen ülkeler listesinde bulunmakla birlikte diğer ülkelere uygulanan sert yaptırımlar şu anda Suriye'ye uygulanmamaktadır⁷¹.

Sonuç olarak; Samuel P. Huntington⁷² ve Zbigniew Brzezinski'nin⁷³ öngörülerinde dünyayı yine bazı karşıtlık ölçüleriyle birbirinden ayırarak görme eğilimi ağır basmaktadır. Özellikle Huntington, birbirinden ayırdığı kültür bölgelerine göre çatışma ortamının yaşanacağına öngörüsünde bulunmuştur. Brzezinski'de uluslararası sorunların temel zemininde kültürel ve felsefi çelişkilerin ağır basacağı yaklaşımındadır.

Ayrıca Brzezinski Avrasya'ya yönelerek bu bölgede öncelikle dikkat çektiği Çin önderliğindeki her türlü ittifak zeminini, karşıtlık anlayışı içinde şiddet içerebileceği kuşkusunu ve kaygısıyla karşılamaktadır. Yine dünyaya kutuplaşma zemininden bakma eğilimi ağır basmaktadır ve yine ABD merkezli bir algılama

⁷¹ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, Temmuz 2002.

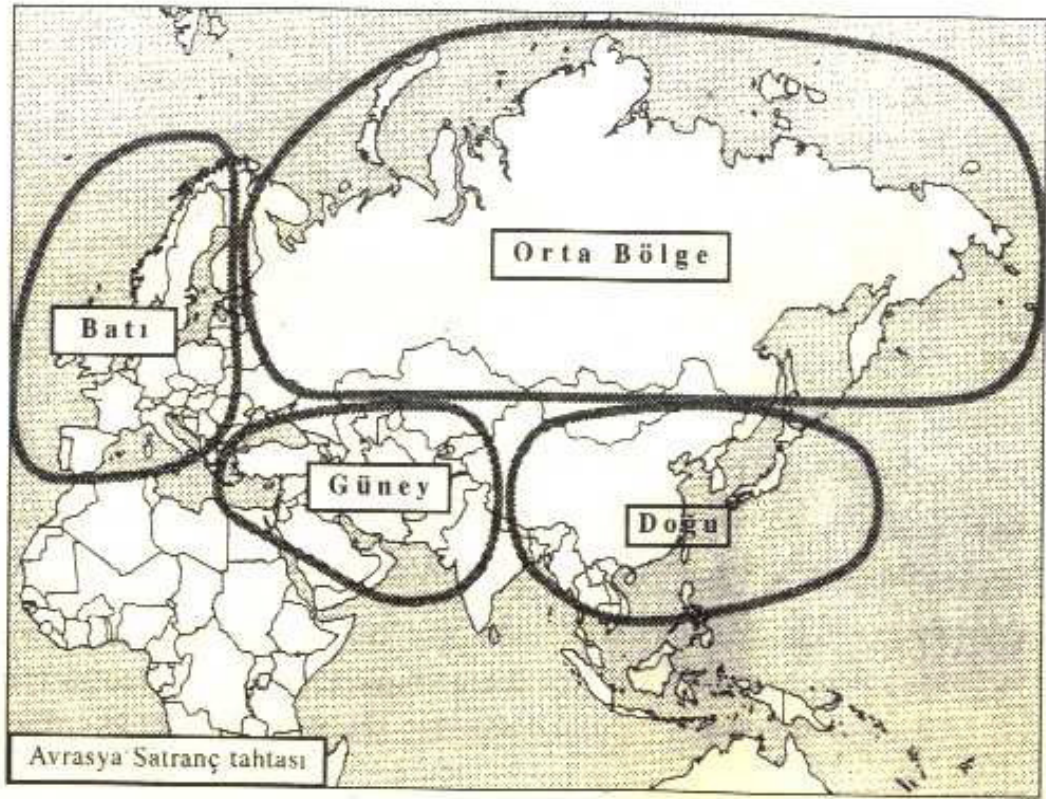
⁷² Samuel P. HUNTINGTON'un "Uygurliklar Çatışması" Savı; uygarlıklar arası çelişkilerin, gerilimlerin ve güç mücadelesinin, Soğuk Savaşın üçlü bölünmeye dayalı iki kutuplu siyasal sisteminin yerini alacağı ve bu uygarlıkların; Japon, Batı, Konfiçyus, İslam, Slav-Ortodoks, Latin Amerikan, Hint ve Afrika'dan oluşan 8 ana gruba ayrılacağı öngörüsüne dayanır.

⁷³ BRZEZINSKI, Zbigniew. Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s.167

esastır. Bunun doğal sonucu olarak, ABD çıkarlarıyla çeliştiği düşünölen her türlü ittifak zemini ve işbirliği girişimi tehdit ve şiddet algılamasını oluşturmaktadır.

Bu durum, yeni model veya küresel güç odaklaşmasını da benimsemeyen, kontrol edilemeyen her türlü gücü tehdit olarak algılayan ve bu konumda soğuk savaşın karşıt aktörleri (Rusya-Çin gibi) kadar ekonomik, askeri, teknolojik güç ilişkilerinde yeni potansiyeller taşıyan, güçlülük gösteren soğuk savaşın müttefiklerine de (Avrupa, Japonya gibi) kuşku duyabilen bir strateji bütönlüğünü yansıtmaktadır.

Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın önceliği Bunun Jeostratejik gerekleri isimli kitabında Avrasya'yı dünyanın merkezi sayarak, buranın hakim gücünün ABD olduğunu ve buna göre bölge güçlerinin belirlenmesi gerektiğini açıkça belirtmektedir⁷⁴.

Harita 4.1.Avrasya Satranç Tahtası

⁷⁴ BRZEZINSKI, Zbigniew , A.g.e., s.169

ABD'nin mutlak egemenliğinin ilanına dönük bir başka tez, Francis Fukuyama'dan gelmiştir. Fukuyama "tarihin sonu" öngörüsüyle soğuk savaş'ın bitimiyle küresel çapta hakimiyetin kapitalist sistemin eline geçtiğini bundan sonra bu durumun değişmesinin olanaksız olduğunu böylelikle tarihin sonuna geldiğini iddia etmektedir. Büyük iddia taşıyan ve son derece tartışmalı olan bu yaklaşımda da mutlak hakimiyet "tek kutuplu dünya düzeni" üzerine kuruludur⁷⁵.

ABD'nin tespit ettiği jeostratejik hedef; global süper güç olarak algılanmasını sağlayan bütün değerlerin korunması; Avrupa'da kendisine hasım olabilecek bir gücün ortaya çıkmasının önlenmesi; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Doğu'da oluşan boşluğun doldurulması sonucu meydana gelen jeopolitik ve stratejik dengenin muhafazası; Sovyetler Birliği'nin tekrar karşısına global bir süper güç olarak çıkmasının önlenmesi; Çin'in arzu edilen sınırlar dahilinde dengeleyici bir güç unsuru olarak kalmasının sağlanması ve sonuçta tespit ettiği ve işbirliği içinde bulunduğu stratejik partner ülkeler vasıtası ile mevcut statükonun devamının sağlanmasıdır.

ABD, tarih boyunca Avrupa Devletleri ile sıkı bir işbirliği içinde bulunmuştur. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra gelişen olaylar, ABD'nin Avrupa'daki mevcudiyetine olan ihtiyacın kalktığını değil, aksine bu mevcudiyetin transatlantik ilişkiler çerçevesinde Avrupa'nın istikrarı açısından gerekli olduğunu teyit etmiştir. Bu durumda ABD'nin bir Avrupa gücü olarak rolü gelecekte de devam edeceği ve ABD'nin 21 nci Yüzyılda, gerek kendi coğrafyasında, gerekse dünya coğrafyasında, Global Güç merkezi niteliğini devam ettireceği değerlendirilmektedir.

4.1.5.ABD'nin Çin'e Karşı Yeni Denge Arayışları

Çin'deki insan hakları ihlalleri, Tayvan konusunda yaşanan görüş ayrılığı, ABD'nin Çin'den nükleer programları yüzünden Kuzey Kore'ye daha da baskı yapmasını istemesi ve uzun süredir devam eden tekstil konusundaki tartışma henüz sonuç vermemiştir. Çin'in askeri alandaki yatırımlarını arttırması, modern

⁷⁵ FUKUYAMA Francis, Tarihin Sonu (The End Of History And The Lost Man), 1992,

silahlar geliştirmesi, Washington yönetimi kadar Çin'in komşusu olan Kore, Japonya, özellikle de Tayvan'ı da tedirgin etmektedir. Bunun dışında onları endişelendiren aslında Çin'in gen teknolojisinden, son model elektronik üretimi hatta uzay uçuşlarına kadar gösterdiği başarılı grafiktir. Çin, artık bir dünya fabrikası haline gelmiş ve belli düzeyde denizden karaya, karadan uzaya kadar uzanan bir teknolojiye sahip olmuştur. Yükselen g olarak uluslararası etkisi de günden güne artmaktadır. Bütün bu gelişmeler, Amerikan yönetimini endişelendirmekte ve Çin'e yönelik politikasını da belirsizliğe sokmaktadır.⁷⁶

4.1.5.1. Hindistan Boyutu

ABD 2005 yılındaki kuşatma politikasının başarısız kalması üzerine 2006'da bir başka stratejiyi uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda, Hindistan Vaşington'un gündemine gelmiştir. Vaşington bu ülkeyi, özenle seçmiştir; çünkü Çin ile Hindistan arasında tarihî bir husumet vardır ve 1962 yılında aralarında sınırlı bir savaş yaşanmıştır. Hindistan'ın jeostratejik önemi de Vaşington'un dikkatinden kaçmamıştır. Çin'in en önemli enerji transfer rotası olan Hint Okyanusu zerinde Hindistan'ın güçlendirilmiş bir donanmaya sahip olmasının Çin'e karşı etkili bir koz olacağı düşünülmüştür. Bu arada Rusya da Hindistan'ı yanında tutmak istemekteydi.

Rusya, Soğuk Savaş döneminde Hindistan'ın en yakın mtfeikiydi. Hindistan'ı yanında tutmak için, planlarını ve üretim lisansını Çin'e vermiş olduğu bir uçak gemisi modelinin yapılmış halini Hindistan'a vermiştir. Tek amacı mavi sularda dengenin Çin lehine değişmesini önlemektir. Bütün bu süreç içerisinde Çin de kendi Hindistan stratejisini geliştirmiştir. Çin, Rusya'yı da ikna ederek Hindistan'ı gözlemci ye olarak şİ şemsiyesi altına almıştır. Çin'in amacı, Hindistan'ın ABD veya Rusya ile kendisine karşı bir ittifak yapmasını önlemektir. İlginç olan husus, Rusya'nın da, Çin gibi, Hindistan'ın Çin veya ABD ile olası ittifakını engellemeyi düşünüyor olmasıdır⁷⁷.

Bush, Mart 2006'da Pakistan ve Hindistan'ı kapsayan bir geziye çıkmıştır. Hindistan ziyareti esnasında, Hindistan ile sivil amaçlı nükleer işbirliği

⁷⁶ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rumsfeld'in İlk Çin Ziyareti, Ekim 2005

⁷⁷ Milli Gv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

anlaşması ve bunun yanında, yüklü bir silah satım anlaşması imzalamıştır. Gezisinin ikinci durağı olan Pakistan'da ise benzer bir anlaşmanın kendileriyle de imzalanacağı umudu vardı. Fakat Bush burada böyle bir anlaşma imzalamak yerine Pakistan'ı demokrasi, insan hakları ve terörizmle mücadele konusunda sert bir şekilde eleştirmiştir. Yaptığı açıklamada, Hindistan'ın yerinin farklı olduğunu, Pakistan'la karşılaştırılmayacağını, dolayısıyla Pakistan'ın böyle bir anlaşmayı beklememesi gerektiğini ifade etmiştir. Pakistan Başbakanı'nın ulusal güvenlik danışmanı Muhammet Ali Durrani, ABD'nin bu tavrına karşı, "biz de Çin'le nükleer işbirliğimizi geliştiririz" şeklinde yanıt vermiştir. Çin, Bush'un Hindistan-Pakistan ziyaretlerini yakından izlemiştir. Nisan ayında Çin devlet başkanı Hu Jintao, Vaşington'u ziyaret etmiştir. Ancak, Pekin'in tüm diplomatik girişimleri Hindistan'ın söz konusu yeni politika açıklamalarına engel olamamıştır. Hindistan, ABD ile kurduğu stratejik ortaklıktan sonra ŞİÖ toplantılarına düşük seviyede katılmaya başlamıştır; hatta liderler zirvesine bile kabineden bir bakan gönderilmiştir. Hindistan'ın bu tutumu kuşkusuz aslında Pekin'de beklenen bir gelişmeydi. Zaten Çin de böyle bir gelişmeyi öngörerek Pakistan'ın da ŞİÖ'ye gözlemci üye olarak alınmasını sağlamıştır.

4.1.5.2. Kuzey Kore Stratejisi

ABD'nin Soğuk Savaş döneminden kalma en önemli mirası Kuzey Kore idi. Kuzey Kore'nin nükleer silahlardan arındırılmasına yönelik olarak 2003 yılından beri sürdürülen Altılı Görüşmeler, 2007'de Kuzey Kore'nin uzlaşmasıyla sona ermiştir. Kuşkusuz Altılı Görüşmeler'e katılan en aktif ülke Çin olmuştur. Barışçıl kalkınma ve sorunsuz komşular politikası temel argümanı, Hu Jintao yönetimi açısından da büyük bir başarıydı. Ancak, Çin komünist Partisi (ÇKP) içerisinde özellikle muhafazakâr kanada mensup eski kuşak siyasetçilere göre Çin, ABD tarafından tuzağa düşürülmüştü. ABD'nin nihai hedefi, tıpkı Batı Berlin'in Doğu Berlin'i yuttuğu gibi, Güney Kore'nin Kuzey Kore'yi yutmasıydı. Böylelikle ABD, Çin'in yanı başında askerî güç bulundurabilecekti. ABD de Batı yanlısı bir birleşik Kore meydana getirilebilirse,

20 yıl içerisinde ABD'yi dengeleyecek tek güç olarak gösterilen Çin, Hindistan ve Kore ile baskı altına alınabileceğini düşünüyordu⁷⁸.

4.1.5.3. Güney Asya'daki Diğer Aktörler

Çin'in bir şekilde kontrol altında tutulması politikasında en önemli sorun, Hindistan'ın bölgedeki konumunun biraz daha güçlendirilmesiydi. Bu bağlamda, Hindistan ve Çin arasında stratejik konuma sahip Nepal ve Myanmar gibi Güney Asya ülkelerindeki mevcut durumu Hindistan lehine çevirme gündeme gelmiştir. İlk etapta, Çin ve Hindistan arasında stratejik bir konumda bulunan Nepal'de Hindistan ve ABD yanlısı monarşinin, Çin tarafından desteklendiği iddia edilen Maocu gerillalara karşı gücünü pekiştirmesi için bir takım girişimlerde bulunulmuştur. ABD ve Hindistan Maocu gerillaları terörizmle mücadele kapsamında değerlendirmekteydi. Çin, Maocuları desteklediği iddialarını hemen hemen her fırsatta resmen yalanlamaktadır. ABD için diğer bir önemli ülke askerî cunta tarafından yönetilmekte olan Myanmar'dır. Son yıllarda Myanmar, Çin'le yakın ilişkiler kurmuş ve askerî anlaşmalar imzalamıştır. Bölgede deniz yollarına hâkim bir konumda bulunan Myanmar'da Çin'in deniz üssü edinme çabaları ve Myanmar savunmasını güçlendirme girişimleri, Vaşington yönetimini de harekete geçirmiştir. Bush'un 2005 yılındaki Asya gezisinde ilk defa Myanmar gündeme getirilmiş, ardından da BM Güvenlik Konseyi'nde askerî cuntaya yönelik karar çıkarma çalışmaları başlatılmış, bu girişimler her defasında Çin ve Rusya tarafından veto edilmiştir. Vaşington, BM kanalıyla sonuç alamayınca, askerî cuntanın halk baskısıyla yönetimden uzaklaştırılmasını sağlamak için Budist rahiplerin düzenlediği gösterileri desteklemiştir. Myanmar'da sivil toplum kuruluşları ve benzeri örgütler bulunmadığı için, bu renkli devrim girişimi ister istemez, ülkenin en iyi örgütlenmiş grubunu oluşturan ve ABD'nin yakın müttefiki Tibet'li Dalay Lama'ya bağlı olan Budist rahipler tarafından uygulanmaya konulmuştur. Ancak bütün çabalarına rağmen ABD, Çin yanlısı askerî cuntayı iktidardan uzaklaştıramamıştır.

⁷⁸ ADIBELLİ Barış,Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri,Stratejik Analiz,2008

4.1.6.ABD-Çin ilişkileri

Soğuk Savaş'ta Sovyetler Birliği'ne karşı ortak hareket eden Çin ve ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yollarını ayırmışlardır. O dönemde ABD'deki temel beklenti Çin'deki komünist rejimin de çökmesiydi; ancak Çin, daha önce uygulamaya koyduğu reformlarla Sovyetler Birliği'nin düştüğü birçok hatadan kurtulmayı başarmıştır. Yeni döneme iyi uyum sağlayan Çin ayakta kalmayı başarmıştır. Clinton döneminde, 1995-1996 Tayvan Boğazı Krizi'nin dışında, Çin ile olan ilişkiler oldukça iyiydi. ABD'deki şahinler Çin'le safların belirlenmesini talep ederken Clinton yönetimi Çin'deki rejimin geleceğini zamana bırakmak yanlısıydı. Kuşkusuz, Clinton döneminin sağlamış olduğu nispeten istikrarlı süreç Çin açısından atılım dönemi olmuştur. Hiçbir zaman hegemonik ihtiraslarının olmadığını vurgulayan Çin, önce bölgesel güç statüsünü kazanmış, ardından da küresel güce terfi etmiştir. 1960'larda Çin dış politikasının en önemli hedeflerinden biri olan Üçüncü Dünya liderliği, 2000'lerden itibaren Çin'in gündemine tekrar gelmiştir. Bu aşamadan itibaren ABD'nin kimi çıkarları Asya-Pasifik, Latin Amerika ve Afrika'da Çin'le çatışmaya başlamıştır. Çin, hızlı bir şekilde ittifaklar zinciri oluşturmaya başlamıştır. Rusya, İran ve Pakistan gibi bölgenin önemli ülkeleriyle stratejik ortaklıklar ve güvenlik paylaşım ağları kurmuştur. İran'ı ABD'nin Basra körfezindeki varlığına karşı silahlandırmıştır. Pakistan aracılığıyla da Hindistan'ı dengelemiştir. ABD'nin Afganistan ve Irak'a yerleşmesi Çin'i rahatsız etmiş, ancak bununla birlikte ABD'nin terörizmle mücadele politikasını da kendi içindeki bir takım ayrılıkçı hareketleri bastırmada kullanmıştır. Fakat, NATO'nun, Afganistan'da faaliyet sahasını giderek genişletmesi ve ABD'nin Pakistan'ın kuzeyinde bir dinleme ve izleme istasyonu kurması Pekin'i rahatsız etmiştir⁷⁹.

ŞİÖ'nün 2005 yılında ABD'nin karşısında durması, o dönemde gündemde olan Büyük Ortadoğu Projesi'nin İran'dan Çin Seddi'ne kadar olan bölümünün Rusya ve Çin'e rağmen gerçekleştirilemeyeceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedendir ki Vaşington yönetimi bu projeyi sessiz sedasız rafa kaldırmıştır. Çin ve ABD arasında birtakım görünmeyen dinamikler de mevcuttur. Bu dinamikler aslında görünenlerden çok daha etkin bir güce

⁷⁹ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk.Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

sahiptir. Çin ve ABD son yıllarda ekonomik ilişkilerini oldukça geliştirmiş iki ülkedir. Çin çok büyük miktarlardaki Amerikan hazine kağıdını elinde tutmaktadır. Bu döviz rezervinin bir kısmı Amerikan ekonomisinin finansmanı için kullanılmaktadır. Yani tam anlamıyla karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur. Genel kabul görmüş ilkelere göre, aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan ülkelerin birbirleriyle çatışmaları oldukça güçtür. Bu nedenle, Çin ve ABD birbirleriyle, üçüncü ülkeler ve bölgeler üzerinden mücadele etmektedirler. Hızla büyüyen ekonomisi ve müreffeh bir Çin toplumu idealiyle yolan çıkan Hu Jintao hükümeti, uluslararası istikrarı bozabilecek gereksiz her türlü çatışmadan kaçınmaktadır. Putin'in 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda ABD ve NATO'ya karşı çıkışı da Pekin tarafından bu nedenle desteklenmemiştir⁸⁰.

Son bir yıldır ABD ile Rusya arasında yaşanan Füze Kalkanı krizi nedeniyle Rusya, Çin'le olan ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Öteden beri ŞİÖ'ye mesafeli duran Rusya, 2007 Bişkek Zirvesi'nde ilk defa ŞİÖ'nün askerî kimliğine vurguda bulunmuştur. ABD'nin bölgede Hindistan'ı denge unsuru olarak öne çıkarma çabalarına karşın Çin, Hindistan'ın yapay bir güç olduğuna ve Hindistan'daki iç dinamiklerin hassas bir denge üzerinde zar zor durduğuna dikkat çekmektedir. Son zamanlarda Maocu militanların Hindistan topraklarında düzenlediği silahlı eylemler giderek artmaktadır. Çin, hemen her defasında bu tip örgütlerle bağlantısının bulunmadığını ifade etmektedir. Sonuç olarak, ABD'nin 11 Eylül ile başlayan uluslar arası politikada değişiklik süreci, Afganistan ve Irak ile farklı bir boyuta taşınmıştır.

Çok kutuplu bir yapılanmaya doğru gitmekte olan uluslararası sistemde, tek kutuplu sistemin kurallarını uygulamaya kalkan ABD, uluslararası kamuoyunda saygınlık ve inanırlığını giderek kaybetmiştir. Buna karşılık, bu sistemin önemli aktörleri konumuna gelen Rusya ve Çin, ABD karşısında çok kutuplu sistemi savunmuş ve uluslararası politikada önemli kazanımlar edinmişlerdir. Bugün gelinen noktada, Rus-Çin ittifakı nedeniyle Hazar ve Orta Asya bölgesinde Amerikan etkinliği en aza inmiştir. ABD halen Avrasya'ya İran kapısından girme mücadelesi vermektedir. Çin-Rus Mihveri ise, İran'ı güçlü bir şekilde savunmaktadır. Çünkü İran'ın düşmesi demek, Hazar ve Orta Asya'nın

⁸⁰ ADIBELLİ Barış, Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri, Stratejik Analiz, 2008

kapılarının ABD'ye açılması demektir. Kuşkusuz tüm bu gelişmelerde ABD'nin ofansif dış politikasına karşın Çin'in her yöne zeytin dalı uzatan dış politika söylemi önemli rol oynamıştır. Bölge ülkelerinin kalbini kazanmaya yönelik bu etkin politikalar Çin'in son dönemde yaptığı en önemli atılım olarak değerlendirilebilir. Halen, Pekin yönetimi, komşuluk politikaları ve ittifak sistemleri üzerinden ABD'nin Çin yakın çevresindeki kuşatma girişimlerini boşa çıkarmak için yoğun bir uğraş içindedir. Önümüzdeki yıllarda da bu mücadele tüm hızıyla devam edecektir⁸¹.

4.1.6.1. ABD'nin Çin'i Çevreleme Siyaseti :

ABD'nin soğuk savaş döneminde Avrupa'da konuşlandığı 200.000 askeri 100.000'e indirmesi ve Ramstein Hava Üssü'nden, Misawa - Yokosuka meydanlarından Polonya - Bulgaristan - Romanya - Cibuti - Orta Asya - Balkanlar - Filipinler - Malezya - Singapur'a yayması, yeni çatışma alanlarına "acil müdahale" güçlerini konuşlandıracak ve "sıçrama noktası" görevini üstlenecek "sıcak üsler" olarak tanımlanmıştır.

Çin ile ABD arasındaki yapısal tezatlıkların artması ile ABD'nin Çin'e karşı ihtiyati tedbir alma psikolojisi güç kazanacak, böylece Çin'e baskı yapma politikasının merkezi, siyasi alandan askeri alana kayacaktır.⁸²

Çin – ABD arasındaki askeri diyalog, 1996'da iki ABD uçak gemisinin Tayvan Boğazı'na konuşlandırılması, 1999'da Yugoslavya'daki Çin elçiliğinin ABD tarafından bombalanması gibi sorunlar yüzünden soğuk dönemlerini yaşamıştır.⁸³

Bush Hükümeti daha başlangıçta Çin'i tehdit yaratan bir ülke olarak algılamış ve 2000 yılı seçimleri sırasında Çin'i stratejik rakip olarak tespit etmiştir. 1 Nisan 2001'de ABD Ep-3 casus uçağı ile Çin uçağının çarpışması iki ülke arasında yaşanan ilişkileri derinden etkilemiştir. Bush Hükümeti 2001'de iktidara geldikten sonra ABD-Japonya ittifakı belli bir derecede artmıştır. Bush

⁸¹ OĞAN Gökçen, Stratejik Analiz, "Çin'in Orta Asya'da Nüfuzu Artıyor, Ekim 2005

⁸² NURANİYE Hidayet Ekrem TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Barış İçinde Kalkınma, Mart 2006

⁸³ NURANİYE Hidayet Ekrem TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rumsfeld'in İlk Çin Ziyareti, Ekim 2005

Hükümeti Başkan Clinton dönemindeki Çin merkezli Asya politikasını Japonya merkezli Asya politikası ile değiştirmiştir⁸⁴.

ABD'nin Afganistan Harekâtı ve sonrasında Orta Asya'da elde ettiği yeni hava üslerinde kuvvet bulundurma seçeneğinin terizmle savaşın alacağı şekle göre sonuçlanacağı veya yükselen Çin'in tetkikine göre sürdürülüp sürdürülmeyeceği konularının netlik kazanabileceği varsayılmaktadır. Bu bağlamda, Boston Üniversitesi askerî uzmanlarından Andrew BACEVICH'in yorumuna göre, ABD'nin siyasî amaçları doğrultusunda askerî güçlerini yeni bölgelerde konuşlandırmasının istikrarı fazla güçlendirmemekle birlikte, ABD ordusunun siyasî değişim aracı olarak kullanılma şansı gündeme getirdiği öne sürülmüştür.⁸⁵

ABD, Çin'in orta ve uzun vadede Asya Pasifik'teki üstünlüğünü kırmasını arzu etmemekte ve "Çin'i çevrelemek için Tayvan'ı kullanmak" yerine "Asya'ya Çin'i çevrelemek için kullanmak" stratejisini benimsemiş bulunmaktadır. "Soğuk savaş mantığı" ile hareket eden Pentagon'un şahinler kanadı ise, batılı demokratik ilkeleri benimseyen RF yerine, sosyalist ideolojide ısrar eden Çin'i Tayvan siyasetindeki ısrarı da dikkate alındığında, ABD'nin stratejik güvenliği açısından en önemli tehdit olarak tanımlamaktadırlar.

ABD Dışişleri Bakanı Powell'in Çin hakkındaki değerlendirmelerine göz atıldığında, Çin ordusunun yenileşme faaliyetlerinin, Çin'in uluslararası toplumla ticarî bütünleşmesini güçlendirerek, Çin halkının iktisadî refah yeteneğini artıracığı dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle, Çin'in askerî yenileşmesinin bölge güvenliği için bir tehdit teşkil etmediğini ve ABD için yeni stratejik hedefler oluşturmadığını savunan Powell'in görüşlerinin haklı olup olmadığı hakkındaki yorum için sürenin henüz erken olduğu belirtilmiştir.⁸⁶

ABD ile Çin arasındaki gerginliğin 11 EYLÜL 2001 tarihi sonrasındaki dinamiklerinin ABD cephesine yansıyan belirtilerine bakıldığında, Washington'un Çin ile ilgili dış ticarete verilen açığı kapatamaması, Pekin'in üçüncü ülkelere silâh satışının potansiyel mevcudiyeti ve insan hakları ihlalleri

⁸⁴ CAŞIN M.Hakkı,ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri,SAREM,2003

⁸⁵ CAMPBELL Kurt - WARD C. Johson; "New Battle Stations?", Foreign Affairs, Vol.LXXXII, Sept/Oct 2003.

⁸⁶ Xue XÍANG - Luo YUAN; "Cold War Corpse: A Commentary on the U.S. Defense Department's Report on the PLA Military Strength", July 25, 2002. <http://news.xinhvanet.com/zonghe/2002>.

sıralanabilir. Çin tarafı ise, okyanusun diğer yakasındaki yeni rakibi ABD'nin kurduğu yeni "baskıcılığın" ve "Çin denizindeki yayılımı"nın gelecekteki değişkenlerini endişe ile izlemektedir. 11 EYLÜL 2001 tarihi sonrasında, Çin'in savunma ve güvenlik stratejilerini birinci derecede ilgilendiren hayati gelişme, şüphesiz ki, Afganistan Savaşı sonrası gelişen ABD - RF ittifakının yanı sıra, ABD askerî gücünün Kazakistan - Özbekistan - Tacikistan'da konuşlanması ve bu ülkelerde yeni hava üsleri elde etmesidir.⁸⁷

Bir diğer stratejik gelişme ise, Çin'in iktisadî büyüme hızı dikkate alındığında, 160.000.000 tonluk petrol ithalâtının 2010 yılında 300.000.000 tona ulaşması beklentisidir. Orta Doğu petrol rezervlerini kontrol eden ABD'nin RF ile iş birliği ve Hazar denizi petrol - gaz rezervlerini de ABD enerji şirketlerinin kontrol etmesidir. PUTİN'in Rus hava sahasını kullanıma açması, bu konunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Çin, özellikle Kazakistan petrolünün ABD kontrolüne geçmesini endişeyle izlemeye devam etmektedir.⁸⁸

Çin'in 11 EYLÜL 2001 tarihi sonrasında Güney Asya'daki güvenlik ve barışın muhafazasında ABD ile iş birliğine ilk tepkisi olumlu olmakla birlikte, "belirsizliğini" de korumaya devam etmektedir. Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Qian QĪCHEN'in yorumuna göre, Afganistan'da Usame bin LÂDİN yönetimindeki kamplarda 1000 dolayında Çinli Müslüman eğitim görmektedir.

Çin'in 11 EYLÜL 2001 sonrasında bölge güvenliği konusundaki endişeleri, dört ana grup altında toplanabilir. Buna göre, Çin, Pakistan ve Hindistan arasındaki nükleer denge dikkate alındığında, yarı müttefiki konumunda bulunan Pakistan'ın envanterindeki nükleer silâhların terorist unsurların eline geçmesinden endişe etmektedir. Çin, ABD'nin Hindistan - İsrail ile ittifakı dikkate alındığında, Afganistan harekâtı sonrasında Japonya - Avustralya ile kurduğu "antiterör" ittifakını genişletmesinin olumsuz neticelerinden endişe etmekte ve bu bağlamda "yanlış tarafta" olup olmadığı tereddüdünü korumaktadır. Çin'in bu varsayımı, Washington'un, Manilâ - Singapur - Kualalumpur ve Jakarta ile "antiterör" ittifakı altında bölgede kuvvet bulundurma isteğini, Filipinler'i takviye için 600 askeri konuşlandırmasını,

⁸⁷ Will Wo Lap Lam; "Jiang A Fears US Foothold in Central Asia" asia.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf

⁸⁸ SHAMBAUOGH; David "China's Ambivalent Diplomacy", Far Eastern Economic Review, November 15, 2001.

ABD'nin bölgedeki varlığını, Çin'in ulusal güvenliği aleyhine geliştirdiği düşüncesini güçlendirmektedir.

Çin, bu bağlamda Moskova ile düzenlediği süreli zirve toplantıları ile RF'nin batı güvenliğine yoğunlaşmasından daha çok ŞİÖ çizgisinde kalması için çaba sarf etmektedir.

Bu maksatla Pekin, Moskova ile 2001 TEMMUZ ayında akdettiği Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Anlaşması'nı adım adım ilerletme çabalarını ilerletmeye gayret etmektedir. Bu maksatla, soğuk savaş dönemindeki çatışma konularının başında gelen sınır anlaşmazlıklarını soğutmaya alarak, "sınırın askerden arındırılması" adımlarını atmıştır. Bu noktadan hareketle Çin, RF ile "stratejik iş birliği" gündemini canlı tutarak ABD'nin "tek hiper güç" iddiasını "çok kutuplu" güçler dengesine çevirmeyi amaç edinmektedir.

Çin, üçüncü çıkış noktası olarak, Başkan BUSH'un "şer eksenini" olarak ilân ettiği Irak - İran - Kuzey Kore ekseninde Kuzey Kore ve İran'a destek vermektedir. Öncelikli nüfuz alanı olarak gördüğü Kuzey Kore'de üstünlüğü elinde tutmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Seul ve Pyongyang'a karşı ikili bir siyaset sergileyen Pekin, Kuzey Kore ile "her yerde - her zaman" diyalogu dâhilinde, ABD'nin Kuzey Kore'nin nükleer silâhsızlandırılması ve silâhlarının kontrolü için denetim isteklerine karşı Kuzey Kore'yi desteklemektedir. 1994 tarihli ABD - Kuzey Kore Anlaşması gereğince, Kuzey Kore'nin nükleer silâhlara sahip olmayacağı yolundaki taahhüdüne karşılık, Kuzey Kore'nin nükleer silâhların uluslararası denetimi baskılarına karşı koyması yolunda Pyongyang yönetimini desteklemektedir. ABD'nin bu bağlamda "antiterör iş birliği"ne Japonya'yı da dâhil etmesi, Çin'in Pasifik'te karşı karşıya bulunduğu batı blokunun bir devamı olarak algılanmaktadır.

Dördüncü boyut ise, ABD'nin Pekin'den talebi olan KİS (kitle imha silâhları) ile balistik füze teknolojisinin yayılması ve bu silâhların Pentagon'un hassasiyetle izlediği Pakistan - İran - Kuzey Kore'ye aktarılması tahmininde, Çin'in Güneydoğu Asya'dan elde etmeyi plânladığı "arka bahçe" siyasetleri ile yarattığı ikilemdir. Bu noktadan hareketle, gelecekte uluslararası terörle mücadelenin Güneydoğu Asya boyutuna hâkim olan belirsizliğin Washington -

Tokyo - Pyongyang “üçlü” danışma forumu veya “Pekin - Moskova-Pyongyang” cephesinin atacağı adımlarla netlik kazanabileceği varsayılmaktadır.⁸⁹

Yeni jeopolitik görüşe göre, ABD'nin 11 EYLÜL 2001 tarihi sonrasında Orta Doğu ve Hazar enerji kaynaklarını kontrol edebilir yetenekte kenar kuşakta kuvvet bulundurma üstünlüğü “Kalpgakun” merkezini “İran - RF - Çin” ekseninde de “büyük - kıt'asal” ölçekte yeni bir stratejik boyuta getirmiş ve Avrasya'ya hâkim “baskın güç” sürecini “RUMSFELD - WOLFOWITZ” şahinler ikilisinin bir başarısı olarak algılanmasına yol açmıştır.

21 nci yüzyılda ABD'nin Avrasya dışı güç olarak dünya enerjisinin % 75'ini kontrolünde tutan bu baskıcı yapısı, yükselen güç Çin ve bölgesel güç RF ile yeni bir rekabetin başlangıcı olarak görülmektedir. Çin, iktisadî kalkınmasının en önemli girdisi olan enerjide ABD kontrolüne bağımlı kalmasını, ulusal güvenliğine karşı önemli bir tehdit olarak yorumlamaktadır.

4.1.7. ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi

11 Eylül saldırılarıyla ortaya çıkan yeni tehditler uluslararası terörizm, kitle imha silahları, başarısız devletler (“failed states”) ve organize suçların birarada oluşturduğu bir düzlemde tanımlandı. Yani, ekonomik ve/veya ideolojik desteğini başarısız devletler ya da organize suç örgütlerinde alan, kitle imha silahlarıyla ABD ve müttefiklerine karşı 11 Eylül benzeri bir terörist saldırı düzenleyecek olan terörist grupların oluşturduğu tehdit artık en önemli gündem konusu oldu. Bunları “yeni” oluşu daha ziyade Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan tehditler listesinde bir bütünlük oluşturup 11 Eylül ile ilk sıraya oturmuş olmalarını ifade eder, yoksa birdenbire ortaya çıkmış değillerdir. Aslında yeni olan, bu tehditlerin aciliyetinin farkına varılması ve karşılık olarak verilecek politikaların uzun tartışmalar ve değerlendirmeler sonucu oluşturulmuş olmamasıdır⁹⁰.

Eylül 2002' de Başkan G.W. Bush tarafından imzalanan ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisi 11 Eylül olayları sonrasında ortaya çıkan yeni tehditler

⁸⁹ GILL Bates; “September 11 and Northeast Asia, Change and Uncertainty in Regional Security”, The Brookings Review, Vol. XX, No. 3, Summer, 2002, s. 43-46.

⁹⁰ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

ve bunlara karşı izlenecek politikaları ve bunların nasıl izleneceğini detaylandırır. Söylemde teroristlerle savaşarak ve büyük güçlerle iyi ilişkiler kurarak barışı korumayı, ve her kıtada özgür ve açık toplumları teşvik ederek barışı yaymayı amaçlar. Temel vurgusu ise şudur: Amerika, ortaya çıkmak üzere olan tehditlere karşı bu tehditler tamamen oluşmadan harekete geçecektir.

ABD' nin 11 Eylül'den sonraki tehdit algılamaları bu yüzden önemlidir: ABD, dünyanın tek süper gücü olarak böyle bir saldırıyı önleyemediği için hem içte hem de dışta prestij kaybına uğramıştır ve suçlulara "hadlerini bildirmeliydi". Bununda ötesinde artık tehdit tanımını, dünya politikalarını, müttefiklerle ve dünyanın önemli güç merkezleriyle ilişkilerini alt üst edecek biçimde değiştirmiştir. Tehdit, basitçe, niyetin/motivasyonların ve yeteneklerin/araçların bir bileşkesidir. Geleneksel olarak, bir ülkenin elinde gücü olması bu gücü mutlaka diğerlerine karşı bir saldırıda kullanacağı anlamına gelmezdi; tehditi yaratan şey bu araçların/yeteneklerin kullanımını tetikleyecek niyettir. Yani politik görüş eldeki bir aracı tehdit haline getirir ya da tehdit olmaktan çıkarır. 11 Eylül işte bu denklemi tersine çevirmiştir. Artık ABD için bir ülkenin veya grubun anti-Amerikan söylemleri ve politikalarının olması saldırı düzenleyecek yetenekleri olmasa bile onların tehdit olarak algılanmasına yetmektedir, çünkü 11 Eylül göstermiştir ki bunların gelecekte ABD'ye saldırma ihtimalleri vardır ve bu saldırılar gerçekleşmeden önlenmelidir. Bu odaklar ya terörist gruplardır ya da bunlara destek verebilecek olan ülkelerdir. Özellikle terörist grupların organize suç örgütleriyle yakından ilgileri vardır. "Yeni terörizmin" bir özelliği olarak da amaç, az sayıda sembolik insanları öldürerek siyasi amaçlarına ermek değil, çok sayıda insanı katlederek panik yaratmaktır. Bu yüzden de yöntem olarak kitle imha silahlarını (nükleer, kimyasal ve biyolojik) tercih edebilecekleri kaygısı vardır. Nitekim El-Kaide'nin başı Usame bin Ladin bu isteği pek çok kez dile getirmiştir⁹¹:

Kitle imha silahlarına sahip olan ABD karşıtı bir terör örgütü var olmamalıdır. Bu yüzden de bu silahlara erişim hem fiziksel hem de ekonomik olarak engellenmelidir.

Genel olarak bakıldığında bu stratejinin ana hedefleri şunlardır:

⁹¹ Milli Gv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

- İnsan onuru için savaşmak
- Küresel terörizmi yenmek için ittifakları güçlendirmek ve ABD ve müttefiklerine karşı olabilecek saldırıları önlemek
- Diğer aktörlerle bölgesel çatışmaları ortadan kaldırmaya çalışmak
- Kitle imha silahlarını elde etmeye çalışan düşmanların, ABD, müttefikleri ve dost ülkeleri tehdit etmesini önlemek
- Serbest piyasa ve serbest ticaret ile yeni bir küresel iktisadi büyüme dönemini harekete geçirmek
- Toplumları şeffaflaştırarak ve demokrasi için altyapı hazırlayarak kalkınma çemberini genişletmek
- Diğer küresel güç merkezleri ile işbirliği ile hareket etmeyi geliştirmek
- 21.Yüzyılın zorluklarını ve fırsatlarını karşılayabilmek için ABD'nin ulusal güvenlik kurumlarını değiştirmek⁹²

Detaylarına bakıldığında ABD, bu yeni ulusal güvenlik stratejisi ile “önleyici vuruş” prensibini vurgulamış ve meşrulaştırmaya çalışmıştır. Güvenlik politikasının geliştirilmesinde öne çıkan temel değişken, tehdit algılamalarının Amerika karşıtı, temel insan haklarını reddeden “serseri devletler” dir, ve Irak ve Kuzey Kore'nin isimleri zikredilmiştir. Daha sonra bunlara İran da eklenmiş ve “Şer Ekseni” kavramı geliştirilmiştir. Tabii bu devletlerin oluşturduğu tehdit tek başlarına değil, teröristlere destek verme potansiyellerinden kaynaklanmaktadır. Amerika, bu tehditlerle başa çıkmak için yöntem olarak, güçlendirilmiş ittifaklar, eski düşmanlarla yeni ortaklıklar, askeri kuvvetlerin kullanılmasında yenilikler, füze savunma sistemleri gibi yeni teknolojiler ve geliştirilmiş istihbarat toplama ve analizini öngörmüştür. Ayrıca kitle imha silahları tehdidine karşı tüm araçları kullanmak istemiştir. Bunun için:

-Aktif kitle imha silahlarının ele geçirilmesine karşı çabalar: Tespit etme, aktif ve pasif savunma sistemleri ve karşı-güç yeteneklerinin geliştirilmesi

-Güçlendirilmiş kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi çabaları: Bu çabaların amacı teröristlerin ve serseri devletlerin bu silahlara,

⁹² SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, Temmuz 2002

teknolojilerine ve bunları üretebilmek için gerekli olan hammadde ve beyin gücüne ulaşmalarını önlemektir.

-Felaket sonrası etkin idare/kriz yönetimi: Kitle imha silahlarının kullanımından sonra sivil ve askerlere verilecek zararın en aza indirgenebileceğinin kanıtı, teröristler için caydırıcı olabilir düşüncesini göstermektedir.

Çünkü geleneksel caydırıcılık yöntemleri teröristlere karşı işlemeyecektir ve ABD bunu kabul ederek yöntemler gelişmiştir. Bu yüzden de aktif politika izleyip tehdit oluşmadan harekete geçmeyi öngörmüşlerdir.

Ayrıca stratejinin bir parçası olarak NATO'ya yeni üyeler alınması, Asya'daki Avustralya, Japonya, Tayland, Filipinler, Singapur ve Yeni Zelanda ile olan ittifakların önemi vurgulanmaktadır. Rusya, Çin ve Hindistan ile ilişkileri ortak amaçlar ve çıkarlar üzerinde sürdürmek amaçlanmıştır, çünkü bu ülkelerle eskiden gelen sorunlar vardır ve ABD'nin yeni stratejisinde bu ülkelerin atacağı adımlar ve genel yaklaşımları önem arz etmektedir.

4.1.7.1. ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinin Çin'e Etkisi

Çin geleceğin yadsınamaz bir güç unsurudur. Kalabalık nüfus, ucuz iş gücü, nükleer güç ve stratejik dengesini koruma isteği vazgeçilemez bir gerçektir. Hatta ABD'nin Anti-Balistik Füze Antlaşmasından çekilmesi, kitle imha silahlarıyla ilgili platformlarda katı bir tutum istemesi yeni oluşumlar için acaba bir taktik unsur mudur? Ayrıca ekonomik açıdan Çin'in dünya ekonomisine sunacağı avantajlar nasıl olabilmektedir. Çin'in bölgesel konumu itibari ile Hindistan, K.Kore ve Japonya ile bölgesel bir güç teşkil etmekte olduğunu görmekteyiz. ABD ise Japonya'ya nüklüer şemsiyesini sunmuş, böylece nükleer silah üretilmesini engellemiştir. K.Kore kontrol edilmemekle beraber, Hindistan 'ın Çin'den nüklüer gücü erişmesinde destek görmesi acaba Çin'in nüklüer gücü yaymayı ABD'ye karşı stratejik bir araç olarak kullanmak mı istemesimidir? İşte bu hassasiyet ABD için gelecekte büyük bir tehdidi öngörmektedir.

ABD'nin Avrasya'daki tarihsel ve stratejik hedefi: Avrasya'nın tek bir siyasi – askeri güç oluşumunun etki sahasına veya egemenliği altına girmesine mani olmaktır. Bu hedefi gerçekleştirmede ABD'nin önünde engel olabilecek üç

unsur bulunmaktadır. Bu üç unsur Avrupa Birliği, Rusya ve Çin'dir. Her üç unsur da henüz ABD'yi tek başına zorlamaktan uzaktır. Ancak ikisinin veya üçünün arasında oluşabilecek bir ittifak, ABD açısından önemli bir tehdittir. Son dönemde "Şangay Beşlisi Antlaşması" ile ortaya çıkan Rusya Fedarasyonu-Çin yakınlaşması AB'nin giderek daha savunma kimliğine yönelmesi NATO'yu zayıflatmaya başlaması ve ABD ekonomisine rakip bir ekonomik güç olarak yükselmesi; Rusya Fedarasyonunun nükleer kapasitesi ve son olarak da Çin'in büyük nüfusu ve hızla artan ekonomik rekabet gücü ile askeri kapasitesi ABD'nin bu güç üstünlüğünü sürdürmesini zorunlu kılmaktadır⁹³.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Iraktaki güç kullanımı yalnızca iç politikaya yönelik bir mavevra değil, aynı zamanda Avrasyadaki güç unsuru arasındaki yakınlaşmaya engel olmak amacıyla yöneliktir.

ABD, Rusya Fedarasyonunu Avrasya'nın batısında AB'nin Avrasya'nın doğusunda ise Çin'in dengeleyicisi olarak kullanmayı hedeflemektedir.

Çin'in ise üç aşamalı büyük strateji planına göre; birinci aşamada ekonomisini güçlendirmek; ikinci aşamada enerji ve stratejik açıdan önem verdiği Güneydoğu Asya bölgesindeki kazanımlarını elde tutmak, üçüncü aşamada askeri ve ekoomik güce dayalı global bir güç olmaktır.

Çin'in ana hedefi Asya-Pasifik bölgesidir. Batıya açılan tek doğal kapısı Türkistan'daki hakimiyetini sağlamlaştırmak, Rusya , Kafkasya ve Türkiye yolu ile Avrupa ile ilişkilerini geliştirmektir.

Çin, Avrasya bölgesi üzerinde talepleri ve hedefleri olan ülkelerle bölgesel bir güç olarak çalıştırmaya girmeden ekonomik gelişmesini tamamlamayı, enerji ihtiyacını karşılayacak projelere katılarak bölgedeki güçlerle birlikte hareket etmeyi sağlayacak ve iş birliğini geliştirecek bir anlayışa sahiptir.

Günümüzde Çin ve ABD birbirinin en büyük pazarı durumundadır. Kanada ve Meksika'dan sonra Çin ABD'nin üçüncü büyük ithalatçısı durumundadır. Çin ithal ettiği petrolün %60'ını Ortadoğu ülkelerinden karşılar. 07 Haziran 2002'de Rusya'da yapılan zirvede Şangay İşbirliği Örgütü

⁹³ Milli Gv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

Antlaşması imzalanmıştır. Tüzüklerine göre altı ülke iş birliği konusunda anlamış olup, ülkelerin karşılaşacağı her türlü soruna ortak yardım etme kararı almıştır. Yine terörizmin, bölücülüğün ve köktenci hareketlerin her türlüyle ortak mücadele kararı alınmıştır. Siyaset, ticaret, iktisat, savunma, çevre, bilim, teknoloji, eğitim, enerji, ulaşım, taşımacılık ve finans konusunda iş birliğine varmışlardır. Örgütün merkezi Pekin'dedir.

Çinli stratejilere göre, ABD'nin gelecekteki stratejisi NATO'nun genişlemesi ve yeniden tanımlanan Amerikan-Japon savunma ortaklığına dayanarak Tibet Petrol sorununa müdahale etmektir. Çinlilere göre ABD, dünyada "petrolü izle" siyaseti uygulamakta bu şekilde merkezli çıkarlarını korumaktır. İkinci Dünya Savaşı, Körfez Savaşı ve son Irak Harekatı buna örnek verilebilir. ABD, Rusya Fedarasyonu ve Çin'in Orta Asya'nın zengin doğal gaz ve petrol kaynakları üzerinde söz sahibi olmalarını istememektedir⁹⁴.

ABD ve Çin arasında en büyük sorunlardan biri de Tayvan meselesidir. Nixon hükümetinden bu yana ABD-Çin ilişkilerinin ölçeği olan Tayvan, Çin'in milli stratejisinin gerçekleşmesi gibi hayati bir önem taşımaktadır. Tayvan Çin'in güneydoğu sahillerinin doğal koruma kapısıdır. Jeostratejik konumu itibarıyla ABD için küba benzeridir. Çinli uzmanlar, Tayvan'ın Çin için stratejik önem taşıdığını, Çin'in Pasifik'e doğrudan girebilecek en önemli kapısı olduğunu, Japonya'nın güneye inmesi için mutlaka geçmesi gereken yol olduğunu dolayısıyla Çin'den ayrılmış bir Tayvan'ı kontrol eden ABD'nin Japonya'ya ve güneyden ASEAN ülkelerini etkisi altına alabileceğini, batıdan ise Çin'i kuşatabileceğini, böylece Çin'in Güney Çin Denizi'nde bulunan adaları üzerinde egemenliğinin sarsılmış olacağını ve sonuçta Çin için stratejik önemi olan Malacca Boğazı'nı ve Çin'in Malacca Boğazı'ndan Hint okyanusu'na ulaşabilen hayati önemi haiz büyük stratejik yolun kontrolünü de kaybedeceği belirtilmektedir⁹⁵.

George W. Bush yönetiminin küresel güvenlik merkezini Avrupa'dan Asya'ya kaydırmasıyla, Japonya'nın bölgede daha etkin bir rol oynamasını istemesi nedeniyle ve Çin'in bölgedeki etkisinin günden güne artmasıyla,

⁹⁴ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

⁹⁵ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk.Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

bölgenin stratejik dengesinin yeni yapılanma sürecinde Tayvan her zaman bir aktör olarak fırsat buldukça bölge güçlerinin arasında etkisini göstermektedir. Çin'in Tayvan politikası her zaman dış politikasının önemli bir yeri olacaktır.

Çin'in dış politikası özellikle askeri dış ilişkileri ve küresel konjonktürü gözetmektedir. Bu anlamda NATO ile diyaloga girme çabalarını, Çin'in değişen dünyada uluslararası ortama adapte olma stratejisinin bir parçası olarak kabul etmek gerekmektedir. Çin'in NATO ile stratejik diyalogun amacı bazı stratejik konular, ortak tehditler ve NATO'nun Orta Asya'daki faaliyetleriyle ilgili konularda fikir alışverişidir. Çin, NATO ile yakınlaşma ilişkisini geliştirmekle kalmıyor, aynı zamanda Çin NATO dışında değil dolaylı olarak içinde bulunarak kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Çin, Almanya, Fransa ve Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmeye hız vermiştir. Avrupa Atlantik bölgesinin güvenliğinde özel bir yere sahip Ukrayna ile olan ilişkilerini de hızlandırmaktadır. Özellikle Çin-Almanya ilişkileri dikkat çekmektedir. Almanya Çin'in Avrupa'daki bir numaralı ticaret ortağıdır. Almanya aynı zamanda Çin'deki en büyük Avrupalı yatırımcıdır. Ayrıca, bilimsel ve kültürel alanda da çok sayıda değişim programı devam etmektedir⁹⁶.

4.1.7.2. ABD' nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinin Hindistan'a Etkisi:

Hindistan Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliğinin müttefikiydi ve Çinle bir savaşa girişmiş ve Pakistan'la ilişkileri Keşmir nedeniyle sürekli gergin olagelmıştır. Çin'in komşularıyla dostane ilişkiler kurma çabaları Hindistan'ı da kapsamış, böylece iki ülke arasındaki gerilimler azalmaya yüz tutmuştur.

"İki Asyalı Devlet" arasındaki temel güç rekabeti ve kendilerini medeniyet ve kültürün doğal büyük güçleri ve merkezleri görmeleri devam edecek, Hindistan çok kutuplu dünyada bağımsız güç merkezi olarak ortaya çıkacak ve Çin'in gücü ve etkisine karşı dengeleyici güç olarak yükselmeye çalışacaktır.

⁹⁶ ÇALIŞLAR, Sadi, "NATO'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Katkıları ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? Sempozyumu kitabı, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2002.

Çin ve Rusya, nüklüer başlıklarla Avrupa ve Kuzey Amerika'ya erişme kapasitesi taşıyan balistik füzelere sahip olması, Kuzey Kore, Pakistan ve Hindistan güdümlü füzelerinin menzilinı artırmış olması, dolayısıyla ABD için önleyici tedbirler alınmadığı takdirde, tehdit olasılığı taşımaktadır.

Hindistan, Asya'da özellikle alt kıtada güç dengelerini etkileme yeteneğine sahip olmuş, bölgesel ve alt-bölgesel statüsünü yükselterek Avrasya bölgesinde Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ortaya çıkan jeopolitik boşluğu doldurma noktasında büyük çaba harcayan güç merkezlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede yoğun bir mücadele içersine giren Hindistan, özellikle Pakistan ve Çin ile rekabet içerisindedir. Afganistan hükümeti de Keşmir meselesinde sürekli olarak Hindistan'ın yanında yer almıştır. Bu çerçevede Pakistan'a karşı Hindistan ve Afganistan bir stratejik ortaklık içerisinde olmuşlardır⁹⁷.

Önümüzdeki süreçte bölgesel aktör olarak Hindistan'ın Afganistan'da daha aktif bir politika üstlenmesi ve bunu Tacikistan üzerinden Orta Asya'ya taşıması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca, 11 Eylül ile birlikte ABD'nin Hindistan'ın desteğine ihtiyaç duyması, Keşmir'deki çatışmalarını alevleyen radikal islamcı örgütlerin terörist olarak ilan edilmesi ve bu örgütlerden duyulan rahatsızlık, hiç kuşkusuz Hindistan'a avantaj sağlamıştır. Terörizme karşı savaş açan ABD'nin Keşmir meselesine dolaylı yollardan da olsa müdahale etmesi ve bu bağlamda Pakistan'ı baskı altına alması hassas güç dengelerini bozmakta ve yeni çatışmaları beraberinde getirme potansiyeli taşımaktadır. Sonuçta ABD'nin Afganista'daki politik etkinliği stratejik açıdan Hindistan ilişkisini de beraberinde getirmektedir.

4.1.7.3.ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinin Türkiye'ye Etkisi:

ABD, Türkiye'yi kültürlerin ve kıtaların kavşak noktasında, ABD ve Avrupa için önemli, NATO, Balkanlar, Ege, Hazar ve Orta Asya petrol ve doğalgazının transit yoları ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan bağımsız ülkeler gibi konularda söz sahibi bir ülke olarak görmektedir. ABD,

⁹⁷ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

ayrıca Türkiye'nin batı ile uyumlu kalmasına da önem vermektedir. Bu bağlamda AB'ye tam üye olarak katılmasına destek vermektedir⁹⁸.

ABD, Türkiye'deki laik ve demokratik geleneğin Türkiye'yi Batı ile bütünleşmiş olarak muhafaza açısından çok önemli olduğu düşüncesindedir. Türkiye'nin ABD için önemi aşağıdaki özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

1) Türkiye'nin ABD'nin Bölgesindeki Çıkarlarına Yardımcı Olması

- (a) Enerji ulaşım yollarını kontrol etmesi,
- (b) Irak'a komşu olması,
- (c) Bölgesel terörizmle mücadele edilmesi,
- (d) Orta Doğu'ya barışın getirilmesi,
- (e) İran'ın izole edilmesi,
- (f) Orta Asya'daki bağımsızlıklarını kazanmış ülkelere açılım,
- (g) Kafkaslardaki durumun normale döndürülmesi,
- (h) Uyuşturucu trafiğinin önlenmesi,
- (i) Bosna-Hersek'e ve Kosova'ya barışın getirilmesi,
- (j) Kıbrıs sorununun halledilmesi,

2) Türkiye'nin Bir Model Oluşturması

(a) Sorunlarla dolu bir bölgede, nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman olan bir ülke olarak, laik yönetim geleneğini benimsenmesi ve demokrasiyi yayma faaliyetleri,

(b) Batı ile bütünleşme ve işbirliği taahhüdü,

(c) ABD'nin güvenilir bir müttefiki olması, Kore ve Körfez hareketinde, Somali ve Bosna'da ABD kuvvetleri ile yan yana bulunması

3) Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Nitelikleri:

- (a) Köklü devletler geleceğine sahip olması,

⁹⁸ ERHAN Çağrı, " Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri", Ankara, İmge Kitabevi, 2001

(b) Kendine güven duygusu taşıması,

(c) Demokrasiyle yönetiliyor olması.

4) Bölgesinde Önemli Bir Ekonomik Güç Olması

ABD'nin, Türkiye'yi " Ortaya Çıkmakta olan Büyük Pazar" olarak değerlendirmesini 10 ülke arasında göstermiş, 21'inci yüzyılda enerji mevcudiyetine ve fiyatlarına etki yapacak Hazar Havzası kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması sorununun halinde, Türkiye'nin oynayabileceği rolün önemini vurgulamıştır⁹⁹.

ABD'nin önleyici askeri müdahale doktrinini uygulayabileceği bölgelerin önemli bir kısmı, Türkiye'nin yakın çevresi ve çıkar çevresi ile ilgilidir. Bu nedenle ABD'nin kendi menfaatlerini paralelinde atacağı adımlar, Türkiye'yi siyasi ve ekonomik açıdan etkileyecektir. Ancak kıtasal güç olan AB, Rusya ve Çin'in bölgeye yönelik ABD ile çalışan menfaatlerini dikkate alındığında, Türkiye'nin bu devletler nezdinde jeopolitik öneminin artması da söz konusudur. Bu yarattığı , asimetrik etkiler ve Türkiye'nin bölgede demokratik ve serbest pazar ekonomisine sahip tek ülke olması nedeniyle, ABD için de, Türkiye'nin jeopolitik öneminin artacağı stratejik açıdan değerlendirilmektedir.

4.1.8. ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası:

ABD politikalarında uzunca bir süre "ihmal" edilen Orta Asya bölgesi 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinden sonra dikkate alınmaya başladı. Aynı dönem, ABD Başkanı Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski tarafından 1977'de geliştirilen "Yeşil Kuşak" projesinin de uygulamaya sokulduğu yıllar oldu. "Yeşil Kuşak" projesi, "İslam'ın komünizme karşı bir kalkan olabileceği" görüşüne dayanıyor ve SSCB'nin petrol zengini Basra Körfezi civarında müttefikler edinerek bölgeye sızmasını, bu yolla engellemeyi hedefliyordu.

2006 yılında ABD Kongresinde tartışılan değişim projesi ve "ABD'nin Orta Asya Politikası, Dengeleyici Öncelikleri (US Policy in Central Asia:

⁹⁹ Milli Gv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

Balancing Priorities) konulu planı müzakereye sunulmuştur. Bu proje, Türkiye'yi de içine alan ve Orta Asya ve Güney Asya bölgelerini kapsayan Büyük Orta Asya Politikası'nı (Greater Central Asia policy) oluşturmayı hedeflemiştir.¹⁰⁰

ABD'nin Orta Asya'daki askerî üsleri diğer stratejik üslerine göre daha uzaktadır. Bugün ABD'nin Kafkasya üzerindeki planları, kuzeyde Rusya'yı dengelemek, güneyde İran'a baskı yapmak, batıda NATO ile bağlanmak ve doğuda Çin'e yönelik tedbir almaktır.¹⁰¹

Bugün ABD Orta Asya'da bölgesel güçlerin avantajlarını bertaraf edebilmiş değildir. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi de Orta Asya ülkelerinin gönüllerini fethetmeye yönelmek yerine, bu ülkelerin iç politikalarını ve yapılarını kendi dış politikası uğruna etkilemeye çalışmasıdır. Amerikan rejimine benzemeyen rejimlerin kendi ülkelerinin ne yönde gitmesi gerektiği konusunda söz sahibi olmadıklarını iddia eden ABD, diğer ülkelerin sosyal gelişimlerini önemli ölçüde etkileyebileceğini zannetmektedir. Bunun sonucunda demokrasinin savunucusu rolüne soyunan ABD'nin aceleci politikası, bölgede demokratikleşmeyi sekteye uğratan en önemli etkenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu politikasından kendisi de zarar gören ABD, son dönemde bölgede reformlar yoluyla uzun vadeli istikrar politikasını sürdürdüğünü iddia etmeye, bölge ülkelerinin ve Rusya ile Çin dışındaki bölgesel güçlerin menfaatlerini karşılayacak projeler üretmeye başladı.¹⁰²

Uzmanlara göre, Orta Asya ülkeleri Çin'e ne kadar çok petrol ihraç ederse, onların ABD ve Avrupa ülkelerine satacak petrolü o kadar az olacaktır. Dolayısıyla bu gelişmeler, dar enerji piyasalarında enerjinin, politik bir silah olarak kullanılabilmesi konusunda hem fikir olan ABD Kongre üyelerini endişelendiriyor.

ABD ve NATO'nun Orta Asya'daki güçleri aslında ŞİÖ üye ülkeler tarafından kuşatılmış vaziyettedir. Washington, başlangıçta Şanghay İşbirliği Örgütü'nü hafife almıştı. 11 Eylül olayı sonrası ABD ve NATO güçleri Rusya ve bazı bölge ülkelerin desteğini alarak Orta Asya'ya girmesiyle örgütün tamamen

¹⁰⁰ EKREM Erkin, Uzak Doğu, Şanghay İşbirliği Örgütü Üzerinde Çin-ABD Sorunları, Haziran 2006

¹⁰¹ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Bakü-Tiflis-Ceyhan'ın Çin'e Etkileri, Eylül 2006

¹⁰² SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

yıkılacağı da ileri sürülmüştü. AB ile NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve ABD'nin Avrasya'ya yönelmesi gibi konjonktürel değişimler; Orta Asya ülkelerinin Batı'nın bölgede sürdürmeye çalıştığı "renkli devrim"e karşı tepkileri; Rusya'nın enerji fiyatının artmasıyla yeniden güç toplaması ve en önemlisi Çin'in bir ekonomik ve askerî güç olarak yükselmesi ABD'nin bölgedeki etkisini belli ölçüde kırmıştır. ABD kuvvetleri Ekim 2005'te Özbekistan'dan çekildikten sonra Kırgızistan üssü de tartışmalı bir konumdadır. ABD kuvvetleri sadece Afganistan'da özellikle Kabul'un çevresinde etkili olmaktadır¹⁰³.

ABD, tarihlerinin büyük bir bölümünde yabancı hakimiyetinde yaşadığından sonra SSCB'nin dağılmasıyla yeniden bağımsızlıklarını elde eden Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine yakın ilgi duymaktadır. Bu ülkeler bugün bağımsızlıklarını, refah ve güvenliklerini güvence altına almaya çalışmaktadır. ABD, bu ülkelerin başarıya ulaşmasını kendi çıkarlarına uygun görmektedir. Kafkasya ve Orta Asya ülkelerindeki reformlar başarıya ulaştığı takdirde, bunun Rusya ve Ukrayna dahil, diğer yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkeler üzerinde de benzer gelişmeyi teşvik edeceği değerlendirilmektedir. Çin, Türkiye, İran ve Afganistan'la hudut olan, Pakistan ve Hindistan ile artan ekonomik ve sosyal bağları bulunan bu bölgedeki istikrara ABD özel önem vermektedir. Karadeniz'den Pamir Dağlarına kadar uzanan bu bölgede kendi içlerinde ve aralarında barış içinde yaşayan hür toplumların pekiştirilmesi, Avrupa ile Asya arasında eski İpek Yolu boyunca faydalı bir ticaret ve ulaştırma koridoru oluşturulması sürecine katkıda bulunacaktır. Bunun aksi söz konusu olduğunda, Afganistan'da olduğu gibi bölgede hareket icra etmesi mümkündür¹⁰⁴.

Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün 1997 yılında yaptığı stratejik değerlendirmeye göre ABD'nin kapalı politik hedefleri ise; "ABD'den başka bir gücün veya güçler grubunun doğmasının önlenmesi, güçlü ve rekabetçi bir ABD ekonomisi için, ABD dışındaki başta enerji olmak üzere ekonomik kaynakların ABD'ye ucuz ve güvenli bir şekilde aktarımının ve bunlar üzerindeki

¹⁰³ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Pekin'in Stratejik Tercihi, Haziran 2006

¹⁰⁴ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, Temmuz 2002.

kontrolün sağlanması (ABD için üç hayati kaynak; Basra Körfezi, Hazar Denizi ve Çin Denizi'ndeki petrol kaynaklarıdır) şeklinde ifade edilmektedir".¹⁰⁵

Bölgenin 4 trilyon \$ değerinde, 200 milyar varillik bir petrol rezervine sahip olması, ABD nezdindeki önemini artırmaktadır. ABD'nin bölgede enerji kaynakları ile ilgili politikası, bölgede barış ve refahın oluşturulması, dünya enerji ikmal kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çok taraflı boru hatlarının geliştirilmesi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesine iştirak gibi hedeflere istinat etmektedir. Bu strateji çerçevesinde, Hazar Havzası'nı geçen ve Bakü-Ceyhan'ı içeren Doğu-Batı Enerji Koridoru bir çok ülkeye büyük ekonomik fayda sağlayacak bir hat olarak değerlendirilmektedir. Aynı konuda Azerbaycan, Türkmenistan, Gürcistan ve Kazakistan'ın da destekleri sağlanmış bulunmaktadır. ABD petrol ve doğal gaz hatlarının İran üzerinden geçişine karşıdır.

(1) ABD'nin Hazar Havzası Politikasının hedefleri:

Hazar Havzasındaki yeni bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerin hükümlerlik, bağımsızlık ve refahının güçlendirilmesi, politik ve ekonomik reformların yapılmasının teşvik edilmesi,

Bölgedeki yeni ülkeler arasında ekonomik bağlantılar oluşturmak suretiyle bölgesel ihtilafların azaltılması.

İlgili petrol şirketlerinin ticari fırsatlarının genişletilmesi, ABD ve müttefiklerinin enerji güvenliğinin artırılması, petrol ve doğal gazın dünya pazarlarına serbestçe akışı suretiyle Hazar Havzası'nın enerji bağımsızlığının sağlanması.

(2) ABD Açısından Doğu-Batı Enerji Koridorunun Unsurları:

- Bakü-Ceyhan ana petrol boru hattı,
- Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) projesi,
- Bakü'den Supsa ve Novorosisk'e uzanan petrol boru hatları,
- Hazar Denizi'ni geçerek Türkmenistan'dan Türkiye'ye uzanan doğal gaz boru hattı.

ABD'nin Hazar Havzası kaynakları ile ilgili olarak kendisine biçtiği rol dürüst arabuluculuk şeklinde tanımlanmaktadır.

¹⁰⁵ YILMAZ Sait., ABD İle Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık, Silâhlı Kuvvetler Dergisi, Sayı:371, Ocak/2002, s. 71-72.

(3) ABD'nin Kafkaslar ve Orta Asya'ya Desteği:

ABD, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini her alanda sürdürmektedir. Bu ülkeler politik ve ekonomik hürriyet istikametinde ilerledikçe, içte ve dışta ABD ile uzlaşa ile hareket ettikçe, ABD'nin bölge ülkelerine yardımlarının süreceği değerlendirilmektedir

Table 1. U.S. Foreign Assistance to Central Asia
(in millions of dollars)

Central Asian Country	Cumulative Funds Budgeted FY1992-FY2003 ^a	FY2003 Budgeted ^a	FY2004 Estimate ^a	FY2005 Request ^f
Kazakhstan	1,054.4	100.43	68.6	40.22
Kyrgyzstan	697.35	54.71	44.08	39.54
Tajikistan	550.59	49.36	33.47	36.35
Turkmenistan	227.71	10.98	8.66	9.28
Uzbekistan	595.33	83.46	53.94	53.22
Total	3,188.83 ^b	306.77 ^b	208.75	178.61
Percent	13	15	14	27

Sources: State Department, Office of the Coordinator for U.S. Assistance to Europe and Eurasia; State Department, *U.S. Government Assistance to and Cooperative Activities with Eurasia: FY2003 Annual Report*, January 2004.

a. FREEDOM Support Act and Agency funds.

b. Central Asian Regional funds are included in the total.

c. FREEDOM Support Act and other Function 150 funds, not including Defense or Energy Department funds; the FY2004 estimate and FY2005 request exclude funding for exchanges.

Tablo 4.1: ABD'nin Orta Asya Ülkelerine yaptığı yardımlar (milyon dolar)

Bölgede hukukun üstünlüğü, silahlı kuvvetler üzerinde sivil idarenin ve parlamentonun kontrolü, insan haklarına saygı gibi kavramlar henüz tam anlamıyla kökleşmemiştir. Demokrasinin yeniliği, bizatihi demokratikleşme sürecine bir engel teşkil etmektedir. ABD, AGİT ile iş birliği içerisinde bu ülkelerdeki politik ve sosyal gelişmeye yardımlarda bulunmaktadır. Bu ülkelerde demokrasinin geliştirilmesi, sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın şartı olarak görülmektedir.

ABD, bu ülkelerin Dünya Bankası, IMF, Avrupa Konseyi, AB ve diğer politik ve ekonomik uluslar arası kuruluşlarla ilişkilerini artırmasına yardımcı olmaktadır. ABD ayrıca Avrasya Ulaştırma Koridoru projesine, ticari engellerin bertaraf edilmesine ve Orta Asya Serbest Ekonomik Bölgesi kanalıyla bölge çapında bir pazar oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Güneydoğu Avrupa (Balkan) ülkeleri arasında ABD'nin inisiyatifiyle başlatılan "Southeastern European Cooperation Initiative-SECUI" ye benzer bir çok taraflı ekonomik iş birliği girişiminin Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında da başlatılması konusundaki ABD temasları devam etmektedir.

Bununla birlikte, 1980'lerin başında ABD'nin, Sovyetlere karşı oluşturmaya çalıştığı "yeşil kuşak" projesi ve paralelinde Orta Asya'da tetiklemeye çalıştığı İslamî uyanış hareketi, Washington'un hedefi olan Sovyetler Birliği'nin yıkılışına esaslı bir katkı sağlamadı. Aksine, ileriki yıllarda bölgede ABD'nin başını çok ağrıtabilecek olan radikal İslam'ın temellerini attı.

Soğuk Savaş boyunca olduğu gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden ilk yıllarda da Orta Asya bölgesi ABD'nin dış politika öncelikleri arasında yer almadı. 1990'ların ikinci yarısına kadar Irak'ın Kuveyt'i işgali, Ortadoğu Barış Süreci, Bosna ve Kosova olayları, Rusya'nın geleceği ve NATO'nun yeniden yapılandırılması gibi gelişmelerle meşgul olan ABD, Orta Asya bölgesine ikincil önem atfetmeye devam etti.

1990'ların sonuna ABD'nin Orta Asya'daki yaşamsal çıkarlarının giderek farkına varmasına paralel olarak, Amerikan ulusal güvenlik stratejilerinde bu bölgeye ayrılan yer de artmaya başladı. 1998'deki Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde, bölgedeki enerji rezervlerinin uluslararası pazarlara aktarılmasının ve bölgenin istikrarının ABD için taşıdığı önem açıkça ifade edilmektedir.

ABD'nin uyguladığı yeni jeopolitik görüş doğrultusunda, (Enerji kaynaklarına ve ulaşım yollarına hakim olan dünyaya hakim olur.) enerji kaynakları ve ulaşım yolları üzerindeki kritik boğaz ve geçitlerin bulunduğu bölgelerde ABD'nin etkinliği ve müdahaleleri artabilir.

ABD'nin önleyici askeri müdahale doktrinini uygulayabileceği bölgelerin önemli bir kısmı Türkiye'nin yakın çevresi ve çıkar çevresi ile ilgilidir. Bu nedenle, ABD'nin kendi menfaatleri paralelinde atacağı adımlar Türkiye'yi siyasi ve ekonomik açıdan etkileyecektir. Gelişmeler; radikal akımlar ve etnik bölücülüğe bağlı olarak, Türkiye'nin güvenliğini ve güvenlik anlayışını derinden etkileyecek bir potansiyel taşımaktadır.

Müdahaleler olumlu sonuç verirse, kısa dönemde bölgesel problemler artmasına rağmen orta ve uzun dönemde bölgesel istikrar bu güne göre daha iyi bir duruma gelebilir. Böyle bir gelişme durumunda Türkiye uygun politikalar

geliştirebilirse komşuları ile iyi ilişkiler geliştirebilir. Ekonomik ilişkilerdeki gelişmeye paralel olarak ülke ekonomisi gelişir ve halkın refah seviyesi artabilir.

Uygulamalar olumsuz sonuç verirse bölgesel istikrarsızlık Türkiye'yi derinden etkileyebilir. Irak'ta başlayan istikrarsızlık Irak'ın kuzeyinde Kürt devletini kurulmasına neden olabilir. Bu gelişme, Türkiye içindeki ayrılıkçı unsurların siyasi taleplerini artırabilir ve bu talepler dış destek bulabilir. Bölgede; Suriye, İran ve Suudi Arabistan'da iç karışıklıklar yaşanabilir ve bölgedeki istikrarsızlık uzun süre devam edebilir.

Gerçekçi bir değerlendirme yapıldığında ise; Irak'ta Saddam rejimi devrildikten sonra ABD'nin menfaatlerine uygun daha demokratik bir yönetim kurulabilir. Irak'ın kuzeyinde ve güneyinde federal özelliklere sahip, adı özerk yönetimler kurulabilir. (Bu yapılanmanın nedenleri; Türkiye'nin talepleri ve kararlı tutumu olduğu gibi güneyde kurulacak bir Şii federal devletin İran'ın bölgedeki etkinliğini artıracak olmasıdır.

AB'ndeki bir kısım ülkeler ABD ile AB'nin bağımsız ortak dış ve güvenlik politikası geliştirmesi arasında dengeli bir yaklaşım sürdürürken, bir kısım ülkeler de AB'nin bağımsız ortak dış ve güvenlik politikası geliştirmesi yönünde hareket edebilir. Bu politikanın başarılı olmasına bağlı olarak AB, birlik oluşturma stratejisi doğrultusunda egemen devletler birliği adını verebileceğimiz yeni bir devlet yapılanmasını tamamlayabilir. AB ve Çin'deki gelişmeler orta ve uzun dönemde dünyayı çok kutuplu bir yapıya dönüştürebilir.

4.1.9. ABD ve Büyük Orta Asya Projesi:

Orta Doğu petrolüne alternatif olan Orta Asya petrolü ve yine Orta Doğu ile Rusya'nın doğal gazına alternatif olan Orta Asya doğal gazı halen ABD'nin arzuladığı yöne akılmamaktadır. Üstelik Rusya'dan sonra Orta Asya enerji kaynaklarına direk olarak ulaşmayı başaran ABD veya AB değil, Çin olmuştur.¹⁰⁶ Diğer yandan Kazakistan'ın Çin'le, Pakistan'ın ve Hindistan'ın İran'la, Hindistan'ın Rusya ile, Japonya'nın da İran'la geliştirdiği önemli enerji projeleri bulunuyor.¹⁰⁷

¹⁰⁶ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya-Ukrayna Araştırmaları Masası, Orta Asya'da 'Denge Oyunu', Nisan 2006

¹⁰⁷ VELİEV Cavid, Yakındoğu Araştırmaları Masası, Büyük Orta Asya Projesi, Mayıs 2006

ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Ekim 2005'teki Orta Asya ziyareti sonrası bölgeye yönelik yeni politika oluşturulmasının zaruretini hissetmiştir. Condoleezza Rice önce ABD Dışişleri Bakanlığına bağlı olan Orta Asya Bürosu ile Güney Asya Bürosunu birleştirmiştir. Bu yenilikler yalnızca bir idare değişiklik değil aynı zamanda ABD'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Orta Asya ile Güney Asya Ülkeleri bünyesine almasıyla ilgili olmalıdır. Yani bölgeye yönelik bir kavramsal değişimdir.

12 Nisan 2006'da Afganistan'ın başkenti Kabil'de gerçekleştirilen "Büyük Orta Asya'da İşbirliği, Ticaret ve Kalkınma" konulu konferansta, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın yanı sıra Afganistan'ın da dahil olduğu Orta Asya ile Güney Asya'nın liderleri olarak gösterilen Pakistan ve Hindistan arasında bir bütünleşme sağlanmasının yolları tartışıldı. Boucher, konferansta şu açıklamaları yaptı: "Bir takım stratejik ve tarihi nedenlerle Orta Asya Bölgesi herkes için önemlidir. Sovyetler dağıldıktan sonra bu bölge ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapıldı. Eski Sovyet ülkeleri, Bağımsız Devletler Topluluğu veya Yeni Bağımsız Devletler gibi. Ama şimdi bu bölge için, güney dostlarıyla birlikte durabileceği sağlam bir yer bulduk ve bu bölge kimsenin eskisi değil ve kimseye de bağımlı olmayacaktır. Bölge, kendinden menkul, stratejik bir bölge olacaktır."

25-26 Nisan 2006'da bu değişim projesi ABD Kongresinde tartışılmış ve "ABD'nin Orta Asya Politikası: Dengeleyici Öncelikleri (US Policy in Central Asia: Balancing Priorities) konulu planı müzakereye sunulmuştur. Bu proje, Türkiye'yi de içine alan ve Orta Asya ve Güney Asya bölgelerini kapsayan Büyük Orta Asya Politikası'nı (Greater Central Asia policy) oluşturmayı hedeflemiştir.¹⁰⁸

Bu durumların akabinde ABD'nin Orta Asya merkezli yeni bir plandan söz edilmeye başlandı. "Büyük Orta Asya Projesi" olarak adlandırılan yeni plan, ilk defa ABD Dışişleri Bakanlığı Orta Asya ve Güney Asya Bürosu sorumlusu Richard Boucher'ın 26 Nisan 2006 tarihli konuşmasında dile getirildi. Proje, genel anlamda Afganistan'ın konumunu kuvvetlendirmeyi, Orta ve Güney Asya arasında yeni bağlantılar kurmayı ve bölge insanları arasındaki ilişkileri

¹⁰⁸ EKREM Erkin, Uzak Doğu, Şanghay İşbirliği Örgütü Üzerinde Çin-ABD Sorunları, Haziran 2006

geliştirmeyi hedefliyor .Boucher Kongre'deki konuşmasında, ABD'nin Orta Asya politikasının, bölge ülkeleri için Çin ve Rusya'nın kontrolüne karşı alternatif seçenek sunmak olduğunu ifade etmiştir. Richard Boucher'e göre, ABD, bölgede yeni enerji boru hattı inşa etmesi ve Güney Asya ülkelerinin Kazakistan ile Türkmenistan'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarından, Özbekistan'ın yeraltı termik enerji kaynaklarından ve Tacikistan ile Kırgızistan'ın hidroelektrik kaynaklarından istifade etmesi gerekmektedir

Konferans'ta bütünleşmeye ilişkin kara ve hava yollarının birleştirilmesi, enerji hatları ve finans sektöründeki bütünleşmenin sağlanması olmak üzere dört unsur ön plana çıktı. Boucher, Güney ve Orta Asya arasında öngörülen enerji bütünleşmesi için "Biz, Güney Asyalılara hızla büyüyen Orta Asya enerji pazarından yani Kazakistan ve Türkmenistan'ın doğalgaz ve petrol pazarından, Özbekistan'ın termal tesislerinden veya Tacikistan'ın ve Kırgızistan'ın su tesislerinden yararlanma fırsatını sunmak istiyoruz" derken ABD'nin Orta Asya enerji kaynaklarının Afganistan ve Güney Asya üzerinden Hint Okyanusu'na çıkarılmasını destekleyeceğini ima etti¹⁰⁹.

Türkmen doğalgazını Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na taşıyacak olan Trans-Afgan Boru Hattı için 2006'da düğmeye basıldı ve boru hattının yönü değiştirilerek Pakistan üzerinden Hindistan'a kadar uzatılması tartışılmaya başlandı. Boru hattının Hindistan'a uzaması bu ülkeyi, enerji bütünleşmesi sürecine dahil ediyor. Dikkatli incelendiğinde ABD'nin projede Hindistan'da ayrı bir önem atfettiği görülebilir. Bu arada ABD'nin İran-Pakistan-Hindistan Hattı'na karşı çıktığını unutmamak gerekiyor. Boucher konuşmasında bu konuda, "Ana amaçlarımızdan birisi Afganistan'ın enerji ihtiyacını karşılamak, Afganistan'a Orta ve Güney Asya arasında koridor misyonu yüklemektir" açıklamasını yaparak ABD'nin ana hedeflerinden birinin Afganistan'ı bölgesel gelişmelerin içine çekmek olduğunu gösterdi. Güney Asya'nın lokomotif ülkeleri Hindistan ve Pakistan'ın giderek artan enerji açığı karşısında Orta Asya devletlerinin sahip olduğu enerji kaynakları, iki bölgenin entegrasyonuna oldukça uygun bir zemin hazırlıyor.

Burada ilginç olan ise Büyük Orta Asya Projesi çerçevesinde ABD'nin TransHazar ve Türkmenistan-Azerbaycan Doğalgaz Boru hatlarını

¹⁰⁹ VELIEV Cavid, Yakındoğu Araştırmaları Masası, Büyük Orta Asya Projesi, Mayıs 2006.

destekleyeceği sözü vermesidir. Bu bağlamda ele alındığında Güney Kafkasya'nın da Büyük Orta Asya Projesinin bir parçası olacağı düşünülebilir.

Güney Asya'nın enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Asya ile bütünleşmesi İran'ı ve Rusya'yı bir nevi izole etmek anlamına geliyor. Orta Asya-Güney Asya enerji ortaklığının kurulması Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya bağlılığını ve bağımlılığını azaltacağı gibi Asya enerji pazarında oluşabilecek Rusya-İran tekeline de darbe vuracaktır. Orta ve Güney Asya devletleri arasında enerji işbirliğinin artırılması Hindistan ve Pakistan gibi devletlerin İran doğalgazına bağımlılığını da azaltabilir.

Boucher'in konuşmasında vurguladığı Orta ve Güney Asya bütünleşmesi çerçevesinde ABD'nin Orta Asya ve Güney Asya halklarını yakınlaştırma ve geleceğe yönelik ortak kültür veya kimlik oluşturma çabaları da son derece dikkat çekiyor. Aynı zamanda her iki bölgenin güvenliklerine yönelik tehditlerin de ortak olduğunu savunan Boucher, söz konusu tehditlerin ancak ortak entegrasyon kurularak yenilebileceğini ileri sürüyor. Ancak, Orta ve Güney Asya'nın coğrafi bütünlük oluşturmaması, ortak gelecek, ortak kimlik ve ortak kültür yaratmak için yeterli değildir. Çünkü bu bölgelerin kültürü ve geçmişi iddia edildiği gibi aynı değildir.

ABD, Büyük Orta Asya Projesi ile Orta Asya'yı Rusya, İran, Çin ekseninden çıkarmayı hedeflemektedir. İki bölgenin bütünleşmesi için baş koşul bölge halklarının birbirlerini benimsemeleridir. Bölge devletleri arasında siyasal sistem ve rejim farklılıkları bulunması; iddia edilenin tersine ortak tarih ve ekonomik bağlantıların bulunmaması Güney ve Orta Asya arasında kültürel bütünleşmeyi engellemektedir. Bölgede BDT, ŞİÖ, Orta Asya Birliği ve daha farklı isimlerde birlikler var olsa da fonksiyonel bir bütünleşmeden söz etmek olanaksız durumdadır. Diğer yandan Güney Asya ve Orta Asya entegrasyonunun önünde Pakistan-Hindistan arasında uzun yıllardır varlığını koruyan Keşmir gibi büyük bir sorun bulunmaktadır. Ayrıca Kazakistan'ın Çin'le, Pakistan'ın ve Hindistan'ın İran'la, Hindistan'ın Rusya ile, Japonya'nın da İran'la geliştirdiği önemli enerji projelerin gerçekleşmesi durumunda ise Büyük Orta Asya projesinin enerji ayağının gerçekleşmesi zor görünmektedir.

ABD'nin global yeniden yapılanma mimarisinde genel denge Avrasya Coğrafyası üzerinde kurulmaktadır. Bu coğrafya Kuzey Afrika'yı da içine alıp Cebelitarık ve Atlantik'ten başlayarak, Pasifik sınırına kadar olan alandır. Ancak denge kurulacağı temel alan Merkezî Asya'dır. Bu coğrafya üzerinde ABD'nin oluşturmaya çalıştığı ve güney-doğu eksenini olarak nitelendirilen eksen, üç ana eklemden oluşmaktadır. GOKAP Eklemi, Güney-Batı Asya Eklemi ve Pasifik Eklemi. İlk iki eklem 2010 yılına kadar, üçüncü eklem ise 2020 yılına kadar tamamlanacaktır. Bu zaman sürecinde ABD'nin ittifak içinde bulunmaktan vazgeçemeyeceği ülke Türkiye'dir. Jeostratejik konumu ve mevcut potansiyeli açısından en önemli dayanak noktalarından biri olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁹

ABD'nin bu proje ile temel hedefleri;

(a) Siyasi olarak; bölge ülkelerindeki rejimlerin ve yönetimlerin daha demokratik nitelikler kazanması, uluslararası sistem ile bütünleşme niyeti sergilemeleri ve ABD'nin oluşturduğu global ve bölgesel ortaklıklar içinde yer almaları,¹¹⁰

(b) Güvenlik açısından; global sisteme yönelik olarak bu coğrafyadan kaynaklanan tehditler ile her türlü aktif mücadelenin verilmesi; global ve bölgesel askerî konuşlanmanın buna göre düzenlenmesi, uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının ve atma vasıtalarının yayılması, serseri devletlerin veya terörist grupların eline geçmesi, bölgesel çatışmalar, ABD'nin ekonomik gücüne yönelen tehditler, demokratik ve ekonomik reformların başarısızlığa uğrama ihtimali, uluslararası organize suç faaliyetleri, uyuşturucu trafiği,

(c) Ekonomi açısından; bölge ülkelerinde ekonomik kalkınmanın sağlanması, enerji gelirlerine bağımlılığın azaltılması, halkın refah seviyesinin artırılması ve bu ülkelerden oluşacak talebin global talebe katkı sağlaması,¹¹¹

¹⁰⁹ KAYNAK Mahir, BOP ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler, Truva Yayınları, İstanbul, 2005, s.220.

¹¹⁰ ŞAFAK Hasan, BOP, İsrail'in İmparatorluk Planı, Profil yayıncılık, İstanbul, Kasım 2006, s. 68-88.

¹¹¹ ŞAFAK Hasan, age., s.89-102.

4.2. Çin Halk Cumhuriyeti

2004 yılı resmi rakamlarına göre ülke nüfusu 1,3 milyara ulaşan Çin'in bu oranı dünya nüfusunun %22'sine karşılık gelmektedir ve 21. yy ortalarına kadar nüfusun artmaya devam edeceği ve 1,6 milyar civarında dengeleneceği beklenmektedir. 21. yüzyılda dünyanın en büyük pazarı ve 'süper güç' olacağı öngörülen Çin'in en büyük sorunlardan birisinin aşırı kalabalık nüfusu olması yanı sıra, büyük bir ekonomik güç kaynağı olma niteliğindedir. Bu kitlenin yarattığı baskının, yüksek büyüme oranlarını önümüzdeki dönemde de zorunlu kılacağı düşünülmektedir. Çin'in gelişme yolunda önündeki en büyük engellerinden birisi bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak altyapının olmayışıdır. Bu eksikliğin giderilmesi amacı ile yoğun yatırımlar yapılmaktadır.¹¹²

Çin'in nüfusu toprak büyüklüğü ve ekonomideki teknolojik başarısı ile 21'inci yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın en büyük ekonomik gücüne ulaşabileceği değerlendirilmektedir. Çin dış politikasının temel ilkelerini; egemenlik ve güvenlikten taviz vermemek, dünya barış ve istikrarını tehdit eden "hegemonya" siyasetlerine karşı çıkmak, dış politikada bağlantısız ve tarafsız bir politika izlemek, Çin'in kalkınmasına öncelik vermek ve bunu gerçekleştirirken Tayvan'ın anayurda katılmasını sağlamak, dünya barışının korunması için bütün ülkelerle dostluk ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek, ihtilafları barışçı yollardan ve kuvvet kullanmadan çözümlenmeye çalışmak ve çatışmalardan kaçınmak, dış dünya ile aktif temasta bulunmak ve ekonomik küreselleşmeye katılmak olarak belirlemiştir.

Bazı gözlemciler Çin'in yakın gelecek için hedefini; Doğu Asya'da hâkim güç olarak A.B.D.'nin yerini almak, uzun vadeli hedefini ise, A.B.D.'nin dünyadaki tek süper güç tekeline son vermek şeklinde tespit etmişlerdir¹¹³.

Çin'in ekonomik ve askerî alandaki büyümesi, önümüzdeki dönemde Asya-Pasifik bölgesinin en önemli sorunu olacaktır. Bu durum A.B.D. dış siyasetini yakından ilgilendirmekte, bölge ülkelerinde de tedirginlik yaratmaktadır. Çin üzerine Brzesinski'nin söylediği şu sözler askerî politikaların

¹¹² Etüd Araştırma Merkezi, Ülke Raporu, Çin Halk Cumhuriyeti, Kasım 2006

¹¹³ Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, SİSAV, İstanbul, Ağustos 2000, s.103.

yükselişine ışık tutacak niteliktedir: “Çin’in hem ekonomik büyümesinin hızı, hem de Çin’deki yabancı yatırımların büyüklüğü yaklaşık yirmi yıl içinde Çin’in A.B.D. ve Avrupa ile eşit düzeyde bir küresel güç olacağı tahmininin istatistiksel tabanını sağlamaktadır.”⁵⁹

Bu değerlendirme Çin’in askerî yönden de bir süper güç olma istikametinde hızla ilerlemekte olduğunu göstermektedir. İnsan gücü bakımından dünyanın en büyük ordusuna ve nükleer silahlarına sahip olması bu gücünü kuvvetlendiren faktörlerdir.⁶⁰

Soğuk Savaş sonrası Orta Asya’da meydana gelen dini ve etnik ayrılıkçı hareketler, A.B.D.’nin bölgeden uzaklaştırılması isteği, Asya’da otoriter rejimlere karşı başlayan ayaklanmalar ve sınır sorunları; Şangay İşbirliği Örgütü’nün başlangıcını oluşturmuştur. Bu düşünce 1996 yılında resmiyete kavuşmuş ve 2001 yılına kadar geçen süreçte Çin, RF, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan (Şangay Beşlisi) örgütün ilk üyeleri olmuştur.

Şangay İşbirliği Örgütü’nün kuruluşu basit bir sınır düzeltmesi konusunda Çin’in ön ayak olmasıyla ve esas itibarıyla Çin’in önderliğinde başlamış, ancak bu ülkelerin İslâmî terör korkusu ortak paydasında bir araya gelmelerini sağlayan bir ittifak manzumesi hâline gelmiştir. Ancak şu an, en çok Çin’in menfaatlerine hizmet eden bir örgüt olarak kullanılmaya çalışılmaktadır.⁶¹ Çin açısından temel amaç; enerji ihtiyacı için yeni kaynaklara ulaşmak ve yeni ekonomik pazarlardan yararlanmak, Batı’nın bölge ve Dünya üzerindeki etkinliğini azaltmak ve bir Dünya gücü olarak ortaya çıkmaktır. RF ise bu sayede Orta Asya’da tekrar eski gücüne ulaşmayı ummaktadır. Bununla birlikte İran, Pakistan ve Hindistan’ın da üye olması ile RF bölgede etkili bir dengeye dayanan yapı ile Çin’in dengeleneceğini öngörmektedir.

Çin’in konumuyla ilgili olarak, John Hopkins Üniversitesi öğretim üyelerinden Paul Wolfowitz, “Çin’in 1,2 milyarlık nüfusunun ne anlama geldiğini kavramak zordur. Çin’in üç eyaleti tek tek Birleşik Almanya’dan daha geniştir. Çin’in büyük güç olarak ortaya çıkışında sadece Doğu Asya’da değil, muhtemelen Güney Asya’da ortaya çıkabilecek diğer güçlerle birlikte, oldukça

⁵⁹ ŞEN Serdar, Ulusal Devletten Bölgesel Güç Oyunlarına, İstanbul, 2002, s.36.

⁶⁰ ARIBOĞAN, Deniz Ülke, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul 2001, s.98.

⁶¹ BİLHAN, Murat, Güvenlik Boyutunda Rusya'nın Geleceği ve Türkiye, SAREM, 2003, s.31.

karmaşık dengeler doğabilecektir. Bu durumda en tehlikeli hususu Çin'in dışlanmış statüsü oluşturacaktır" demektedir.

Çin'in Büyük Stratejisinin özü; Rusya'nun elinden Avrasya hâkimiyetini almaktır. Aynı zamanda jeopolitik teorilerin çoğunda Avrasya'ya hâkim olmak vardır ve Çin de aynı hedefe odaklanmıştır. Çin'in önümüzdeki yıllarda %6 büyüme hızı ile 2030'da fert başına düşen gelirin 10.000 A.B.D. Doları olacağı değerlendirilmektedir. Böyle bir gelişme ise Çin'in GSMH'sı 16 Trilyon A.B.D. Dolarına ulaşacaktır ki, bu da A.B.D.'nin bugünkü ekonomisinin yaklaşık iki katı demektir.

Uluslararası iş birliği ve koordinasyonu desteklemek konusunda Çin, özellikle A.B.D. ile ilişkilerini istikrarlı bir hale getirmek ve geliştirmek için çok büyük çaba harcamaktadır. Çin, A.B.D.'nin kendisine ciddi zararlar verebilecek bir ülke olmasına rağmen, iyi ilişkiler sürdürmek amacıyla hareket etmekte ve A.B.D. yapıcı bir rol üstlendiği sürece, Asya-Pasifik bölgesindeki A.B.D. varlığına karşı çıkmamaktadır. Ancak Çin-A.B.D. ilişkilerinin olumlu bir dönemden geçtiğini söylemek güçtür. Çin'in artan ekonomik gücünü ve gelecekte erişeceği askerî gücü ne şekilde kullanacağı, A.B.D.'de kuşku yaratmaktadır.⁶²

Asya-Pasifik dünyasındaki liderlik mücadelesinde bölgesel, küresel iddialar kapsamında Çin'in stratejik değeri sadece sahip olduğu askeri gücüyle sınırlı kalmayarak, özellikle gelecekte ulaşabileceği ekonomik düzeyle, doğrudan boyut kazanmaktadır. Nitekim Çin'i özellikle 1990'lı yıllardan sonra elde ettiği ekonomik başarılar sonucunda yeni düzen arayışına yönelik ilgisini artırarak, "tek kutupluluğu" red edip, "çok kutuplu bir dünya" tezini öne sürmesi özellikle bu yıllarda, elde edilen ekonomik başarılardan güç alan kendine güvenin bir ifadesi olarak algılanmaktadır.

Çin'in 1990'lı yıllarda ekonomik büyüme sürecinde yakaladığı düzey, birkaç noktadan ele alınabilir. Birincisi; "Sosyalist Pazar Ekonomisi" adıyla izlenen ekonomik politika kapsamında yabancı sermaye yatırımlarına kapılarını açarken, devletin aynı zamanda yönlendirici rolünü sürdürüyor olmasıdır..¹¹⁴

⁶² ÇAKAR, Nezihi, 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, 1999, s.4-8.

¹¹⁴ EKREM Erkin, Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası Bölümüne ait, "Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkisi", konulu makalesi

Çin ekonomisi pek çok sanayi alanında yetkinliğe ulaşmış durumdadır. Modern metalürji, madencilik ve enerji ekipmanları, uçak yapımı, otomobil üretimi, büyük makina parçaları, döküm, uzay sanayi, büyük enerji devreleri, elektronik, iletişim ekipmanları, ölçüm araçları gibi alanlar, son dönemde Çin ekonomisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlar arasında sayılmaktadır. Çin, halen madencilik, enerji santrali, metalürji, akaryakıt, kimyasallar, otomotiv ve gemi yapımı konularında tamamen kendi teknik imkanlarına dayanmaktadır¹¹⁵.

Yabancı sermaye yatırımlarında Çin'in, son yıllarda pazar gücünün artmasıyla daha seçici davrandığını, bazı alanlarda özellikle teşvik edilirken, bazı alanlarda sınırlama getirdiği görülmektedir. Örneğin; tarım, enerji, hayvancılık, altyapı, teknoloji, ve sivil uçak yapımında yabancı sermaye teşvik edilirken, bankacılık, perakende satış, emlak, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi hafif sanayi, kömür madenciliği ve sağlık alanında bazı sınırlamalar halen devam etmekte ve telekomünikasyon hizmetleri basın-yayın, silah sanayi, ve çevreyi tahrip eden sanayilerde ise yabancı yatırıma izin verilmektedir. Ayrıca bir yandan yabancı yatırımcıların ülkenin en yoksul orta ve batı bölgelerine teşvik için özel kolaylıklar sağlanırken, öte yandan Çin firmalarının yabancı ortaklıklarda en az %51 kontrolü korumakta ısrar edilmektedir.¹¹⁶

Dünyada dokuz kentin "Yeni Teknoloji Şehri" olarak önem kazandığı, bu kentlerin ileri teknoloji üretiminde etkin rol oynadığı belirtirken, büyük bölümü ABD'de olan bu kentler içinde Çin'in Suzhou şehrinin de yer alması dikkat çekicidir.

Çin'in 1978 ile 1987 yılları arasında kişi başına ulusal geliri iki katına çıkmış, 1987 ile 1996 yılları arasında bir kere daha iki misli artış göstererek, İngiltere'de ancak 60 yılda ABD'de ise 50 yılda ulusal gelirin iki katına çıkması karşısında, dikkat çekici bir başarıya imza atmıştır. 1997 yılında satın alma gücü esasına göre Çin'in toplam GSMH 'sı ABD'den sonra dünyada ikinci sıraya yükselmiş, piyasa fiyatlarıyla hesaplandığında ise ABD ve Japonya'dan sonra dünyada üçüncü sıraya ulaşmış ve bugünkü süreç devam ettiği takdirde,

27 Temmuz 2002

¹¹⁵ ÇAKIROĞLU Deniz, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etud Merkezi, Çin Ülke Profili, 2006

¹¹⁶ ÖĞÜTÇÜ Mehmet, Yükselen Asya, İmge Kitabevi, 1998, Ankara, s.78

satın alma gücü paritesi hesabına göre Çin'in toplam gayri safi milli hasılası dünyada birinci sıraya yükselecek konuma gelmiştir.¹¹⁷

Nitekim Çin'in, elde ettiği bu kalkınma sürecinin hızından fazla bir şey kaybetmeksizin sürmesi durumunda, önümüzdeki 20-30 yıllık bir süreç içinde AB ve ABD gibi ekonomik devlerin önüne geçmesi olanaklı görülmektedir.

Asya-Pasifik dünyası içindeki geniş Çinli nüfusun varlığı da, Çin'in bölgedeki ağırlığını ortaya koymak için bize ışık tutmaktadır. Örneğin Singapur nüfusunun %75'i; Tayland nüfusunun % 15'i, Malezya nüfusunun %32'si ve Endonezya nüfusunun %5'ini Çinliler oluşturmakta ve Çinli nüfus etkinliği için yaklaşık 45 milyonu Asya'da olmak üzere 50 milyon kişi hesaplanmaktadır. Çin için önem arz eden bu kitle, buldukları ülkelerde başta ekonomik ve kültürel alanda olmak üzere son derece etkin rol oynamaktadır. Yurt dışında yaşayan Çinlilerin toplam yıllık gelirlerinin yaklaşık 450 milyar Dolar, kontrol ettikleri yatırım potansiyelinin 2 trilyon Dolar olduğu hesaplanmaktadır.¹¹⁸

Ekonomik alanda Çin hakkında söylenebilecek tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, bazı önemli sorunların da altı çizilmelidir. Yaşanılan hızlı ekonomik gelişmenin henüz aşamadığı en önemli sorun, ülkenin geniş topraklarında büyümenin eşitsiz seyretmesidir. Ülkenin batı ve kuzey bölgeleri, doğu kıyıları ve güney kesimine kıyasla gelişme düzeyi açısından çok daha sorunludur. Soğuk savaş sonrasında Çin'ine yönelik yapılan tüm bu ekonomik irdelemenin bugünden geleceğe uzanan siyasal yapılanmaya nasıl yansıtacağı dikkatle izlenmektedir.

Bir milyar üç yüz milyon nüfusuyla dünyanın toplam yüzölçümünün % 7'sine denk düşen toprak genişliği ile yeni bir ekonomik güç olmaya doğru hızla ilerleyen Çin, Asya-Pasifik ekseninin en dikkat çekici ülkesidir. Yıllık % 7'lik büyüme hızına karşılık, % 8.8'lik endüstriyel üretimdeki büyüme oranıyla büyük bir kalkınma sürecinin içerisinde.¹¹⁹

¹¹⁷ ÖYMEN Onur, Geleceği Yakalamak, Türkiye'de ve Dünya'da Küreselleşme ve Devlet Reformu, İstanbul, 2000, s.168

¹¹⁸ EKREM Erkin, Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası Bölümüne ait,"Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkisi", Konulu Makalesi 27 Temmuz 2002

¹¹⁹ HACISALİHOĞLU İ.Yaşar, Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay, 2001, s.111

Çin, her şeyden önce Asya-Pasifik dünyası içinde bölgesel liderliğe sıcak bakmaktadır. Özellikle, Asya-Pasifik dünyasında bir eksen ülke niteliği gösteren coğrafi konumuyla, geniş pazar olanaklarıyla, nükleer güce dayalı askeri kuvvetiyle, hızla işleyen ekonomik kalkınma çekiciliğiyle ve her şeyden önemlisi ABD'nin "tek kutuplu dünya" yaklaşımına, "çok kutuplu dünya" teziyle karşı çıkarak, küresel iddialar taşımasıyla bölgesel ağırlığını hissettirmektedir.

Bu bağlamda en önemli rakip Japonya'dır. Özellikle ABD-Japonya ittifakının bozulması Çin'in bölgesel çıkarları ile uyumludur. Nitekim bölgeye yönelik her türlü projeksiyon ve stratejide Çin, Japonya faktörünü ve bölgesel dengeleri ayırışma ve dayanışma potansiyellerini hesap etmek zorundadır. Japonya açısından Çin bir ikilemdir.

1994'de Deng Xiaoping, Çin jeostratejisini iki hedefe dayandırarak ifade etmiştir."Birincisi; hegemonyacılığa ve güç politikalarına karşı çıkmak ve dünya barışını korumak, ikincisi; yeni bir uluslar arası ekonomik ve siyasal düzen kurmak". Birincisi açıkça ABD'yi hedeflemektedir ve hedefi ABD'nin üstünlüğünü azaltırken Çin'in ekonomik güç olma arzusunu sona erdirecek bir askeri çatışmadan dikkatle kaçınmaktır; ikincisi ise; ABD'nin en tepede bulunduğu, Avrasya'nın en batısında Avrupa'nın (ya da Almanya'nın), en doğuda ise Japonya'nın desteklediği mevcut küresel ast-üst düzenine karşı bazı kilit ülkelerin öfke duymasından yararlanarak küresel iktidarın yeniden dağılmasını istemektedir¹²⁰.

Çin'in öncelikle bölgesel gücü üzerinde durarak değerlendirme yapılmalıdır. Buna göre Çin, anakarada son derece etkin, belirleyici bir jeopolitik, jeostratejik güç olarak, ekonomik kalkınma başarısı,askeri potansiyeli ve her şeyden önemlisi tarihsel ve coğrafi karakteriyle uyumlu bir güç iddiası içinde olması başarıyı kaçınılmaz kılacaktır.

Çin'de yapılan bir analize göre;

(a) Çin'in Ortadoğu'ya yönelmesi, ABD ve Batılı ülkelerin çıkarlarına dokunmadığını açıkça beyan etmeli,

¹²⁰ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, Temmuz 2002.

(b) Çin, Asya'nın etkili büyük ülkesi olarak, ekonomik ve güvenli petrol temini konusunda kendi görevini üstlenmeli,

(c) Çin, Doğu Asya'da petrol temin ve depolama sistemini tesis etmeli,

(ç) Askeri bakımdan belli bölgelerin güvenliğini koruyarak, Çin'in ekonomi ve enerji güvenliğini sağlamalıdır.¹²¹

Bu değerlendirme gösteriyor ki, Çin'in bölgesel güç konumu, ulusal sınırları dışında gereksinim duyduğu enerji ürünlerinin jeopolitik ilişkileriyle de etkileşim içerisindedir.

Uzun vadeli planlarını askeri ve ekonomik projeler üzerine kuran Çin'in bölgeyle entegrasyonda yaşadığı en büyük problemler, dil ve dinle ilgilidir. Uzun vadedeki hedefi ise 21. yüzyılın askeri ve ekonomik güce dayalı süper gücü olmaktır¹²².

Çin, askeri teknoloji alanında yoğun çalışmalarını yürütüyor ve her yıl yüzde 10-15 oranında savunma bütçesini artırıyor. Çin, son dönemde komünist sistemden kaynaklanan silah sanayisindeki zaafalarını belirleyerek bunları gidermeye başladı. Savunma alanında 11 tane araştırma birimi oluşturdu. Bu çalışmalar olumlu sonuçlarını gösterirken, silah ticaretinden de para kazanmaya başladı. Çin, İran ve Pakistan'a silah satmakla kalmıyor, teknoloji transferi ve ortak üretim programlarına da sıcak bakıyor.

Son günlerde Avrupa Birliği'nin, ABD'nin karşı çıkışlarına karşın Çin'e silah ambargosunun kaldırılması yönündeki ısrarlı uğraşları, gerçekleşirse uzun dönemde dünya güç dengelerini değiştirebilecek bir özellik ve önem arz ediyor. Halen başta Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupa'nın bütün belli başlı silah üreticisi ülkeleri gözlerini Çin'e dikmiş durumdadır.

ABD'nin tüm karşı çıkışlarına karşın AB'nin önemli ülkeleri Almanya ve Fransa, Çin'e ileri silah teknolojisi satma konusunda istekli görünüyor. ABD, Çin'e verilecek ileri teknolojinin kendine yönelik kullanılmasından çekiniyor. Çin ise, askeri teknoloji alanında yoğun çalışmalarını yürütüyor ve her yıl yüzde 10-15 oranında savunma bütçesini artırıyor. ABD raporlarına göre Çin, 2008

¹²¹ "Çin'in Enerji Politikasının Stratejik Analizi", ASAM Yayını, Cilt 1, s. 53

¹²² ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

yılında sofistike silahlara sahip Tayvan'ı geçecek, 10-15 yıl içinde de dünya çapında bir silahlı kuvvete sahip olacak. Çin, Tayvan'ın ana karadan ayrılarak bağımsızlık ilan etmesi ve yaşanabilecek savaş için askeri açıdan hazırlık yapıyor. Pentagon raporlarına göre Çin Halk Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri 2008 yılında, aslında ciddi ve sofistike sistemlere sahip Tayvan Silahlı Kuvvetlerine kesin bir üstünlük sağlamış olacak. Yine Çin ordusu 10-15 yıl içinde dünya çapında bir ordu hüviyetine kavuşabilecek¹²³.

Nükleer silahlarını uzun mesafelere taşıyabilecek sofistike hava gücünden mahrum olan Çin, bu yönde bütün ağırlığını balistik füze sistemlerini geliştirmeye vermiş ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. Halen kıtalararası 20 kadar balistik füzeyle atom başlığı sevk yeteneği olduğu söylenmektedir. Şu ana kadar yapılan çalışmaların istenen düzeyde sonuçlar sağlamadığına çeşitli kaynaklarca değinilmektedir. Buna karşın, yine de, artan savunma bütçesi paralelinde satışların da yüzde 20 arttığı ve özellikle, füze ve gemi satışlarının karlılık sağladığı söylenmektedir¹²⁴.

Yeni uçak, gemi ve tanklar beklenenden daha çabuk orduya katılıyor ve Çin pilotlarının ve gemi personelinin eğitimi için çok daha fazla para harcanıyor. Bu eğitim her ne kadar batılı silahlı kuvvetlerin düzeyine ulaşamamışsa da eskiye oranla çok daha ileridedir. Çin'in son yıllarda savunma bütçesini sürekli yüzde 10- yüzde 15 oranlarında artırılabilmesi olgusu, güce verdiği önemin de bir belirtisi.

Konvansiyonel silah sistemlerinde halen oldukça geri olan ve bunları asri konuma getirmek için batı teknolojilerine ve bu bağlamda AB'ye muhtaç olan Çin, Kuzey Kore'nin yanı sıra kitle imha silahları ve buna dönük teknolojileri geliştirme ve hatta ihraç etme konusunda göreceli olarak daha başarılıdır.

Kendini daha modern ve profesyonel bir ordu konumuna getirmek isteyen Çin Silahlı Kuvvetleri ağırlıklı olarak balistik füze, Cruise füzeleri gibi platformların geliştirilmesine özel önem vermektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında en eski silah sanayine sahip olan Çin bunun yanı sıra da, hafif

¹²³ ADIBELLİ Barış,Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri,Stratejik Analiz,2008

¹²⁴ ÇETİN Metin,ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri,HAK Yayınları,2007

silahlardan, zırhlı silahlara, savaş gemilerine, denizaltılara, nükleer silah ve kıtalararası balistik füzelere kadar uzanan bir üretim yelpazesine sahip. Ne var ki bu kadar çok ve değişik teknolojiyi son elli yıl süresinde edinebildiği teknolojilerle sağlamaya çalışan Çin Silah Sanayisi hala 1970-1980'li yılların geri teknolojilerinden kurtulamamış konumdadır. Özellikle, mikroelektronik, bilgisayar, aviyonik, sensör ve diğer hassas algılama sistemleri, jet motorları ve uçak teknolojisi konusunda hala çok geri olan Çin, yine sistem entegrasyonu ve teori ile dizaynı, çalışabilir silah sistemlerine dönüştürmede sıkıntı çekmektedir. Sistemdeki aksaklıkların kökenini bilen Çin yönetimi, son zamanlarda serbest Pazar ekonomisine uygun ve bunun gereklerini yerine getiren bir reorganizasyonu silah sanayisi bünyesine uygulamak amacıyla 10 yeni savunma grubu kurmuş ve buna 2001 yılında savunma elektroniği grubunu da on birinci olarak eklemiştir. Bu organizasyonda amaç, bu grupların ordu silah alımlarında birbirleriyle rekabetini sağlayarak, yarışma ve gelişmeyi teşvik etmektir. Yine verimlilik sağlama amacıyla sayısı 3 milyonu bulan savunma sanayisi çalışanlarının yüzde 30 oranında azaltılması yoluna gidilmiştir¹²⁵.

4.2.1.Çin'in Yeni Dünya Düzeni Arayışına Yönelik Politikaları :

Çin, her şeyden önce Asya-Pasifik dünyası içinde bölgesel liderliğe sıcak bakmaktadır. Özellikle, Asya-Pasifik dünyasında bir eksen ülke niteliği gösteren coğrafi konumuyla, geniş pazar olanaklarıyla, nükleer güce dayalı askeri kuvvetiyle, hızla işleyen ekonomik kalkınma çekiciliğiyle ve her şeyden önemlisi ABD'nin "tek kutuplu dünya" yaklaşımına, "çok kutuplu bir dünya" teziyle karşı çıkarak, küresel iddialar taşımasıyla bölgesel ağırlığını hissettirmektedir. Bu bağlamda en önemli rakibi Japonya'dır. Özellikle ABD-Japonya ittifakının bozulması Çin'in bölgesel çıkarlarıyla uyumludur. Nitekim bölgeye yönelik her türlü projeksiyon ve stratejide Çin, Japonya faktörünü ve bölgesel dengeleri ayrışma ve dayanışma potansiyellerini hesap etmek zorunda olup, Japonya açısından Çin ise bir ikilem oluşturmaktadır¹²⁶.

¹²⁵ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

¹²⁶ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

Çin, özellikle askeri alandaki faaliyetleri hesap edilerek, tehdit algılaması oluşturabilecek bir ülkedir. Ayrıca sahip olduğu nükleer silah teknolojisiyle bir çok ülkenin Çin'le ilişkisi vardır. Asya-Pasifik dünyasının bugün ve geleceğini etkileyecek olan siyasal gelişmelerin belirleyici faktörlerini sıralayarak, bölgesel ve küresel güç ilişkilerini, çıkar çatışmalarını ve dolayısıyla Çin gibi diğer bölge ve bölge dışı büyük güçlerin kazanımlarını ve ideallerini anlamak çok daha kolaylaşacaktır.

Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi, artan "Çin tehdidi" tezine karşı "Çin'in Barışçıl Kalkınma Yolu" adlı bir "beyaz kitap" yayımlamıştır. Kitaptaki en önemli kavramlardan biri, Çin'in seçmesi gereken yolun barışçıl kalkınma olduğudur. Beyaz kitapta, öncelikle Çin'in devlet yapısı, tarihi, kültürü, geleneği ve çağdaş dünyanın gelişme eğilimi gibi alanlar analiz edilirken, şunlar kaydedildi: "Barışçıl gelişme, Çin'in, çağdaş yapılanmasını gerçekleştirmek için izlemesi gereken bir yol olarak, Çin Hükümeti ve halkının ciddi bir seçeneği ve taahhüdüdür. Çoktan beri, Çin Hükümeti'nin izlemekte olduğu bağımsız ve barışçıl dış politikanın temel ilkesini, dünya barışının korunması ve ortak gelişmenin sağlanması oluşturuyor. Bu ilke de Çin'in devlet ideali oldu. Çin Hükümeti Çin'in ne geçmişte, ne şimdi, ne de gelecekte hegemonya peşinde koşamayacağını defalarca ve açıkça ilân etti. Çin'in gelişmesi herhangi bir kişiye karşı tehdit oluşturmayacak, sadece dünyaya daha fazla gelişme fırsatı ve daha geniş piyasa getirecektir."¹²⁷

Çin, Soğuk savaş sonrasının en önemli jeopolitik güç unsurlarından olan pazar egemenliğini elinde tutmanın, özellikle Spratly-Güney Çin Denizindeki petrol rezervlerinin varlığının ve bölgede son derece önemli su yollarının geçiş hatlarını kontrol etmenin mücadelesini vermektedir. Bu hat; Doğu Asya'nın Kuzeyi, Güneyi ve Hint Okyanusunu birbirine bağlayan geçiş hattıdır. Güney Çin Denizi ve Malakka-Singapur boğazlarıyla bu hat, Basra Körfezi'ne dolayısıyla Orta Doğu petrollerine açılan enerji koridorudur. Bu koridor; Japonya, Çin, ABD ve diğer bölge ülkeleri açısından yaşamsal önemdedir

Yukarıda belirtilen bu üç önemli nedenden dolayı, bölgenin küresel ilgiye konu olması nedeniyle ABD'nin ulusal çıkarları bu çerçevede

¹²⁷ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Çin Stratejik Tercih Kavşağında, Ocak 2006

yoğunlaşmaktadır. Son derece hassas dengeler üzerindeki bölgenin kendi içindeki çelişkilerini dengelemesi açısından, ABD'nin buradaki askeri varlığı önem kazanmaktadır.

Bölgenin en büyük ekonomik gücü durumundaki Japonya'nın güvenlik gücü, Kuzey Kore ve Çin'i nükleer tehdit olarak algılaması durumunda yetersiz kalarak, kendi savunma gücünden çok, ABD'nin güvenlik şemsiyesine gereksinim duymaktadır. Aynı şekilde ASEAN ülkelerinin Güney Çin denizindeki, Çin etkinliklerinin rahatsızlık yaratması, bölgede dengeleyici unsurlara gereksinim yaratmaktadır.

Çin'in "çok kutuplu dünya" teziyle, savunduğu en temel nokta, öncelikle bölgedeki ABD egemenliğinin reddidir. Hiç kuşkusuz Çin, ekonomik kalkınmadaki çizgisini sürdürdükçe, küresel iddialarla yeni bir cephe açıp, küresel liderlik stratejileri geliştirecektir.Çin'in, bölgesel etkiler yaratabilecek bir başka güç olan Rusya'yla son zamanlarda yakınlaşması ve bu yakınlaşmanın, öncelikle Asya-Pasifik dünyasına yönelik ittifak zeminine dönüşmesi, hiç kuşku yok ki, Japonya-ABD dayanışmasının olası bir ayrışmadan çok sağlamlaşmasına katkı sağlayacaktır¹²⁸.

Çin, bulunduğu coğrafyada son derece belirleyici, etkin bir jeopolitik ve jeostratejik güç olarak, ekonomik kalkınma başarısı, askeri potansiyeli ve her şeyden önemlisi tarihsel ve coğrafi karakteriyle uyumlu bir güç iddiası içinde olması başarıyı kaçınılmaz kılacaktır. Bu bağlamda jeopolitik yönelimlerle Çin, Hindistan'dan Malezya'ya, Singapur'dan Kore'ye kadar geniş bir etki kuşağı, her şeyden önce bölgesel çıkarları ve dengeleri yakından etkileyecektir. Güney Çin Denizi'nin doğal kaynakları ve geçiş hattı niteliğiyle değeri, Malakka, Singapur boğazları ve Kore'nin Japonya karşısında tampon işlevi görmesi, Çin'in jeopolitik ve jeostratejik yönelimlerinin olası unsurlarını oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz bu unsurlar, bölgenin geleceğini belirleyecek olan, güç dengelerinin, uzlaşma zeminlerinin veya çatışma ortamının oluşumuna yol açabilecek nitelikte ve sadece bölgesel değil küresel ilgiye de açık unsurlardır.

Çin, Asya-Pasifik dünyasının, Asya boyutunu da çok iyi değerlendirebilme peşindedir. Bu çerçevede gerçekleştirdiği, Orta Asya

¹²⁸ ÇETİN Metin,ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri,HAK Yayınları,2007

açılımları, Kafkasya-Orta Doğu eksenine yönelimleri, bu bölgeler içinde özellikle ABD ve kısmen AB karşıtlıkları taşıyan cephelere yönelmesi, ekonomik çıkarlarla siyasal arzuları ve stratejileri bütünleştirme çabasının bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Ekonomisi hızla büyüyen Çin'in, enerji gereksinimi de aynı oranda artması ve bu gereksinimini büyük ölçüde Orta Doğu'dan ancak, Orta Doğu'nun İran, işgal öncesi Irak yönetimi ve Sudan gibi ABD'le iyi ilişkileri olmayan ülkelerden sağlaması, Çin'in enerji ve dolayısıyla Orta Doğu stratejisinin genel hatlarını yansıtmaktadır. Özellikle İran'la son dönemdeki ilişkileri Çin'in, Orta Doğu'da ABD ve onun "tek kutuplu dünya" tezine karşı bir ittifak zemini oluşturma çabası olarak algılanabilir. Nitekim ekonomik ve askeri alanda gelişmesi dışında, siyasal içerikler de taşıyan bu yaklaşma, İran'ın ABD karşıtlığıyla buluşma eğilimini güçlendirmektedir¹²⁹.

Çin'in bölgesel güç konumu, Asya-Pasifik dünyasının jeopolitik ve jeostratejik özelliklerindeki etkinliği kadar, ulusal sınırları dışında gereksinim duyduğu enerji ürünlerinin jeopolitik ilişkileriyle de etkileşim içindedir. Bu boyutuyla bakıldığında Çin'in, batısı jeopolitik ve jeostratejik önem kazanmaktadır. Çin'in batı ekseninden uzanacak boru hatlarıyla, ülkenin gelişmiş doğu kıyılarına petrol ve doğal gaz ulaştırılması, Doğu Türkistan ve Tibet bölgesini önemli kılmaktadır. Bu bölgelerdeki bağımsızlık hareketleri ve Çin'in bölgeye ilişkin politikaları, bölgelerin stratejik değerleriyle çok daha önemli hale gelmiştir.

(1) Çin'in Kafkaslar'a yönelik stratejisi; Hazar Havzası bütünlüğüyle doğal kaynaklar ekseninde şekillenen ve esasen batının mutlak hakimiyetini dengeleyecek veya alternatif ittifaklar ve seçenekler yaratabilmek esasına dayanmaktadır. Kafkaslar Bölgesi, Asya-Avrupa uzanımı açısından, Çin için stratejik değerdedir. Ayrıca Pasifik dünyasında Rusya-Çin ittifakı, Çin'e yönelik bir ağırlık taşıırken, Kafkaslar-Hazar Havzası-Asya ekseninde, Rusya-Çin yaklaşması Rusya'ya yönelik ağırlık taşımaktadır.

(2) Çin'in bir başka yönelimi Afrika'ya doğrudur. Çin'in Afrika'yla son yıllarda daha yakından ilgileniyor olması, politik anlamlar taşımaktadır. Küresel

¹²⁹ ADIBELLİ Barış,Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri,Stratejik Analiz,2008

güç arayışının bir yansıması olarak algılanabilecek bu çabanın, esasen kıtanın örgütlü bir birlik altında Çin'in önderliğinde ABD'nin küresel konumuna karşı bir hareket tasarımı olarak nitelendirilmesi olanaklıdır. Zira "Çin-Afrika işbirliği Formu" gerçekleştirilerek, ortak bazı kararlar alınmış ve esasen ABD'nin küreselleşme zemininde "tek kutuplu yeni dünya düzeni" tezine karşı "çok kutuplu bir dünyanın" kurulması düşüncesinde birleşmiştir. Çin-Afrika işbirliği Formunun kuşkusuz ekonomik açılımları önceliklidir. Nitekim Çin'in küçük ve orta boy işletmelerinin yatırım alanı olarak Afrika'ya yönlendirilmesi ve karşılıklı ticaretin geliştirilmesi, Çin'in bazı Afrika ülkelerine finansman desteğinde bulunması ve bazılarının borçlarını silmesi gibi bir dizi ekonomik ilişkinin yaşama geçtiği ve hedeflendiği dikkati çekmektedir.¹³⁰

(3) Çin'in, Afrika'da olduğu gibi diğer ülkeler açısından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde veto hakkına sahip 5 daimi üyesinden biri olması, ayrı bir önem taşımaktadır. Soğuk savaş sonrasında bu özelliğin, Çin'in küresel iddialarına, "çok kutuplu dünya" yaklaşımına yarar sağlayacağını, soğuk savaş döneminin üçüncü dünya liderliğine yönelik çabasının, biraz farklılaşmış da olsa yeniden hareketlendirilmesinde tetikleyici nitelik taşıyacağını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Çin'in hem soğuk savaş döneminden farklı olarak, hem de bugün Rusya'dan farklı olarak sadece politik çerçeveye ve söylemle yaklaşılmayarak ekonomik projelerle, stratejik geniş bir etki ve ilişki kuşağı yaratabilme çabası, geleceğe yönelik başarı şansını artırmaktadır.

(4) Çin küresel bakış açısı içinde, küreselleşmenin yarattığı tepkiyi, kendi bünyesinde bütünleşme aracı olarak değerlendirme amacındadır. Küresel iddiaları ve yeni düzen arayışına yönelik temel çıkışlarıyla dikkati çeken Çin, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinden rahatsızlık duymakta olup, bu genişleme politikasını; ABD hegemonyasının Asya-Pasifik dünyasındaki yeni stratejisi olarak değerlendirmektedir. Çin yönetimi, ABD'nin bu yönelimlerini, aynı zamanda küreselleşme (dış piyasaları ABD mallarına, şirketlerine açma) sürecinin, üst yapısı, askeri yansıması olarak da algılamaktadır.

Sonuç olarak Çin'in, Asya-Pasifik dünyasındaki soğuk savaş sonrası döneme ilişkin konumu, bölgesel güç kapsamında büyük potansiyeller

¹³⁰ ARIBOĞAN Deniz Ülke, Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, Bağlam Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.130

göstermekle birlikte, özellikle bölgede ABD'nin ağırlığına bağlı olarak sınırlayıcı nitelikler de taşımaktadır. Bu nitelikleri, Tayvan sorunu ve bu sorunun Çin cephesinden algılanmasında ABD'nin taraf olması, Kore'nin bölünmüş yapısının geleceği ve bu konunun doğrudan Çin'in jeopolitik ilgi alanı olması ve yine bu konuda Japonya ve ABD'nin çıkarları, Güney Çin Denizi ve Sparty adalarındaki Çin'in çıkarları ve bu çıkarlarla çatışan Japonya-Filipinler özelinde ABD'nin taraf olması, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) nin (son dönemlerde ABD'nin ilgisini artırarak) sadece ekonomik bir birlik olmaktan çok, giderek siyasal ve güvenlik kimliği kazanabilecek bir zemine doğru genişleme arzusu ve buna bağlı olarak Kamboçya'nın ASEAN'a üyeliğinin kabul edilmesi, ABD'nin Vietnam'la yakınlaşması, Orta Asya Cumhuriyetleriyle petrol ve doğalgaz zemininde ABD'nin etkinliğinin sürmesi ve Hindistan'ın Güneydoğu Asya ülkeleri ve her şeyden önemlisi Japonya'yla işbirliği zeminini yaratması, bölgesel bazda Çin'in liderliğini, bölgesel güç ilişkilerini zorlayan ve zaman zaman bir kuşatılmış duygusuna kapılmasına yol açan önemli gelişmelerdir.¹³¹

Çin'in, soğuk savaş koşullarının ötesinde, yeni koşullar ve ilişkiler geliştirmek, soğuk savaş bağılıklarını reddetmek ve kırmak ve bu bağlamda, "çok kutuplu bir dünya" tezine sarılmak, aynı zamanda bu kuşatılmışlık duygusuna karşı gelişen faaliyetler olarak yorumlanabilmektedir.

Bu noktada ABD'nin, Asya-Pasifik dünyasındaki etkinliğine, çıkarlarına ve bölgesel güvenliğine yönelik en ufak bir tehlike sezgisinde, Kuzey Kore'nin balistik füzelerini, Çin'in nükleer gücünü ve bölgesel etkinliğini arttırma girişimini öne çıkartarak, özellikle soğuk savaş döneminin ittifak zeminine yönelmesi, Çin'in duyduğu kuşatılmış duygusunun oluşum nedenlerindedir. Çin'in yaşadığı bu kuşatılmışlık duygusuna karşı; öncelikle bölgesinde ve dünya ölçeğinde ABD karşıtlığını da öngören ittifak arayışlarına duyarlı olması, yeni gelişmelerin, dayanışma veya çatışma zemininin oluşumuna neden olabilmektedir. Rusya-Çin yakınlaşmasını, bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Çin'in, Japonya-ABD ittifakına karşı Rusya ile özellikle güvenlik alanında işbirliği çabası, kuşatılmışlık hissinin ürettiği bir harekettir.¹³²

¹³¹ ARIBOĞAN Deniz Ülke, Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, Bağlam Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.131

¹³² HACISALİHOĞLU İ.Yaşar, "Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye", Çantay Kitapevi-2001, s.121

Yakınlaşmanın en önemli sonuçları da askeri alandaki ticaret ilişkisidir. Çin, Rusya'dan 60 Adet Sukhois-30 ve 22 SU uçakları ve her şeyden önemlisi "Varyag" isimli uçak gemisini satın almıştır. Çin'in özellikle uçak gemisine olan ilgisi, bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumu ve ilişkileri açısından bazı anlamlar taşımaktadır.¹³³ Her şeyden önce bu yönelimleriyle Çin, denizlerdeki ağırlığını artırmak ve stratejilerini zenginleştirmek arzusunda olduğunu dikte etmektedir. Dünyada büyük güç olmanın önemli bir koşulu, geniş deniz stratejileri ve donanımına sahip olmaktan geçmektedir. Buna birde Çin'in aynı zamanda kıyısı olduğu ve jeopolitik, jeostratejik nitelikler taşıyan, bölgenin ekonomik ve enerji güzergahı özelliğine sahip deniz ortamına olan ilgisi eklendiğinde, en az kara gücü kadar, deniz gücünün artırılması, Çin açısından zorunlu görülmektedir. Zira BM Güvenlik Konseyi beş daimi üye ülkenin içinde sadece Çin'in uçak gemisi bulunmamaktadır. 18 bin km uzunluktaki deniz sınırına, 3 milyon km kare genişlikteki deniz alanına ve 6 bin tane adaya sahip olan Çin'in, bölgede egemenliğini koruması, ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.¹³⁴

Bölgede son yaşanan mali kriz, ülkeler arası güvenlik ve bölgenin geleceğine yönelik stratejiler açısından etkileyici sonuçlar doğurmuştur. Yaşanan kriz finansman talebini arttırmıştır. Uluslar arası ortamı ve özellikle ABD'yi bu durum harekete geçirmiş, kredilendirmelerle, finansman destekleriyle üye ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirilmiştir. Bu durum, ABD'nin bölge genelinde ağırlığını ve yönlendiriciliğini perçinleyen sonuçlar doğurmuştur.

Bölgeye yönelik çabaları, bölgeden doğan güç ilişkileriyle ve küresel iddiaları bir yana özellikle ticaret açısından büyük pazar kimliğiyle Çin küresel rekabete konu olan ülke durumundadır. Görünen odur ki, Çin pazarı, uluslar arası ilgiye açılırken, sıkıntılarla kazanımlar birbirine yakın düzey ulusal sonuçlar üretecektir. Çin, küreselleşmenin sadece siyasal boyutunu değil, ekonomik hatta kültürel boyutunu da uygulamada, toplumsal yapılanmada, gelecekte nasıl çözümleneceğini, ne ölçüde hangi yöntemle, yönetim biçimi geliştireceğini, netleştirmek zorundadır¹³⁵.

¹³³ EKREM Erkin, "Uçak Gemisinin Çin'in Milli Stratejisindeki Yeri" Konulu Makalesi, Stratejik Derinlik Dergisi, Aralık 2001.

¹³⁴ EKREM Erkin, "age.

¹³⁵ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

Çin'in geleceğine ilişkin birçok görüş ve stratejinin tartışıldığı bir ortam içinde ABD'nin de yaklaşımlarına ışık tutabilecek, Şikago Dış İlişkiler Konseyi (Chicago Council of Foreign Relations) sponsorluğunda yürütülen ve dört yılda bir Amerika seçkinleri ve kamuoyu üzerinde yapılan en son araştırma sonuçları ilgi çekmekte olup, elde edilen sonuçlara göre; Çin'e karşı Amerikan halkının aldığı tavır, Asya'nın bu dev ülkesinin dünyadaki değişen rolüne yönelik endişelerini yansıtmaktadır. Amerikalıların %69'u Çin'in önümüzdeki 10 senede bugüne göre daha önemli bir rol oynayacağına inanırken, liderlerin %97'si bu görüşe katılmaktadır; Liderler Çin'i Amerikan ulusal çıkarları için en önemli ülke olarak (%95) Japonya'nın biraz üzerinde görmekteler (%94); oysa kamuoyu Çin'i (%74 ile) 4 ncü sıraya yani Japonya, Rusya, Suudi Arabistan'ın arkasına yerleştirmektedir.¹³⁶

Tüm bu rakamlardaki ufak oynamalara rağmen görülmektedir ki; Çin, kendi olanak ve olanaksızlıkları, gelecek stratejilerindeki başarı düzeyleri, bölgesel ve küresel iddiaları, hedefleri ve arzuları, sonuçta jeopolitik ve jeostratejik refleksleri ne olursa olsun, Asya-Pasifik dünyasında önemli ağırlığı olan, ABD kamuoyu ve seçkinler tarafından da önemli görülen bir ülkedir.

Sovyetler'in dağılması ve bölgedeki ideolojik kutuplaşmanın sona ermesiyle birlikte Sovyetler'in bıraktığı boşluğu Çin doldurmaya girişmiştir. Çin'in son yıllarda hızlı gelişmesi, Asya-Pasifik bölgesinde önemli bir güç olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD'nin tek kutupluluğuna karşı çıkan ve çok kutupluluğu savunan Çin için sadece bölgesel politika önem kazanmamış; dünyada güçlü bir aktör olma çabası Çin'i geleceğin şekillendirilmesinde önemli bir güç durumuna getirmiştir. Çin, uzun zaman çıkarları için gizli tehdit olarak düşündüğü çok taraflı güvenlik düzenlemelerinden kaçınmıştır. Ancak yeni dönemle birlikte Asya-Pasifik'te gelişen güvenlik görüşmeleri ve çok taraflı bölgesel düzenlemeler Çin'in tutumunu değiştirmiştir. Bununla birlikte her şeyden önce rakip olarak gördükleri ülkelerin adımlarını beklemeyi ve bu arada bölgedeki gücünü önemli ölçüde artırmayı düşünmektedir. Çin, bir yandan Çin tehdidi gölgesini uluslararası alanda kaldırmaya çalışırken diğer yandan bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurma çabasına girişmiştir. ABD'nin Filipinler'den

¹³⁶ HACISALİHOĞLU İ.Yaşar, "Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye", Çantay Kitapevi-2001, s.124

askerlerini çekmesiyle oluşan boşluğu doldurmak istemiştir. Ancak bölge ülkeleri de adalar, egemenlik ve bu sorunlardan doğan küçük çaptaki çatışmalar, Çin'in savunma harcamalarının artması ve Rusya'dan sürekli silah alması nedeniyle Çin'den endişe duymaya ve batılı devletlere yaklaşmaya başlamışlardır. Güvenlik endişesi bölge ülkelerini silahlanma sürecine itmiştir. Ayrıca ASEAN, ABD'yi, Çin'e karşı bir güvenlik sigortası görerek bölgede kalmasını savunmuştur¹³⁷.

Asya-Pasifik bölgesinde soğuk savaş sonrası oluşan güvenlik ortamından Çin memnun olmuştur. Çinliler bölgenin güvenliğini sağlamanın tek yolunun "hiçbir ülkenin üstün olmadığı güç dengesinin" korunmasında görmektedirler. Böyle bir güç dengesinin ABD, Japonya, Çin, Rusya ve ASEAN'ın birbirlerini kısıtlayan ve büyük güçlerin de dâhil olduğu çoğulcu bölgesel stratejik ortamın ortaya çıkmasıyla geliştiğini ifade etmektedirler. Çinliler görünüşe göre ABD'nin tek kutuplu hegemonyasını kabul etmemelerine rağmen, ABD'nin bölgede olmasından rahatsızlık duymuyor gibi gözükmele birlikte yakın dönemdeki birçok bölgesel sorunda ABD ile gerginlik içine girmişlerdir. Başta Tayvan olmak üzere, Güney Çin Denizi konusunda yaşanan gerginlikler oldukça yakın bir geçmişte olmuştur ve gelecekte de gizil tehdit unsuru olmaya devam edecek gibidir. Güney Çin Denizi, ASEAN'ın Çin ile ilişkisinin test edildiği bir konudur. 1995'te Çin'in Mischief kayalıklarını işgaline Filipinler'in tepki göstermesi ve konunun ASEAN tarafından görüşülmesi sonucunda iki ülkenin bölgedeki güvenliği bozacak girişimlerden kaçınması istenmiştir. Ancak Çin, ASEAN ve ABD'den konuyla ilgilenmemelerini isteyerek Filipinler Hükûmetiyle tek başına konuyu görüşeceklerini açıklamıştır. Bu olay Filipinler'i ordusunu modernize etmeye itmiş ve ABD de bu ülkeye yardım yapmaya karar vermiştir. Ancak Çin'in bu tutumu ASEAN üyelerini ve bölge ülkelerini silahlanmaya ve ordularını modernleşmeye iterek yeni çatışma risklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Güney Çin Denizi ve adalar sorunu diğer bölge ülkeleriyle arasında önemli çatışmalara yol açacak niteliktedir. Bölgedeki nükleer teknolojinin artmaya devam etmesi ve Kuzey Kore'yi üstü kapalı da olsa desteği, bölge

¹³⁷ NURANİYE Hidayet Ekrem; Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.37-39

güvenliğini tehdit eder niteliktedir. Bölgenin Çin kaynaklı güvenliği tehdit eden unsurların içine Sincan-Uygur ve Tibet'in de eklenmesiyle Asya-Pasifik bölgesinin en sorunlu ülkelerinden birinin Çin olduğu görülmektedir. Bölgedeki Çin-ABD stratejik rekabeti de gelecek günlerde küresel ölçekte yeni sorunların ve çatışma alanlarının oluşmasında etken bir unsur olarak karşımıza çıkabilir¹³⁸.

Tayvan sorunu, Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğini tehdit eden en önemli konulardan birisidir. Tayvan, Çin'in güneydoğu sahillerinin doğal koruma duvarıdır. Ayrıca Çin için, Asya-Pasifik bölgesindeki etkisini sürdürmek ve süper ülke olma amacını gerçekleştirmek için Tayvan'la birleşme olmazsa olmaz bir konudur. Çin'in deniz yolu ulaşımı ve Pasifik Denizi'ndeki çıkarları için oldukça önemli olan Tayvan, Çin'i kuşatan adalar üzerindedir. Tayvan'ı elinde bulunduran bölgede askerî üstünlük sağlayacağından, Çin'in Asya-Pasifik stratejisi açısından oldukça önemlidir. Tayvan Çin için bu denli önemli olduğundan Çin'in en büyük arzusu Tayvan'ı ana karayla birleştirmektir. Ancak bu noktada ABD ile görüş ayrılıklarına düşmekte ve bu konu iki ülke arasındaki en önemli sorunlardan biri olarak devam etmektedir¹³⁹.

ABD, tek Çin politikasını benimsemiş görünmesine rağmen Tayvan'daki bağımsızlık isteklerine de destek vermektedir. Tayvan'a Çin'in silahlı müdahale olasılığını ortadan kaldırmak için caydırıcı rol oynamaya çalışmaktadır. Ancak her şeyden önemlisi ABD için de Tayvan, bölgedeki stratejik varlığını devam ettirmesi ve bölgedeki liderliğini sürdürebilmesi için hayati öneme sahiptir. ABD, Tayvan'ın üstü kapalı biçimde de olsa Çin ile birleşmesini engelleyerek var olan durumunu korumaya ve güçlendirmeye çalışmaktadır. Çin ise ABD'nin Tayvan ile ekonomik ve siyasî ilişkiler kurmasına tepki göstermektedir. Bu durum bölgedeki güvenliği gelecekte de tehdit altında tutacağını göstermektedir. Tüm bu gerginliğe rağmen Çin'in Tayvan'a silahlı müdahale olasılığı zayıf gözükmemektedir. Bunun nedeni hem ABD ile karşı karşıya gelme riski hem de bölgedeki ticarî çıkarlarının zarar görmesidir. Sorunun barışçıl yollardan çözümü tüm bölge ülkelerinin kuşkusuz çıkarına olacaktır. Çünkü Çin Tayvan Boğazı'nda tatbikat yapacağını açıkladığında bile ABD'nin tepkisi sert olmuş ve

¹³⁸ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk.Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

¹³⁹ ÇETİN Metin,ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri,HAK Yayınları,2007

bölgeye iki savaş gemisini yollamıştır. Tayvan krizi ABD'nin Asya'da kalabilmesine fırsat yaratmış ve ABD bu durumu iyi değerlendirerek bölgede varlığına devam etmiş, bölgede çıkabilecek bir çatışmayı da önlemiştir. Aynı zamanda ABD-Japonya arasındaki ittifakın genişletilmesiyle ilgili bildiri de Tayvan krizinden sonra açıklanmıştır. Bu süreçte Çin ile Kuzey Kore ilişkileri, ABD-Japonya güvenlik iş birliğinin bütün Asya-Pasifik'i kapsamından rahatsız olmaları ve kendilerine karşı çevreleme politikası uygulandığı iddialarıyla yakınlaşma sürecine girmiştir. Tehdit algılamaları ve güvenliği konusundaki endişeleri nedeniyle Çin, ABD'nin bölgedeki varlığını ve Asya-Pasifik'teki durumunu gözden geçirerek ABD-Japonya ittifakını dengelemek amacıyla önemli adımlar atmıştır. Çin, bu bağlamda Rusya'yı kendine daha yakın bularak Stratejik İş Birliği Ortaklığı'nı tamamlamış ve arkasından da 26 Nisanda 1996'da RF, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katıldığı Şangay Beşlisi ittifakı imzalanmıştır. Sınır bölgelerinin güvenliği için yapılan bu anlaşmayla kuzey-batı sınırlarını güvenceye alarak Asya-Pasifik'e yönelmiştir¹⁴⁰.

Çin, bir yandan bölgesel iş birliği ve güvenlik konularına ağırlık verirken diğer yandan uluslararası alanda Rusya ve ABD ile ilişkilerini sağlamlaştırmak için AB, Japonya ve ASEAN ülkeleri, Güney Kore, Hindistan, Pakistan, Nepal gibi stratejik konumdaki komşu ülkelerle farklı düzeyde ortaklıklar kurmuştur. Çin, bu ortaklıklarla hem Asya-Pasifik bölgesinde kendi güvenliğini sağlamaya hem de enerji kaynakları potansiyelinin yoğun olduğu Avrasya bölgesine gittikçe yakınlaşmaya çalışmaktadır. Avrasya ülkeleriyle ikili ilişkiler yoluyla bölgedeki etkinliğini iyice artırarak küresel güç olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Çin'in Rusya ve Hindistan ile olan ilişkileri de bölgenin güvenliği açısından önemli bir konudur. 2003 yılından beri Hindistan ve Çin arasında başlayan görüşmeler ve yakınlaşma işaretleri verilmeye başlanmıştır. NATO'nun genişlemesinden rahatsız olan Rusya, Çin ve Hindistan ile yapacakları bir ortaklığın bölgedeki ABD gücünü kırmak açısından etkili olacağını savunmaktadır. Rusya 2002'de Hindistan ile yaptığı nükleer reaktör inşa edilmesi ile ilgili anlaşmayı uygulamaya koyarak bir nükleer reaktörü Hindistan'a vermiş ve ayrıca ortaklaşa füze programları geliştirmeye

¹⁴⁰ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk. Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

başlamışlardır¹⁴¹. Rusya-Çin-Hindistan ittifakı oluşturulabilirse gelecekte Asya-Pasifik bölgesinde etkili olduğu kadar ABD'nin küresel politikalarını ve liderliğini de önemli ölçüde etkileme gücüne sahip olabilecektir. Çin ve RF, son yıllarda Orta Asya'yı ortak bir çıkar bölgesi hâline getiren anlaşmalar yaparak her iki ülke kendi açılarından bölgeye yönelik amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar¹⁴².

Çin Pasifik'in batısından bakarak Orta Asya'yı Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'ya açılan Hazar ve Karadeniz ötesi bölgelere sıçrama tahtası olarak kullanmak istemektedir. RF ise geleneksel etki alanında gördüğü Avrasya ve Orta Asya'yı toplumsal-siyasal kaosa karşı bir tampon bölge olarak görmektedir. Böylece her iki devlet de Orta Asya'da ve Pasifik'te güvenliklerini ve çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi hedeflemektedirler. Çin bu noktada dünya politikaları üzerinde etkin rol alma konusunda hızlı adımlar atmaktadır. Çin'in son yıllarda AB ile ilişkilerini önemli ölçüde geliştirdiği görülmektedir.

AB, devam eden silah satış yasağına rağmen, 1998'den beri her yıl Çin ile ortak zirve gerçekleştirmektedir. 2003'teki zirvede sanayi ve turizm ilişkilerinin yanı sıra "Avrupa Uzay Programı"na Çin'in de katılması sağlanmıştır. Ayrıca Çin Hükûmetinin yayımladığı AB ile ilgili ilk stratejik belgede beş yıl içinde en büyük ticaret ve yatırım ortağının AB olacağı belirtilerek tek Çin politikasının desteklenmesi ve silah satış yasağının kaldırılması istenmiştir.

Ticarî ilişkiler yanında Çin, AB ile stratejik ortaklık ilişkilerini geliştirme yolunda önemli adımlar atmaya devam etmektedir. AB'nin önde gelen ülkeleri Çin'e uygulanan silah yasağının kaldırılmasını savunmaktadırlar. Temmuz 2004'te dönem başkanlığını devralan Hollanda ise yeni dönemde Uzak Doğu ile ilişkilerin geliştirilmesine ağırlık vereceklerini belirtmiştir. Çin, AB ile ilişkilerini geliştirerek hem ekonomik çıkarlarına hem de siyasal çıkarlarına önemli katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda küresel düzeyde de ABD'nin hegemon ve tek kutuplu dünya yaratma amacını olumsuz etkileyerek çok

¹⁴¹ "Bölgeler ve Olaylar"; Stratejik Analiz, c.5, Sayı 57, (Ocak 2005), s.110

¹⁴² KARACA;R.Kutay "Çin'in Yeni Güvenlik Kavramı, Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye'nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Şubat 2004, Sayı 3, s.202

kutupluluğa doğru gidişi hızlandırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Asya-Pasifik'teki ABD etkinliğine karşı da AB'nin desteğini sağlama arzusunu taşımaktadır. Son yirmi yılda kalkınma hızını üç kat artıran Çin'in, aynı büyüme hızıyla devam ederse 2020 yılında ABD'nin ekonomik büyüklüğüne ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte savunma harcamaları da hızla artış göstermektedir. 2015 yılında savunma harcamaları Japonya'nın altı katına ulaşacaktır¹⁴³.

Tüm bunlar göz önüne alındığında Çin bölgesinde yaşanan gelişmelerde en etkin konumunu devam ettireceği gibi geleceğin en büyük güçlerinin başında gelebilecek potansiyeli elinde tutacaktır. Çin XXI. yüzyılın en büyük gelişme gösteren devletlerinden biridir ve küreselleşen dünyada hızla bölgesel aktör olmaktan çıkarak uluslararası bir güç olma yolunda ilerlemektedir. Ancak hem bölgesinde yaşadığı güvenlik hem de kendi içinde var olan sorunlarıyla güvenliği tehdit eden bir unsur olması Asya-Pasifik bölgesinin barışını yakından ilgilendirmektedir.

4.2.2. Çin'in Geleceği: Geleceğin Çin'i

Nasıl 1990'larda Japonya'nın dünyanın yeni süper gücü olarak ABD'nin tahtını ele geçireceğine dair abartılı yorumlar ortalıkta dolaşmakta idiye, bugün de uluslararası analizciler benzeri yorumları Çin için yapmaktadırlar. Her ne kadar demografik faktörler ve yukarıda bahsedilmiş olan tarihî örnek Çin'in potansiyelinin Japonya'ninkisinden çok daha fazla olduğunu düşündürüyorsa bile, Çin hâlâ gelişmekte olan bir ülkedir ve gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya oldukları sorunların hemen hemen hepsi ile de karşı karşıyadır.¹⁴⁴

Bugün Çin'in ekonomik büyümesinin ihtişamlı hızından gözü kamaşan analizcilerin birçoğu yorumlarını bu büyümenin kesintisiz devam edeceği varsayımına dayandırmaktadır.¹⁴⁵ Bu çok tehlikeli bir varsayımdır. Kalkınmanın inişli çıkışlı yolunda Çin'e kaza yaptıracak ekonomik, sosyal birçok sorun vardır ve bunları da bu çalışmada ortaya koyma sorumluluğunu taşımaktayız. Çin'in bugün karşı karşıya olduğu sorunları makro-ekonomik sorunlar, sosyal sorunlar

¹⁴³ NYE Joseph S.; *The Paradox of American Power*, Oxford University, 2002, s.18-21.

¹⁴⁴ PEHLİVANTÜRK Bahadır, *Asya-Pasifik ve Çin*, ASAM, Stratejik Öngörü 2006

¹⁴⁵ BRZEZİNSKY Zbigniew, *Foreign Policy*, Ocak 2005

ve bunları daha da ağırlaştırma ihtimali olan uluslararası ortam ile ilgili dış faktörler şeklinde üç kısımda inceleyebiliriz.

Makro-ekonomik sorunların başında devlet teşebbüslerindeki verimsizlik, savurganlık ve yolsuzluk en başta verilebilir. Devlet şirketlerindeki sorunlar Çin ekonomisi üzerine yük getirmektedir. Bu şirketleri destekleyen bankacılık ve finans sektörü kötü borçlanmalar yüzünden ağır sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar bütçe açığı yaratmakta ve sosyal-güvenlik sistemi üzerine yük oluşturmaktadır. Rahatça verilen krediler verimlilik ve kârlılıktan ziyade kişisel ilişkiler göz önünde bulundurulurak dağıtılmaktadır. Bunun yarattığı aşırı yatırım ekonomide ısınmaya yol açmaktadır. Bunun farkında olan Komünist Parti yöneticileri birkaç yıldır ekonomiyi yavaşlatıp yumuşak iniş yaptırmaya çalışmaktadırlar ama henüz büyüme hızında fazla bir yavaşlama sağlayamamışlardır. Sosyal sorunlar ekonomik sorunlarla ilintili olup bunlardan daha da ağırdır.¹⁴⁶

Çin en başta büyümenin yüksek hızının getirdiği bir gelir dağılımı dengesizliği sorunu ile karşı karşıyadır. Bu dengesizlik coğrafi ve sosyal olmak üzere iki yönlüdür. Çin'deki yabancı yatırımların büyük çoğunluğu denizaşırı ülkelerde yaşayan etnik Çin azınlıktan gelmekte olup bu yatırımların önemli kısmı etnik, tarihî, sosyal, ekonomik, resmî ve gayriresmî kurumlar ağı aracılığı ile Çin'e gelmektedir. Büyük çoğunluğu Çin'in en çok göç verdiği Güneydoğu kıyılarına yapılmaktadır. Bundan dolayı kıyı bölgeleri Çin'in kalkınmasının merkezi olup Çin'in iç bölgeleri ciddi derecede geri kalmış durumdadır. Bu makro-bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliğinin yanı sıra endüstrileşme ve yatırımın şehirlere yoğunlaşması bir şehir-taşra dengesizliği getirmiştir. Herhangi bir Çin şehriden taşraya doğru kısaca yapılan bir yolculuk 21.yüzyıldan ortaçağa yapılan bir zaman yolculuğu gibidir. Bu coğrafi dengesizliklerin yanı sıra Çin'de gittikçe artan bir sınıf eşitsizliği de vardır ve hatta bunun son yıllarda artış gösterdiği bile söylenebilir¹⁴⁷.

Ekonomik büyümenin getirdiği sosyal değişimle baş etmesi gereken yöneticiler bu arada bir de global ekonomik/politik sorunlarla ilgilenmek zorundadırlar. Şunu unutmamak gerekir ki, Çin'deki ekonomik büyümenin bir

¹⁴⁶ PEHLİVANTÜRK Bahadır, a.g.m.

¹⁴⁷ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

kaynağı devlet kuruluşlarının yatırımları ise diğeri de dış yatırımlardır. Çin'in ihracatının da büyük kısmı yabancılar tarafından yapılmaktadır. Bu yatırımların devamlılığını kimsenin garanti etmesi mümkün değildir.

Sosyal düzensizliğin ciddi boyutlara ulaşması ve bir makro-düzensizlik yaşanması durumunda 1997-98 Asya krizinde olduğu gibi yabancı yatırımcıların çıkış kapılarına üşüşmesi olmayacak bir şey değildir. Çin, 1990 sonlarında ekonomik büyüme ve dünyaya entegrasyon hamlesine hız verdiği zamana göre kendisine karşı çok daha soğuk bir dünya ile karşı karşıyadır. Çin her geçen gün daha fazla ekonomik tehdit olarak algılanmaktadır. Askerî harcamalarının şeffaf olmayışı hem Japonya hem ABD tarafından eleştirilmektedir. ABD'nin nahoş bulduğu rejimlere verdiği dolaylı destek ve silah teknolojisi transferi de ABD tarafında sıkıntıyı daha da artırmaktadır. Bütün bunlara Çin'in dünyadaki enerji kaynakları ve hammaddeler için bir rakip olarak ortaya çıkmakta olduğunu ekleyecek olursak, bir sosyal-ekonomik karışıklık ile karşılaşması halinde Çin'in diğer güçler tarafından pek fazla destek görmeyeceğini bekleyebiliriz¹⁴⁸.

Asya krizi başta olmak üzere Türkiye, Latin Amerika ve diğer üçüncü dünya ülkelerinin yüz yüze olduğu sorunlar ve yaşamış oldukları talihsizlikler bizi, Çin'in kalkınmasının sürdürülebilirliği konusuna da ihtiyatlı yaklaşılmaya mecbur etmektedir. Diğer kalkınma ve kriz hikâyelerinden öğrendiklerimiz üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunun şu aşğıda bir çırpıda sayabileceğimiz sebeplerden ötürü kalkınma süreci içerisinde en az bir defa tökezlediklerini bize hatırlatmaktadır. Bu sorunlar aşırı büyümenin idare edilebilirliği sorunu, nepotizm, çeteleşme, yolsuzluk, verimsizlik, hukuk sisteminin zayıflığı, özel mülk haklarının yetersiz korunması, aşırı yatırım ve sorumsuz harcamanın yarattığı ekonomik balonlar ve ekonomide uzun yıllar devam eden büyümenin durmasının getirdiği uyum sorunu gibi sorunlardır. Bütün bunlara özellikle Çin için ekleyebileceğimiz, kapalı sistem içerisinde bu problemlere cevap verebilme zorluğunu da ekleyebiliriz. Bütün bu sorunlarla

¹⁴⁸ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

aynı anda baş etmesi gereken Çin Halk Cumhuriyeti yöneticilerinin işi gerçekten zordur¹⁴⁹.

11 Eylül saldırıları, ABD için hem bir trajedi, hem de bir fırsat olarak algılanmıştır. Saldırıların ardından ABD, hiç vakit kaybetmeden NATO ile birlikte Afganistan'a yerleşmiştir. Çin, 11 Eylül saldırılarında ABD'nin yanında durmuş, ancak ABD'nin Afganistan'da ve bölgede uzun süreli kalmasından da endişe etmiştir. Özellikle, NATO'nun doğuya doğru genişleme sorunu, Moskova'ya düşündürdüğü kadar Pekin'i de rahatsız etmekteydi. Öte yandan, Afganistan operasyonu nedeniyle Japonya da Hint Okyanusu'nda operasyona katılan güçler için yakıt sağlamaya başlamıştı. Çin, o dönemde, uzun süreden beri sürdürdüğü Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik müzakereleri nedeniyle, ABD ile ilişkileri belli bir seviyede tutmak zorundaydı. Hem 11 Eylül saldırılarının trajedisi, hem de Çin'in DTÖ'ye üyeliği, Çin'in ABD'nin gerek Orta Asya'da yerleşme çabalarına, gerek Japonya'yla güvenlik alanındaki işbirliğini yenilemesine geçici olarak sessiz kalmasına neden olmuştu.¹⁵⁰

2003 yılında ABD'nin başta Çin olmak üzere birçok ülkenin itirazına rağmen Irak'ı işgal etmesi ve burada çetin bir mücadele dönemi yaşaması, ABD'nin Asya politikalarını genel manada olumsuz etkilemiştir. Bütün dikkatini Irak'a veren ABD, Orta Asya ve Güney Asya gibi Asya'nın önemli stratejik merkezlerini teker teker kaybetmeye başlamıştır. Çin, ABD'nin boşalttığı her alanı derhal doldurmaktaydı. Vaşington yönetimi, Orta Doğu'da tam manasıyla sıkışıp kalmışken, ABD'de kimi uzmanlar, ABD'nin Orta Doğu'yu tek gündem maddesi olarak tutmaması gerektiğini öne sürmeye başlamışlardır; nasıyları sıkışıp kalmışken, ABD'de kimi uzmanlar, ABD'nin Orta Doğu'yu tek gündem maddesi olarak tutmaması gerektiğini öne sürmeye başlamışlardır; ancak Bush yönetimine göre ABD için Asya-Pasifik bölgesinde başa çıkılması gereken acil bir durum mevcut değildi. Bu dönemde Rusya ile ABD'nin ve hatta NATO'nun ilişkileri oldukça iyi idi. Çin ise, henüz yeni yeni dünya ile entegre olmaya başlamıştı¹⁵¹.

¹⁴⁹ PEHLİVANTÜRK Bahadır, Asya-Pasifik ve Çin, ASAM, Stratejik Öngörü, 2006

¹⁵⁰ ADIBELLİ Barış, Asya-Pasifik'te 11 Eylül Sonrası Çin-ABD İlişkileri, Stratejik Analiz, Ocak 2008

¹⁵¹ PEHLİVANTÜRK Bahadır, a.g.m.

4.2.3. Çin Dış Politikasında Değişim Yılları

Çin'in dış politikası, 1949'dan itibaren sürekli değişiklik içinde olmuştur. Çin dış politikasındaki dalgalanma ve değişikliklerin altında iki temel faktör bulunmaktadır: Militanlaşma düzeyi ve Çin'in kendi kendine yetme ile dünyaya açılma arasında kararsız kalması. Bu çerçevede Çin'in dış politikasını temelde dört safhaya ayırmak mümkündür: 1950'lerdeki Çin-Sovyet ittifakı, 1960'lı yıllardaki radikalizm ve izolasyonizm, 1970'lerde kendini gösteren giderek artan düzeydeki uluslararasılaşma ve 1980'lerdeki bağımsız dış politika. Burada yapılabilecek en önemli gözlem, Çin dış politikasının son elli yıldır önemli ölçüde değiştiğidir. Bu dönemlerin her birinde Çin'in dünya ile olan ilişkileri önemli dönüşümler geçirmiştir.¹⁵²

1956'da füze programlarını geliştirmeye başlayan Çin'in, özellikle 1981'den sonra uzun menzilli füzeler geliştirmede başarılı olduğu görülmektedir. Katı yakıtlı füze sistemlerinin hareket edebilirliği nedeniyle düşman tarafından vurulmasının güç olması ve bunların kısa sürede ateşe hazır duruma getirilebilmesi Çin teknokratlarının katı yakıt konusuna daha fazla eğilip başarı kazanmalarını sağlamıştır.¹⁵³

Sovyetler birliğinin dağılmasıyla Batıya yönelen Rusya Federasyonu, Batıyla yaşadığı erken hayal kırıklığının ardından, 1993 yılından itibaren dış siyaseti Avrasya'ya yöneldi ve bu yönelim Yevgeni Primakov'un Ocak 1996'da Dışişleri Bakanı olmasıyla hız kazandırarak Çin ile bağların kuvvetlendirilmesine neden oldu.¹⁵⁴

1994'de iki ülke arasında "Nükleer Füzeleri Birbirlerine Karşı Hedef Yapmama" ve "Nükleer Gücü İlk Kullanan Ülke Olmama" üzerine iki anlaşma imzalandı. Söz konusu anlaşmalarda, Çin-Rusya stratejik ortaklığının müttefiklik ilişkisi olmadığı ve askeri yönünün bulunmadığı, sadece iki ülke arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olduğu vurgulanmıştır. Anlaşmada, iki ülkenin ortak çıkarları çerçevesinde uluslararası ilişkilerde ortak hareket edileceğinin ve dünya barışına katkıda bulunulacağına vurgulanması,

¹⁵² Etüd Araştırma Merkezi, Ülke Raporu, Çin Halk Cumhuriyeti, Kasım 2006

¹⁵³ ÇOBAN Fatma, Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri, Jeopolsar, Eylül 2006

¹⁵⁴ KUCHINS Andrew, Çin-Rus Stratejik Ortaklığının Ortaya Çıkışı ve Avrasya Güvenliği, Çin-Rus ittifakının evrimi, Haziran 2002

ABD'nin uluslararası alanda tek başına hareket etmesini kısıtlamak niyetinde olduklarını göstermiştir.¹⁵⁵

Çin dış politikasında 2000'li yıllar değişim yılları olmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde her ne kadar belli başlı konularda bir takım düzenlemeler yapılmış olsa da, esas düzenleme ve değişiklikler 1990'ların sonlarından itibaren yapılmaya başlamıştır. Çin dış politikası geleneksel olarak Asya-Pasifik üzerine kurulu bir politikalar bütünüdür. Fakat 11 Eylül saldırılarıyla adeta yeniden kurgulanan uluslararası sistem, Çin'in, dış politika önceliklerini değiştirmesine neden olmuştur. Her şeyden önce, Çin iki yönlü bir dış politika mantığı benimsemeye başlamıştır. Bunlardan birincisi Avrasya coğrafyası adını verdiği, kısaca Hazar ve Orta Asya enerji havzalarının bulunduğu siyasi coğrafya, ikincisi ise ASEAN ülkelerinin oluşturduğu, daha çok Pasifik bölgesi ağırlıklı siyasi coğrafyadır. Çin için ASEAN ülkeleriyle sorunları dondurmak ve dikkatini Avrasya'ya vermek temel öncelikti. Çin açısından, özellikle Pasifik bölgesinin önemli güçleri olan Japonya ve Güney Kore ile ilişkilerin düzeyli bir seviyede seyretmesi ve Tayvan sorununun da bir nevi askıya alınması, Pasifik bölgesini Pekin için güvenli bir bölge haline getirmişti. Çin'in, 1990'ların ortasından itibaren enerjide dışa bağımlı hâle gelmesi enerjiyi, dış politika gündeminde en öncelikli madde haline getirmiştir. Bu nedenle Orta Doğu bölgesinin dışında başta Hazar bölgesi, Orta Asya gibi alternatif enerji merkezleri oluşturmaya başlamış, aynı zamanda da Güney Asya'da başlayıp Basra körfezinde sona eren enerji sevkıyat rotasını da güvende tutmaya çalışmıştır. Çin bu politikaları izlerken, iki siyasi coğrafyadan birinin mutlak olarak sorundan arındırılmış olması gerekmektedir. Çin, Pasifik bölgesini bu kapsamda değerlendirmiştir¹⁵⁶

Avrasya'da ise, bölge ülkeleriyle birlikte 2001 yılında Şangay İşbirliği Örgütü'nü (ŞİÖ)kurmuştur. Büyük ideallerle kurulan söz konusu Örgüt 11 Eylül hadisesinin gölgesinde kalmıştır. ŞİÖ, 2004 yılına kadar daha çok iç kurumsallaşma süreciyle uğraşmış ve bu nedenle dünya kamuoyu gündeminin dışında kalmıştır. Çin dış politikasında diğer köklü bir değişiklik ise, 2003 yılında Hu Jintao'nun devlet başkanlığına gelmesiyle gerçekleşmiştir. Barışçıl kalkınma

¹⁵⁵ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rus-Çin Sınır Sorunu Çözülüyor, Nisan 2006

¹⁵⁶ CAŞIN M.Hakkı,ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri,SAREM,2003

ve sorunsuz komşuluk ilkeleri yeni Çin yönetiminin temel dış politika ilkeleri olmuştur¹⁵⁷.

Çin ve Rusya arasındaki stratejik işbirliği mekanizması Şubat 2005'te hayata geçirilmiştir. Bu mekanizma iki ülkeye her tür konuyu müzakere etme imkanı sağlamakta ve karşılıklı güveni artırmaktadır. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'da uyguladığı politikaların başarısızlığı değerlendirildiğinde bu ülkenin Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşması ve bu yakınlaşma arzusunun gündemde tutması beklenmektedir. AB'nin doğuya genişlemesi ve renkli devrimin patlak vermesi ile stratejik çevresi giderek güvensiz hale gelen Rusya, bölgenin güvenliği ve istikrarı için Çin ile işbirliğini ilerletmektedir. Rusya'da yaşanan "Çin tehdidi"nin giderilmesi için de Pekin, Moskova ile ilişkilerine önem vermektedir. Çin açısından ise bölgenin güvenliği ile enerjiyi elde etmek için uygun fırsat yaratılmış olacaktır.¹⁵⁸

4.2.4. Çin'in Karşılaştığı Zorluklar

Irak işgalinden kısa bir süre sonra ABD, geçmişte Saddam rejiminin yaptığı, özellikle enerji alanındaki bütün anlaşmaları, geçersiz saymıştır. BM'nin Gıda Karşılığı Petrol Programı'ndan en fazla Çin faydalanmaktaydı ve Saddam yönetimiyle bu bağlamda karlı anlaşmalara imza atmıştı. ABD'nin bu kararlı tutumu sonucu Çin milyarlarca dolar zarara uğramıştır. Çin'in büyüyen ekonomisinin siyasi ve askerî alanda yansımaları giderek artmaktaydı. Örneğin Pentagon kaynaklarına göre, Çin'in, 2000- 2005 yıllarını kapsayan dönemde Rusya'dan almış olduğu silah miktarı 11 milyar dolar değerindeydi. "Renkli devrimler", diye bilinen siyasi çalkalanmalar ve iktidar değişiklikleri de Pekin'in dikkatinden kaçmamaktaydı. Çin, Asya Pasifik bölgesinde görüldüğü kadar rahat değildi. Her şeyden önce Çin'in bir takım ulusal güvenlik sorunları bulunmaktaydı. Özerk bölgeler sorunu bu bağlamda başrolü oynamaktaydı. Tibet, İç Moğolistan ve Uygur Özerk Bölgelerindeki ayrılıkçı hareketler Çin'in güvenlik açısından en büyük zafiyet noktalarını oluşturmakta idi ve Çin, ABD'nin iç dinamikleriyle oynayabileceğinden korkmaktaydı. Bunun yanında, Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle birlikte başlayan Çin'e karşı muhafazakâr tutum, Pekin

¹⁵⁷ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

¹⁵⁸ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 'Şanghay' Güç Kazanıyor, Kasım 2005

yönetiminin de harekete geçmesine neden olmuştur. Çin, bu bağlamda, yakın çevresindeki küçük, ama stratejik öneme sahip ülkelerle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bunun en iyi örnekleri Myanmar, Laos, Kamboçya ve Tayland'dır. Çin, bu ülkelerle askerî ilişkileri geliştirerek, adeta güneyden gelebilecek bir tehdide karşı tampon vazifesi görmelerini sağlamaya çalışmıştır.ancak Bush yönetimine göre ABD için Asya-Pasifik bölgesinde başa çıkılması gereken acil bir durum mevcut değildi. Bu dönemde Rusya ile ABD'nin ve hatta NATO'nun ilişkileri oldukça iyi idi. Çin ise, henüz yeni yeni dünya ile entegre olmaya başlamıştı¹⁵⁹.

Çin, bu ülkelerle askerî ilişkileri geliştirerek, adeta güneyden gelebilecek bir tehdide karşı tampon vazifesi görmelerini sağlamaya çalışmıştır. Çin'in güvenlik hesaplamalarında Moğolistan en büyük tedirginlik kaynağıydı. Moğolistan'ın Çin ve Rusya'ya karşı nispeten tarafsız tutumu, özellikle Şangay İşbirliği Örgütü'ne yönelik mesafeli duruşu, Çin açısından en büyük ulusal güvenlik sorununu teşkil etmekteydi. Zira ŞİÖ güvenlik şemsiyesinin içerisinde olmayan Moğolistan, bu şemsiyede büyük bir güvenlik gediği oluşturmaktaydı. İç Moğolistan bölgesindeki ayrılıkçı hareketler nedeniyle oldukça zor zamanlar geçirmiş olan Çin, Moğolistan'ın bu denli bağımsız hareket etmesine izin veremezdi. Çin, konuyu ivedilikle 2004 yılındaki ŞİÖ zirvesine getirmiştir. Zirveden Moğolistan'ın gözlemci üye statüsünde örgüte üye olarak kabul edilmesi sonucu çıkmıştır¹⁶⁰.

4.2.5. Çin'in Dünya Stratejileri:

Çin dış politikasına etki eden en önemli faktör başlangıçta komünist ideoloji olmuştur. Etkisi zaman içinde farklılık gösteren Çin dış politikasında çatışma ve mücadelenin ilerleme için gerekli olduğu inancının etkisi ile Çin uzun bir süre bir dünya savaşının kaçınılmaz olduğu üzerinde durmuştur. Ancak bu durum 1980'lerde değişmeye başlamıştır. Aslında Çin'in 1980'lerden sonraki dış politikası, iç politikasındaki gelişmelerin bir uzantısıdır. Bu dönemde Çin ideolojik amaçlar yerine ekonomik kalkınmaya odaklanmıştır.

¹⁵⁹ PEHLİVANTÜRK Bahadır,Asya-Pasifik ve Çin,ASAM,Stratejik Öngörü, 2006

¹⁶⁰ NURANIYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Japonya İle Çin'in Moğolistan Mücadelesi, Ağustos 2006

Diplomasininin 1980'den beri yönelmiş olduğu yeni boyut, barış ve kalkınmaya olanak veren bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Bu değişim ile Çin basta komsu ve yakın ülkeler olmak üzere ekonomik ilişki içerisinde olduğu bütün ülkelerle barışçıl bir ortam yaratmaya çalışmaktadır. Çin'in uzun vadeli stratejileri hep bu "Barışçı Yükseliş" politikasının yansımalarıdır.¹⁶¹

Bu çerçevede Asya-Pasifik ekseninden, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik aşamasına kadar süregelen bir dönüşüm süreci içinde, Çin Komünist Partisi, ABD'nin egemen olduğu "tek kutuplu" bir uluslar arası sistemin dışına çıkılmasını asıl hedef olarak benimsemiştir. Yeni işbirliği kavramının gelişiminde, Şanghay İşbirliği Teşkilatı ve ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği) ana kurumsal çatılar olmak üzere güvenlik ve uluslar arası ticaretin istikrar zemini içinde muhafazasına özen gösterilmektedir.¹⁶²

Asya Pasifik bölgesinde gelişen çok taraflı güvenlik görüşmeleri ve bölgesel ya da alt bölgesel çok taraflı güvenlik düzenlemeleri, Çinliler için yeni bir mücadele alanı oluşturmaktadır. Şimdiye kadar Çinliler, temelde, çıkarları için potansiyel bir tehdit oluşturacak çok taraflı güvenlik düzenlemelerinin dışında tutulmamaları ile ilgilenmekteydiler. Çin şu andaki süreçle ilgilendiğini hissettirecek dikkatli ve açık olmayan bir politika izlerken, diğer aktörlerin, özellikle A.B.D.'nin atacağı adımları beklemektedir. Pekin hükümetinin üç aşamalı "Büyük Stratejik Planı"nda;

İlk aşamada; kısa vadede ekonomisini güçlendirmek, bu arada Hong Kong ve Macao'yu sorunsuz bir şekilde ana kıtaya entegre etmek olmuştur.

İkinci aşama; orta vadede özellikle enerji ve strateji bakımından önemli olan Güneydoğu Asya bölgesindeki çıkarları elde tutmak ve bu bölgede önemli bir stratejik konumu olan Tayvan'ı her ne pahasına olursa olsun ana kıtaya katmaktır.

¹⁶¹ ÇAKMAK Cenap, "Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite", Geleceğin Süper Gücü Çin, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005, s. 111-113

¹⁶² CAŞİN Mesut Hakkı, "Değişen Uluslar arası Konjonktür ve Çin Ulusal Güvenlik Stratejilerinin Yeni Parametreleri", Geleceğin Süper Gücü Çin, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005, s.67-68

Üçüncü aşamada ise; uzun vadede askeri ve ekonomik güce dayalı olarak 21'inci yüzyılın süper gücü olmaktır¹⁶³.

Çin'in Orta Asya Stratejisi:

Çin'in Büyük Stratejik Planına göre, ana hedef Çin'in Doğusu ve Güneyi, yani Asya-Pasifik bölgesi olacaktır. Ancak bu ana hedefe ulaşabilmek için Çin'in, batıya açılan tek doğal kapısı olan Doğu Türkistan'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmak, arka bahçesi olarak nitelediği Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve kuzeyden gelebilecek tehlike olarak gördüğü Rusya ile olan ilişkilerini emniyete almak zorunluluğu vardır.

Çin'in 1989 yılında uygulamaya koyduğu Orta Asya politikası, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla daha da belirginleşmiştir. Çin, 21'inci yüzyılda yukarıda değinilen üç aşamalı Büyük Strateji Planını gerçekleştirmek için Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar uzanan bölgede çıkarlarını güvenceye almayı hedeflemiştir. Çin, süper güç olma stratejisinde, Batıya doğru gelişmesinde tampon bölge konumunda olan ve idaresi altında bulunan Doğu Türkistan'da milliyetçi hareketlere izin vermemek, bu bölgeye komşu olan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde nüfuz sahibi olmaya çalışmak, oradan da Kafkasya ve Türkiye yolu ile Avrupa ülkeleri ile karadan temas kurmak amacındadır.

4.2.6. Çin'in Ulusal Güvenliğine ve Bağımsızlığına Tesir Eden Etkenler:

Şüphesiz, Çin'i diğer ülkelerden ayıran bir diğer hayati husus, Çin coğrafyasının "ikili (dualist)" yapısıdır. Bir başka ifadeyle, 13 ülke ile karadan, Japonya ile denizden komşu olan Çin, hem bir Pasifik ülkesi hem de Avrasya kıt'asında, RF ve yeni Türk Cumhuriyetleri ile komşudur. RF'nun Japonya ile komşu olması ve sanayi devrimi sonrasında Avrupa sömürge imparatorlukları İngiltere-Almanya-Hollânda ve A.B.D. ile ilişkilere girmesi, bu ülkeler için cazibe

¹⁶³ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

merkezî hâline gelmesine neden olmuştur. Bu kritik jeopolitik üstünlük, İngiltere, RF ve Japonya başta olmak üzere, büyük güçlerin Çin'i uzun yıllar sömürge rejimi altında işgal altında tutmasına yol açmıştır. Sürekli savaşlar, bağımsızlığı ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte getirmiştir. Gerek coğrafyasının Himalayalar ve çöl toprakları ile yarattığı doğal engeller gerekse bu geniş topraklardaki Çin yazısının ve dilinin zorluğu, içe kapanık bir toplumsal yapıya neden olduğu gibi, aynı zamanda Çin halkının batı kültürüne karşı daima kuşkucu bir ön yargı beslemesine yol açmıştır.¹⁶⁴

Mao'nun başlattığı Bağımsızlık Savaşı, SSCB'nin yardımıyla başarıya ulaşırken, Çin aynı zamanda Chiang Kai-Shek yönetimine destek veren batı sömürge rejimine karşı kurulan cephenin de temel taşlarını teşkil etmiştir.

Nitekim, Çin'in yükselen güç olarak 21'inci yüzyılda gerçekleştirdiği başarının en iyi şekilde yorumu, "Çin'in bağımsızlığı ne kadar öğrendiği" sorusuna verilebilecek cevap içinde şekillenmesi, uluslararası ilişkiler literatürünün de geleceğe yönelik parabollerini şekillendirebileceği varsayılmaktadır. Çin'in dış siyaset ve güvenlik stratejisi, tıpkı Asya - Pasifik arasındaki net olmayan yapısında olduğu üzere, "birleşme" ve "çevreleme" seçeneklerini masa üzerinde tutmaktadır. Buna göre, Çin'in sömürgeci devletler ile mücadelesi, Almanya, Japonya ve RF'nin Çin'e karşı kuvvet kullanması ve saldırgan dış siyaset uygulamaları, Çin'in dış tehdit algılamalarında, bağımsızlığı ön plânda tutan çevreleme seçeneğini, dış dünyadan tecrit etme ve sınırlı ilişkileri öngören içe kapalı siyasal davranış modelini ön plâna çıkarmaktadır.

Çin'in gerek 1989 yılında insan hakları ihlalleri ile "Tiananmen" meydanında karşılaştığı sıcak kriz gerekse GORBAÇOV'un "Glasnost-Perestroika" siyasetlerinin "barışçı evrim"¹⁶⁵ modeli altında batı ile bütünleşmesinin sonunda karşılaştığı dağılma süreci, Çin karar

¹⁶⁴ CAŞIN Mesut Hakkı "Çin Silâhlı Kuvvetleri: Sarı Ejderin Uykusu", Avrasya Dosyası, Sayı: 2, 1995.

¹⁶⁵ DITTMER Lowell; "China and Russia: New Beginnings" in Samuel S. Kim (Ed.) China and the World: Chinese Foreign Relations in the Post-Cold War Era", Boulder, Colorado, 1994, s. 94-112.

mekanizmalarını “öğrenme” ve “uyum sağlama” seçeneklerini harekete geçirmeye zorlamıştır.¹⁶⁶

Bir başka ifadeyle, sosyalist modelin başarısızlığı, Çin Komünist Partisini Çin'in ana vatani ve ulusal bütünlüğünün parçalanması tehlikesi karşısında siyaset değişikliğine sürüklemiştir.¹⁶⁷

Çin'in bağımsızlık tutkusu, batı kapitalizmine karşı tecride neden olurken Mao, “büyük ağabey” olarak örnek aldığı Moskova'nın ağır sanayi, eğitim, alt yapı ve şehirleşme modelini tümüyle kopya etme tercihi ile karşı karşıya kalmıştır. Çin Komünist Partisi'nin yenilikleri, siyasal kültürün egemen olduğu Marksist-Leninist çizginin reddettiği “liberal burjuvazi” karşısında tavır alması ile neticelenmiştir. Bununla birlikte, Mao sonrasında Deng XIAOPİNG'in 1982 yılında başlattığı “değişim süreci”, kültürel devrimin siyasî-iktisadî açılımlarında da değişimlere yol açmasına neden olmuştur. Bu yeni bakış açısı, “iktisadî bağımsızlık elde edilmeksizin, siyasî bağımsızlığın ayrılmaz şekilde elde edilemeyeceği” gerçeğini ön plâna çıkarmıştır.¹⁶⁸

Budizm felsefesinden yola çıkılan “Çin modeli” oluşturma çabaları, uluslararası sistemle bütünleşme arayışlarını da hızlandırmıştır. Bu bağlamda, pilot bölge olarak seçilen Hong Kong'un İngiliz yönetiminden devralınarak, buradan elde edilecek bilgi ve deneyimin, yenileştirme hareketlerine öncülük etmesi plânlanmıştır. Ancak, liberal iktisat ile iş birliği sürecinde, Mao'nun ödemeler dengesinde, dış borç ödemelerinde açık verilmemesi ve Çin'in içeride ve dışarıda borçlarını ödeyebilecek dengelerin muhafaza edilmesi gereğini vurgulayan ilkesine özenle dikkat edilmiştir.

Genel olarak, Çin'in stratejik güvenlik ortamı, gelecek on yıl içinde, 90'lı yıllardaki kadar iyi olmayacaktır. Çin ile A.B.D. arasındaki yapısal tezatlar, Çin'in güvenlik ortamının kötüye gitmesindeki başlıca nedendir. Tayvanlı ayrılıkçılar, Çin'in güvenlik sorunlarının ciddiyetini artırırken, ekonomik

¹⁶⁶ GARVER John W.; “The Chinese Communist Party and the Collapse of Soviet Communism” The China Quarterly, No. 133, March, 1993, s. 1–26.

¹⁶⁷ LIEBERTHAL Kenneth; “Policy Making in China”; Leader, Structures and Processes”, Princeton Univ. Press, Princeton, NJ, 1988; Kenneth LIEBERTHAL: “Governing China: From Revolution Through Reform”, New York, 1995.

¹⁶⁸ PYE Lucien W.; “Deng Xiaoping and China's Political Culture”, The China Quarterly, No. 135, September, 1993, s. 442.

küreselleşme süreci, Çin'i alışılmadık güvenlik sorunları ile karşı karşıya getirecektir

Çin'in gelecek on yıl içinde güvenlik strateji hedefinin fazla yüksek tutulmaması, güvenlik ortamında büyük kriz yaratmama hedefi ile uyum içinde olması gerekir. Soğuk Savaş döneminden bu yana, Çin hiçbir savaşa katılmamış ve modernleşme kuruluşu için güvenli bir uluslar arası ortama kavuşmuştur

4.2.7. Çin Savunma Öğretisi ve Stratejik Yapısının Değişen Temel Dinamikleri:

Çin ordusunun uzun tarihsel geçmişi dikkate alındığında, Avrasya güç dengesi içindeki en önemli rakipleri OATC olmuştur. 9'uncu yüzyılı müteakiben başlayan Türklerin Orta Asya'ya göçleri, 15'inci yüzyılda Çarlık Rusya'sı ve Çin'in Türkistan topraklarını işgali ile neticelenmiştir. Rus orduları, Çin ordusunu mağlûp ederek Mançurya'yı ele geçirmiştir.¹⁶⁹

Ancak, 18'inci yüzyılda Avrupalı büyük güçler ve Japonya Çin topraklarını işgal etmiştir. İngiltere'nin Çin'i sömürgeleştirmesi, Hindistan üzerinden elde edilen afyon ile açlık ve sefaletin egemen unsur olmasına karşılık, "yabancı" ve "Hristiyan" düşmanlığının derinleşmesine neden olmuştur. Japonya 1895 Port Arthur, 1911 Mançurya işgali ile Çin'in kuzey kontrolünü muhafaza etmiştir. Mao devriminin uzun süreli "iç savaş süreci", SSCB'nin yardımlarıyla 1946 yılında Mao'nun siyasî ve askerî zaferiyle neticelenmiştir.¹⁷⁰

Müteakip süreç içinde, Chian Kai-Shek'i mağlûp eden Mao'nun Halk Kurtuluş Ordusu PLA, İkinci Dünya Savaşı esnasında Japon ordularının Mançurya'yı işgaline engel olamamıştır. A.B.D., İkinci Dünya Savaşı'nda Çin'e yardım etmesine rağmen, savaş sonrası doğu - batı bloklaşması, Pekin'in Moskova çizgisinde kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Sovyet-Çin müttefikliği, PLA'nın 1950'de Kore'de, 1958'de Tayvan Boğazı'nda, 1979'da Vietnam'da A.B.D.'ye karşı savaşıyla neticelenmiştir. Mao'nun "halk savaşı"

¹⁶⁹ CAŞIN Mesut Hakkı; "Rus İmparatorluk Stratejisi", ASAM Yayınları, 2002.

¹⁷⁰ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

öğretisi olarak tanımladığı “gerilla harbine” dönük topyekûn savaş stratejisi, bu dönemde egemen siyaset olmuştur. Bu dönem içinde, Çin askerî stratejisinin “kaybedilmiş topraklar” olarak tanımladığı “Tayvan” ve “Tibet”in geri alınması, Çin ordusuna hâkim ana siyasettir” ve Çin milliyetçiliğinde ortak başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Mao döneminde, modern Çin ordusunun “gerilla harbi”ne dayalı askerî stratejisi, teknolojik muharebe ve ateş gücü eksikliği sebebiyle “Çin ana vatanının işgale karşı korunması” esasını öngören, “savunma” ağırlıklı bir çizgi izlemiştir. Ancak, Çin’in SSCB’nin yardımıyla nükleer silâhlara sahip olması sonrasında, dikkatlerini “nükleer gücü olan Hindistan”a ve “A.B.D.”ne çevirmesine neden olmuştur. Mao’nun yeni askerî öğretisi, “yayılmacı A.B.D.” ve müttefiklerinin nükleer silâhları tekelinde tutması nedeniyle Pentagon’un tüm nükleer silâhları “yok etmeyi” garanti etmesine kadar, bu siyasetin muhafaza edilmesi esasına dayandırılmıştır.¹⁷¹

Çin savunma ve güvenlik stratejisinin ikinci açılımı, iktisat ve dış siyasette olduğu üzere, Deng yönetiminde gerçekleşmiştir. PLA, bu yeni süreç içinde;

Çin ana vatanının işgalinin önlenmesine yönelik “sınırlı savunma savaşı” ilkesini terk ederek, “sınır dışı harekâta” hazır olma ilkesini benimsemiştir.

Bu maksatla, kara - deniz - hava kuvvetlerinde “hızlı tepki” kuvvetleri oluşturularak harekât, manevra ve ateş gücü yeteneğini ön plânda tutan yeni askerî öğretiyi benimsemiştir.¹⁷²

A.B.D. ile NIXON öğretisi gereğince dış siyasetindeki yeni iş birliği sebebiyle, SSCB’nin nükleer silâhlarının “Çin’i tehdit ettiği” gerekçesiyle, bu ülkeden modern teknoloji ürünü harp silâh teçhizatı satın almıştır.¹⁷³

Bununla birlikte, Çin için günümüz ve 21’inci yüzyıl savunma stratejisinde kökten değişime yol açan üçüncü süreç, 1989 yılında SSCB’nin dağılmasıyla, Pekin’in Asya - Pasifik bölgesinde, ortaya çıkan güç boşluğunu doldurabilmek için başlattığı atakla, bu defa Washington’u rakip olarak seçmesine neden olmuştur. Özellikle, A.B.D.’nin Irak’a karşı Körfez Savaşı

¹⁷¹ CAŞIN Mesut Hakkı; “Çin Silâhlı Kuvvetleri”, s. 17–21.

¹⁷² GODWIN Paul H.B.; “From Continent to Periphery”: PLA Doctrine, Strategy and Capabilities Towards 2000”, The China Quarterly, No. 146, June 1996, s. 464–487.

¹⁷³ ROSS Edward; “Assistant for China, Office of the Assistant Secretary of Defense”, International Security Affairs, January, 1986, s. 5.

esnasında ortaya koyduğu “konvansiyonel yıkım gücü”, PLA'nın hızla yenileşme ve yeni askerî öğretici gelişiminde değişime sebep olmuştur

Jiang ZEMİN, yeni PLA'nın “askerî alanda devrim” sürecinde yerini alabilmek için, A.B.D. kartını Moskova'ya karşı oynamaktan vazgeçmiştir. PLA, dış siyasette “öncülük görevini” hızlandırarak, Rus askerî ve teknolojik kavramını ve silâh üretim teknolojisini ön plânda tutan bir atılım başlatmıştır. Rus bilim adamlarının Çin'de istihdam edildiği yeni süreç içinde, Çin savunma sanayinin, kara-deniz-hava-uzay kuvvetlerinin yenileştirme süreci başlatılmıştır.

Nitekim, Çin, savunma ve uzay sanayindeki personel ve iş gücünü, 4.000.000'a çıkararak başlattığı atakla toplam silâh satışını beklentilerin üzerine yükseltmiştir. Çin böylece, RF'ndan aldığı yeni silâh teknolojileri ve özellikle balistik füze pazarını, 60 ülkeyle dış ticaret hacmine taşımıştır.¹⁷⁴

Şüphesiz, Çin açısından “dördüncü” önemli stratejik değişim, 11 Eylül 2001 sonrasında A.B.D.'nin Afganistan ve Irak'ta gerçekleştirdiği askerî harekâtlar sonrasında ortaya çıkmıştır. A.B.D. askerlerinin terörle mücadele kapsamında dahi olsa, Çin sınırlarına hava - kara birliklerini konuşlandırması ve A.B.D.'nin Asya Pasifik'te yeni askerî üsler elde etmesini Çin ihtiyatla karşılamıştır.

Öte yandan, ŞİÖ'nü bir savunma ittifakı olarak ön plâna çıkararak Orta Asya ekseninde Pekin'in üstünlük elde etme çabaları, RF'nun NATO ittifakı ile yakın ilişkiye girmesi ile farklı bir süreç başlatmıştır. Çin, NATO'nun doğruya doğru genişlemesini ve “küresel NATO”¹⁷⁵ şemsiyesinin kendi sınırlarına dayanmasını endişeyle takip etmektedir.

Çin askerî öğretisi, stratejik ve taktik anlamda “halk savaşı” esasına dayandırılmıştır. Ancak, 1940 yılının sonlarına kadar sürdürülen bu kavram, insan gücü ve düşük teknolojiye duyarlı hafif silâhlarla donatılmış ve gönüllü insan gücü esasına dayalı “ana vatan savunması” olarak tasarlanmıştır. Günümüzde, Çin'in yabancı kuvvetler tarafından işgali tehdidine karşı caydırıcı unsur olarak tanımlanan bu öğretisel yapı, 1940 yılının sonlarında deniz ve

¹⁷⁴ CAŞIN Mesut Hakkı; age.

¹⁷⁵ TALBOTT Strobe; “From Prague to Baghdad: NATO at Risk”, Foreign Affairs, Vol. LXXXI, Dec. 2006.

hava kuvvetlerinin devreye girmesiyle değiştirilmiştir. 1990'larda başlayan yenileşme, ana vatan savunmasının, "taarruz ve savunma" birleşimine dayandırılmıştır. Buna göre, "Savaşta hedef, vatanın ve halkın korunması ile düşmanın imhası esasına dayanır. Taarruz, bu anlamda düşmanın imhası için temel esas olmakla birlikte, savunma da onun ayrılmaz parçasıdır. Savaşın ortaya çıkmasıyla tüm cephelerde taarruz ve esastır." temel fikri benimsenmiştir.¹⁷⁶

4.2.8. Çin-A.B.D. İlişkileri:

1966 Kültür Devriminin peşinden A.B.D.'nin Güneydoğu Asya'da gerilemeye başlamasını müteakip bu ülkeyle kurulan diplomatik ilişkiler, A.B.D. Başkanı Nixon'ın Şubat 1972'de Çin'i ziyareti ile yeni bir boyut kazanmıştır. Kültürel ve ticari alanda geliştirilen temasların ardından 01 Ocak 1979'da tam diplomatik ilişki kurulmuştur.¹⁷⁷

A.B.D., 1982'de Tayvan'a silâh ve askeri araç satarken, Çin'e de satmayı önermiş, fakat Çin tarafından bu istek geri çevrilmişti. A.B.D., SSCB ile 600 km'lik ortak sınırı olan ve 50 Sovyet tümenini tutan Çin'e silâh satmayı çok arzu etmekteydi. Bu sıralarda A.B.D.'li diplomatlar, Çin'le olan bazı politik anlaşmazlıkların ekonomik yönde yapılan işbirliğinin hızını kesmediğini söylüyorlardı. Çin'in kıta sahanlığında petrol arayan başlıca Amerikan petrol şirketleri temsilcileri, Çin'den tam yardım gördüklerini rapor ediyorlardı. Bu olumlu adımların yanında, Amerikan Kongresinin uzun bir süredir aksamış olan kamu yardımlarını Çin'e başlatmak için dost ülke olduğu görüşünü ifade eden hükümet teklifini reddetmesi de olumsuz bir hareketti.

1982'de A.B.D. ile Çin arasında Tayvan'a satılan silâhların sayı ve kalitesini yükseltmeme konusunda hazırlanan bir ortak bildiri işbirliğindeki iyileşmeyi sağlar gibi oldu. Fakat daha sonra, ortak bildirininki teknoloji transferini yasaklayan bir maddesi olmadığı varsayımı ile A.B.D. tarafından, Tayvan'a daha gelişmiş silâhları kendisinin imal edebilme olanağı sağlandı. Bütün bu

¹⁷⁶ Problems of War and Strategy" Quotations from Chairman Mao Tse-Tung", Bantom Books, New York, 1967, s. 50-53.

¹⁷⁷ ÖZER Sükan, Çin Tarihi-Kurulması-Gelişmesi Türkiye ve Diğer Devletlerle Olan İlişkileri, İstanbul,2002, S.127.

olaylara rağmen A.B.D-Çin ilişkileri, Başkan Ronald Reagan zamanında iyileşme gösterdi. 1984 yılında Başkan Reagan Çin'i ziyaret etti ve ülkesine döndüğünde, Çin ile ilişkileri geliştirebileceklerine karar verdi. Çin'de iş yapan yabancı sermaye sahiplerinin büyük çoğunluğu Amerikalı oldu. 1980'leri kapsayan yıllarda A.B.D.'de 40.000 civarında Çinli eğitim ve öğretim gördü. Buna paralel olarak A.B.D.'li öğretmenler, öğrenciler, araştırmacılar Çin'e gelerek görev aldılar. Amerikan teknolojisi ve ticareti Çin'i çekiyordu, fakat Çin batılılaşmaya o zamanlar pek sıcak bakmıyordu. Çinli liderler, Çinli gençlerin A.B.D.'de sadece eğitilmelerini ve bilim sahibi olmalarını istediklerini söylüyorlardı. Bu liderlerce Çin'in batılılaşmaya ihtiyacı yoktu, A.B.D.'de gençlerin eğitim ve öğretim görmelerini istemek yanlış anlaşılmalıydı. Bu görüşlerin ifadesi, ülkedeki bazı grupların ve kişilerin demokrasi hakkında konuşmaya başladıkları zamana rastlamıştı¹⁷⁸.

Bunlar yaşanırken ilişkilerin fazla gerilmemesi, hatta kopmaması için temasların muhafazası arzu edilmekteydi. Bu düşüncenin işareti olarak, A.B.D. Millî Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft'un başkanlığını yaptığı heyetler, gizlice Çin'e gidip ilişkilerin iyileştirilerek devamına çalıştılar. A.B.D. Kongresinin Çin'e yaptırımlar konması kararını bizzat Başkan George Bush yumuşatmaya çalıştı. Esasen Çin'li liderler de asırlardır devam eden Çin değerlerini rencide etmeden, bunlardan fedakârlık etmeden A.B.D. ile diyalog kurmayı istiyorlardı. Bu niyetlerin karşılıklı olarak dile getirilmesi neticesinde, Aralık 1990'da A.B.D. Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları Bakan Yardımcısı Richard Schifter Çin'e giderek A.B.D.'nin kaygıları ve endişelerini anlattı. Bunlara hiç itiraz etmediler ama konuların üzerine de gitmediler¹⁷⁹.

İki ülke arasında öteden beri özellikle insan hakları, Tayvan sorunu, ticaret ve rejim gibi konularda köklü görüş ayrılıkları olmasına rağmen, ilişkilerde 1996 yılı sonlarında yavaş yavaş da olsa bir yumuşama olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Jiang Zemin'in 1997 yılının Kasım ayında A.B.D.'ne yaptığı ziyaret esnasında A.B.D., Çin'e nükleer teknoloji alanında uyguladığı yaptırımları yumuşattığını açıklamıştı. Bu ziyaretin sonunda ise Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından, Çin'in İran'a nükleer teknoloji satmaya

¹⁷⁸ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

¹⁷⁹ ÖZER Sükan, , Çin Tarihi-kurulması-gelişmesi Türkiye ve diğer devletlerle olan ilişkileri, İstanbul,2002, S.127.

niyetlerinin olmadığı açıklandı. A.B.D.'nin söz konusu yumuşama kararının, Amerikan tekellerine, yaklaşık 2020 yılına kadar 560 milyar dolarlık bir iş hacmine ulaşacağı hesaplanan Çin pazarına girme olanağı sağlayabileceğini de söylemek mümkündür¹⁸⁰.

Mülkiyet Haklarının Korunmasına ve Çin pazarının dış yatırımlara daha fazla açılmasına ilişkin taleplerinin de kabul edilmesi üzerine A.B.D., Çin'in Dünya Ticaret Teşkilâtına girişine ait koyduğu çekinceyi kaldırdı. 1999 yılı Kasım ayı ortalarında imzalanan ve Çin'in Dünya Ticaret Teşkilâtı üyeliğine kabul yolunu açan anlaşma tarihi bir dönemi başlatmış oldu.

A.B.D., 2000'li yılların ilk çeyreğinde süper güç olmaya aday olan ve gittikçe yükselen bir grafik çizen Çin ile ilişkilerini geliştirmenin gerekliliğine inanmaktadır ve bunun farkındadır. Bu düşüncenin karşısında ise Çin'in Rusya ile olası bir ittifak kurması, A.B.D.'nin Asya'nın tek bir ülke veya bir ittifakın egemenliği altına girmesini engellemeye yönelik siyasetine ters düşmektedir. Netice olarak siyasi açıdan bakıldığında, A.B.D.'nin insan hakları ve demokrasi gibi ileri sürdüğü sorunların A.B.D.-Çin ilişkilerini zedelemeye izin vermeyeceğini söyleyebiliriz¹⁸¹.

2005 yılından itibaren Orta Asya'da hareketlilik artmaya başlamıştır. Mart ayında Kırgızistan'da bir halk ayaklanması sonucunda Pekin'in yakın dostu Akayev iktidardan uzaklaştırılmıştır. ŞİÖ coğrafyasında ve ŞİÖ üyesi bir ülkede uzaktan kumanda edilen bir halk ayaklanmasının yaşanması Çin'i harekete geçirmiştir. İlk defa Çin devlet başkanı Jiang Zemin tarafından ortaya atılan ŞİÖ bünyesinde bir Acil Müdahale Gücü kurulması önerisi, Çin yönetimi tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Bu öneri, Moskova'ya iletilmiş ve vakit kaybedilmeden ŞİÖ üyesi olan Kırgızistan'a ŞİÖ'nün müdahale etmesi istenmiştir. Moskova, bu öneriye pek sıcak bakmamıştır. Birkaç ay sonra, uluslararası terörizmle mücadelesinde ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki olan Özbekistan'ın Andican bölgesinde başarısız bir halk ayaklanması yaşanmıştır. Bunun üzerine Özbekistan lideri İslam Kerimov, Pekin'e giderek burada bir Stratejik Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmayla birlikte

¹⁸⁰ Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

¹⁸¹ SANDIKLI, Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, Temmuz 2002.

ABD'nin Orta Asya'daki en büyük müttefiki Özbekistan, Çin saflarına geçmiştir. ABD'yi güney bölgesinde, yani Tayvan Boğazında bekleyen Çin, Orta Asya'da yaşanan olaylar nedeniyle şaşkınlık yaşamıştır. Temmuz ayında Kazakistan'ın başkenti Astana'da toplanan ŞİÖ zirvesinde Çin ve Özbekistan'ın girişimiyle bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiri ŞİÖ, ABD'den Afganistan'daki asker- lerinin çekilme takvimini belirlemesini ve ŞİÖ üyesi ülkelerdeki askerlerini çekerek üsleri kapatmasını istemiştir. Zirveden bir önemli karar daha çıkmış tır. ABD'nin uluslararası arenada yalnızlaştırmak için baskı uyguladığı ve uluslararası güvenlik için en büyük tehdit olarak gördüğü İran'ı, temel felsefesi barış ve güvenlik olan ŞİÖ'nün gözlemci üye olarak kabul etmesi Vaşington'da deprem etkisi yaratmıştır. Bush yönetiminin, kurulduğunda "saman alevi" olarak değerlendirdiği ŞİÖ şimdi ABD'ye meydan okumaktaydı. Bu, ABD için ikinci milattı. 1995-96'da Çin'le yaşanan Tayvan Boğazı Krizi'nde ABD, Çin'le savaşın eşiğine gelmiştir. ABD o dönemde, Çin'in askerî açıdan caydırıcı bir tehdit düzeyine ulaştığına bizzat şahit olmuştur. ŞİÖ zirvesinde alınan karar ise, Çin'in siyasi güç açısından geldiği yeri göstermektedir¹⁸².

Pentagon, bu gelişmeye pek fazla şaşırılmamıştır. Zira 4 Haziran 2005 tarihinde Singapur'daki bir toplantıda yaptığı konuşmada ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Çin'in büyümekte olan askerî gücünün artık ABD için bir tehdit hâline geldiğini söylemekte ve eklemektedir: " üç yıl önce bizim yirmi yıl arkamızda olan Çin, bugün neredeyse bizi yakalamış durumda." Kısacası, Rumsfeld, burada ABD'nin Çin'in beklenmeyen yükselişine hazırlıksız yakalandığını itiraf etmektedir. Çin'in ABD'ye karşı tutumunun sertleşmesinin bir diğer boyutu Moskova-Pekin yakınlaşmasıyla görülmüştür. Rusya, Andican olaylarından sonra Pekin'in görüşlerine biraz daha yaklaşmıştır. Çin'in ŞİÖ zirvesinde attığı siyasi adımın bir devamı olarak Rusya da bir askerî adım atmıştır. Çin ve Rusya 2005 Ağustosunda, Barış Görevi 2005 askerî tatbikatını her iki ülkenin Uzakdoğu topraklarında gerçekleştirmiştir. On bin asker katıldığı, ileri teknoloji silahlarının sergilendiği bu tatbikat, başta ABD olmak üzere tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. Taraf olduğu bir anlaşma kapsamında Çin, 1949 yılından beri ilk kez, kendi topraklarında yabancı askerlerin konuşlanmasına izin vermiştir. Tatbikat, Rusya açısından da çok önemli görülmekteydi; öyle ki

¹⁸² ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

Putin'in başkanlık ettiği kabine toplantısında Sergey Ivanov, tatbikat kararı için: "Tarihte ilk kez Çin ile Çin topraklarında oldukça büyük bir askerî tatbikat yapma kararı aldık." şeklinde konuşarak, bu tatbikatın Rusya için önemini vurgulamıştır. Sonuçta, Asya'nın iki büyük gücü Rusya ve Çin, Asya-Pasifik bölgesinin kendi etki alanları içerisinde olduğunu ilan ederek kuşatmaya karşı birlikte mücadele edeceklerini göstermişlerdir. Tatbikata, Japonya, Güney Kore, ABD ve Tayvan, oldukça sert tepki göstermiştir¹⁸³.

Çin ve ABD'nin stratejik ilişkilerinde, ABD'nin 1946-1969 yıllarında Çin'e direnme süreci ve 1970-1988 yılları arasındaki işbirliği süreci dikkat çekmektedir. 1989 yılından başlayarak, Çin ve ABD stratejik ilişkileri tekrar direnmeyi temel alan tarihi döneme girmiştir. 90'lı yıllarda, ABD ile Çin'in siyasal sistemlerindeki farklılık aralarındaki yapısal tezatlıkları belli bir ölçüde kapatmış ve ABD esas olarak Çin'e siyasi baskı yapmıştır.

Çin ile ABD arasındaki yapısal tezatlıkların artması ile ABD'nin Çin'e karşı ihtiyati tedbir alma psikolojisi güç kazanacak, böylece Çin'e baskı yapma politikasının merkezi, siyasi alandan askeri alana kayacaktır.¹⁸⁴ Çin – ABD arasındaki askeri diyalog, 1996'da iki ABD uçak gemisinin Tayvan Boğazı'na konuşlandırılması, 1999'da Yugoslavya'daki Çin elçiliğinin ABD tarafından bombalanması gibi sorunlar yüzünden soğuk dönemlerini yaşamıştır.¹⁸⁵

Bush Hükümeti daha başlangıçta Çin'i tehdit yaratan bir ülke olarak algılamış ve 2000 yılı seçimleri sırasında Çin'i stratejik rakip olarak tespit etmiştir. 1 Nisan 2001'de ABD Ep-3 casus uçağı ile Çin uçağının çarpışması iki ülke arasında yaşanan ilişkileri derinden etkilemiştir. Bush Hükümeti 2001'de iktidara geldikten sonra ABD-Japonya ittifakı belli bir derecede artmıştır. Bush Hükümeti Başkan Clinton dönemindeki Çin merkezli Asya politikasını Japonya merkezli Asya politikası ile değiştirmiştir.¹⁸⁶

ABD, 11 Eylül sonrası ABD'nin ulusal ve küresel çıkarlarını tehdit edebilecek yeni düşmanları tespit etmeye çalışmıştır. Çin de bu listede yer

¹⁸³ ADIBELLİ Barış, Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri, Stratejik Analiz, 2008

¹⁸⁴ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Barış İçinde Kalkınma, Mart 2006

¹⁸⁵ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rumsfeld'in İlk Çin Ziyareti, Ekim 2005

¹⁸⁶ NURANİYE Hidayet Ekrem, a.g.m.

almaktadır. Ancak 11 Eylül sonrası Pekin'in ABD'nin terörle mücadelesine destek vermesiyle ikili ilişkiler yumuşamaya başlamıştı. Çin'in de ABD'nin küresel terörle mücadelesine şartlı destek vermesi ikili ilişkilerini yumuşatmış ve bundan dolayı ABD'nin Çin'e yönelik güç politikası ertelenmişti. Irak savaşı ABD'nin Çin politikasını askıya almasına sebep olmuştur. Irak savaşından sonra Ortadoğu'daki gelişmeler bir ölçüde ABD'nin diğer bölgesel ve küresel meselelerle ilgilenmeye fırsat tanımıştır. ABD Savunma Bakanlığının 8 Ocak 2002'de Kongreye sunduğu "US Nuclear Posture Review (NPR)" adlı gizli raporunda, Çin, Rusya, Kuzey Kore, İran, Irak, Libya ve Suriye gibi yedi devlete, nükleer silahla karşılık verilebileceğine ilişkin öneriler bulunmaktadır¹⁸⁷.

Eylül 2002'de Başkan Bush'un ulusal stratejik güvenlik raporunda, Çin'in, ABD'nin işbirliği yapabileceği bir ülke olduğu, dönüşüm süreci boyunca yapıcı ilişkiler geliştirilebileceği, ancak çağa uymayan askerî modernizasyon çabalarının bölge güvenliğini tehdit etmekte olduğu görüşleri yer almaktadır. Raporda, Çin yöneticilerinin, piyasa ekonomisi politikasında, serbest ticarete zengin olmanın kaynağının sosyal ve siyasal özgürlükler olduğunu ve bunun büyük ülke olmanın tek yolu olduğunu gösteren ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca, Çin daha fazla dışa açılmalı ve herkes insan haklarına sahip olmalıdır, denilerek Çin rejimi eleştirilmiştir. Aynı zamanda kapalı bir şekilde Çin ve bazı ülkelere yönelik, "ordumuz ABD'ye karşı silahlanmaya çalışan potansiyel güçleri yenmeye fazlası ile yeterli" gibi ifadeler yer almaktadır. Yani Bush'un yayınladığı stratejik güvenlik raporlarında, Çin'in işbirliği yapılabilecek bir ülke olmakla birlikte yine bir bölgesel tehdit unsuru olduğu ve rejiminin de değişmesi gerektiği ima edilmektedir.

2005 yılı itibariyle Çin dış politikasının en önemli konusu ABD ile ilişkileri olmuştur. ABD yönetimi Çin'in dünya güç dengesini değiştirecek ölçüde güçlenmesine karşı politikalar üretmeye çalışmakta ve DTÖ üyeliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi için baskı uygulamaktadır. ABD iş dünyası ise günümüzün gelişmekte olan en büyük pazarı Çin'de büyük fırsatlar görmektedir. Amerika'nın politikası, ikili Avrasya ilişkilerinin stratejik bir bütün oluşturacak şekilde örüldüğü kıtalar ötesi yaklaşımdır. ABD-Çin ilişkileri işte bu

¹⁸⁷ ADIBELLİ Barış,Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri,Stratejik Analiz,2008

büyük Avrasya bağlamında değerlendirilmelidir. Çin, Washington'un en önemli dört dış ilişkisinden biridir. ABD-Çin ilişkisi her iki taraf için taşıdığı önemin ötesinde diğer olaylarla neden-sonuç niteliğini taşımaktadır ve diğer devletlerin güvenliğini ve politikalarını da etkilemektedir. Dahası, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Asya'daki barış büyük ölçüde ABD-Çin ilişkisinin durumuna bağlıdır¹⁸⁸.

Çin, ABD'nin ne düşmanı, ne de stratejik ortağıdır ancak ABD egemenliğini de istememektedir. Çin, ABD için doğrudan bir güvenlik tehdidi oluşturmamaktadır ve global ideolojide ABD'ye ters düşmemektedir. Çin bölgesel bir oyuncu olup Amerika'nın global üstünlüğüne meydan okuyacak kadar güçte de değildir. Çin, ABD'yle karşı karşıya gelmemeye çalışmaktadır bu nedenle de ABD'yi rakip olarak görürken onunla işbirliği yapma yolunu benimsemiştir.

Çin-ABD ilişkilerinde zaman zaman parlayan bir sorun da Tayvan meselesidir. 1949 yılından bu yana anakıttan bağımsızlığı savunan bir yönetimin başta olduğu Tayvan, adanın kendisine bağlı olduğunu savunan Çin tarafından ilhak edilme ihtimaline karşın ABD'nin askeri ve siyasi koruması altındadır. ABD'nin pozisyonu mevcut durumun korunması yönünde olsa da bu üçlü arasında gerginlik zaman zaman tırmanmaktadır.

ABD-Çin ilişkilerinin 10 Temel İlkesi şu şekildedir:

Amerika açısından Tayvan değil, Çin stratejik önem taşır.

Tayvan'la Çin karşıtı bir savunma ilişkisine girilmemeli ve silah satışlarında dikkatli olunmalıdır. Barışçı bir birleşme (Tayvan-Çin) ancak tek ülke, birkaç sistem formülüyle gittikçe demokratikleşen ve zenginleşen bir Çin'le mümkün olabilir.

Çin'de insan haklarına saygı, hukuk kuralları çerçevesinde teşvik edilmelidir.

Çin-Rusya-ABD ilişkisi yoğun biçimde interaktiftir.

ABD, Avrasya'nın güvenliği için Çin ve Japonya ile üç taraflı stratejik diyalogu teşvik etmelidir.

¹⁸⁸ Millî Gv. Akd., ABD, Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, HAK Yayınları, 2005

Çin karşıtı bir savunma koalisyonu Çin'in düşmanca tavrı almasına yol açabilir.

Avrupa-Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (OSCE), Asya'yı da içine alacak şekilde genişletilmelidir.

G-8, Çin'in de katılımıyla G-9 haline getirilmelidir.

ABD'nin nihai hedefi, işbirliğine dayalı bir Avrasya sistemi içinde Çin'in güvenilir bir ortak haline gelmesi olmalıdır¹⁸⁹.

Çin, kısa vadede enerji güvenliğinin ABD ile iyi ilişkilerine bağlı olduğunu algılamaktadır. Bu nedenle ABD ile bir rekabet içine girmekten kaçınmaktadır. Çin, ABD ile iyi ilişkilerini sürdürerek bu ilişkiden ekonomik olarak faydalanmak istemektedir. Ama Çinli liderler uzun vadede ABD'yi Çin'in enerji güvenliğine tehdit olarak görmektedirler. Çin'in ABD ile ilişkileri Çin'in Japonya, Rusya ve Hindistan'la olan ilişkileri kadar önemlidir. Hatta gelişmesi ve refahı buna bağlıdır. Bu ilişkinin kopması, Çin'in yabancı sermaye ve teknolojiye ulaşımını zorlaştıracaktır.

Çin'deki insan hakları ihlalleri, Tayvan konusunda yaşanan görüş ayrılığı, ABD'nin Çin'den nükleer programları yüzünden Kuzey Kore'ye daha da baskı yapmasını istemesi ve uzun süredir devam eden tekstil konusundaki tartışma henüz sonuç vermemiştir. Çin'in askeri alandaki yatırımlarını arttırması, modern silahlar geliştirmesi, Washington yönetimi kadar Çin'in komşusu olan Kore, Japonya, özellikle de Tayvan'ı da tedirgin etmektedir. Bunun dışında onları endişelendiren aslında Çin'in gen teknolojisinden, son model elektronik üretimi hatta uzay uçuşlarına kadar gösterdiği başarılı grafiklerdir. Çin, artık bir dünya fabrikası haline gelmiş ve belli düzeyde denizden karaya, karadan uzaya kadar uzanan bir teknolojiye sahip olmuştur. Yükselen güç olarak uluslararası etkisi de günden güne artmaktadır. Bütün bu gelişmeler, Amerikan yönetimini endişelendirmekte ve Çin'e yönelik politikasını da belirsizliğe sokmaktadır.¹⁹⁰

Her ne kadar Rusya ve Çin, ABD ile birçok alanda işbirliği içerisinde olsalar da, ŞİÖ'nün temel faaliyet alanının Orta Asya olması, ŞİÖ'nün Amerikan karşıtlığını belirliyor. Söz konusu karşıtlık 2005 yılında örgütün liderler

¹⁸⁹ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

¹⁹⁰ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rumsfeld'in İlk Çin Ziyareti, Ekim 2005

zirvesinden sonra Orta Asya'daki ABD askeri varlığını sorgulayan bildiri ile açığa vuruldu ve ABD'den kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi ile ilişkin takvim istendi.¹⁹¹

Ayrıca ABD kuvvetlerinin Özbekistan'dan çekilmesi ve Afganistan'dan çekilme takvimini sorgulaması ile ABD'nin Orta Asya'daki etkisi zedelenmeye başlamıştır. Çin'in ABD ile ekonomik, ticari, teknoloji ve diğer bölgesel sorunlar üzerinde ortak menfaatleri olmasına rağmen Orta Asya'daki çıkarlarına karşı ABD'ye uygun bir tepki verebilmektedir.

ABD'nin Çin Büyükelçiliği, ŞİÖ liderler zirvesi öncesi, 20 Mayıs 2006 tarihinde örgüt sekreteri Zhang Deguang'a gayri resmi bir mektup göndererek örgütün yeni üye kabulünde daha temkinli olmasını ve ABD'yi düşman olarak bakan ülkelerin örgüte kabul edilmemesini istemiştir. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Haziran 2006'da Singapur'da düzenlenen Asya-Pasifik güvenliği ile ilgili toplantıda Çin'in İran'ı davet etmesi üzerine, "terör ile mücadeleyi hedef olarak ilan eden bir örgütün nedense dünyanın bir numaralı teröre destek veren ülkeyi kabul etmektedir" ifadesini kullanmıştır. Ancak örgüt sekreteri Zhang Deguang, İran'ın zirveye davet edilmesinin bütün üye ülkelerin ortak kararı olduğu karşılığını vermiştir.

Bugün, ABD'nin Çin politikası yine sertleşmeye başlamıştır. "Çin tehdidi" söylemi yine gündeme gelmeye başlamıştır. ABD uzmanları 2015-2025 yıllarına kadar ABD'ye meydan okuyabilecek bir gücün olmadığını tespit etmişler ve bu dönemden sonra ABD'nin rakibinin Çin olabileceğini tahmin etmişlerdir. Çin uzmanları da 2020 yılına kadar Çin'in ekonomik kalkınmasını engelleyecek güvenlik sorunu olmadığını ve bu "stratejik fırsat dönemi"nin verimli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Yani Çin, 2020 yılından sonra ABD'nin muhtemel baskısına karşı hazırlıklı olmalıdır.

4.2.9. Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü Üyeleri ile İlişkisi :

1991 yılında bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri ile vakit kaybetmeden

¹⁹¹ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya-Ukrayna Araştırmaları Masası, Orta Asya'da "Denge Oyunu", Nisan 2006

hemen tanıyıp temsilcilikler açan Çin, Orta Asya'da nüfus kazanmanın yollarını aramaya başlamıştır. İlk işi ticareti geliştirmek olmuştur. Bu ülkelerin bağımsızlıklarının da Doğu Türkistan'a sıçramasından korkan Çin 1996 yılının Nisan ayında Çin'in Şangay şehrinde Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, ve Tacikistan arasında sınır bölgeleriyle ilgili olarak güven arttırıcı askeri önlemleri konu alan bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmanın ağırlık noktasını başta Kazakistan ve Kırgızistan'ın Doğu Türkistan'daki bağımsızlık hareketlerine dolaylı veya dolaysız destek vermeme güvencesinin Çin'e verilmesi olmuştur. Orta Asya ülkelerinde güçlenmekte olan Doğu Türkistan bağımsızlık hareketleri, Milliyetçi akımlar ve İslâmi güçlerin faaliyetlerini durdurmak amacıyla alınan kararlar anlaşmanın temelini oluşturmuştur¹⁹².

Gerek Rusya gerekse de Çin Amerika'ya karşı Orta Asya'da kaybetmekte oldukları hakimiyetlerini koruma telaşı içinde bu bölgedeki askeri ve siyasi güçlerini geliştirmektedirler.

Military Theory and Conflict adlı kitabında, Çinli Korgeneral Li Jiyum "İnsanlar stratejiden, muhabere yöntem ve taktiklerinden oluşan bir savaş sanatı olarak bahsederler. Ancak bu tarifin en üst seviyesi, bir ulusun uzun vadeli politik hedeflerine ulaşabilmek amacıyla kapsamlı güçlerini kullanma ve güçlendirme bilimi demek olan, uzun vadeli büyük stratejidir¹⁹³ demektedir. Çin'de bu yoldan hareketle son yıllarda ekonomik olarak oldukça hızlı büyümüş ve dikkatleri üzerine çekmiştir.

Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'in Temmuz 2000'de; Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da oluşan "Şangay Beşlisi'nin Duşanbe'deki zirvesine katılması, Çin'in eski Sovyet Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinin artan önemini vurgulamaktadır. Şangay Beşlisi, 1991'de Çin-Sovyet sınırlarındaki sorunları çözüm getirmeyi hedefleyen pazarlıklar sonucunda oluşturulmuştur. 1996 ve 1997'de gerçekleşen görüşmeler sonucunda imzalanan beşli askeri anlaşmalar ile Çin-Sovyet sınırı boyunca uzanan ihtilafli bölgelerle ilgili sorunlar çözüme ulaştırılmıştır.

Bu gelişmeye rağmen, beş ülke ekonomik kalkınma fırsatlarını ve bölgede artan İslami kökten dinci faaliyetlerin olası risklerini görüşebilmek

¹⁹² Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005

¹⁹³ Harp Akademileri Basın Bülteni, Mart 2006, s. 69

amacıyla zirve toplantılarına devam etmişlerdir. Uygur Bölgesindeki otoritesini korumak dışında, Pekin'in Orta Asya'daki beklentileri ise Rusya'nınkinden farklı değildir. Çin'in yaşadığı en önemli sorunlardan biri, yüksek enerji ihtiyacına karşın, bunu karşılayacak yeterli sermayeye sahip olmamasıdır. Devletin işletmesindeki diğer alanlarda olduğu gibi, enerji sektöründe de düşük verimlilik ve tüketimde yetersizlikler mevcuttur. Geçen on yılda ekonomideki hızlı genişlemeye paralel olarak, enerji talebi de hızlı ve istikrarlı bir şekilde artmıştır. Ülkenin enerji kaynakları kısıtlı olduğundan, Orta Asya ve Hazar Havzası'ndaki petrol ve doğal gaz rezervleri gelecek için cazip hale gelmektedir. Çin'in kamu-devlet şirketleri, şimdiden Kazakistan ile birlikte ortak araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmaktadır. Türkmen gaz ve boru hatlarını Uygur bölgesindeki boru hatlarına bağlamanın fizibilitesini araştırmaktadırlar¹⁹⁴.

Tüm bu girişimler, Çin'in komşuluk ilişkileri kurma, politikasını yayma, ticareti kullanma, sosyal şartları geliştirme yoluyla batı sınırındaki devletler ve Uygur Bölgesi ile diğer bölgelerindeki sosyal durumu ve ekonomik durumu iyileştirme çalışmalarının içinde yer almaktadır. Çin'in yatırıma ayırabileceği sermaye sınırlı kaldığı ve yatırımın geri dönüşü belirsizliğini koruduğu sürece, ticari ve ekonomik ilişkiler sembolik boyutta kalacaktır. Buna rağmen, bu konuya gösterilen ilginin devamlılığı önemli bir göstergedir.

Pekin Askeri Bilimler Akademisi stratejileri, "Çin'in ulusal çıkarlarının tüm Çinlilerin ortak çıkarı olduğunu" iddia etmektedirler. Göçler ve ekonomik büyüme nedeniyle insanların dikkati Avrasya'nın kalbine doğru yöneldikçe, Çin'in uzun vadeli siyasi hedefleri de aynı yöne doğru çevrilmektedir. Günümüz şartlarında sınırların savaş yoluyla değişmediğini göz önünde bulundurursak büyük bir ekonomik büyümeye başlayan Çin menfaatlerini elde etmede, "en iyi stratejik zaferlerin, hedeflerine savaşmadan erişenlerin zaferidir" şeklinde atasözüne uygun olarak hedeflerine emin adımlarla ilerlemektedir.¹⁹⁵

Çin, Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile temel olarak iki nedenden dolayı ilgilenmektedir. Birinci ve en önde gelen neden ekonomik diğeri de Çin'in siyasi ve fiziki yapısıdır. Çin, hem mallarına iyi bir pazar bulmak hem de bölgedeki enerji ve hammadde kaynaklarını kontrol etmek istemektedir. Bu strateji ile

¹⁹⁴ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

¹⁹⁵ ÖĞÜTÇÜ Mehmet, Geleceğimiz Asya'da mı? s.25-83

Çin, 1991 yılından beri bölge ile olan ticaretini 150 kat artırmıştır¹⁹⁶.

Çin'in siyasi ve fiziki yapısı nedeniyle bölge ile tarih boyunca ilgisi olduğu bilinmektedir. Tarih boyunca Türk'lerle savaşmış ve topraklarını işgal etmiştir. Doğu Türkistan halen Çin'in sınırları içindedir. Burada yaşayan Uygur ve Kazak Türkleri bağımsızlıklarını dile getirmektedirler. Bağımsızlık ve demokrasi istekleri 1990 yılında Pekinde kanlı bir şekilde susturulmuştur. Ancak bu özgürlük hareketleri gelecekte tekrar ortaya çıkacak ve bağımsız Orta Asya Türk cumhuriyetleri ister istemez kendilerini bu meselenin içinde bulacaklardır. Çin gelecekte kendisi açısından bir sorun teşkil etmemesi için bünyesinde meydana gelebilecek faaliyetlere, çevresindeki Türk Cumhuriyetlerinin karışmamasını sağlayarak Şangay İşbirliği Örgütüne katkıda bulunmuş ve olayı hukuksal temellere dayandırmıştır.¹⁹⁷

4.2.10. Çin-Avrupa Birliği(AB) İlişkileri ;

Çin ile AB arasındaki temel yasal çerçeve 1985 yılında aralarında yapılan AB-Çin Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nda çizilmiştir. Bu anlaşma 1978'deki anlaşmanın yerine geçmiş ve ekonomik, ticari ilişkileri içermiştir. Daha sonra bu anlaşma 1994 ve 2002'deki AB-Çin politik diyalogu temelinde daha genişletilmiştir. Sözelimi turistik işbirliği ile bilim ve teknoloji anlaşmaları buna örnek olarak verilebilir. Yine barışçıl nükleer enerji, deniz ulaşımı bu anlaşmanın diğer bir boyutuydu.

Çin pazarını kazanmak için birbirleriyle yarışan Avrupa ülkelerinin bu konudaki iç rekabetini çıkarları doğrultusunda kullanmayı iyi bilen Pekin yönetimi, bölgesinde etkin olabilmek ve ABD'ye karşı denge oluşturabilmek için AB ile olan ilişkilerini geliştirmektedir. 10 yeni üyeyi bünyesine katarak genişleyen AB'nin Çin ile ticaret hacmi 2003'e kıyasla yüzde 30'dan fazla artışla 2004'de 170 milyar doları aşmıştır. AB bugün Çin'in en büyük ticaret ortağı konumunda, yabancı yatırım bakımından ise, Çin'de dördüncü sıradadır. Toplam yabancı yatırımlar içinde payı 30 milyar Dolar civarındadır. AB bu

¹⁹⁶ WEGHAUPT Harald, Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Yılmaz TEZKAN, Ülke Yayınları,2005, s.152-160

¹⁹⁷ ÇOMAK Hasret, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

sayede, Çin ile ticarete ilk sırayı alan ABD (96.3 milyar Dolar) ve Japonya'yı (86.5 milyar Dolar) geride bırakarak en büyük ticaret hacmine ulaşmıştır. Çin ise ABD'den sonra, AB'nin iki numaralı ticaret ortağı haline gelmiştir. Çin ile en fazla ticaret yapan AB ülkeleri arasında Almanya, Hollanda, İngiltere, Fransa ve İtalya bulunmaktadır. Bu ülkeler, Çin ile AB arasındaki toplam ticaret hacminin yüzde 75'ini kontrol etmektedir.¹⁹⁸

Pekin hükümeti, Ekim 2003'te AB'ye yönelik politikasını açıklamıştır. Çin, AB ile Uzun Vadeli İstikrarlı ve Kapsamlı Ortaklık İlişkisi'ni oluşturmaya karar vermiştir. Amaç;

Karşılıklı güveni arttırmak, ortak noktalarda yoğunlaşmak ve farklı noktaları daha sonraki döneme bırakmak, siyasî ilişkiyi sağlıklı geliştirmek ve dünyanın barış ve istikrarını korumak,

Karşılıklı çıkarları korumak, eşit şartlarda müzakere yapmak, ekonomi-ticaret ilişkisini derinleştirmek ve birlikte gelişmek,

Karşılıklı tecrübeleri paylaşmak ve refaha kavuşmak, birbirinin eksikliğini tamamlamak ve kültürel ilişkileri geliştirmek,

BM'nin fonksiyonunu artırmak, uluslararası terörizme karşı savaşmak, fakirlik ile mücadele etmek ve çevreyi korumaktır.¹⁹⁹

Stratejik açıdan Çin ve Avrupa, son yıllarda uzay teknolojisini geliştirmek için aktif çaba harcamışlar ve büyük başarılar elde etmişlerdir. Uzay teknolojisindeki tekeli kırmak ve işbirliği yaparak bağımsız uzay teknolojisini geliştirmek, Çin-Avrupa uzay stratejisinin ortak ilkesi haline geldi. 2003 ve 2005 yıllarında, insanlı bir uzay mekiğini uzaya yollayarak, ABD ve Rusya'dan sonra uzaya insan gönderen üçüncü ülke olan Çin, 2020 yılı itibarıyla kızıl gezegen Mars'a bir uzay aracı göndermeyi planlamaktadır. Avrupa Uzay Dairesi ile Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, uydu teknolojileri konusunda araştırma yapacak bir eğitim merkezini Pekin Üniversitesi'nde açarak ilk adımı attılar. Çin ile AB'nin

¹⁹⁸ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Ejderha'yla Kucaklaşma: Çin-AB İlişkileri Kasım 2005

¹⁹⁹ NURANİYE Hidayet Ekrem, a.g.m.

anlaşması uyarınca uydu seyri, uydu teknolojileri, üretim ve pazarlaması ve eğitim sertifikasyonu konularında ortak çalışmalar yürüteceklerdir²⁰⁰.

ABD'nin Küresel Konumlama Sistemi (GPS) tekeline kırmayı amaçlayan Avrupa'nın ABD'ye yanıtı olan ve Avrupa'nın şimdiye dek giriştiği en iddialı, en pahalı ve en büyük uzay projesi "Galileo"nun ilk uydusu yeni yıl öncesinde uzaya fırlatıldı. Programa katılan ve AB üyesi olmayan 6 ülkeden biri olan Çin, AB ile işbirliği anlaşmasını imzalayan ilk ülke konumundadır. AB ile Çin'in, uzayda ABD ile rekabet edebilmek amacıyla oluşturduğu proje dört aşamada gerçekleştirilecek. "Galileo" programının işbirliği projelerine katılan Çin işletmeleri, Çin'de uzay bilimi ve teknolojisi ile uyduyla yol gösterme sektörünün belkemiği olma özelliğini taşıyor. Avrupa için Galileo projesi sadece bilimsel değil siyasi açıdan da büyük önem taşıyor. Çünkü Galileo sayesinde Avrupa ABD'ye bağımlı olmaktan kurtuluyor. Galileo'nun esas olarak siyasi bir proje olduğunu savunan uzmanlar, Galileo programına dahil olmasının Çin'in askeri ve sivil uydu teknolojilerini güçlendireceğini ve savunma sistemlerini de Galileo kalitesine çıkaracağına işaret etmektedirler. AB'nin Galileo projesini Pentagon kontrolündeki GPS filosuna alternatif yarattığı için savunduğu iddia edilmektedir. Gerçekten de, Çin'in AB ile yürüttüğü uzay çalışmaları ileride ABD'nin bu alandaki üstünlüğünü ortadan kaldıracak niteliktedir.

Çin artık AB'nin en büyük ticaret ortağı konumuna gelmiştir. Aynı zamanda Pekin, AB'nin Galileo Uydu Projesi'ne iştirak etmeye ve 200 milyon dolar mali destekte bulunmaya karar vermiştir. Çin'in son yıllarda uzaya yönelik yaptığı çalışmalar hız kazanmıştır. Çin, Ekim 2003'te uzaya mekik göndererek bu alanda teknolojiye sahip olduğunu kanıtlamıştır. Uzmanlar Çin'in bu çıkışıyla uzay yarışını hızlandırabileceğini belirtmişlerdir. Pentagon uzmanları, Pekin'in İngiltere'deki Surrey Üniversitesi ile birlikte teknolojik işbirliği yapmasına rağmen henüz ABD'nin uydu sistemine zarar veremeyeceğini ileri sürüyorsa da Çin, ABD'nin casus uydusuna karşı lazer silahına sahip olduğunu dile getirmektedir. Çin'in uzay çalışmaları doğal olarak Hindistan'ın bu alandaki çabalarını hızlandırmaktadır. Rusya ise işletme ve finans sorunlarının etkisi altında bu yarıştan vazgeçmiş bu nedenle Çin ile birlikte BM'ye uzay alanını

²⁰⁰ Gökçen OĞAN, ASAM, Şanghay İşbirliği Örgütü Ekonomide AB, Güvenlikte NATO'yu Hedefliyor, Ekim 2005,

barışçı kullanma teklifini sunmuştur. Çin'in AB ile oluşturmakta olduğu uzay çalışmaları ilerde ABD'nin bu alandaki üstünlüğünü ortadan kaldıracaktır.²⁰¹

Çin'e 15 yıldan bu yana silah ambargosu uygulanmaktadır. Pekin, AB'nin siyasi iyi niyet gösterisi çerçevesinde ambargoyu kaldırmasını istemektedir. AB Dış Politika Temsilcisi Solana, ambargoyu "haksız" bulunduğunu ancak sona erdirilmesi için bir garanti veremeyeceğini söylemektedir. Fransa ve Almanya ambargonun kalkmasından yana olsa da, diğer bazı birlik üyeleri bu konuda daha temkinli davranmaktadır. AB dönem başkanı Hollanda, birliğin silah ambargosunun kaldırılması için büyük çaba harcadığını, yasağın önümüzdeki yıl kaldırılacağını açıklamıştır. Ancak ABD'nin böyle bir adım atılırsa Avrupa ile savunma işbirliğini sınırlandıracağı tehdidinde bulunması, AB ülkelerinin silah ambargosunu kaldırmamasına sebep olmuştur.²⁰²

Çin-AB ilişkileri, Avrasya ve Asya-Pasifik bölgelerinin dengelerini değiştirebilir ve ABD'nin küresel politikasını zor duruma sokabilir. Ayrıca, Çin-AB ittifakının, büyük bir ekonomik ve siyasi bir faaliyetin merkezi haline gelmesi durumunda, dünyanın siyasî bloklara bölünmesi ve ABD'nin karşısında bir Çin-AB ittifakı bulması söz konusu olabilecektir.

Çin ile AB arasındaki ilişkilere genel olarak bakıldığında bunların ticaret ve insan hakları çerçevesinde iki çizgide geliştiği görülmektedir. Çin ve AB arasında ticaret konusunda işbirliği ve ortaklık ilişkileri gelişirken, insan hakları konusunda gerginlik yaşanmaktadır. Yaklaşık on yıldır süregelen AB-Çin arasındaki insan hakları diyalogu pek başarılı olamamıştır.²⁰³

4.2.11. Çin - Hindistan İlişkileri

ABD'nin Asya kıtasındaki çıkarları genellikle Hindistan aracılığıyla korunmaktadır. Fakat ABD'nin bölgede gerek ekonomik ve gerekse askeri

²⁰¹ NURANIYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Ejderha'yla Kucaklaşma: Çin-AB İlişkileri, Kasım 2005

²⁰² NURANIYE Hidayet Ekrem, a.g.m.

²⁰³ NURANIYE Hidayet Ekrem, a.g.m.

yönden yeterince etkili olduğu söylenemez. Buna karşın Çin'in son zamanlarda ciddi bir atağa geçtiği görülüyor. Çin ise ABD'nin dünya liderliği iddiasının karşısında bugünün en büyük tehlikesi olarak görülmektedir.

Hindistan nüfus yönünden dünyanın ikinci ülkesi olduğundan Asya'da ciddi bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Çin'le ise arası iyi değildir. Çin, Şangay İttifakı'ndan Hindistan tehdidine karşı da yararlanmak istemektedir. İşte bu hususlar Asya kıtasında oluşan dengelerin ana hatlarıdır. Bugünlerde ABD, Asya kıtasına askeri yönden de yerleşerek hem Hindistan'a bir destek gücü sağlamak hem de Çin tehdidini daha yakından izlemeye almak istiyor. Eğer bunu başarabilirse Çin'in arka taraflarına da askeri güç yerleştirmek suretiyle onu üçlü kısıpca almış olacağını düşünüyor. Fakat bunu yaparken doğrudan Çin tehdidini gündeme getirmesinin hesapları alt üst edeceğini biliyor. Eğer böyle bir şey yaparsa Çin de bir karşı atağa geçme hakkını elde etmiş olacak ve ABD'nin Asya'ya askeri yönden yerleşmesini önlemek için her yola başvuracaktır. İşte bu yüzden ABD "terör" bahanesini ve Afganistan'ın teröre destek verdiği iddiasını kullanmakta ve yine bu bahane ile Pakistan ve Özbekistan topraklarına askeri yönden yerleştirmektedir. Hatta bazı iddialar göre sözkonusu iki ülkenin topraklarına Türkiye'deki İncirlik üssüne benzer birer üs kurmayı amaçlamaktadır.

Eğer benzer şekilde Pakistan ve Özbekistan topraklarına üs kurabilirse Çin'i Asya'da arka taraftan Pakistan, Hindistan ve Özbekistan kanalıyla üçlü kısıpca alabileceğini planlamaktadır. Ancak aynı zamanda Şangay İttifakı'na üye olan Özbekistan'ın bu ittifaka girmesinin nedeni, Çin'den kaynaklanacak tehdidi bu yolla etkisiz hale getirme amacıdır. İkinci bir amaç ise Özbekistan'da yönetim açısından ciddi bir tehdit olarak görülen İslami oluşumlar karşısında bir işbirliği sağlamaktır²⁰⁴.

Bunun yanı sıra Rusya gibi Özbekistan da, Çin'le ilişkilerini ABD karşısında bir denge aracı olarak kullanmak ve böylece ABD'ye tümüyle mahkum hale düşmek istememektedir. Bu durumda ABD'ye kendi topraklarında üs kurma hakkını vermesi Çin'le arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyecektir.

²⁰⁴ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Düşmanlıktan Ortaklığa: Çin Hindistan İlişkileri, Temmuz 2006

ABD, Çin ve Sovyet tehlikesini dengelemek üzere Hindistan ile ilişkilerini geliştirmekte ve bu ülkeye yardımlarını artırmaktadır.

Beş milyar dolarlık hacme ulaşan ikili ticaret hacminin son dönemde yüzde 70 oranında arttığı gözlemlenmektedir. Çin 'in Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması Hint şirketlerine muazzam ihracat imkanı yaratmıştır. Öncelikle bilgisayar yazılımı, gıda ve ilaç endüstrileri Çin pazarına yönelmiştir.

Anlaşmazlık konuları arasında, 120 bin taraftarı ile birlikte Tibet'ten kaçan Dalay Lama'ya Hindistan'ın sığınma hakkı tanınması da bulunmaktadır. Hindistan Başbakanı Pekin'e varışında, iki ülkenin dünya nüfusunun üçte birini barındırdığını hatırlatarak sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Ortaklık imkanlarından daha iyi yararlanmaya gayret etmeliyiz. Bu sayede globalleşmenin sorunlarını daha iyi göğüsler ve Asya'da, barış, istikrar ve gelişmeye elverişli bir ortam yaratabiliriz"²⁰⁵.

Dünyanın en kalabalık nüfuslu iki ülkesi arasındaki ilişkilerin yeni çehresi Putin'in, 2 Aralık 2002 tarihine Çin'le, 3 Aralık 2002 tarihinde Hindistan'la, 4 Aralık 2002 tarihinde de Kırgızistan'la yaptığı anlaşmalar ve Çin, Rusya ve Hindistan gibi Asya'daki üç büyük ülkenin Irak konusunda ortak açıklamaları, Çin - Hindistan ilişkilerinin gidişatı hakkında neler olacağı hakkında fikir vermektedir. Aralık 2002'de Asya'nın üç büyük ülkesi Rusya, Çin ve Hindistan iki büyük anlaşmaya imza atmıştır. 3 Aralık 2002 tarihinde Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de yapılan Rus-Hint anlaşması sırasında da Irak'a açık destek çıkmıştır.

2 Aralık 2002 tarihinde Rusya ile Çin arasında imzalanan anlaşmadan sonra 3 Aralık' 2002'de Rusya ve Hindistan arasında da ikinci bir anlaşma imzalanmıştır. Böylece, dünyanın ikinci büyük ordusuna sahip Rusya, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü Çin Halk Cumhuriyeti ve dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahip ülkesi Hindistan, ABD karşısında birleşmişlerdir²⁰⁶.

1962 Çin-Hindistan sınır savaşında Sovyetler Birliği tarafsız kaldığı halde ABD açıkça Hindistan'ı desteklemiştir. Bu dönemde; bölgenin bir diğer ülkesi

²⁰⁵ ADIBELLİ Barış,Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri,Stratejik Analiz,2008

²⁰⁶ DEMİRTEPE Turgut, USAK Stratejik Gündem, Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?, Haziran 2006

Pakistan, ABD ilişkilerinin duraklama dönemine girmesi üzerine Çin ve SSCB ile ilişkilerini düzeltme ve geliştirme yollarını aramaya başlamıştır. Hindistan 1996 yılında 150 mil menzilli olan ve 1000 kg.lık nükleer başlık takabilme özelliğine sahip ilk füze denemesini gerçekleştirmiştir²⁰⁷.

01 Ocak 1967'den önce nükleer silahlara sahip olan devletler olarak ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin olduğu ifade edilirlerken bu tarihten sonra hiçbir devlet Hindistan ve Pakistan gibi bu silahlara sahip olsalar bile nükleer silahlara sahip olan devletler kategorisinde değerlendirilmemekte, tam aksine bu anlaşmaya aykırı hareket eden devletler olarak dikkate alınmaktadır.

Bir Hindistan Başbakanı son kez bundan on yıl önce Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret etmiştir. Geçen süre içinde karşılıklı ilişkilere, rekabet ve güvensizlik ortamı hakim olmuştur. 22 Haziran 2003 tarihinde, Hindistan Başbakanı Atal Behari Vajpayee'nin başlattığı Çin ziyareti 6 gün sürmüştür. Söz konusu ziyaret son on yıldır Başbakanlık düzeyinde gerçekleştirilen ilk temas olması açısından bütün dünya tarafından ilgiyle izlemiştir. İkili ilişkilerin düzeltilmesi yönündeki beklentilerin büyük olduğu her iki ülke tarafından açıklanırken, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin de geliştirilmesi için çaba harcayacakları ifade edilmiştir.

Birleşik Amerika, Çin ve Rusya Avrasya'da güç ve nüfuz için üçlü oyunlarını oynarken Hindistan da nihai sonuçta önemli bir rol oynayabilecek yeni bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. On yıllarca hem Sovyetler Birliği'ne hem Rusya'ya bağlı kalmış olan Hindistan, dış politikasında yeni bir esneklik göstermekte, yeni ilişkiler peşinde koşmakta, ABD'nin şahsında da hevesli bir talipli bulmaktadır. Bir Amerikan-Hind ortaklığı, gerek Washington'un gerekse Yeni Delhi'nin jeostratejik ve ekonomik çıkarlarına çok iyi hizmet edebilir²⁰⁸.

Hindistan açısından sorun, ABD'ye mi yaklaşacağı yoksa Çin ve Rusya ile bir koalisyona mı gireceğidir. Çin, somut hiçbir şekilde Hindistan'a zarar veremez – Hindistan'ın nükleer silahlarını, aslında 1960'larda atom bombasını geliştiren Çin'e bir tepki olarak geliştirmiş olmasına rağmen. Öte yandan Rusya, Hindistan'ın kuzey sınırında problemler yaratabilir. Fakat coğrafya Hindistan'ı

²⁰⁷ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Düşmanlıktan Ortaklığa: Çin Hindistan İlişkileri, Temmuz 2006

²⁰⁸ Millî Gv. Akd., ABD, Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, HAK Yayınları, 2005

karada gerçek tehditlerden yalıtılmaktadır. Bu durum Hindistan'ı kendi stratejik önceliklerine karar vermede özgür kılmaktadır.

Hindistan, Birleşik Amerika ile artan ve dinamik ekonomik bağlara sahiptir. Fakat buna rağmen Hindistan'ın Rusya ve Çin ile gevşek bir koalisyona girmeyi tercih etmesi için yine de nedenleri vardır. Washington, Moskova'ya diplomatik girişimlerine devam ederken, Rusya ve Çin'in yakın çıkarları, ittifak oluşturmalarını potansiyel mantıki gelişme yapmaktadır.

Rusya ve Çin, Hindistan'ı da bu ittifaka katılmaya davet edecek olurlarsa, bu üç büyük güç birlikte Avrasya'ya egemen olurlar. Üstelik, her bir devlet, karada yeterince güvende olacağından, dikkatini pahalı ve zor bir iş olan bölgesel ve hatta küresel ölçekte faal olabilecek bir "açık deniz" donanması inşa etmeye yöneltebilir. Sürdürülebildiği takdirde bu koalisyon, toplamda ABD'ye meydan okuyabilecek gerçek bir süper gücün askeri kapasitesini oluşturabilir²⁰⁹.

Açıktır ki ABD bu ihtimalin farkındadır. ABD, giderek yoğun bir biçimde Hindistan'la bir ilişkinin peşindedir ve şimdiye kadar da terslenmemiştir. 1990'ların ortalarından beri Amerikan yetkilileri, Hindistan'la ilişkileri geliştirmenin Güney Asya'da güvenliği korumanın önemli bir unsuru olduğunu söylemektedirler.

Hindistan'ın ABD ile daha kuvvetli ilişkiler düşünme nedenleri arasında bu ülkenin Çin ile geleneksel düşmanlığı da vardır. Yeni Delhi'yi 1970'lerin başında Moskova'ya yakınlaştıran olaylar da (1971'deki Hindistan-Pakistan Savaşı'nda ABD'nin Pakistan'a destek vermesi ve eski Başkan Richard Nixon'ın Çin'e diplomatik girişimleri) artık bölge siyasi gündemine hakim değildir. Rusya, Cumhurbaşkanı Vladimir Putin yönetiminde bile, Sovyetler Birliği'nden kat be kat daha az güvenilir bir ülkedir ve açıkçası üzerine bir dış politika bina etmek için zayıf bir direktir. Moskova, silah alması için Hindistan'a kredi veremez. Hindistan'ın ihtiyacı olan teknolojiye sahip değildir. Ve de en önemlisi,

²⁰⁹ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Düşmanlıktan Ortaklığa: Çin Hindistan İlişkileri, Temmuz 2006

Hindistan'ın davalarının uluslararası alanda bayraktarlığını yapacak siyasi ağırlığı yoktur²¹⁰.

Çin ile Hindistan, 1962'de Himalayalar'da kısa ama önemli bir savaş yaptılar. Hindistan, Çin'in buradaki niyetlerinden hep kaygı duymuştur. Fakat yüksek dağlarda uzun bir saldırı yürütmek gerçekten pratik değildir. Yüksek yoğunluklu bir çatışmada büyük sayıda asker kullanmak (ve özellikle Hindistan toprakları içlerine ilerledikçe bu birlikleri lojistik olarak desteklemek), Çinlilerin gerçekleştirme ihtimali büyük olan bir durum değildir.

Hindistan'ın Çin'e saldırması da aynı ölçüde ihtimal dışı olduğundan, küçük dalaşmalar ve küçük çaplı sınır tecavüzleri ötesinde büyük operasyonlar olabileceğini düşünmek zordur. Bu nedenledir ki Çin'in Hindistan'a en büyük tehdidi, Hindistan'ı tehdit edebilecek başka güçleri, özellikle Pakistan'ı desteklemektir. Bu noktada bile dinamik değişmiştir. Geçmişte Pakistan, Hindistan'ı iki cephede tehdit emiştir. Eski Doğu Pakistan'dan bağımsız Bangladeş'in doğmasına yol açan 1970 savaşından sonra o tehdit de yok olmuştur²¹¹.

Hindistan'ın Pakistan'dan gelecek bir kara saldırısı tehdidiyle baş edebileceğine dair çok az kuşku vardır. Ve her iki tarafta da bir nükleer silah kapasitesinin oluşması, çok istikrarlı olmasa da bir caydırıcılık anlayışı yaratmış görünmektedir.

Eskiden Pakistan'a Amerikan desteği temel nitelikteydi. Ancak Pakistan yönetiminin giderek İslamcılaştırması ve Çin'e yaklaşmasına paralel olarak Amerikan-Pakistan ilişkileri de kötüleşmiştir. Hindistan, ABD-Pakistan ilişkilerinin kötüleşmesini hızlandırmak için her şeyi yapmak ister. Ancak Hindistan açısından bu durum, kendisinin herhangi bir eylemde bulunmasını gerektirmeyebilir. ABD ve Pakistan'ın yolları her halükarda ayrılmaktadır.

Hindistan'da çok önemli bir iç gerçek de söz konusudur. Bu ülke, kıtlığın yaygın olduğu zamanlardan bu yana dramatik biçimde gelişmiştir. Bangalore, Amerikan şirketleriyle yakın bağları olan büyük bir küresel high-tech merkezi

²¹⁰ CAŞIN Mesut Hakkı, ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri, SAREM, 2003

²¹¹ Millî Gv. Akd., ABD, Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, HAK Yayınları, 2005

haline geldi. Otuz yıl önce, Sovyet tarzı yoğun devlet kontrolleri ve projelerine dayanan Hint ekonomisiyle Amerikan ekonomisi arasında çok az sinerji vardı. Bugün ise önemli bir sinerji var. Hintliler, Rusya veya Çin'de daha avantajlı ekonomik ve teknolojik ilişkiler bulamazlar. ABD ile bu avantajları kesinlikle buluyorlar. Bu görece güvenliği düşününce, Hindistan'ın bir donanma gücü kurmada epey mesafe almış olması sürpriz değil. Hindistan gibi bir Avrasya gücünün önce kıyı sularını kontrol edecek bir donanma oluşturmaya çalışması, daha sonra eğer mümkünse o donanma gücünü tüm yakın bölgeye (ki bu örnekte Hint Okyanusu civarını kapsar) yansıtması doğaldır.

Hindistan bugün için Hint Okyanusu havzasında Avustralya'yı bile geride bırakan en büyük deniz gücüdür. Ve Hint donanmasının artan gücü, bu ülkeye Hint Okyanusu'na hakim olma imkanı (Amerikan donanmasının varlığı bir yana bırakılırsa) verir.

Hindistan donanması, Amerikan donanmasına bir tehdit oluşturmamaktadır; epey bir süre de oluşturmayacaktır. Bu durum devam ettiği o sürece de Hindistan'ın Hint Okyanusu'na egemen olma kapasitesi, yalnızca Amerika'nın göz yumması ile mümkün olacaktır. Ve Basra Körfezi'ndeki Amerikan çıkarları düşünülünce, ihtiyacı olan deniz yollarını güvende tutmak için ABD'nin Hint donanmasına güvenmesi ihtimal dışıdır. Kuşkusuz ABD Basra Körfezi'nden çekilmeyecektir.

Diğer yandan, Hürmüz Körfezi ile Malakka Körfezi açık olduğu sürece ABD'nin Basra Körfezi havzasında minimum çıkarı vardır. Afrika ve Güneydoğu Asya'nın doğu kıyısı (Tayland da dahil olmak üzere), ABD açısından sınırlı bir stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle, Amerikan donanmasının Hürmüz ve Malakka Körfezleri'ndeki çıkarlarını korumak için Hint Okyanusu'nda varlığını sürdürdüğü ve bu amaçlar çerçevesinde Hindistan'dan işbirliği gördüğü olası bir Hint-Amerikan işbirliği öngörmek mümkündür. Buna karşılık ABD, Hindistan önderliğinde ve donanmasının desteğinde bir Hint Okyanusu ticaret blokunun doğuşuna direnmeyebilir²¹².

²¹² Millî Güvenlik Konseyi, ABD, Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, HAK Yayınları, 2005

Uzun dönemde ise, Amerikan donanmasına Hint Okyanusu'nda meydan okuyabilecek bir kuvveti yaratabileceği için böyle bir düzenleme ABD'nin başını ağrıtabilir. Ancak bu meydan okuma kaçınılmaz olarak doğacaktır. Bu arada ABD'nin Hindistan'a Hint Okyanusu'nda doğal egemenliğini daha çabukça verme yeteneği ise ABD'ye büyük güç niteliğinde bir müttefik kazandırır -ya da en azından Yeni Delhi'yi Moskova-Pekin mihverinden uzak tutar. Rusya ve Çin'in resmen bir ittifak oluşturması durumunda, Hindistan ile güçlü bir ittifak, Rus-Çin gücünü dengeleme ve Avrasya'da nüfuz açısından muazzam bir kazanç olur²¹³.

Yakın gelecekte ABD ile Hindistan arasında daha hızlı bir diplomatik trafik bekleyebiliriz. Şimdiye kadar bu buluşmalar az önem taşımıştır. Bu sefer ise, Avrasya'da büyük bir jeopolitik ittifakın temelini atıyor olabilirler.

Birleşik Amerika, Çin ve Rusya, Avrasya'da güç ve nüfuz için üçlü oyunlarını oynarken Hindistan da nihai sonuçta önemli bir rol oynayabilecek yeni bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. On yıllarca hem Sovyetler Birliği'ne hem Rusya'ya bağlı kalmış olan Hindistan, dış politikasında yeni bir esneklik göstermekte, yeni ilişkiler peşinde koşmaktadır. Bir Amerikan-Hint ortaklığı, gerek Washington'un gerekse Yeni Delhi'nin jeostratejik ve ekonomik çıkarlarına çok iyi hizmet edebilir.

4.2.12. Çin İçin Orta Asya Bölgesinin Jeopolitik Önemi

Çin, ekonomik kalkınma , ülke güvenliği ve 21. yüzyılda süper güç olma yolundaki büyük Stratejisini gerçekleştirmek için kendisinin de içinde bulunduğu ve aktif bir rol oynayabileceği NATO ve ASEAN gibi örgütlere rakip olan Şangay İşbirliği Örgütüne ihtiyaç duymaktadır²¹⁴.

²¹³ SANDIKLI Atilla, Küresel Strateji ve Uluslar arası Güvenlik, HAK Yayınları, 2006

²¹⁴ BAO Qiao, "Orta Asya Cumhuriyetleri". Stratejik Analiz s. 15

Şangay İşbirliği Örgütünün kuruluşunda günümüze kadar olan sürede yapılan toplantılarda, özellikle Çin'in arzu ettiği stratejik konuların gündeme geldiği ve bu noktalarda karara varıldığı ve Şangay Örgütünün Çin'in istediği stratejide ilerlediği kolayca gözükmemektedir. Şöyle ki ;

Şangay Örgütünün beşinci liderler toplantısından önceki zirvelerde Şangay İşbirliği Örgütünde Çin ile hudut olmayan Orta Aya Cumhuriyetlerinden Özbekistan ve Türkmenistan Çin ile sınırı olan bölgelerin güvenlik alanı oluşturmadıkları için toplantılarda yer almıyordu. Ancak Çin Devlet Başkanı Jiang zemin , Özbek ve Türkmen liderleriyle görüşerek bu iki ülkenin örgüte katılmalarını arzu ettiğini söylemiştir. Özbekistan ise sonradan katılmıştır.

Bölgede etnik bölücülük, radikal dincilik , terörizm, silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı gibi eylemlere ortak hareket edeceklerdir. Aynı zamanda Çin , örgütte yer alan Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile sınır ötesi suç işleme ve suçluların geri iadesi antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmanın Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerine karşı olduğu açıktır.

Çin ilk iki zirvede sınır güvenliği konusunda bir takım antlaşmaları kabul ettirmeyi hedeflemiş üçüncü ve dördüncü zirvelerde hedefi ise ekonomik işbirliği, etnik bölücülük ve radikal dinci faaliyetlerin önlenmesi olmuştur. Beşinci zirvede ise konuyu genişleterek ekonomik, güvenlik ulaşım ve iletişim alanlarındaki işbirliğini daha da derinleştirerek Şangay Beşlisini bir Örgüt haline getirmeyi hedeflemiştir²¹⁵.

Çin açısından diğer önemli bir nokta ise ABD ve NATO'nun hegemonyasına dolayısıyla da tek kutuplu dünya düzenine karşı çok kutuplu bir dünya düzeninin benimsenmesidir. Bölgesel bir güvenlik açısından "birleşik" bir güvenlik yapısına giden strateji izlenmiştir.

RF'nun tekrar bölge üzerinde hegemonya kurmasını istememektedir.

Çin gelişen sanayisini ve %8-9'luk büyüme hızını devam ettirebilmek için Orta Asya enerji kaynaklarına şiddetle ihtiyacı vardır.

²¹⁵ CAŞIN Mesut Hakkı,ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri,SAREM,2003

Çin, Rusya ile 1997 tarihinde “çok kutuplu bir dünya ve yeni bir uluslar arası düzen” isteyen bildiriye imzaladıktan sonra Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanlarını da aralarına alarak uzunluğu 7 bin 300 kilometre olan bir ortak sınır için güvenlik anlaşması imzalamışlardır. İki tarafında da asker ve silah indirimine gidilecek olan bu sınırın 4 bin 300 kilometresi Rusya ile Çin arasındadır. Kalan 3 bin kilometresi ise Çin’in Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’la olan sınırı Doğu Türkistan (Çin’in Sincan eyaleti)’dadır. Görünen o ki, Çin bu antlaşmayla Uygur ayaklanmasını kontrol altında tutmayı amaçlamaktadır.²¹⁶

Kazakistan petrolleriyle orta ve uzun vadede ilgilenmektedir. Kazakistan ile Doğu Türkistan boru hattı projesi için anlaşmış ve Çin denizine kadar petrolü taşımayı düşünmektedir. Ekonomik olmaktan uzak bu yatırımı, daha çok siyasi amaçlı olarak istemektedir.

Ayrıca Sovyet Rusya’sının dağılmasından sonra özgürlüklerine kavuşan Türk kökenli cumhuriyetlerin birleşerek her konuda Türk birliği oluşturma çabalarına Rusya ile birlikte devamlı engel olma çabası içinde olacaktır. Sınırları içinde olan Doğu Türkistan’ın (Çin’in Sincan eyaleti) özgürlük hareketlerine set çekecektir.

Bölgenin jeostratejik konumu da oldukça önemlidir. Bölge Rusya ve Çin gibi iki büyük güç arasında bir tampon bölge oluşturmaktadır. Kuzey Kafkasya ve Çin-Afganistan arasında olması, bölgeyi bütün mal ve insan hareketleri (uyuşturucu ve silah kaçakçılığı dahil) için transit bir geçit haline getirmektedir. İran ve Türkçe konuşan ülkeler (Azerbaycan) arasında bulunması ise, bölgeyi iki farklı dil ve kültür grubunun etkisinin olduğu bir bölge konumuna getirmektedir. Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Türkmenistan ve Özbekistan’da Türk unsurlar; Tacikistan’da ise Fars unsurlar ağırlıklı yer tutmaktadır.²¹⁷

²¹⁶ GÖĞÜŞ Zeynep. Tanrı Dağının Eteklerinden adlı makale, Sabah, 28 Nisan 1997

²¹⁷ DELİCE Güven, Orta Asya Ülkeleri ve Bölgesel İşbirliği Girişimleri, Stratejik Analiz, Ocak 2005

4.2.13. Çin - Rusya İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin anti-komünist politikası, 1 Ekim 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti ile SSCB arasında işbirliğinin gelişmesine neden olmuştur. İki ülke arasında oluşturulan Savunma Paketi 1950-1961 yılları arasında devam etmiştir²¹⁸.

1950'lerde Çin ve Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir komünist blok oluşturmuşlardır. Ancak, 1950'lerin sonlarında özellikle ortak sınır sorunu nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başladı. 1959'da iki ülke arasında yükselmeye başlayan gerilim, 1969'da ortaya çıkan sınır çatışması ile doruğa ulaştı. Japon Denizi'ne dökülen Ussuri nehri üzerindeki 175 kilometrekare büyüklüğündeki "Büyük Ussuri" adası, 1969'da iki ülke arasında çatışmaya neden oldu. Çin-SSCB geriliminden dolayı, 1965-1985 yılları arasında SSCB, Orta Asya, Sibiry ve Uzak Doğu'da bulunan Sovyet askerlerinin sayısını 170 binden 500 bine çıkardı. Ayrıca nükleer füze ve uçaklar içeren Pasifik donanmasını bölgede bulundurma kararı aldı. Ancak bu durum, SSCB'nin ekonomik çöküşünün nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Çin-Rusya arasındaki bu gerilimli durum, ABD ile Çin ilişkilerinin gelişmesine ve ABD'nin SSCB'ye karşı "Çin kartı"na kullanmaya başlamasına yol açtı.²¹⁹

1980'lerin başlarında Çin'in Bağımsız Dış Siyasetinin gelişmesi ve 1980'lerin sonlarında Gorbaçov'un Yeni Siyasi Düşüncesi iki devlet arasındaki ilişkilerin düzelmesine yardım etti. Çin-Sovyet/Rus ilişkilerinin evrimi değişken bir Kuzeydoğu Asya güvenlik ortamı içinde 1980'li yılların başlarındaki birbirinin muhasımı bir askeri mukabiliyetten bugün vücuda gelen ortaklığa kadar önemli bir gelişme teşkil etmiştir. 1989'da yaşanan Tiananmen olayından sonra, ABD ve Batı'nın Çin'e uyguladığı silah ambargosuna ve Çin'i yalnız bırakma politikasına karşı Pekin, Rusya ile yakınlaşmayı seçti. Sovyetler Birliği devlet başkanı Mihail Gorbaçov, 1989'da Pekin'e giderek ortak sınır sorununun çözümlenmesi ve silahsızlandırılma üzerine görüşmeleri başlattı. ABD ve Batı'nın kendisine yönelik politikalarından kurtulmak isteyen Çin de, Rusya

²¹⁸ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rus-Çin Sınır Sorunu Çözülüyor, Nisan 2006

²¹⁹ NURANİYE Hidayet Ekrem, a.g.m.

Federasyonu'na yakınlaşarak bir denge politikasına yöneldi ve ABD'ye karşı "Rus kartı"nı kullanmaya başladı.²²⁰

Orta Asya enerji kaynakları konusunda Rusya faktörü devreye girmektedir. Bu çerçevede Rus petrol/gaz dağıtım şebekesinin Orta Asya Cumhuriyetleri üzerindeki tekeli ekonomik baskısı, Çin'in enerji ihtiyacının karşılaması yönünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca ABD-Rus İttifakının "Hazar - Orta Asya – Sibiry" ekseninde genişlemesinden endişe eden Çin, Rusya ile Şanghay İşbirliği Teşkilatı çerçevesinde yakın ilişki içinde olmaya çalışmaktadır.²²¹

ABD Dışişleri Komisyonunun 1995 yılında hazırladığı bir raporda bu iki devlet arasındaki anlaşmazlıklar aşağıda olduğu gibi tespit edilmiştir.²²²

- Çin Halk Cumhuriyeti, bilhassa Asya'da, tüm komünist hareketin başına geçmeyi hedeflemektedir.
- İki ülke arasında ilerici ve ihtilalci metotlar ile taktik uygulamada tartışmalar vardır.
- Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ve Sovyet Rusya gibi büyük bir devlet olmak istemektedir.
- Sovyet Rusya, teknik gelişme konusunda yeterli mali yardımı yapmamaktadır.
- Sovyet Rusya, Çin'in Hindistan ile olan anlaşmazlığında destek vermemiştir.
- İki ülke arasında kültür farkından kaynaklanan manevi bir kopukluk bulunmaktadır.
- Sovyet Rusya, atom bombasının sırlarını vermemek konusunda Çin Halk Cumhuriyetine verdiği sözden ABD ile işbirliği yaparak dönmüştür.

²²⁰ KUCHİNS Andrew (Türkçesi: İbrahim Kiras), Çin-Rus Stratejik Ortaklığının Ortaya Çıkışı ve Avrasya Güvenliği, Çin-Rus ittifakının evrimi, Haziran 2002

²²¹ CAŞİN Mesut Hakkı, "Yeni Küresel Güç Adayı Çin'in Avrasya-Pasifik Ekseninde Enerji Politikalarında Rekabetçi Girişimleri", TASAM Yayınları, 2005, s.140-145.

²²² SÜKAN Özer, Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi-Kurulması-Gelişmesi, HAK yayınları s.113.

- Sovyet Rusya, iktidar olmanın seçikle mümkün olabileceğini ileri sürerek ihtilalci fikirleri önlemiştir.
- Dünyadaki birçok komünist partilerinde ikilik yaratan kişi ve grupları desteklemiş olan Sovyet Rusya, komünizm birliğine ihanet etmiştir.
- İki ülkenin komünist partileri, kuruluş, temel yapı ve ilkeleri bakımından birbirlerinden çok farklı olup, asla uyuşmazlar.
- Sovyet Rusya'nın, Çin Halk Cumhuriyeti'ne nazaran ekonomik bakımdan daha gelişmiş olması, Çin'in üzerinde siyasi ve sosyal bakımdan baskı yaratmakta olup, Çin buna karşı çıkmaktadır.
- Sovyet Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti, üçüncü dünya devletleri üzerindeki hegemonya kurma konusunda da rekabet halindedirler.
- İki ülke arasında, Türkistan'ın Sovyet tarafında kalan kısmı, İli bölgesi, Tuva eyaleti, Doğu Türkistan ve Mançurya bölgesi gibi araziden dolayı anlaşmazlık vardır.
- Bu bölgeler stratejik öneme haiz, kıymetli madenleri bünyesinde bulunduran yerlerdir. Bunların bazıları 1860 tarihinde baskı altında imzalanan antlaşma ile Çin tarafından terk edilmiştir.

Diğer yandan, ABD ile olan ilişkileri sürekli sürtüşme içinde olan Çin "Rusya Kartına" oynamaktadır. Tayvan sorunu ve ABD-Japonya arasında genişletilerek yenilenen "Güvenlik Antlaşması" Çin'i, Rusya ile daha yakın bir işbirliğine doğru yönlendirmektedir.²²³

Jiang Zemin 1994 yılında Rusya'yı ziyaret ettiğinde her iki ülkede 'yapıcı işbirliğini' güçlendirmekte kararlı olduklarını açıklamışlardır. 1995 yılında Çin Başbakanı Li Peng Moskova'yı ziyaret ettiğinde, Çin'de bir nükleer enerji santralini inşası da dahil olmak üzere sekiz metin imzalamıştır.

Rusya ve Çin, Şangay İşbirliği Örgütüyle ABD'nin Orta Asya'ya girişini sınırlarken, diğer dört Asya ülkesi, güvenlik ve istikrarı hukuksal temele dayandırmışlardır. Asya ve Pasifik bölgesindeki tüm ülkeler bilmektedir ki, Çin

²²³ DENKER Mehmet Sami, 2000'li yıllarda Asya-Pasifik Bölgesinin Güvenliği, Milliyet Yayınları, s.39

hesaba katılmadan Asya-Pasifik bölgesinde başarılı bir girişim başlatmak olanaklı değildir. Hatta sorunları da çözmek olanaklı değildir.²²⁴

Boris Yeltsin, 24 Nisan 1996'da Pekin'i resmen ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, ABD Başbakanı Clinton'un Tokyo'yu ziyaret ederek ABD-Japonya Güvenlik Ortak deklarasyonunun imzalanmasından sonra gerçekleşmiştir. Çin açısından Yeltsin'in ziyareti, ABD ve Japonya'yı deklarasyonu imzalamaktan vazgeçirmektir. Daha sonra ilan edildiği biçimiyle "21.nci yüz yılda Stratejik Ortaklığı" geliştirmeyi amaçlayan Çin-Rusya Deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyona göre, her iki ülkede stratejik nükleer füze saldırısı karşısında birbirlerini hedef yapmamaya, birbirine karşı, ilk saldıran ülke olmayacaklarına dair söz vermişlerdir.

Rusya, Çin Halk Cumhuriyetini Çin'i temsil eden yasal bir hükümet olarak yeniden onaylarken, Tayvan Çin topraklarının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar Rusya "Tek Çin" ilkesini benimsemiş olsa da Rusya'nın Tayvan ile ticareti giderek artan bir şekilde gelişmektedir. Öte yandan Tayvan 1993 yılında Moskova'da bir temsilcilik açarken, 1995 Ağustos ayında Rusya da Tayvan'da bir temsilcilik açmıştır.²²⁵

Çin için, Rusya ile ilişkiler, uygun bir dış çevrenin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Temel amacı ise Kuzeyden gelecek potansiyel tehditleri ortadan kaldırmak, muhtemel bir siyasi ve askeri çatışmayı önlemektir. 1990 başlarında, Çinli liderler, Rus emperyalizmi ya da militarizmi konusunda kaygılıydılar. ABD-Rus ilişkilerinde kısa süre yaşanan balayından bile endişelenmişler, Moskova'nın ABD'nin küçük ortağı olacağı korkusuna kapılmışlardır. Şu anda Çin, gelecekte, Kuzeyden kendisine yönelecek muhtemel bir saldırı ihtimalinin ortadan kalkmasından tatmin olmuş gözükmektedir. Rusya ile stratejik ortaklığın temeli, oluşan bu uygun çevrenin devamlılığını sağlamaktır.

Ortaklık, Rusya'nın Çin karşıtı bir ittifaka katılmamasını sağlamaktadır. Çin ile Batı arasındaki gelecekteki ilişkiler, her ne yönde gelişirse gelişsin, Çin'in

²²⁴ DENKER Mehmet Sami, a.g.e., s..40-46

²²⁵ KUCHİNS Andrew (Türkçesi: İbrahim Kiras), Çin-Rus Stratejik Ortaklığının Ortaya Çıkışı Ve Avrasya Güvenliği,Çin-Rus İttifakının Evrimi, Haziran 2002

yalnız bırakılması söz konusu olsa da, Rusya kartı, Çin için bir emniyet teşkil etmektedir.²²⁶

Açık biçimde, Rusya'daki yeni sorunlar, ya da en kötüsü ülkenin baş aşağı olması, Çin için yeniden bir tehlike arz eder. Rusya'daki federal hükümeti desteklemek için Çin, diğer Rus bölgeleriyle, örneğin Saka Bölgesi gibi, bireysel ilişkilere girmemektedir. Çin Rusya'daki istikrarla ilgilenirken, Rusya'nın da önemli ölçüde güçlenmesini de istememektedir. Çin Rusya'yı ne Kuzey-Doğu Asya'da Çin-ABD-Japonya üçgeni içinde, ne de Kore üzerinde yapılan dört taraflı, Çin-ABD ve her iki Kore, görüşmelerinde görmek istememektedir.

Her ne kadar Çin liderleri, Rus gücünden arta kalan parçalar üzerinde oynamayı öğrenmiş olsalar da, uluslar arası ilişkiler sistemi içerisinde Rusya'nın bir kutup olabileceği düşüncesine tam olarak inanmış gözükmemektedir. Pekin, Rusya'nın kimin (Avrupa ya da ABD) küçük parçası olacağını yakından izlemekte ve onu kendisine doğru çekmeye çalışmaktadır.²²⁷

Sovyetler Birliği ve Rusya'nın son zamanlarda büyük ölçüde zayıflayan iktisadi ve askeri rolünün çöküşü 1990'larda Birleşik Devletler'i tek küresel güç haline getirdi. Çin ve Rusya -Bush yönetimi döneminde ortaya atılan ve daha sonra Clinton döneminde yumuşatılan- "Yeni Dünya Düzeni" fikrinin küstah ve mütehakkim bir Amerika'nın egemenliği altındaki bir tek kutuplu dünya tasavvurunun kibar ifadesi olduğu endişesini paylaşıyorlardı. Ağustos 1991'de, Sovyetler Birliği dağıldı. 27 Aralık'ta Çin ve Rusya arasında görüşme tutanağının imzalanmasıyla Çin ile eski Sovyetler Birliği arasındaki diplomatik ilişki sorunu çözüldü.²²⁸

Sovyetler birliğinin dağılmasıyla Batıya yönelen Rusya, Batıyla yaşadığı erken hayal kırıklığının ardından, 1993 yılından itibaren dış siyaseti Avrasya'ya yöneldi ve bu yönelim Yevgeni Primakov'un Ocak 1996'da Dışişleri Bakanı olmasıyla hız kazandırarak Çin ile bağların kuvvetlendirilmesine neden oldu.²²⁹

²²⁶ DENKER Mehmet Sami, a.g.e., s.47

²²⁷ DENKER Mehmet Sami, a.g.e., s.50

²²⁸ KUCHİNS Andrew, a.g.m., s.22

²²⁹ KUCHİNS Andrew, a.g.m., s.22

1994'de iki ülke arasında "Nükleer Füzeleri Birbirlerine Karşı Hedef Yapmama" ve "Nükleer Gücü İlk Kullanan Ülke Olmama" üzerine iki anlaşma imzalandı. Söz konusu anlaşmalarda, Çin-Rusya stratejik ortaklığının müttefiklik ilişkisi olmadığı ve askeri yönünün bulunmadığı, sadece iki ülke arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olduğu vurgulanmıştır. Anlaşmada, iki ülkenin ortak çıkarları çerçevesinde uluslararası ilişkilerde ortak hareket edileceğinin ve dünya barışına katkıda bulunulacağına vurgulanması, ABD'nin uluslararası alanda tek başına hareket etmesini kısıtlamak niyetinde olduklarını göstermiştir.²³⁰

Devlet Başkanları Boris Yeltsin ile Jiang Zemin arasındaki Nisan 1996 zirvesinden çıkan bir ortak açıklamayla, Çin ve Rusya bir "stratejik ortaklık" teşkili konusunda anlaşmış olduklarını duyuruyorlardı. Stratejik ortaklığın neyi kapsadığı Nisan 1997'den itibaren ayrıntılı ve belirgin bir şekilde açıklanmaya başlandı. Yeni ortaya çıkan Çin-Rus stratejik ortaklığı güvenlik endişesinden ziyade siyasi anlam taşıyordu.²³¹

Çin ve Rusya arasındaki stratejik işbirliği mekanizması Şubat 2005'te hayata geçirilmiştir. Bu mekanizma iki ülkeye her tür konuyu müzakere etme imkanı sağlamakta ve karşılıklı güveni artırmaktadır. Rusya'nın Orta Asya'da uyguladığı politikaların başarısızlığı değerlendirildiğinde bu ülkenin Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşması ve bu yakınlaşma arzusunun gündemde tutması beklenmektedir. AB'nin doğuya genişlemesi ve renkli devrimin patlak vermesi ile stratejik çevresi giderek güvensiz hale gelen Rusya, bölgenin güvenliği ve istikrarı için Çin ile işbirliğini ilerletmektedir. Rusya'da yaşanan "Çin tehdidi"nin giderilmesi için de Pekin, Moskova ile ilişkilerine önem vermektedir. Çin açısından ise bölgenin güvenliği ile enerjiyi elde etmek için uygun fırsat yaratılmış olacaktır.²³²

²³⁰ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rus-Çin Sınır Sorunu Çözülüyor, Nisan 2006

²³¹ KUCHİNS Andrew (Türkçesi: İbrahim Kiras), Çin-Rus Stratejik Ortaklığının Ortaya Çıkışı Ve Avrasya Güvenliği, Çin-Rus İttifakının Evrimi, Haziran 2002

²³² NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 'Şangay' Güç Kazanıyor, Kasım 2005

Çok sayıda stratejik, siyasî ve iktisadî faktör Çin'i ve Rusya'yı aralarındaki ilişkileri geliştirmeye yöneltmiştir. Rusya ve Çin'i aralarındaki bağı sıkılaştırmaya yöneltten ulusal çıkarlar şu şekildedir:

Her iki ülke, ABD'nin dünyada tek söz sahibi olmasından, NATO ittifakının yayılmasından kaygı duymakta, ABD'nin bütün dünyada “demokrasiyi yayma” politikasından rahatsızlık duymaktadırlar. Ancak, ne Çin ne de Rusya tek başına ABD'ye karşı koyabilecek güçte değildir. Diğer taraftan her iki ülkede, ABD'yi Orta Asya'dan uzaklaştırmak istemektedir. Ek olarak Moskova için Çeçenistan, Pekin için de Tayvan sorunu, ABD'nin uzak tutulması gereken hassas meselelerdir²³³.

Sibirya ve Rusya'nın Uzak Doğusu petrol, gaz ve hidroelektrik üretimi için zengin bir potansiyele sahiptir. Petrol çıkarma için temel teçhizat ve nakliye altyapısına ihtiyaç var ve halihazırda Çin ve Rus hükümetleri Rusya'nın enerji ihracatının geliştirilmesi için uzun vadeli planlar hazırlamaktadırlar. Diğer yandan, Rusya doğal nüfuz alanı olarak gördüğü Orta Asya ülkeleriyle Çin arasındaki enerji bağlantısının gelişmesi konusunda oldukça isteklidir. Çok önemli potansiyel bir enerji tüketicisi olarak Çin, Rusya ile Orta Asya'daki enerji üreticileri -özellikle Kazakistan- arasındaki rekabet üzerinde kayda değer bir baskı aracına sahip olacaktır.²³⁴

Rusya ile Çin, Orta Asya'da karşılıklı olarak radikal İslami grupların ve milliyetçi ayrılıkçı grupların daha büyük siyasi güç elde etmelerini engelleme konusunda müşterek çıkarlara sahiptirler.²³⁵

Çin ve Rusya arasındaki ilişkiler son yıllarda büyük ölçüde gelişmiştir. Daha önce sınır uyuşmazlıkları ve diğer sorunlar nedeniyle bozuk olan ilişkiler düzelmekle kalmadı, iki ülke arasında yeni ticaret anlaşmaları imzalanmış, silahlı kuvvetleri ortak manevralara başlamıştır.

²³³ EROL Mehmet Seyfettin - KAMALOV İlyas , Rusya-Çin: Mişka ve Dragonun “Enerjik Aşkı, 2006

²³⁴ KUCHİNS Andrew (Türkçesi: İbrahim Kiras), Çin-Rus Stratejik Ortaklığının Ortaya Çıkışı Ve Avrasya Güvenliği,Çin-Rus İttifakının Evrimi, Haziran 2002

²³⁵ KUCHİNS Andrew a.g.m.

Sibirya ve Rusya'nın Uzak Doğusu petrol, gaz ve hidroelektrik üretimi için zengin bir potansiyele sahiptir. Petrol çıkarma için temel teçhizat ve nakliye altyapısına ihtiyaç var ve halihazırda Çin ve Rus hükümetleri Rusya'nın enerji ihracatının geliştirilmesi için uzun vadeli planlar hazırlamaktadırlar. Diğer yandan, Rusya doğal nüfuz alanı olarak gördüğü Orta Asya ülkeleriyle Çin arasındaki enerji bağlantısının gelişmesi konusunda oldukça istekli. Çok önemli potansiyel bir enerji tüketicisi olarak Çin, Rusya ile Orta Asya'daki enerji üreticileri -özellikle Kazakistan- arasındaki rekabet üzerinde kayda değer bir baskı aracına sahip olacaktır.²³⁶

Çin'in hedefi kısa vadede ekonomisini güçlendirmek, orta vadede özellikle enerji kaynaklarını ve stratejik bakımdan önemli olan Güneydoğu Asya'daki çıkarlarını korumak ve Tayvan'ı Çin toprakları içine almaktır. Uzun vadedeki hedefi ise 21. yüzyılın askeri ve ekonomik güce dayalı süper gücü olmaktır. Bu stratejisi ile Çin ayrıca, batıya doğru gelişmek, komşusu Orta Asya bölgesinde nüfuz sahibi olmak, Kafkasya ve Türkiye yoluyla Avrupa ile karadan irtibat sağlamak amacındadır. Çin stratejisinin ana hedefi ülkenin doğusu ve güneyi ile ilgilidir. Ancak Çin'in bu amaca ulaşması için kuzeyini emniyete alması gerekmektedir. Rusya ile ilişkilerinin düzelmesi, Çin'i kuzey sınır bölgesini askerden arındırmaya ve Tayvan ile Güneydoğu Asya'ya daha fazla dikkat odaklamasına imkan vermektedir. Bu nedenle Rusya ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir.

Rusya ile Çin'in siyasi bağlamda bir başka ortak yanı ise, Japonya ile sınır sorunudur. Japonya'nın askerini gücünün Çin-Rusya ilişkisini dengeleyecek şekilde güçlendirilmesi düşüncesi iki ülke ilişkilerinin gelişmesini sağlayan diğer faktörlerden biridir. Bu konuda Moskova ile Pekin, ara sıra Japonya'nın bütün komşularıyla sınır sorunu yaşadığına dair ortak beyanlarda bulunmaktan çekinmemektedir. Çin kuzey sınırını güvenlik altına almaya çalışmaktadır. Aynı şekilde Rusya da, batıya elindeki seçeneklerin fazla olduğu mesajını vermeye çalışmaktadır²³⁷.

²³⁶ KUCHİNS Andrew, a.g.m.

²³⁷ KUCHİNS Andrew, a.g.m.

Rusya ile Çin, Orta Asya'da karşılıklı olarak radikal İslami grupların ve milliyetçi ayrılıkçı grupların daha büyük siyasi güç elde etmelerini engelleme konusunda müşterek çıkarlara sahiptirler.

Yukarıda sözü edilen yönelimler ve problemler Çin ve Rusya'yı birbirine yaklaştırmaktadır. Çin ve Rusya arasındaki ilişkiler son yıllarda büyük ölçüde gelişmiştir. Daha önce sınır uyuşmazlıkları ve diğer sorunlar nedeniyle bozuk olan ilişkiler düzelmekle kalmadı, iki ülke arasında yeni ticaret anlaşmaları imzalanmış, silahlı kuvvetleri ortak manevralara başlamıştır.

21. yüzyılda süper güç olmaya yönelen Çin, zorunlu da olsa kuzey komşusu Rusya ile stratejik ortaklık kurmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda iki ülke birbirine egemenlik ve toprak bütünlüğü konusunda destek vermekte ve yüzyılımızda yeni bir düzenin kurulması sürecini hızlandırmaya çaba göstermektedirler. Rusya, Çin'in Tayvan'la birleşme davasını desteklemekte, Çin de Çeçenistan sorununu Rusya'nın iç ilişkisi olarak nitelendirmektedir. Ne var ki iki ülke Irak'ın işgali, İran ve Kuzey Kore sorunlarında Batı ve ABD'ye karşı ayrı kutupta yer almaktadırlar.

İki ülke arasında son yıllarda sürekli yoğunlaşan ticaret, ekonomik işbirliği, enerji, güvenlik ve kültür konularında yaklaşık iki yüzden fazla anlaşma yapılmıştır. 2005 yılında Çin ve Rusya arasında gerçekleştirilen ticaret hacmi bir önceki yıla oranla yüzde 30 artarak, 29.1 milyar Amerikan dolarına ulaşmış bulunmaktadır.²³⁸

Ayrıca İki ülke arasında tarihten kalan sınır sorunu bulunuyordu. Çin-Rusya sınırıyla ilgili anlaşmalar temelinde ve genel kabul gören uluslararası kurallara göre, eşit istişare ve karşılıklı anlayış ve birbirine taviz verme ruhu altında, yıllar süren görüşmelerden sonra iki ülke arasındaki sınırın yüzde 97'si çizilmiştir. Çin-Rusya sınır hattının uzunluğu yaklaşık 4370 kilometreyi bulmuştur. Şu an Çin-Rusya sınırının doğusundaki Tarabarov ve Bolshoi Ussurivski adaları ve Abagaitui bölgelerinin sınır hatları henüz belirlenmemiş

²³⁸ EROL Mehmet Seyfettin - KAMALOV İlyas , Rusya-Çin: Mişka ve Dragonun "Enerjik Aşkı, Haziran 2006

durumda ancak iki taraf adalet, eşitlik, karşılıklı anlayış ve birbirine taviz verme ilkesi doğrultusunda geri kalan sınır sorununu çözmeye çalışmaktadırlar.²³⁹

Enerji alanında ise üst üste gerçekleştirdiği atılımlarla ön plana çıkan Rusya, devreye koyduğu projelerin gerçekleşmesi durumunda ekonomik ve siyasi alanda dünyayı saran Çin'i, önemli oranda Rusya'ya bağımlı hale getirmek istemektedirler. Rusya ile Çin'in yılda 80 milyar metreküpe varacak iki ayrı doğalgaz boru hattının kurulmasına ilişkin Pekin'de imzaladıkları anlaşmanın, Moskova'dan gaz isteyen Japonya'yı da harekete geçireceği ifade edilmektedir. Gözlemciler, özellikle doğalgaz ihracatında Avrupa'nın baş tedarikçisi olan Rusya'nın, gelecekte enerji açığının en yoğun yaşanacağı Çin pazarını dev projelerle ele geçirerek, Pekin'i Batı tesirinden uzaklaştırmak istediğine dikkat çekmektedirler. Doğalgazda dünyanın en büyük, petrolde ise ikinci büyük ihracatçısı olan Rusya'nın, son zamanlarda bu imkanlarını daha etkin kullanarak uluslararası arenada ağırlığını artırdığına dikkat çekilmektedir .

Çin ile Rusya arasındaki ilişkilerin gelecekte nasıl bir yol alacağı merak konusudur. İki ülkenin en önemli sorunu ilerde bölgede kimin etkisinin daha büyük olacağı üzerinedir. Özellikle ABD'nin olmadığı bir ortamda jeopolitik rakip olan Çin ve Rusya arasında ciddi boyutta rekabet yaşanabileceği ileri sürülmektedir.²⁴⁰

4.2.14. Çin'in Orta Asya Politikası ;

Çin, tarih boyunca Orta Asya bölgesi için mücadele vermiş, dört kez bu bölgeye hakim olmuştur. Tarihsel olarak Batı'ya açılma güzergâhı olan Orta Asya bölgesi ile ilişkileri, Sovyetler Birliği nedeniyle son derece sınırlı kalan Çin, Birliğin dağılması ve bölge cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla, bölgedeki etkinlik arayışlarını giderek artırmaktadır. ABD'nin izlediği küresel hakimiyet politikasının yarattığı baskıyı her geçen gün daha fazla hisseden Çin , özellikle Orta Asya bölgesinde yaptığı yeni girişimlerle hareket ve etkinlik yeteneğini genişletmeye çalışmaktadır. ÇİN'in Orta Asya

²³⁹ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rus-Çin Sınır Sorunu Çözülüyor, Nisan 2006

²⁴⁰ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 'Şangay' Güç Kazanıyor, Kasım 2005

politikasını, genel olarak uluslararası konjonktür, özelde ise ulusal tehdit ve çıkar algılamaları şekillendirmektedir. Bu kapsamda, Çin-Orta Asya ilişkileri üç ana dönem içinde incelenebilir.²⁴¹

1.Dönem: Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazandıkları 1991 ile 1996 arası dönemdeki ilişkilerin, “birbirini tanıma” ve “Pekin’in önceliklerinin vurgulanması” dönemi olduğu söylenebilir. Bu dönemde, devletlerle ikili ilişkiler ön planda tutulmuştur. Bağımsızlık sonrası bölge devletlerinin en önemli problemleri olan aşırı dinî akımlarla ve terörizmle mücadele, Pekin tarafından da desteklenmiştir. Bu desteğin arkasındaki en önemli faktör, Orta Asya Devletleri ile Çin’in Doğu Türkistan (Uygur/Sincan Türkleri) bölgesinin paylaştığı 3000 km.lik sınır ve bu sınırın Çin açısından yarattığı potansiyel tehdittir. Bu kapsamda, bir taraftan sınır uyumsuzluklarının ve sorunlarının çözülmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması çalışmaları yoğunlaşırken, diğer taraftan iç işlerine karışmama prensibi ön planda tutulmaya çalışılmıştır.

2. Dönem: Çin-Orta Asya ilişkilerinin ikinci döneminin “Şangay Beşlisi” oluşumu ile başladığı görülmektedir. Çin, Şangay Beşlisi’nin oluşturulmasına verdiği destek ile, bölgesel örgütlenmelerin yarattığı olumlu politik ortamdan yararlanma konusundaki kararlılığını göstermiştir. Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın katılımı ile 1996’da ortaya çıkan Şangay Beşlisi, şu anda bölgenin en etkin örgütlerinden birisi olan Şangay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) temelini oluşturmuştur. Bölge devletlerinin ortak sorunları olan terörizm, aşırı akımlar ve kaçakçılıkla mücadeleyi öncelikli güvenlik sorunları olarak belirleyen Beşli, bölgenin iki önemli gücü olan Rusya ve Çin arasındaki diyalog sürecinin de başlamasını sağlamıştır. Nitekim bu diyalog, ortak çıkar ve tehdit algılamaları nedeniyle hızla gelişmiş ve bugünkü düzeye ulaşmıştır. Bilindiği gibi Şangay Beşlisi, Özbekistan’ın katılımı ile 16 Haziran 2001 tarihinde “Şangay İşbirliği Örgütü”ne dönüştürülmüştür. Dört Orta Asya Cumhuriyetini yanlarına alan Pekin ile Moskova, bu çerçevede ŞİÖ’yü kurarak, bölge üzerindeki güç mücadelesine yeni bir aktörü dahil etmiş bulunmaktadırlar.

²⁴¹ OĞAN Gökçen (ASAM Orta Asya Uzmanı), Stratejik Analiz, Çin’in Orta Asya’da Nüfuzu Artıyor, Ekim 2005

3. Dönem: ÇİN'in Orta Asya politikasında üçüncü ve en önemli dönemi, 2001 yılındaki 11 Eylül saldırılarından sonra, "terörle savaş" politikası bağlamında, ABD'nin Afganistan operasyonu ile bölgeye girişi sonrası başlamıştır. Afganistan'da uluslararası terörizmle mücadele kapsamında yürütülen operasyonlara tüm Orta Asya Cumhuriyetleri destek vermiş, bu kapsamda ABD askerlerine tahsis edilen üsler Çin tarafından güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Bu aşamadan sonra Çin'in Orta Asya'ya yönelik girişimlerini daha çok ŞİÖ çerçevesinde yapmakta olduğu görülmektedir. 11 Eylül terör saldırılarının ardından son derece meşru bir gerekçe ile bölgeye giren ABD'nin yarattığı etki, gerek Moskova, gerek Pekin tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Bölge devletlerinden sağladığı askerî üslere yerleşen ABD, dolaylı olarak bu iki bölgesel gücün çıkar ve tehdit algılamalarını birbirine daha da yakınlaştırmıştır.

Çin, ABD'nin egemen olduğu "tek-kutuplu" bir uluslararası sistemin dışına çıkılmasını asıl hedef olarak benimsemiştir. Çin ABD'nin sürekliliğini sağlamaya çalıştığı "Amerikan değerlerinin kabul edildiği, hukuksal, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları Amerikan değerlerine göre çizilmiş tek kutuplu dünyanın yarattığı barış ortamı" olarak özetlenebilecek düşüncesine karşı durabilmek için süper güç kimliğini kaybeden Rusya ile stratejik ortaklığa yönelmektedir²⁴².

Soğuk savaş düzeninin çöküşüyle ideolojik sınırları ortadan kalkan dünya ekonomik sisteminde yeni güç dengeleri ortaya çıkmıştır. Çok kutuplu bu yeni dünyada ABD-Japonya-AB küresel ekonominin kaptanlığını yaparken Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırılan ve başını Çin'in çektiği blok içe dönük kalkınma hamleleri ile hızla sanayileşmeye başlamıştır. Bu durum sadece ekonomik dengeleri değil tüm jeostratejik hesapların gözden geçirilmesine neden olmuştur²⁴³.

11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleştirilen Afganistan operasyonu ile Orta Asya bölgesi, dünya kamuoyunun gündemine oturmuştur. Uluslararası terörizmle mücadele kapsamında ilk hedef olarak belirlenen Afganistan'a

²⁴² ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

²⁴³ KARACA R. Kutay, Dünyadaki Yeni Güç Çin, Tek Kutuptan Çift Kutuba, IQ Yayıncılık, 2004, s.94

düzenlenen operasyona tüm Orta Asya Cumhuriyetleri aktif şekilde destek vermiştir. Bu destek, bölgede yeni ilişkilerin ortaya çıkmasına da imkân sağlamıştır. ABD bölgede askeri üsler tesis etmiştir. ABD askerlerine tahsis edilen üsler Çin tarafından güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Bu aşamadan sonra Çin'in Orta Asya'ya yönelik girişimlerini daha çok ŞİÖ çerçevesinde yapmakta olduğu görülmektedir. 11 Eylül terör saldırılarının ardından son derece meşru bir gerekçe ile bölgeye giren ABD'nin yarattığı etki, gerek Moskova, gerek Pekin tarafından tedirginlikle karşılanmıştır.

Ayrıca saldırgan bir politika yerine, çevresindeki ülkelerde Çin'e olan güven duygusunun ve işbirliğinin artırılması, Pekin açısından, hem hammadde kaynaklarına ulaşmadaki çeşitli sorunları ortadan kaldıracaktır, hem de yeni pazarlar, yeni çalışma sahalarına ulaşabilmesine yol açacaktır. Bunun sonucunda da çevre-merkez bağlantısıyla, Çin ekonomisine olumlu katkı sağlayacaktır.

Çin'in Batı sınırlarını güvenli hale getirebilmesinin ancak bu bölgede kuracağı kesin bir hâkimiyetle sağlanacağı açıktır. Çin, güvenlik konusunda Orta Asya'daki ülkelerle ayrı ayrı değil, bir bütün olarak işbirliği yapmayı tercih etmektedir. Aralık 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla iki devlet arasındaki sınırın Orta Asya tarafındaki kısmında üç yeni devletin uluslararası sisteme dahil olması, Çin'in bu genç devletlerle sınırlar konusunda işbirliği çalışmalarına önem vermesine sebep olmuştur. Bu siyasal gelişmelerin yanı sıra Çin son 10 yılda %10'luk yıllık kalkınma hızı ile gelişen endüstrisi için yeni enerji kaynakları arayışı ve talebi içindedir. Ayrıca Çin'in ucuz göreceli olarak kaliteli mallarına da Orta Asya'nın talebi yüksektir²⁴⁴.

Çin, bölgede şu an görevdeki iktidarlara açık destek vererek, bölgede daha fazla ihale kapma peşindedir. Andican olaylarında da görüldüğü gibi, Özbekistan'ın ABD'yle restleşmesinden sonra Rusya ve Pekin'e yaklaşması, bölgedeki siyasi mücadelede Pekin'in de artık mevcut iktidarların güvendiği bir taraf olduğunu göstermektedir. Uzun vadeli planlarını askeri ve ekonomik projeler üzerine kuran Çin'in bölgeyle entegrasyonda yaşadığı en büyük problemler, dil ve dinle ilgilidir. Kültürel ve sosyal çalışmaların yeterince geliştirilememesinin önündeki en önemli engel budur. Ancak, Çin, eğitim ve

²⁴⁴ Milli Gv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

sağlık konusunda da bölgede yardımlarda bulunmakta, alt yapı çalışmaları gerçekleştirmektedir.²⁴⁵

Çin'in önde gelen hedefi, kendi toprak bütünlüğünü sağlamaktır. Çünkü, Çin'in Doğu Türkistan Sincan otonom bölgesinde yasayan Müslüman Uygur Türkleri, tarihsel boyut içinde değerlendirilirse, ayrılıkçı olarak görülmüşlerdir. Fakat, Pekin'in sıkı denetimi sayesinde, geçmişte önemli bir ayrılıkçı hareket meydana gelmemiştir. Çin'in en çekindiği nokta, milliyetçi hükümetlerin Orta Asya'da iktidara geldiklerini görmektir. Çünkü, bu hükümetlerin Çin'deki ayrılıkçı Uygurların destekleyeceği görüşü hakimdir. Ayrıca ülkedeki Müslüman Uygur Türklerinin sınırın diğer tarafındaki Müslüman Türk topluluklarıyla ilişkilerini geliştirmesi, bu devletlerden Uygurlara gelecek maddi ve manevi destek ile Türk-İslam birliğini inşaa edilmesi ve bu bağlamda bölge hammadde ve enerji kaynaklarında Çin'in hakimiyetini yitirmesi Pekin yönetiminin adeta korkulu rüyasıdır. Bu durumda Pekin'in uluslararası terörizme karşı operasyonundan istifade ederek Doğu Türkistan sorununu tamamen ortadan kaldırmak istediği açıktır. Ancak Çin'in Doğu Türkistan ayrılıkçı faaliyetlerine karşı, ABD tarafından gelen eleştirmeler ve bu konudaki tavırları, AB'nin Doğu Türkistan trajedisine ilgi göstermeler, BM İnsan Hakları Komisyonu ve diğer insan hakları kuruluşları tarafından gelen baskı ve yurtdışı Doğu Türkistan faaliyetlerin yükselişi gibi bir dizi gelişmeler Pekin'i zor duruma bırakmıştır. Böylece daha önce Orta Asya ve Türkiye'de kazandığı stratejik başarılarının aksine, Çin'in Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketini terörist faaliyete dönüştürme politikasının başarısız olduğunu göstermektedir. Hatta Pekin'in bu politikası Doğu Türkistan sorununu uluslararası siyasi sahneye taşımaya ve Doğu Türkistan'ın yurtdışındaki teşkilâtlarının büyümesine yardımcı olmuştur. Doğu Türkistan sorunu artık uluslararası kamuoyunda yerini almaya başlamıştır.²⁴⁶

Orta Asya'dan Çin'e enerji sevkıyatının gerçekleştirilmesi için Pekin, İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasına büyük önem vermektedir. İlişkilerin gelişmesini tetikleyen siyasi faktör ise, Çin'in bölgesel istikrarın gerekliliğine ve kendi güvenlik çemberinin Orta Asya bölgesinden başladığına duyduğu

²⁴⁵ ADEMOĞLU Arif, Çin'in Orta Asya Stratejisi Mayıs 2006

²⁴⁶ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Türkiye - Çin İlişkisinde Doğu Türkistan, Ocak 2005

inançtır. Bu nedenle Pekin, Orta Asya'da ABD tarafından yapılan her hamleyi kendisini çevreleme politikasının bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Çin'in Batıya açılan kapısı olarak da tanımlayabileceğimiz Orta Asya, tarih boyunca İpek Yolu gibi ticaret güzergâhlarına sahip olduğu gibi hala stratejik bir kavşak noktasıdır. Hazar ve çevresi ağırlıklı olmak üzere bölgenin tümüne yayılmış olan enerji ve yeraltı zenginliklerine erişim imkanlarının ele geçirilmesi ve ülkeye taşınmasını sağlayacak güvenlik kuşağının yaratılması anlamını taşımaktadır. Bu çerçevede enerji nakil hatlarının, kara, hava ve demiryollarının güvenliğini sağlamak, Pekin yönetiminin bölgeye yönelik güvenlik politikalarının odaklandığı en önemli noktayı oluşturmaktadır.

Özbekistan ve Kazakistan'ın stratejik konumları dikkatle değerlendirildiğinde, Çin'in Orta Asya politikasının temel amaç ve gerekçeleri de ortaya çıkmaktadır. Artan enerji ihtiyacı nedeniyle Orta Asya enerji kaynaklarına yakın olma zorunluluğu duyan Çin, ulusal güvenlik kuşağının da Orta Asya bölgesinden başladığına inanmaktadır.²⁴⁷

Dünyanın en yoğun nüfuslarından birine sahip olan Çin ile Orta Asya arasındaki ham madde ve demografik yapı dengesizlikleri bu ülkenin orta ve uzun vadede izleyeceği stratejilerde Orta Asya'nın önemini artırmaktadır. Çin uzun dönemde Doğu Asya'daki ekonomik ve demografik genişleme ile Orta Asya ve Orta Doğu'nun kaynak zenginliği arasında stratejik bir irtibat kurulmasının kaçınılmazlığını görmekte ve bu çerçevede gerek iç kaynaklarını gerekse dış bağlantılarını harekete geçirmeye çalışmaktadır. Orta Asya sahip olduğu konum dolayısıyla bu stratejik hesapların kesiştiği bir alan oluşturmaktadır²⁴⁸.

4.2.15. Çin'in Orta Asya Stratejisi ;

Çin'in nihai hedefi küresel güç olmaktır. Bu hedefe ulaşmak için de, mutlak bir şekilde Orta Asya'daki stratejilerinin başarıya ulaşması

²⁴⁷ ÖZBEK Haydar, Türkiye-Özbekistan Dostluk Derneği Genel Sekreteri, Özbekistan: İleriye Doğru, Mayıs2006

²⁴⁸ DAVUTOĞLU Ahmet; Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları,2004, s.478.

gerekmektedir. Orta Asya'da hakimiyetini rakiplerine kaptırdığı takdirde Çin'in dışa bağımlılığı daha da artacaktır. İhtiyaç duyulan enerji ve hammaddenin rakiplerinin elinde bulunması ve sınırlarının Batı tarafında güvenlik endişeleri yaşaması, Çin'in yükselişinin önüne geçebilecek potansiyel tehditler olarak görülmektedir. Dolayısıyla Pekin yönetimi, ya Orta Asya'nın da içerisinde bulunduğu yakın çevresine hakim olarak yükselişini sürdürecektir, yada küresel güç olma hedefinden vazgeçecektir.

Çin'in Küresel Güç Olma Mücadelesi, şu an ithal ettiği petrolün büyük bir kısmını Orta Doğu'dan temin etmesi ve bu bölgenin ABD'nin müdahaleleriyle karşı karşıya kalması, Pekin yönetimi için Orta Asya'yı daha önemli hale getirmektedir.

Çin'in Orta Asya stratejisini Rusya Federasyonu ile ilişkilerini geliştirmek, Orta Asya cumhuriyetleri ile ticari ve siyasi bağlarını güçlendirerek, onlar üzerinde nüfuz kurmak ve bu sayede Doğu Türkistan'daki Uygur hareketini kontrol altında tutmak oluşturmaktadır²⁴⁹.

Orta Asya, Çin'in hem enerji ihtiyaçları, hem de güvenliği açısından jeostratejik bir bölgedir. Yukarıda kısmen tanımlanmaya çalışılan, hem güvenlik alanındaki ihtiyaçları, hem de hammadde ve enerji gereksinimleri, Pekin yönetimi için Orta Asya'yı vazgeçilmez bir yaşam alanı haline getirmektedir. Çin'in stratejik derinlik yaratabilmesi ve ekonomik olarak hedeflediği küresel güç olma planları, yanı başındaki bu coğrafyayı rakiplerine kaptırması ya da yeterince bu bölgeye nüfuz edememesi durumunda ertelenecektir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Orta Asya'nın bağımsız bir jeopolitik alan olarak ortaya çıkışı Çin açısından altın niteliğinde bir fırsat oluşturmuştur. Zira bölge, hızla büyüyen Çin ekonomisi için potansiyel bir pazar ve stratejik hammaddeler bakımından çok zengin bir kaynaktır. Çin hızla bölgeye girdi ve Orta Asya ülkeleri ile çok yönlü ilişkiler kurmuştur. Çin'in bölge ile ilgili hedefleri çok belirgindir. Bunlar²⁵⁰;

²⁴⁹ KARACA R.Kutay,Dünyadaki Yeni Güç Çin,Tek Kutuptan Çift Kutuba,IQ Yayıncılık, 2004,s.158

²⁵⁰ ÇETİN Metin,ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri,HAK Yayınları,2007

-İlk hedefi Orta Asya ülkeleri ile olan sınırlarını huzurlu ve güvenli hale getirerek arka bölgesinin stratejik güvenliğini muhafaza etmektir.

-İkincisi batıya açılan tek doğal kapısı olan Doğu Türkistan'daki bağımsızlık yanlısı hareketleri kontrol altına almak ve buradaki hakimiyetini sağlamlaştırarak oradan da Kafkasya ve Türkiye yolu ile Avrupa ülkeleri ile karadan temas kurmaktır.

-Üçüncü hedefi ekonomik etkinliğini tüm bölge geneline yaymak ve bu ülkeler için vazgeçilemez bir partner haline gelmektir.

-Sonuncu hedefi ise Orta Asya'yı Çin için bir enerji kaynağı haline getirmek ve bütün Asya'yı kapsayan bir enerji kuşağı oluşturarak kendi enerji güvenliğini sağlamaktır.

Çin Pasifik'in batısından bakarak Orta Asya'yı; Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'ya açılan Hazar ve Karadeniz ötesi bölgelere sıçrama tahtası olarak kullanmak istemektedir. Çin bu noktada dünya politikaları üzerinde etkin rol alma konusunda hızlı adımlar atmaktadır.²⁵¹

Çin'in Orta Asya'da güvenlik ve ekonomik çıkarları vardır. 11 Eylül sonrası siyasî çıkarı da ön plana gelmiştir. Orta Asya bölgenin istikrarlı olması hem Doğu Türkistan ayrılıkçı güçleri engelleyebilmektedir, hem de Çin'in ekonomik kalkınmasında en önemli stratejik ham madde olan enerji güvenliğinin sağlayabilmektedir. Orta Asya ülkeleriyle sağlanan ikili ve çok taraflı işbirliği ilişkileri aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki etkisini dengeleyebileceği gibi ABD'nin bölgedeki güçlerini kırabilmektedir.²⁵²

Ülkenin enerji kaynakları kısıtlı olduğundan, Orta Asya ve Hazar Havzası'ndaki petrol ve doğalgaz rezervleri gelecek için cazip hale gelmektedir. Çin'in devlet şirketleri, bölge devletleriyle enerji işbirliği anlaşmaları imzalamışlardır. Bu çerçevede Çin, Orta Asya'ya yönelik girişimlerinde olarak petrol-doğalgaz, diğer hammadde kaynakları ve güvenlik konuları üzerinde özellikle durmaktadır. Kazakistan, Özbekistan ve

²⁵¹ TORUN Esmâ, Genelkurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Yayınları Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, 2006

²⁵² EKREM Erkin, Kırgızistan'da Sivil Darbe ve Çin: "Stratejik Çevreleme", 29 Mart 2005

Türkmenistan ile öncelikli olarak enerji, Kırgızistan ve Tacikistan'la ise daha çok güvenlik alanında işbirliğine gidilmektedir.

4.2.16. Çin'in Orta Asya'daki Çıkarları

1980'li yılların sonunda Çin Devlet Başkanı Deng Şiaoping tarafından başlatılan yenileşme hareketi, müteakip dönemlerde büyük bir stratejiye doğru gelişmiştir. Bu stratejinin ilk aşamasında, iktisadi durumun güçlendirilmesi; ikinci aşamasında, Uzak Doğu Asya'da bölgesel bir güç olmak, buradaki enerji kaynaklarını elinde tutabilmek ve Tayvan'ı ana kıtaya katabilmek; son aşamasında ise, askeri ve iktisadi yönden gücü elinde tutarak süper güç haline gelmek hedeflenmektedir.²⁵³

4.2.16.1. Çin'in Orta Asya'daki Stratejik Hedefleri

Çin'in soğuk savaş döneminin sonundan itibaren izlediği politika incelendiğinde, genel stratejisini yakın çevresinde etkisini artıracak, dünyadaki konumunu ABD'ye göre geliştirecek ve hedeflerini zamana yayarak aşama aşama gerçekleştirecek bir planlama çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Çin'in Orta Asya bölgesindeki dış politika stratejisi dört ana başlıkta toplanabilmektedir: Sınırlarında ve sınır bölgelerinde istikrarın sağlanması; ekonomik, askeri ve teknolojik kapasitenin mevcut siyasi-sosyal yapı ile istikrarın muhafaza edilerek geliştirilmesi, ekonomik kalkınma için artmakta olan enerji ihtiyacının karşılanması ve soğuk savaş sonrasında şekillenen yeni uluslar arası sistemde stratejik pozisyonun belirlenmesi.²⁵⁴

Genel çerçeve içinde, 1990'lı yılların başında 3000 kilometreden uzun bir sınır (Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) ve Sincan-Uygur Özerk Bölgesi (SUÖB)'nde yaşayan etnik akrabaları ile birlikte beş Orta Asya devletinin bağımsızlıklarına kavuşması, Çin için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Asya'da yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, Orta Asya'da meydana gelen boşlukta bölgede etkin olmaya çalışan

²⁵³ KARACA Kutay, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yeni Güvenlik Kavramı, Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye'nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 3(Şubat 2004), S.199.

²⁵⁴ AYDIN Mustafa, "Küresel Politikada Orta Asya", Nobel yayınları, 2005, Ankara, S.70.

ülkelerin belirmesi, Çin'e komşu olan bölgedeki stratejik dağılımı derinden etkilemiştir. Bu ortamda Çin, bir yandan kendi jeopolitik stratejisini geliştirmeye çalışmakta; diğer yandan ise, Orta Asya devletlerinin kendisine yakın siyasi ve ekonomik politika izlemelerini sağlamaya gayret göstermektedir.²⁵⁵

Orta Doğu petrolüne alternatif olan Orta Asya petrolü ve yine Orta Doğu ile Rusya'nın doğal gazına alternatif olan Orta Asya doğal gazı halen ABD'nin arzuladığı yöne akmamaktadır. Üstelik Rusya'dan sonra Orta Asya enerji kaynaklarına direk olarak ulaşmayı başaran ABD veya AB değil, Çin olmuştur.²⁵⁶

Diğer yandan Kazakistan'ın Çin'le, Pakistan'ın ve Hindistan'ın İran'la, Hindistan'ın Rusya ile, Japonya'nın da İran'la geliştirdiği önemli enerji projeleri bulunuyor.²⁵⁷

Mevcut jeopolitik çekişmede, Çin'in stratejisinde üç temel hedef bulunmaktadır: Birincisi, ABD'nin Orta Asya'daki dış politikasını dengelemek; ikincisi, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına erişimi güvence altına almak ve üçüncü olarak, Sincan bölgesini kontrol altında tutmak ve bu bölgedeki etkinliğini artırmak.

4.2.16.2. Çin'in Orta Asya'daki Ekonomik Çıkarları

Çin ile Orta Asya ülkeleri arasında ticaret ve enerji alanındaki işbirliği, üç nedene dayanmaktadır:

Birincisi, hem Çin hem de Orta Asya devletleri ekonomik geçiş döneminde bulunmakta ve hedeflerine ulaşmak için küresel pazarda birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar.

İkincisi, coğrafi yakınlık aralarındaki ticari gelişmeye olumlu katkı yapmaktadır.

Üçüncüsü, alternatif enerji nakil hatları inşa ederek, Orta Asya enerji zenginliğinin Rusya'nın kontrolü dışında uluslar arası pazara çıkartılmasına

²⁵⁵ AYDIN Mustafa , "Küresel Politikada Orta Asya", Nobel yayınları, 2005, Ankara, S.72-73.

²⁵⁶ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

²⁵⁷ VELİEV Cavid, Yakındoğu Araştırmaları Masası, Büyük Orta Asya Projesi, Mayıs 2006

fırsat yaratabilmektir. ŞİÖ'ne İran, Pakistan ve Hindistan'ın da girmesi halinde enerji nakil hatlarının çeşitlendirilmesi için ilave imkan ortaya çıkabilecektir.

Orta Asya'da köktendincilik, ayrılıkçılık ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi (SUÖB), Çin'in iç güvenliğine tehdit oluşturmaktadır. Fakat Sincan bölgesi, askeri ve ekonomik açıdan oldukça önem taşımaktadır. Askeri açıdan, Çin'in nükleer test sahası Lap Nor, Taklamakan Çölünde yer almakta; ekonomik açıdan ise, Tarım havzası doğal gaz, petrol ve mineral yönünden zengin rezervlere sahiptir. Sincan bölgesi ayrıca, Kazakistan petrolünü Çin'e taşıyacak potansiyel nakil hattının geçiş güzergahı olması nedeniyle de önem taşımaktadır.

Sincan ayrıca, Çin'in enerji güvenliği için önem arz etmektedir. Mevcut durum itibarıyla Sincan, petrol rezervlerinin yüzde 30'unu, doğal gaz rezervlerinin yüzde 34'üne sahip olarak Çin'in üçüncü büyük petrol üretim bölgesidir.

1993 yılından itibaren, Çin petrol ithalatına bağımlı hale gelmiştir. 2003 yılından itibaren de Çin, ABD ve Japonya'nın ardından günlük 5.56 milyon varil tüketimiyle üçüncü büyük petrol tüketicisi konumuna yükselmiştir. Petrol talebi her geçen yıl daha da artmaktadır. 2025 yılında petrol tüketiminin günde 12.8 milyon varile erişeceği öngörülmektedir. Artan petrol talebi Çin'i Orta Asya'ya doğru yönlendirmektedir²⁵⁸.

Çin'in, Orta Asya'daki enerji güvenliğinin temel hedefini Kazakistan oluşturmaktadır. Kazakistan'dan yapılan petrol ithalatı demir yolu ile yapılmakta olup, Çin'in petrol ithalatının yüzde 1.1'inden az mertebededir. Ancak, Kazakistan'ın Karagan bölgesi ile Sincan bölgesi arasında nakil hattının tesis edilmesi halinde bu miktar artacaktır. Çin bahse konu petrol boru hattının inşası çalışmalarına devam etmektedir.²⁵⁹

Çin Özbekistan ile de petrol alanında ortaklık girişimlerinde bulunmaktadır. Çin, Fergana vadisindeki petrol rezervlerinin kullanılması

²⁵⁸ KARACA Kutay, "Dünyadaki Yeni Güç Çin", IQ Yayınları, İstanbul,2004, S.131.

²⁵⁹ VELIEV Cavid, "Büyük Orta Asya Projesi, 22 Mayıs 2006, www.saag.org.

konusunda Özbekistan'a yardım etmektedir. Çin aynı zamanda, Tacikistan ve Kırgızistan'daki enerji projelerine de doğrudan yatırımlarla katılmaktadır.

4.2.16.3. Çin'in Orta Asya'daki Güvenlik Çıkarları

Çin, Orta Asya'da güvenlik ve istikrarın korunması maksadıyla, komşularıyla aktif bir rol üstlenmesi gerektiğine inanmaktadır. ŞİÖ de bu kapsamda, Çin'in güvenlik çıkarlarını takip ettiği önemli bir mekanizma haline gelmiştir.

Çin, Orta Asya'ya yönelik tehdidin bölgesel nitelikli olup, "üçlü şer kuvvetlerinden" kaynaklandığını ileri sürmekte ve bölge ülkeleriyle ŞİÖ çerçevesinde ikili güvenlik anlaşmaları yapmaktadır. Bu yaklaşım, ŞİÖ'nü bölgesel bir güvenlik mekanizması haline getirmektedir. Ancak Çin'in tehdit değerlendirmesinin, bölgedeki güvenlik ortamına temel tehdidin bölgeden değil de bölge dışından geldiği şeklinde değişmesi halinde, örgütün niteliği savunma paktı şekline dönüşebilecektir.

Çin'in güvenlik endişelerinin merkezinde kuzeybatısında bulunan Sincan Uygur Özerk bölgesi (SUÖB) yer almaktadır. Çin'in toplam yüzölçümünün altında biri büyüklüğünde olan az gelişmiş bu bölge, Afganistan, Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Pakistan, Rusya ve Tacikistan ile ortak sınıra sahiptir. SUÖB'nin nüfusu yaklaşık 16.6 milyondur. Bu nüfusun en kalabalık azınlık grubunu 7 milyon nüfusla Uygur Türkleri oluşturmaktadır.²⁶⁰

Bölgede ayrıca, 1 milyon Kazak ve az sayıda Kırgız ve Tacik yaşamaktadır. Dolayısıyla, SUÖB Orta Asya ile benzer demografik özellikler taşımaktadır. Mevcut yapısı itibarıyla, etnik rahatsızlıklar, köktendincilik, ayrılıkçılığın azınlıklar arasında destek görmesi Sincan'ı Çin'in iç güvenlik hesaplamalarında öncelikli hale getirmektedir.

Çin, Sincan'ı ülkesinin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve bu bölgedeki ayrılıkçılıkla 1930'lardan beri mücadele etmektedir. 1998 yılından itibaren Çin, ŞİÖ çerçevesinde Sincan bölgesi ile komşu bölgeler arasındaki ekonomik ilişkileri zenginleştirmek suretiyle ayrılıkçılığı dizginlemeye

²⁶⁰ KARACA Kutay, "Dünyadaki Yeni Güç Çin", IQ Yayınları, İstanbul,2004, S.187.

çalışmaktadır. 1998 ŞİÖ Almatı konferansında Çin ilk defa, siyasi bağlantıların ötesinde, yeni bir güvenlik ortamının yaratılmasını da içeren daha derin bir ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu dönemde Afganistan'da durumun kötüleşmesi üye ülkelerdeki endişeyi artırmıştır. Çin bu ortamdan istifade ile Sincan'daki ayrılıkçı hareketlere karşı ŞİÖ platformunda, terörizm, köktendincilik ve ayrılıkçılığa karşı politikaların üye ülkeler nezdinde kabul görmesini sağlamıştır.

1999'da Afganistan'dan Kırgızistan'a yapılan ayrılıkçı militan saldırıları, Çin'e güvenlik hususlarını ön plana çıkartma için ilave fırsat yaratmış; 1999 Bişkek toplantısında, bölgesel güvenlik hususları gündemin ön sıralarında yer almıştır. Çin, bölgesel olayları kullanarak, etnik ayrılıkçılık, terörizm ve köktendincilikle mücadele hususunda ŞİÖ çerçevesinde gerekli kararların alınmasına önyak olmuştur.²⁶¹

Çin, Orta Asya'daki ABD askeri varlığını, bu bölgeye yönelik dış politikasını sınırlayıcı bir unsur olarak algılamaktadır. Çin, ABD'nin çevreleme stratejisini bölgesel çıkarlarını tehdit eder mahiyette bulmaktadır. Buna karşılık ise, ŞİÖ çerçevesinde bölge ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirmek suretiyle ABD'nin çevreleme girişimini engellemeye çalışmaktadır.

Çin, Sincan bölgesine yönelik güvenlik endişelerini de ŞİÖ çerçevesinde bölge ülkeleriyle geliştirdiği ekonomik ve güvenlik işbirliği ile gidermeye çalışmaktadır. Bunun için bir yandan, bölgenin az gelişmişliğini bölgesel ticaret ile ortadan kaldırarak ekonomik zenginliği artırmak istemekte; diğer yandan, ayrılıkçı unsurlara verilebilecek bölgesel dış desteği ŞİÖ bünyesinde kurulan bölgesel işbirliği ile önlemeye çalışmaktadır.

Çin askeri yönden de bir süper güç olma istikametinde hızla ilerlemektedir. Çin'in insan gücü bakımından dünyanın en büyük ordusuna ve nükleer silahlara sahip olması, gücünü artıran faktörlerdir. Çin dünyada savunma harcamalarını önemli ölçüde artıran yegane büyük güçtür. Çin'in

²⁶¹ CAŞIN M.Hakkı,ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri,SAREM,2003

askeri gücünün büyümesi ve dış ülkelere ileri silah ve teknoloji satması, uluslar arası toplumda endişelere yol açmaktadır.²⁶²

Çin dış politikasının temel ilkeleri; Çin'in bağımsızlığının muhafazası için; egemenlik ve güvenlikten taviz vermemek, dünya barış ve istikrarını tehdit eden "hegemonya" siyasetlerine karşı çıkmak, dış politikada bağlantısız ve tarafsız bir politika izlemek, Çin'in kalkınmasına öncelik vermek ve bunu gerçekleştirirken Tayvan'ın Anayurda dönmesini sağlamak, Dünya barışının korunması için; barış içinde birlikte yaşama ilkesini uygulamak, bütün ülkelerle dostluk ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek, ihtilafları barışçı yollardan ve kuvvet kullanmadan çözümlenmeye çalışmak ve çatışmalardan kaçınmak, Dış dünya ile aktif temasta bulunmak ve ekonomik globalleşmeye katılmak olarak benimsenmiştir. Bazı gözlemciler göre Çin'in yakın gelecek için hedefinin, Doğu Asya'da hakim güç olarak ABD'nin yerini almak, uzun vadeli hedefi ise, ABD'nin dünyadaki tek süper güç tekeline son vermek şeklinde tespit edilmiştir.²⁶³

1997'de iktidara gelen Jiang Zemin; Deng Xiaoping'in "*Sosyalizmi Çin karakteristیکlerine göre inşa etmek*" teorisine sadık kalacağını teyit ederek ülkenin Orta ve Batı bölgelerinin kalkındırılması ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması, siyasi reform, adalet sisteminin ıslahı, orduda indirim, yolsuzluk ve rüşvet ile mücadele gibi konuları ortaya koymuştur. Çin'de iki önemli karar organı olan Parti Polit Büro suna ve Merkez Askeri Komisyonuna iyi eğitimli kadrolar atamak suretiyle Çin'in gelecekteki konumunu güçlendirmiştir.²⁶⁴

4.2.17. Dünya Stratejisi ;

Çin'in dış politikası, 1949'dan itibaren sürekli değişiklik içinde olmuştur. Çin dış politikasındaki dalgalanma ve değişikliklerin altında iki temel faktör bulunmaktadır: Militanlaşma düzeyi ve Çin'in kendi kendine yetme ile dünyaya açılma arasında kararsız kalması. Bu çerçevede Çin'in dış politikasını temelde dört safhaya ayırmak mümkündür: 1950'lerdeki Çin-Sovyet ittifakı,

²⁶² ARIBOĞAN Deniz Ülke, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul 2002, s. 98.

²⁶³ SİSAV, Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, İstanbul Ağustos 2000, s.103.

²⁶⁴ KARACA R. Kutay, Dünyadaki Yeni Güç Çin, İstanbul, 2004,s. 78

1960'lı yıllardaki radikalizm ve izolasyonizm, 1970'lerde kendini gösteren giderek artan düzeydeki uluslararasılaşma ve 1980'lerdeki bağımsız dış politika. Burada yapılabilecek en önemli gözlem, Çin dış politikasının son elli yıldır önemli ölçüde değiştiğidir. Bu dönemlerin her birinde Çin'in dünya ile olan ilişkileri önemli dönüşümler geçirmiştir.²⁶⁵

Komünist ideoloji başlangıçta Çin dış politikasına etki eden en önemli faktör olmuş ve etkisi zaman içinde farklılık göstermiştir. Çin dış politikasında çatışma ve mücadelenin ilerleme için gerekli olduğu inancının etkisi ile Çin uzun bir süre bir dünya savaşının kaçınılmaz olduğu üzerinde durmuştur. Ancak bu durum 1980'lerde değişmeye başlamıştır.

Aslında Çin'in 1980'lerden sonraki dış politikası, iç politikasındaki gelişmelerin bir uzantısıdır. Bu dönemde Çin ideolojik amaçlar yerine ekonomik kalkınmaya odaklanmıştır. Diplomasisinin 1980'den beri yönelmiş olduğu yeni boyut, barış ve kalkınmaya olanak veren bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Bu değişim ile Çin başta komşu ve yakın ülkeler olmak üzere ekonomik ilişki içerisinde olduğu bütün ülkelerle barışçıl bir ortam yaratmaya çalışmaktadır. Çin'in uzun vadeli stratejileri hep bu "Barışçı Yükseliş politikasının yansımalarıdır"²⁶⁶.

Değişimin gösterdiği önemli bir gerçek, Çin'in dünya ile entegre olmaya devam etme iradesinde olduğudur. Çin önümüzdeki dönemde de dünya ile entegrasyonunun düzeyini artıracaktır; çünkü Çin geçtiğimiz yıllarda entegrasyondan çok kazançlı çıkmıştır. Çin, Batı ile entegrasyon süreci içinde, izolasyonist politikayı terk ederken, "bağımsızlığın korunması ve inisiyatifin kendi elinde muhafazası" ilkesinden yola çıkarak "açıklık" politikası ile bir taraftan halkın hayat standardının artırılması, diğer taraftan ise ekonomik büyümenin eş zamanlı olarak yürütülmesi hedeflerini amaç edinmiştir.

Çin, bu yeni dış politikası kapsamındaki hedeflerini, uluslararası örgütleri araç olarak kullanmak suretiyle uygulamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, BM Barışı Koruma Operasyonları, uluslararası çevre konuları, küresel haberleşme,

²⁶⁵ Etüd Araştırma Merkezi, Ülke Raporu, Çin Halk Cumhuriyeti, Kasım 2006

²⁶⁶ Etüd Araştırma Merkezi, Ülke Raporu, Çin Halk Cumhuriyeti, Kasım 2006

bilim ve teknoloji ve silahların kontrolü ile insan hakları konularında Çin'in bu yeni "küresel sosyalizasyon" görüşünü şekillendirmiştir²⁶⁷.

Çin'in dış politikasında Soğuk savaş sonrasındaki en önemli değişim ABD ile olan ilişkilerinde yaşanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile her iki ülke için önemli fırsatlar ortaya çıkmıştır. Bu fırsatları, aralarındaki farklılıkları şiddetli çatışma nedeni yapmadan değerlendiren ABD ve Çin, bu dönemde en kazançlı ülkeler olarak göze çarpmışlardır.

Birbirleri ile aktif ve yapıcı ilişki içine giren ABD ve Çin, bir dizi uluslararası sorunda ortak hareket etme iradesini gösterimliler, ama bu arada da kendileri için hayati saydıkları konularda taviz vermeye de yanaşmamışlar ancak her iki taraf da çıkarlarının çatıştığı konularda fazla ileri gitmeyerek rasyonel ve pragmatik bir dış politika izlemiştir.11 Eylül saldırıları ise çoğu ülkenin dış politikasını etkilediği gibi Çin dış politikasını da etkilemiştir.

Çin, 11 Eylül sonrası gelişmeleri kendi ulusal güvenlik stratejileri açısından, farklılaşan küresel ve bölgesel eksenli yeni tehdit algılamaları olarak algılamıştır. Çin'in 11 Eylül sonrasında bölge güvenliği konusundaki endişeleri üç ana grup altında toplanabilir. Buna göre, öncelikle, Çin, Pakistan, Hindistan arasındaki nükleer denge dikkate alındığında, yarı müttefiki konumunda bulunan Pakistan envanterindeki nükleer silahların, terörist unsurların eline geçmesi tehlikesinden endişe duymaktadır. Ayrıca Çin, "Üçlü Şer Kuvvetleri" olarak tanımladığı "terörizm-ayrılıkçılık-radikalizm" ile ortak mücadele çerçevesinde Şangay İşbirliği Örgütü çatısı altında Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan ile işbirliği yapmaktadır.

İkinci unsur olarak Çin, ABD'nin Hindistan ve İsrail ile ittifakı dikkate alındığında, Afganistan harekatı sonrasında, Japonya ve Avustralya ile kurduğu "anti-terör" ittifakının genişlemesinin olumsuz neticelerinden endişe duymaktadır.

Bu noktadan hareketle Çin, Rusya ile "stratejik işbirliği" gündemini canlı tutmak suretiyle ABD'nin "Tek Hiper Güç" ikilemini "çok-kutuplu" güçler dengesi içinde angaje edebilmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede Çin,

²⁶⁷ CAŞIN M.Hakkı,ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri,SAREM,2003

öncelikle "Pax-Americana" fikrinin egemen olduğu tek-kutuplu ABD değerleri hegemonyasına karşı olduğunu ortaya koyarken, %10'luk büyüme hızı ile en önemli ihtiyacı olan Avrasya enerjisinin ABD tekeline geçmesine karşı politikalarını harekete geçirmiştir. Bu anlamda, Kafkasya'da Rusya'nın Çeçenistan ile mücadelesine destek olurken, Güney Kafkasya ve Ortadoğu'da İran ve Mısır ile olan ilişkilerini sıkılaştırmıştır²⁶⁸.

Uluslararası enerji koridorlarının güvenliği, Çin'in ekonomik kalkınması açısından son derece önemlidir ve Çin "büyük enerji oyunu"nun içinde yerini almak zorundadır. Çünkü Çin, enerji açısından %60 oranında Ortadoğu petrol ve doğalgaz rezervlerine bağımlı durumdadır. Çin'in GSMH artışının enerji yoğunluğu, gelişmiş ülkelerden çok daha fazladır.

Çin kendi enerji kaynaklarına da sahip olmasına rağmen bunlar yeterli değildir ve 2010 yılında yıllık petrol ihtiyacının 450 milyon tona, doğalgaz ihtiyacının ise 75 milyon tona çıkması beklenmektedir. Ülkedeki hızlı ekonomik büyümeyi desteklemek için Sibiryaya ve Orta Asya gibi başka kaynaklar olmasına rağmen bunlar hemen yararlanılabilecek kaynaklar değildir.

Bu noktada Çin'in enerji ihtiyacını karşılamasında Ortadoğu enerji kaynakları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca burada karşılıklı bir çıkar bulunmaktadır. AB veya ABD'ye bağımlı olmak istemeyen ve en büyük pazar fırsatlarının da Asya-Pasifik ve en başta Çin'de olduğunu düşünen Ortadoğu ülkeleri, Çin ve diğer Asya-Pasifik güçlerine yönelmektedir.

Çin açısından başlıca unsur enerji arzının sürekli kılınması iken, Ortadoğu ülkelerinde bunun karşılığı enerji talebinin güvenliğidir. Ortadoğu ülkeleri ürettikleri miktar için Asya-Pasifik ve Çin'de bir pazar bulunacağını garanti etmek istemektedirler. Karşılıklı yatırım çerçevesinde Çin petrol satın almakta ve bunun karşısında Ortadoğu ülkeleri Çin petrol endüstrisine yatırım yapmaktadır. Çin, büyüyen ekonomisini besleyecek enerji

²⁶⁸ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

kaynaklarıyla bağlantılarını daha sağlıklı hale getirmek için Ortadoğu'nun istikrar ve güvenliği ile artık daha yakından ilgilenmektedir²⁶⁹.

Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi, artan "Çin tehdidi" tezine karşı "Çin'in Barışçıl Kalkınma Yolu" adlı bir "beyaz kitap" yayımlamıştır. Kitaptaki en önemli kavramlardan biri, Çin'in seçmesi gereken yolun barışçıl kalkınma olduğudur. Beyaz kitapta, öncelikle Çin'in devlet yapısı, tarihi, kültürü, geleneği ve çağdaş dünyanın gelişme eğilimi gibi alanlar analiz edilirken, şunlar kaydedildi: "Barışçıl gelişme, Çin'in, çağdaş yapılanmasını gerçekleştirmek için izlemesi gereken bir yol olarak, Çin Hükümeti ve halkının ciddi bir seçeneği ve taahhüdüdür. Çoktan beri, Çin Hükümeti'nin izlemekte olduğu bağımsız ve barışçıl dış politikanın temel ilkesini, dünya barışının korunması ve ortak gelişmenin sağlanması oluşturuyor. Bu ilke de Çin'in devlet ideali oldu. Çin Hükümeti Çin'in ne geçmişte, ne şimdi, ne de gelecekte hegemonya peşinde koşamayacağını defalarca ve açıkça ilân etti. Çin'in gelişmesi herhangi bir kişiye karşı tehdit oluşturmayacak, sadece dünyaya daha fazla gelişme fırsatı ve daha geniş piyasa getirecektir."²⁷⁰

Bu çerçevede mevcut uluslararası sistemin dışında ve farklı bir rejime sahip Çin'in, demokrasi sistemini bozacağına dair yorumlar yayılmaktadır. Önümüzdeki dönemde ekonomisinin hızlı gelişmesinin neticesinde Çin'in büyük güç olacağı ve uluslararası sistemde önemli bir rol üstlenerek dünya dengesini değiştireceğinden endişe edilmektedir.

4.2.18. Çin'in Küresel Ve Bölgesel İlişkileri

Strateji, bu günün koşullarında alınmış kararlarla gelecekte gerçekleşmesi istenen herhangi siyasal, ekonomik veya toplumsal amaçlar arasındaki bağlantıyı tanımlayan kavramdır. Eğer bir devletin dış politika stratejilerinden bahsediliyorsa, bu yolla, o devletin nasıl bir hedefe ulaşmak istediğinin de tespiti zorunludur. Büyük devletlerin stratejileri, kendilerine etki

²⁶⁹ PEHLİVANTÜRK Bahadır, Asya-Pasifik ve Çin,ASAM, Stratejik Öngörü, 2006

²⁷⁰ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Çin Stratejik Tercih Kavşağında, Ocak 2006

alanları yaratmak, bu etki alanlarındaki devletlerin kendilerine bağımlı olmasını sağlamak ve o ülkelere doğrudan nüfuz etmeyi sağlayacak siyasi ve ekonomik araçları ellerinde bulundurmak için yoğun çaba sarf etmektedirler. Bu perspektifte, küresel güç olabilme potansiyeline sahip büyük bir devlet olarak Çin'in dünya ve Orta Asya'daki stratejileri bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Dış siyasi ilişkilere paralel olarak, giderek ambargo ve teknoloji transferi tehdidinden artan bir şekilde etkilenen ve tek kaynağa bağlanmış olan ülkemiz için silah sağlama açısından, çevresine ve başka temin kaynaklarına bakma zorunluluğu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Silah sistemlerinin sağlanmasında ileri teknoloji kaynakları belli ve sınırlı ise de füze sistemleri sağlanmasında, bu konuda esasen dünya ve Ortadoğu pazarına geliştirdikleri füze sistemlerini rahatlıkla satan Çin ve Kuzey Kore seçenekleri mevcut gibi gözükmemektedir. İran ve Pakistan örneğinde olduğu gibi, Çin'in silah sistemleri sattığı ülkelere teknoloji transferi ve müşterek üretim gibi yaklaşımlarının olumlu olmasının, bu konuda daha ileri bir milli sanayi geliştirebilmemize katkısı olabilecektir.²⁷¹

Çin ile Rusya arasındaki ilişkilerin gelecekte nasıl bir yol alacağı merak konusudur. İki ülkenin en önemli sorunu ilerde bölgede kimin etkisinin daha büyük olacağı üzerinedir. Özellikle ABD'nin olmadığı bir ortamda jeopolitik rakip olan Çin ve Rusya arasında ciddi boyutta rekabet yaşanabileceği ileri sürülmektedir.²⁷²

Çin'in ekonomik kalkınmasının sürdürülebilmesi ve kalkınması enerjiye bağlıdır. Çin, son birkaç yıl içinde ABD'den hemen sonra dünyanın ikinci büyük petrol ithalatçısı durumuna gelmiştir. Stratejik petrol stokunun olmayışı ve uluslararası petrol fiyatlarının gittikçe yükselmesi, Çin'i petrol ithal kaynaklarını ve enerjiyi çeşitlendirmeye itmiş, son yıllarda petrol ve doğalgaz aramaya yönelmiştir.

Bu bağlamda Çin'in enerji stratejisi;

* Yurtiçindeki kaynakların üretimini düzenli olarak artırmak,

*Yurtiçi ve yurtdışı enerji kaynaklarından faydalanmak ve yurtdışındaki kaynakların işletmesine ortak olmak,

²⁷¹ KÜLEBİ Ali, TUSAM, Çin'in Askeri Gücü, Mayıs 2005

²⁷² NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 'Şanghai' Güç Kazanıyor, Kasım 2005

- * Petrol stoku ve temin etme sistemini oluşturmak,
- * Petrolün tasarrufunu ve kaynağını çeşitlendirmek,
- * Teknolojiye dayanarak petrol işletmesini daha verimli hale getirmek ve petrolün yerine kullanılabilen ürünler yaratmaktır.
- * Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli politikalar üretmektedir.

Her geçen gün, Çin'in enerji ihtiyacı artmaktadır. Çin'in ekonomik, askeri, kültürel ve siyasi etkinliğinin, petrol ve doğalgaz sahibi olduğu anlaşılabilir veya ABD'ye karşı duruş ve tavırlarını değiştiren ülkelerde giderek arttığı görülmektedir. Çin, enerji uğruna ABD'nin rahatsız olduğu ülkelerle sıkı işbirliğine girmektedir.

Bütün bu gelişmeler ABD'nin Çin'in bu politikalarına karşı çıkmasına veya ciddi şekilde rekabet yaratan çalışmalarına karşın gerçekleşmektedir. ABD'nin en güvendiği ülkelerde bile bu rekabet sürmektedir. Siyasal açıdan da Çin devlet adamlarının bütün bu söz konusu ülkelere yaptıkları seri ziyaretler ve ABD'yi ikinci plana düşürecek çalışmalar Washington'u ciddi ölçülerde rahatsız etmektedir. Ekonomik-ticari ilişkiler Türkiye'nin aleyhine gelişmektedir. 1980'li yıllarda ikili ticaret ilişkilerini arttırmak için belirlenen hedefe ulaşamamıştı, hatta birlikte üçüncü bir ülke ve bölgeye yönelme stratejisi de gerçekleştirilememişti. Ancak askerî ilişkiler giderek artmaya başlamıştı. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye'nin pek hazır olmadığı Doğu Türkistan sorunu da ikili ilişkileri yokuşa itmektedir. Özellikle Türkiye'de iş dünyası, ikili ticaretin engelini Doğu Türkistan sorunu olarak algılamaktadır.²⁷³

²⁷³ NURANİYE Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Çin Orta Doğuya Yöneliyor, Şubat 2006

4.3. JAPONYA

Japonya Asya-Pasifik bölgesinin en önemli iki ekonomik gücünden biri, hatta birincisi bile sayılabilir. XX. yüzyılın sonlarına doğru Çin'in gittikçe gelişmesi ve ABD'nin bölgedeki politikalarının belirsizliği, Japonya'dan bölgesel ve küresel ölçekte liderlik yapmasını gerektirmiştir. Ancak Japonya'nın bu rolü oynayacak ne eğilimi ne de kurumsal yapısı vardır. Japonya pasif kalmayı tercih etse de ASEAN liderleri Japonya'yı bölgesel liderliği konusunda teşvik ve ikna etme çabalarına girişmişlerdir.

ABD'den kalan boşluğu Çin'in doldurmasından korkulduğu için, bölgenin güvenliğine askerî olmaktan çok ekonomik ve siyasî olarak katkı sağlanması beklenmiştir. Japonya, Güney Asya'yı ve Pasifik bölgesinin güvenliğini kendi geleceği ve çıkarları için önemli görmekte ve kendi güvenliğiyle bölge güvenliğini bölünmez bir bütün olarak değerlendirmektedir. Her şeyden önce ticarî çıkarları için serbest dolaşım hakkına sahip olması, BM Güvenlik Konseyinde daimî sandalye elde edebilmesi bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmasını gerektirmektedir.

Soğuk savaşın sona ermesiyle Japonya bölgesinde barışın korunması yolunda bazı siyasî roller oynamıştır. SSCB'nin ortadan kalkmasından sonra bölgedeki barış görüşmelerinde uzlaşmacı bir tutum içine girmiş, bölge ülkelere ekonomik yardımlar yapmaktadır. 1991'de ASEAN'a Asya-Pasifik'in güvenliğini kapsayan bir forum önerisinde bulunmuştur. Bu fikir gerçekleşmemekle birlikte Japonya'nın bu tutumu bölgenin güvenliği konusunda pasifize olmaktan çıkarak aktif rol oynamak istediğini göstermiştir. ARF'nin (ASEAN Bölgesi Formu) kuruluşunu destekleyen Japonya, bölgesel güvenliği ve güven artırıcı önlemleri geliştirmeyi, bölgedeki sorunların tartışılmasında yararlı görmüştür.

Çin'in Spratly-Güney Çin Denizi'ndeki faaliyetlerinin başlaması üzerine Japonya, bu sorunu soğuk savaş dönemi sonrası Asya-Pasifik'teki dengeyi bozacak en önemli sorun olarak görmüştür²⁷⁴.

Güney Çin Denizi'ndeki bir çatışma Japonya'nın ticarî çıkarlarına büyük zarar verebilir. Resmî olarak Çin'in son dönemlerdeki gelişmesinden rahatsız

²⁷⁴ Millî Gv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

olmamasına rağmen, Çin'in bölgedeki olumsuz faaliyetleri, yerel ekonomiyi ön plana çıkarması ve ordusunu modernize etmesi karşısında çıkarlarının tehdit altında olduğunu düşünmüştür. Bunun yanı sıra Çin'in nükleer silahlanmasından duyulan endişe, Japonya'nın Çin'e bağış olarak yaptığı yardımı kesmesine yol açmıştır. Zaten Güney Çin sorununda Japonya askerî bir girişimde bulunacak durumda olmadığından, ABD'ye üs ve malî destek sağlamak gibi dolaylı yollardan yardımda bulunabilirdi.

Uzun zamandır Çin'in kalkınmasına büyük destek sağlayan Japonya ile Çin ilişkileri, Çin'in Güney Çin'deki faaliyetleri ve kara suları tartışmaları nedeniyle bozulmuştur. Çin'in nükleer gücünden ve orduyu modernleştirmesinden rahatsız olan Japonya, yaptığı ekonomik yardımı kesmesinin yanı sıra ABD ile var olan ittifakını genişletmesi, Çin'de çevrelenmeye çalışıldığı hissini doğurmuştur nitekim Bush Hükümeti 2001'de iktidara geldikten sonra ABD-Japonya ittifakı belli bir derecede artmıştır. Bush Hükümeti Başkan Clinton dönemindeki Çin merkezli Asya politikasını Japonya merkezli Asya politikası ile değiştirmiştir.²⁷⁵

Çin ile küresel çapta iyi ilişkiler kurmak istemesine rağmen, Tayvan konusundaki görüş ayrılıkları, Pasifik'teki rekabet ve diğer sorunlar iki ülke arasındaki ilişkileri zorlaştırmaktadır. Ancak iki ülke çıkarları için iş birliği yapmak zorundadırlar. Japonya dışarıdan gelecek ham madde, geniş pazarı, Pasifik'ten Hint Okyanusu'na giden ve dünyaya açılan deniz yolunda Çin ile iş birliğine ihtiyacı vardır.

Çin ise Japon sermayesi ve Asya-Pasifik güvenliği için Japonya ile iş birliğine gitmek zorundadır. İki ülkenin karşılıklı güvensizliği de ilişkiler önündeki önemli engellerden biridir. Japonya bölge ülkelerinin kalkınmasına ekonomik destek sağlayarak dolaylı da olsa bölge güvenliğinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra müttefiki ABD'nin bölgede varlığını sürdürmesi kendisine ek değerler katacağı için Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC)ne büyük önem vermektedir. Ayrıca Çin'in bu örgütteki varlığı, komşularıyla iş birliği alışkanlığı ve karşılıklı bağımlılık ağı içinde tutulması Japonya'nın çıkarlarına uygun olacaktır. Japonya'nın savunma politikası da bölgesel ve

²⁷⁵ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rumsfeld'in İlk Çin Ziyareti, Ekim 2005

küresel tehditlerden dolayı 2003'te değişime uğramıştır. Irak'a asker gönderilmesinin yanı sıra savunma stratejisini balistik füzelerin neden olduğu tehdit ve terörizm nedeniyle gözden geçirme kararı almıştır. 19 Aralık 2003'te Savunma Bakanlığının füze savunma sistemi planı onaylanmıştır. Japon Hükûmeti, ABD balistik füze sisteminin terörist saldırılardan, kitle imha silahlarından ve Kuzey Kore'den korunmak amacıyla kabul edildiğini ve bundan böyle ABD ile ortaklaşa sistemin geliştirileceğini belirtmiştir.

Japonya komşu ülkelerin endişelenmemelerini ve kararın tedbir ve savunma amaçlı düşünüldüğünü ve kitle imha silahlarının kullanımına karşı olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen Çin bu iş birliğinin Tayvan'ın güvenliğinin sağlanması ve korunması amacıyla kullanılacağından endişe duymaktadır. Çin'in kendisine karşı gördüğü bu gelişmeyi, Japonya'nın bölgesel ve küresel düzeyde etkili ve güçlü bir devlet olma amacı olarak değerlendirmiştir²⁷⁶.

Japonya bölge ülkelerinin önemli güçleriyle kıyaslandığında belki de bölgenin en sorunsuz ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugüne kadar bölgenin sorunlarında önemli askerî ve siyasî bir etkisi söz konusu olmamıştır. Ancak bölgenin ekonomik, siyasî ve stratejik açıdan son derece önemli bir ülkesidir. Japonya'nın bölgedeki Çin faktörüne karşı ABD'yi desteklemesi, Çin'in yükselişini dengelemeye çalışma olarak anlaşılabilir. Çin'i potansiyel bir tehlike olarak resmen telaffuz etmese bile yakın dönemde Çin'i çok yakından izlemeye aldığı bir gerçektir. Son yıllarda Japonya'nın güvenlik anlayışı konusunda bazı değişimler de göze çarpmaktadır.

ABD'nin Bağdat'ı işgali sırasında müttefikine az sayıda da olsa askerî destek sağlamıştır. Bunun yanı sıra balistik füze sisteminin alınması kararı da savunma ve güvenlik anlayışında önemli bir değişime işaret etmektedir. Bu durum Japonya'nın uluslararası güvenlik politikalarının da değişime uğradığını göstermektedir. Soğuk savaş sonrası dönemde ABD'nin güçlenen Çin'i dengelemek için Japonya ile iş birliğini artırması ve buna karşılık Çin'in Rusya ile ortaklıkları ve askerî gücünü artırma çabaları Çin-Japonya ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak bölgenin bu iki büyük ekonomik gücünün iş birliği

²⁷⁶ Milli Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

kuşkusuz bölge barışının sağlanmasına ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasına önemli katkı sağlayacaktır. Ancak günümüze kadar bu süreç henüz sağlanmadığından, gelecekte iki ülke arasında ortaya çıkacak sorunlar ABD'nin de katılımıyla yeni çatışmalara neden olabilecektir. Asya'nın bu iki büyük ekonomik gücünün ilişkilerinin gerginleşmesi ve çatışma olasılığı küresel boyutta dünya ekonomisini derinden etkileyecektir²⁷⁷.

Dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü durumundaki Japonya, Asya-Pasifik eksenin teknolojik ve toplumsal zenginliğiyle öne çıkan, tarihsel derinliğiyle bölgede etkin ve belirleyici unsurlara sahip potansiyel bir küresel güçtür. Japonya'nın küresel boyuttaki rolü ve gücü potansiyeller taşımakla birlikte, aynı oranda aktif, belirleyici ve özgün nitelikler göstermemektedir. Her şey den önce askeri alandaki edilgenliği, siyasal açıdan uluslar arası ilişkilerdeki inisiyatifsizliği, bunun göstergesidir.

Tarihte Çin'le olan çelişkileri, Kore'nin işgali ve bu ülkeyi adeta bir tampon devlet olarak kıtaya eklemleme çabası ve böylelikle kendisinden büyük bir gücün oluşumunu engelleme arzusu, denizlerin sağladığı doğal güvenlik ortamı sayesinde büyük güvenlik kaygıları taşımadan aynı ortamın olanaklarıyla, geniş bir hareket serbestisiyle davranarak, Avustralya kıtasını hedefleyen yayılmacı refleksler besleyebilmesi, esas olarak Japonya'nın ada devleti kimliğinden yansıyan siyasal yönelimler olarak göze çarpmaktadır. Bu özelliğiyle Japonya, İngiltere ile tarihsel benzerlikler göstermekte olup, her iki devlet de geçmişte birbirine benzer siyaset uygulamış, geniş sahalarda yayılma arzu ve gayreti içinde adalarından dışarı çıkarak, karalar üzerinde yayılmışlardır.²⁷⁸

Japonya'nın taşıdığı reflekslerle, İngiltere de karşı kıyada kendisinden büyük devletin oluşumuna engel olabilecek stratejiler geliştirmiştir. Japonya, Çin'e karşı Kore Devleti' nin oluşumunu tampon bir yapılanma olarak görürken, benzer bir yaklaşımı İngiltere de Fransa'ya karşı Belçika ile, Almanya'ya

²⁷⁷ EKREM Erkin, ABD-Japonya Güvenlik Müzakere Komitesi Bildirisi Hakkında Değerlendirme, Çin, ABD ve Japonya Kıskaçında, Mart 2005

²⁷⁸ ATAY Mehmet, Japonya'nın Jeopolitik, Siyasi ve Askeri Egemenlik Mücadelesinin Tarihi, Ankara, Şubat 2000, s.121

karşıda Hollanda ile izlemiş ve bu küçük ülkelerin tampon bölgeler olarak ortaya çıkmalarına yardımcı olmuştur.²⁷⁹

Japonya'nın bugünkü görünümü, ikinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış bir ülkenin yeniden yapılanma sürecindeki tercihleriyle ilişki olduğu kadar, dönemin küresel belirleyici gücü ABD'nin yönlendirmeleriyle de bağlantılıdır. Ayrıca soğuk savaş yıllarının stratejik ve jeopolitik dengeleri, Japonya için tercih edilen çizginin önemli belirleyicisidir.

İkinci Dünya savaşı'nda Hiroşima ve Nagasaki kentlerinde yüz binlerce insanını, atılan atom bombalarıyla kaybeden, bir o kadar insanının geleceğini, radyasyon etkisiyle sağlıksız bir yaşama tutsak kılınan bir ülke durumundan, toplam dünya veriminin % 10'unu üreten sanayisiyle, yeryüzünün ikinci büyük ekonomik gücü haline gelen Japonya'yı başarıya götüren ana faktör, sahip olduğu toplumsal değerler ve onun kültürel altyapısı olduğu kadar, askeri-savunma harcamalarının önemli ölçüde kısılarak, (GSMH'nin, yaklaşık % 1 'lik düzeyine kadar) tüm kaynakların ekonomik kalkınma adına seferber etmiş olmasıdır.

Japonya'nın ekonomik ve toplumsal kalkınmada başarısında ihmal edilmeyecek kadar önemli paya sahip olan toplumsal bilinç, ekonomik yaşama büyük katkı sağlamıştır. Japonya'nın toplumsal gelenekleriyle ilişkili olduğu kadar toplumsal bilinci besleyen eğitim düzeyi ile de ilişkilidir. Nitekim Japonya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne kadar daima eğitime öncelik vermiştir.²⁸⁰

Soğuk savaş yıllarında ABD'nin güvenlik şemsiyesi altına girerek, silahlanma yarışına giren bir dünya yapılanmasından kendini soyutlayan Japonya'nın ABD ile ittifak yapması, ABD'nin Japonya'yı kanatlarının altına alarak, ekonomik ve toplumsal yapılanmasında büyük destek olmasının altında yatan sebep, Soğuk savaş döneminin Sovyet-Çin tehdit algılamasıyla ilişkilidir. Böylelikle ABD, Japonya ortaklığıyla Asya-Pasifik dünyasının Jeopolitik ve Jeostratejik dengelerinde aktif olarak yer almış ve önemli bir güvenlik çemberi yaratmıştır. Bununla birlikte, havada yakıt ikmali yapan uçaklar edinmek için

²⁷⁹ ÇEÇEN Anıl, 21 nci Yüzyılda Japonya, Ankara, 1999, s.138

²⁸⁰ ÖYMEN Onur, Geleceği Yakalamak, Türkiye'de ve Dünya'da Küreselleşme ve Devlet Reformu, İstanbul, 2000, s.141

aldığı son kararı ile Japonya, askeri saldırı yeteneğini önemli ölçüde artıracak yönde adımlar atmıştır.²⁸¹

Şurası da bir gerçek ki, Asya-Pasifik dünyası, soğuk savaşın bitiminden hemen sonra ABD'nin tüm dünyaya "Yeni Dünya Düzeni" kavramıyla ilan ettiği ABD'nin liderliğine dayalı "tek kutuplu yaklaşımın tek geçerli tez olmadığına" dile getirildiği bölge olmuştur. Bu durumu yaratan temel unsur, "Çok Kutuplu Bir Dünya" tezini besleyen güçlerin sayıca bu bölgede fazla olmasıdır. Şimdilik Rusya ve Çin dışında, (Avrupa'da Fransa da buna dahil edilebilir.) Japonya'nın böyle bir seslenişi duyulmamıştır.

4.3.1. Japonya-Çin'in Tarihsel ve Günümüz İlişkileri

Her şeyden önce bugünkü dünyada, bütün teknolojik ve sosyal değişikliklerin yanı sıra, eski güç yapısı ile uyuşmayan yeni bir yerleşik yapı varlığını sürdürmektedir. Eğer Çin Halk Cumhuriyeti yöneticilerinin eski emperyal hiyerarşik düzene aynen dönmek gibi bir hayalleri varsa karşılarında daha önce Asya'da olmayan, modern zamanlarda ortaya çıkmış, Çin'e rakip iki güç merkezi ile uğraşmak zorunda kalacaklardır: Japonya ve ABD.²⁸²

ABD'nin politikalarının analizi için tarihten gelen analogilerin ne derecede işimize yarayabileceği şüphelidir. Oysa Japonya'nın yükselen Çin gücü ve bunun değişim getirdiği yeni Doğu Asya uluslararası ilişkiler düzeninde alacağı yer için hem tarihten ders alarak hem de günümüzün gerçekleri ve ülkelerin güç politikaları ile ilgili teorilere bakarak bazı yargılarda bulunmak mümkündür. Asya'nın coğrafi olarak nispeten marjinal bir köşesinde yer alan ada devleti Japonya'nın bu Çin merkezli sistemdeki yeri diğer ülkelere göre farklı olmuştur.

Tokugawa Şogunluğunun kurulması ile birlikte Japonya, Çin'e fidyeye göndermeyi bırakmış, dış dünya ile olan ilişkilerini de asgariye indirmiştir. İzolasyon dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Japonya'nın dış ticareti görünüşte, yılda sadece bir defa Nagasaki Limanı'na gelmesine izin verilen iki

²⁸¹ CEYLAN Musa, "Yeni bir Amerikan Savunma Stratejisinin Sonuçları", Eylül 2002,

²⁸² BLANK Stephen, "Turkmenistan Completes China's Triple Play in Energy". *China Brief*. V.6 Iss.10, 10May 2006, The Jamestown Foundation

gemi ile sınırlandırılmıştır. Bu gemilerden biri Hollanda gemisi diğeri ise Çin gemisidir. Gemicilerin Nagazaki Limanı'nda kurulan ve etrafı duvarlarla örölü bir suni adanın dışına çıkması bile yasaktır. Bu görüntü tarihçiler arasında Japonya'nın Çin baskınlığındaki Asya politik ekonomik düzeninin dışında yer aldığı izlenimini yaratmışsa bile, bu aslında yanıltıcıdır.

Gerçekte Japonya, Ryukyu Krallığının özel konumu sayesinde, bu sisteme Çin hükümdarının üstünlüğünü kabul etmeden dahil olmayı başarmıştır. Bugün Japonya'nın bir parçası olan, Japon takımadalarının güneyinde bir zincir halinde Tayvan'a kadar uzanan Ryukyu Adaları, Qing-Tokugawa dönemde bağımsız bir krallık statüsünde idi. Bu adaları özel kılan, Ryukyu Krallığının hem Japonya'ya hem de Pekin'deki Çin yönetimine fidyeye vermiş olmasıdır. Japon tarihçilerin Ryukyu'nun ticaret verileri üzerinde yaptığı çalışmalar bu ticaretin yüksek miktarlarda olduğunu ve Asya'nın her yanı ile olduğu kadar Çin ile de Japonya'nın dolaylı bir ticaret ilişkisinde olduğunu göstermiştir.²⁸³

Bu durum Japon yöneticilerine büyük bir avantaj sağlamıştır. Ryukyu üzerinden (ve yılda gelen iki gemi ile) Asya uluslararası ekonomik sistemine bağlanan Japonya, bunu doğrudan Çin imparatoruna fidyeye verme mecburiyetinden kurtularak sağlamıştır. Asya'da Çin'in üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmadan sistemin parçası olan ve ticaret ilişkilerinden faydalanabilen Japonya, bugün de bu pozisyonunu koruyabilecek şu avantajlara sahiptir: Her şeyden önce Japonya Çin'in içine kapandığı, büyük sosyal ve ekonomik projeler ile uğraştığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Asya'da ciddi bir ekonomik üstünlük kurmayı başarmıştır.

Japon şirketlerinin Asya ülkelerinin ekonomilerine olan nüfuzları, Japon popüler kültürünün Asya'daki etkinliği, Japonya'nın teknolojik gücü ve birikimi ve hâlâ açık farkla Asya'nın dev ekonomik gücü olmaya devam etmesi, bu ülkenin Çin'e daha uzun bir süre rakip olmaya devam edeceğini göstermektedir. Unutulmamalıdır ki yukarıda da bahsedildiği gibi her ne kadar Asya'daki Çin hegemonyasını sağlayan fidyeye-ticaret sistemi Avrupalılar tarafından yıpratılıp

²⁸³ HAMAŞİTA Takeşi, Okinawa'ya Giriş: Asya'yı Bağlayan Denizler Düzeni, 2000

sarsılmışsa bile, sistemi çökerten şey Japonya'nın kendini bu hegemonyanın ortasına yerleştirme çabası olmuştur. 20. yüzyılın başında Çin'in çeşitli bölgeleri Japon sömürgesi haline getirilmiş, Kore Japonya'nın bir parçası ilan edilmiş, Tayvan doğrudan Japon yönetimi altına girmiş, kıtanın geniş alanları Japon işgaline uğramıştır. Çinlilerin bu döneme yönelik kötü anıları ve öfkeleri bugüne kadar devam etmektedir. İki ülke ilişkileri hâlâ tarihten kaynaklanan sebeplerle ciddi bir soğukluk içindedir²⁸⁴.

Asya kıtasında bir ülkenin, Çin'in güvenliğini tehdit etme korkusu Çin'liler arasında uzun yıllar sürmüştür. Bu ülke, Japonya'dır. 1937-1945 yılları Japonya'nın, 1931 yılından başlayarak Çin toprakları üzerinde nüfuz alanını genişletmesine karşı Çin'in bütün yurt sathında mücadeleye girişmesiyle çıkan diğer bir savaş süresini içine alır.

1937-38 arasında Japonya, Çin'deki "Çang Kay Şek Hükümeti"ni iktidardan düşürmek amacıyla, ülkenin doğusundaki geniş bir bölgeyi işgal etti. Bir süre, iki taraf da başarılı olup ilerleyemedi. Bunun üzerine Japonya, kuvvetlerini Güneydoğu Asya'ya ve dolayısıyla Batılı güçler ile müttefiklerine karşı 1941'de başlayan Pasifik Savaşına kaydırıldı. II'nci Dünya Savaşında Müttefikler tarafından yenilgiye uğratılan Çin'den çekilmek zorunda kaldı.

1970'lerden sonra Japonya'nın askeri bakımdan biraz daha güçlenmesi, özellikle nükleer bir güçlenmeye yönelmesi ihtimali, Çinlileri daima tedirgin etmiştir. 1959'da Sovyetlerin askeri yardımı keserek teknisyenlerini geri çektikten sonra 1964'te ilk nükleer denemeyi gerçekleştirmesi, yukarıda belirtilen hususun muhtemelen itici bir güce dönüşümünü göstermektedir. Tedirginliğin devamında Çinliler Japonya'da kendilerine nispeten sempatiyle bakan siyasi kişiler ve siyasi partiler ile devamlı iletişim kurmuşlardır. Bunun dışında Çin'e dönük askeri tehdidi gidermeye gayret ederken nükleer alanda da söz sahibi olmayı hedef olarak benimsemişlerdir. Hatta silâhsızlanma çalışmalarında yapılan toplantılarda Çin, nükleer alanda hareket serbestisini geniş ölçüde elinde bulundurmaya çabasında görülmüştür²⁸⁵.

²⁸⁴ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

²⁸⁵ Milli Güv. Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle de Çin ve Japonya arasındaki ilişkiler gerginleşmişti. 1971'de ABD Başkanı Richard Nixon'ın güvenlik danışmanı Henry Kissinger'in ortaya koyduğu Vietnam'dan çıkma ve Sovyetler Birliği'ne karşı Çin ile müttefik olma planının uygulanmaya başlamasıyla, ABD-Çin ilişkileri normalleşmeye başladı. Bu gelişmeler Çin-Japonya ilişkilerinde de iyileşmeye sebep oldu. 25 Eylül 1972'de Japonya eski Başbakanı Tanaka Kakuei Çin'i ziyaret ederek iki ülke arasında tarihi bir sayfa açtı. İki ülke hükümetlerinin 29 Eylül 1972 gününde beyan ettiği ortak deklarasyon ile Çin-Japonya ilişkileri normale döndü. 1973 yılının Ocak ayında iki ülke karşılıklı büyükelçilik açtı. 12 Ağustos 1978'de iki ülke arasında Çin-Japonya Barış-Dostluk Anlaşması imzalandı.

Ekim 1978'de Çin Başbakan yardımcısı Deng Xiaoping, Çin-Japonya arasındaki bazı hassas sorunların çözümlenmesi için henüz uygun zemin oluşmadığını tespit ederek sorunların gelecek nesle bırakılması ve ticari ilişkileri hızlandırma politikası öngörmüştü. Ancak Kasım 1998'de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Japonya ziyareti sırasında Çin-Japonya arasındaki tarihî sorunlar çözümlenmeden ikili ilişkilerin geleceğinin olumlu olamayacağı vurgulanmıştır. O tarihten itibaren iyi ticaret ilişkisi ortamında üstü örtülü de olsa bir gerginlik dönemi başlamıştır.

Siyaset ve güvenlik alanında ABD ile müttefik olan Japonya, 2001 yılında Liberal Demokrat Parti lideri Junichiro Koizumi'nin Japonya başbakanı olmasıyla artık sadece ekonomi alanında değil, siyasî alanda da büyük ülke olma yoluna girmiştir. En son Nisan 2005'te Çin'de meydana gelen anti Japonya protesto faaliyetleri neticesinde Çin-Japonya ilişkileri tehdit altına girmiştir. Bu sırada Japonya'da "Çin Tehdidi" algılamalarını yükseltmiştir. Böyle bir ortamda Çin'e sert bir tavır takınan Başbakan Koizumi'nin, 11 Eylül 2005'teki genel seçimlerde tekrar başa gelmesiyle ikili ilişkilerdeki belirsizlik daha da dikkat çekmeye başlamıştır²⁸⁶.

²⁸⁶ Milli Gv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

Şu anda Çin-Japonya ilişkilerinde ciddiyetle ele alınması gereken hassas sorunlar bulunmaktadır. Bunlar²⁸⁷ ;

Tayvan Adası, 1633 yılında Mançur İmparatorluğu tarafından ilhak edilerek Qing Sülâlesi'nin toprağı olmuştur. Çin-Japonya savaşı (1894-1895) sonrasında Tayvan, Japonya toprağının bir parçası haline gelmiştir. 1945'te savaşı kaybeden Japonya, Tayvan'ı ABD'ye teslim etmiş, ABD de 1943'teki Kahire Beyannamesi'nin gereğiyle söz konusu adayı Milliyetçi Çin Hükümeti'ne bırakmıştır. 1949'da Çin Komünist Partisi'nin ordusuna karşı yenilen Milliyetçi Çin Hükümeti, Tayvan'a kaçarak hükümetini devam ettirmiş ancak 1972'den sonra ada hükümeti bütün Çin'i temsil etme statüsünü kaybetmiştir. Japonya, Tayvan'da 50 yıllık siyasî hâkimiyetini sürdürmüştür.

Ancak Tayvan'a olan ilgi sadece bundan ibaret değildir. Tayvan'ın güvenliği direkt Japonya'nın güvenliğini ilgilendirmektedir. Tayvan yerli halkı da Japonya'ya karşı ilgi duymaktadır. Tayvan'ın eski Cumhurbaşkanı Li Denghui de bunun bir örneğidir. Pekin yönetimi kendisine Tayvan dahil bütün Çinlilerin yasal hükümeti olarak bakmakta ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Tayvan'daki hükümet ise bunu reddetmektedir. 1979'da ABD hükümeti, Çin ile resmi diplomatik ilişkiyi tesis ettikten sonra aynı tarihte Kongre'nin teklifi üzere "Tayvan ile İlişkiler Yasası"nı onaylamıştı. Ancak ABD'nin üç deklarasyonunda da "Tayvan Çin'in toprağıdır ve ABD 'Tek Çin Politikası'nı izleyecektir" ifadeleri bulunmaktadır.

Bu çelişkiler Tayvan meselesini daha da karışık hale sokmuştur. Tayvan ile ticari ve kültürel ilişkiler devam etse de siyasî ilişkiler Pekin ile sürmektedir. Şubat 2005'te ABD ile Japonya arasında yapılan güvenlik işbirliği konulu toplantının bildirisinde Tayvan'ın güvenliğinin iki ülkenin stratejik işbirliğine dahil olduğu ifade edilmiştir. Böylece ABD-Çin arasındaki en hassas sorun olan Tayvan meselesi, Çin-Japonya arasında da hassas bir sorun haline almıştır. 1996'ten beri Japonya güvenlik alanını yavaş yavaş adadan ilgili deniz sahalarına doğru genişletmeye başlamıştı. ABD-Japonya arasındaki stratejik güvenlik işbirliği alanı Tayvan'ı da dahil ettiğine göre Japonya'nın güvenlik alanı

²⁸⁷ ÇETİN Metin, ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri, HAK Yayınları, 2007

Tayvan'a kadar uzanmış olacaktır. Bu gelişmeler Pekin hükümetini rahatsız etmekte ve hükümet Japonya'dan güvenlik alanının Tayvan'ı kapsayıp kapsamadığı hakkında açık bir beyan istemektedir. Bu durum Başbakan Koizumi'nin sürdürdüğü Çin politikası ile paralel olarak Çin'in hassasiyetini de arttırmakta ve Çin-Japonya ilişkilerinde güvensizlik yaratmaktadır.

Çin ve Japonya petrol ve doğalgaza muhtaç olan ülkelerdir. Bu nedenle Rusya'nın Sibiryaya enerjisini kendilerine çekebilmek için uzun süredir mücadele veriyorlar. Çin ile Japonya arasında, Doğu Çin Denizi'ndeki münhasır ekonomi alanını ayıran deniz sınırında bir gerginlik mevcuttur. Japonya, iki ülkenin kıyı hatları arasındaki medyan çizgisinin sınır olması gerektiğini savunurken Çin, kendi münhasır ekonomik alanının denizaltı kıta sahanlığının uç noktasına kadar uzandığına inanmaktadır. Japonya, Chun-xiao gaz yatağının Çin tarafından işletilmeye başlatılması halinde kullanılmak üzere kendisinin de tek taraflı eylem hakkını saklı tuttuğunu açıklamış, Japonya, 14 Temmuz 2005'te Teikoku petrol şirketine Doğu Çin Denizi'nde araştırma izni vererek kartlarını ortaya koymuştur. Artık iki ülkenin bölgedeki petrol ve doğal gaz kaynaklarını ortak olarak geliştirmesinden başka çıkar yol yok gibi görünmektedir²⁸⁸.

Çinlilerin Diao-yü, Japonların ise Senkaku dediği adalar, Doğu Çin Denizi açık sularında yer almaktadır. Adanın çevresinde balık çok olmakla birlikte asıl önemi petrolün de bulunmasından kaynaklanmakla birlikte Çin, Tayvan ve Japonya üçgeninde stratejik öneme sahiptir. Çin hükümeti, Diao-yü adalarının eski tarihlerden beri Çin'in toprağı olduğunu ve Diao-yü adaları ile yakınındaki açık sular üzerinde tartışılmaz egemenlik hakkına sahip olduğunu savunmakta ancak Japonya bu adalardaki varlığını devam ettirmek istemektedir.

Bölgesel ve küresel çıkarları örtüşmediği için 30 yıldan beri iki ülke arasında sadece ticari ilişkiler gelişmiştir. Dünyanın ikinci ekonomik gücü olan Japonya, 11 yıldır Çin'in en büyük ticaret ortağı konumunu korurken siyasî, ekonomik ve askerî alanda yükselmekte olan Çin ise Japonya'nın ikinci büyük ticaret ortağıdır. Japonya-Çin ekonomik işbirliği ilişkisi öteden beri yoğun bir şekilde devam etmektedir. Çin'in hızlı kalkınmasının Japonya'nın büyük katkısı

²⁸⁸ TORUN Esmâ, Genelkurmay Bşk.Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları,2006

vardır. 2004 yılında ABD'yi geride bırakarak Çin, Japonya'nın en büyük ticaret ortağı (2004'te 150 milyar dolar) olmuştur.²⁸⁹ Japonya ile Çin arasında Moğolistan ham madde kaynakları konusunda mücadele vardır ve bu mücadelede Japonya bazı avantajlara sahiptir. Tarihte Çin ile Rusya'nın işgaline uğrayan Moğolistan'da bu ülkelere karşı hoşnutsuzluklar bulunmaktadır. Japonya-Moğolistan arasında ise bu tür problemler yoktur ve çıkar çatışmaları da bulunmamaktadır. Japonya'nın Moğolistan Büyükelçiliği tarafından yapılmış bir kamuoyu yoklama anketine göre, Moğolistan'ın %70'i Japonya'ya hoş bakmakta ve yakınlık duymaktadır. Bu ankette aynı zamanda Moğolistan, Doğu Asya ülkeleri arasında Japonya'ya en çok iyi niyet besleyen ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Moğolistan aynı zamanda Çin'den farklı olarak Japonya'nın BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeliğine tam destek veren bir ülkedir. Koizumi, Moğolistan ziyareti sırasında Kuzey Kore sorunu ve Çin'e yönelik politikalar üzerinde fikir alışverişinde bulunmuştur. Doğu Asya'da dışlanan Japonya bölgede yeni bir müttefik ülke olarak Moğolistan'ı bulmuştur.²⁹⁰

Japonya-Çin siyasî ilişkisi giderek gerginleşmeye başlamıştır. Özellikle Çin'in ekonomik büyümesi ile birlikte askerî modernizasyonu hız vermesi, Çin denizaltı gemileri Japonya sularında gezmesi, Çin'in Japonya'nın etkili olan Güneydoğu Asya'daki etkin olma çabaları ve Çin'in Japonya'nın BM Güvenlik Konseyi Daimi üyeliğine karşı çıkması Tokyo Hükümetini derinden düşündürmüştür. Japonya, Çin'in Rusya'dan enerji alma projesine karşı yeni planları Moskova'ya sunmasıyla Rusya'nın Sibiryadan Çin'in Daqing'e döşenecek boru hattı iptal edilmiştir; Tayvan'ın eski Cumhurbaşkanı ve Japonya yanlısı Li Denghui'nin aralıklı Japonya ziyaretine izin vermiştir; Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerle oluşturmaya çalıştığı serbest ticaret alanı planına karşı Japonya da benzer bir projeyi ortaya koymuştur. Pekin'in ikili ilişkilerinin düzelmesi hakkında tarihsel problemi ön şart olarak belirtmesi aksi tepki yaratmıştır. Yani tarihsel sorunlar üzerindeki görüş farklılıkları, her iki ülkede

²⁸⁹ EKREM . Erkin, ABD-Japonya Güvenlik Müzakere Komitesi Bildirisi Hakkında Değerlendirme, Çin, ABD ve Japonya Kıskaçında, Mart 2005

²⁹⁰ NURANIYE . Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Japonya İle Çin'in Moğolistan Mücadelesi, Ağustos 2006

yükselen karşılıklı düşmanlığı ve her iki ülke bir birini potansiyel tehdit olarak görmeleri Japonya ve Çin arasında yaşanan problemlerin soyut nedenleridir.²⁹¹

Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin Doğu Asya'daki tek temsilcisidir. Japonya ise, BM bünyesinde aktif olarak sekiz "Barışı Koruma" ve altı "Uluslararası İnsani Yardım" operasyonuna katılan, Güvenlik Konseyi daimi üyesi olmayı hak ettiğini senelerdir dile getiren ve uluslararası platformda adımlarını ona göre atan bir ülkedir. Japonya Asya'nın eski süper gücü iken Çin yükselmekte olan yeni süper gücüdür. İki ülke tarihten kalan ve artarak devam eden sorunlarıyla birlikte bölgede, güç yarışına girmiş durumdadır. Tokyo ve Pekin'in günümüz güç dengelerini göz önünde bulundurarak ilişkilerini ona göre yeniden düzenlemeleri gelecek için daha yararlı olacaktır. Ancak iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar ve bölgesel çıkar çatışmaları bölgeyi tehdit edecek gibi gözükmektedir.

Japonya-Çin siyasî ilişkisi giderek gerginleşmeye başlamıştır. Özellikle Çin'in ekonomik büyümesi ile birlikte askerî modernizasyonu hız vermesi, Çin denizaltı gemileri Japonya sularında gezmesi, Çin'in Japonya'nın etkili olan Güneydoğu Asya'daki etkin olma çabaları ve Çin'in Japonya'nın BM Güvenlik Konseyi Daimi üyeliğine karşı çıkması Tokyo Hükümetini derinden düşündürmüştür. Japonya, Çin'in Rusya'dan enerji alma projesine karşı yeni planları Moskova'ya sunmasıyla Rusya'nın Sibiryadan Çin'in Daqing'e döşenecek boru hattı iptal edilmiştir;. Pekin'in ikili ilişkilerinin düzelmesi hakkında tarihsel problemi ön şart olarak belirtmesi aksi tepki yaratmıştır. Yani tarihsel sorunlar üzerindeki görüş farklılıkları, her iki ülkede yükselen karşılıklı düşmanlığı ve her iki ülke bir birini potansiyel tehdit olarak görmeleri Japonya ve Çin arasında yaşanan problemlerin soyut nedenleridir.²⁹²

4.3.2. Japonya - ABD İttifakı Ve Anlaşmazlık Konuları

Küresel iddialar çevresinde, küresel güç mücadelesinde, güçlüler dünyasındaki küreyi yönetme çekişmesinde daima ince ayarlamalar, hassas

²⁹¹ EKREM . Erkin, ABD-Japonya Güvenlik Müzakere Komitesi Bildirisi Hakkında Değerlendirme, Çin, ABD ve Japonya Kısacasında, Mart 2005

²⁹² EKREM . Erkin, a.g.m.

dengeler, karşılıklı bağımlılıklar belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Japonya'nın olası bir ABD ayrışmasında aynı koşullar altında olacaktır. Buna göre;

1.Japonya'nın bir süredir BM Güvenlik Konseyinde sürekli olarak yer almada ısrarı ve buna ilişkin üstlenme arzusu taşıdığı yeni roller,

2.Birincisinin bir gereği olarak savunma ve askeri harcamalarda artış eğilimi taşıması,

3.Uluslar arası anlaşmazlıklarda arabulucu rolüyle yer alma isteği,

4.Soğuk savaş sonrasında küreselleşme eğilimleri,

5.Özellikle teknolojik destekli küresel ve bölgesel ticaret de giderek artan rekabet ortamında Japonya'nın yeni ve büyüyen hedefleridir.

Tüm bu gelişmeler ve arzular Japonya'nın küresel iddialar peşinde olma reflekslerinin gereği olarak Japonya tarafından karar verilmiş bir ABD ayrışmasının somut delilleri olarak da değerlendirilemez. Ancak bu gelişmeler Japonya tarafından soğuk savaş sonrasına yönelik olarak, siyasal anlamda farklılıklar içeren bir atmosferin benimsendiğini gösteren, politik bir bilince dayanmaktadır. Bu yargıdan hareketle Japonya, soğuk savaş yılları boyunca elde ettiği ekonomik, toplumsal kalkınma başarısına rağmen siyasal etkinliğindeki edilgenliğini de içeren bir yakın geçmiş kimliğinden ayrı bir çizgiyi yaşama arzusunu hissettirmektedir²⁹³.

BM (Birleşmiş Milletler) Güvenlik Konseyinde daimi üye olma arzusu, uluslar arası bir iddia, bir hedef yoğunluğu taşımaktadır. Özellikle Körfez Savaşı'ndan sonra BM Barış Gücü kapsamında ülke dışına askeri gönderilmesini kabul etmiştir. Ayrıca 1947'de yapılan Japon Anayasasının anlaşmazlık halinde kuvvete baş vurmaya yasaklayan 9. Maddesinin kaldırılmasına yönelik süreç, Japonya'nın uluslararası refleksleri soğuk savaş döneminden farklı hareket etme arzusunun bir yansımasıdır²⁹⁴.

Japonya'nın askeri alandaki olası hareketliliğinin esas nedenleri üzerinde durmak gerekmektedir. Japonya'nın bu alandaki hedefleri; soğuk savaş sonrasında koşullarına yönelik yeni strateji ve politikaların bir gereği olarak belirlendiği yönünde yorumlanabileceği gibi, son zamanlarda ABD'nin Asya-

²⁹³ Milli Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

²⁹⁴ Milli Güv.Akd., a.g.e.

Pasifik dünyasıyla ilgili taşıdığı kaygıların bir sonucu olarak, müttefik Japonya'nın doğrudan bu ülke tarafından silahlanmaya yöneltildiği şeklinde de değerlendirilebilmektedir.

Bu ikinci yorumun temel dayanağı; Japonya'nın mevcut askeri altyapısının ileri teknolojiye sahip olması ve bu konuda potansiyelleri bulunması, olası bir askeri sıçramanın teknik bir düzeyde engelinin olmadığı gösterilerek asıl engelin siyasal içerikli olmasında aranmasıdır. Bu yaklaşıma göre ABD hala, Japonya üzerinde büyük ölçüde etkin rol oynamakta olup, muhtemel bir askeri-savunma alanındaki Japon hareketliliğinde yönlendirici rolü sürmektedir.

Japon hükümetinin bol miktarda uranyum ithal etmesinin altında yatan gerçeğin bu olduğu ve Japonlar tarafından "Nükleer Domino" teorisinin bir gereği olarak, komşu ülkelerde atom bombası yapıldığı sürece, Japonya'nın atom silahına sahip olması gerektiği savları zaten nükleer enerjili reaktörler kurmuş olan Japonya için kolayca göz ardı edilemeyecek kadar önemli projeksiyon alanıdır. Japon hükümetinin, Atom silahlarının yayılmasını önleme anlaşması imzalamak istemesi de kuşkuları artırmaktadır.²⁹⁵

Görünen o ki, Japonya özellikle askeri alanda henüz yeterince netleşmemiş de olsa bir sıçramanın arayışı içindedir. Japonya-ABD arasında ortaya çıkabilecek bir başka ayrışma unsurunun, Asya-Pasifik dünyasında cereyan edebilecek bölgeselleşme eğilimlerinden dolayı yaşanabileceği değerlendirilmektedir. Japonya bölgesel gücünü, ekonomik destek ve bölgesel ticaret etkinliğiyle ayakta tutmaya çalışırken, bugüne değin bu alandaki ABD ortaklığıyla ilgili, Sovyet-Çin ekseninden yaratılan ideolojik tehdit algılaması nedeniyle ciddi ayrışmalar yaşanmamıştır. Ancak soğuk savaş sonrasının yeni düzen arayışında daha aktif olmak isteyen Japonya için, bölgesel güç ilişkileri ve her şeyden önemlisi bölgesel liderlik konumu, yeni düzenlemeleri ve yeni stratejileri zorunlu kılmaktadır. Nitekim bu alanda süratle gelişen Çin gibi bölgesel rakipler ortaya çıkabilecektir.

Ayrıca Japonya'nın; Avrupa Birliği gibi, NAFTA gibi bölgesel ekonomik bloklara karşı örgütlenme gereksinimi kendiliğinden doğmaktadır. Bu

²⁹⁵ HACISALİHOĞLU İ.Yaşar. Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay Kitapevi 2001,s.100

talep esasen bölge ülkelerinden gelmektedir. Örneğin; Doğu Asya Ekonomik Topluluğu (EAEC) adıyla bir bölgesel örgütlenmenin savunucuları, Japonya'dan çok bölge ülkeleridir. Malezya'nın başını çektiği ve bizzat Malezya başbakanı Mahattir'in bir düşüncesi olan bu örgütlenme önerisi, coğrafi sınırlarıyla Doğu Asya'yı içeren bölge gücünün bütünleşmesinin idealini yansıtmaktadır..²⁹⁶

Malezya'nın sürekli çağrularına karşı Japonya, EAEC' ye katılma konusunda net bir tavır sergilemeyerek, konuyu düşünüyormuş gibi taktiksel yola baş vurmuş ve topluluğa Yeni Zelanda ve Avustralya'nın da katılmasında ısrar ederken, bu öneri Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Asya'nın bir parçası olmadıkları gerekçesiyle Mahathir tarafından reddedilmiştir.²⁹⁷

Japonya, bölgesel etkinlik kapsamında bugüne değin bölgeye yönelen askeri güce dayalı bir güvenlik şemsiyesi yaratmamış olmasına karşın, özellikle dış yardımlar stratejisiyle bölgesel etkinliğini kurmaya çalışmıştır. Japonya elde ettiği büyük ekonomik başarılar sonucu öncelikle bölgede dev bir banker kimliğinde mi kalacaktır, yoksa bu kimliğinden çok güvenlik şemsiyesi ile, siyasal ve kültürel boyutlarıyla, küresel bir lider düzeyine mi erişecektir? Ancak Japonya'nın özellikle bölgesinde sürdürdüğü dış yardımların aynı zamanda küresel liderlik iddiasına da yarayacağını değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Soğuk savaş sonrasında Tokyo, yardım programına yeni bir boyut ekleyerek, yardım alan ülkenin, demokratikleşmesi, insan hakları ve askeri amaçlı olmayan harcamalarda kullanılması yardımın ön şartı olarak belirlemiştir. Böylece Japonya bölgedeki ağırlığını, bölgesel çerçevede siyasal idealler kapsamında artırarak, geniş bir boyuta taşımaktadır. Japonya'nın olası bir ABD ayrışmasını teşvik edecek olan bir başka unsur; özellikle teknoloji destekli küresel ve bölgesel ticaret alanında giderek artan rekabet içinde, Japonya'nın yeri ve büyüyen hedefleridir.

Öncelikle Asya-Pasifik dünyasında Filipinler'den Endonezya'ya, Malezya'dan Tayland'a Singapur'dan, Hong-Kong'a, Tayvan'a Kore'ye ve Avustralya'ya uzanan bölgenin belirleyici etkin ve üstün ekonomik gücü olarak varlık göstermektedir. Aslında bölgesel etkinliğini çok daha genişleterek, yeni

²⁹⁶ HACISALİHOĞLU İ.Yaşar a.g.e.

²⁹⁷ DENKER Mehmet Sami, 2000'li yıllarda Asya-Pasifik Dünyasının Güvenliği, 2000, s.74

eksenler oluşturmaktadır. Örneğin; Latin Amerika'da kendisine yer edinmek isteyen Japonya, ülke genişliği olarak kendisinden beş kez büyük bir ülke olan Peru'yu pilot bölge olarak seçmiş, ülkeden aldığı destekle ekonomik bir zemin yaratmıştır. Amerikan pazarlarında zaman zaman zorlanan Japonya'nın gelecekteki Pasifik yapılanmasını düşünerek, Amerikan kıtasını güneyden çevirmesi ve Peru gibi Pasifik'te kıyası olan büyük bir ülkeyi partner olarak seçmesi dikkatli hazırlanmış bir strateji olarak göze çarpmaktadır.

Japonya'nın geniş perspektifli stratejik nitelikli ticari etkinliği hiç kuşkusuz Pasifik dünyasıyla sınırlı değildir. Özellikle Avrupa pazarına olan ilgisi de süreklilik gösterir. AB'nin koruma duvarlarını aşabilmek için yeni stratejiler geliştirmiştir. Örneğin; soğuk savaş döneminde Türkiye'yi hiç önemsemeyen aksine petrol ülkelerine öncelik tanıyan Japonya, değişen dünya konjonktüründe, Türkiye'nin ağırlık kazanan yeni konumundan yararlanmak isteyerek, Avrupa'da dışlanırken; Türkiye'nin gümrük birliği statüsünden yararlanarak, Türkiye'de kurduğu fabrikaların ürünlerini Türk malı gibi Türkiye üzerinden Avrupa'ya satmayı planlamıştır.²⁹⁸

Aynı şekilde Avrasya bütünlüğü içinde Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu alt bölgelerdeki etkinliği de ilgi çekicidir. Japonya'nın enerji konusunda Orta Doğu'ya bağımlılığı giderek artmaktadır. Japonya'nın Orta Doğu'ya bağımlılık oranının 2020'de %55'e yükselmesi beklenmektedir. Bu nedenle Japonya, tek bölgeye enerji bağımlılığını uzun vadede çeşitlendirmeye çalışmaktadır.

Japonya'nın enerji politikası, Kafkasya ve Hazar Bölgesinin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarından dolayı bu bölgeler ile Japonya arasındaki ilişkilerin uzun dönem içinde geliştirmesini zorunlu hale getirmektedir. Örneğin; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Güney Kafkasya Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) Japonya için jeostratejik olarak önem kazanmaya başlamıştır. 1991 yılında diğer Sovyet Cumhuriyetleri ile birlikte Güney Kafkasya Cumhuriyetlerini de tanıyarak diplomatik ilişki kurmuştur. Ayrıca, ABD ambargosuna rağmen İran'la 26 milyar varillik petrol geliştirme anlaşması imzalamıştır.

²⁹⁸ ÇEÇEN Anıl., 21 nci Yüzyılda Japonya, Ankara, 1999, s.143

Japon firmalarının Hazar Petrollerine olan ilgisi 1998'de petrol kaynakları geliştirme şirketi olan İmparator Petrol, Endenozya Petrol ve Ito Petrol geliştirme Şirketinden oluşan üç şirket Hazar denizindeki Ateşgah, Yanantava, Mugandeniz petrol alanları için petrol araştırmaları konsorsiyumu olan Japon-Azerbaycan Petrol Şirketi (JAOC) kurulmuştur. Anılan firma Nisan 1999 tarihinden itibaren Azerbaycan'da petrol araştırmalarına başlamıştır.

Japonya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin demokrasi ve serbest pazar ekonomisine yönelik faaliyetlerine destek olmak amacıyla, bu ülkelere ODA (Official Development Assistance) yardımlarında bulunmaktadır. Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin gereksinim duyduğu alanlarda uzman eksikliğini giderilmesi, ekonomik alt yapının bozulmasının durdurulması, çevre sorunu gibi sorunlara müdahale edilmesi ve bu ülkelerin ekonomik zorluklarını anlatabilmesi için Japonya hükümetinin destekleri sürmektedir.

Kuşkusuz Japonya'nın ticaret ve ekonomisinin bütününde ABD gibi bir devî sarsacak kadar güçlenmesinde yüksek teknoloji düzeyi önemli etkindir. ABD'de AR-GE giderleri GSMH 'nın yaklaşık %2,7'si iken bu oran Japonya'da %3,5 oranındadır. Ayrıca Japonya'da yaklaşık 700.000 AR-GE görevlisi mevcut iken bu sayı İngiltere, Fransa ve Almanya'nın toplamından daha yüksektir. Japonya'nın teknoloji destekli bu geniş açılımlı ekonomik düzeyi, yeni düzen arayışı içindeki siyasal atmosfer açısından bir ayrışma unsuru olarak anlam kazanabilecek boyuttadır. Özellikle ABD cephesinden Japonya, gerek Pasifik'teki rolü gerekse küresel konumu açısından kontrolü elden bırakılmayacak bir ülke kimliğindedir²⁹⁹.

Japonya'nın elde ettiği ekonomik başarının bir başka boyutu ise, hızlı kalkınma stratejisi içinde özellikle iç piyasayı koruyan, yerli üretimini özendiren ve yerli malı kullanımını benimseyen, dolayısıyla ihracatı öncelikli kılan bir yapılanmanın esas alınmasıdır. Yabancı firmaların yatırıma pek sıcak bakmayan Japonya, sanayileşmiş ülkeler arasında en az yabancı sermaye yatırımı alan ülkelerin başında gelmektedir. Bu durum başta ABD olmak üzere batılı ülkeler ile Japonya arasında ticaret açıkları doğurmaktadır.

²⁹⁹ ATAY Mehmet. Japonya'nın Jeopolitik, Siyasi ve Askeri Egemenlik Mücadelesinin Kısa Tarihi, Ankara, 1999, s.124-125

Japonya-ABD ilişkisi ve geleceğini; Rusya, Çin ve hatta bölge dışı aktör olarak Avrupa ve onun önemli oyuncularını Fransa ve Almanya'dan soyutlayarak anlatmak mümkün değildir. Soğuk savaş sonrasında siyasal ortamı, çok aktörlülüğü, çok seçenekliliği ve dinamik bir atmosferi zorunlu kılıyor olması, analiz boyutunu da çok bileşenli ve çok yönlü kılmaktadır. Nitekim çıkarlar farklılaşmış ve çıkar ortakları ve rakipleri rol değiştirmiştir. Bu bağlamda Japonya'nın bölgesel ve küresel iddia taşıyan bir siyasal yoğunluğa erişmesi için çok boyutlu stratejilere gereksinimi vardır. Örneğin; bölgesel ve küresel iddialar besleyerek, olası bir ABD ayrışmasına eğilim göstermesi durumunda bağımlı olduğu Orta Doğu enerji kaynaklarının güvenliğini hesap etmek durumundadır. ABD'nin egemen olduğu "Orta Doğu Petrol Jeopolitiği"nde Japonya'nın bağımsız davranabilmesi yukarıda sıralanan tüm ekonomik, teknolojik üstünlüklere rağmen kolay gözükmemektedir.

Üstelik Orta Doğu'da daha önce de ifade edildiği gibi artan egemenliğine rağmen ve yine ABD'nin Orta Doğu'da özellikle İsrail-Filistin sorununun çözümüne yönelik belirleyici olamadığı örneğine dayanarak, Orta Doğu'da yeterince egemenlik kuramadığı savına rağmen, ABD'nin küresel dünyadaki etkinliği, stratejik bölgelerdeki egemen görünümü, ulusal ekonomide ve pazar rekabetinde sorunlar yaşasa da, dünyanın en etkin ve belirleyici kimliği ortadan kalkmamıştır. Nitekim ABD'nin soğuk savaş sonrasında yeni dünya düzeni arayışında askeri güvenlik önceliğini kolay terk etmemesi, NATO, gibi soğuk savaş ürünü kurumsal yapılara yeni misyon ve işlevler yükleme gayretleri ve füze kalkanı gibi yeni stratejik nitelikli askeri-silahlanma projeleri esasen "Yen-Euro-Dolar" çatışmasının, ticaret ve pazar rekabetinin, teknolojik mücadelenin, doğal kaynak paylaşımının yönlendirdiği tercihlerdir

Konuya Japonya açısından bakılacak olunursa; soğuk savaş sonrasında yeni dünya düzeni arayışında Japonya'nın, kazandıracaklarıyla, kaybettirecekleriyle yeni rolünü belirlemek zorunluluğu bulunmaktadır. Ekonomik bir devin, siyasal bir cüce olarak ne kadar daha vicdani rahatlık içinde olacağı merak konusudur. Her şeye rağmen Japonya'nın siyasal dünyadaki edilgenliğini bir patlamaya dönüştürme çabası, Japonya adına ancak çok iyi hesaplandıktan sonra ve temel bir iddiaya sahip olması durumunda rasyonel olabilecektir. Japonya'nın bugün görünen yüzü, daha çok kararsızlıklar

içeren, bir çok konuda netleşmeyen ve sık sık siyasal gelgit'leri yaşayan bir ülke profili çizmektedir. Kuşkusuz bunda soğuk savaş yıllarının uzunca sayılabilecek siyasal edilgenliğinin, askeri-güvenlik açıdan bağımlılığının izlerini kolay silememesi de önemli rol oynamaktadır.

4.4. RUSYA

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya, Asya-Pasifik'teki etkinliğini yitirmiş ve daha çok kendi iç işlerine ve arka bahçesi olan Avrasya'ya dikkatini yöneltmiştir. Rusya'dan kalan boşluğu Çin'in doldurma çabaları ilk günden itibaren başlamıştır. Çin ile arasındaki sorunların çözülmesinde bölgedeki ABD varlığı ve Çin'in silah alımına duyduğu ihtiyaç etkili olmuştur. Bununla birlikte ekonomik güçlükler de Rusya'nın Çin'e silah satmasına neden olmuştur. 1989'dan sonra Avrupa'nın Çin'e silah satışını yasaklaması nedeniyle 1990'lı yılların başlarından itibaren başlayan silah ticareti daha da önem kazanmıştır. Çin'in bölgedeki tek süper güç olan ABD'yi dengelemek için ordusunu modernize etmesinde Rusya'dan aldığı silahlar büyük katkı sağlamıştır. Eski gücünü kaybeden Rusya ise Avrupa'dan dışlanmışlığından ve NATO'nun genişlemesinden duyduğu rahatsızlıkla Çin ile ilişkilerini geliştirme yolunda önemli adımlar atmıştır.

Rusya ve Çin yeni ortaya çıkan gelişmeler paralelinde neredeyse doğal müttefik konumuna gelmişlerdir. Ancak Çin'in aldığı silahların kendilerini tehdit edeceğinden endişe duyan Asya-Pasifik ülkeleri bu durumdan bir ölçüde de olsa Rusya'yı sorumlu tutmuşlardır. Rus-Çin ilişkilerinde yakınlaşma ve iş birliği sürecinin gelecekte de devam edeceği düşünülmektedir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle iki ülke arasındaki sorun olan konular kendiliğinden zaman içinde kaybolmuş gözükmektedir. Sınır anlaşmazlıkları da çözüme kavuşturulmuştur. İkinci olarak da ticarete, ekonomik ilişkilerde ve silah

satışlarında karşılıklı çıkar bağları kurulmuştur. Üçüncüsü ise stratejik bir yaklaşma sürecine girmeleridir. Çin ve Rusya, soğuk savaş dönemi sonunda ortaya çıkan ABD'nin tek başına egemen olduğu tek kutuplu bir dünyadan rahatsızlık duymaktadırlar. Tüm bu nedenler iki ülke arasındaki yaklaşma sağlamıştır. İki ülkenin de Japonya ile sınır anlaşmazlıklarının hâlâ var olması ve bu ülkenin askerî gücünün canlanmasından korkmaları da iki ülkeyi yaklaştıran bir diğer konudur. Orta Asya'da iki ülkenin mevcut durumda stratejik rekabetleri yoktur. Ayrıca iki ülke de İslâmî hareketler konusunda ortak bir hassasiyet içindedirler.³⁰⁰

SSCB'nin çöküşünden sonra onun etkisi altındaki Vietnam, Laos ve Kamboçya'nın ASEAN üyeliğine ve AFTA'ya katılmalarının, bu ülkelerin pazar ekonomisine geçişlerini ve demokratikleşme için adım atmalarını kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Ancak Rusya'nın geri planda kalıp Asya-Pasifik ülkeleriyle ilişkilerini sürdürse bile ticarî ilişkileri nedeniyle bölgenin güvenliğinde etkili bir faktör olmaya devam etmiştir. Rusya, bölgede en önemli nükleer tehdit olarak görülen Kuzey Kore ile eski ortak savunma anlaşması yerine dostluk anlaşması imzalamıştır. Çin ise Tayvan sorunu ve ABD-Japonya ittifak anlaşmasının kapsamının genişletilmesi nedeniyle Rusya ile ittifak hazırlığı içine girmiştir³⁰¹.

Asya-Pasifik dünyasında Rusya'nın konumu, bazı farklılıklar içermekte olup, hem Atlantik hem de Pasifik dünyasına uzanan coğrafi konumuyla, siyasi coğrafya koşullarıyla çeşitlilik göstermektedir. Nitekim Rusya, hem Avrupalı hem de Asyalıdır. Coğrafi konumu açısından kimliklendirilen bu özellikleri, Rusya'nın siyasal açıdan hem Avrupa, hem de Asya jeopolitiğinde zemin kazanmasını sağlamaktadır. Ancak Rusya açısından bu iki zeminin ağırlığı eşit değildir. Özellikle Avrupa zemini, Rusya için soğuk savaş sonrasında kaybedilen coğrafi mekanlar olarak göze çarpmaktadır.

³⁰⁰ MENON Rajan; "Rusya ve Çin Arasındaki Stratejik Yakınlaşma", Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, 2002, s.112-113.

³⁰¹ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

Asya ve onun uzanımı olarak Pasifik dünyası, Rusya açısından aynı kayıpları içermemektedir. Avrupa zemininde yaşanan kayıp; AB'nin varlığı, etkinliği, belirleyiciliği ve özellikle Rusya'nın eski mutlak etki alanı üzerinde genişleme politikasıyla ilişkilidir. Rusya bir anlamda batıda kaybettiklerini, doğuda kazanacaklarıyla dengelemek istemektedir.

Doğunun Rusya için iki boyutu vardır. Birincisi, eski topraklarının bugün bağımsız birer ülkeler olarak varlığına rağmen etkisini, belirleyiciliğini sürdürebilme çabasıdır. İkincisi ise; Doğu Asya'dan Pasifik'e uzanan eksen üzerinde yeni ilişki düzeyi ve çıkar arayışını canlı tutmaktır. Hiç kuşkusuz Kafkasya-Hazar Havzası-Orta Asya ekseninin doğal kaynaklara dayalı, jeopolitik ve jeostratejik özelliklerinin yarattığı çok aktörlü çıkar ilişkisidir. Bu çok aktörlü çıkar ilişkisi, bölgenin siyasi coğrafyasını, belirlediği gibi, aktörler arası ilişkiyi ve bölgenin geleceğini de yönlendirecek en hassas unsurdur.

Rusya'nın hem Atlantik hem de Pasifik dünyasına açılan coğrafi konumuyla, siyasi coğrafya koşulları çeşitlilik gösterir. Nitekim Rusya hem Avrupalı hem de Asya'lıdır. Coğrafi açıdan kimliklendirilebilecek bu özellikleri Rusya'nın siyasi açıdan hem Avrupa, hemde Asya jeopolitiğinde zemin kazanmasını sağlar. Ancak Rusya açısından bu iki zeminin ağırlığı eşit değildir. Özellikle Avrupa zemini Rusya için Soğuk Savaş sonrası kaybedilen coğrafi mekandır. Asya ve onun uzanımı olarak Pasifik dünyası, Rusya açısından aynı kayıpları içermez. Rusya bir anlamda batıda kaybettiklerini, doğuda kazanacaklarıyla dengelemek istemektedir. Doğunun Rusya için iki boyutu vardır.

Birincisi; eski topraklarında bugün bağımsız ülkelerin varlığına rağmen etkisini, belirleyiciliğini sürdürme çabasıdır. İkincisi ise; Doğu Asya'dan Pasifik'e uzanan eksen üzerinde yeni ilişki düzeyi ve çıkar arayışını canlı tutmaktır. Birincisinde; özellikle Kafkasya-Hazar Havzası ve Orta Asya'nın doğal kaynaklara dayalı jeopolitik üstünlüklerinin çekiciliği ile ortaya çıkan bir coğrafi bütünlük içinde Rusya, özellikle son yıllarda etkinlik kurmaya özen göstererek, boşluk doldurma, çelişkilerden yaralanma ve doğrudan alternatif stratejileri geliştirme yoluyla zemin tutma çabasıdır.³⁰²

³⁰² HACISALİHOĞLU İ.Yaşar, Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay, 2001, s.124

Bu zemin son derece hassas dengeler üzerindedir. Bunun temel nedeni hiç kuşkusuz Kafkasya-Hazar Havzası-Orta Asya ekseninin doğal kaynaklara dayalı jeopolitik ve jeostratejik özelliklerinin yarattığı çok aktörlü çıkar ilişkisidir. Bu çok aktörlü çıkar ilişkisi, bölgenin siyasal coğrafyasını belirlediği gibi, aktörler arası ilişkiyi ve bölgenin geleceğini de yönlendirecek en hassas husustur.

Bu karmaşık gibi görünen “petrol ve doğal gaz jeopolitiğinin” belirleyiciliği; bölgede Rusya’nın rolünü, küresel güç kimliği ile ABD’nin etkinliğini, bölge ülkelerinin (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve diğerleri) kaderini şekillendirecek yegane güçtür. Çelişkiler ve çatışmalar bu gücün etrafında şekillenmektedir.

Rusya’nın hem bölgesel boyutlu, hem de küresel boyutlu bir başka stratejisi ise, ABD-Avrupa olası ayrışmasını desteklemektir. Özellikle en son ABD’nin Füze Kalkanı veya Ulusal Savunma Kalkanı denilen yeni güvenlik stratejisine yönelik yaklaşımında Avrupa’yla muhalefet kulvarında buluşması, bu desteğin bir başka yansımasıdır.

Öte yandan NATO’nun Kafkaslara yönelik genişlemesi ve buna Kafkas ülkelerinden gelen sıcak yaklaşımlar, Rusya ile bölge ülkeleri arasında yeni çelişkilerin yaşanmasına yol açmaktadır. Tüm bu faktörler ve çelişkiler yumağı içerisine denilebilir ki, Rusya’nın küresel iddialar taşıyan yeni stratejiler geliştirebilmesi tek başına gerçekleştirebileceği kolaylıkta değildir. Bu başarı ancak, Rusya adına bölgesel toplanmanın, Bağımsız Devletler Topluluğunun etkinlik kazanabilmesinin, yeni stratejik ortaklıklar geliştirebilmesinin ve hepsinden önemlisi ekonomik toparlanmanın sağlanmasıyla olanaklıdır³⁰³.

Kafkaslar-Hazar Havzası-Orta Asya ekseninin geleceği değerlendirildiğinde esasen Soğuk Savaş sonrasının “jeopolitik boşluklar”ından olan bölge, egemenlik boşluğunun yarattığı ortam içerisinde dört bileşenli çelişik bir atmosferi yaşamaktadır. Birincisi; Pazar ve doğal kaynak egemenliğine bağlı olarak çıkarların çatışma alanıdır. İkincisi; yerel ya da küresel çelişkilerin canlı tutulduğu alandır. (Küresel çelişkiler Hazar statüsü konusunda, güçlerin bölgesel çelişkileri de bölgenin enerji kaynaklarının

³⁰³ HACISALİHOĞLU İ.Yaşar, a.g.e., s.126

paylaşımı içindir) Üçüncüsü; bölgenin yönetim boşluklarından yararlanmaya dönük yeni rejim ihraç etme arzusu taşınan alandır. Dördüncüsü; yeni dünya düzeninin şekillenişinde, soğuk savaş kurumlarının varlık nedenlerinin ve geleceklerinin sınanma alanıdır.(NATO genişleme eğilimi)³⁰⁴

Rusya için Kafkaslar-Hazar Havzası-Orta Asya eksenini dışında, Doğuda, ikinci boyut; Doğu Asya'dan Pasifik'e uzanan eksendir. Bu ekseninde Çin'in varlığı son derece önemlidir. Zira iki ülke açısından soğuk savaş yıllarının çelişkilerinin karşılıklı aşılması durumunda, önemli bir ittifak zemini yaratılarak, küresel güç ilişkilerini etkileyen yeni bir denge unsuru oluşturulabilir. Nitekim bu yönde atılan her adımın küresel bir yansıması olmaktadır.Son yıllarda Çin-Rus askeri yakınlaşması, ABD ve Avrupa tarafından dikkatle değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşımın etkisiyle ABD, bir yandan Pasifik eksenini ve ittifaklarını güçlendirirken, öte yandan Avrupa'yı, Rusya'nın dikkate değer bir nükleer güç olmasıyla da sık sık uyarmaktadır. Hatta ABD'nin bu çabası Rusya-Avrupa yakınlaşması ile de ilişkilidir. Rusya'nın Doğu Asya Pasifik uzanımının Güneydoğu Asya boyutu, çok büyük derinlik taşımamakla birlikte, bu boyut içinde Hindistan'la ilişkileri sürmektedir. Rusya'nın bölgesel ve küresel hedef ve stratejilerinin başarı şansını belirleyen en temel unsur, hiç şüphesiz ekonomik geleceğidir. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası ekonomik yaşamı; son derece sıkıntılı, dış borçlanmanın egemenliğinde, kişi başına refah düzeyi ve satın alma gücü düşen, mali piyasaları krizlere yatkın düzeyde kırılganlaşan, üretim-tüketim ve ihracat-ithalat dengesi bozulan bir tablo içerisindedir.

4.4.1. Rusya'nın SSCB Sonrası Politikaları

SSCB, 1991 yılında, herhangi bir dış müdahale olmadan, beklenmeyen bir şekilde dağılmış ve komünizm ideolojik bir sistem olarak çökmüştür. SSCB'ni oluşturan ülkelerin her biri bu olaydan sonra, herhangi bir büyük ön hazırlık devresi

³⁰⁴ BREZEZINSKI Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, 2.Bs., 1998, s. 87-88

geçirmeden, dünya siyaset sahnesinde bağımsız devletler olarak yerlerini almıştır. Bu ülkelerin BM ve AGİT'e üyelikleri 1992 yılı içinde tamamlanmıştır.

Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra, hepsi birlikte devam eden üç transformasyon sürecinin içine girmiştir:

Diktatörlükten demokrasiye,

Merkezden yürütülen güdümlü bir ekonomiden serbest pazar sistemine,

Dört asırlık bir imparatorluktan ulusal devlet yapısına geçiş.³⁰⁵

Rusya'nda Sovyetler Birliği'nin çöküşüne tepki olarak üç jeostratejik görüş ön plana çıkmış ve bu görüşler değişik zamanlarda farklı şekilde Rus dış politikasını etkilemiştir.³⁰⁶

Küresel ortak mülkiyet için ABD ile "Olgun Stratejik Ortaklık Görüşü".

Moskova egemenliğinde ekonomik bütünleşmeyi ve yayılmacı kontrolün bazı ölçülerinin yeniden inşasını sağlayarak Amerika ve Avrupa'yı dengeleyecek bir gücü oluşturmayı amaçlayan "Yakın Kuşak Görüşü" (BDT).

ABD'nin Avrasya'daki etkinliğini azaltmak için, bir tür "Avrasya anti ABD koalisyonundan oluşan bir ittifak oluşturma görüşü".

Rusya, dağılmanın hemen sonrasında ABD ve Batı ile Olgun Stratejik Ortaklık görüşü doğrultusunda ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Ancak o dönemde bu stratejinin uygulanmasından istenilen sonuçlar alınamamıştır.

Rusya, 1993 yılından itibaren, eski Sovyet Cumhuriyetlerin Rusya'nın hayati ihtiyaçlarının yattığı bir 'yakın kuşak-near abroad' telakki eden, uluslar arası toplumun bu bölgeyi Rusya'nın nüfuz alanı olarak tanıması gerektiğini ileri süren bir jeostratejik görüşü uygulamaya koymuştur. Bu ülkelerdeki ihtilaflara müdahale hakkını kendinde gören, bu ülkeleri hegemonya altına almayı, buralarda yeniden üsler tesis etmeyi ve bu devletlerde yaşayan etnik asıllı Rusların çıkarlarını korumayı üstlenen, ayrıca Rusya'yı güvenli sınırlara kavuşturmayı öngören bir siyaset benimsemiştir.

³⁰⁵ ÇAKAR Nezihi, "1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu", 1999

³⁰⁶ BRZEZINSKI Zbigniew, "Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere", Sabah Kitapları, İstanbul, MAYIS 1999, S. 91

Kendisini eski SSCB'nin doğal varisi olarak kabul eden Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden 12'sinin dahil olduğu BDT'nu, siyasi, askeri ve ekonomik bir entegrasyon içinde güçlendirmek istemektedir. Buna karşın bazı BDT ülkeleri Rusya'nın teşkilat içinde oynamak istediği hakim rolden memnun değildir. Özellikle Ukrayna ve Azerbaycan gibi ülkeler, BDT ülkelerinin büyüklüklerine ve nüfuslarına bakılmaksızın eşit statüde olmalarını ileri süren bir tutum içinde olduğu görünmektedir. BDT'nun işleyişinde görülen yetersizlikler, üye ülkelerce devamlı dile getirilmektedir.

BDT ülkelerinin çoğu, bu teşkilatın sadece ekonomik entegrasyona yönelen bir birlik olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Abhazya, Transdinyester ve Yukarı Karabağ gibi ihtilaflarla bölünmüş bir topluluğun bekasının zor olduğu da teslim edilmektedir. BDT'ndaki çözülme eğilimine karşı Rusya, BDT'nin reforma tabi tutulmasını ortaya atarak üye ülkeleri yatıştırma yoluna gitmektedir.

Hazar Denizinin statüsü sahil devletleri arasında bir sorun olarak durmaktadır. Esas anlaşmazlığı, deniz yatağının altındaki petrol ve doğal gazın mülkiyeti ve işletilmesi konuları teşkil etmektedir. Rusya ile Kazakistan arasında varılan anlaşma ile deniz yatağının orta hat esasına göre belirlenmesi, deniz sathında ise seyrüsefer serbestisi sağlanması konusunda mutabık kalınmıştır. Deniz sathının balıkçılık normlarını ve çevrenin korunmasını gözetecek şekilde ortak kullanılması ve her kıyıdaş ülkenin kendi bölgesinde münhasır haklara sahip olması kabul edilmiştir. Bu durum, Rusya'nın önceki durumunda bir değişikliğe işaret etmektedir. Böylece Azerbaycan, Rusya ve Kazakistan, Hazar Deniz yatağının sektörlere bölünmesi konusunda aynı çizgiye gelmişlerdir³⁰⁷.

Rusya, bir taraftan diğer kıyıdaş ülkelerle birlikte, Hazar Denizi kaynaklarını ekonomik kazanıma dönüştürürken, diğer taraftan bölgede kendi nüfuzunu kaybetmeme gayreti içindedir.

Hazar Havzası'nın zengin doğal kaynakları ve stratejik önemi nedeniyle Batı'nın siyasi ve ekonomik olarak Kafkasya'ya sızma çabası içinde olduğu kaygısına kapılan Rusya'nın, öteden beri Hazar Denizi'nin statüsünün, bölgede kendi varlığını tescil edecek şekilde belirlenmesinden yana olduğu bilinmektedir.

³⁰⁷ DEVLET, Nadir, "Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? HAK Yayını, 2002

Rusya ilk defa olarak doğal kaynakların paylaşımı amacıyla deniz dibinin bölünmesine razı olmaktadır. Rusya'nın içinde bulunduğu ağır ekonomik sorunlar, eldeki tüm imkanları ekonomik potansiyele çevirmeyi bir zorunluluk haline getirmiştir. Öte yandan Batı sermayesi tarafından desteklenen Hazar petrol ve doğal gaz projelerinin daha fazla geciktirilemeyeceği de Rusya tarafından idrak edilmektedir³⁰⁸.

Rusya ile Ukrayna arasında 10 yıllık bir Destek, İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, iki ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüklerine saygı göstermeleri ilkesini teyit etmektedir. Anlaşmanın en önemi, hükmü Rusya'nun Ukrayna Devleti gerçeğini kabul etmesi ve Ukrayna sınırlarını tanımasıdır. Bu çerçevede Rusya, %70'i etnik kökenli nüfusa sahip Kırım yarımadasının ve bunun en önemli limanı olan Sivastopol'un Ukrayna'ya ait olduğunu kabul etmiştir.

Diğer yandan iki ülke arasında yapılan diğer bir anlaşma ile Karadeniz Filosu'nun Rusya ve Ukrayna arasında bölüşülmesi de gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Filo'nun 4/5'i Rusya'ya verilmiş ve Karadeniz Filosunun üslendiği Sivastopol limanının üç koyu 20 yıl süre ile yılda 100 milyona Rusya'ya kiralanmıştır. Rusya-Ukrayna anlaşması, iki ülkenin birbirlerinin güvenliğini tehdit etmemeleri, birbirlerini hedef alan anlaşmaları üçüncü taraflarla yapmamaları, ülke topraklarını karşı tarafın güvenliğine zarar verecek şekilde kullandırtmamaları gibi ileride Ukrayna'nın NATO ile ilişkilerini kısıtlayabilecek hükümler de içermektedir³⁰⁹.

4.4.2. Rusya'nın 11 Eylül Sonrası Politikaları

Ruslar, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonraki ilk on yılda birbiriyle ilintili iki soruya yanıt aramışlardır. Rusya'nın dünyadaki yeri ve temel dış yönelimleri ne olmalıdır? Diğer bir deyişle, Rusya dünyada kendisine nasıl bir yer ve rol tanımlamalı, bunun için hangi temel seçeneğe yönelmeli ve gerçekleştirmeleri için hangi araçları kullanmalıdır?

³⁰⁸ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

³⁰⁹ SOMUNCUOĞLU Anar, a.g.m.

11 Eylül bu arayışlara ciddi bir yanıt getirmiştir. Devlet Başkanı Vladimir Putin Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında yer almıştır. Amerika karşısındaki duruş her ne kadar Rus toplumunda ve diğer karar verici kurumlar arasında karşıt görüşlerle karşılaşılıştıysa da, Başkan Putin'in kararının yankılan hem Rusya hem de uluslararası politika açısından derin olmuştur.

Bu kararla Başkan Putin'in önderliğindeki Rusya, kimliği ve yönünü seçmiş görünmektedir. Her şeyden önce Rusya kendisini Batılı/Avrupalı bir ülke olarak tanımlamaya karar vermiştir. İkinci olarak, 11 Eylül'de geleneksel olmayan korkunç bir dış saldırıya hedef olup sistemdeki yeri sallantıya giren ABD'ye desteğe koşarak, bu süper gücün temsil ettiği liberal Batı ile işbirliği yapmaya hazır olduğunu beyan etmiştir. Putin'in karar stratejik bir seçimi yansıtmıştır.

Putin önderliğindeki Rusya'nın kimliği ve yönü tartışmaları geride kalmıştır. Bu yeni aşama, "post-Sovyet" diyebileceğimiz geçiş döneminin sona ermiş olduğunu da anlatmaktadır. Başkan Putin'in %70'lere varan kamu oyu desteği, bu seçime karşı oluşacak iç muhalefetin pek de güçlü olamayacağına işaret etmektedir.³¹⁰

Putin önderliğindeki Rusya'yı en başta ABD olmak üzere Batı ile işbirliğine yönelme kararına yönlendiren unsurlar nelerdir? En önemli unsur, Rusya'nın öncelikleri konusunda Putin'in düşünceleri ve seçimleridir. Putin 1999 yazından beri Rusya'nın öncelikli çıkarlarını üç konuda tanımlamıştır:

- Ekonomisi gelişen güçlü devlet olmak,
- Rusya'daki ayrılıkçı terörizme son vermek,
- Rusya'nın güney kanadını istikrar ve güvenceye almak.

Putin pragmatik bir liderlik ve yönetim tarzı benimsemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rus yöneticilerinin ve halkının, tarihin de etkisiyle, özlemim çekmiş ve amaçlamış oldukları "Büyük Güç" olma durumunun, laf ile ve özellikle Batı'ya kızarak gerçekleşemeyeceğini takdir eden Putin, "Büyük Güç" olabilmenin on koşulunun her şeyden önce devlete çeki düzen vermektir ve güçlü, büyüyen bir ekonomiye sahip olmaktan geçtiği saptamasını yapmıştır. Bu düşünce

³¹⁰ SEZER, Duygu Bazoğlu, "Rusya'nın Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Kalkılan ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? Sempozyumu, HAK Yayınları, 2002, S. 42

çerçevesi içinde, özellikle zengin Batı dünyası ile barışık olma ve dış dünya ile sıkı ekonomik ilişkiler kurma politikasına yönelmiştir.³¹¹

Başkan Putin'in iç ve dış politikası 11 Eylül 2002 tarihine kadar temelde bu önceliklerin ışığında yürütülmüştür. Ekonomik ilişkileri geliştirme kampanyası Avrupa, Çin, ve yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerle bilinçli olarak yürütmüştür. Bu bağlamda özellikle Türkiye'yi ilgilendiren bazı alanlarda, örneğin Orta Asya'da, büyük miktarlarda ve uzun vadeli enerji kaynağı ticareti bağlantılarına girilmiştir. Bu ilişkilerde petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının ihracatı veya Türkistan'la olduğu gibi ithalatı merkezi bir yer tutmuştur. 2001 yılında Rusya bütçesinin % 30'a yakın bir kısmı enerji kaynağı ihracatı gelirinden elde edilmiştir. 1998'den sonra petrol fiyatlarının dünya piyasalarında yükselmesiyle büyümeye geçen Rus ekonomisi ayrıca Putin yönetiminin özgüvenini artırmıştır. GSMH 1999 yılında %5. 4; 2000 yılında %8. 3; 2001 yılında %5. 7 büyümüştür. Mart 2002 tarihine gelindiğinde dünya enerji ticareti dengeleri açısından da son derece ilginç bir tablo ortaya çıkmıştır: Rusya petrol üretiminde Suudi Arabistan'ın önüne geçmiştir. Bu gelişme, Rusya'nın dünya enerji piyasalarında ve özellikle Batı piyasalarında oynamak istediği rolün açık bir habercisidir.³¹²

Rusya-ABD anti-terör ittifakının siyasi-askeri niteliği ağır basan güçlü bir stratejik mantığı da vardır. Rusya geleneksel olarak güney kanadından güvenlik endişesi duymuştur. Son yirmi yılda bu endişe değişik biçimler almış, en son aşamada Afganistan'daki radikalleşme ve Pakistan'daki İslamlaşma, tüm Orta Asya'nın laik temelli istikrarını da tehdit eder duruma gelmiştir. 1991 yılına kadar "güney kanat" denince Afganistan, İran ve Türkiye akla gelirdi. Bu tarihten sonra listeye Orta Asya Cumhuriyetleri de alınmıştır. Ancak güney kanattaki gelişmelere karşı Rusya son yirmi yıldır etkisiz kalmıştır. Bu kez Amerika ile birlikte hareket ederek güney kanadın, Rusya'nın da çıkarlarını koruma hedefi ışığında yeniden biçimlenmesinde rol alma fırsatını yakalamak, Rusya için fevkalade önemli bir adım olmuştur.³¹³

Bölgenin diğer ülkeleriyle enerji konusunda yeni aşama yapma hazırlığını sürdürmektedir. Rusya, Kafkaslar ve Hazar Havzası zeminde enerji

³¹¹ SEZER, Duygu Bazoğlu a. g. e.. s. 43-44.

³¹² SEZER, Duygu Bazoğlu a. g. e., S. 44.

³¹³ SEZER, Duygu Bazoğlu, a. g. e., S. 48.

bağlamında ataklar yaparak, etkin bir rol üstlenmek istemektedir. Bu rolün görünen en temel stratejisi de bölge ülkeleriyle tek tek ilişkiler kurarak, ülkeler arası çelişkileri değerlendirmek ve mevcut dengeleri gözeterek, bu çelişkilerden ortak çıkarlar üreterek kazanç sağlamaktır. Bu stratejinin en önemli parçalarından biri de küresel zeminde ABD ve Avrupa'nın büyük ülkeleri karşısında zayıflayan konumuna karşılık bölgesel düzeyde özellikle etnik sorunlar aracılığıyla etkinliğini sürdürme hareketidir.

Avrupa, AB zemininde Rusya'nın batısını çevreleyen Baltık Cumhuriyetleriyle, Doğu Avrupa ülkelerini Kıta Avrupa'sının doğal alanları sayarak yaklaşırken, Kafkaslar ve Orta Asya'da dengeleri gözeterek, Rusya'yı baskılamaya dönük olmayan bir strateji izlemektedir. Ancak ABD için aynı şey söylenemez. Özellikle çerçevesinde Kafkaslar ve Orta Asya'nın batı dünyasıyla bağını güçlendirme çabası, Rusya'nın etkinlik stratejisiyle çelişmektedir. Nitekim Rusya'da bölgeye yönelik NATO'nun gelişme eğilimini ve buna ilişkin bölge ülkelerinden gelen (Gürcistan ve Azerbaycan başta olmak üzere) sıcak yaklaşımları soğuk karşılamaktadır.

Rusya için, soğuk savaş öncesi ve sonrası için fazlaca farklılaşmayan jeopolitik değer ifade eden alanlarda politikalarını sürdürmektedir. Örneğin Irak-ABD çelişkisinde Irak'tan yana taraf tutmuş olup, limanları Basra Körfezi'ne, Hint Okyanusu'na, Kızıldeniz'e açılabilen Yemen'le mali ve askeri ilişkilerini geliştirmekte, İran'la silah anlaşmaları ve Japonya'yla savunma anlaşması yapmakta, Hindistan-Pakistan çelişkisinde Pakistan'a karşı askeri yaptırımlar uygulayarak, ABD ve AB'nin siyasal yönelimleriyle ve küresel büyüme iddialarıyla çelişen yeni bir görüntü yansıtmaktadır.

4.4.3. Rusya'nın NATO ve Avrupa İle İlişkileri:

1997 yılında imzalanan NATO-Rusya Kurucu Senedi ile Rusya'nın Avrupa'da Soğuk, Savaş ertesi fiili varlığı resmen sona erdirilmiş ve NATO-Rusya ilişkileri yeni esaslara bağlanmıştır. NATO-Rusya kurucu senedi ile bir güven ortamı yaratılması için düzenli ortak danışmaların yapılabilmesi amacıyla Daimi Ortak Konsey (DOK) kurulmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasında, Rusya ile ABD arasında gelişen ilişkilerin etkisiyle,

DOK'ta mevcut 19+1'li düzen değiştirilerek NATO ile Rusya'nın 20'li düzeyde toplanmaları imkanı sağlanmıştır.³¹⁴

Rusya, 1997 yılından itibaren tam üye olmamakla birlikte G-7 toplantılarına katılmaya başlamış, böylece anılan organ G-8 olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu gelişme, Rusya'yı uluslar arası topluma dahil etme gayretleri arasında sayılmaktadır. G-8 bünyesinde Rusya'daki ekonomik reform programı desteklenmekte, Rusya'ya IMF ve Dünya Bankası tarafından sağlanan krediler teşvik edilmekte ve vergi reformu, vergi politikası ve vergi idaresi reformu gibi konularda teknik yardımlar sağlanmaktadır.

Yeni dünya düzeninde öne çıkan unsurlar; doğal kaynaklara ve pazara hakim olmaktır. Bu nedenle, bölgesel ittifaklar karşıtlık gösterebilmektedir. Bu durum karışık cepheler yaratmaktadır. Örneğin Avrupa içinden Almanya'nın Rusya ile yakınlaşması, Rusya'nın en çok dış alım yaptığı ülke olması, kredi ilişkilerinin gelişmesi sadece ticari boyutta gelişen bir yakınlaşma değil, aynı zamanda stratejik özellikli ve bölgedeki ABD etkinliğini dengelemeye bir girişimin izlerini taşımaktadır.

Bu dengeleme çabası hem Rusya, hem de Almanya cephesinden gelmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın, hem bölgesel hem de küresel boyutlu bir başka stratejisi ise, ABD-Avrupa olası ayrışmasını desteklemektir. Özellikle en son ABD'nin Füze Kalkanı veya Ulusal Savunma Kalkanı denilen yeni güvenlik stratejisine yönelik yaklaşımında Avrupa ile muhalefet kulvarında bulunmuştur. Son yıllarda Çin-Rusya askeri yakınlaşması, ABD ve Avrupa için dikkatle değerlendirilmektedir. Bu yakınlaşmanın etkisiyle ABD, bir yandan Pasifik eksenini ve ittifaklarını güçlendirirken, öte yandan Avrupa'yı, Rusya'nın halen dikkate değer nükleer güç olmasıyla da sık sık uyarmaktadır. Hatta ABD'nin bu çabası Rusya-Avrupa yakınlaşmasıyla da ilişkilidir.

ABD-Rusya-AB arasındaki muhtemel çatışmalar temel olarak;³¹⁵

(1) ABD'nin Rusya'yı AB'ye karşı olmasa da, AB pahasına kullanacağı ve,

³¹⁴ ÇALIŞLAR, Sadi, "NATO'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Kalkılan ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?, HAK Yayınları, 2002, S. 42-43.

³¹⁵ SOLTAN Elnur, Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi, Rusya Araştırmaları Masası, "Rusya; Süper Güç Şemsiyesi Altında Bölgesel Bir Büyük Güç", Temmuz 2002

- (2) Rusya'nın AB'yi ABD aleyhine etkisi altına alacağı üzerine yoğunlaşmaktadır.
- (3) AB'nin Rusya'yı ABD'ye karşı kullanması olasılığı fazla ilgi çekmektedir.

Yukarıdaki senaryolardan en geçerli olanı Rusya'nın, AB'yi ABD'ye karşı kullanacağıdır. AB ve Rusya'yı yerel ekonomik ve güvenlik çıkarlarının yanında ABD'le ilgili bazı temel tutumları birleştirmektedir. Bunun yanında Orta Doğu, çevre ve ticaret gibi konularda Rusya ve AB tutumları birbirine daha yakın ve ABD'ninkinden daha uzaktır ve Avrupa ile beraberlik hem piyasa güçlerini hızlandıracak, hem de tek taraflı hiper güç ABD'ye güçlü bir denge yaratacaktır.

Azerbaycan ile enerji anlaşmasını yapan AB, Kazakistan ile de benzer bir anlaşmanın peşindedir. Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri geliştirme yoluna giden AB, sadece hidrokarbonlarla değil, Orta Asya'nın uranyum kaynaklarıyla da yakından ilgilenmektedir. AB, Kazakistan'dan uranyum ithalatını önemli ölçüde artırmayı planlamaktadır. Hidrokarbonlara gelince, Rusya ve Orta Doğu enerjisine alternatif olarak "keşfedilen" Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa piyasasına ulaştırılması konusundaki sorunlar ve Rusya'nın etkisi devam etmektedir. AB'nin Rusya'ya enerji şartı baskısının bir sebebinin de Hazar kaynaklarına serbest ulaşım olduğu kaydedilmelidir. Azerbaycan doğal gaz ve petrolü konusunda yaşanan açılıma rağmen, AB'nin Rusya olmadan Orta Asya doğal gaz ve petrolüne ulaşması halen imkansız görünmektedir. AB, kısa ve hatta orta vadede Rus doğal gazına alternatif doğal gaza ulaşmanın son derece zor olduğunun farkındadır. BTC bir tarafa bırakılırsa, Hazar petrolünün Avrupa'ya ulaştırılması için Rusya'ya alternatif olarak geliştirilen ikinci proje, Odessa-Brodı-Plotsk Boru Hattı Projesi'dir. Projenin çerçeve iş planının sunuşu 2006 Ekim ayının sonunda Polonya'da gerçekleştirilmiştir.³¹⁶

4.4.4. Rusya-ABD İlişkileri :

Rusya Başkanı Putin, soğuk savaş'ı ABD hegemonyasıyla bitmiş bir durum olarak gerçekten de ortadan kaldırmak istemektedir. Bu açıdan

³¹⁶ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya-Ukrayna Araştırmaları Masası, AB-Rusya Enerji İlişkileri ve Yansımaları, Kasım 2006

NATO'yla ilgili ilginç yorumlar bulunmaktadır. NATO ittifakının yaşaması için yeni görevler üstlenmesi gerekecek ve bunlar da sonuç olarak alan dışı misyonların, dolayısıyla da Rusya'nın önemini artıracaktır. NATO-Rusya Konseyi'nin işbirliği maddelerinden biri de bu tür operasyonlardır. Büyüyerek zayıflayacak NATO'da güçlü Rusya'nın AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasındaki rolü artacak ve Moskova yarım asırdır hayalini kurduğu ABD'siz Avrupa tasarımını gerçekleştirmek için fırsat yakalayacaktır.

Avrupa'nın gelecekteki güvenlik yapısına bakıldığında dikkati çeken noktalardan biri de NATO-Rusya ilişkileridir. 1997 yılında imzalanan Kurucu Senet'in öngördüğü çerçevede son 5 yıldan beri NATO'yla Rusya arasında her iki taraf için de yararlı bir diyalog ve işbirliği mekanizması oluşturulmuştur. NATO-Rusya Dışişleri Bakanları toplantısında alınan kararlar uyarınca, bu işbirliğinin daha da derinleştirilmesi için bir çalışma başlatılmıştır. Özellikle terörle mücadele, Kitle İmha Silahları (KİS) yayılmasının önlenmesi gibi her iki taraf için de yararlı alanlarda işbirliğinin yeni bir boyut ve derinlik kazanarak Avrupa güvenliğine da katkı sağlanması öngörülmektedir.³¹⁷

Esasen soğuk savaş sonrasının "jeopolitik boşlukları"ndan olan Avrasya bölgesi, egemenlik boşluğunun yarattığı ortam içinde dört bileşenle çelişik bir atmosferi yaşamaktadır. Bunlar;

- (1) Pazar ve doğal kaynak egemenliğine bağlı olarak çıkarların çatışma alanı olması,
- (2) Yerel ya da küresel çelişkilerin canlı tutulduğu bölge olması,
- (3) Yönetim boşluklarından yararlanmaya dönük yeni rejim ihraç etme arzusu taşınan alan olması,
- (4) Yeni dünya düzeninin şekillenişinde, soğuk savaş kurumlarının varlık nedenlerinin ve geleceklerinin sınanma alanıdır. Bu durum, NATO'nun genişleme eğilimlerini yansıtmaktır.

³¹⁷ ÖYMEN Onur, Harp Akademileri Komutanlığında, NATO'nun Geleceği ve AGSK konulu Konferansı, 13 Mart 2002

Kafkasya-Hazar Havzası-Orta Asya ekseninin sahip olduğu tüm olanak ve geleceğe yönelik riskleriyle; hem bölge dışı büyük güçlerin egemenlik ve nüfuz çabalarına açıktır, hem bölge dışı ülkelerin bölgenin yerel çelişkileri kullanarak etkinlik çabalarına ve ulusal çıkar hesaplarına açıktır, hem de bölge güçlerinin, bölgesel güç potansiyellerine dayanarak rolleriyle geleceklerini sınama ve belirleme olanaklarına açıktır.

4.4.5. Rusya-Çin-Hindistan İlişkileri

Rusya için Kafkasya-Hazar Havzası-Orta Asya eksenini dışında, Doğuda ikinci boyut; Doğu Asya'dan Pasifik'e uzanan eksendir. Rusya için ikinci boyutu oluşturan bu eksende, Çin varlığı son derece önemlidir. Zira iki ülke açısından soğuk savaş yıllarının çelişkilerinin karşılıklı olarak kolay aşılması durumunda, önemli bir ittifak zemini yaratılarak, küresel güç ilişkilerini etkileyen yeni bir denge boyutu oluşturulması söz konusudur.

Son yıllarda görülen Rusya-Çin askeri yaklaşması, ABD ve Avrupa tarafından dikkatle değerlendirilmektedir. Bu yaklaşmanın etkisiyle ABD, bir yandan Pasifik eksenini ve ittifaklarını güçlendirirken, öte yandan Avrupa'yı, Rusya'nın halen dikkate değer nükleer güç olması dolayısıyla sık sık uarmaktadır. ABD'nin bu çabası Rusya-Avrupa yaklaşmasının önlenmesine de yardımcı olmaktadır. Rusya'nın Doğu Asya-Pasifik uzanımının Güneydoğu Asya boyutu, çok büyük derinlik taşımamakla birlikte bu boyut içinde Hindistan ile yakın ilişkileri sürmektedir.

İki ülke arasında son yıllarda sürekli yoğunlaşan ticaret, ekonomik işbirliği, enerji, güvenlik ve kültür konularında yaklaşık iki yüzden fazla anlaşma yapılmıştır. 2005 yılında Çin ve Rusya arasında gerçekleştirilen ticaret hacmi bir önceki yıla oranla yüzde 30 artarak, 29.1 milyar Amerikan dolarına ulaşmış bulunmaktadır.³¹⁸

Ayrıca İki ülke arasında tarihten kalan sınır sorunu bulunuyordu. Çin-Rusya sınırıyla ilgili anlaşmalar temelinde ve genel kabul gören uluslararası kurallara göre, eşit istişare ve karşılıklı anlayış ve birbirine taviz verme ruhu

³¹⁸ EROL . Mehmet Seyfettin - KAMALOV İlyas, Rusya-Çin: Mişka ve Dragonun "Enerji" k Aşkısı, 2006

altında, yıllar süren görüşmelerden sonra iki ülke arasındaki sınırın yüzde 97'si çizildi. Çin-Rusya sınır hattının uzunluğu yaklaşık 4370 kilometreyi buldu. Şu an Çin-Rusya sınırının doğusundaki Tarabarov ve Bolshoi Ussurivski adaları ve Abagaitui bölgelerinin sınır hatları henüz belirlenmemiş durumda. İki taraf adalet, eşitlik, karşılıklı anlayış ve birbirine taviz verme ilkesi doğrultusunda geri kalan sınır sorununu bir önce çözmeye çalışmaktadırlar..³¹⁹

Asya-Pasifik bölgesindeki gelişmeler, Rusya'nın stratejik ilgi alanında ön plana çıkmaktadır. Rusya'nın Asya politikası başta Çin ve Hindistan olmak üzere Uzak Doğu ülkeleri ile hem stratejik çıkarlar açısından, hem de batı ile olan bağları dengelemek açısından mevcut ilişkileri genişletmek tarzında cereyan etmektedir. Çin ile Rusya arasında imzalanan "21 nci Asra Doğru Stratejik Ortaklık Deklarasyonu", Çin-Rusya-ABD stratejik üçgeninde Çin ile Rusya arasında, ABD'ye karşı olduklarını, hiçbir ülkenin uluslar arası ilişkilerde hegemonya kurmaya, kuvvet politikası uygulamaya ve uluslar arası faaliyetleri tekeli altına almaya kalkışmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Rusya ve Çin, dünyanın çok kutuplu olmasını ve bunun yeni dünya düzeninin temellerini oluşturmasını istemektedirler. Rus-Çin yakınlaşmasına Hindistan'ın da katılımı ile bir stratejik üçgen oluşturulmaya çalışılmaktadır³²⁰.

ABD'nin dünyanın süper gücü olarak ayakta kalabilmesi için, jeopolitik merkezlerin, Asya ve Avrupa yapılanmalarının eline geçmesini engellemesi gerekmektedir. Bu maksatla GOKAP sayesinde, dünyanın anakarası olan üç kıtanın ortasına yerleşebilmenin hesaplarını yapmaktadır. Bu tamamen emperyalist bir politikadır.³²¹

ŞİÖ' nün güvenlik tedbirleriyle beraber siyasi yönü de dikkat çekmektedir. Çin ve Rusya'yı birbirine bağlayan ana unsurun ABD'nin Orta Asya'ya nüfuzu olduğu söylenebilir. Özellikle Kırgızistan'da bulunan Amerikan üssün Afganistan'da istikrarın sağlandığı gerekçesiyle çekilmesi talep

³¹⁹ NURANIYE . Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rus-Çin Sınır Sorunu Çözülüyor, Nisan 2006

³²⁰ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

³²¹ AKAR Atilla, Büyük Orta Doğu Kuşatması, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 103.

edilmektedir. Ancak her ne kadar siyasi açıdan Çin ve Rusya ortak hedeflere sahip olsa da, ekonomik alanda Orta Asya'da rakip oldukları söylenebilir³²².

NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin durdurulamaması ve Kosova'da yapılan tek yanlı askeri hareketin yol açtığı kızgınlık, Rusya'yı, Çin ve Hindistan ile daha yakın bir stratejik anlayış birlikteliğine zorlamıştır.

Batı hakimiyetine karşı birleşmiş bir muhalefet, Rusya-Çin-Hindistan'ın stratejik ortaklığında önemli bir motivasyon sebebi olmuştur. NATO'nun genişlemesi ve batının eski Sovyetler Birliği'nin Güney Cumhuriyetlerine olan ilgisi, Rusya'nın doğuya yönelmesinde önmeli etkenler olmuştur. Aralık 1995'te Savunma Bakanı Pavel Grachev, NATO'nun doğuya doğru genişleme planlarına karşı, Rusya'nın yeni ittifaklar kurmak amacıyla doğuya yöneleceği şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Rusya, Çin ile bağlarını güçlendirmesinin, Asya'da kendi lehine olan yeni bir güç dengesinin oluşmasına yol açacağını düşünüyor. Planlar, sadece Çin ile değil, Hindistan ve İran ile de stratejik ortaklıklar yapılmasını içermektedir. Bu stratejik ortaklığın diğer amacı ise Orta Asya ve Kafkasya'da batının güç kazanmasını engellemektir.³²³

Rusya Başkanı Vladimir Putin'in Ekim 2000'de Hindistan'a yaptığı ziyarette, Stratejik Ortaklık Bildirgesi ve bir dizi önemli anlaşmalar imzalandı. Askeri teknik işbirliği, ortak araştırma ve geliştirmeler, eğitim konuları stratejik iş birliğinin ana maddelerini oluşturdular. Bu ortaklık, Rusya ve Hindistan'ı Çin ile kurulacak üç yönlü stratejik bir ittifaka bir adım daha yaklaştırmıştır.

Hindistan ve Rusya, tüm devletlerin eşitliğine dayanan çok kutuplu bir dünyanın kurulması için beraber çalışacaklarını taahhüt etmiştir. Her iki taraf da , BM bildirgesine aykırı olarak tek taraflı güç kullanımına veya güç kullanımı tehdidinde ve insancıl müdahale görünümünde dahi olsa, diğer devletlerin iç meselelerine karışılmasına açıkça karşı olduklarını ifade etmişlerdir.³²⁴

³²² ÇOMAK Hasret, "Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Sanghay İşbirliği Teskilatı'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", HAK, Mart 2006,

³²³ RAHM Julie M. Rusya, Çin, Hindistan: Yeni Soğuk Savaş İçin Yeni Stratejik Üçgen, HAK Dış Basın Bülteni, Kasım 2002, s.2

³²⁴ RAHM Julie M. A.g.e.,s.3

Çin ve Rusya gibi, biri güçlenen, diğeri zayıflayan iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın 21 nci yüzyılda nasıl işleyeceği bilinmemektedir. Ancak bu ortaklığın NATO ve AB karşıtı bir politika izlemesi ve Pasifik çevresinde ABD'nin nüfuzunu azaltmaya çalışacağı değerlendirilmektedir. Çin ve Rusya'nın, 21 nci yüzyılda kendilerini ABD ile eş düzeyde bir öneme sahip olarak görmek istedikleri ortaya çıkmaktadır.³²⁵

Rusya bu günkü durumu ile üç büyük engeli aşmak zorundadır. Birincisi diktatörlükten demokrasiye geçiş, ikincisi güdümlü ekonomiden pazar ekonomisine geçiş, sonuncusu ve en önemlisi de imparatorluktan ulus devletine geçiştir.

4.4.6. Rusya Açısından Asya-Pasifik ve Orta Asya Bölgesinin Jeopolitik Önemi

Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra Baltık ülkelerinin AB üyesi olmaları ve Ukrayna ile Moldova'nın yüzlerini Batı'ya çevirmeleri bir ölçüde Rusya'yı Avrupa'dan uzaklaştırarak Asya'ya yaklaştırmıştır. Baltık bölgesi ve Karadeniz bağlamında Rusya'nın Atlantik penceresi daralırken, Asya-Pasifik bölgesinin önemi artmıştır. Asya-Pasifik bölgesi her şeyden önce, Rus silah sanayi ve enerji kaynakları için iyi bir pazardır.

Ayrıca Rusya, geniş bir coğrafi alana yayılan Sibiryա bölgesinin geliştirilmesi için Güney Kore ve Japonya başta olmak üzere bölge ülkelerinin Sibiryա'ya yatırımlarını arttırmalarını istemektedir. Diğer taraftan, SSCB'nin yıkılışı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Asya-Pasifik bölgesindeki jeopolitik durumun da değişmesine neden olmuştur. Hindistan'ın, Pakistan ve giderek güçlenen Çin'le olan gerginlikleri azalmıştır. Vietnam ile Kuzey Kore'nin Rusya'nın müttefiki, Güney Kore'nin ise ABD'nin müttefiki olarak önemi azalmıştır³²⁶.

³²⁵ ÇAKAR Nezih, 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, 1999, s.12-6

³²⁶ SEZER, Duygu Bazoğlu, "Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Katkıları ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? HAK Yayınları, 2002

Eski Sovyet sistemi Orta Asya bölgesini bir ham madde deposu olarak kullanmış, bu ham maddelerin imalatını ise başka bölgelerde gerçekleştirmiştir. Bu kaynaklar özellikle petrol, doğal gaz, kömür, altın ve pamuk olup Rusya'nın vazgeçemediği maddelerdir. Dolayısıyla, Cumhuriyetler birbirine özellikle de Rusya'ya bağımlı kılınmıştır. Bu politika sayesinde bu Cumhuriyetler Rusya'nın bağımlı sömürgeleri olarak Rusya'ya ekonomik katkıya devam etmek durumundadırlar. Rusya bu kaynaklara sahip olmakla ekonomik gücünü artıracak, dolayısıyla ABD, Japonya ve Batı ile yine rekabet edebilecek hatta tekrar süper güç konumuna ulaşabilecektir. Rusya açısından Orta Asya Bölgesinin jeopolitik önemini özetle şu şekilde açıklayabiliriz³²⁷.

Batı Türkistan (Orta Asya), Asya ile Avrupa arasında bağlantı kuran bir geçiş köprüsüdür. Dolayısıyla komşusu olan ülke ve bölgeleri kültürel ticari ve dini açılardan birbiriyle sıkıca bağlıdır.

Bu bölge SSCB'nin hammadde deposuydu. SSCB endüstrisinin toplam üretim içindeki hammadde ihtiyacını karşılama payına baktığımızda, nikelin %80'nini, çinkonun %86'sını petrolün %60'ını, doğal gazın %50'sini, altının %80-90'nını, pamuğun %95'ini karşılıyordu.

Avrasya'nın gelişen nükleer yakıt pazarında Orta Asya uranyumuna olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu durumu dikkate alan Rusya, bir yandan sayısını artırmaya planladığı atom enerjisi istasyonlarına yakıt sağlamak, diğer yandan İran krizinin çözümü olarak ortaya attığı uluslararası nükleer yakıt merkezleri projesini hayata geçirebilmek açısından nükleer alanda Orta Asya ülkeleriyle işbirliğine yönelmektedir.³²⁸

Rusya'nın bölgeye yönelik enerji stratejisinde hedef, hem kaynakların, hem de nakil hatlarının kontrolünü sağlamaktır. Bu etkinlik, Rusya'nın uluslararası piyasalarda elini güçlendiren en önemli unsurlardan birisidir. Ancak, ABD ve Çin'in bölgeye yönelik girişimleri ve Rusya'nın nakil hatlarını bypass edecek alternatif boru hatlarını hayata geçirme çalışmaları ve bölgedeki enerji yataklarına yönelik ciddi yatırımlar yapması, önümüzdeki dönemde

³²⁷ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

³²⁸ SOMUNCUOĞLU Anar, a.g.m.

Moskova'nın bu etkinliğini elinden alabilecek gelişmeler olarak görülmektedir.³²⁹

Rusya'nın Orta Asya'da tekeline güçlendirmek adına başlattığı girişimlerden bir diğeri de, Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın üye olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 15 Haziran 2006 tarihinde toplanan zirvesinde Rusya'nın ŞİÖ bünyesinde bir "Enerji Kulübü" oluşturmayı teklif etmesiydi. Bu teklifin hayata geçirilmesi durumunda, Avrupa Birliği enerji pazarlarını Rusya'ya açmayı reddetse bile Rusya doğuda yerini sağlamlaştıracaktır. 2006 Eylül ayında Rusya, uluslararası nükleer yakıt merkezini oluşturma projesini ve hidroelektrik enerjisi dahil olmak üzere Orta Asya enerji kaynaklarının geliştirilmesi konusunu ŞİÖ nezdinde seslendirdi.

Bu çerçevede ŞİÖ ülkeleri, Enerji Kulübü oluşturmayı planlamaktadırlar. Rusya'nın Orta Asya'da kazan-kazan formülünü uygulamaya başladığı söylenebilir, ancak bu yaklaşımın işlediği ülke grubu içerisinde ABD görünmemektedir. 2006'da Rusya, yeni nükleer reaktörlerin yapımı, uranyum üretimi ve zenginleştirilmesi alanlarında Kazakistan ile üç ortak şirket kurulması için anlaşmıştır. 2006 Ekim ayının başında ise Kazakistan, İran nükleer krizini çözüme kavuşturmak amacıyla Rusya'nın ortaya attığı uluslararası nükleer yakıt merkezi projesine katıldığını açıkladı. Rusya ayrıca Özbekistan uranyum kaynaklarına ulaşmak için görüşmelerini sürdürmektedir.³³⁰

4.4.7. Rusya'nın Orta Asya'daki Çıkarları Ve Şangay İşbirliği Örgütü Yaklaşımları

4.4.7.1. Rusya'nın Orta Asya'daki Stratejik Hedefleri

Rusya'nın Orta Asya'daki stratejik hedeflerini beş noktada özetlemek mümkündür: Birincisi, Rusya bölge ülkeleri ile bölgesel istikrarın sağlanması ve idamesi için yakın ortaklık tesis etmelidir. İkincisi, Orta Asya üzerinden Hindistan ve İran'a ulaşım hatlarının kesintisiz açık bulundurulması Rusya için önemlidir. Üçüncüsü, Orta Asya ülkeleri ile ortak bir ekonomik işbirliğinin devam ettirilmesi, Rusya'nın ekonomik modernizasyonuna katkıda bulunacaktır.

³²⁹ ADEMOĞLU Arif, Araştırma, Çin'in Orta Asya Stratejisi Mayıs 2006

³³⁰ SOMUNCUOĞLU Anar, a.g.m.

Dördüncüsü, Rusya bölgesel ve küresel güç olma konumunu koruyabilmek için, Orta Asya'nın jeostratejik potansiyelinden askeri amaçlı istifade etmelidir. Beşincisi, Rusya'nın bölgedeki lider konumu, uluslar arası kamuoyu tarafından kabul edilmelidir.³³¹ Bahse konu menfaatlerin güçlü jeostratejik temelleri bulunmakla beraber, Orta Asya'daki stratejik hedeflerinin, Rusya'yı Çin ile birlikte ABD'ye karşı bir ittifaka götüreceğini söyleyebilmek henüz erken gözükmektedir.

Rusya'nın Orta Asya'daki uzun vadeli çıkarları ulusal güvenlik ve ekonomik gelişimi ile bağlantılıdır. ŞİÖ, ihtilafli bölgeler, yükselen köktendincilik ve Rus azınlık hakları gibi temel konuları ele almak için iyi bir mekanizma oluşturmaktadır.

Bu yönü ile ele alındığında, Rusya ŞİÖ'nü makro düzeyde ABD'ye karşı bölgesel bir dengeleme mekanizması olarak görmektedir. Buna karşılık Orta Asya ülkeleri, ŞİÖ'nde benzer bir denge durumunun Rusya ile Çin arasında mevcut olmasını, memnuniyetle karşılamaktadırlar.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki birkaç yıl içerisinde, Kazakistan haricindeki Orta Asya ülkeleri Rusya'nın siyasi öncelikleri arasında yer almamıştır. Bu dönemde Rusya, ağırlığı Kafkasya ve Slav cumhuriyetlerine vermiş; Orta Asya Cumhuriyetlerini ihmal etmiştir.

Tacikistan'daki iç savaş, Afganistan'da Taliban'ın güçlenmesi bu durumu değiştirmiş; Orta Asya, Rusya tarafından önemli çıkar bölgelerinin bir parçası olarak algılanmıştır. Rusya bu doğrultuda uygun bir strateji geliştirmeye çalışırken, Şangay Beşlisi Rusya'ya Orta Asya'da etkisini tekrar kurabilmesi için uygun bir fırsat yaratmıştır. 1990'lı yıllar, Türkiye, Suudi Arabistan, Pakistan ve Çin'in de Orta Asya'da etkinlik yaratmaya çalıştığı dönem olmuştur. Özellikle, Türkiye'nin diğer batı devletleri ile birlikte bölgedeki girişimleri, Rusya tarafından kendisini İran ve Pakistan'dan izole etmeye yönelik bir strateji olarak algılanmıştır.

ABD 11 Eylül 2001 terör saldırılarını müteakip Afganistan müdahalesi çerçevesinde, bölge ülkeleri ile asker bulundurmak ve askeri üs açmak için bir

³³¹ AYDIN Mustafa, "Küresel Politikada Orta Asya", Nobel Yayınları, Ankara, 2005, S.45

dizi antlaşma imzalamıştır. ABD bu çerçevede, ŞİÖ üyesi üç Türk Cumhuriyetinde³³² 4000 personel konuşlandırmıştır.

Diğer taraftan, Afganistan'da önemli bir askeri varlığa sahip olan ABD, bu ülkede kendi denetiminde kurduğu siyasi yönetimin uzun sürecek desteğine sahiptir.³³³ Fiili askeri mevcudiyeti ile, ABD'nin Orta Asya'daki nüfuzunun artması uzun vadede Rusya'nın bölgedeki ekonomik çıkarlarını ve Hindistan, Pakistan ve İran'a ulaşım hatlarının güvenliğini etkileyebilecektir. Bu ihtimale rağmen Rusya, ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında Afganistan'a düzenlediği askeri harekate doğrudan karşı çıkmamıştır. Dolaylı da olsa bu desteğin, uluslar arası terörizm ile köktendinciliğin Rusya için daha yakın bir tehdit teşkil etmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Rusya, bölgesel istikrarı tehdit eden terörizm ve köktendincilikten kaynaklanan mevcut tehdidi, uzun vadede ABD mevcudiyeti ve nüfuzundan kaynaklanabilecek tehdiye nazaran daha tehlikeli bulduğundan ABD'yi terörle savaşta desteklemiş; bu destekle finansal ve askeri olarak kendisinin zorlanacağı askeri harekâtı ABD'nin gerçekleştirmesini bir anlamda memnuniyetle karşılamıştır.

4.4.7.2. Rusya'nın Orta Asya'daki Ekonomik Çıkarları

21nci yüzyıl başlarında Rusya, küreselleşme olgusuna adaptasyon zarureti ile karşı karşıya kalmıştır. 1998 finansal krizi, Rusya'nın ekonomik olarak diğer devletlere olan bağımlılığını ortaya çıkarmıştır. 1999 Kosova harekâtı ile NATO'nun genişlemesi ise, Rusya'yı jeopolitik kararsızlığa sürüklemiştir. Bu iki husus birlikte ele alındığında, 1998 finansal krizi Rusya'yı jeo-ekonomiye sürüklerken, Kosova harekâtı ile NATO'nun doğuya doğru genişlemesi Rusya'nın dünya jeopolitiğindeki geleneksel rolünü kaybetmekte olduğunu göstermiştir. Bu ise, Rusya için jeopolitikten jeo-ekonomiye geçişi ifade etmektedir. Bu durum, Rusya'nın ABD'yi kısa dönemde temel tehdit olarak görmediğini göstermektedir. Rusya, jeo-ekonomik güvenliği temel mesele olarak ele almaktadır. ŞİÖ, Rusya'ya ekonomik stratejileri ile tekrar süper güç olma fırsatı sunmaktadır³³⁴.

³³² Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan.

³³³ BÜYÜKBAŞ Hakkı, "Şangay İşbirliği Örgütü", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 159, S.122.

³³⁴ SEZER, Duygu Bazoğlu, "Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Kalkılan ve Etkileri", HAK Yayınları, 2002

Rusya, enerji ticaretini Orta Asya'da stratejik bir vasıta olarak kullanmaya başlamıştır. Rusya, ABD'nin bölgede artan direkt yatırımları karşısında, kendisinin sahip olduğu sınırlı kaynakları da dikkate alan, temelde üç hedefe dayalı enerji stratejisini uygulamaya koymuştur: İlk olarak, Orta Asya'dan yapılacak doğal gaz sevkiyatında, Sovyet dönemi doğalgaz boru hattı Transneft'e öncelik verilmelidir. İkinci olarak, Orta Asya'daki enerji projelerine Rus firmalarının azami seviyede katılmaları sağlanmalıdır. Son olarak da, Rusya'nın çıkarlarını menfi yönde etkileyebilecek projeler bloke edilmelidir. Bu strateji, Rusya'nın askeri politikalarından ziyade ekonomik politikaları kullanarak, Orta Asya devletlerini kendisine bağımlı yapmayı ve orta vadede bir ölçüde, bu ülkeler üzerinde hegemonya kurmayı hedeflediğini göstermektedir.³³⁵

Ocak 2002'de Putin, Rusya, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan arasında Gazprom tarafından işletilen ortak doğal gaz hattını kullanarak "Avrasya Doğal Gaz Üreticileri Birliği" kurulması çağrısında bulunmuştur. Putin bu teklifiyle, uzun dönemde gaz nakline istikrar getirmek istediğini belirtmiştir. Bahse konu birlik kurulamamış; ancak Gazprom, Orta Asya devletlerini Rusya'ya bağlayacak bir dizi temel anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalardan en belirgin olanı, BDT arasında Kazakistan hidrokarbon kaynağını dağıtmak için bir enerji şirketinin kurulmasıdır. Rus şirketleri Gazprom ve Rosneft ile Kazak KazMunayGaz'ın ortaklığı ile KazRosGaz kurulmuştur. Ortak şirketin amaçları arasında, yeni enerji alanlarının açılması ve işletilmesi ile enerji nakil hatlarını düzenleyen kuralların birleştirilmesi de yer almaktadır.

Mayıs 2003'te, benzer anlaşmalar Kırgızistan ve Tacikistan ile de yapılmıştır. Rusya, Gazprom aracılığıyla Orta Asya enerji nakil hatlarını birleştirmek suretiyle Orta Asya devletlerini kendisine bağlamış ve Orta Asya enerji kaynaklarını uzun dönemde kontrol altında tutmaya çalışmıştır.³³⁶

Moskova'nın Gazprom'u ikili bazdaki ilişkilerle kullanması, enerji kaynakları ile nakil hatlarının kontrolünü ŞİÖ platformu dışında gerçekleştirmeye tercih ettiğini göstermektedir. Rusya aynı yaklaşımı, Çin ile

³³⁵ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devletlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

³³⁶ KÜLEBİ Ali, "Avrasya'da Stratejik Mücadele", TUSAM, Mayıs 2006.

ekonomik işbirliği konusunda da benimsemekte ve ŞİÖ çerçevesinde kurulacak bir ekonomik işbirliğinden ziyade ikili düzeyde işbirliğini yeğlemektedir.

Enerji alanındaki işbirliği, Çin-Rus ilişkilerinde de önemli bir yer tutmaktadır. 2004 Ekim'inde Putin, Çin'i ziyaret etmiş ve 4200 kilometrelik ortak sınırdaki askeri varlığın azaltılması ile Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması için destek vermesi konusunu da içeren bir dizi protokol ve anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca, ikili ticaret hacminin 2010'a kadar 80 milyar dolara çıkarılması konusunda da mutabakata varılmıştır. Bu örnekler, Çin-Rus ekonomik ve enerji işbirliğinin temelde, ŞİÖ dışında geliştiğini göstermektedir.

ŞİÖ, enerji nakil hatları ve kaynakları söz konusu olduğunda Rusya için, bir fikir platformundan öteye geçememektedir. Bu itibarla, ŞİÖ bir koordinasyon forumu olmakla birlikte, Rusya'yı üye ülkelerle ayrı ayrı ikili düzeyde anlaşmalar yapma konusunda sınırlanamamaktadır. Bu bağlamda Rusya, genelde Orta Asya ve Çin ile olan ekonomik ilişkilerinde ikili yaklaşımları, ŞİÖ çerçevesindeki çok taraflı yaklaşıma tercih etmektedir.

4.4.7.3. Rusya'nın Orta Asya'daki Güvenlik Çıkarları

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, Rusya'nın Orta Asya'daki devletlere karşı izlediği politika "Yakın Çevre" doktrini çerçevesinde gelişmiştir. Bu doktrine göre, Orta Asya Rusya'nın "arka bahçesi" olarak nitelendirilmekte ve bu bölgede Rusya'nın nüfuzu korunurken; bölge dışı diğer devletlerin bu bölgede etkinlik kurmasının engellenmesi hedeflenmektedir.³³⁷

1992 tarihli Rusya (Rusya) Dış Politika Doktrini belgesi ile, Orta Asya ve Kafkasya'daki cumhuriyetler Rusya'nın "yakın çevre ülkeleri" olarak tanımlanmış ve bu ülkelere karşı politikalarında, bağımsızlığını yeni kazanmış devletler ile BDT çerçevesinde siyasi, iktisadi ve askeri işbirliğini derinleştirme, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin alt yapılarını genişletme ve güçlendirme, yeni devletlerin hepsi ile Rus azınlığın korunması konusunda anlaşmalar yapma, BDT sınırlarının müşterek korunması ve BDT Barışı Koruma Gücü kurulması hedeflenmiştir.³³⁸ "Yakın Çevre" doktrini ile temelde,

³³⁷ AYDIN Mustafa, " Küresel Politikada Orta Asya", Nobel yayınları, 2005, S.43.

³³⁸ A.g.e.S.45.

yakın çevrede istikrarın korunması, Rus askeri varlığının bu bölgede devam etmesi, uluslar arası hukuk kurallarına bağlılık ve global bir güvenlik anlayışının geliştirilmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir.

Rusya'nın, Sovyet sonrası dönemde "arka bahçesi" olarak gördüğü Orta Asya'ya yönelik stratejisinde iki unsur dikkat çekmektedir: Bunlardan ilki, Rusya'nın bu bölgede "barışı destekleme" faaliyetlerinde tek sorumlu olmak istemesidir. İkincisi ise, Rus azınlıkların haklarının korunmak istenmesidir. Özellikle etnik Rusların durumu Rusya için, önemli bir koz olarak görülmektedir.

Yakın Çevre Doktrinindeki asıl kapsamlı revizyon, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasındaki gelişmelere bağlı olarak meydana gelmiştir. Bahse konu saldırıları müteakip, uzun süreden beri Afganistan'daki karışıklıklardan rahatsız olan Kırgızistan ve Özbekistan, ABD'ye kendi topraklarında üs kurmak için izin vermiştir.

Bu bölgedeki istikrarsızlığı çözmeye uzun zamandır yetersiz kalan Rusya, ABD'nin bölgede başlattığı mücadeleye karşı çıkamamış, hatta gönülsüzde olsa destek vermek zorunda kalmıştır.³³⁹ Ayrılıkçılık ve terörizmden kaynaklanan bölgesel sorunları çözmeye ŞİÖ, uygun bir işbirliği ortamı sağlayabilecekken, 11 Eylül olayları ile birlikte, Rusya terörizmle mücadelede batılı devletlerle sorumluluğu paylaşma ihtiyacını hissetmiş ve Orta Asya'daki ABD varlığını kabul ederek işbirliğine gitmiştir. Bu Rusya dış politikasındaki yeni pragmatik yaklaşımın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

2005 yılından itibaren ise, Rusya'nın ABD ile olan güvenlik işbirliği azalmaya başlamıştır. Bunun nedeni, Moskova'nın Pekin ile bölgesel sorunlarla ilgili geliştirdiği yakın ilişkidir. Bu yakın ilişki, ŞİÖ çerçevesinde çok taraflı olarak da devam etmiştir. Bu eğilim, 2005 ŞİÖ Devlet Başkanları bildirgesi ve Barış Misyonu-2005 Çin-Rus ortak tatbikatı ile daha da aşikar bir hal almıştır. Bu yeni yaklaşımın, bölgesel sorunlara müdahil durumda olan ABD'yi dengeleme amaçlı olabileceği değerlendirilmektedir.

Rusya Orta Asya politikasında, ekonomik kaynak yetersizliği nedeniyle geleneksel büyük güç rolünü oynayamamaktadır. Rusya'nın sınırlı ekonomik

³³⁹ AYDIN Mustafa A.g.e.S.64.

bağımsızlığı, eski etki alanında prestij kaybı ile sonuçlanmıştır. Bu husus, Rusya'nın kaynaklarını kısa vadeli hedeflere yönlendirmesine sebep olmuştur.

11 Eylül 2001 olaylarından itibaren Rusya'nın ŞİÖ çerçevesindeki girişimleri sınırlı seviyede kalmış ve Rusya, ekonomi ve güvenlik alanlarında ikili ilişkilerle politikasını yürütmeyi tercih etmiştir. ŞİÖ dışında kurduğu ikili ilişkilerle Rusya, Rus firmalarının Orta Asya enerji kaynaklarına erişimlerini sağlamıştır. Aynı zamanda, bölgesel güvenlik sorunlarında saygın bir güvenlik yöneticisi konumu kazanmaya çalışmış; NATO ve ABD ile işbirliği yaparken, Orta Asya devletlerine silah satışına devam etmiştir.

Rusya'nın Orta Asya politikalarında ŞİÖ'ne yaklaşımı netlikten uzak olup, bölgesel olaylara göre şekillenmektedir. Nitekim 11 Eylül olaylarından sonra küresel baskıların da etkisiyle Rusya, uluslar arası terörizmle mücadele bağlamında Batı'ya yaklaşmıştır. Bu yaklaşım, ŞİÖ'nün ABD ve NATO karşısı bir savunma niteliğine aykırıdır. 2005 yılından itibaren ise, Rusya'nın yaklaşımında yine bir değişim söz konusu olmuştur. Bu defa Rusya-Çin işbirliği ikili bazda ve ŞİÖ çerçevesinde artırılmış ve ABD etkisi dengelenmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar meydana gelen gelişmelere bakıldığında, Rusya'nın Orta Asya'daki çıkar ve hedeflerinin siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında girift bir hal aldığı görülmektedir. Bu çıkarların birbirleriyle çelişme ihtimali de bulunmaktadır. Dolayısıyla, Rusya ekonomik öncelikli kısa vadeli çıkarlarını takip edebilmekte ve uzun vadede politik, ekonomik ve güvenlik çıkarlarını birleştirebilecek bir strateji uygulayabilecek durumdan uzak görünmektedir. Bu itibarla ŞİÖ, Rusya'ya kısa dönemli hedeflerini elde etmede uygun fırsatlar yaratırken, Orta Asya bölgesindeki yarı hegemonik konumunu korumasına yardımcı olmak suretiyle, uzun vadede büyük güç olmak için gerekli şartları da sunmaktadır³⁴⁰.

4.4.8. Rusya'nın Türkiye'nin İlgi Ve Etki Sahasındaki Menfaatleri Ve Hedefleri:

Rusya'nın bölgeye yönelik çıkar değerlendirmeleri Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisi ve geliştirdiği politikalar, Rusya

³⁴⁰ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

için bir endise kaynağı ve Kremlin'in bölgeye yönelik politikalarına yön veren etkili bir unsurdur. Rusya, Türkiye'nin bölgede etkinlik kazanmasının kendi etkisini sınırlayacağı düşüncesi ile Türkiye'yi bölge odaklı bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu düşünce paralelinde Türkiye'nin bölgedeki ülkeler ile ilişkilerini geliştirmesini önleyecek ve etkinliğini sınırlayacak politikalar izlemektedir. Rusya, özellikle 1993 sonrasında "yakın çevre" doktrinini benimsemesiyle beraber, BDT'yi kullanarak eski Sovyet coğrafyası üzerinde siyasi, ekonomik ve askeri hegemonyasını yeniden tesis etmeye çalışmaktadır. BDT'nin, Rusya'nu hedeflerine tasimasındaki başarısı her ne kadar tartışılırsa da, sonuçta günümüze kadarki süreçte eski Sovyet Cumhuriyetleri(Baltık ülkeleri hariç) birkaç bölgesel oluşum dışında(GUAM v.b.), Rusya'nın kendisine rakip olarak gördüğü güçlerin dâhil olduğu ve Rusya'nın dâhil olmadığı veya sıcak bakmadığı hiç bir uluslararası siyasi, ekonomik ve güvenlik örgütüne üye olamamışlardır. Bağımsız bir devletin en tabii hakkı olan ve asıl olarak bağımsızlığın göstergesi olan bu durum bölge ülkeleri için mümkün olmamaktadır. Rusya'nın özellikle bağımsızlığını yeni kazanan ve zayıf devlet yapısına sahip bu devletler karşısında her alanda ortaya çıkan asimetric gücü, uluslararası hukuk bakımından bağımsız olan bu devletleri Rusya'na bağımlı kılmaktadır. Orta Asya ülkeleri, kendilerine ırk, dil, din, tarih ve kültür bağı olan Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek için büyük istek ve çaba göstermişlerse de, daima Rusya faktörünü göz önüne almak zorunda kalmışlardır. 18–20 Eylül 2006 tarihleri arasında düzenlenen 10. Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeslik ve İşbirliği Kurultayına, bağımsız Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, temsilcilerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Ancak Orta Asya cumhuriyetlerinin kurultaya katılım düzeyi, söz konusu ülkelerin dış politikalarında izlediği çizgi ile paralellik göstermiştir. Bu kapsamda, toplantıya Kazakistan ve Kırgızistan katılmıştır. Türkmenistan ise büyükelçi seviyesinde katılmıştır. Orta Asya'nın önemli ülkelerinden biri olan Özbekistan, son dönemde izlediği dış politika doğrultusunda, kurultaya katılmamıştır. Rusya'nın temsilci gönderdiği toplantıya Özbekistan'ın katılmaması Özbekistan üzerindeki Rusya baskısının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir³⁴¹.

³⁴¹ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

4.5. HİNDİSTAN

4.5.1. Jeopolitik Durumu

11 Eylül sonrası ABD'nin Orta Asya'da etkinliğini oluşturmasıyla hem Orta Asya hem de Güney Asya'nın dengeleri yeniden şekillenmeye başlamıştır. Irak savaşı sonrası ABD'nin Güney Asya sorununa eğilmesiyle Pakistan-Hindistan ilişkisi yeni boyut kazanmıştır. Çin, 1998'den itibaren Hindistan ile iyi komşuluk ilişkisini geliştirerek Pakistan ile olan geleneksel ilişkisini de belli ölçüde sağlamlaştırmakla bölge konjonktüründe etkisini artırırken, Rusya da Keşmir sorununda Hindistan'a destek vermektedir. ABD'nin bölgede etkisini yaratmış olmasına karşın, Güney Asya'da Çin, Rusya, Hindistan ve Pakistan'ın iştirak ettiği yeni bir denge oluşturmaya başlanmıştır. Ekonomik kalkınma ve teknolojik yükselme hızını yakalayan ve uluslararası siyasî etkisini arttıran Hindistan, bölgenin konjonktürel değişimin karşısında Çin ile olan ilişkilerinde yeni adımlar atmaktadır. 11 Eylül olayı ve özellikle Irak savaşından sonra Hindistan, bu politikayı değiştirerek Çin ile yeni bir dönemi başlatmıştır³⁴².

Tarihten gelen düşmanlık ve bölgesel rakip konumunda olmaları, her iki ülkeyi karşılıklı savunma ve stratejilerini geliştirme mecburiyetinde bırakmaktadır. İki ülke arasındaki sınır problemi henüz çözülmemiştir. Çin'in, Hindistan'ın komşu ülkesi olan Nepal ve Miyamar'da askerî ve ekonomik desteği Hindistan'ı rahatsız etmektedir.

Güney Asya'nın güvenliğini korumanın ve Pasifik'te küresel bir güç olarak kalmanın anahtarının Hindistan ile ilişkileri geliştirmekte olduğunun farkına varan Amerikan yönetimi Hindistan'a, tarihî 'kırgınlıkların' (1971 yılındaki Hindistan-Pakistan savaşında ABD'nin Pakistan'a destek vermesi ve savaş sonrasında son birkaç yıla kadar da bu desteğini sürdürmesi ile birlikte 11 Eylül'den sonra Pakistan'ın ABD'nin 'doğal müttefiki' olması ve Pakistan'ın artan önemiyle birlikte Hindistan'a geçici olarak kırmızı ışık yakması) bir tarafa bırakılarak, geleceğe yönelik yapılabileceklerin hesabının yapılmasını önerebilir.

³⁴² Milli Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

Rusya, Çin ve Hindistan'ın olası birlikteliği, üç ülkeninde karada güvende olmasıyla, küresel ölçekte bir 'açık deniz' donanması kurulmasına fırsat verecek ve bunun uzantısı olarak böyle bir birliktelik hem Güney ve Orta Asya'ya hem de Ortadoğu'ya hakim olacak ve Batıya (özelde Amerika'ya) meydan okuyabilecek askerî kapasiteye sahip 'süper güç' tesisine imkân sağlayabilecektir.

Ancak bölgedeki herhangi bir güç, tarihsel sürüşmelerinde etkisiyle ABD'yi karşısına almaktansa onunla eşgüdüm içinde ve onun önderliğinde ama aslında millî gururu incitme noktasına gelmemek şartıyla ABD ekseninde bloklar kurmayı planlamaktadırlar. Rusya Devlet Başkanı Putin'in Bush ile beraber Lise öğrencileriyle 'güle oynaya' ortak basın toplantısı düzenlemesinde Rusya'nın benzer kaygılar içerisinde tercih ettiği bir ittifâkın yansımasıdır. Benzer şekilde, Hindistan'ın Çin ve Rusya ile işbirliği yerine Amerika ile soyunacağı 'küresel hegemonyada ortaklık' rolünü tercihi kendisini uzun dönemde daha fazla avantajlı yapacaktır. Çin ile süregelen tarihî anlaşmazlıklar, Rusya'nın Hindistan'ın ihtirâslarını karşılayacak kapasitesinin olmayışı, bölgedeki milliyetçilik akımlarının uzun dönemde kendi güvenlik alanlarını daraltacağı yönündeki beklenti ve 11 Eylül'den sonra Asya'ya fiili olarak yerleşmesi kesin olan Amerika'yı karşısına almanın kendisini yıpratacağı düşüncesiyle Amerika ile işbirliğini kendisine daha yakın bulmaktadır³⁴³.

Bölgede çatışan iki strateji, Rusya ve Çin'in bölgesel çekişmeler yerine tek kutuplu dünyaya ve küreselleşmenin 'menfi' etkilerine karşı 'birlikte mücadele' kararı alması ile Rusya-ABD yakınlaşmasının 'dosta düşmana' açıkça ilân edilmesi, beraberinde bir çok bölge ülkesi ve tabii ki Hindistan için güvenilir ortak arama ihtiyacını zorunlu hâle getirmiştir.

4.5.2. Yeni Dünya Düzeninde Dünyaya Bakış

Bir milyarı aşan nüfusu, geniş alana yayılmış toprakları, teknolojik gelişimleri ve askeri gücüyle Hindistan, yeni bir bölgesel güç olma yolundadır. Çin-Rusya, ABD-Rusya, Çin-Rusya-Japonya şeklinde oluşabilecek ittifaklardan

³⁴³ Millî Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

en fazla etkilenebilecek veya bu ittifakları etkileyecek bir ülke konumundadır. ABD' nin Güney Asya' da küresel bir güç olarak kalabilmesi ve geleceğe yönelik hesapları için Hindistan ile ilişkilerini geliştirmek isteyeceği değerlendirilmektedir.

Çin, Rusya ve Hindistan'ın olası birlikteliği, küresel ölçekte bir açık deniz donanması kurulmasıyla birlikte hem Güney ve Orta Asya' ya hakim olacak hem de Batı'ya özellikle ABD' ye karşı koyabilecek askeri güce sahip olabilecektir. Hindistan'ın Çin ve Rusya ile işbirliği yerine ABD ile kuracağı işbirliğinin kendisine uzun dönemde daha fazla avantaj sağlayacağı Hindistan tarafından değerlendirilmektedir. Çünkü, Hindistan'ın Çin ile süregelen tarihi anlaşmazlıkları, Rusya'nın Hindistan'ı karşılayabilecek kapasitesinin olmayışı ve 11 Eylül'den sonra ABD'nin Asya'ya yerleşmesinin kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle ABD ile işbirliğinin kendisine daha avantajlı bulmaktadır. Bölgede geçerli iki strateji olan Rusya ve Çin'in birlikte mücadele kararı almaları ve ABD-Rusya yakınlaşması, Hindistan için güvenilir ortak aramayı zorunlu hale getirmiştir³⁴⁴.

Tek kutuplu küresel hakimiyetten rahatsız olan 'eksen' ülkelerin yakın bir gelecekteki muhtemel ittifakları, Amerika'yı karşı oluşumu oluşturmaya ve bunun için Türkiye ve Hindistan gibi ülkelerin bu doğrultuda bir misyon üstlenmesini 'zorlamaya' yönelik politikalara yöneltmiştir. ABD'nin onaylayacağı birlikteliklere bu iki ülkenin katılması/sessizce onaylaması istenmekte, her iki birlikteliğin uzun dönemde mantıklı gerekçeleri ve uygun zemini Amerikan yönetimince hazırlanmaktadır.

Hindistan, ABD karşıtı bir oluşuma girmediği sürece Pakistan ile ekonomik ve siyasi sorunlarında ilişkileri olumlu etkileyebilecek konuma gelebilecektir.

³⁴⁴ Milli Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

4.5.3. Hindistan-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri

Amerika Birleşik Devletleri ile Hindistan arasındaki ilişkilere uzun yıllar güvensizlik damgasını vurmuştur.

Amerikan yönetimleri yıllarca Hindistan'ın Silahsızlanma Anlaşmasını imzalaması için baskı yaptılar. Zaman içinde bu kampanya Yeni Delhi'ye nükleer denemelerden kaçınması için yoğun baskı uygulama biçiminde yeniden gündeme geldi. Son olarak, Amerika Birleşik Devletleri Hindistan'ın Kapsamlı Deneme Yasaklama Anlaşmasını imzalaması için yoğun çaba harcadı. Bu konu 1980'lerden beri, bazen sık ve üst düzey toplantılar, bazen Washington'un Hindistan'a kendi ulusal güvenliği açısından neyin en iyi olduğunu öğretmeye çalışan kamuya açık uyarıcı konuşmalar şeklinde olmak üzere, iki ülkenin ikili temasının temelini oluşturdu.

Bu bağlamda Hindistan, Washington'da önemli uluslar arası problemlere karşı çözümler için önemli ve iş birliği yapılabilecek bir ülke olarak görülmemiştir. Bunun yerine kendisi, nükleer çalışmalar yapan ve politikaları tüm silahsızlanma rejimini tehdit eden, doğru yola getirilmesi ve nükleer silah programlarını sınırlaması gereken bir problem olarak görülmüştür. Hindistan'ın sürekli Amerikan yakınmalarına reaksiyonu ise savunmacı veya daha kötü olduğundan, iki taraf arasında cereyan eden sağırklar diyalogu, tarafların nükleer konuda aralarında oluşan büyük boşluğu kapatmasına pek yardımcı olamamıştır³⁴⁵.

Amerikan Yönetimi, nükleer, füze ve konvansiyonel askeri programlarla ilgili ihracat sınırlamalarına odaklanmanın, bir taraftan silahların artırılması faaliyetleri caydırılmaya çalışılırken, diğer taraftan Hindistan ve Pakistan halkına verilebilecek ekonomik zararın en aza indirilmesi politikasını yansıttığını ileri sürmüştür.

Birleşmiş Milletlerin 59. Genel Kurul toplantısı esnasında, 21 Eylül 2004 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush ile Hindistan Başbakanı Manmohan Singh, devlet başkanı olarak yaptıkları ilk toplantı sonrasında yayımladıkları ortak bildiride Amerika Birleşik Devletleri-Hindistan ilişkilerinin daha önce hiç bu kadar yakın olmadığını açıklamışlardır. Ayrıca,

³⁴⁵ Millî Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

Ocak ayında başlatılan ve Stratejik Ortaklıkta Yeni Adımlar girişimi (Next Steps in Strategic Partnership initiative–NSSP) olarak adlandırdıkları sürecin birinci bölümünün tamamlandığını da ilan etmişlerdir.

Dünya görüşünde değişim sürecini başlatan üç temel faktör vardır. Bunlardan birincisi, soğuk savaş döneminin sona ermesidir. Böylece eskiden var olan tehditler ortadan kalkarken yeni tehditler ortaya çıkmıştır. İkincisi, küreselleşmenin hızlanmasıdır. Üçüncü faktör ise Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan yaklaşık iki milyon Hint kökenli Amerikalı olmuştur. Bunlar, ülkeler arasında daha güçlü karşılıklı bağlar istediklerini dile getirmişlerdir. Hint Amerikalılar, Amerikan hayatına tam uyum sağlarken aynı zamanda Hindistan ile yakın kültürel ve ekonomik bağlarını sürdürmüşlerdir. İki ülkenin ulusal çıkarları arasında bir köprü görevi görmektedirler.

Bu değişimler ve gelişmelere paralel olarak, liderler ve devlet adamları iki ülke arasındaki bağların geçmişteki kararlar ve uygulamaların yükünü daha fazla çekmemesi gerektiğinin farkına varmışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan, iş birliği ve güven konusunda yeni bir dönemin başladığını ilan etmelerine rağmen hala birbirleri açısından zor ortaklardır. İki ülke arasındaki ilişkilerde iş birliğinin yanı sıra rekabet ve çekişme de vardır. Yıllarca ilişkilerde yaşanan güvensizlik, ilişkilerin yeni gelişmeye başladığı bu dönemde bazı fırsatlar açısından sınırlayıcı olabilmektedir. Öyle ki, hükümetler arasında yürütülen ilişkiler iki ülkenin özel sektörleri arasında olması gereken ilişkilerin önüne geçmiş durumdadır. Hükümetlerin, iki ülkenin halklarını bir araya getirecek ve kamu-özel sektör ortaklıklarını başlatacak fırsatları araması ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacak, stratejik ortaklık olarak ilan edilen durumun kapsamlı ilişkiye dönüşmesini sağlayacaktır³⁴⁶.

İki ülke arasındaki askeri bağlar Amerika Birleşik Devletleri-Hindistan ilişkilerindeki değişimde önemli bir rol oynamıştır. Geçmişte politik bağlantısızlık yaşandığı dönemlerde Amerika Birleşik Devletlerinin Hindistan'a savunma satışları kesintiye uğramışken, ilişkilerin yeni döneminde Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri yapımı ordu mühimmatının önemli alıcısı haline

³⁴⁶ Millî Gv. Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

gelmiştir. Bu da Amerika Birleşik Devletleri-Hindistan ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Ocak 2004'te Bush ve eski Hindistan Başbakanı Vajpayee arasında başlatılan Stratejik Ortaklıkta Yeni Adımlar Girişimi (NSSP): nükleer düzenleme ve güvenlik konuları ile füze savunmasında ortaklığın artırılması, uzay teknolojisinin barışçıl kullanımı konusunda iş birliği sağlama yolları ve ileri teknoloji ticaretinin başarıyla yapılmasını sağlayacak uygun ortamın oluşturulması aşamalarını içermektedir. Kitle imha silahlarının artışı ile mücadele kapsamında, ilgili yasalar, düzenlemeler ve prosedürler güçlendirilecek ve bu alanda ikili ve uluslar arası düzeyde iş birliğini artırıcı tedbirler uygulamaya konacaktır. NSSP girişimi, iki ülkenin ilerleme kaydetmekte olduğu, önemli fakat aynı zamanda karmaşık bir dizi konuyu kapsamaktadır.

Hindistan için küresel terörizmi tanımak ve onu tamamen alt etmek en öncelikli konudur. Hindistan 15 yıldır karşılığı hiçbir şeyle ölçülemeyecek olan insan hayatı cinsinden bedel ödemektedir. Ancak bunun kendilerini caydırmasına veya toplumun dayandığı temel değerleri yok etmesine ya da sarsmasına izin vermeyecektir. Bu, ortak bir mücadele olduğundan, iki ülke birlikte daha fazla işler başarabilecektir.

Henry Kissinger, Diplomasi kitabında: "21. yüz yıl uluslar arası sistemi en az 6 büyük güç merkezinden oluşacaktır: Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Çin, Japonya, Rusya ve muhtemelen Hindistan... Bu listede kalmak Hindistan'a bağlıdır" demiştir.

Herald Tribune'de çıkan bir yazıda: Çin'in, Pakistan'ın nükleer gücünü artırarak Hindistan'ı sıkıştırmanın yanı sıra Hindistan sınırının kuzeyinde Tibet'e de nükleer silahlar yığıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, "Güçlü bir Hindistan Çin'in varlığını dengeleyebilir. Eğer Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Hindistan'la mutlu bir sona ulaşmak istiyorsa, üç ülke de bunun için çalışmalı." Denmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinin, önümüzdeki 25 yıl içinde bir sıçrama yaparak artacak ve 30–40 sene içerisinde muhtemelen bitecek olan petrol tüketimini güvence altına almanın ötesinde muhtemel rakipleri olan Çin,

Hindistan ve Avrupa Birliği'nin de enerji ihtiyaçlarını denetim altına almayı hedeflediği yönünde değerlendirmeler de yapılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan, Güney Asya'da bölgesel istikrarı sağlamak için düzenli olarak bir araya gelip Afganistan, Nepal, Bangladeş, Sri Lanka ve Bhutan ile ilgili konuları tartışmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan ile Pakistan'ın aralarındaki ilişkileri iyileştirme konusunda süregelen gayretlerini de desteklemektedir.

Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri Orta Doğu'da devamlı ve adil bir barış istemektedir. Amerika, Irak'taki gelişen politik, ekonomik ve askeri durum konusunda devamlı Hindistan ile görüş alış verişinde bulunmaktadır. Her iki ülke de Irak'taki ilerleme ve istikrar için en iyi seçeneğin insan haklarını koruyan, çeşitliliğe yer veren, temsile dayalı bir hükümet olduğuna inanmaktadır. Hindistan ve Amerika Birleşik Devletlerinin, Irak'ın yeniden yapılandırılması ve istikrara kavuşturulmasında güçlü çıkarları vardır. Böylece Irak, dünyanın bu önemli parçasında terörizm ihraç eden bir ortam ve istikrarsızlık kaynağı olmaktan çıkacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri Hindistan'ı (ve Pakistan'ı) de facto nükleer silah gücü olarak kabul etmektedir, ancak bunu resmen yapmamaktadır. Kendi yasaları, Nükleer Yayılmanın Önlenmesi Anlaşması (Non-Proliferation Treaty) ve Nükleer Satıcılar Grubu (Nuclear Suppliers Group) tarafından getirilen yükümlülükler nedeniyle Hindistan'a, tanınmış nükleer güçlerle aynı nükleer ve füze statüsünü verememektedir.

Hindistan ekonomisinin dünya ile bütünleşmesi Amerika Birleşik Devletleri ile yeni potansiyel iş birliği alanları yaratmaktadır. Amerika potansiyel olarak ana yatırımcıdır ama yatırım hacmi henüz olması gerektiği kadar değildir. Hindistan'ın büyüme hedefi özellikle alt yapıda büyük yatırımları gerektirmektedir ve bunun büyük bölümü kamu, özel ortaklıklardan karşılanacaktır. Hindistan, Amerika Birleşik Devletlerinin bu alanda önemli bir rol oynayacağına inanmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinin, ticareti serbestleştirme konusundaki geleneğine bağlı kalarak da Hindistan'ın

küreselleşme çabalarına yardımcı olabileceğini düşünmektedir. Zira zaman zaman Amerika'da rahatsız edici korumacılık örneklerine rastlanmaktadır.³⁴⁷

Son zamanlarda sivil uzay uygulamaları, nükleer enerji, ileri teknoloji, ticaret ve füze savunması konusunda diyalog alanında programlar başlatılmıştır. Güven ve gizlilik konusunda ilerleme kaydedildikçe bu alanlarda daha geniş açılardan iş birliği söz konusu olacaktır.

Belli başlı uluslar arası kuruluşların mimari yapısı, 20. yüz yılın ikinci yarısındaki önemli politik, ekonomik, sosyal ve demografik değişikliklere uyum sağlayamaz duruma gelmiştir. Zamana uyamayan yalnızca Birleşmiş Milletlerin konseyleri değildir. Birçok nükleer yayılma ve silah kontrol rejimleri ile bazı diğer bütünleşme sistemleri de çağdışı kalmıştır. Hepsi de, artık söz konusu olmayan veya büyük ölçüde değiştiği için yeni yaklaşımlar gerektiren tehditlere karşı oluşturulmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinin, Hindistan'ın küresel konseylerde alacağı yerin farkına vararak, iki ülkenin ortaklığını önemli uluslar arası alanlarda ilerletme avantajını dikkate almasının zamanı gelmiştir.

Hindistan-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri küresel tehditlere karşı mücadele edebilecek aşamaya gelmiştir. Politikalar benzer ilkeler ve aynı değerler üzerine kurulmuştur. Çıkarlar karşılıklıdır ve temel konular birbirini tamamlamaktadır.

4.6.KORE YARIMADASI

4.6.1. Uzak Doğu Asya'nın Güvenlik Sorunu:

Soğuk savaş sonrası, bölgede giderek düşen tansiyonla birlikte karşılıklı işbirliği teşvik edilmiş ve ekonomik işbirliği giderek gelişmiştir. Bu gelişme ile paralel olarak karşılıklı işbirliği ve ekonomik ilişkilerin seviyesini

³⁴⁷ Milli Gv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

artırmak maksadıyla imzalanan, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği(APEC) gibi serbest ticaret anlaşmaları ile karşılıklı güven ve işbirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Bütün bu gelişmelere rağmen bölgede halen potansiyel kırım noktaları mevcuttur. Bunlar öncelikle Kuzey Kore'nin Balistik Füze Çalışmaları ve Nükleer Silahlanma çalışmaları ile bölge ülkeleri arasında mevcut diğer muhtemel çatışma alanlarıdır.. (Sınır Anlaşmazlıkları, Adalar Üzerindeki Anlaşmazlıklar, Kıt'a sahanlığı vb.)

Bölge Ülkeleri; bununla birlikte Uzak Doğu Asya üzerindeki etkilerini artırmak maksadıyla alabildiğine bir rekabet içindedirler. Bu nedenle ordularını modernize etmek ve geleceğin muharebelerinde etkinliğini arttırmak için giderek artan bir çaba içerisinde bulunmaktadırlar.

4.6.2. K Kore'nin Nükleer Güç Olmasının Bölge Ülkeleri ile Diğer Nükleer Güçlere ve Dünya'ya Etkileri

İnsanlığı felakete sürükleye-bilecek en önemli olay hiç kuşkusuz bir nükleer savaştır. Tehlikenin boyutlarının farkına varan dünya kamuoyu, Kuzey Kore'nin dünyanın dokuzuncu nükleer gücü olduğu açıklandığında, Irak ile birlikte onu dünya gündeminin baş köşesine oturtmuştur. Böylece, 2006 yılında füze denemeleri nedeniyle Kuzey Kore ile diğer ülkeler arasında başlayan kriz iyice derinleşmiştir.

Asya'nın bu bölgesinde nükleer silahları da kapsayabilecek bir çatışmanın sadece ekonomik tesirlerinin bile tüm dünyayı etkilemesi kaçınılmaz olduğundan kısa sürede tüm dünya endişelenmeye başlamıştır. Zira Kuzey Kore yönetimi geçmişte, Güney Kore ve Japonya vatandaşlarının kaçırılmasına varan çılgınlıklar yapmıştır ve gelecekte de böylesine bir çılgınlık yapmayacağından emin olunamamaktadır.

Kuzey Kore'nin 1989 yılından bu yana uygulamış olduğu, aşırı silahlanma programı, nükleer silah geliştirme tutkusu ve sosyalist ekonomik sistemden kaynaklanan yoksulluk sonucu, halk büyük oranda yiyecek ve enerji sıkıntısı çekmektedir. Tüm nüfus, sınırlı yiyecek, sınırlı sağlık, sınırlı teknoloji ve sınırlı bir kişi başına milli gelir (700 dolar) ile yoksul bir yaşam tarzı sergilemektedir. Kuzey Kore'nin bu hassasiyeti de, nükleer çalışmaların sonlandırılması

karşılığında, ekonomik olarak K.Kore'nin desteklenmesi ve G.Kore ile birleştirilerek kalkındırılması politikası olarak, BM desteğinde sürdürülmeye çalışılmaktadır. 1995-2000 yılları arasında ABD, BM Dünya Gıda Programı inisiyatifi ile yarımada'nın kuzeyine, değeri 64 milyon dolar olan 2 milyon ton yiyecek yardımında bulunmuştur. 1999 yılından buyana ise her yıl ortalama 1.2 milyon ton gıda yardımında bulunulmuştur.³⁴⁸

G.Kore'nin hükümet politikaları ve tüm dünya kamuoyuna sunulan Kore Yarımadası politik hedefleri içinde, "Kuzey Kore nükleer sorunu", "Kore Yarımadasının Barışçıl Birleşimi" ismi ile yer almaktadır.

Bu bilgiler ışığında, tüm Kore Yarımadasını Komünist rejim ve Kuzey Kore bayrağı altında birleştirmeyi esas alan Kuzey Kore politikası karşısında, G.Kore'nin, özellikle nükleer sorun olmak üzere, K.Kore ve nükleer soruna yönelik orta ve uzun vadeli politikalarının da aşağıda arz edilen şekilde olabileceği değerlendirilmiştir.³⁴⁹

4.6.2.1. ABD'ye Etkileri

Kuzey Kore'nin nükleer silah edinmesinin ABD açısından yaratabileceği birçok endişe kaynağı bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi rejiminin zayıflaması; buna bağlı olarak birçok ülkenin olası nükleer silah geliştirme isteklerine gem vuran NPT'nin işlevini yitirmesi sonucu nükleer silah kapasitesine sahip ülke sayısının, özellikle de Ortadoğu ve Asya-Pasifik bölgesinde birkaç katına çıkmasıdır.

Bu gelişmelerden tehdit algılayan gelişmiş teknoloji ve alt yapıya sahip Batılı devletlerin, kendilerini korumak düşüncesiyle kısa sürede kendi nükleer silahlarını geliştirme yoluna gitmeleri ve son derece gergin ilişkiler ortamına girilmesi sonucu, olayların kontrolden çıkarak topyekün nükleer savaşa girilmesi bir olasılık olarak değerlendirilebilir.

³⁴⁸ DENKER Mehmet Sami,2000'li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesinin Güvenliği, ASAM Yayınları, 2001

³⁴⁹ DENKER Mehmet Sami,a.g.e.

Kuzey Kore, nükleer silahını ABD'ye karşı bir pazarlık kozu olarak kullanarak ABD'nin kendisini tanımasını, diplomatik ilişki kurmasını ve iki ülke arasında saldırmazlık antlaşması imzalanmasını istemektedir. Bazı uzmanlar, Kim Jong-İl'in asıl amacının kendi dikta rejimini sürdürmeye yönelik olduğunu ifade etmektedirler. Aynı zamanda Kuzey Kore'nin 'nükleer şantaj' politikası izleyerek ABD'den ekonomik alanda bazı imkânlar kopartmak istediği de görülmektedir.

ABD'nin Uzakdoğu'daki varlığını devam ettirmesi açısından, K.Kore bir tehdit olarak görülmekte ve akıllara bazı komplo teorilerini de beraberinde getirmektedir. Kuzey Kore'nin çok uzun yıllar devam eden nükleer güce erişim sürecinin bir türlü engellenememesi zihinlerde soru işaretleri oluşturmuyor değildir. ABD'nin Güney Kore'deki askerî varlığının amacı Güney'i, Kuzey'in olası bir saldırısından korumaktır. Dolayısıyla bir şekilde tehdidin ortadan kalkması veya iki Kore'nin birleşmesi durumunda, bölgedeki Amerikan askerlerinin çekilmesi gündeme gelecektir. ABD'nin Kore Yarımadası'ndaki askerî varlığının sona ermesi demek, en büyük rakibi olarak gördüğü Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde etkin olmasına izin vermek demektir.⁽¹⁾ Bazı uzmanlarca ortaya atılan bu komplo teorisi, bölünmüşlüğü'nün devamının ABD menfaatine olduğu gibi bazı makul tezleri içerse de, nükleer bir Kuzey Kore'nin ABD dahil hiç kimsenin yararına olmadığı açıktır.

Kuzey Kore ile ilişkiler açısından ABD için bir itibar kaybı söz konusudur. Yapılan Nükleer bomba denemesi, ABD'nin nükleer silahların yayılmasına karşı politikasının başarısız olduğunu göstermektedir. Şu an için elinde nükleer güç olan K.Kore'ye karşı yapılabilecekler ise çok daha sınırlıdır. Bu, başta İran olmak üzere, dünyada atom bombası elde etmeye çalışabilecek bütün ülkelere olumsuz bir mesaj göndermektedir.

4.6.2.2. Çin'e Etkileri

Çin, yıllardan beri K.Kore'yi kendi siyasi yapısının küçük kardeşi olarak görmektedir. Bu nedenle Çin, Kim rejimini sürekli olarak desteklemiştir. Çin, bu krizde aslında en çok sıkışmış ülke konumundadır. Çin, Kuzey Kore'nin davranışlarının Japonya'nın silahlanma ihtimalini artırması ve Japon

toplumundaki tehdit algılamasının milliyetçiliği kuvvetlen-dirmesinden endişe etmektedir. Kuzey Kore, Çin'e bağımlı bir ülke konumundadır. Tahminlere göre, Kuzey Kore'nin yakıt ihtiyacının %70'ini Çin karşılamaktadır. K.Kore, Çin'den aldığı yiyecek yardımı sayesinde ülkesindeki açlık ile mücadele edebilmektedir. Bu bağımlılığa rağmen, Çin'in Kim Jong-İl'i dizginleyeme-miş olması bölgede ve dünyada büyük güç olma iddiasındaki Çin için bir itibar kaybı yaratmaktadır³⁵⁰.

Kim Hükümetinin çökmesinden en çok kaybedecek olan Çin'dir. Her şeyden önce K.Kore yönetiminin ABD karşıtı olduğu kesindir. K.Kore şu anda ABD müttefiki Güney Kore ile Çin arasında bir tampon konumundadır. K.Kore'nin yıkılması durumunda, ABD'nin askerî gücü ile Çin komşu olacaktır. Ayrıca Kim Rejiminin çökmesi, Çin sınırında ciddi bir göç yaşanmasına sebep olabilir. Böyle bir göç için Çin ek kaynak ayırmak durumunda kalabilir. İlave olarak Kim sonrası her iki Kore'nin birleşmesi durumunda da Çin için farklı problemler söz konusu olacaktır. Bölge dengeleri tamamen değişecek ve Çin kendini ABD tarafından bir anda kuşatılmış bulabilecektir. Bütün bu karışıklıklar ve belirsizlikler Çin'in göze almayı arzulayabileceği şeyler değildir. Çin için en iyi olan, statükonun devam etmesi ve Kuzey Kore'nin Çin'e bağımlı bir ülke olarak varlığını sürdürmesidir. Çin için en kötü senaryo, Kuzey Kore'nin nükleer silah yapımına devam etmesi ve buna bağlı olarak G.Kore, Japonya ve hatta Tayvan gibi diğer bölge ülkelerinin Çin ile savaşı göze alarak nükleer silah yapımına başlamasıdır. Bu durum, Doğu Asya'nın güvenliğini tehlikeye atacak ve ABD'nin bölgeye müdahil olma olasılığını sürekli gündemde tutacaktır. Bu nedenlerden ötürü daha önceki pasif Çin diplomasinin aksine, bu sorunun çözümünde Çin aktif olarak yer almıştır. Çözümün müzakereler yoluyla elde edilmesini isteyen Çin, elindeki kozları kullanmamaktadır. Çin, Kuzey Kore'ye yiyecek ve petrol sağlamayı kesmekle krizi sonuçlandırabilir, ancak Kim yönetiminin devrilmesine kadar gidecek olaylar dizisini tetikleme olasılığı ve rejimin çöküşünün sonundaki belirsizlik ve riskler, Çin'in bu kozu oynamasını engellemektedir.

4.6.2.3. Japonya'ya Etkileri

Dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahip olan Japonya'nın sahip olduğu teknolojik alt yapıyla istediği takdirde kısa zamanda nükleer güç

³⁵⁰ Jeopolitik ,Çin-ABD Ekseninde Kuzey Kore, Sayı 11, Sayfa 151, 2004

olması mümkündür. Kuzey Kore'nin bu hususta ilerlemesiyle Japonya'nın yıllardır sürdürdüğü savunma alanında düşük profilli yaklaşımı terk ederek nükleer silah sahibi bir süper güç olma yoluna girebileceği değerlendirilmektedir. Japonya, dünyada olup bitenler karşısında askerî gücünü sürekli geliştiren ve artık kriz bölgelerine de asker gönderen bir ülke konumuna gelmektedir. Ancak güç aktarımı için gerekli olan uçak gemileri, nükleer denizaltılar, nükleer silahlar gibi bazı temel yeteneklere sahip olmadığı da dikkate alınmalıdır. Yine de bu krizin Japonya'nın uzun vadeli dış politikalarında büyük değişiklikler yaratması beklenmektedir. Japonya, Kuzey Kore'ye karşı en sert tedbirleri almış ülke konumunda olup, BM kararlarının üzerinde fazladan yaptırım uygulamaktadır. Krize müdahil diğer ülkelerin aksine göstermiş oldukları bu tavizsiz tutum, nükleer tehdide karşı Japon yönetimi ve toplumunun ne kadar duyarlı olduğunun göstergesidir³⁵¹.

Kuzey Kore füze krizinde en sert tutumu sergilemiş olan Japonya, Kuzey Kore füze üslerine karşı engelleyici müdahaleyi tartışmaktadır. Japonya'nın Savunmadan Sorumlu Devlet Bakanı Fukuşiro Nukaga, Japonya'ya yönelik bir saldırı tehdidinin oluşması durumunda, füzelerin fırlatma rampalarını önceden vurma konusunu incelemeleri gerektiğini belirtti. Aslında böyle bir konunun Japonya'da tartışılıyor olması bile büyük bir aşama. İkinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Japonya, "ordu bulundurmayacağını" ve "uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde güç veya tehdit kullanımını reddedeceğini" kabul eden bir madde (9.madde) içeren "Barış Anayasası"nı yürürlüğe koymuştu. Anayasanın bu maddesi onyıllar boyunca neredeyse kutsal sayılmış ve tartışılması bile büyük tepkiler almıştı.³⁵²

Soğuk Savaş'ın bitmesi, ABD'nin Japonya'yı dünyada daha aktif bir rol oynamaya itmesi ve Japonya'nın kendini savunma potansiyelini geliştirmeye zorlaması, özellikle son yıllarda Kuzey Kore ile olan sorunların artması, anayasanın 9.maddesini tartışılır hale getirdi: Önce "insani yardım" ve "barış gücüne destek" başlıkları altında yurt dışına asker (Japonya'nın deyimi ile "kendini savunma gücü") göndererek bu maddeyi esneten Japon Hükümeti, şimdi ise açık açık denizaşırı vuruş kabiliyetini geliştirmeyi tartışmakta.

³⁵¹ Jeopolitik ,Çin-ABD Ekseninde Kuzey Kore, Sayı 11, Sayfa 151, 2004

³⁵² PEHLİVANTÜRK . Bahadır,"Kuzey Kore Japonya'yı Silahlanmaya İtiyor",Temmuz 2006

4.6.2.4. Güney Kore'ye Etkileri

Kuzey Kore tarafından yapılan nükleer testin, Güney Kore'nin izlediği 'Güneş Işığı Politikasına' zarar vermesi kaçınılmazdır. Güneş ışığı politikası, öncelikli olarak ekonomik yakınlaşma ve siyasi iletişim gibi yapıcı yollarla Kuzey Kore'nin düşmanca politikalarından vazgeçmesini ve açıkça söylenmese bile uzun vadeli Kuzey-Güney birleşmesini amaçlayan Güney Kore politikasına verilen isimdir. Güney Kore yönetimi, Kuzey Kore'nin nükleer güç olmasının bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracağından ve iki devletin birleşmesi olasılığını iyice zayıflatacağından endişe etmektedir. Ekim'deki nükleer denemelerden sonra Güney Kore, Kuzey Kore'ye yapılan ekonomik yardımı durdurmuştur. Her ne kadar yardım ve yatırımların bu siyasi ortamda tekrar başlayabilmesi güç olsa da, Kuzey Kore'de kendileri ile aynı dili paylaşan ve aynı millete mensup kardeşlerine yardım etmeyi amaçlayan Güney Kore kamuoyunun Kuzey'e duyduğu sempati ve nükleer bir Kuzey'i köşeye sıkıştırmanın tehlikesi, bu yaptırımların Güney tarafından delinebileceğini düşündürmektedir.

4.6.2.5. Rusya'ya Etkileri

Soğuk savaş döneminde Çin ile beraber Kuzey Kore'nin en önemli müttefiki konumunda olan SSCB'nin resmi mirasçısı olan Rusya'nın, Çin ile ortak kaygısı, Kuzey Kore'nin kitle imha silahları ve nükleer kapasitesinin sorumsuz ellere geçmesi ve Rusya'ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren gruplara aktarılması ve eylemlerinde kullanılmasıdır. Bu sebeple Rusya, bu tür silahların yayılmasını önlemeye yönelik çabaları desteklemektedir. Bu yönde atılacak adımların başında Kuzey Kore'nin NPT (Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Andlaşması)'ye geri döndürülmesi gelmektedir ve Rusya'da bunu önermektedir.³⁵³

³⁵³ Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Sayı 101.

4.6.2.6. Dünya Çapında Etkileri

Genel olarak Uzakdoğu, özelde ise Kore Yarımadası'nda yaşanan sorunların temelinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bölünmüşlük ve Kuzey'in tehdit algılaması yatmaktadır. Her ne kadar Kim Yönetimi yok edilme tehlikesi altında olduğunu hissetse de, Kore Yarımadasında yaşanan bölünmüşlük, tüm güçlerin zımmen onayladıkları ve değişmesini pek arzulamadıkları bir statüko gerçeğidir.

Kore Yarımadası gelişmelerine en duyarlı olan Japonya başta olmak üzere, Çin, Rusya ve ABD yarımadadaki statüko bozulursa, yeni gelişmelerin sonuçta ne gibi durumlar ve koşullar ortaya koyabileceğini kestiremediklerinden, var olan durumun devamını şimdilik en uygun çözüm olarak görmektedirler. Bu tutum Kuzey Kore sorununu yalnızca bir bölgesel sorun olmaktan çıkarmış, genel ve tüm güçleri ilgilendiren bir dünya sorunu haline getirmiştir.³⁵⁴

Dünyada, nükleer silahların yayılması sorunu karşısında en etkin mücadelenin yayılma karşıtı ülkelerin güçlerini birleştirmesi olduğu görülmektedir. Kuzey Kore'nin ortaya koyduğu tehdit karşısında Japonya'nın nükleer silah üretmek yönünde bir girişimi, yayılma karşıtı uluslararası bir rejimin çökmesine sebep olabilir. Rejimin güçlendirilebileceğinden umudu kesen Japonya gibi bilimsel ve teknolojik yönden gelişmiş diğer devletler, örneğin Almanya, Kanada ve İtalya gibi ülkeler de benzer bir yol izlemeye karar verebilirler.

Bu şekilde oluşan domino etkisiyle nükleer çılgınlığın dünyaya dalga dalga yayılması olasıdır. Bunun sonucu tüm dünyada kaos yaşanabilir. Dolayısıyla Kore Yarımadası'ndaki gelişmeler karşısında Japonya ve Güney Kore gibi ülkeler adeta dünyanın güvenlik sübabı durumundadırlar ve konumlarını muhafaza etmeleri uluslararası istikrar ve barış açısından son derece önemlidir. Kuzey Kore ile ilişkiler bağlamında, Çin ile birlikte ABD için ciddi bir itibar kaybından bahsedilebilir. Bunun nedeni politik ve ekonomik enstrümanları

³⁵⁴ Stratejik Analiz Dergisi, Mayıs 2002, Sayı 25

kullanarak Kuzey Kore'nin nükleer güç olma sürecini engelleyememiş olmalarıdır³⁵⁵.

Kuzey Kore'nin atom bombası sahibi olarak isteklerini kabul ettirmesi diğer atom bombası arzulayan ülkeleri ve rejimleri daha da heveslendirecektir. Kuzey Kore'nin daha da genişlettiği çığırdan İran'ın da geçmesi durumunda, Suudi Arabistan ve Mısır gibi Arap ülkeleri ile Türkiye bu duruma kayıtsız kalabilecekler midir? Peki İran nedeniyle nükleer güce geçmek zorunda kalabilecek Türkiye'ye karşılık Yunanistan'ın hareket tarzı ne olacaktır? Şurası açık ki bu zincirleme reaksiyon dünyanın her köşesine yayılacaktır. Bu şekilde, nükleer silahlanmanın tüm dünyaya yayılması ve dünyanın milliterize olması durumunda, gelecekte tüm insanlığı daha zor günler bekleyecektir.

Tek süper gücün prestij kaybı, bu gücün küresel çapta etkinliğini askerî ve psikolojik açıdan azaltacağından, dünya düzenini bozucu etmenlerin engellenmesi daha da zorlaşacaktır. Asker kayıplarına daha fazla katlanamayan ABD kamuoyundaki savaş karşıtlığının yükselişine paralel olarak, yeni ABD yönetiminin kendi kabuğuna çekilme politikasına belli ölçüde dönebileceği değerlendirilmektedir. Özetle; tüm göstergeler dünyanın daha derin krizlere doğru sürüklendiğini göstermektedir ve Kuzey Kore'nin nükleer denemesi önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Krizde en çok sıkışan ülke, Asya'daki silahlanma yarışından en fazla çekinen ve tarihi rakibi Japonya'nın askerîleşmesinden rahatsızlık duyacak olan Çin'dir. Zira, Kuzey Kore'nin davranışları Japonya'nın silahlanma ihtimalini artırmakta ve Japon milliyetçiliğini kuvvetlendirmektedir. Japonya'daki atom bombası tartışmalarından rahatsız olan Çin'in Kuzey Kore'yi dizginleyememiş olması bu krizde Kuzey Kore'ye karşı takındığı sert tutumu da açıklamaktadır.

Kuzey Kore'deki rejimin devamı Çin'e bağlıdır. Rejimin çökmesi durumunda insani yardım operasyonları Çin'de ve ABD'de ciddi sorunlar yaratacak ve Birleşik Kore'nin nereye yöneleceği konusunda bir belirsizlik ortaya çıkaracaktır. Ani bir birleşmeyi Güney Kore'nin göğüsleyebilmesi de imkânsızdır. Ayrıca, kaos ortamında Kuzey Kore'nin elindeki silahların ortadan

³⁵⁵ Jeopolitik ,Çin-ABD Ekseninde Kuzey Kore, Sayı 11, Sayfa 151, 2004

kaybolması ihtimali de mevcuttur. Tüm bu nedenler, taraflar için statükoyu kabul edilebilir kılmaktadır.

Kuzey Kore'deki kardeşlerinin kitlesel açlık ölümleri gibi insani trajediler yaşamasını arzu etmeyen Güney Kore'nin daha önce de, BM yaptırım kararlarını delmiş olduğunu düşünecek olursak, Çin ve Güney Kore'nin Kuzey Kore rejimini yaşatmak için çaba göstermeye devam edecekleri düşünülebilir. Çin ve ABD'nin, Kuzey Kore'nin neden olduğu nükleer krizi çözmede çok yavaş davranması ve gerekli aktif politikaları devreye sokamaması kendilerinin içinde kaldığı ikilemin bir göstergesidir. Bu ikilem bölge ülkeleri ile birlikte tüm dünyayı tedirgin etmektedir.³⁵⁶

4.6.3. Kore Yarımadası'na Yönelik ABD Politikası :

Çin, Rusya ve Japonya başta olmak üzere, Kuzeydoğu Asya coğrafyasını kontrol eden ve Güney Asya coğrafyasına kuzeyden açılan stratejik bir liman kapısı niteliğindeki Kore Yarımadası; Kuzey Kore Nükleer Sorunu ile birlikte değerlendirildiğinde, ABD'nin uzak doğuda etki ve ilgi alanına giren öncelikli bir bölgedir. ABD'nin günümüzdeki Global Politikası ile 11 Eylül sonrası yeniden yapılandığı Güvenlik Politikaları ışığında, ABD'nin Kore Yarımadası'na yönelik politikalarının; bu bölgedeki, sosyo-ekonomik ve politik güç dengesi ve istikrarın, ABD'nin milli çıkarları doğrultusunda devam ettirilmesi ve Kuzey Kore komünist rejim ve nükleer tehdidin bölgeye yayılmasının engellenmesi olduğu söylenebilir.

ABD'nin Kore Yarımadası politikalarını değerlendirirken, hali hazırda Kore ve çevre ülkelerinin ekonomik ilişkilerinin de ele alınmasının doğru bir yaklaşım tarzı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, G.Kore'nin 2005 yılı resmi istatistik verilerine göre ekonomik ilişkiler irdelendiğinde; toplam ticaret hacminde Çin'in 100.6 milyar dolar ile ilk, Japonya'nın 72.4 milyar dolar ile ikinci sırada yer almasının ardından, ABD; G.Kore ile olan ekonomik ilişkilerinde, 41.4 milyar dolar ihracat

³⁵⁶ Stratejik Analiz Dergisi, Aralık 2006

ile Cin`den sonra ikinci, 30.5 milyar dolar ithalat ile Japonya ve Cin`den sonra üçüncü ve toplam ticaret hacminde ise 71,9 milyar dolar ile Cin ve Japonya`nin ardından üçüncü sırada yer almaktadır. ABD, bu coğrafyadaki ekonomik çıkarlarını devam ettirme maksadıyla, G.Kore ile serbest ticaret antlaşması imzalamıştır. Uzun dönemde, iki Kore'nin birleşmesi ve kuzey kesimin halı hazır yeraltı zenginliklerine rağmen, ekonomik sıkıntıları göz önüne alındığında, ABD'nin ekonomik olarak, Kore Yarımadasını avuçlarına almaya çalıştığını söyleyebiliriz.

G.Kore'nin bu antlaşma ile beraber, Güney Asya'nın gelecekte birinci öncelikli ekonomi merkezi olmaya aday Singapur ve 10 Asya Ülkesinden oluşan " Association Of Southeast Asian Nations (ASEAN)" (Tayland hariç) ile serbest ticaret antlaşmasını imzalaması ayrı bir önem arz etmektedir. ABD genel Asya ekonomik politikası kapsamında, güneydoğu Asya'yı G.Kore Yarımadası maharetiyle dolaylı olarak kendisine bağlamıştır diyebiliriz.³⁵⁷

Bu coğrafyada, başta siyasi dengeler olmak üzere, her türden beklenmedik istikrarsızlık ve komünist rejim ve tehdidin genişlemesi, ABD'nin bu bölgedeki başta siyasi ve ekonomik olmak üzere birçok politikasını olumsuz etkileyebileceğinden, bugün, Doğu Asya'daki, halihazır 100 bin ABD askerinden, yaklaşık 37.000'i müşterek savunma maksadıyla, Kore Cumhuriyeti topraklarında konuşlandırılması, ABD'nin Kore Yarımadasına yönelik politikasının en kestirme ifadeyle "askeri özeti" dir diyebiliriz.

Bu kuvvetlerin ABD açısından ekonomik olarak ifadesi ise, "yıllık ortalama 3 milyar dolar" dır. Ayrıca, ABD'nin Japonya'da konuşlu birliklerini de Kore Yarımadası ihtiyat birlikleri olarak ele alabiliriz. Her ne kadar ABD, K.Kore'den kaynaklanan nükleer tehdidin, ABD topraklarına kadar ulaşması nedeniyle, kendi insanına yönelmiş bir direkt tehdit olarak algılasa da; nükleer sorunun, sadece ABD-K.Kore arasındaki ikili bir sorun olarak algılanmasından ziyade, bu sorunun tüm Uzakdoğu ve Asya coğrafyasını ve de global barışı tehdit eden boyut kazanması argümanıya, çokuluslu olarak ele alınması ve

³⁵⁷ KARACA R.Kutay, jeopolitik, sayı 11, 2004

çözümlemesi olarak, konuyu dünya kamu oyuna sunmakta ve bu yönde askeri ve sivil inisiyatifler geliştirmek istemektedir.

Bu kapsamda, uzun vadeli olabileceği gözlemlenen, ABD'nin, Kore Yarımadası nükleer sorununun çözümüne yönelik politikasının, iki aşamalı olabileceği değerlendirilmiştir.

Birinci aşamada, her ne şekilde olursa olsun, Uzakdoğu güç dengeleri ile ABD'nin bu bölgedeki askeri varlığı ve milli hedeflerine yönelmiş nükleer tehdidin ve bu tehdidin caydırıcı etkilerinin, alınabilecek her türlü önlemlerle yerinde ve zamanında sıfırlanması; ikincisi, bu tehdidin bir ABD-K.Kore ikili problemi görüntüsünden uzak, uluslararası platformlarda, bölge ülkeleri ile birlikte ortak çözümlenmesi ve bu maksatla resmi ve resmi olmayan çokuluslu inisiyatifler geliştirilmesidir.

Sonuç olarak, ABD'nin halihazırdaki Global Dünya Politikası çerçevesinden bu konuya bakacak olursak; mevcut Irak savaşının, Ortadoğu ve dünya ekonomisine yansıttığı olumsuz etkiler, savaş sonrası, küresel vitrinde ve dünya kamuoyunda gözden düşen ABD prestiji ve ülkesinin kamuoyunda sık sık negatif sorgulanmaya başlanan, ABD dış ilişkileri ve ekonomi politikalarının ve de orta doğuda artarak devam edeceği beklenen ABD-İran ve Suriye gergin ikili ilişkilerinin, ABD'ye yansıyan olumsuz mevcut durumları dikkate alındığında, en azından şimdilik ABD'nin, yukarıda arz edilen Kore Yarımadası Politikalarının dışında, büyük çaplı bir risk alarak, Kore yarımadası politikasını bir ABD-K.Kore ikili ilişkisine indirgeyerek, askeri tedbirlerle çözmeye yanaşmayacağı değerlendirilmektedir.

4.6.3.1.ABD Ve Kuzey Kore Arasındaki İlişkiler

ABD ve Kuzey Kore arasında Soğuk Savaş döneminden beri süregelen kopuk ilişkiler son günlerde bir dönüm noktasına ulaşmış görünüyor. İkili ilişkilerin yumuşamasında en büyük etken olarak ABD'nin belirgin tavır değişikliği gösterilmektedir. Geçtiğimiz Şubat ayından itibaren nükleer programı hususunda uluslararası toplumun taleplerine karşılık vermeye başlayan Kuzey Kore, bu yöndeki kararlılığını geçen hafta sonu ABD ile

gerçekleştirdiği ikili görüşmeler sırasında tekrar gösterdi. Genevre’de 1-2 Eylül 2007 tarihlerinde yapılan ve ABD ve Kuzey Kore’nin dışişleri bakanlıklarının katıldığı tarihî görüşme, iki tarafı da memnun eden kararların alınmasıyla sonuçlandı.

Görüşmeler sonunda, Kuzey Kore’nin bu yıl sonuna kadar nükleer programından tamamen vazgeçmesi karşılığında ABD, Kuzey Kore’yi terörizmi destekleyen ülkeler listesinden çıkaracağını ve düşman ülkelerle ticaret yasası çerçevesinde bu ülkeye uygulanan yaptırımların tamamen kaldırılacağını tekrar teyit etti. ABD’li kaynaklar, Kuzey Kore’nin 13 Şubat Anlaşması’na uyacak şekilde, bu yıl sonuna kadar nükleer programıyla ilgili tüm detayları açıklayacağına ve uluslararası denetim altında nükleer tesislerini kullanım dışı bırakacağına söz verdiğini belirtmektedir.

Kuzey Kore ise, ABD’nin bu süreç sonunda gereken “siyasi tazminatı” ödeyeceğine ve bu bağlamda iki ülke arasında “normal bir diplomatik ilişki” kurulacağına dair beklentilerini açıkladı. Kuzey Kore tarafından yapılan açıklamalarda, “tazminat” olarak 1 milyon ton tutarında petrolün Kuzey Kore’ye gönderilmesinin kabul edildiği, ancak bunun “ekonomik destek” çerçevesinde değil Pyongyang’ın nükleer programdan vazgeçmesi karşılığında ödenecek “tazminat” olarak değerlendirilmesi gerektiği özellikle vurgulanmaktadır.³⁵⁸

Bütün bu gelişmeler iki önemli noktaya işaret etmektedir:

1. Kuzey Kore, nükleer silah gücünü aynı zamanda bir “diplomatik silah” olarak kullanabileceği görüşüne halen sahip. Son gelişmeler ise bu görüş açısının pratikte de işe yaradığını ispatlar nitelikte. Kuzey Kore’nin şu ana kadar sergilediği olumlu tutumun arkasında yatan gerçek niyetin ne olduğu henüz bilinmemektedir. Fakat gelişmeler incelendiğinde, Kuzey Kore’nin izlediği yolun zarardan çok kazanç sağlayacağı görünüyor.

2. Bush yönetiminin ABD-Kuzey Kore ilişkilerinin normalleşmesi için gösterdiği çaba kararlılıkla devam edmektedir. ABD’nin geçmişte sergilediği sert tavrı bir yana bırakarak ani bir şekilde ılımlı diplomatik adımlar atması, Bush yönetiminin yaklaşan seçimlerden önce büyük bir diplomatik başarı

³⁵⁸ LEE Suna, “ABD ve Kuzey Kore Arasındaki Buzlar Eriyor”, Eylül 2007

sergileme arzusuna işaret edmektedir. Özellikle Irak'taki mevcut durum nedeniyle eleştirilere maruz kalan Bush yönetimi açısından, Kuzey Kore'nin nükleer silahlardan arındırılmasının ve bunun sonucunda iki ülke arasında diplomatik ilkelere dayanan normal bir ilişki kurulmasının önemli bir tarihî gelişme olarak algılandığı yönünde yorumlar yapılmaktadır.

ABD'nin "şer eksenini" olarak tanımladığı ülkeler grubu arasında yer alan Kuzey Kore'nin, nükleer programından "vazgeçmesi" karşılığında ABD'den alacağı siyasi ve ekonomik yardımlar düşünüldüğünde, bu yorumların gerçeğe daha yakın görüldüğünü söyleyebiliriz.

ABD'nin bu konuda gösterdiği kararlılığa tepkiler daha çok kendi müttefiklerinden gelmektedir. Japonya'nın, vatandaşlarının Kuzey Koreliler tarafından kaçırılmasına gösterdiği tepki giderek sertleşmektedir. ABD'nin Kuzey Kore'yi terörizmi destekleyen ülkeler listesinden çıkarma kararı Japonya tarafından, en başından beri eleştiriliyordu. Bu açıdan bakıldığında, dünya barışının sağlayıcısı rolüne soyunan ABD'nin, bir yandan Kuzey Kore'nin "nükleersizleştirilmesini" başarmak, öte yandan da en yakın müttefikinin güvenini kaybetmemek gibi bir ikileminin olduğunu söyleyebiliriz.³⁵⁹

4.6.3.2.ABD ve Çin'in Kuzey Kore Manevraları

9 Ekim 2006'da ilk nükleer denemesini dünyaya duyuran Kuzey Kore, Güney Kore ve Japon haber kanallarına göre ikinci denemesine hazırlanmaktadır. İlk denemenin başarılı veya başarısız olduğu tartışıla dursun Kuzey Kore'nin artık nükleer bir güç olduğundan şüphe duyulmuyor. Bu testin diplomatik etkilerinin ve bölge politikaları üzerine etkisinin bombanın patlama gücünden çok daha kuvvetli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çevre ülkeleri arasında nükleer bomba denemelerine en sert tepkiyi Kuzey Kore ile ciddi problemleri olan Japonya göstermişse bile, aslında krizden dolayı en çok açmaza düşen ve itibar kaybedenler; biri düşmanı Amerika, diğeri ise (yakın zamana kadar müttefiki olan) Çin'dir.³⁶⁰

³⁵⁹ LEE Suna, "ABD ve Kuzey Kore Arasındaki Buzlar Eriyor", Eylül 2007

³⁶⁰ PEHLİVANTÜRK, . Bahadır "ABD ve Çin'in Kuzey Kore Çıkmazı", Ekim 2006

Çin bu krizden kayıpla çıkmış ülkelerden biridir. Kore Savaşı'nda Çin'in müdahalesi sayesinde ayakta kalabilmiş olan Kuzey Kore, bugün de Çin'e bağımlı bir ülke durumundadır. Kuzey Kore'nin yakıt ihtiyacının tahminlere göre yüzde 70'ini Çin karşılamaktadır. İki ülke arasındaki ticaret 2005'te 1,58 milyar dolara ulaşmıştır ve ayrıca Kuzey Kore Çin'den aldığı yiyecek yardımı sayesinde ülkesindeki açlık felaketi ile mücadele edebilmektedir. Kuzey Kore'nin bu bağımlılığına rağmen, Çin'in Kim Jong-il'i dizginleyememiş olması bölgede ve dünyada büyük güç olma iddiasındaki Çin için bir itibar kaybı yaratmaktadır.

Kuzey Kore'nin Çin'i umursamaz tutumu, Çin'in bölgesindeki sorunlara hakim olamayan bir ülke olduğu izlenimini vermekte, rüştünü henüz ispatlayamamış olduğunu düşündürmektedir. Çin'in Kuzey Kore'ye gösterdiği diplomatik sınırları aşan "arsız" yakıştırmasının ve Çinli yetkililerin öfkeyle *Kuzey Kore'nin Çin'in "müttefiki" olduğuna dair yorumları reddetmesinin* sebebi budur. Çin açısından bundan çok daha önemli olan diğer bir sorun ise bu krizin Japonya'yı silahlandırmaya itme ihtimalidir.

Bugün Japonya ciddi güçte bir ordu bulundurmamaktadır. Bu da Japonya'nın çeşitli uluslararası ilişkiler uzmanlarınca "anormal" ülke olarak tanımlanmasına yol açmaktadır. Bundan kastedilen ise şudur: Japonya, savaş sonrası gerçekleştirdiği kalkınma ile dünyada ikinci büyük ekonomik güç olmayı başarmış durumdadır. Realist uluslararası ilişkiler teorisyenlerine göre bu ekonomik gücün bir silahlanmaya yol açması ve Japonya'nın dünya politikasına ağırlığını koymasını gerektirmesine rağmen, bu gerçekleşmemiş, Japonya dünya olaylarından nispeten kopuk, savunmasını nerede ise tamamen ABD'ye dayayan bir ülke olmayı tercih etmiştir. Bir ekonomik süper gücün, bırakın bölgesinde ve dünyada etkin olması, kendi savunmasını bile başka ülkelere bırakması uzmanlarca "anormal" olarak tanımlanmış, Japonya'ya da "anormal ülke" tanımının yakıştırılmasına sebep olmuştur.

Kuzey Kore'nin Japonya'yı kabuğundan çıkarması da "normalleşme" olarak tanımlanmaktadır. Japonya'nın savunmasını kendisinin üstlenmiyor olması, Japonya'nın ABD'nin etkisinde bir ülke olmasından rahatsız olanların da eleştirdiği bir durumdur ve bu, bir ülkenin gerçekten bağımsız olabilmesi için

kendi savunmasını kendisinin yapması gerektiğini savunan Japonların da arzu ettikleri bir şeydir. Japonya'nın "normalleşmesi" (yani silahlanması) Japonya'nın komşularında endişeye sebep olmaktadır, ki bundan en çok rahatsızlık duyacak olan ülke Çin'dir. Bu açıdan Kuzey Kore'nin başlatacağı bir bölgesel silahlanma yarışı Çin için endişe verici bir durumdur.³⁶¹

Bütün bunların Çin'in Kuzey Kore'ye daha fazla baskı yapmasını ve onu dizginlemesini gerektirdiğini düşünecek olsak bile, Çin'in Kuzey Kore politikasının çok fazla değişeceğini beklemek de yanlış olur. Kim hükümetinin çökmesinden en çok kaybedecek olan yine Çin'dir. Her şeyden önce şimdiki Kuzey Kore yönetiminin (ne derecede Çin yanlısı olduğu şüpheli olsa bile) en azından ABD karşıtı olduğu kesindir. Kuzey Kore şu anda ABD ve müttefiki Güney Kore ile Çin arasında bir tampon konumundadır.

Kuzey rejiminin çökmesi ve Güney'in Kuzey'i ele geçirmesi Güney Kore'de asker bulundurmakta olan ABD'nin askerî gücünün Çin sınırına kadar ilerlemesi anlamına gelmektedir. Ayrıca Kim Jong-il rejiminin çöküşü Çin sınırında ciddi bir göç yaşanmasına sebep olabilir. Bu da Çin'in büyük bir insanlık trajedisinin önlenmesi için kaynak ayırmasını ve çaba göstermesini gerektirecektir. Buna, yeni yönetim üzerinde etkin olabilmek için Çin'in tekrar çaba göstermek zorunda kalacağını da ekleyebiliriz.

Bütün bu karışıklıklar ve belirsizlikler Çin'in göze almayı arzulanabileceği şeyler değildir. Çin için en iyi olanı aslında statükonun devam etmesi, Kuzey Kore'nin Çin'e bağımlı bir ülke olarak varlığını sürdürmesidir. Çin'in Kuzeye uygulanan yaptırımlarda kendi imza attığı BM kararına rağmen Kuzey Kore'ye gidip gelen konteynırları kontrol edemeyeceğini belirtmesinin sebebi büyük ihtimalle budur. Kuzey'deki kardeşlerinin kitlesel açlık ölümleri gibi insani trajediler yaşamasını arzu etmeyen Güney'in de daha önce BM yaptırım kararlarını delmiş olduğunu düşünecek olursak, Çin ve Güney Kore'nin Kuzey rejimini yaşatmaya devam edeceklerini düşünmek yanlış olmaz.

Bu krizin açmaza düşürdüğü diğer ülke ise ABD'dir. Kuzey Kore'nin yaptığı bomba denemesi ABD'nin nükleer silahların yayılmasına karşı politikasının başarısız olduğunu gözler önüne sermektedir. Şu anda ABD'nin

³⁶¹ PEHLİVANTÜRK . Bahadır, a.g.m.

karşısında elinde atom bombası olan bir Kuzey Kore vardır. Irak daha kitle imha silahlarına sahip olup olmadığı bile belli değilken işgal edilmiştir (her ne kadar Halepçe katliamında Saddam Hüseyin bu silahları kullanmışsa bile işgal sırasında bu silahlara hâlâ sahip olduğuna dair somut bir kanıtı ihtiyaç duyulmamıştır). Kuzey Kore ise yıllar önce atom bombası yapmaya çalıştığını açıkça duyurmuşsa bile Irak ile kıyaslandığında çok daha yumuşak bir ABD politikası ile karşılaşmıştır. ABD'nin göreceli yumuşak tutumunun sebebi (bölgesel güç konjonktürünün getirdikleri ve Kuzey Kore'de petrol olmaması gibi diğer sebeplerin dışında) Kuzey'in elindeki konvansiyonel güçlerin caydırıcılığına da verilebilir³⁶².

Güney Kore'nin başkenti Seul, Kuzey'in top menzili içindedir ve konvansiyonel silahları kullanarak da (özellikle ekonomik alanda) ciddi zararlar verme imkanına sahiptir. Bu durum geçmişte ABD'nin Kuzey Kore'ye karşı muhtemel politikalarına sınırlamalar getirmiştir. Şimdi ise ABD'nin, elinde atom bombası olan bir Kim Jong-il'e karşı yapabilecekleri çok daha sınırlıdır. Bu etkisizlik, başta İran olmak üzere, dünyada atom bombası elde etmeye çalışabilecek bütün ülkelere olumsuz bir mesaj göndermektedir.

Bu duruma Kuzey Kore'nin zaten diğer ülkelere füze teknolojisi de transfer etmekte olduğunu da ekleyecek olursak nükleer teknolojinin daha da yayılması konusundaki endişelerin artması kaçınılmazdır. ABD'ye bu konuda yöneltilen diğer bir eleştiri, Kuzey Kore ile olan ilişkisinde takındığı tutumdur. Bu, ABD'nin "Kuzey Kore'ye" konuştuğu ama Kuzey Kore'yle" konuşmamakta olduğu yönündeki eleştiridir³⁶³

ABD'nin Kuzey Kore politikası; onu "şer eksenini"ndeki "haydut (*rogue*)" ülkelerden biri olarak tanımlayıp nasıl davranması gerektiği konusunda ultimatolar verip Kuzey Kore rejimiyle doğrudan muhatap olmayı reddetmesi şeklindedir. Uzmanlar bu bomba denemesini Kim Jong-il'in ABD'yi kendisi ile doğrudan görüşmelere zorlamak için bir politik manevra ve diplomatik silah olarak kullandığını savunmaktadır. Bununla Kim'in elde etmeye çalıştığı; altılı görüşmeler yerine ABD ile doğrudan masaya oturarak uluslararası pozisyonunu

³⁶² Jeopolitik Çin-ABD Ekseninde Kuzey Kore, Sayı 11, Sayfa 151, 2004

³⁶³ ÇOLAKOĞLU Selçuk, "Şer Eksenini Nükleer Direnişi: Kuzey Kore ve İran'ın Kitle İmha Silahı Geliştirme Programları", Avrasya Dosyası, Cilt 11, Sayı 2, 2005,

ve imajını yükseltmeyi amaçlaması ve muhtemelen bu şekilde daha çok taviz koparabileceğini hesaplamasıdır. Her ne kadar ABD'ye yönelik Kuzey Kore ile doğrudan görüşmeler yapması için baskılar varsa bile, bu yönden eleştirilen ABD'nin cevabı; doğrudan görüşmelerin daha önceden denendiği ama işe yaramadığı şeklindedir.³⁶⁴

Özellikle son bomba denemesinden sonra Kuzey Kore'nin birebir görüşme talebinin *atom bombalı Kim Jong-il'in tehditlerine bir boyun eğme* olarak algılanacağı için, ABD'nin doğrudan görüşmeleri kabul etme ihtimali daha da düşmüştür. Kuzey Kore'nin atom bombası sahibi olarak isteklerini kabul ettirmesi diğer atom bombası arzulayan ülkeleri ve rejimleri daha da heveslendirecektir.

Bu konuda bazı Kuzey Kore uzmanlarınca ABD'ye yöneltmekte olan diğer bir suçlamadan da bahsedilmesi gerekir. O da ABD'li yetkililerin çeşitli ülkelere getirdiği “şer eksen” ve “haydut (*rogue*) devlet” yakıştırmaları ve açık tehdit algılamalarından bahsetmekteki gereksiz rahatlıklarıdır. İddiaya göre Kim yönetiminin başlardaki yumuşama çabaları ve Batı ile yakınlaşma niyetleri, ABD'de “neo-con”ların dış politikada daha fazla söz sahibi olmaları ile gelen sert yaklaşımlar ve ABD başkanı George W. Bush'un Kuzey Kore'yi “şer eksenindeki bir ülke” olarak tanımlaması ile tersine dönmüş, ABD işgali korkusuna kapılan Kuzey Kore'nin silahlanmaya daha çok ağırlık vermesine yol açmıştır. Eleştirilere göre ABD'li yetkililerin bu açıklamaları Kuzeyin setleşmesine ve daha kuvvetli bir Batı aleyhtarlığına dönmesine sebep olmuştur. Bu uzmanlara göre Kuzey Kore'ye ulaşip onunla muhatap olunarak onun uluslararası hukuka ve düzene saygılı bir ülke haline getirilmesi fırsatı kaçırılmıştır³⁶⁵.

4.6.3.3. Güney Kore-ABD İlişkileri

Güney Kore ve ABD, bir yılı aşkın süredir devam eden görüşmelerden sonra Serbest Ticaret Anlaşması taslağı üzerinde görüş birliği sağlayarak tarihi

³⁶⁴ ÇOLAKOĞLU Selçuk, a.g.e.

³⁶⁵ PEHLİVANTÜRK . Bahadır, “ABD ve Çin'in Kuzey Kore Çıkmazı”, Ekim 2006

bir adım attılar. Bu anlaşma 15 yıl önce imzalanmış bulunan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'ndan (NAFTA) sonra ABD'nin taraf olduğu en büyük ticari anlaşması olacak.³⁶⁶

Anlaşma hem ekonomik hem de siyasi açıdan tarihi önem taşıyor. Bush Hükümeti anlaşmadan beklenen yararları "ihracat fırsatları üretmek, daha yüksek gelirli iş olanakları yaratmak ve ABD halkına daha fazla seçenek sunmak" şeklinde özetlemektedir. ABD, kendisi için önemli bir rakip olarak gösterilen Çin'in gücüne karşı Güney Kore'yle hem siyasi hem ekonomik işbirliğini geliştirmek suretiyle etkin bir ortak strateji oluşturabileceğine inanmaktadır. Nitekim ABD kaynaklı düşünce kuruluşu American Enterprise Institute (AEI), Güney Kore-ABD Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin artmasının, diplomasi ve güvenlik gibi siyasi konulara da "yansıtacağı" açıkladı.³⁶⁷

Bu anlaşma Güney Kore bakımından özellikle siyasi açıdan büyük önem taşımaktadır. Son yarım yüzyıldır Güney Kore ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında bulunuyor. Ancak, Kuzey Kore Nükleer sorunu ile ilgili olarak yapılan "Altılı Müzakereler" sırasında ABD'nin Kuzey Kore'ye karşı gösterdiği yumuşamadan duyulan rahatsızlık ve ABD askerlerinin 2012 yılına kadar Güney Kore'den çekilmesi kararı, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin geleceği konusunda bazı soru işaretlerine neden olmuştu.

Uzun tartışmalar sonucu benimsenen Serbest Ticaret Anlaşması'nın, bazı belirsizliklerinin öne çıktığı böyle bir zamanda Güney Kore-ABD ittifakının, yeni bir boyuta taşındığı söylenebilir. Ekonomik ilişkilerin bazı durumlarda siyasi bağlantılardan daha etkili olduğu hususu göz önüne alındığında anlaşmanın Güney Kore'ye güvenlik açısından önemli bir katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Güney Kore-ABD ilişkilerinin sağlıklı şekilde sürmesinin Uzak Doğu'da istikrarın korunması bakımından da önem arz etmesi nedeniyle, Güney Kore-ABD Serbest Ticaret Anlaşması Japonya gibi ülkelerce de olumlu karşılandı. Fakat Güney Kore'nin bu ekonomik atağının Japonya'yı endişelendiren tarafları

³⁶⁶ LEE Suna, "Güney Kore-ABD Serbest Ticaret Anlaşması, Çin ve Japonya'yı İşbirliğine Zorluyor", Nisan 2007

³⁶⁷ LEE Suna, a.g.m.,

da var. Çünkü gümrük tarifesinin düşürülmesi sonucunda ABD piyasasındaki Güney Kore ürünleri, fiyat konusunda daha avantajlı konuma gelecek. Özellikle otomotiv ve elektronik sektörlerinde zaten yıllardır Güney Kore ile rekabet içinde olan Japon markalarının bu anlaşmadan ciddi zarar görecekları tahmin edilmektedir.³⁶⁸

Sonuç olarak, Güney Kore-ABD Serbest Ticaret Anlaşmasının, taraf iki ülke dışında Çin'i ve Japonya'yı da siyasi ve ekonomik alanda önemli boyutlarda etkileyeceği açık. Bu iki ülkenin, bu gibi gelişmelere karşı önlem almak amacıyla uzun vadede yarar sağlayacak yeni ve kapsamlı ekonomik stratejiler geliştirmeleri zorunlu görünüyor. Aynı zamanda birbirlerine ciddi rakip olan Çin ve Japonya'nın, alternatif arama yolunda gerektiğinde yakın işbirliğine girme çabalarını yoğunlaştıracakları tahmin edilmektedir.

4.6.4.Bölgesel Aktörler

Japonya

Japonya'nın askeri gücünü arttırması gelecekteki dünya düzeninin ABD, Avrupa ve Japonya arasındaki üçlü işbirliğine dayalı olacağı inancına dayanmaktadır. Japonya tüm dünyanın %15'ine denk gelen ekonomik yapısıyla uluslararası dengelerde kendisine uygun bir yer aramaktadır. Askeri harcamalar bakımından dünyada beşinci sıradadır. Savunma bütçesinin %25.1'i gelişmiş silah ithalatına ayrılmıştır. Son zamanlarda nükleer silah çalışmalarını arttırmıştır. Ekonomik ve gelişmiş teknoloji gücüyle gelişmiş silahlar üretebilecek durumda olması uluslar arası düzeyde kaygıya neden olmaktadır.

Ayrıca Çin ve Kuzey Kore'nin sahip olduğu füzelerle mücadele etmek amacıyla ABD'nin "Theater Missile Defense" planına katılmayı düşündüğü de bilinmektedir. Japonya; 1976 yılına kadar savunma politikalarını dayandırdığı ABD- Japonya güvenlik sistemini "Ulusal Savunma Programı" olarak değiştirmiştir. Bu tarihten beride sürekli bu programını revize etmektedir. Temel

³⁶⁸ LEE Suna, a.g.m.

Savunma İmkan ve Kabiliyeti İnisiyatifi “Basic Defense Capability Initiative” özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra değişime uğramıştır³⁶⁹.

Japonya; Uzak Doğu Asya’da etkinliğini artırmak maksadıyla, proaktif yaklaşımlar izlemektedir. Bunun için; “Nükleer Silahların Yayılmaması”, ülkesine yönelik doğrudan tehditleri bertaraf etmek için ABD-Japonya Güvenlik Sistemine ve “Total Security Strategy” olarak adlandırılan uluslar arası güvenlik ortamının sağlanmasına özel önem vermektedir.³⁷⁰

Çin:

Çin günümüzde üç milyon askeri birliğiyle Asya'daki en büyük konvansiyonel ordudur. Bölgede Rusya'nın askeri liderliğinin sona ermesi ve ABD'nin bölgede kalmasını gerektiren bahanelerin azalması sebebiyle askeri birliklerini azaltmayı düşünmesi Çin'i bölgede bir süper güç haline getirecek faktörlerdir. Çin askeri harcamalarını son zamanlarda arttırarak devam etmektedir. İnsan gücündeki azalmaya karşılık özellikle donanma ve hava kuvvetlerindeki silahlarını modernleştirme yoluna gitmektedir. 2004 yılında yayımlanan Çin Savunma hedefleri şu şekilde belirtilmiştir³⁷¹.

- (I) Ülkesini Korumak,
- (II) Savunmaya dayalı savunma politikalarını uygulamak
- (III) Bu politikaların gereği olarak
 - (aa) Daha üstün nitelikli ve profesyonel ordu oluşturmak,
 - (ab) Bu hedefe ulaşmak için savunma harcamalarını artırmak,
 - (ac) Bölgesel harplerde gelişmiş teknolojileri kullanabilen seçkin

kara birlikleri, uzun mesafelerde hareket kabiliyeti olan deniz ve hava kuvvetlerini hedeflemektedir.

³⁶⁹ PEHLİVANTÜRK . Bahadır,“Kuzey Kore Japonya'yı Silahlanmaya İtiyor”,Temmuz 2006

³⁷⁰ Kore White Book, Military Balance, Kore Kara Harp Akademisi, Aralık 2003

³⁷¹ ÇETİN Metin,ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri,HAK Yayınları,2007

Rusya :

Rusya da bölgedeki problemlerle yakından ilgilidir. Fakat politikası komşu ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmeye yöneliktir. Günümüzde Rusya batının askeri gücüyle mücadele etmekten kaçınmak için batı dünyasının bir üyesi olmaya çabalamaktadır. Böylece ekonomik durumunu da geliştirmeye uğraştırmaktadır. Bununla birlikte Rusya'nın askeri kapasitesini azaltması eskiden uyguladığı zorlayıcı politikasından vazgeçtiği anlamına gelmez. Rusya'nın "Yeni Askeri Doktrini" 1992de açıklanmıştır ve buna göre Rusya askeri güçlerini sadece ülkesinin güvenliğine ve ülke çıkarları için kullanacaktır. Rusya'nın askeri birliklerini azaltması onun Uzakdoğu'daki askeri gücünün zayıfladığını göstermez. Çünkü Avrupa bölgesinden çektiği birlikleri Uzakdoğu'ya göndermiştir. Bu da onun bölgede ABD ve Japonya gibi ülkelerle mücadele etme kararlılığını göstermektedir. Son veriler Rusya'nın Asya'da bölgesel bir güvenlik rejimi oluşturmak isteğini göstermektedir. Bu çok taraflı güvenlik düşüncesi Asya ülkeleri arasında egemen olmaya başlamıştır ve Rusya bu konuda pozitif bir hareket sergileyerek bölgede dengeleyici bir güç olmaya soyunmuştur.³⁷²

Kuzey Kore :

Kim Jong-il ile temsil edilen, Kuzey Kore ulusal Savunma Komitesi Başkanlığı ve Ülke Liderliğinin, geçmişte yer alan politikaların etkilerinden de esinlenen "Military-First Policy" olarak adlandırılan ülke politikası; ulusal refahın, barışın, teknolojik ve ekonomik kalkınmanın, askeri güç ve politikalar temelinde hedefe ulaşabileceği öngörüsüne dayalı bir politikadır.

Kuzey Kore, halihazırda halkın içinde bulunduğu ekonomik ve teknolojik fakirliğe ve 15 Haziran 2000'den itibaren iki taraflı uygulamaya konulan iki Kore'nin karşılıklı barışçıl çözüm (inter Korean summit) görüşmelerine rağmen, iç ve dış politikaya yönelik "demokratik ve barışçıl açılım" politik temeline dayalı, global aldatmacasını ve oyalamasını, nükleer sorununu kamufle edecek şekilde sürdürmeye devam etmektedir³⁷³.

³⁷² Kuzey Kore'nin Askeri Stratejisi, Dış Basın Bülteni, Sayı 284, Sayfa 95, 2003

³⁷³ Jeopolitik ,Çin-ABD Ekseninde Kuzey Kore, , Sayı 11, Sayfa 151, 2004

1960'lı yıllarda temeli atılan ve 1970'li yıllarda hız kazandırılan K.Kore nükleer programı; ABD tarafından 2000 yılı Ekim ayından itibaren, dünya kamuoyu ilgisine yoğun olarak sunulmaya başlamış ve 11 Eylül 2001'den itibaren ise nükleer kapasiteye sahip ve ya terörist olarak nitelendirilebilecek ülkeler ile birlikte global bir tehdit olarak tanımlanmıştır.

K.Kore'nin Milli Bağımsızlık Politikası ve Ulusal Savunma Stratejisinin ana unsurunu teşkil eden ve 1960'lı yıllarda Yeongbyean'da temellerini attığı, 1970'li yıllardan itibaren de ivme kazandırdığı Nükleer Silahlanma Programı, bugün, 5MV'lık nükleer reaktörün verimli çalıştırılmasıyla, diktatör rejimin hedeflediği seviyeyi yakalamış durumdadır. Uluslararası Atom Enerjisi Araştırma Enstitüsünün 1992 yılı tespitleri, bu tesislerde bu güne kadar 10 ve 14 Kg.lık nükleer silahlar yapılabilecek kadar plütonyumun zenginleştirildiği yönündedir. ABD'nin tespitlerine göre, geliştirilen daepodong-2 kıtalararası balistik nükleer füzesi ise, halihazır 6000 Km den fazla menzili ile Alaska ve kuzey Amerika topraklarını etki altına alabilecek seviyeye ulaşmıştır³⁷⁴.

K.Kore'nin, Kore Yarımadası başta olmak üzere, gerek iç/dış politikasında, gerekse bölgesel ve denizaşırı ülkelerle olan ilişkilerinde, elindeki tek cazibe ve yaptırım/caydırıcı gücü olan nükleer silahlanma programı; en başta bu coğrafyadaki güç dengeleri ve bölge barışına yönelmiş en büyük tehditlerden birisi olarak algılanmaktadır. Kuzey Kore Nükleer ve biyolojik, kimyasal silahları geliştirme çalışmalarına devam etmektedir. Bununla paralel olarak orta ve uzun menzilli füze yapımı ve geliştirme çalışmalarına da devam etmektedir³⁷⁵.

1960'lı yıllarda temeli atılan ve 1970'li yıllarda hız kazandırılan K.Kore nükleer programı; ABD tarafından 2000 yılı Ekim ayından itibaren, dünya kamuoyu ilgisine yoğun olarak sunulmaya başlamış ve 11 Eylül 2001'den itibaren ise nükleer kapasiteye sahip ve ya terörist olarak nitelendirilebilecek ülkeler ile birlikte global bir tehdit olarak tanımlanmıştır. Aralık 2002 tarihinde K.Kore'nin nükleer araştırmaların dondurulması kararından vazgeçtiğini bildirmesi üzerine, yükselen bölgesel ve küresel tansiyon neticesinde ABD ile birlikte, çevre ülkeler olan, Çin, Rusya ve Japonya ile ikili ve çoklu diyaloglar

³⁷⁴ PEHLİVANTÜRK . Bahadır, "ABD ve Çin'in Kuzey Kore Çıkmazı",31 Ekim 2006

³⁷⁵ Kuzey Kore'nin Askeri Stratejisi, Dış Basın Bülteni, Sayı 284, Sayfa 95, 2003

artmış ve “six party talk” görüşmeleri ile nükleer soruna çokuluslu çözüm bulunması yoluna gidilmiştir. 15 Haziran 2000 tarihinden itibaren K.Kore ve G.Kore arasında, “inter Korean summit” ile karşılıklı hükümetler arası diyalog görüşmeleri, ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve karşılıklı koordinesi kapsamında, Gaesong sanayi kompleksi inşası, Gyeongju (Seul-Shireuiju) ve Danghae (doğu sahili) kara ve demiryollarının karşılıklı kullanıma açılması ve Geumgong Dağının, G.Koreli vatandaşların turistik ziyaretlerine açılması projeleri, zaman zaman K.Kore'nin, ABD-G.Kore sıkı işbirliği ve politikalarını bahane ederek ortaya çıkardığı sıkıntılara rağmen, karşılıklı olarak sürdürülmektedir. G.Kore'nin hükümet politikaları ve tüm dünya kamuoyuna sunulan Kore Yarımadası politik hedefleri içinde, “Kuzey Kore nükleer sorunu”, “Kore Yarımadasının Barışçıl Birleşimi” ismi ile yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında, tüm Kore Yarımadasını Komünist rejim ve Kuzey Kore bayrağı altında birleştirmeyi esas alan Kuzey Kore politikası karşısında, G.Kore'nin, özellikle nükleer sorun olmak üzere, K.Kore ve nükleer soruna yönelik orta ve uzun vadeli politikalarının da aşağıda arz edilen şekilde olabileceği değerlendirilmiştir.³⁷⁶

(a) Başta nükleer tehdit olmak üzere, kuzeyden gelebilecek her türlü tehdide karşı, tüm askeri ve müttefik tedbirlerin alınması,

(b) Askeri tedbirlere ilave olarak, Yarımada yüksek gerilim ve tansiyonu sıfırlayacak sivil ve barışçıl inisiyatifler geliştirmesi,

(c) Kore Yarımadasında, kalıcı barış ve refahın sağlanabilmesi için, bölge barışını tehdit eden, başta Kuzey Kore'nin yayılcı Komünist rejimi ve nükleer sorun olmak üzere, her türlü problemin, uluslararası platformlara taşınarak, Başta ABD olmak üzere dünya kamuoyunun desteği ve çokuluslu barışçıl çözümlerle sonuçlandırılması,

(ç) Kuzey Kore ile karşılıklı güven ve ikili ilişkilere dayalı, barışçıl ve Kore yarımadasını birleştirici politikaların devam ettirilmesi ve bu konuda sivil ve askeri tüm yapıcı yeni ve alternatif inisiyatiflerin, G.Kore öncülüğünde başlatılması, geliştirilmesi ve desteklenmesi,

³⁷⁶ PEHLİVANTÜRK . Bahadır a.g.m.

(d) İki ülke toplumunu birleştirici ve kaynaştırıcı, politik, askeri, sivil, sosyo-ekonomik ve kültürel inisiyatifler geliştirmesidir.

(2) Uzak Doğu Asya'nın üç önemli aktörü arasında karşılıklı işbirliği ve ekonomik ilişkilerin seviyesini giderek artırmakla birlikte, birbirleri üzerinde etkilerini artırmak maksadıyla güç mücadelesi de hız kazanmaktadır. Bu güç mücadelesinin görünürdeki ana unsurlarını sınır anlaşmazlıkları, aidiyeti tartışmalı ada ve adacıklar ile kıta sahanlığı gibi konular oluşturmaktadır.

(3) Güney Kore şu anda öncelikli tehdit olarak Kuzey Kore'yi algılamaktadır. Bununla beraber 2006 yılında Güney Kore Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanan Savunma reformunda belirtildiği üzere savunma stratejisini değişen güvenlik ve çevre koşullarına adapte olmak şeklinde belirlemiştir. Bu çerçevede;

(a) Güney Kore ile rekabet halinde olan veya aynı hayat alanını paylaşan Japonya ve Çin'in Birleşmiş Kore'nin rakibi olacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda;

(I) Japonya 2'nci Dünya Savaşının kendini bağliyan koşullarını kırarak silahlanmaya ve güçlü bir ordu kurmaya çalışmakta ve bu uğurda 2004 yılı itibariyle savunma harcamalarına en fazla para harcayan 4'ncü ülke olmuştur.

(II) Öte yandan Çin; daha üstün nitelikli ve profesyonel ordu yaratmak, bölgesel harplerde gelişmiş teknolojileri kullanabilen seçkin kara birlikleri ile, uzun mesafelerde hareket kabiliyeti olan deniz ve hava kuvvetlerini oluşturmayı hedeflemektedir.

(b) Yukarıda belirtilen koşullar nedeniyle, Güney Kore gelecek 5 yıl içerisinde 150 Milyar dolar harcamayı ve diğer ülkelere bağımlı olmayan bağımsız savunma sanayi kurma çalışmalarına hız kazandıracığını belirtmiştir.

4.6.5.Kuzey Kore'nin Füze Denemeleri

4 Temmuz 2006 tarihinde Kuzey Kore bir dizi füze denemesinde bulundu ancak füzelerin çoğunun vuruş menzilli kısa olup atıldıktan birkaç dakika sonra denize düştükleri rapor edilmişti. Füzeler, -başarısız olup olmadıkları tartışıla

dursun- şimdilik sadece, deniz suyundan başka, dünya borsalarını, para birimlerini ve petrol fiyatlarını vurmuşa benzemektedir. Füzelerin “politik etki menzilleri” ise çok daha geniş. Bunlardan büyük çoğunluğunun Scud füzesi tarzı 2500-3000 km menzilli füzeler olduğu ve Japon Denizi’ne düştüğü belirtildi. Taepodong-2 olarak adlandırılan bir füzenin ise kıtalar arası olup, şu anda ABD’nin Alaska eyaletini vurabilecek menzile sahip olduğu iddia edilmektedir. Bu füzenin fırlatılıştan yaklaşık 42 saniye sonra başarısızlığa uğradığı belirtildi.

Aslında füzelerin başarılı olup olmamasının pek fazla bir önemi yok. Asıl önemli olan, Kuzey Kore’nin füze atma niyetinin günler öncesinden belli olduğunda, ABD ve Japonya tarafından buna kalkışmaması için ciddi uyarılarla karşılaşmış ve uyarıları hiçe sayarak atış denemesini yine de yapmış olmasıdır. K. Kore’nin bu umarsız davranışına verilen uluslararası tepki sert oldu. ABD ve Japonya yetkilileri K.Kore’nin bu davranışını “tahrikkâr” olarak nitelemiş durumda. Rusya da dahil dünyanın çeşitli yerlerinden kınama mesajları gelmekte. BM Güvenlik Konseyi acil oturuma çağırılmış durumda.³⁷⁷

Tepkiler yoğun olarak Japonya ve ABD’den gelmekte. Japon Dışişleri Bakanlığı Pekin’deki Büyükelçiliği kanalıyla olayı şiddetle protesto ettiğini bildirdi. *Asahi* gazetesinin haberine göre Kabine Sözcüsü Şinzo Abe, füze testlerinin yapıldığı gün “ülkemizin savunma ve güvenliği; uluslararası toplumun barış ve düzeni, kitle imha silahlarının yayılışının engellenmesi açısından büyük sorun ile karşı karşıya ve Japonya ile K.Kore arasındaki *Pyongyang moratoryumunun* ihlal edilmiş olması kuşkusu çok kuvvetli. Ülkemiz açısından sert tedbirler almak niyetindeyiz” dedi. *Pyongyang moratoryumunda* K.Kore yeni füze denemelerinde bulunmayacağına söz vermişti. Dışişleri Bakanı Taro Aso da uluslararası toplumu K.Kore’yi şiddetle kınamaya çağırdı ve ABD’yi yaptırımlar uygulamaya davet etti. ABD Dışişleri Bakanı Rice da K.Kore’nin tahrik edici davranışını üzüntü ile karşıladığını belirtti. Her iki ülke de BM Güvenlik Konseyi’nin vereceği cevap dahil olmak üzere işbirliği içinde hareket etmek konusunda hemfikir.

³⁷⁷ PEHLİVANTÜRK . Bahadır, “ Kuzey Kore Füze Denemeleri Sonucunda Yaptırımlarla Karşı Karşıya”, Temmuz 2006

Bu son krize de en şiddetli tepki Japonya'dan geldi. Japon Hükümeti BM Güvenlik Konseyi'nin kararını beklemeden yaptırım uygulaması kararını aldı. Daha füze denemesinden önce denemenin yapılması halinde yaptırımlar uygulayacağını açıklayan Japonya, güvenlik ve savunma toplantısında Kuzey Kore'den Japonya'ya gelmekte olan kargo ve yolcu gemisi başta olmak üzere 6 maddelik yaptırım önlemleri almaya karar verdi. Aynı gün yapılan basın toplantısında Abe, "ülkemizin yapabileceği bütün yaptırımları incelemekteyiz" deyip, bunun dışındaki mali veya ticari yaptırımların da hepsini incelemekte olduklarını söyledi. Japon Hükümetinin K. Kore'ye olan yaptırımları arasında,

1. K.Kore kargo ve yolcu gemisi Mangyongbyon-92'nin liman girişinin yasaklanması,

2. K.Koreli yetkililerin Japonya'ya girişinin yasaklanması,

3. K.Kore gemilerinden yolcuların prensip olarak Japonya'ya ayak basmalarının engellenmesi,

4. Japonya'da K.Kore ile ilintili işlerde çalışanların K.Kore'ye gitmesi durumunda tekrar Japonya'ya girişlerine izin verilmemesi,

5. Japon devlet görevlilerinin prensip olarak K.Kore'ye gidişlerinin ertelenmesi ve Japon vatandaşlarından K.Kore ziyaretlerini kendi rızaları ile kısıtlamalarının istenmesi, ve

6. İki ülke arasındaki charter uçuşlarının Japonya'ya inişlerine izin verilmemesi var. Mangyongbyon-92 gemisi bu karar üzerine 5.5 saat açıkta bekletildi ve daha sonra "insani sebepler" öne sürülerek Japon yolcular gemiden indikten sonra apar topar K. Kore'ye geri dönmesine izin verildi. Geminin limanda olduğu sırada Japon göstericiler protesto gösterisinde bulundu. Bu, geminin bu sene yapması planlanan on sekiz yolculuğundan yedincisi idi. Ayrıca Japonya, sorunu 6-tarafli görüşmeler ve G-8 Zirvesi platformlarına da taşımaya niyetli.³⁷⁸

Bu yaptırımların zaten son yıllarda sürekli kitlesel açlık felaketi yaşamakta olan ve bunu durdurabilmek için dışarıdan yiyecek yardımına muhtaç olan K.Kore'yi çok etkileyeceği şüphesiz. Özellikle yiyecek konusunda

³⁷⁸ PEHLİVANTÜRK . Bahadır,a.g.m.

dışa bağımlılık o derecede ciddi boyutlarda ki daha önce K.Kore Japonya'nın yaptırım uygulamasını savaş sebebi sayacağını bildirmişti. Uluslararası tepkilere son derece duyarsız K.Kore daha tepkiler başladığında bir füze daha atmış olmasının üzerine yeni denemelere de devam edeceğini açıkladı. BBC'nin haberine göre bununla da yetinmeyip uluslararası topluluk baskılar yapmaya çalışırsa "daha güçlü fiziksel hareketlere" girişeceği tehdidini de savurdu.

Bu olay aslında K.Kore'nin ilk füze denemesi değil. 1998 yılında K. Kore yine uzun menzilli bir füze denemesinde bulunmuştu. Uyarısız olarak atılan füze Japon adalarının üzerinden geçerek Pasifik Okyanusuna düşmüştü. Japonların Kuzey Kore ile olan gerginliklerinin artması da bu döneme denk gelir. İki ülke arasında çok sayıda sorun sayılabilir. 1998 füze denemesi olayından başka, 1999 Kuzey Kore casus gemilerinin Japon karasularına girmesi, bir K.Kore casus gemisinin 2001'de Japon Sahil Güvenliği ile çatışmaya girince kendini patlatıp batırmasına kadar bir çok sorun mevcut. Kuzey Kore açısından bakılacak olursa en önemli sorun, 1910-1945 yıllarında Japon sömürgeciliği döneminde yapılan insanlık suçları gibi gözüküyor. Japonlar için ise sorunlardan en önemlisi hiç kuşku yok ki, K.Korelilerin yıllarca Japon adalarına gizlice casus tekneleri ile sızıp, Japon vatandaşlarını kaçırıp, 20-25 yıl K.Kore'de alıkoymasına gelmektedir. "Kaçırılma olayı" olarak adlandırılan bu sorun yıllardır Japon kamuoyunu meşgul etmekte ve K. Kore'ye karşı ciddi bir tehdit algılaması oluşturmaktadır.

Bu tehdit algılamasının Japonya'yı ABD'ye daha da yaklaştırdığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu son olayın da Japonya'daki şahinlerin elini güçlendireceğine ve Japonya'nın silahlanmaya daha fazla ağırlık vermeye iteceğine kuşku yok. K.Kore bu tavrını sürdürecektir ise Japonya'yı ABD'ye doğru daha çok itmeye devam edecek demektir. Daha şimdiden Japonya, ABD ile ortak füze savunma sistemleri geliştirme projelerine başlamış durumda.

Kim Jong-il'in bu hareketlerle ne elde etmeye çalıştığı meçhul. Japon Dışişleri Bakanlığından, ABD'nin İran'a artan ilgisini kendi üzerine çekmek istiyor şeklinde düşünceler dile getirilmekte. Başka yorumlara göre Kuzey Kore füze fırlatışları ile tavizler koparmak peşinde. eskiden ABD Milli Güvenlik Konseyi'nin Asya Masası üst düzey başkanlığını yapmış olan Michael Green

Kuzey Kore'nin ABD ve Japonya'yı kışkırtmak yoluyla, "bir kriz havası yaratmaya çalışarak ABD ile doğrudan görüşmeler gerçekleştirebileceğini umduğunu" belirtmektedir. ABD ise eğer K.Kore'nin niyeti buysa çabalarının ters tepmiş olduğunu, 6-tarafli görüşmelere devam edeceğini ve K.Kore ile teke tek masaya oturmayacağını dün keskin bir dille vurguladı. Sadece ilgi çekmek amacı ile Kim Jong-il bunu yapmışsa eğer, hem kendi ülkesinin güvenliğini tehlikeye atmış hem de kendi halkını açlığa mahkum etmiş demektir. Medyadan ve çeşitli ülkelerin devlet adamlarından Kim Jong-il'in niyeti hakkında bazı yorumlar çıksa bile hiç kimsenin net bir fikri yok. ABD'li yetkililer bu soruyla karşılaştığında "bilmiyoruz kendisine sorun" cevabını veriyorlar. Görünüşe göre, uluslararası toplum şununla yüzleşmek zorunda; karşımızda elinde atom bombası olma ihtimali çok yüksek olan ve uzun menzilli füzelerinin denemelerini yapan bir lider bulunmaktadır. Üstelik bu liderin davranışlarının ne derecede makuliyet sınırları içinde olduğu konusunda da kuşular mevcuttur. İşte bu, başta Japonya ve ABD olmak üzere, birçok devlet yetkilisinin uykularını kaçırmaya yeter de artar bile.³⁷⁹

³⁷⁹ PEHLİVANTÜRK . Bahadır," Kuzey Kore Füze Denemeleri Sonucunda Yaptırımlarla Karşı Karşıya",7 Temmuz 2006

5. 21 NCI YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE YENİ DÜNYA DÜZENİ

20 nci yüzyılın son çeyreğinde küreselleşme, ülke etkileşimleri, bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerin etkisiyle dünyada siyaset, ekonomi, toplum yapısı ve evrensel değerlerde önemli değişim süreci yaşanmıştır. Doğu Bloğu ve Sovyetler Birliğinin dağılması İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu sistemin sona ermesine neden olmuştur.

Yeni dünya düzeninin küresel ekonomisi, uluslar arası sermayenin egemenliği yoluyla, ekonomik etkinlikler sonunda, sermayenin tekelleşmesine yol açmakta, piyasa ekonomisinin yoksullaştırması, zenginleri daha da zenginleştirmeyi hedef olarak almaktadır. Böylece dünya üzerindeki gelir adaletsizliği yaygınlaşmakta, gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasındaki fark gittikçe büyüyerek, kapatılması olanaksız bir uçurum meydana gelmektedir.³⁸⁰

Hiç kuşkusuz bu gelir adaletsizliği uçurumu, özellikle az gelişmiş ülke halkları arasında Küreselleşmeye, yani yeni dünya düzenine karşı çok olumsuz duygular ve isyana dönük protestolar yaratmaktadır. Özellikle modernleşme kuramı üzerindeki çalışmalarıyla tanınmış ünlü bir siyasal bilimci olan Samuel P. Huntington, konuya ilk olarak 1993 yılında, Foreign Affairs adlı dergide, "Medeniyetler Çatışması?" (The Clash of Civilizations?) adıyla yayımlanan makalesinde değinmiştir. Daha sonra, bu makalenin çok tartışılmasından kaynaklanan bir güdülenmeyle, 1996 yılında Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order) adlı kitabını yayımlamıştır.

Kendi ifadesiyle bu kitap; bir sosyal bilim çalışması değil, soğuk savaş sonrasında ortaya çıkan Küresel politika değişmelerinin bir yorumudur. Huntington'un uygarlıklar çatışması yaklaşımı da, doğrudan doğruya soğuk savaşın bitimine bağlı; bir küreselleşme ürünüdür. Huntington da kitabında, soğuk savaş sonrasında bütün toplum bilimcilerin ve siyasal bilimcilerin yaptığı gibi, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden, yani soğuk savaşın bitiminden sonraki

³⁸⁰ KONGAR Emre, Küreselleşme ve Terör, Remzi Kitapevi, Aralık 2001, s.19

dünya konusunda yeni çözümler ortaya koymaya, bir anlamda hem bu yeni dünyada olup bitenleri anlamaya, hem de onlara yön vermeye çalışmaktadır³⁸¹.

21 nci yüzyıla girildiğinde dünyanın mevcut ortamı, bir taraftan insanlığın yıllardır beklediği gibi çatışma ve ihtilaf alanlarında adil ve kalıcı bir barışın tesis edilerek istikrar sağlanması, uluslar arası bir sistem içinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar idealleri ve ileri teknoloji doğrultusunda ilerlenmesi için altın fırsatlar ortaya çıkarırken; diğer taraftan da uluslar arası terörizm, dini fundamentalizm, kitle imha silahlarının yayılması, yabancı düşmanlığı, aşırı milliyetçilik ırkçılık, organize suçlar, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, ekonomik krizler ve çevre bozulması gibi uluslar arası barış ve istikrara yönelik çeşitli, yaygın ve önceden kestirilmesi zor yeni risk ve tehditlerin çıkmasına neden olmuştur.

21 nci yüzyılda dünyanın; küresel terörizm ve kitle imha silahlarıyla, ekonomik sıkıntılar (yoksullukla) ve bölgesel çatışmalarla, küreselleşme karşıtı oluşum ve gösterilerle, enerji sıkıntısı, teknolojinin gelişmesi sonucu oluşacak sıkıntılar ile uğraşacağı değerlendirilmektedir.

Küreselleşme sürecinde, global ticaretin boyutları 21 nci yüzyılda daha da önem kazanacak, ekonomiler daha fazla uluslar arası boyutta atacak , devlet müdahalesi azalacaktır. Bu arada devlet dışı uluslararası şirket ve bankalar, daha etkin hale gelecekler ve dünyadaki siyasi ve askeri gelişmeleri doğrudan etkileyeceklerdir.

Yeni dünya düzeninin oluşmasında önemli etkisi olacak olan Avrasya'yı, jeopolitik yapısı dikkate alınarak, Batı(Avrupa) ve Doğu(Pasifik) ana bölgeleri ile, Orta Asya ve Güney Asya tali bölgeleri olarak bölmek mümkün görülmektedir.

Avrasya'nın batısında ABD desteğinde Avrupa Birliği(AB), doğu bölgesinde; ABD, Çin, Rusya ve Japonya evrensel değerdeki ortaklar olarak egemen güçleri oluşturmaktadır. Batı bölgesinde; AGİT, NATO ve AB gibi kurumlaşmış uluslar arası kuruluşlar, doğu bölgesinde; henüz yeterli etkinliğe

³⁸¹ KONGAR Emre, a.g.e., s.45

kavuşmamış AGİT'in yerini tutması mümkün görülen ASEAN ve APEC bulunmaktadır.

Avrasya'nın batı bölgesinin politik ve güvenlik sorunları doğu ucundaki sorunlara nazaran daha fazla yoluna konulmuş gözükmetedir. 21 nci yüzyılda Asya-Pasifik bölgesinde, Çin-Rusya-Hindistan ve ABD-Japonya-Güney Kore stratejik oluşumlarının nüfus alanı yarışmasına sahne olması beklenmektedir.

En büyük boşluk ise Merkezi Avrasya'da bulunmaktadır. Rusya, Kafkaslar ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üzerinde, SSCB dönemine benzer bir egemenlik kurmaya ve Orta Asya ile Avrupa arasında bağ ve denge unsuru olmaya çalışmaktadır. Rusya'nın, Orta Asya üzerindeki kontrolünü güçlendirmesi halinde, Batı Avrasya ile Doğu Avrasya arasındaki boşluğu dolduracak ve Avrasya üzerinde çok büyük ölçüde etkinlik kazanabilecektir.

Tüm bu ekonomik ve politik oluşum ve anlaşmalara karşın ülkelerin 2006 yılındaki savunma harcamalarına dikkat edildiğinde ilk sıradaki ABD'den sonraki en yüksek harcamayı yapan 4 ülkeden üçünün Asya-Pasifik ülkeleri olması bölgenin gittikçe artan oranda bir güvensizlik ve tehlike ortamının oluşacağı intiba vermektedir.

Ülke	Harcama Miktarı (Milyar dolar)		sıra
ABD	420.7	43%	1
Çin	62.5	6%	2
Rusya	61.9	6%	3
İngiltere	51.1	5%	4
Japonya	44.7	4%	5
Fransa	41.6	4%	6
Almanya	30.2	3%	7
Hindistan	22	2%	8
Güney Kore	20.7	2%	10
İtalya	17.2	2%	11
Avustralya	13.2	1%	12
Brezilya	13.1	1%	13
Kanada	10.9	1%	14
Türkiye	9.8	1%	15
İsrail	9.7	1%	16
Hollanda	9.7	1%	17

Tablo 5.1: Ülkelerin Savunma Harcamaları ve Toplam Savunma Harcamalarına Oranlarının Sıralaması

6. ŞANGAY İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

6.1. Tarihçesi:

Çin ile sınır sorunu olan ülkelerin bu sorunları barışçı yollardan çözme gayretleri maksadıyla; Şangay Beşlisi kurulmuştur. Grubun, ilk toplantısını Şangay'da yapması ve beş ülkeden oluşması hasebiyle "Şangay Beşlisi" olarak anılmaya başlanmıştır. 2001 yılına kadar gelen süreçte, örgütün ilk üyeleri Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan olmuştur.

Şangay Beşlisi'nin ilk toplantısı 26 Nisan 1996 tarihinde, devlet başkanları düzeyinde, Şangay'da yapılmıştır. Görüştükları ilk konu sınır bölgelerindeki güvenlik ve güven artırıcı önlemler olmuştur. Toplantı sonucunda; sınır bölgelerinde güvenlik önlemlerinin artırılması, askeri güçlerin sınır ötesi harekate girişmemesi, birbirlerine karşı askeri tatbikat icra edilmemesi, sınır bölgelerindeki tatbikatların sayısının ve büyüklüğünün azaltılması, sınıra yüz kilometre yakın bölgelerde olabilecek büyük askeri birlik yer değiştirmelerinin bildirilmesi, icra edilen tatbikatlara birbirlerinin gözlemci olarak davet edilmesi ve sınır bölgeleri boyunca askeri güçler arasında işbirliğinin artırılması konusunda kararlar alınmıştır.

Şangay Beşlisi'nin ikinci zirve toplantısı 24 Nisan 1997 tarihinde Moskova'da yapılmıştır. Bu zirvede, sınır bölgelerindeki askeri varlıklarını azaltmayı kabul etmişlerdir. Bunun yanında güç kullanmamayı, birbirlerini güç kullanmakla tehdit etmemeyi, tek yönlü bir askeri üstünlük elde etmeye çalışmamayı ve sınırdan yüz kilometre içeriye kadar asker, silah ve devriyelerini azaltmayı, askeri konularda bilgi değişimi alanlarını artırmayı kararlaştırmışlardır.

Üçüncü zirve, 3 Temmuz 1998 tarihinde Kazakistan'ın Almatı kentinde icra edilmiştir. Bu zirve dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Güvenlik ile ilgili iş birliği konuları genişletilmiş ve işin içine ekonomik iş birliği de girmiştir. Bu zirvede şu kararlar alınmıştır. Üye devletler birbirlerinin hükümlerlik hakları ile ulusal bütünlüklerine karışmamaya, eşitlik ve mütekabiliyet hususlarına riayet etmeye, birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemeye, sorunlarını barışçı yollarla çözmeye, dini ve etnik ayrımcılığa ve her

türlü terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele etmeye, ekonomik ilişkilerini geliştirmeye ve Güney Asya'da nükleer rekabeti sona erdirmeye ve uluslar arası silahsızlanma rejimini savunmaya karar vermişlerdir. Dolayısıyla bu zirve ile örgüt, sınır meselelerinin ve askeri meselelerin dışına çıkarak başka bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Bundan önceki iki zirvede meseleler hep Çin'e karşı olduğu cihetle, dört ülke bir yanda Çin bir yanda olmasına rağmen, bu zirve ile birlikte örgüt ilk defa gerçek anlamda çok taraflı bir yapıya kavuşmuştur.

Şangay Beşlisi'nin dördüncü zirve toplantısı, 24 Ağustos 1999'da Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te icra edilmiştir. Toplantı sonrası yayımlanan zirve bildirisinde taraflar, 1996'dan beri örgüt ile ilgili yaşanan gelişmeleri ve beş ülke arasındaki iş birliğini tatmin edici bulduklarını, bölgede istikrar, barış, gelişme ve refahı sağlayacak her türlü mekanizmanın kurulması gerektiğini, üst düzey toplantılar dışında alt seviyelerde teknik toplantılar da yapılması konusunda anlaştıklarını, daha önceki toplantılarda alınan kararları teyit ettiklerini, bununla birlikte üye devletlerin hükümlerine haklarına, güvenliklerine ve istikrarına karşı bir harekete tolerans göstermeyeceklerini bir kez daha ifade ettiklerini, karşılıklı çıkarlar tahtında ticareti ve ekonomik iş birliğini geliştireceklerini deklare etmişlerdir.

Beşinci zirve toplantısı, 5 Temmuz 2000 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmıştır. Bu zirvede de önceki toplantılardaki temenniler tekrarlanmış ve zirveye kadar yaşanan gelişmeler kaydedilmiştir. Bölgede meydana gelebilecek çatışmaları ve bölgeye yönelik tehditleri ve dış güçlerin bölgeye müdahalesini önleyebilmek için ekonomik, siyasi ve askeri alanlardaki iş birliğini geliştirmeye karar verdiklerini beyan etmişlerdir. Şu hususu bir kez daha vurgulamışlardır ki, üye ülkelerin kendi rejimlerini, ekonomik ve toplumsal modellerini seçme hakları vardır ve bu husus onların milli çıkarlarına göre şekillenecektir. Bu kapsamda Çin'in, Doğu Türkistan ve Rusya'nın, Çeçenistan politikalarını desteklediklerini açıklamışlardır. Bunun yanında uluslar arası silahsızlanma sürecini desteklediklerini, Afganistan'daki iç problemlerin halledilmesi için tarafları bir araya getirebileceklerini beyan etmişlerdir. Bu toplantıya Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov gözlemci olarak katılmıştır.

Şangay forumunun altıncı zirvesi, 15 Haziran 2001 tarihinde Şangay'da yapılmıştır. Bu zirve ile birlikte hareketin adı "Şangay İşbirliği Örgütü" olmuştur. 14-15 Haziran 2001 Şangay Zirvesinde örgüt, Şangay İşbirliği Örgütü adını almış, Terörizm, ayrımcılık ve aşırılığa karşı mücadele hakkındaki Şangay Sözleşmesi imzalanmış, Özbekistan örgüte dahil edilmiş, Şangay İşbirliği Örgütü'nün ilk hükümet başkanları seviyesindeki toplantısının Eylül 2001 tarihinde Almatı/Kazakistan'da icra edilmesi kararlaştırılmış ve Şangay beşlisi tarafından imzalanan güven artırıcı önlemlere ilişkin belgelerin benimsendiği teyit edilmiştir³⁸².

Shanghai Cooperation Organization

	
Üye Ülkeler (Lacivert)	<u>Çin Halk Cumhuriyeti</u> , <u>Kazakistan</u> , <u>Kırgızistan</u> , <u>Rusya</u> , <u>Tacikistan</u> , <u>Özbekistan</u>
Gözlemci Ülkeler (Yeşil)	<u>Hindistan</u> , <u>İran</u> , <u>Moğolistan</u> , <u>Pakistan</u>
Çalışma Dilleri	<u>Çince</u> , <u>Rusça</u>
Genel Sekreter	<u>Zhang Deguang</u>
Kuruluş	<u>14 Haziran 2001</u>

Tablo 6-1: Şangay İşbirliği Örgütü

³⁸² KARACA R.Kutay, Dünyadaki Yeni Güç Çin, Tek Kutuptan Çift Kutuba, IQ Yayıncılık 2004 s.105-107

6.2. Örgütün Durumu ve Gelişimi:

Başlangıçta ortak sınırları olan ülkelerin birlikteliği olan Şangay Beşlisi hareketinin, kolektif güvenlik sistemine dönüştürülmesi isteği nedeni ile, ilerleyen süreçte Çin ile ortak sınırları olmayan İran, Hindistan ve Özbekistan gibi ülkeler de Rusya tarafından sisteme davet edilmişlerdir. Bunun yanında bu girişimle birlikte, Asya'da var olan Çin-Hindistan ve Hindistan-Pakistan sorunlarının sıcak çatışmaya dönüşmemesi arzulanmıştır.

Özellikle Kazakistan'ın petrol, Özbekistan'ın gaz, Tacikistan ve Kırgızistan'ın bol miktarda hidroelektrik enerji potansiyeline sahip olması ABD, Rusya ve Çin'i bölgede rakip konumuna getirmiştir. Teskilatın temel ilke ve amaçları³⁸³;

Üyeler arası karşılıklı güveni, dostluğu ve iyi komsuluğu sağlamlaştırmak;

Barısı korumayı ve desteklemeyi amaçlayan çok boyutlu işbirliğini geliştirmek;

. Bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak;

. Demokratik, adil ve kalıcı bir siyasal ve ekonomik ilkeleri benimseyerek uluslararası bir düzenin kurulmasına destek sağlamak; Terörizm, ayrımcılık ve aşırıcılığın tüm biçimlerine karşı koymak;

. Uyusturucu, silah kaçakçılığı, yasadışı göç ve diğer suçlarla ortaklaşa mücadele etmek;

. Siyaset, ticaret, ekonomi, savunma, hukuk, çevre, kültür, bilim - teknik, eğitim, enerji, ulaşım, kredi ve finans ve diğer ortak çıkar alanlarında etkili bölgesel işbirliğini teşvik etmek;

. Halkların refah ve yaşam seviyesinin sürekli yükselmesini amaçlayarak eşit ortaklık ilkesine dayanan ortak faaliyetler ile bölgede çok yönlü ve dengeli ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişmeye katkıda bulunmak;

. Dünya ekonomisi ile bütünleşme için sürekli işbirliği imkanlarını koordine etmek;

³⁸³ ÇOMAK Hasret, Stratejik Öngörü, "21'inci Yüzyılda Sangay İşbirliği Teskilatının Yeni Yönelimleri ve Türkiye ile Yeni İşbirliği Yaklaşımları", TUSAM yayınları, İstanbul, Haziran 2005, s.20.

. Üye devletlerin uluslararası sorumluluklarını ve ulusal yasaları çerçevesinde yer alan temel hak ve özgürlükleri garanti altına alacak süreçleri yerine getirmesine yardımcı olmak;

. Diğer ülke ve uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmak ve geliştirmek;

. Uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi konusunda işbirliği yapmak;

. 21'inci yüzyılın sorunlarına çözüm yolları aramak ve uyumsuzlukların barışçı yollarla çözümlenmesine katkıda bulunmaktır"³⁸⁴

Şangay İşbirliği Örgütü, her ne kadar ses getiren bir başlangıç yapmamış olsa da, çeşitli eksiklik ve hatalarına rağmen, zaman içinde ortaya koyduğu gelişmeler ile dikkatleri çekmiş ve bazı Asya ülkeleri için bir cazibe merkezi olmuştur.

Şangay İşbirliği Örgütü kapsamında ortak çıkarlar örgütün temelini oluşturmuştur. Bu çıkarlar; güvenlik, iç siyasi istikrar, ekonomik gelişme ve uluslar arası prestijdir. Her ne kadar Şangay ülkeleri içte ve uluslar arası camiada problemler yaşasalar da, örgütün gösterdiği başarı sayesinde hem örgütün ve hem de örgüt üyelerinin uluslar arası prestijleri artmıştır. Özellikle Rusya ile Çin'in birbirleri ile "uzlaşmaz" imajları bu örgüt sayesinde değişmiştir³⁸⁵.

Başlangıçta örgüt sadece güven artırıcı önlemler üzerine yoğunlaşmıştır. Önce sınır meselelerini halletmişler, böylelikle birbirlerine karşı güven oluşturmuşlardır. Daha sonra dikkatlerini dini radikalizme yoğunlaştırmışlardır. Bir sonraki adım ekonomik iş birliği olmuştur. Artık örgüt her türlü konuda iş birliği faaliyetlerini artırmaktadır.

Pakistan, Ocak 2000'de Şangay İşbirliği Örgütüne katılma niyetini açıklamıştır. Moğolistan örgüt ile ilgilenmektedir. İran'ın da katılması söz konusudur. Hindistan ve Türkmenistan'ı da ekleyince ilk etapta teşkilat on bir ülkeye sahip olacaktır. Bu süreçte örgüt artık yeni bir isim kazanmaktadır:

14-15 Haziran 2001'de, Şangay zirvesinde Özbekistan'ın da örgüte katılması ile daha önce Şangay forumu olarak benimsenen isim değişerek

³⁸⁴ ÇOMAK Hasret, a.g.e. s.20.

³⁸⁵ CAN Melih, USAK, Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Diğer Adı: Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2006

"Şangay İşbirliği Örgütü" adını almıştır. Dikkat edilirse güvenlik kelimesi örgütü tanımlamak için kullanılmamıştır. Örgütün amacı sadece güvenlik değildir. Güvenliğin yanında siyasi ve iktisadi emeller de mevcuttur.

Özbekistan'ın Fergana vadisinde (Kırgız ve Tacik topraklarını da kapsamaktadır.) yeşeren aşırı İslamcı unsurlar, başta Özbekistan olmak üzere bölgedeki laik rejimler için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu faaliyet "Özbekistan İslami Hareketi" tarafından yürütülmektedir. Öte yandan Talibanlar ve Çeçenler de tehdit olarak kabul edilmektedirler. Rusya ve Çin, Kırgızistan ve Tacikistan başta olmak üzere bölge ülkelerine İslami akımlarla mücadele için askeri-teknik yardımlarda bulunmaktadırlar.

ŞİÖ ilk kuruluş maddesi doğrultusunda bölgede barışın sağlanması, terör, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile mücadele amaçlarını ileri noktalara götürme kararı almıştır. Ancak değişen dünya şartları bu birlikteliğe yeni anlamlar yüklemiştir.

Siyasi, ekonomik, bilim-teknik ve eğitim gibi konular, örgütün uyumlaştırmak istediği hedefler arasına girmiştir. Yeni durumda siyasi, ekonomik, bilim-teknik ve eğitim gibi konular örgütün uyumlaştırmak istediği hedefler arasına girmiştir. Salt olarak güvenlik meselesiyle oluşturulan ŞİÖ gelinen aşamada tüm kamu kurumlarının işlevsel yanını kapsayan bir biçime dönüşmüştür. Yeni planlara göre örgüt birbirinin seçimlerini de gözlemleyebileceklerdir.³⁸⁶

Askeri ve siyasi alanda alternatifler sunan bu örgüt ilerde ekonomik unsurlarda ilerlemeler kaydedebilir. Şangay İşbirliği Örgütü planlanan ilk genişlemesini başarırca dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan bir teşkilat hüviyetine kavuşacaktır. Başlangıçta pek umutlu görünmeyen ve sadece Çin ile diğer dört ülkenin sınır sorunlarının görüşüldüğü bir platform olarak başlayan Şangay İşbirliği Örgütü bugün geldiği nokta itibariyle şu gelişmeleri sağlamıştır³⁸⁷.

³⁸⁶ ZORLU Kürşad, Aygazete, Türkiye bu birliğe neden katılmalı?, Ocak 2006

³⁸⁷ NURANİYE . Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, ŞİÖ Genişlemeyi Tartışıyor, Haziran 2006

Üye ülkeler arasındaki başta sınır problemleri olmak üzere güvenlik sorunlarının azalmasını sağlamıştır. Aralarındaki 7000 km uzunluğundaki sınırlar tarihte olmadığı kadar güvenli olmuştur.

Üye ülkelerin birbirleri ile olan sorunlarını çözme girişimleri onların istikrar ve ekonomik kalkınma gibi hususlara konsantre olmalarını sağlamıştır.

Bu örgüt, üye ülkeler arasında çok iyi bir ilişki zemini yaratmıştır. İyi niyet ve güveni üye ülkeler arası ilişkilerdeki temel faktör kılmıştır.

Üye ülkelerdeki birbirine benzer otoriter yönetimlerin birbirine destek vererek varlıklarını etkili bir şekilde sürdürmelerine zemin hazırlamıştır.

Bir sınır uyuşmazlığı çözüm süreci olarak başlamasına rağmen beş yıllık bir zaman zaRusyayında çok yönlü bir örgüt haline gelmiştir.

Ortak sınıra sahip ülkelerin örgütü iken tüm Asya'yı kapsayan bir örgüt olma iddia ve yoluna girmiştir. Bugün Pakistan, İran, Afganistan, Hindistan, Tayvan ve Moğolistan'ın üyelikleri söz konusudur.

Dini ve etnik ayrımcılık ile mücadelenin merkezlerinden biri olmuştur.

Üye ülkelerin her türlü meselelerini eşitçe konuşacakları bir mekanizma yaratmıştır.

6.3. ÖRGÜTÜN GELECEĞİ :

Soğuk savaş sonrası dünyada şartlar süratle değişmektedir. Önceleri Doğu Bloku'nun yıkılması ile ABD'nin tek süper güç olduğu varsayılmıştır. Bilahare, önce Avrupa'da olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde ABD'nin tek güç olması aleyhine sesler yükselmeye başlamıştır. NATO genişlemeye başlamış, sonrasında NATO'nun genişlemesi de tartışılmaya ve buna karşı tedbirler geliştirilmeye başlanmıştır.

Yine soğuk savaş sonrası Asya'nın yeni devletlerinin nispeten kontrolsüz kalması, bölgenin enerji açısından önemini artırması ve doğal kaynaklar Asya'ya batılı devletlerin var olan ilgilerini daha da artırmalarına yol açmıştır.

Bununla birlikte azalan kontrol, uyuşturucu trafiği ve silah kaçakçılığının artmasına, ayrılıkçı hareketlerin organize hale gelmesine yol açmıştır. Bu arada Hindistan ile Pakistan arasında başlayan nükleer yarış da istikrarsızlığı artırmıştır³⁸⁸.

11 Eylül sonrasında Avrasya coğrafyasında ABD politikalarına karşı en büyük direnisi gösteren Sanghay İşbirliği Örgütü, bugün de ABD'nin küresel projelerine tehdit olma potansiyelini arttırarak sürdürmektedir. Örgütün dünya siyasetine yön verebilecek bir güç haline gelme yolunda ilerlediği ve güçlendiği düşünülmektedir³⁸⁹.

Çin ile Kazakistan'ın bir araya gelmesini sağlayan sebep sayısı, Portekiz ile Finlandiya'nın bir araya gelmesini sağlayan sebep sayısından çoktur. Yine, Avrupa ülkeleri arasındaki düşmanlıkların derinliği Asya ülkelerinkinden az değildir. Dolayısıyla bu hareketin en az AB kadar başarılı olma ihtimali bulunmaktadır. Yalnız iki grup arasında şöylesine bir fark vardır: AB ülkeleri zenginliği ve demokrasinin nimetlerini, Şangay ülkeleri fakirliği ve totaliter yönetimlerin baskısını paylaşmaktadırlar. Fakirliğin sorunsuz paylaşımının az örneklerinin görülmesi, bu hareketin en önemli risklerinden birisini oluşturmaktadır.

Son gelişmeler, bölgede başta Rusya ve Çin'in karşılıklı menfaatlerini ve diğer tüm oyuncuları da etkileyebilecek bir ortamı gündeme getirmiştir. Rusya bakımından, sıcak denizlere açılmak için mutlaka kontrol edilmesi gereken, Çin için ise, batıya açılmanın en kısa ve ekonomik yolu olmasının yanında, iç güvenliği ve bütünlüğü, artan enerji ihtiyaçları ve dolayısıyla Orta Asya'daki enerji kaynakları ve bölge ülkeleri üzerinde batı etkisinin önlenmesi ve kuzeybatı sınırlarının emniyete alınması açılarından stratejik değeri yüksek olan bu siyasal bölge üzerinde yoğun bir güç mücadelesi yaşanmakta ve Şangay İşbirliği Örgütü bölgedeki güç boşluğunu doldurmaya yönelik güçlü bir aday olarak Çin'in ağırlığını hissettirdiği bir pakta doğru dönüşmektedir.

Şanghay İşbirliği Örgütü iki temel alanda gelişimini sürdürmek istemektedir. Bu alanları enerji ağırlıklı ekonomi politikaları ve güvenlik eksenli

³⁸⁸ ÇOMAK Hasret, TASAM Proje Yöneticisi, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

³⁸⁹ CELALİFER Arzu Ekinci, Sanghay İşbirliği Örgütü ve İran, USAK, 2006

terörizme karşı iş birliği çabaları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu manada Şanghay İşbirliği Örgütü ekonomik anlamda Avrupa Birliği'ni ve güvenlik anlamında da NATO'yu kendisine örnek alarak bu yönde bir yapılanma içerisine girmek istemektedir.³⁹⁰

Böylece ŞİÖ gelecek Asya'nın ekonomik ve güvenlik alanında belirgin rolü üstlenmesine aday duruma gelmiştir. Örgüt etki gücünü arttırdığı gibi çekim gücü de yükselmektedir. Sırada Belarusya, Sri Lanka ve Türkiye gibi ülkeler beklenmektedir. Bu nedenle bazı yorumcular ŞİÖ'nü NATO'ya benzeterek onu "Doğu'daki NATO" olarak tanımlamaktadır.³⁹¹

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Moskova'nın, Orta Asya bölgesindeki konumunun zayıflaması ve Çin'e sınır olan bölgede negatif tesirli potansiyel tehlikelerin oluşmaya başlaması, Çin hükümetinin hem dış hem de iç politikasını yeniden gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır.

Doğu Türkistan'daki otoritesini korumak dışında, petrol ve doğalgaz ihtiyacının önemli bir kısmını İran'dan temin etmekte olan Çin, Orta Doğu petroleri üzerinde kontrolü sağlamış olan ABD'nin Orta Asya ve Hazar bölgesinde de olası bir kontrolünü veya etkisini engellemek için, Orta Asya devletlerine karşı oldukça iyimser bir politika ile yaklaşmakta ve bu noktada kendisine uygun gördüğü eski süper güç Rusya ile olan işbirliğini bu teşkilat çerçevesinde güçlendirmektedir. Çin, adeta, Rusya'yıda içeren bir kutuplaşma sürecine start vermiş görüntüsü içerisinde.³⁹²

Çin'in, Rusya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinden elde etmek istediği nihai sonuç, ekonomik boyutu, sınır güvenliği, Rusya'yla olan stratejik işbirliği ve ortaklığında, küresel hedeflerinin bir parçası olarak, "Büyük Strateji"sini pekiştirmektir.

Çünkü Pekin, "Büyük Strateji"sini gerçekleştirmek için, kuzeybatı bölgesinde bir güvenlik alanı yaratmak istemekte ve böylece bütün gücüyle Asya-Pasifik bölgesine yönelerek, stratejik planını gerçekleştirme yolunda

³⁹⁰ OĞAN Gökçen, ASAM, Şanghay İşbirliği Örgütü Ekonomide AB, Güvenlikte NATO'yu Hedefliyor, Ekim 2005

³⁹¹ EKREM . Erkin, "Casus Uçak Krizi Sonrası ABD-Çin İlişkileri Asya-Pasifik'te Etkin Olma Savaşı", Stratejik Analiz Dergisi, Haziran 2001 s.69

³⁹² SOLTAN Elnur, "Rusya Süper Güç Şemsiyesi Altında Bölgesel Bir Büyük Güç", Stratejik Analiz Dergisi, Temmuz 2002 sayısı, s.73

büyük bir avantaj kazanmak istemektedir. Bu bağlamda Çin'in, Rusya ve Türk Cumhuriyetleriyle gerçekleştirmek istediği ilişkilerin temelinde, bölgedeki ABD ve NATO tehdidine karşı stratejik bir kart elde etmek isteğinin ve kuzeybatı hudutlarında bir güvenlik kuşağı oluşturma hedefinin yattığını söyleyebiliriz.³⁹³

Ayrıca Çin'in kuzeybatı sınır bölgelerindeki savunma masraflarının asgari düzeye düşmesi ve bölgedeki dini ve etnik çatışmaların yatışması, uygulanmakta olan ekonomik kalkınma modelini sonuçlandırabilecek uygun bir ortama da hizmet edecektir. Göçler ve ekonomik büyüme nedeniyle devletlerin dikkati Avrasya'nın kalbine doğru yöneldikçe, Çin'in uzun vadeli siyasi hedefleri daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla Çin, ekonomik kalkınma, ülke güvenliği ve 21 nci yüzyılda süper güç haline gelme yolundaki "Büyük Strateji"sinin gerçekleşmesi için, kendisinin de içinde bulunduğu ve aktif bir rol oynayabileceği, NATO ve ASEAN gibi örgütlere alternatif olan Şangay İşbirliği Örgütüne ihtiyaç duymaktadır.

Bölgede etnik bölücülük, radikal dincilik, terörizm, silah kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti gibi eylemlere karşı ortak hareket edilmesi kapsamında Çin, Şangay Beşlisi'nde yer alan Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile sınır ötesi suç işleme ve suçluların geri iadesi anlaşmasını imzalamıştır. Bunun, Türk Cumhuriyetleri'nde yaşayan ve bağımsızlık isteyen Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerine yönelik olduğu bir gerçek olduğu görülmektedir.³⁹⁴

Çin, birinci ve ikinci zirvede sınır bölgesi güvenliği hakkında bir takım anlaşmaları kabul ettirmeyi hedeflemiş, üçüncü ve dördüncü zirvelerdeki hedefi ise ekonomik işbirliği ve etnik bölücülük ile radikal dinci faaliyetlerin önlenmesi olmuştur. Beşinci zirvede ise konuyu genişleterek ekonomik, güvenlik, ulaşım ve iletişim alanlarındaki işbirliğini daha da derinleştirerek, Şangay Beşlisi'ni bölgesel bir örgüt haline getirmeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla, Şangay Beşlisi'nin yapısı genişletilmek ve üye sayısı arttırılmak istenmektedir.³⁹⁵

Çin açısından diğer önemli bir nokta ise, ABD ve NATO'nun hegemonyasına, dolayısıyla da tek kutuplu dünya düzenine karşı, çok kutuplu

³⁹³ KAMALOV İlyas, Doğu'nun NATO'su: Şanghay İşbirliği Örgütü, Ekim 2005

³⁹⁴ EKREM Erkin, a.g.e., s.70

³⁹⁵ CAN Melih, USAK, Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Diğer Adı: Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2006

bir dünya düzeninin benimsenmesidir. Böylece, "bölgesel" bir güvenlik yapısından, "birleşik" bir güvenlik yapısına giden bir strateji izlenmiştir.

Şangay İşbirliği Örgütü, dünyadaki ABD karşıtlığının bir simgesi, çatısı olmaya adaydır. Diğer küçük çaplı devletleri bir kenara koyup, Rusya, Çin, İran ve Hindistan'ı yan yana koyduğumuzda bu kompozisyonun daha bir netlik kazandığını görebiliriz.

Diğer taraftan, Şangay İşbirliği Örgütü büyüdükçe, içerisindeki liderlik mücadelesi de büyüyecektir. Nitekim, Rusya ve Çin arasında şimdiden böyle bir rekabet başlamıştır. Rusya, her ne kadar ABD karşıtlığı yüzünden Çin'le stratejik bir işbirliği sürecine girse de aslında o kadar da rahat değildir. Bundan dolayı, Çin'e karşı dengeleyici bir güç olarak Hindistan'la olan ilişkilerini güçlendirmekte, hatta Hindistan'ı açıkça Şangay İşbirliği Örgütü'ne davet etmektedir.

Diğer taraftan, Hindistan'ın da soğuk savaş sonrası değişen savunma öncelikleri onu Moskova'ya yakınlaştırmaktadır. Özellikle Orta Asya'daki laik yönetimlerin desteklenmesi ve Çin ile olan sorunlarının orta vadede aşılmasını amaçlayan Hindistan, böylece Pakistan'ı bölgede yalnız bırakarak marjinalleştirme çabasıdadır.³⁹⁶

Özetlemek gerekirse, Rusya ile Çin, Orta Asya ile olan ilişkilerini her geçen gün güçlendirmekte, Şangay İşbirliği Örgütü'nün etkisi artmakta ve yeni adaylarla birlikte Kafkasya'dan Doğu Türkistan'a, Moğolistan'a ve Çin'e kadar yeni bir güç merkezi oluşmaktadır. Rusya ile Çin arasındaki yakın ilişkiler ve bu iki ülke ile Orta Asya devletleri arasındaki işbirliğine İran ve Hindistan'ın da eklenmesiyle, tüm Avrasya'yı kateden bir alanda yeni bir güvenlik kuşağı oluşacak ve ABD'nin bölgede girebileceği boşluklar hemen hemen doldurulmuş olacaktır.

Sonuç olarak; Bu genel çerçeve içerisinde yeni oluşuma bakıldığında; "Şangay İşbirliği Örgütü" her ne kadar uluslar arası alanda ses getiren bir başlangıç yapmamış olmasına rağmen, 6 yıllık kısa süre içinde ortaya koyduğu gelişmeler ile dikkati çekmiş ve kurucu beş ülke dışında kalan bazı Asya

³⁹⁶ ARIBOĞAN, Deniz Ülke, "Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya", Bağlam Yayınları, Kasım 2001, İstanbul, s.279

lkeleri için de cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu arada ABD'nin gözlemci olarak toplantılara katılmak üzere başvuruda bulunması ise örgütün eriştiği boyutun önemi ve geleceği hakkında bir fikir vermektedir.

Bu nedenlerle "şangay işbirliği rgt"nün oluşumu olağanüstü bir hadise olarak görülmekte ve bu örgütün yakın bir gelecekte bünyesine yeni ülkelerinde katılımıyla bölgesel ve küresel güvenlik konularında en az "Avrupa Birliği" kadar etkin oranda söz sahibi olabileceği, orta ve uzun vadede ise, şimdilik dünyada tek süper güç olarak kalan ABD'ye karşı yeni bir alternatif kutup olarak gelişebileceği değerlendirilmektedir.

6.4. şANGAY İşBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN TÜRKİYE'NİN POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Sınırlarımızın binlerce kilometre ötesinde planlanan projeler ulusal güvenliğimizi ekonomik açıdan olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Sonuçta Türkiye hem önemli bir enerji ithalatçısı, hem coğrafi olarak en elverişli transit geçiş ülkelerinden birisi, hem de batının bölgedeki en sağlam müttefiki konumu göz önüne alınırsa önümüzdeki yıllarda yaratıcı, dinamik, bilgili esnek bir enerji diplomasisine ihtiyaç duyacağımız aşıkardır.³⁹⁷

Geçmiş yıllara baktığımızda, Kanuni döneminden bu yana istikametimizi batıya dönerek Asya'ya çeşitli nedenlerden dolayı ihmal etmişiz. Daha sonraki dönemlerde ise , 19 yüzyılın başlarından itibaren sırtımızı döndüğümüz bölgelerde (ticaret yolları- ham madde ve petrol bölgesi) oynanan Büyük Oyuna seyirci kalmışız.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgedeki Türk lkeleriyle biraz ilgilenilmiş fakat ülkenin durumu buna fırsat vermemiştir. Komünizm tehlikesinden dolayı yüzümüzü Batıya çevirerek bu yolda devam etmişiz. 1940'lardan sonra ise Türk Dünyası ile ilgilenmeme vizyonu ortaya çıkmıştır.³⁹⁸

³⁹⁷ GT Mehmet , Geleceğimiz Asya'da mı? s.59

³⁹⁸ KILIÇ Altmur, "Orta Asya Cumhuriyetleri ve Türkiye" konulu makale , 2 Ekim 2001

1960'lı yıllarda başlayan Avrupa Birliği maceramız hala devam etmektedir. 1990'lı yıllarda ise SSCB'de meydana gelen değişiklikler Ülkemizi çok hazırlıksız bir şekilde yakalamış ve uyguladığımız politikalar ve söylediğimiz bazı laflar bize büyük ümitler bağlayan bölgedeki Türk ülkelerini gücendirmiştir. (Azerbaycan'daki ihtilal olayını destekleyen pozisyona düşmemiz, Türkiye Türk ülkelerine ağabeylik yapacaktır sözü....)

Bütün bu düşüncelerin ötesinde değişmeyen bir gerçek vardır. Güneyde 1.5 milyara ulaşan bir Çin gücüyle Kuzeyde 200 milyonu aşkın Slav-Rus gücü arasında kalmış olan Türkistan Cumhuriyetlerinin tek başlarına hareket ettikleri sürece bağımsız bir kimlik kazanmaları ve varlıklarını sürdürmeleri mümkün değildir.

Bugünkü yönetimde bulunan eski komünistler, Moskova ile yaptıkları anlaşmalarla güvenliklerini Rus gücüne teslim etmişler ve böylece ilan etmek zorunda kaldıkları bağımsızlığın daha uzun yıllar kağıt üzerinde kalacağını göstermişlerdir. Bugünkü yönetimler devam ettiği sürece pratiğe indirgenmesi mümkün olmayan bu alternatif, gerçek anlamda halka dayanan ve Türkistan halkının çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde görebilen yöneticilerin iktidara gelmesiyle er yada geç gerçekleşmek zorundadır.³⁹⁹

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber bütün dünyaya yönelik global Sovyet tehdidi ortadan kalkmıştır. Ancak şimdi, belirsizlik ve istikrarsızlıklarla dolu bir döneme girilmiştir. Rusya'nın "Near Abroad" politikası çerçevesinde eski Sovyetler Birliği bölgesinde yeniden nüfuzunu artırması ve etnik Rus azınlıkların geleceği ile meşgul olması şeklinde beliren girişimleri, Çin'in ise bünyesindeki Uygur Türklerinin bağımsızlık hareketlerini önleme çabaları, bölgede menfaatleri bulunan gelişmiş ülkelerce yakın olarak izlenmektedir⁴⁰⁰.

Rusya'nın, eski SSCB topraklarındaki bağımsız devletler üzerindeki kontrol ve nüfuzunu her türlü imkandan yararlanarak artırma çabaları, dış politikasının odak noktası haline gelmektedir. Rusya'nın böyle bir yayılmacı politikaya yönelmesi, Türkiye'nin ve bölge devletlerinin olduğu kadar, ABD'nin ve Batının çıkarlarını da olumsuz yönde etkilemekle kalmayacak; Avrasya'daki

³⁹⁹ BAO Qiao, "Orta Asya Cumhuriyetleri", Stratejik Analiz ,s. 16

⁴⁰⁰ KAMALOV İlyas, Stratejik Analiz, Sanghay Ekseni, Nato'yu Dengeleyebilir mi?, Ocak 2006

istikrar ve barış ortamına da ciddi bir tehdit oluşturacaktır. Çin ise bu bölge üzerinde Rusya ile ortak menfaatleri olduğu kadar, 20 nci yüzyılın sonlarında başlattığı ekonomik atılımları gerçekleştirmek ve sürdürmek için bölgeye çok fazla ihtiyaç duymaktadır.

NATO ve AB'nin doğuya doğru genişlemesi sonucunda; Avrupa Jeostratejik alanı üzerindeki nüfuzunu kaybetmesi kaçınılmaz tarihi bir olgu olarak görülen Rusya'nın, yukarıda zikredilen yayılmacı, milliyetçi ve hegemonyacı temayüllerinin önümüzdeki dönemlerde ağırlıklı olarak Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde hissedilmesi muhtemeldir. Rusya'nın özellikle enerji kartını daha ağırlıklı olarak kullanması, bölgesel ihtilafları körüklemesi ve bölgedeki zayıf rejimleri sarsma çabasına girişmesi ihtimal dışı görülmemektedir. Rusya'nın istikrarsızlığı körükleyen politikaları, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları ile de çelişmektedir⁴⁰¹.

Demokratik, laik ve pazar ekonomisini benimsemiş bir ülke olan Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılması ertesinde bağımsızlıklarını kazanan OAC'leri için bir model olarak nitelenmiştir. Türkiye, sosyalist sistemden demokratik sisteme geçiş ve pazar ekonomisi kurumlarını yerleştirme sürecini de içeren yeni bir devlet kurma mücadelesi vermekte olan bu ülkelere destek verirken, tek başına hareket etmeyi ve kendisine nüfuz alanları oluşturmayı amaçlamamıştır. Aksine, başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklerini her vesileyle bu ülkelere yönelik politikasında işbirliğine ve yardıma çağırmıştır.

Türkiye modeli" kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemin tam olarak tanımlanmamış "Yeni Dünya Düzeni"nin arayışı içerisindeki uluslararası toplum tarafından ilgiyle karşılanmış, özellikle Batı basını konuyu ön plana çıkararak Türkiye modelini sürekli işlemiştir. Batı açısından, OAC'lerinin sorunlarını Türkiye gibi bu ülkelerle tarihsel ve kültürel bağları olan bir müttefiki aracılığıyla aşmak uygun bir yol olarak görülmüştür.

Bugün Rusya'nın bu Cumhuriyetler üzerindeki etkisinin sürdüğü görülmektedir. Rusya, SSCB döneminde boyunduruğunda tuttuğu bu ülkelerde her bakımdan kendisine bağımlı kalmaları için ekonomik esaslı güçlü bir alt yapı oluşturmuştur. Öte yandan Rusya, SSCB döneminden kalma petrol ve

⁴⁰¹ KAMALOV İlyas, a.g.m.

doğal gaz boru hatlarının topraklarından geçmesi nedeniyle de günümüzde özellikle Kazakistan ve Türkmenistan'a karşı önemli bir koza sahip bulunmakta ve bu kozunu her vesileyle kullanmaktadır.

Orta Asya Cumhuriyet'lerinin de Rusya'nın ağırlığını dengeleyecek politikalar geliştirmeye, eski dönemin izlerini mümkün olduğunca silmeye çalıştıkları da bir gerçektir. Bugün Orta Asya Cumhuriyetleri arasında siyasi açıdan Rusya'ya en bağımlı ülke Tacikistan'dır. Ayrıca Rusya'nın bölgeye yönelik emellerini muhafaza ettiği, bu itibarla da bölgede diğer ülkelerin söz sahibi olmasından rahatsızlık duyduğu görülmektedir.

Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki ülkeler üzerinde yeniden hakimiyet kurmasına engel olmak, Batı'nın Basra Körfezi'ne olan bağımlılığını azaltmak için gerekli görülmektedir. Zira bölge ülkelerinin bağımsızlıklarının güçlendirilmesi, sahip oldukları enerji kaynaklarının bağımsız biçimde değerlendirilmesi, Rusya ve İran'ın özellikle Hazar Havzası enerji kaynaklarının naklinde belirleyici rolleri olmaması ve bölge ülkelerinin Rusya ve İran'a bağımlı hale gelmelerini önlemek Türkiye ve Batı menfaatleri bakımından büyük önem arz etmektedir⁴⁰².

Son yıllarda Çin ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi için karşılıklı olarak heyetler gidip gelmektedir. Çin'e giden Türk heyetleri Çin'in bölgede yaşayan Uygur Türklerine karşı uygulamış oldukları politikalar konusunda yeterli yorum yapmamışlar ve bu durumda Türkiye' de bulunan Uygur Türk derneklerinin eleştirilerine neden olmuştur. Çin'in ise önümüzdeki yıllarda bu konuda taviz verecek bir politika izlemeyi düşünmeyeceği değerlendirilmektedir. Rusya'nın ise benzer Çeçenistan sorunu vardır. Rusya, Türkiye'den Çeçenlere yardımlar gittiğini ileri sürmüştü ve PKK- KADEK kartını ileri sürmüştür.

Yukarıda belirtilen coğrafi ve siyasi ortamda herhangi bir Türkistan Cumhuriyetinin tek başına etkili olabileceğini düşünmek mümkün değildir. Söz konusu ortamdaki gelebilecek negatif etkileri göğüsleyebilmenin veya en azından asgariye indirebilmenin tek yolu Türk Cumhuriyetlerine karşı daha aktif ve bilinçli politika oluşturulmasından geçmektedir.

⁴⁰² ÇOMAK Hasret, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

Şangay İşbirliği Örgütü'nün yakın gelecekte Hindistan'ı ve İran'ı da içine alarak genişlemesi ihtimali, Türkiye'nin bu örgüte bakış açısını tekrar gözden geçirmesine neden olacaktır. Türkiye, Orta Asya ve Kafkaslar bölgesiyle tarihi, kültürel bağları, coğrafi yakınlığı ve Avrupa ile Asya arasında köprü olması nedeniyle önemsenmesi gereken bir ülkedir. Şangay İşbirliği Örgütü'nün güçlenmesi ve giderek daha askeri nitelikler kazanması, Türkiye'nin stratejik konumunun daha da kuvvetlenmesini sağlayacak, bunun yanı sıra, ülkemize soğuk savaş döneminde olduğu gibi misyonlar üstlenmesi baskılarını da beraberinde getirecektir.

Ancak bu kez durum farklıdır. Türkiye, Şangay İşbirliği Örgütü üyesi ülkeler ile sadece ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini geliştiren değil, bölgesinde uluslararası güvenliğin sürekli tesisine yönelik işbirliği yapabilecek ve bunu devam ettirebilecek bir ülkedir. Bu kapsamda; Türkiye'nin; milli güç unsurlarına katkı sağlayacak her alanda, gelecek yirmi yıllık vizyonunu belirlemesi ve bu kapsamda Şangay İşbirliği Örgütü ile işbirliği stratejileri geliştirmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir⁴⁰³.

Örgüt üyesi devletler güvenliklerini Rusya ve Çin ile aynı çatı altında kalmak suretiyle sağlarken bir yandan da değişen dünya konjonktüründe bölgesel bir gücün varlığına dikkat çekmektedirler. Bu durum en çok da ABD'nin ilgisini çekmektedir. Afganistan'a yapılan harekat süresince Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da üs edinerek bu ülkelere sırtını dayayan ABD, şimdi bu ülkeleri soğuk savaş yıllarındaki hasmının devamı olan Rusya ve devleşen ekonomisiyle tek başına küresel güç potansiyeli olan Çin ile birlikte görmektedir. Diğer yandan, bölgede güçlerini gün geçtikçe daha fazla hissettiren Hindistan, Pakistan ve İran ise Örgüt'e gözlemci statüsünde kabul edilmişlerdir.

Bu ülkelerin de yakın gelecekte üye olması durumunda, Örgütün 5 üyesinin nükleer silahlara sahip olacağı gerçeği, Türkiye'nin doğusunda oluşacak nükleer bir bloklaşmaya karşı kayıtsız kalmaması gerektiğini dikte etmektedir. Ekim 2005'te Moskova Zirvesi'nde yapılan görüşmelerde, Örgüt üyelerinin silahlı kuvvetlerince müşterek tatbikatlar düzenlenmesi

⁴⁰³ NURANİYE .Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, ŞİÖ Genişlemeyi Tartışıyor, Haziran 2006

kararlaştırılmıştır. Örgütün kağıt üzerinde kalmaması için çok önemli olarak değerlendirilen bu girişimle birlikte; Örgüt, küresel terörizmle etkinlikle mücadele etmeyi de hedeflemektedir. Terörle mücadele, Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir konudur. Bu kapsamda; Örgütün yürüttüğü operasyonlara gözlemci olarak katılmanın ve terörle mücadelede işbirliği önerisinde bulunmanın, bölge ülkeleri ile siyasi ve askeri ilişkilerin geliştirilmesi açısından uygun olacağı değerlendirilmektedir. Varşova Paktı'nın yıkılmasından sonra NATO, dünyada egemen tek askeri güç konumuna gelmişken, 'Varşova Paktı'nın boşluğunu, şangay İşbirliği Örgütü'nün doldurması mı planlanıyor?' sorusu akla gelmektedir.

Böyle bir görünüm verilmek istenmesi, Rusya'nın kendisini güvende hissetmemesi ve ABD'den çekinmesinden kaynaklanıyor olabilir. Rusya, son dönemde ABD'nin bölgedeki girişimlerinden oldukça rahatsız olduğunu dile getirmekte, Putin, "Güç gösterisine karşı kayıtsız kalamayacaklarını" söylemektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki şangay İşbirliği Örgütü, Rusya'dan daha çok, Çin'in kontrolündedir⁴⁰⁴.

Başlangıçta şangay Beşlisi olarak kurulan Örgüt'ün toplantılarına, Örgüte üye altı ülkenin dışında Moğolistan, İnan, Pakistan ve Hindistan'ın "gözlemci" olarak, Afganistan ve Türkmenistan'ın ise "konuk" olarak katılmış oldukları görölmektedir. ABD baskıları ile bölgede yalnızlaşan İnan'ın Örgüt'e tam üye olma konusunda ciddi arzuları söz konusudur. Türkmenistan ise Türkmenbaşı'nın ölümünden sonra, önceki katı tarafsızlık politikasında bazı belirsizlikler ortaya koymaktadır. Başta Rusya olmak üzere Örgüt üyesi ülkeler, Türkmenistan'ın Örgüte üyeliği konusunda ciddi çabalar göstermektedir. Eğer bunda başarılı olurlarsa, Türkiye'nin birçok enerji nakil hattı projesinde inisiyatif şİÖ'ye geçecektir. Bu durum ise Türkiye'nin bölgedeki etkilerini ve politikalarını olumsuz etkileyecektir.

Bu kapsamda Türkiye'nin genel politikasını değerlendirecek olursak; "Rusya, Çin, Hindistan ve Japonya gibi Avrasya'nın önemli aktörleriyle geliştirilen ilişkiler, hiçbir zaman Türkiye'nin AB ve ABD ile sahip olduğu kurumsallaşmış ilişkiler sisteminin alternatifi olamaz" şeklindeki yanlış

⁴⁰⁴ KAMALOV İlyas, Stratejik Analiz, Sanghay Ekseni, Nato'yu Dengeleyebilir mi?, Ocak 2006

yaklaşımın temel alındığı görülmektedir. Bu yaklaşımın devamı olarak Türkiye tarafından, ŞİÖ ile ilişkilerin sınırlı oranda geliştirilebileceği değerlendirilmektedir. Rusya ile Çin arasındaki yakınlaşmanın yakın gelecekte diğer Asya ülkelerini de peşinden sürüklemesi muhtemeldir. Bu bağlamda Şangay İşbirliği Örgütü'nün gelecekte ABD ve AB gibi güçlü küresel güç merkezlerinden biri olması beklenmektedir⁴⁰⁵.

ŞİÖ'nün Türkiye'ye etkisi, Orta Asya ülkelerinin bu örgüt vasıtasıyla elde edeceklerine bağlıdır. ŞİÖ çerçevesinde bölge ülkelerinin özellikle ekonomik alanda kazandıkları Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu azaltabilecektir. Bu bağlamda, Türkiye'nin gözlemci statüsünde bile olsa Örgütün faaliyetlerine katılması, bölgedeki etkinliklere bir ölçüde de olsa müdahil olmasını sağlayacağından dolayı Türkiye lehine bir ortam yaratacaktır.

ŞİÖ, Çin ve Rusya'nın önderliğinde kurulan ve gelişen bir örgüttür. Örgütün faaliyet gündemi ile etkinliği açısından bu ülkeler aktif olarak rol almaktadır. Çin ve Rusya, bölgeye yönelik politikalarını yürütmeye ŞİÖ'nü verimli bir şekilde kullanmakta ve Örgüt her geçen gün prestijini ve etkinliğini artırarak gelişmektedir. Orta Asya ülkeleri de, Çin ve Rus etkisinin bir ölçüde dengelendiği örgütten memnun görünmektedirler. Orta Asya ülkeleri, Çin ve Rusya'nın bölgesel bazda uyguladıkları güvenlik ve ekonomik faaliyetlerden azami faydayı sağlama gayreti içinde bulunmaktadırlar. Örgütün, özellikle ekonomik ve güvenlik alanında kaydettiği gelişmeler bu ülkeler için oldukça sevindiricidir.

Türkiye, soğuk savaşın sona ermesinden itibaren bölgede stratejik bir derinlik elde etme çabası içindedir. ŞİÖ'nün, Türkiye'nin bu hedefine muhtemel etkisi, örgütün elde ettiği başarıyla doğrudan ilişkilidir. ŞİÖ'nün Orta Asya ülkelerinin beklentilerini karşılama oranı arttıkça, Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliği zayıflayacaktır.

Türkiye, bölgede Rusya, Çin ve İran ile rekabet halindedir. Türkiye'nin 1991 sonrası dönemde uyguladığı strateji ile bölgeye yönelik Rus ve Çin stratejileri karşılaştırıldığında; bölgesel diğer aktörleri dışlaması bakımından Türkiye ile Rusya'nın yaklaşımları benzerlik taşımaktadır. Yaklaşık 150 yıllık

⁴⁰⁵ OĞAN Gökçen, ASAM, Şanghay İşbirliği Örgütü Ekonomide AB, Güvenlikte NATO'yu Hedefliyor, Ekim 2005

hâkimiyet neticesinde bölge ülkelerinde sahip olduğu nüfuza güvenen Rusya, başlangıçta Türkiye ve Çin'i dışlayan bir yaklaşım sergilemiş ve bölgesel ekonomik ve sosyokültürel gerçekleri göz ardı ederek "yakın çevre" doktrini çerçevesinde bölgede etkinlik yaratmayı amaçlamıştır. Ancak, bu yaklaşım Rusya'ya hedeflediklerini kazandıramamış ve "yakın çevre" doktrini iflas etmiştir. Türkiye de benzer şekilde, bölgesel ekonomik/ reel politik gerçekleri ve Rusya'yı dışlayan bir yaklaşımı tercih etmiş ve sonuçta, hedeflerine ulaşmada yetersiz kalmıştır. Rusya ve Türkiye'nin bahse konu her iki yaklaşımı da, farklı düzeylerde de olsa Orta Asya ülkeleri tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Bölgesel gerçeklerle yüz yüze olan bu devletler, Türkiye ile olan mesafelerini, Rusya ve diğer devletleri ürkütmeyecek düzeyde tutmaya gayret gösterirken; Rusya ile olan ilişkilerinde de bağımsızlıklarından fazla ödün vermeyecek şekilde tutum takınmaya özen göstermişlerdir. Çin ise, tamamıyla farklı bir yaklaşım sergilemiştir.

Bahse konu yaklaşımın temelinde de ŞİÖ yer almaktadır. Bu yaklaşım, bölgesel aktörleri dışlamayan, bölge ülkeleri ile eşit düzeyde, karşılıklı menfaate dayanan ve çok taraflı bir mekanizma çerçevesinde işbirliğini öngörmektedir. Bu yaklaşım, Orta Asya ülkelerinde oldukça geniş destek bulmuştur. Orta Asya ülkelerinin örgüte olan tutumları ve örgütün kurulmasından itibaren kaydettiği gelişme dikkate alındığında, ŞİÖ girişiminin ve dolayısıyla Çin'in bölgeye yönelik stratejisinin daha başarılı olduğu değerlendirilmektedir⁴⁰⁶.

Jeopolitik değerine olumlu katkıda bulunacağından dolayı Türkiye, Orta Doğu ve Orta Asya doğal gaz ve petrol nakil hatlarının Anadolu'dan geçirilerek batı pazarlarına ulaştırılmasını desteklemektedir. Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesi ve nakil hatlarının inşası, ŞİÖ kapsamına giren diğer bir konudur ve ŞİÖ Türkiye'nin bu stratejisini de etkileyebilecek konumdadır.

İran da bölgeye yönelik etkinlik yaratma çabalarında, kaynak yetersizliği ve mevcut bölgesel rekabet nedeniyle başarı sağlayabilecek durumda değildir. Ancak, ŞİÖ'ne gözlemci olarak üye olmak suretiyle yeni bir fırsat yakalamıştır. Gözlemci olarak, bölge ülkeleriyle işbirliğini daha rahat bir şekilde geliştirebilecektir. Mevcut durum itibarıyla, İran'ın ŞİÖ'ne gözlemci olarak

⁴⁰⁶ ÇOMAK Hasret, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

üyeliği Türkiye için olumsuz bir durum yaratacaktır. Bu üyeliğin tam üyeliğe dönüşmesi halinde, Türkiye'nin bölgesel çıkarları daha da olumsuz bir şekilde etkilenecektir

6.5. ŞİÖ'NÜN GELECEKTEKİ ETKİLERİ

Çin ve Rusya gibi ciddi bir nükleer envantere sahip iki üyesi olan ŞİÖ'de şimdilik sadece gözlemci statüsünde olan Hindistan'ın da bir nükleer güç olduğu ve hatta gözlemci statüsündeki diğer iki ülkeden Pakistan'ın nükleer gücünün bulunduğu ve diğer ülke İran'ın da geleceğin potansiyel nükleer güce sahip olabileceği düşünülürse, böylesine "riskli" ülkelerin birlikteliğine rağmen ABD'nin, dünyanın bu bölgesinde canı istediği zaman nükleer güce sahip tek bir ülkeyi hedefleyerek "sınırlı nükleer savaş" yaratması oldukça güç olacaktır. Çünkü ABD'nin, birlik anlayışında olan ve nükleer güce sahip 2-3 hatta 4 ülkeyi de karşısında bulabileceğini hesaba katmasını gerektirecek bir durum söz konusu olabilecektir⁴⁰⁷

1996 yılında Çin ve Rusya'nın önderliğinde kurulan ve Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan'ı bir araya getiren Şangay Beşlisi, 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) halini almıştır.

ŞİÖ'nün uluslar arası ortamda ne şekilde nitelendirilebileceğine ilişkin farklı üç değerlendirme bulunmaktadır⁴⁰⁸ :

(1) Bunlardan birincisi, ŞİÖ'nün soğuk savaş sonrası güvenlik ortamında oluşturulan küresel bir savunma paketi olduğudur. Bu değerlendirmeye göre, Rusya ve Çin, ABD'nin agresif ve hegemonik dış politika stratejisini dengelemeye çalışmaktadır.

(2) ŞİÖ'nün uluslar arası platformdaki niteliğine ilişkin ikinci değerlendirme ise, örgütün bölgesel bir güvenlik teşkilatı olduğudur. Bu kapsamda temel amaç, "üçlü şer kuvvetleri" olarak adlandırılan terörizm, etnik ayrılıkçılık, köktendincilik ile "renkli" devrimlerden kaynaklanan bölgesel politik çalkantıları engellemek suretiyle bölgesel barış ve istikrarı korumaktır.

⁴⁰⁷ KÜLEBİ Ali , Tusam, Şanghay İşbirliği Örgütü güçleniyor, Mart 2006

⁴⁰⁸ CAN Melih, USAK, Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Diğer Adı: Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2006

(3) ŞİÖ'nün niteliğine yönelik üçüncü değerlendirme ise, küreselleşmenin artan baskısı ile 1998 Asya finansal krizinin ŞİÖ'nün gelişmesindeki temel etken olduğudur. Bu yönü ile alındığında ŞİÖ, bölgesel gelişme ve zenginliği hedefleyen, üye ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığı amaçlayan uluslar arası ekonomik bir örgüt niteliğindedir

Karşılıklı bağımlılık, ortak çıkarların yakın işbirliği içinde çözümünü için üye ülkelere fırsat yaratmakta ve ŞİÖ'nün temel çerçevesini belirlemektedir. Karşılıklı bağımlılığın gelişmesine bağlı olarak, uzun dönemde güvenlik sorunlarının da azaltılabileceği beklenmektedir. Bölgesel ve küresel olayların akışı, üye ülkelerin ŞİÖ'ne bakışını ve beklentilerini sürekli bir şekilde şekillendirmektedir.

Bu kapsamda ele alındığında, ŞİÖ'nün niteliği hakkında yukarıda yapılan kategorik sınıflandırmanın tümünün belirli oranlarda geçerli olduğu, hangi sınıflandırmanın baskın olduğu veya olacağını ise, yine bölgesel ve/veya küresel olayların belirleyeceği değerlendirilmektedir,

ŞİÖ, Rusya ve Çin'e karşılıklı işbirliğine dayalı bir ortaklık kazandırmaktadır. Bugüne kadar, ŞİÖ çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliği neticesinde Rusya-Çin sınırındaki askeri varlık azaltılmış, güvenlik alanında koordinasyon mekanizması oluşturulmuş, Orta Asya'da bölgesel ekonomik gelişmeyi öngören bir işbirliği mekanizması tesis edilmiştir.

Çin'in mevcudiyeti ile ŞİÖ, Orta Asya Cumhuriyetleri için, Rusya'nın etkili olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na alternatif oluşturmaktadır. ŞİÖ'ne yönelen Orta Asya Devletleri, Rusya ile olan bağlantılarını azaltmış ve uluslar arası ilişkilerde daha bağımsız hareket etme kabiliyetine ulaşmışlardır.

Çin resmi söylemlerinde, önderlik ettiği ŞİÖ'nün askeri bir blok haline dönüşmeyeceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, Çin'in askeri alanda ABD ile direkt bir karşılaşmadan kaçındığını göstermekte; Orta Asya'daki ekonomik güvenliğin ŞİÖ'nün temel itici gücü olduğu görüşünü desteklemektedir. 2005 ŞİÖ bildirgesi ile Orta Asya'daki bölge dışı anti-terör birliklerinin bölgeden ayrılması için bir programın açıklanmasını istenmiştir. Bu husus, ŞİÖ'nün ABD karşıtı bir savunma paktı olabileceğine dair bugüne kadar yapılan en kuvvetli girişimdir.

Bölge devletlerinin siyasi rejimlerinin korunması yönündeki endişeleri, ortak tehditlere karşı bir araya gelmeyi ve kısa vadeli tedbirlere öncelik vermeyi zorunlu kılmaktadır. Bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik tedbirler, kuruluşundan bugüne kadar özellikle Orta Asya Cumhuriyetleri açısından önceliğini devamlı korumuş; Çin ve Rusya'nın da desteğiyle örgütün bölgesel bir güvenlik mekanizması olma niteliği ağırlık kazanmıştır.

Bölgedeki mevcut güvenlik ortamında, ekonomik çıkarlar güvenlik çıkarlarının gerisinde kalmıştır. Bu nedenle, uzun vadeli ekonomik planlama ve uygulama gerektiren ortak çıkarlara ilişkin kararlar, örgütün niteliğini ekonomik bir rejim olarak gösterebilecek seviyeden uzaktır. Ancak Çin'in önderliğinde, bu yöndeki ilerleme devam etmektedir. Kısa vadeli güvenlik çıkarlarına yönelik işbirliği Rusya tarafından; uzun vadeli ekonomik çıkarlar ile ABD'yi dengeleme politikası Çin tarafından desteklenmektedir⁴⁰⁹.

ŞİÖ'nün kısa dönemde, ortak güvenlik çıkarları nedeniyle, ağırlıklı olarak bölgesel bir güvenlik mekanizması olma özelliğini koruyacağı; ancak bölgesel sorunların azaltılmasına bağlı olarak uzun dönemde ekonomik bir rejim haline gelebileceği, savunma paktı olması durumunun ise, ABD'nin bölgedeki mevcudiyeti ile müdahalesinin artması halinde söz konusu olabileceği değerlendirilmektedir.

ŞİÖ, Sovyetlerin çökmesini müteakip Orta Asya'da meydana gelen otorite boşluğunu kontrol altına almaya ve yönetmeye çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken, diğer bölge dışı aktörlerden farklı olarak Rusya'yı dışarıda bırakmamakta, oyunun bir parçası yapmaktadır. Bu hususun, girişimin başarı şansını daha da artırdığı değerlendirilmektedir.

ŞİÖ, hiçbir ülkenin hegemonya kuramayacağı hassas bir güç dengesi üzerinde kurulmuştur. Örgüt bünyesinde Rusya ve Çin, birbirini dengelemekte ve bu dengeleme durumunun devam etmesi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri tarafından olumlu olarak algılanmaktadır.

2006 yılı itibarıyla, İran, Moğolistan, Pakistan ve Hindistan "gözlemci statüsü" ile ŞİÖ'nde yer almaktadır. Bu durum, Örgütün etki alanını genişletme

⁴⁰⁹ KONA . Gamze GÜNGÖRMÜŞ, Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları, IQ Kültürsanat Yayıncılık 2003

potansiyelini göstermektedir. Bu ülkelerin orta/uzun vadede ulaşabilecekleri tam üyelikle birlikte, Örgütün ekonomik ve siyasi yönden daha da etkinlik kazanabileceği değerlendirilmektedir. Mevcut durum itibarıyla ŞİÖ bünyesinde, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi ve nükleer güç sahibi olan iki devlet bulunmaktadır. Örgüte, Hindistan, Pakistan ve İran'ın da tam üye olması halinde nükleer güç sahibi üye sayısı beşe çıkacaktır ki, bu gelişme küresel düzeyde yansımaları da beraberinde getirecektir.

Rusya Orta Asya politikasında, ekonomik kaynak yetersizliği nedeniyle geleneksel büyük güç rolünü oynayamamaktadır. Rusya'nın sınırlı ekonomik bağımsızlığı, eski etki alanında prestij kaybı ile sonuçlanmıştır. Bu husus, Rusya'nın kaynaklarını kısa vadeli hedeflere yönlendirmesine sebep olmuştur. Rusya ekonomik öncelikli kısa vadeli çıkarlarını takip edebilmekte ve uzun vadede politik, ekonomik ve güvenlik çıkarlarını birleştirebilecek bir strateji uygulayabilecek durumdan uzak görünmektedir.

Bu itibarla ŞİÖ, Rusya'ya kısa dönemli hedeflerini elde etmede uygun fırsatlar yaratırken, Orta Asya bölgesindeki yarı hegemonik konumunu korumasına yardımcı olmak suretiyle, uzun vadede büyük güç olmak için gerekli şartları da sunmaktadır⁴¹⁰.

Orta Asya'da bölgesel istikrar ve güvenliğin muhafaza edilmesi ve aynı zamanda diğer güçlerin bu ülkelerde etkinlik kazanmalarının engellenmesi, Çin ve Rusya'nın bölgeye yönelik olarak paylaştıkları ortak stratejik yaklaşımlardır. Rusya, geleneksel olarak bölgeyi etki alanı olarak görmekte ve Çin'in etkisini sınırlandırmaya gayret etmektedir. Çin de buna karşılık, Rusya'nın temel yaklaşımına karşı çıkmakta ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ve diğer ülkelerle ilişki kurma kabiliyetlerini geliştirmelerine destek vermektedir.

11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin Orta Asya'daki askeri varlığını artırması, Çin'in endişelerini daha da artırmıştır. Çin, ABD'nin çevreleme politikasının yarattığı tehdidi daha da yakın hissetmeye başlamıştır. Çin, Orta Asya ülkelerinin BİO programlarına katılımı ile NATO'nun doğuya doğru genişlemesini, ABD'nin Çin'i kuzey ve batı bölgesinden çevreleme girişimi olarak görmektedir.

⁴¹⁰ KONA . Gamze GÜNGÖRMÜŞ, a.g.e., 2003

Çin, bölgesel olayları kullanarak, etnik ayrılıkçılık, terörizm ve köktendincilikle mücadele hususunda ŞİÖ çerçevesinde gerekli kararların alınmasına önayak olmuş ve Sincan bölgesindeki ayrılıkçı unsurlara komşu ülkelerden verilebilecek ayrılıkçı desteğin bertaraf edilmesi için üye ülkelerle işbirliğini sağlamıştır. Köktendincilik, ayrılıkçılık ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi (SUÖB), Çin'in Orta Asya'daki güvenliğine tehdit oluşturmaktadır. Sincan bölgesi, askeri ve ekonomik açıdan oldukça önem taşımaktadır. Sincan bölgesinde uzun dönemli istikrarın sağlanması ve ayrılıkçılıkla mücadelede Çin, ekonomik gelişmeyi temel alan bir stratejiyi uygulamaktadır.

Çin ŞİÖ çerçevesinde bölgesel bir yaklaşımı öne çıkarmakta ve Orta Asya'daki etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Çin'in bu bölgede ekonomik ve siyasi olarak nüfuz sahibi olabilmesi, Orta Asya'daki Rus tekelinin kırılmasına bağlıdır. Çin, ŞİÖ mekanizması dâhilinde bölge ülkeleriyle özellikle ekonomi ve enerji alanlarında işbirliğini geliştirdikçe, bölgedeki Rus nüfuzu azalabilecek ve Çin için daha geniş bir harekât alanı yaratılabilecektir. Bu nedenle, ŞİÖ'nün fonksiyonu önemlidir.

Özellikle enerji alanında Rusya tekelinin kırılması, Orta Asya ülkelerinin ekonomik bağımsızlığı için hayati önemi haizdir. Bu alanda başta ABD olmak üzere diğer batılı devletlerle işbirliği yapılması, Rusya etkisinin dengelenmesi bakımından önemlidir. ŞİÖ bu kapsamda, Orta Asya ülkelerine Çin ve diğer bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri geliştirme fırsatı vermektedir.

Jeopolitik değerine olumlu katkıda bulunacağından dolayı Türkiye, Orta Doğu ve Orta Asya doğal gaz ve petrol nakil hatlarının Anadolu'dan geçirilerek batı pazarlarına ulaştırılmasını desteklemektedir. Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesi ve nakil hatlarının inşası, ŞİÖ kapsamına giren diğer bir konudur ve ŞİÖ Türkiye'nin bu stratejisini de etkileyebilecek konumdur⁴¹¹.

Türkiye ile bölgesel rekabet içinde olan İran da bölgeye yönelik etkinlik yaratma çabalarında, kaynak yetersizliği ve mevcut bölgesel rekabet nedeniyle başarı sağlayabilecek durumda değildir. Ancak, ŞİÖ'ne gözlemci olarak üye olmak suretiyle yeni bir fırsat yakalamıştır. Gözlemci olarak, bölge ülkeleriyle işbirliğini daha rahat bir şekilde geliştirebilecektir. Mevcut durum itibarıyla,

⁴¹¹ KONA . Gamze GÜNGÖRMÜŞ, a.g.e.

İran'ın ŞİÖ'ne gözlemci olarak üyeliği Türkiye için olumsuz bir durum yaratabilecek; bu üyeliğin tam üyeliğe dönüşmesi halinde ise, Türkiye'nin bölgesel çıkarları daha da olumsuz bir şekilde etkilenebilecektir.

ŞİÖ'ne üye devletler arasında çözümü zor ekonomik ve güvenlik sorunları bulunmaktadır. Ancak, zor olan bu sorunların çözümü imkânsız görülmemektedir. Ortak çıkarların elde edilmesine yönelerek üye ülkelerin tümünü gözeten ŞİÖ için, AB sürecine benzer bir gelişme ihtimal dâhilindedir. Benzer bir sürecin yaşanması halinde, AB bünyesindeki Fransa-Almanya işbirliği, ŞİÖ platformunda Rusya-Çin işbirliği olarak ortaya çıkabilecektir.

6.6. ASYA-PASİFİK TEŞKİLATLARININ BÖLGESEL GÜVENLİK ROLÜ

Asya'da gerçek anlamda yalnızca iki bölgesel güvenlik teşkilatı bulunmaktadır: Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve ASEAN Bölgesel Forumu (ARF). Bölge ülkeleri bu teşkilatlar aracılığıyla sırasıyla Avrasya ve Asya-Pasifik'e ilişkin güvenlik konularının yürütülmesiyle düzenli olarak ilgilidir.

Ancak Birleşik Devletlere yapılan 11 Eylül saldırılarının ardından Ekim 2001'deki Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) forumunun Şangay zirvesinden bu yana şimdiye kadar yalnızca ekonomik konuların ele alınmasına rağmen APEC liderlerinin toplantılarında özellikle ekonomik güvenlik alanlarında geleneksel olmayan güvenliğin bazı kısıtlı yönleri de konu edinilmiştir.

ŞİÖ'nün oldukça amaca yönelik olmasına rağmen, ARF daha etkisizdir. Bunun sebebi ŞİÖ'ye üye devletlerin genelde birbirine güvenmesine, teşkilat içerisinde pek çok ortak güvenlik hedeflerinin, endişelerinin ve normlarının olmasına rağmen ARF'nin pek çok üye devletinin birbiriyle ilişkileri huzursuzdur ve forumda çok az güvenlik hedefi, endişesi ve normu paylaşılmaktadır.

Üstelik, ŞİÖ'nün iki önemli üyesi olan Çin ve Rusya için öncelikli çok taraflı politika ve güvenlik politikası çıkarlarını temsil etmesine rağmen, ARF Japonya, Birleşik Devletler ve ÇİN gibi büyük oyuncularının ikili ağırlıklı dış politika ve güvenlik politikası ilişkileri için tâli ya da geri planda bir tutum sergilemektedir.

Şu anda APEC toplantılarında güvenlik konuları tartışılrsa da ekonomi halen forumun temel odak noktasıdır ve muhtemelen de öyle kalacaktır.

Bölgesel problemlere bölgesel devletlerin oluşturduğu teşkilatlar vasıtasıyla bölgesel çözümler aranması Birleşmiş Milletler tarafından Kuruluş Şartı Bölüm VIII'de teşvik edilmiştir.

Temel amacı coğrafi bir bölgedeki ulus devletlerin barışı ve güvenliğini sağlamak olan bölgesel bir teşkilata genelde bölgesel güvenlik teşkilatı denir.

Bölgesel güvenlik teşkilatları tek başına devlet konumundaki hiçbir aktörün tek taraflı yöntemlerle güvenliği sağlayamayacağı ve güvenliğin artırılması için devletler arasında iletişim, şeffaflık ve diyalogun geliştirilmesi gerektiği anlayışından doğmaktadır. Dolayısıyla, bölgesel bir güvenlik teşkilatının temel amacı güveni destekleyecek işbirliği ve müşterek hareketle katılımcı devletlerin güvenliğini ve refahını artırmaktır.

Bölgesel güvenlik teşkilatları belirli bir tehdide karşı müşterek meşru müdafaa amacıyla organize edilmiş antlaşma ittifakları ya da grupları olabilir, ancak ŞİÖ ya da ARF bunlardan hiçbiri değildir. Bunlar daha çok ülkeler arasında işbirlikçi güvenlik teşkilatları ya da güvenlik diyalogu düzenlemeleri şeklinde düşünülebilir. Söz konusu teşkilatlarda katılımcı devletlerin bağımsızlığını ve özerkliğini korumak için tasarlanan egemenlik merkezli normlar halen geçerlidir.

6.7. Bölgesel Bir Güvenlik Teşkilatı Olarak ŞİÖ'nün Nitelikleri

ŞİÖ 1996'da bir tarafta Çin diğer tarafta da Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın belirgin sınır tartışmalarını çözmek için müzakerelere girmeleriyle Beşli Şangay süreci olarak başlamıştır. Bu da sırasıyla ÇİN ile sınır bölgelerinden askerlerin çekilmesi ve buralardaki askeri manevra sahalarının kısıtlanması, askeri tatbikatların bildirilmesi ve gözlemcilere izin verilmesine yönelik anlaşmaların yapılması gibi güven artırıcı tedbirlerin alınmasına yol açmıştır.

Bu görüşmelere eşlik eden yıllık toplantılarda Çinli ve Rus liderler Orta Asya'daki ortak güvenlik çıkarlarıyla ilgili anlaşmaya varmışlardır. Ayrılıkçılığa, terörizme ve İslâmi aşırıcılığa karşı durmak için verilen ortak söz, Çin'in Sincan'daki güvenlik çıkarlarını, Rusya'nın Çeçenistan isyancılarına karşı

savaşını ve Orta Asya'daki üye devletlerde İslâmcı muhaliflerin bastırılmasını ortak bir davada birleştirmektedir.

Son yıllarda ŞİÖ mücadele ettiklerinin arasına “üç kötüyü” de katmış; terörizme karşı müşterek askeri tatbikatların yürütülmesinde işbirliğini ilerletmiş, her tür sınır ötesi kaçakçılığı yasaklamış ve üye devletler arasında ticaret, yatırım ve alt yapı gelişimini desteklemiştir. ŞİÖ ve öncesindeki Şangay Beşlisi büyük oranda Çin tarafından başlatılan ve desteklenen ilk çok taraflı güvenlik teşkilatıdır.

Çin'in teşkilattaki başlıca ve ilk hedefi Orta Asya hükümetlerinin işbirliğini kazanmak, Rus hükümetinin bunlar üzerindeki nüfuzunu kullanmak ve Sincan'daki Müslüman Uygur ayrılıkçılığı tehdidini azaltarak ayrılıkçıların sınır ötesi finansmana, silâhlara ya da barınağa erişimini engellemektir. O zamandan beri ŞİÖ, Orta Asya'daki Çin gücünü ve nüfuzunu arttırmaya yönelik belirgin bir araç haline gelmiştir. ŞİÖ'nün oluşturulması, Rusya'nın bir zamanlar Sovyet Rusya'sının özel bir kontrole sahip olduğu Orta Asya bölgesinde ÇİN'in meşru rolünü ve artan nüfuzunu üstü kapalı olarak tanıdığını göstermektedir.

ŞİÖ'nün ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrası Orta Asya'daki askeri varlığından dolayı bir kenarda kalmasını engellemek için Pekin, grubun 2002 St. Petersburg zirvesinde bir ŞİÖ sekreterliğinin ve bölgesel anti-terör merkezinin kurumsallaştırılması yönünde ısrar etmiştir.

Çin terörizm, İslâmi kökten dincilik ve ayrılıkçılıktan kaynaklanan iç ve dış tehditlerle mücadelede ŞİÖ devletleriyle çok daha yakın işbirliği yapmaktadır. Ekim 2002'de Çin ve Kırgız güçleri arasındaki ortak askeri tatbikat ve Ağustos 2003'te ŞİÖ ordularının Çin-Kazak sınırında terörle mücadele tatbikatı etkili bir biçimde grubu yarı askeri bir bloğa dönüştürmektedir.

Kasım 2005'te Pekin ŞİÖ Savunma ve Güvenlik Forumuna ev sahipliği yapmıştır. ŞİÖ'ye üye devletlerin yanı sıra Moğolistan, Pakistan, İran ve Hindistan'dan üst rütbeli askeri yetkililer on günlük bu foruma katıldılar. Nisan 2006'da Pekin'deki ŞİÖ Savunma Bakanları toplantısında, Rusya'da bir sonraki sene teşkilatın tüm üyelerinin ortak bir terörle mücadele tatbikatı yapması kararı alınmıştır.

Çin,Rusya'nın niyetlerine karsın ikili iliskilere ağırlık vererek ulusal çıkarlarını güvence altına almak istemektedir.Bazı kesimlerce örgütün gerçek hedefinin ABD'nin bölgeye müdahale etmesine olanak tanıyacak problemlerin ortadan kaldırılması ya da olusmasına engel olmak olduğu iddia edilmektedir.Bazı uzmanlar ise örgütün ABD'nin bölgedeki hegemonyasını kırma ve NATO'ya alternatif bir güvenlik örgütü olma çabasında olduğu konusunda hem fikirdirler⁴¹².

Kuruluşundan sonra her yıl düzenli yapılan toplantılarla zamanla kuruluş amacını genişleterek güvenlik, diplomasi, ekonomi ve kültür alanında işbirliğini hedef alan bir yapıya dönüştü. Dışişleri Bakanları toplantılarının yanı sıra savunma, ekonomi, kültür, ulaştırma bakanları ve emniyet ve yargı birimleri arasında düzenli toplantı mekanizması kuruldu.⁴¹³

6.8. Şangay İşbirliği Örgütünü Başarıya Götüren Unsurlar :

Soğuk Savaş sonrası Rusya'da, Çin'de ve Orta Asya'da meydana gelen etnik ayrılıkçı hareketler, Amerika'nın ve NATO'nun bu hareketlere destek vermesi korkusu, ABD'nin bölgeden uzaklaştırılması isteği, tüm Asya'da otoriter rejimlere karşı başlayan ayaklanmalar ve bunların birbirleri ile irtibatlanarak artması korkusu ve bunun yanında zaten var olan sınır sorunları Şangay İşbirliği Teşkilatının başlangıcını oluşturmuştur.

Şangay İşbirliği Örgütü kapsamında ortak çıkarlar örgütün temelini oluşturmuştur. Bu çıkarlar, güvenlik, iç siyasi istikrar, ekonomik gelişme ve uluslar arası prestijdir. Her ne kadar Şangay ülkeleri içte ve uluslar arası camiada problemler yaşasalar da, örgütün gösterdiği başarı sayesinde hem örgütün ve hem de örgüt üyelerinin uluslar arası prestijleri artmıştır. Özellikle Rusya ile Çin'in birbirleri ile "uzlaşmaz" imajları bu örgüt sayesinde değişmiştir. Şangay İşbirliği Örgütünü başarıya götüren unsurlar ise :

- Üye ülkeler dikkatlerini ortak çıkarları olan konulara yoğunlaştırmışlardır.

⁴¹² BÜYÜKBAS Hakkı, "Şangay İşbirliği Örgütü", Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Kitabevi,,2006,s.561

⁴¹³ DEMİRTEPE Turgut, USAK Stratejik Gündem, Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?, Haziran 2006

- o Üye ülkeler benzer uluslar arası norm ve davranışlara sahiptirler.
- o Güven oluşturma ve iş birliği konusunda kademeli bir yaklaşım benimsemişlerdir.

Özellikle Özbekistan'ın Fergana vadisinde yeşeren aşırı İslamcı unsurlar başta Özbekistan olmak üzere bölgedeki laik rejimler için bir tehdit olarak algılanmakta ve bu vadi Kırgız ve Tacik topraklarını da kapsamaktadır. Bu faaliyet "Özbekistan İslami Hareketi" tarafından yürütülmektedir. Öte yandan Talibanlar ve Çeçenler de tehdit olarak kabul edilmektedirler. Rusya ve Çin, Kırgızistan ve Tacikistan başta olmak üzere bölge ülkelerine İslami akımlarla mücadele için askeri-teknik yardımlarda bulunmaktadırlar.

2000 Temmuz ayında Duşanbe'de icra ettikleri toplantıda "Milli Koordinatörler Konseyi" adı altında bir yapılanmaya gitmeye karar vermişlerdir. Bu konsey, beş üye ülke arasındaki iş birliği sürecinin hızlandırılması maksadıyla oluşturulmuştur.

ŞİÖ'nün, özellikle yukarıda değindiğimiz sınır sorunları ve askeri güç azaltmadaki başarısının yanı sıra değinilmesi gereken bir diğer önemli özelliği de teröre karşı alınacak önlemlerle ilgili yaptığı çalışmalarıdır. Bu konuda ŞİÖ tarafından yapıcı adımlar atılmış ve bu bağlamda 2003 yılında terörle mücadele merkezi kurulmuştur. Yine bununla ilişkili olarak 2004 Haziran'ında Taşkent'te yapılan toplantıda, merkezi Özbekistan'da olacak RATC (Bölgesel Anti-Terör Teşkilatı) kurulması kararlaştırılmıştır. Köktendinci teröre karşı duyarlı olan tüm üyeler bu konuda dikkatli çalışmalar yapmaktadırlar

ŞİÖ şu anda coğrafi olarak birbirine bitişik ve Avrasya ya da Orta Asya'daki meselelerde ortak bir endişeyi paylaşan 6 düzenli üye devlet ve 4 gözlemci devletin oluşturduğu bir teşkilattir. ŞİÖ birleşirken kademeli olarak kurumsallaştığı açıktır. 15 Haziran 2001'de ŞİÖ Şangay'da kurulduğunda üye devletlerin liderleri tarafından teşkilatın temel hedefini açıkça belirleyen "Şangay Terörizm, Ayrılıkçılık ve (Dini) Aşırıcılık" Konvansiyonu imzalandı. Liderler aynı zamanda teşkilat için bir bayrak ve amblem benimsediler.

Haziran 2002'de St. Petersburg'da yapılan ikinci ŞİÖ devlet başkanları toplantısında teşkilatın amaçlarını, ilkelerini, yapısını ve işleyiş kurallarını belirleyen 26 maddelik ŞİÖ Şartı kabul edildi. Şartın 16ncı Maddesine göre

ŞİÖ organları “ilgili üye devletlerin oybirliği eksi bir oylamasıyla” alınacak olan üyeliklerin askıya alınması ya da üyelikten çıkarma kararları dışında kararlarını, çekimser oylara rağmen oybirliğiyle alacaktır. ŞİÖ'nün en üst karar alım organı Devlet Başkanları Konseyidir. Senede bir kez düzenli oturumlar yapar ve teşkilatla ilgili tüm önemli konularda kararlar alarak yönergeler çıkarır.

Daha alt düzeyde Hükümet Başkanları Konseyi senede bir kez çok taraflı işbirlikleri ve teşkilatın önceliklerini tartışmak, aynı zamanda bir sonraki senenin bütçesinin onaylanması için düzenli toplantılar yapar. Daha da alt düzeyde Dışişleri, Ekonomi, Ulaştırma, Kültür, Savunma, Asayiş bakanlarının; Olağanüstü Tedbirler Bölüm Başkanlarının (felaket koordinasyonu) ve Kamu Savcılarının yıllık toplantı mekanizması yer alır.

Düzenli ŞİÖ işlevleri yılda en az üç kez toplanan ŞİÖ'ye üye devletler Ulusal Koordinatörler Konseyi tarafından koordine edilmektedir; üye devletlerin ilgili bakanlıklarındaki kıdemli görevlilerin sorumluluğunda görev yapan ortak çalışma grupları ortak endişe yaratan konuları ele almaktadır.

ŞİÖ'nün iki daimi organı vardır: ŞİÖ Sekreterliği ve Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (RATS). Pekin'de yer alan Sekreterlik taslak hazırlanmasında, öneri getirilmesinde, kararların uygulanmasında ve teşkilat için bütçe denetiminin yapılmasında ulusal Koordinatörler Konseyiyle yakın çalışmaktadır. RATS Taşkent'tedir ve personeli ŞİÖ'ye üye devletlerde faaliyet gösteren şüpheli terör gruplarıyla ilgili istihbaratın toplanması ve paylaşılmasından sorumludur. Hem Sekreterlik hem de RATS 2004'ün başında açılmıştır. ŞİÖ Yönetici Sekreteri ve RATS Yönetim Kurulu Başkanı üç yıllık bir süre için Devlet Başkanları Konseyi tarafından atanmaktadır.

ŞİÖ'nün en üst idari personeli olarak Sekreterin temel görevleri teşkilatın faaliyetlerini koordine etmek, Devlet Başkanları Konseyine ve ŞİÖ'nün diğer yönetim organlarına kararların uygulanışını denetlemek ve teşkilat içerisinde işbirliğini destekleme ve uluslararası bağlantıları ilerletme önerileri getirmektedir. Sekretere siyaset - güvenlik, ekonomi - kültür, yönetim – hukuk - bütçe ve enformasyon analizi, medya ve dışişleri meseleleriyle ilgili dört vekil yardım etmektedir. ŞİÖ'nün 2004'teki devlet başkanları toplantısı RATS'ın

faaliyetleri üzerinde doğrudan bir denetim sağlayabilmek için üye devletlerin daimi temsilcilerinden bir konsey kurmuşlardır.

6.9. ŞİÖ Üyeleri Arasındaki Ortak Çıkarlar, Tehditler ve Normlar Nelerdir?

İki Kutuplu Dünya Düzeni'nin sona ermesinden sonra dünyanın tek süper gücü olarak küresel egemenliğe soyunan Amerika'ya ve onun emperyalist politikalarına karşı yeni stratejik işbirliğine dayalı oluşumların ortaya çıkması zaten kaçınılmazdı. Pekin yönetimi, 1991'de bağımsızlığını kazanan Orta Asya devletleriyle ilişkilerini geliştirebilmek adına girişimler başlatmıştır. İkili görüşmelerde, güvenlik alanındaki çalışmalara ise 1990'ların ikinci yarısından itibaren daha fazla önem verilmiştir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından kısa bir süre sonra yeniden toparlanma sürecine giren Rusya ise, stratejik işbirliği oluşturmak için yeni adımlar atmakta gecikmedi. İlk önce, yüzyıllar sonra yeniden uyanmakta olan dev Çin ile ilişkiye geçerek onunla işbirliğine gitme kararı aldı.

Bu süreçte, Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında güvenlik işbirliği çalışmalarının gündeme gelmesiyle 26 Nisan 1996 tarihinde Çin'in bir sanayi şehri olan Şanghay'da yaptıkları ilk zirvede, "Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güvenliği Güçlendirmeye İlişkin Anlaşma"ya imza atmışlardır. Kuruluş mantığı olarak en önemli yanı ŞİÖ içerisindeki üyelerin eşit haklara sahip olmaları ve ülkelerin içişlerine müdahaleyi yasaklamasıdır.

Bu noktada, özellikle 14-15 Haziran 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilen zirve, örgüt tarihinde bir dönüm noktasını oluşturdu. Zirve, bu son zirvede de olduğu üzere, Çin'in Şanghay kentinde gerçekleşti. Teşkilat altı ülke devlet ve hükümet başkanlarının 15 Haziran 2001 tarihinde Şanghay'da imzaladıkları deklarasyonla resmen kuruldu..

Zirvede adı geçen üye ülkeler, ŞİÖ içerisinde AB benzeri bir ekonomik ve güvenlik formu oluşturmaya karar verdiler ve imzalanan anlaşmalarla aralarındaki güvenlik, ekonomi ve diğer çok taraflı ilişkilerle bunu somutlaştırmaya çalıştılar. Bu çerçevede, ekonomik işbirliğini öngören

“Şanghay İşbirliği Örgütü Beyannamesi” ile bölgesel güvenlik konularında işbirliğini kapsayan “Şanghay Antlaşması”na imza attılar. Bu zirvede, ayrıca, Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te yer alacak ortak bir anti-terör merkezinin kurulması da karara bağlandı.⁴¹⁴

Moskova’da 29 Mayıs 2003 tarihinde yapılan liderler zirvesinde Organların çalışma ilkeleri belirlenmiş ve Terörle Mücadele Merkezi’nin Bişkek’ten, Taşkent’e taşınması ve 2004 yılında liderlerin Taşkent’te bir araya gelmesi kararlaştırılmıştır. Bu gelişmelerin ardından örgüt bünyesindeki silahlı kuvvetlere yönelik çalışmalar hızlandırılmış ve 6-12 Ağustos 2003 tarihleri arasında ilk askeri tatbikat gerçekleştirilmiştir.

Bu tatbikatla, üye ülke ordularının koordinasyonu konusunda önemli bir adım atılmıştır. Ayrıca, terörle mücadelede işbirliğini güçlendirmek amacıyla, üye ülkeler Milli Güvenlik Kurulu sekreterlerinin düzenli olarak toplanması ve Taşkent Terörle Mücadele Merkezi’nde üye ülkelere 50 güvenlik uzmanının daimi çalışma yürütmesi de kabul edilmiştir. 23 Eylül 2003’te ise bütçesi onaylanmıştır.⁴¹⁵

ŞİÖ’ye üye devletler özellikle güvenlik endişeleriyle ilgili konularda bazı ortak çıkarları, tehditleri ve normları büyük bir oranda paylaşmaktadır. ŞİÖ’nün hiçbir dış unsura karşı askeri bir ittifak olmadığını belirtmesine rağmen, hem Çin hem de Rus liderler 1996’dan beri ABD “hegemonyası”, “tek kutupluluğu” ve egemen devletlerin iç işlerindeki Amerikan müdahalesi olarak gördükleri şeye karşı stratejik bir ortaklık içerisinde olduklarını bildirmişlerdir.

ŞİÖ’nün hem Çin hem de Rusya’nın Orta Asya’daki etki alanlarını ortaklaşa muhafaza etmeleri ve kendilerinin uluslararası ilişkilerdeki ABD hakimiyetinin alternatifi oldukları iddiasında bulunmaları için bir vasıta olduğu söylenecek kadar bile ileri gidilebilir. Orta Asya ülkeleri aynı zamanda Özbekistan İslâmi Hareketi ve Hizbut- Tahrir gibi yerli İslami kökten dinci terör gruplarıyla mücadelelerine yardımcı olması ve El Kaide unsurlarının Afganistan’dan içeri sızmasına engel olunması için Rusya ve Çin’in verebileceği

⁴¹⁴ CAN Melih, USAK, Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Diğer Adı: Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2006

⁴¹⁵ ÇOMAK Hasret, TASAM Proje Yöneticisi, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilatı’nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

her tür desteği sabırsızlıkla beklemektedir ve bu amaçlarla ancak ilk olarak Şangay Beşlisine, ardından da ŞİÖ'ye katılarak kısmen ulaşılabileceğine inanmaktadır. Mart 2005'te devlet başkanı Askar Akayev'in devrilmesinden sonra bile, Kırgızistan'ın yeni liderleri açıkçası ŞİÖ'yü o kadar değerli gördüler ki teşkilattan çekilmeyi düşünmediler. 1998'de Şangay Beşlisi tarafından tanımlanan ve Beşlinin temel görev alanını oluşturan birbiriyle bağlantılı "üç şer" olan terörizm, kökten dincilik ve ayrılıkçılığa karşı işbirliği ŞİÖ hükümetlerinin odaklandığı konu olmuştur.

Ancak, yoksulluğun Orta Asya'da ve Çin'deki Sincan'da büyük bir istikrarsızlık kaynağı olduğunu kabul eden ŞİÖ, Moskova'daki 2003 zirvesinden bu yana üye ülkeler arasında ticaretin, yatırımın ve alt yapı gelişiminin desteklenmesiyle ekonomik işbirliğini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. ŞİÖ bugüne kadar gümrük işbirliği, sınır ötesi ulaşım, kanun ve yönetmelik uyumu, enerji kullanımı ve boru hattı gelişimi alanlarında 127 proje gerçekleştirmiştir. Özellikle geleneksel olmayan güvenlik alanlarındaki ŞİÖ işbirliğini daha da ilerletmek için Haziran 2004'te Taşkent'teki dördüncü ŞİÖ yıllık zirvesinde liderler yasa dışı silâh, cephane, patlayıcı ve uyuşturucu madde kaçakçılığını önlemek için Afganistan çevresinde sınır gümrüklerini sıkılaştırmayı amaçlayan bir anlaşma imzalandı.

Grubun üzerinde durduğu konular o zamandan itibaren genişleyerek sınır ötesinde uluslararası organize suç, yasa dışı göç ve paralı asker faaliyetlerini durdurmak için ortak tedbirler alınması da bu konulara dahil edilmiştir. 2004 yılında ŞİÖ üye devletlerindeki başkanlık seçimlerini ve diğer seçimleri izlemek için bir gözlemciler ekibi kurdu. Bunun ardından, ŞİÖ'nün Ekim 2005'te Moskova'daki toplantısında felâket yardımları ve diğer olağanüstü hallerde karşılıklı yardım ve üye devletlere hızlı intikalini sağlanması için bir mekanizma kurulması ve ŞİÖ Sekreterlik personeli ve ŞİÖ devletlerindeki Afgan elçiliklerinden kıdemli diplomatların oluşturduğu bir ŞİÖ-Afganistan Temas Grubu oluşturulması yönünde anlaşmalar imzalanmıştır.

Özbekistan Devlet Başkanı İsmail Karimov'un hiçbir ŞİÖ ülkesinin kınamadığı bir eylemi olarak Mayıs 2005'te Doğu Özbekistan, Andican'daki isyanı şiddet yoluyla bastırmasına karşı Batının ve ABD'nin eleştirileri, Orta Asya'da ABD'nin bölgedeki mevcut iktidar rejimlerini yıkmak ya da devirmek

isteyen muhalifleri desteklediği yönünde korku ve şüpheleri yaygınlaştırmaktadır. Kazakistan, Astana'daki Temmuz 2005 zirvesinin sonunda yapılan ve ŞİÖ üye devletleri arasındaki ABD karşıtı duyguları yansıtan ortak deklarasyonda Afganistan'da ABD'nin yürüttüğü terörle mücadele kuvvetlerinin geri çekilmesi ve ŞİÖ ülkelerinde kiralanan askeri tesislerin durdurulması, dolayısıyla Afganistan'daki geniş çaplı terörle mücadele operasyonlarının sona erdirilmesi için çağrıda bulunulmuştur.

Buna uygun olarak, Özbek hükümeti ABD kuvvetlerine Karshi - Khanabad'daki hava üssünü boşaltmaları için talimat vermiştir. Dolayısıyla bu gruplaşma üyelerine somut faydalar sağlamaktadır. Orta Asya hükümetleri açısından, Rusya ve Çin insan hakları ya da demokratik yönetim gibi konularda koşullar olmaksızın verilen desteği simgelemektedir. Çin açısından Rusya'da Sibiryaya ve Orta Asya, özellikle de Kazakistan büyüyen ve hızlı biçimde endüstrileşen ekonomisini destekleyebilmek için temelde petrol ve doğal gaz olma üzere enerji kaynaklarını temin edebiliyordu. Karşılığında ise Çin onlara bir ticaret piyasası sağlıyordu.

ŞİÖ, hem Rusya hem de Çin için stratejik açıdan önemli olan Orta Asya bölgesindeki ABD nüfuzunu kısıtlamaya yönelik bir yol olarak görülmeye başlamıştır. İran, Pakistan ve Hindistan ŞİÖ'nün 2005 zirvesinde gözlemci üyeler oldular; bir sene önce kabul edilen Moğolistan da gruba katıldı. Çin, Rusya ve İran arasındaki yakın bağlantının Orta Asya bölgesinde Amerikan politikasına yönelik büyük bir engel oluşturduğu görülebilir.

Çin ve Rusya, İran'ın nükleer silâh programına sahip olduğu iddialarıyla ilgili benzer diplomatik tavırlar sergilemekte; müzakere için daha çok zaman talep etmekte ve Batının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin İran'a karşı daha sert bir tutum içine girmesi yönündeki taleplerine direnmektedir. ŞİÖ'nün artan yapısal bütünlüğü, çoğalan hedefleri ve askeri hazırlık düzeyi de teşkilatın başlıca itici gücü olan ÇİN'in, bu tür kurumsallaşmış çok taraflı güvenlik teşkilatlarından şüphelenmediğinin, hattâ rahat bir şekilde bu teşkilatlarla ilgilenebildiğinin bir göstergesidir.

Daha çok, Çinli yetkililer, temelde bölgesel bir güvenlik teşkilatının yurt içi bir mesele olarak gördükleri Tayvan meselesine karışabileceğinden endişelidir

ve gerçekten güvenmediği ülkelerin kendi askeri bütçesini, doktrinini ve savaş düzenini soruşturma çabalarına karşı duyarlıdır.

11 Eylül terör saldırıları, tüm güçlerin Türkistan politikalarında değişime yol açan bir etken olmuştur. Öncelikle, Rusya Federasyonu ve Çin'in ABD'yi Türkistan'a sokmamak prensibi politikası iflas etmiştir. ABD'ye topraklarını açarak diğer Türkistan Cumhuriyetleri'ni bu yönde hareket etmeye yönelten Özbekistan büyük avantajlar yakalayarak önemli bir jeopolitik merkeze dönüşmüştür.

Bununla beraber ABD'nin Afganistan operasyonu uluslar arası alanda önemi bir yer tutmuş ancak etkisini bir süre sonra kaybetmeye başlamış ve bu değişen duruma paralel olarak, Özbekistan'ın ABD destekli gücü de azalmaya başlamıştır. 2002 yılından itibaren, Rusya Federasyonu ve Çin işbirliği yeniden güçlenmeye başlamış ve Şangay İşbirliği Örgütü, bölgesel bir güç olmaktan çıkarak uluslar arası bir güç konumuna gelmeye yönelmiştir.

Bu değişiklik ise Çin'in Türkistan politikasında ki üçüncü aşamasını başlatmıştır. 2003 yılından itibaren, özellikle ABD'nin dünya üzerinde ki küresel hegemonyasına karşı yeni bir denge getirmek amacıyla Şangay İşbirliği Örgütü önemli bölgesel ve uluslar arası açılımlar yaparak dünya ülkelerinin dikkatlerini kendi üzerine çekmiştir.⁴¹⁶

Enerji güvenliklerini sağlamak açısından nükleer sektörlerini geliştirmeye koyulan Asya devletleri Orta Asya uranyum kaynaklarına yönelirken, aynı hidrokarbonlar konusunda olduğu gibi bu konuda da Çin, öncü konumdadır. Birkaç yıldır Kazakistan'dan uranyum ithal eden Çin, 2004 yılından başlayarak uranyum üretimi konusunda Kazakistan ile işbirliği içerisinde.⁴¹⁷

1 Eylül 1991'de bağımsızlığına kavuşan Özbekistan, Türkistan coğrafyasının coğrafi olarak tam merkezinde bulunmaktadır. Tüm bölge ülkeleriyle sınıra sahip tek Türkistan ülkesi olması nedeniyle oldukça jeostratejik bir konumdadır. Bu konumuyla küresel güçler için de bir ilgi odağı olmuştur.⁴¹⁸

⁴¹⁶ BİRSEL Hakan, "Gizli Çember ve Özbekistan", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Eylül 2005, s.182

⁴¹⁷ SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006

⁴¹⁸ OĞAN Gökçen (ASAM Orta Asya Uzmanı), , Stratejik Analiz, Çin'in Orta Asya'da Nüfuzu Artıyor, Ekim 2005

6.10. ÖRGÜTÜN ULUSLARARASI DENGELERE ETKİSİ:

Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölgesel güçlerin önemi arttı ve yeni dönemin başlıca gerçeklerinden birinin, bir ülkenin öneminin, o ülkenin ait olduğu bölgesel grupla ölçüldüğü görüldü. Bu bakımdan, ŞİÖ'nün yükselişi, katılımcı ülkelerin organizasyon vasıtasıyla Orta Asya'daki jeopolitik konumlarını güçlendirmeye çalıştıkları için önemlidir.⁴¹⁹

İki BM Güvenlik Konseyi üyesi olan, Çin ve Rusya bu örgüte üye olduğu gibi 30 milyon km² (ortalama Avrasya Topraklarının 3/5'i) ŞİÖ'nün kontrolü altındadır. Ayrıca dünya nüfusunun dörtte biri şu anda ŞİÖ'ne üye devletlerde yaşamaktadır.⁴²⁰

Stratejik, Ekonomik ve Güvenlik sebeplerinden ayrı olarak, bu göstergeler de Şangay İşbirliği Örgütü'nün önemini altını çizmektedir. Bu sebeple, ŞİÖ'nün büyüyen etkisini anlayarak bazı ülkeler, ulusal çıkarlarını korumak için bu örgütle ilgilenmeye başlamışlardır.

ŞİÖ'nün üye adayları konusunda çeşitli spekülasyon ve söylentiler vardır. Pakistan, Hindistan, İran, Moğolistan, Türkmenistan, Ermenistan, Türkiye ve ABD bile muhtemel üye olarak bahse konu olmaktadır. Pakistan daha açık olarak bu örgütle ilgileniyordu. Pakistan, gelişen bölgesel ve uluslararası politikada kendine bir yer edinebilmek için bölgesel bir ekonomik ve güvenlik çatısı altına girmek istemektedir. Ayrıca 2001'deki Şangay zirvesinde Kuzey Kore'nin gözlemci olarak katılması, Kuzey Kore'nin de bu örgüte ilgisinin olduğunun bir göstergesidir⁴²¹.

Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Şangay Beşlisinin kurucu üyeleridir ve daha sonra 2001'de Özbekistan da bu gruba katılmıştır. Orta Asya Cumhuriyetlerini Şangay Beşlisine katılmaya teşvik eden faktörler temelde terörizm ve İslami köktenciliğin yükselişini engelleme, sınır çatışmalarını

⁴¹⁹ "Shanghai Five: Tackling Terrorism In Central Asia", 12.05.2001.

⁴²⁰ EKREM Erkin, "Çin'in Türkistan Politikası: Şangay Beşlisi'nden Şangay İşbirliği Örgütüne ", Stratejik Analiz, Cilt:2, Sayı: 16, Ağustos 2003

⁴²¹ AYESHA Siddiqa-Agha, "Pakistan And The Shanghai Five", India Abroad, January 19, 2001.

çözümüne kavuşturma ve kendi ülkelerinde istikrarı sağlama ve muhalif grupların ortaya çıkmasını önleme ile ilgilidir. Çin ve Rusya'nın sağladığı Ekonomik fırsatlar da bunları Şangay Beşlisine katılmaya teşvik eden faktörler arasındadır. Hepsinden çok, ortak sınırlara sahip oldukları Çin ve Rusya'nın uygulamaya sokacakları projeleri reddetmek onlar için çok zordur. Rusya ve Çin'le karşılaştırıldığında bu Cumhuriyetler oldukça zayıf ve küçüktür.

Bu nedenle, bağımsızlıklarını sağlamak ve korumak için Rusya ve Çin'le barışçıl ilişkiler geliştirmeleri gerekir ve bazen bu iki gücü birbirleriyle dengelemeye çalışmışlardır. Rusya ve Çin'in Şangay Beşlisi ile ilgili sınır çatışmalarını çözmek ve terörizmle mücadele gibi bazı benzer hedefleri vardır. Bununla beraber, ŞİÖ'nü Avrasya'daki yeni büyük oyunda etkili bir araç olarak kullanmak gibi bazı önemli amaçları da vardır.

Her ne kadar üye ülkeler sürekli olarak ŞİÖ'nün üçüncü bir güce veya ülkeye karşı gelişmediğinin altını çizse de, örgütün ABD'nin bölgedeki hegemonyasını kırma ve NATO'ya alternatif bir örgüt olma çabası içinde olduğu gerçektir.⁴²²

11 Eylül sonrasında Avrasya coğrafyasında ABD politikalarına karşı en büyük direnişi gösteren Şanghay İşbirliği Örgütü, bugün de ABD'nin küresel projelerine tehdit olma potansiyelini arttırarak sürdürmektedir. ŞİÖ'nün bölgede ABD'nin etkisini kırmayı ilk hedef olarak benimsediğini görmek mümkündür. Yani temelde, Orta Asya'da ABD'nin güçlenmesinin engellenmesi, Rusya ve Çin'in etkinliklerinden vazgeçmeyi düşünmedikleri bu bölgede, ABD'nin müdahale edebileceği anlaşmazlık ve çatışma kaynaklarının oluşmamasının sağlanması hedefleniyor.

Ancak daha geniş perspektiften bakıldığında bir sonraki adım olarak, ortaya çıkan bu gücün dünyanın başka bölgelerinde de değerlendirilmesinin ve ABD'ye karşı bir denge gücünün yaratılmasının hedeflendiği de düşünülebilir.⁴²³

Ekonomik alanında umduğu kadar bir gelişmeyi yakalamamış olmasına rağmen siyasî özellikle güvenlik alanındaki işbirliği hız kazanmıştır. Hindistan dahil Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkeleri arası yada birlikte askerî tatbikatlarını

⁴²² KAMALOV İlyas, Doğu'nun NATO'su: Şanghay İşbirliği Örgütü, Ekim 2005

⁴²³ KÜLEBİ, Ali, Tusam, Şanghay İşbirliği Örgütü güçleniyor, Mart 2006

sürdürmektedir. Rusya ve Çin yetkililer ne kadar örgütün bir askerî ittifaka dönüşmeyeceğini iddia ediyorsa bile gelişmeler bu iddia altında askeri işbirliği devam etmektedir. Şimdilik terörizme karşı adı altında stratejik muharebe girişmektedirler.⁴²⁴

5 Temmuz 2005’de gerçekleşen Astana Zirvesi tüm dünyanın dikkatini bu örgüt üzerine çekmiştir. Zirve sonunda yayınlanan bildiride üye ülke toprakları “Sanghay İşbirliği Örgütü toprakları” olarak nitelendirilmiş ve ABD’nin bu topraklardaki üslerini geri çekmesi için bir takvim belirlemesi istenmiştir⁴²⁵.(Tacikistan,Özbekistan, Kırgızistan)

a. ŞİÖ ve Çin:

Soğuk Savaş sonrası Orta Asya’da devam eden bir güç oyunu vardır. ŞİÖ de bölgede olduğu gibi dünyadaki güç oyunu için de önemli bir örgüttür. Bu nedenle bu örgüt, bölgede Çin’in etkili aracı olarak görülebilir.

Çin’in, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ile ortak sınırları vardır ve 1.3 milyara yaklaşan geniş bir nüfusu vardır. Çin’in aynı zamanda nükleer gücü de vardır. Milli geliri 1.5 trilyon dolara doğru yükselmektedir. Ekonomisi hızla büyümektedir, büyüme oranı %10’dan fazladır. Bu nedenle bu etkenler Çin için bölgesel ve küresel politikada önemli bir yer hazırlamaktadır.

Bu nedenle Orta Asya’ya yönelik bir politika hazırlayan herkes, Çin faktörünü ciddi bir şekilde hesaba katmalıdır.⁴²⁶ Örneğin Kırgızistan’ın ciddi bir Çin fobisi, Çin tarafından yutulma korkusu vardır.⁴²⁷ Büyük nüfusu nedeniyle Çin’den dışarıya doğru toplu göçe olan ihtiyaçtan bahsedilmektedir. Orta Asya’nın, bölgede taşan Çin nüfusu için uygun bir alan olma korkusu vardır. Robert Strausz Hupe, bölgede Çin’in yayılcı politikasına örnek olarak, Çin’in Tibet’i işgalinin altını çizmektedir. Uzun dönemde, büyük ihtimalle Çin’in

⁴²⁴ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Orta Asya’da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası, Kasım 2005

⁴²⁵ KAMALOV İlyas, “Sanghay Ekseni NATO’yu Dengeleyebilir mi?”, Stratejik Analiz, ASAM Yayınları, No:69, Ocak 2006, s.12–13.

⁴²⁶ EKREM Erkin, “Uçak Gemisinin Çin’in Milli Stratejisi’ndeki Yeri”, Stratejik Analiz, Sayı: 10, Şubat 2001.

⁴²⁷ BAL İdris, Turkey’s Relations with the West and Turkic Republics, Aldershot, Ashgate, 2000.

bölgedeki rolü ve ABD'nin Avrasya politikası çakışacak ve bu iki ülke oyun masasının karşılıklı iki tarafına oturacaklar ve rakip güçler olacaklardır.⁴²⁸

SSCB'nin çöküşü Orta Asya'da Moskova'nın konumunu zayıflattı ve Çin için potansiyel tehlikelerin doğmasına uygun ortam hazırladı. Bu nedenle Çin Soğuk Savaş sonrası dönemin gerçeklerinin ışığında iç ve dış politikasını yeniden gözden geçirmiştir. Şangay Beşlisi ve daha sonra ŞİÖ, Çin'in iç ve uluslararası amaçlarına ulaşmasına yardım eden önemli bir araç olmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesi, dünyada etnik ve dini ayrımcılık için uygun şartlar oluşturmuştur. Çin bu tehlikeden masun değildir. Çin'in önemli ölçüde Türk ve Müslüman nüfusu vardır; Sinkiang (Doğu Türkistan)'da yaşayan Uygurlar, Çin'den bağımsızlıklarını almaya çalışmaktadırlar.⁴²⁹ SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya cumhuriyetlerinin önemli ölçüde Türk ve Müslüman nüfusu vardır. Çin açısından bu ülkeler kontrol altına alınıp dengelenmedikçe ve bunlarla dostça ve barışçıl ilişkiler geliştirilmedikçe, içerdeki ayrılıkçılık Orta Asya'dan yardım alabilir.

Çin, sınırları içindeki ayrılıkçı hareketleri durdurmayı amaçlamış ve bu ayrılıkçı hareketlere destek veren dış bağlarını koparmak istemiştir. SSCB'nin çöküşünden sonra, Çin'deki Uygur Türkleri'nin faaliyetleri arttı. Bu nedenle Çin bunları uluslar arası işbirliğiyle, özellikle de Çin'deki Müslüman nüfusla etnik ve kültürel bağları olan Orta Asya cumhuriyetleriyle işbirliği yaparak durdurmaya çalışmaktadır. Üç yüz binden fazla Uygur Türkü Kazakistan'da ve Türkmenistan'da yaşamaktadır ve bunlar Çin'deki ayrılıkçı hareketler için dış bağları oluşturmaktadır. Özellikle Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da, Doğu Türkmenistan Devrimci Cephesi ve benzer bazı gruplar odaklanmıştır.⁴³⁰

Ayrılıkçılık, Çin'in toprak bütünlüğünü koruma gibi konulardan ayrı olarak Sinkiang bölgesi başka nedenlerden dolayı da önemli bir konuma sahiptir. Çin'in batı bölgesi, hızlı bir gelişim içindedir ve bu bölge gaz rezervleri bakımından önemli bir konuma sahiptir. Bu bölge Çin'in endüstriyel gelişimi için temel bölge olarak seçilmiştir. Bu ek nedenler, bölgeyi Çin için daha da önemli

⁴²⁸ BİLGİN Erdoğan, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", Mim Kemal Öke (Der), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul, Alfa Yayım, 1999,s.232.

⁴²⁹ TAŞÇI M.Ali , Esir Doğu Türkistan için, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları, İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1999.

⁴³⁰ ŞEN Cihangir Gürkan, "Rus-Çin-Türkistan İlişkilerinde Yeni Bir Dönem (mi ?): Şangay Beşlisi", Stratejik Analiz, Cilt:1, Sayı:1, Mayıs 2002.

hale getirmekte ve bu nedenle Çin'in acil olarak ayrılıkçı hareketleri bastırma çabaları iki yönde devam etmektedir.

1. Çin bölgenin etnik şeklini, batıya gidin kampanyalarıyla değiştirmeye çalışmakta, etnik Çinlileri bölgeye göç etmeye teşvik etmektedir.

2. Çin uluslararası çapta işbirlikleri yaparak bu ayrılıkçı hareketlere olan dış desteği kesmeye çalışmaktadır.

Bu yönde Çin örneğin suçluların karşılıklı değişimi üzerine 1994'te Kazakistan'la, 1996 da ise Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan'la antlaşmalar imzalamıştır. Bu nedenle Çin'in bölgede İslami radikalleri, milliyetçileri ve ayrılıkçı hareketleri kontrol altına almaktaki çıkarı anlaşılabilir. Çin, Sinkiang'ta otoritesini korumaya çalışmaktadır ve toprak bütünlüğünü korumak için Şangay Beşlisini ve ŞİÖ'nü araç olarak kullanmıştır.

Orta Asya Çin için, batıya açılmanın stratejik olarak en kısa yoludur. Çin ABD'nin yatırımlarından, özellikle de Orta Asya ve Hazar'daki petrol ve gaz rezervlerinin işletilmesinden rahatsız olmuştur. Çünkü Çin ekonomisi hızla büyümekte ve Çin'in enerjiye ve doğal kaynaklara olan ihtiyacı önemli ölçüde artmaktadır. Bu hususta Rusya ve Orta Asya'nın enerji kaynakları, muhtaç olunan kaynakları ele geçirmede Çin için oldukça önemlidir. ŞİÖ şemsiyesi altında Rusya ve Orta Asya cumhuriyetleri ile işbirliği, Çin'e gelecekte ihtiyacı olacak kaynaklara ulaşmasında yardım edebilir. Orta Asya Çin'in yanı başında bulunmaktadır ve henüz politik olarak batının kontrolü altına girmemiştir. Bu nedenle ŞİÖ, bölgede diğer bölgesel ve küresel güçleri dengelemede Çin için iyi bir araç olmuştur.

Çin bölgesel ve küresel arzuları olan küresel bir güçtür. Çin'in 21. yüzyıldaki stratejik hedefi, bir süper güç olmaktır. Bununla beraber Çin, ABD üstünlüğüne ve tek kutuplu uluslararası sistemi, bölgesel ve küresel arzularının önünde bir engel olarak görmektedir. Bu nedenle Çin, bir taraftan batı ve ABD ile ilişkilerini geliştirirken ve buna binaen dünya ticaret örgütüne (WTO) girmiş olsa da, diğer taraftan ABD'nin Avrasya ve özellikle de Orta Asya ve hazar bölgesini kontrol etmesini engellemek istemektedir⁴³¹.

⁴³¹ Milli Güv.Akd., ABD, Çin Ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni Ve Türkiye, HAK Yy. 2005

Ulusal gelişim stratejisini gerçekleştirebilmek için Çin, topraklarının kuzey doğu bölgesinde güvenli bir bölge oluşturmak istemektedir. Bunu başardıktan sonra, bütün gücüyle Asya-Pasifik bölgesi üzerine yoğunlaşmak istemektedir. Bölgede Çin, ABD ve NATO'ya karşı stratejik bir karta sahip olmak istemektedir. Eğer Çin, dini ve etnik çatışmalara bir son vererek güvenlik harcamalarını azaltabilirse, bu Çin'e uygun bir çevre hazırlayarak, ekonomik ve gelişme modelinin başarılı bir şekilde gerçekleştirmesinde yardımcı olacaktır.

Beşinci zirve sırasında Jiang Zemin, Kerimov ve Türkmenbaşı'nı Şangay Beşlisine üye olmaya çağırmıştır. Bu da davet edilen iki ülkenin Çin ile sınırları olmadığı için Çin'in küresel amaçlarının bir göstergesidir. Çin bölge ülkeleri ile işbirliğini genişletmek istemektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD konumunu sağlamlaştırmak için bölgesel ve küresel gelişmeleri dengelemeye ve kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu çerçevede ABD Ulusal Füze Savunması Programını (NMD) gerçekleştirmek istemektedir.

Diğer taraftan Çin ve Rusya ABD'nin füze savunma sistemi planlarına karşı çıkmaktadırlar. ABD Ulusal Füze Savunma Sistemi'ni ilk olarak devrik Irak yönetimi, İran ve Kuzey Kore gibi bazı "haydut" ülkelerden füze saldırıları gelme ihtimali ile ikinci olarak da Amerika sınırlarına rast gele düzenlenebilecek nükleer saldırılarla meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bununla beraber, Ulusal Füze Savunma Sistemi (NMDS) özellikle Çin ve Rusya gibi küresel güçlerin dünya politikası üzerlerindeki konumlarını zayıflatırken Amerika'nın konumunu sağlamlaştıracaktır. Bu nedenle ŞİÖ, Moskova ve Beijing için ABD'nin bölgesel ve küresel politikalarına karşı koyabilme ve bölgede kontrolü sağlayabilme için uygun bir araç sunmaktadır⁴³².

Orta Asya aynı zamanda Rusya'yı dengelemede Çin için önemli bir bölgedir. Soğuk Savaş sonrası dönem olmasına rağmen Çin ve Rusya işbirliği yapmakta ve çıkarlarının çoğu birbirleriyle örtüşmektedir. Uzun dönemde bu iki gücün de bölgesel ve küresel arzuları vardır ve geçmişte görüldüğü gibi bunlar, birbirini potansiyel düşman olarak görmektedirler. SSCB ve Çin'in sosyalist hükümetleri olmasına rağmen Soğuk Savaş dönemindeki liderlik sorunundan

⁴³² Milli Gv.Akd., a.g.e.

dolayı işbirliği yapamamışlardır. Bu nedenle ŞİÖ, Çin için Rusya'yı dengelemede ve kontrol etmede ve onunla barışçıl bir ortamda çalışması için uygun bir araçtır.

Çin ve Rusya liderlik arzuları ve örgütün çatısı altında iki güç arasındaki rekabet ŞİÖ'nü uzun dönemde zayıflatabilir. Örneğin Rusya bir taraftan Çin'i dengelemek için Hindistan'ın ŞİÖ'ne girmesini teşvik ederken diğer taraftan Çin Pakistan'ı Rusya ve Hindistan'ı dengelemede yardım edebilecek bir ülke olarak bakmaktadır.

Bununla beraber Çin'in topraklarındaki Müslüman azınlık yüzünden Pakistan'ın Çin'deki Müslümanlara yönelik muhtemel arzuları ile ilgili bazı tereddütleri vardır. Bu nedenle Çin ve Rusya arasındaki rekabet bu ülkelerin ABD karşısındaki konumunu zayıflatmakta ve aslında iki taraf da birbirlerini potansiyel tehdit olarak gördükleri için ABD ile barışçıl ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle 11 Eylül terörist saldırılarından sonra Rusya ve Çin Afganistan'a karşı ABD'nin askeri operasyonlarını desteklemişlerdir. Bu durum ilk olarak, Afganistan'da Uygur ve Çeçen üslerinin olduğuna inandıkları ve İslami radikal grupları çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak gördüklerinden, ikinci olarak ise de Rusya ve Çin'in ABD'nin çok ciddi olduğunu anlamalarından dolayı onu kızdırmak istememelerinden kaynaklanmıştır⁴³³.

Bazı engeller olmasına rağmen Rusya ile işbirliği Çin için gereklidir. Aksi takdirde Rusya Çin'in Asya'da yayılmasının önünde bir engel olacaktır. Bu nedenle Çin Rusya ile barışçıl ilişkiler geliştirmek istemektedir. Diğer taraftan 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra Rus ABD yakınlaşması ŞİÖ ve Rusya-Çin işbirliği için umut verici bir gelişme değildir. Fakat ABD Rusya yakınlaşmasının da sınırları olduğu, bu iki gücün global ve küresel politikalarının çok kolay çatışabileceği ABD'nin Saddam'a yönelik operasyonu esnasında ortaya çıkmıştır.

⁴³³ DEMİRTEPE Turgut, USAK Stratejik Gündem, Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşısı Bir Direniş Bloğu mu?, Haziran 2006

b. ŞİÖ ve Rusya:

Rusya ve Çin'in uluslar arası sistemle ilgili arzuları birbiriyle örtüşmekte ve birbirlerine çok benzemektedir. Rusya'nın yeni güvenlik anlayışında (konseptinde) çok kutuplu uluslararası sistemle ilgili bazı vurgulamalar yapılmıştır.⁴³⁴ Aslında Çin'in uluslararası sistemin şekli ile ilgili arzuları aynıdır ve Çin'in ABD eğilimlerine ve NATO'nun doğuya doğru genişleme kaygıları iki ülkenin başarılı bir şekilde işbirliği yapıp yapamadıklarını test ettikleri bir platform olan ŞİÖ'nün doğmasına yardımcı olmuştur. Eğer Moskova ve Beijing Orta Asya da işbirliği yapabilirse küresel çapta da daha iyi işbirliği yapabilirler ve Moskova-Beijing stratejik ortaklığına önem verirler.⁴³⁵

SSCB'nin dağılmasına rağmen Rusya toprak büyüklüğü (17.078.005 km2) ve nüfus (150 milyon insan) bakımından önemli bir ülkedir. Rusya, BM güvenlik konseyinde SSCB'nin daimi üyelik pozisyonunu aldı. Bunun yanında, Rusya Sovyet nükleer silahlarını miras aldı. Rus gücünün azalmasına rağmen Kafkasya ve Orta Asya'da Rus etkisi tamamen sona ermemiştir.

Rusya, Orta Asya devletlerinin Rusya'ya olan bağımlılığının kendi ülkelerinin sanayi gücü, Orta Asya Cumhuriyetlerinin birçok ekonomik bağlarla Rusya'ya olan bağımlılığı, Orta Asya ekonomilerinde Rus mühendis ve teknisyenlerin ağırlığı, yönetimlerdeki Rus kökenlilerin varlığı, cumhuriyetlerin kendi içinde ve birbirleri arasındaki birçok sosyal ve etnik çelişkiler, bu cumhuriyetlerin kendilerine ait silahlı kuvvetlerinin olmayışı, Rus birliklerinin bölgedeki varlığı ve son olarak da bu cumhuriyetlerin kendi dış politikalarını oluşturamamaları gibi birçok sebepten dolayı devam edeceğini düşünmüştü.⁴³⁶

Rusya'nın "yakın çevre politikasını" şekillendirmesini teşvik eden ikinci etken Rusya'nın Orta Asya'daki ekonomik çıkarlarıyla ilgiliydi. Nihayetinde Rusya'nın bütün ekonomisi Orta Asya cumhuriyetleri ile aynı ekonomik sisteme dayanmaktaydı. Örneğin Özbekistan'ın temel ihracatı aslında temel üretimi olan pamuktur. Bu pamuğu Rusya'ya ihraç etmeye ihtiyacındadır. Benzer şekilde Rusya tekstil endüstrisi Özbekistan'dan pamuk ithal etmeye dayanmaktadır.

⁴³⁴ KİBAROĞLU Mustafa, "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", Avrasya Dosyası, Cilt: 6, Sayı 4, ss.95-106.

⁴³⁵ "Shanghai Five: Tackling Terrorism In Central Asia", 12.05.2001.

⁴³⁶ BONDAREVSKY G. ve P. FERDİNAND, "Russian Foreign Policy and Central Asia", Peter Ferdinand'da (ed.), *The New Central Asia and Its Neighbours*, Londra: Pinter Publishers, 1994, s.41.

Bunun yanı sıra enerji stokları meselesi vardır. Rusya petrol ve doğal gazın adil pazar fiyatı sorunu ile ilgilenmektedir. Bir başka önemli Rus çıkarı da taşımacılıkla ilgilidir. Rusya, Avrupa ve Asya arasındaki demiryolu bağlantılarına en ucuz fiyatla sınırsız geçiş hakkı istemektedir. Rusya'nın kendi koruyucu ekonomik çıkarlarını sürdürebilmek için bu cumhuriyetlerde uygun siyasi istikrara ihtiyacı vardı ve "yakın çevre" politikasıyla bölgeyi kontrol etmeyi amaçlamaktaydı.⁴³⁷

Üçüncü olarak Rusya kendi güvenliği için Orta Asya'yı önemli bir bölge olarak görmüştür ve bölgede bir başka dış gücün kontrol sahibi olmasını istememiştir. Rusya, Kazakistan'ın nükleer silahlarının kontrolü ile ilgilenmektedir ve muhtemel "İslami radikalizm" tehdidinden endişe etmektedir. Moskova Afganistan gibi bazı yerlerden muhtemel sızmaları kontrol etmenin daha uzun Rus sınırları yerine daha kısa olan Orta Asya devletlerinin güney sınırlarında yapmanın daha uygun olacağını düşünmektedir.

Rusya'nın kendi ülkesinin toprak bütünlüğüyle ilgili bazı endişeleri bulunmaktaydı. Rusya'nu oluşturan 21 cumhuriyet vardır. Rusyanda, Rus Ortodoksluğu'na inananlar gibi etnik ve dini gruplar, Müslümanlar ve Yahudiler yaşamaktadır. Rusya ve Çeçenistan arasında gerçekleşen 1994'teki savaş ve kuzey Kafkasya'da bağımsız fiili bir Çeçen devletinin kurulması, Rusya içinde muhtemel ikinci bir bölünmenin olabileceğini açıkça göstermiştir.

Rusya'nın "Türk fobisi" için makul sebepleri vardır. Rusya'da, çoğu Türk kökenli olan 15 milyondan fazla Müslüman vardır. SSCB'nin çöküşünden sonra, insanlar dinlerini yeniden kabul edip, etnik kimliklerini ararken, 1992'nin Haziran'ında Kazan'da dünya Tatarlar Kongresi yapıldı. Ekonomik ve stratejik meselelerden ayrı olarak, Rusya kendi topraklarında Pan-Türkist bir gelişimden korkmaktadır. Şangay Beşlisi aracılığıyla Rusya kendi topraklarında halen Türk ve Müslüman azınlıklar bulunduğu için bölgede İslami radikalizmi durdurmaya çalışmıştır. İslami radikalizmin ve Türk milliyetçiliğinin yükselmeye başlaması ilk olarak Rusya'yı köklü bir şekilde etkileyecektir.

Hatta Rusya'nın bölünmesine bile sebep olabilir. Bu yakın zamanda mümkün olmasa bile uzun dönemde hesaba katılması gereken bir ihtimaldir.

⁴³⁷ BAL İdris, "Turkey's Relations with the West", ss.121-123.

Rusya bu duruma tepki olarak kendi toprak bütünlüğünü sağlamlaştırmaya, radikal ve milliyetçi hareketleri yok etmeye ve karşı stratejilerini kendi sınırlarından önce “yakın çevresinde” özellikle Orta Asya’da uygulamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken Şangay Beşlisi ve ŞİÖ Rusya için birer araç olarak görülebilir. Bu nedenle Çin’e benzer şekilde Rusya, her şeyden önce kendi toprak bütünlüğünü korumaya çalışmaktadır. Bu amaca yönelik olarak Rusya, iç politikadan ayrı olarak bölgede nüfuz sahibi olmak istemekte ve ülkenin bölünmesine yardımcı olacak gelişmeleri durdurmak istemektedir⁴³⁸.

SSCB’nin sona ermesiyle ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar bölgede olduğu kadar Rusya’da da uyuşturucu kaçakçılığı ve mafya gibi yasadışı faaliyetlere, terörist ve bölücü gruplara ortam hazırlamıştır. Bu grupların uluslararası bağları vardır ve Şangay Beşlisi ile ŞİÖ Rusya’ya sınır çatışmalarını çözüme kavuşturarak bu yasadışı faaliyetlerle ve terörist gruplarla mücadelede yardımcı olmakta ve bölgede istikrarı sağlamak için zemin hazırlamaktadır.

1991’de SSCB’nin sona ermesine rağmen Rusya’nın küresel ve bölgesel arzuları tamamen sönmemiştir. Rusya’nın güneye girip sıcak sulara ulaşmak gibi geleneksel arzuları tamamen unutulmamıştır. Rusya’daki kamuoyu, Rus Ordusu, Sovyet geçmişi, doğal kaynaklar ve nükleer silahların varlığı gibi bazı temel faktörler, Rusya’yı yine küresel aktif bir aktör olmaya teşvik etmektedir. Bu amaç için Orta Asya’ya nüfuz edilmeli, burası kontrol altına alınmalı ve diğer güçlerin bölgeyi kontrol altına almaları engellenmelidir. Bu amaç için de ŞİÖ Rusya için iyi bir araç olarak görülebilir.

Orta Asya ABD ile bölgesel ve küresel çaplarda rekabet etmek için önemli bir konuma sahiptir. Eğer gelecekte çok kutuplu bir sistem olacaksa, bu amaç için her şeyden önce Çin ve Rusya arka bahçelerine sahip olmalı, kontrol altında tutabilmelidirler. Eğer bunlar Orta Asya’da güçlerini ve cesaretlerini ispat edemezler ise kesinlikle dünyanın başka bir bölgesinde şansları olmaz. Bu nedenle Çin ve Rusya arka bahçelerindeki oyunu kaybetmemek için çok sıkı çalışmaktadır. Aksi takdirde küresel oyunda hiçbir şansları olmaz. Bu iki güç

⁴³⁸ SEZER, Duygu Bazoğlu, "Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Katkıları ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? HAK Yayınları, 2002

ABD'yi dünyada olduğu kadar bölgede de sınırlandırmaya çalışmakta ve bu nedenle Orta Asyalı liderlerle iş birliği ŞİÖ şemsiyesi altında güçlendirilmektedir.

ABD'nin Ulusal Füze Savunma Sistemi (NMDS) ile ilgili planları Rusya, Çin, Hindistan ve hatta İngiltere hariç AB üyelerini bile rahatsız etmiştir. Şangay Beşlisi 1972 Anti Balistik Füze Anlaşması'nın (ABM) korunmasını savunmuştur. Bununla beraber en büyük tepki 1991'den beri uluslararası ilişkilerdeki konumunu gittikçe kaybeden Rusya'dan gelmiştir. Bu, yukarıda bahsedildiği gibi Rusya'nın nükleer silah kapasitesini kullanarak dünya politikasında önemli bir yer işgal etmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır.

Rusya politik ve ekonomik reformlardan memnun olmayan halkını memnun etmeye çalışmakta ve dış politikayı kamuoyunu tatmin etmede ve kamu desteğini kazanmada araç olarak kullanmaktadır. Rusların elinde nükleer silahların bulunması onlara uluslararası arenada oynamak istediği rolü oynamada yardımcı olmuştur. Rusya'nın yeni güvenlik doktrini, Rusya'nın aktif bir dış politika izleyeceğine işaret etmiştir. Rusya'nın güvenliğinde nükleer silahlar vurgulanmıştır. Rusya, Soğuk Savaş dönemindeki "nükleer silahları ilk kullanan olamama" sözünden vazgeçti. Bu da, Rusya'nın nükleer silahlar vasıtasıyla uluslararası saygınlığını yeniden kazanmaya çalışacağı anlamına gelmektedir.

Rusya ABD'nin Ulusal Füze Savunma Sistemi (NMDS) planını eleştirmekte ve bu planın 1972'de imzalanan Anti Balistik Füze Anlaşmasını ihlal ettiğini vurgulamaktadır. Başkan Bush 2001'de anlaşmadan çekildiğini ilan etmiştir. Rusya Ulusal Füze Savunma Sistemi (NMDS)'nin Anti Balistik Füze Anlaşması ile kurulan stratejik istikrarı zedeleyeceğini iddia etmiştir. Bu Rusya ve ABD arasındaki temel sorundur.

Rusya, Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin dünyada yeni bir silahlanma yarışına neden olacağını iddia etmektedir. Rusya kendisi gibi bu plana karşı çıkan Çin, Hindistan ve hatta AB üyesi ülkelerle işbirliği yapmaya ve dünyadaki konumunu sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Şangay Beşlisi ve ŞİÖ Rusya ve Çin için tek kutuplu uluslararası sisteme ve Ulusal Füze Savunma Sistemi (NMDS) planına karşıtlıklarını ilan etmede önemli bir platform oluşturmuştur. Şangay İşbirliği Örgütü şemsiyesi altında Orta Asya cumhuriyetlerinin de

desteğini almışlardır. Bu nedenle ŞİÖ dünya güvenliğinde de bir oyuncu olmuştur.

Çin ve Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde ilişkilerini geliştirmesine ve ŞİÖ'nün şemsiyesi altında işbirliği yapmalarına rağmen bu iş birliğinin önünde uzun dönemde bazı engeller vardır. 1.3 milyar civarındaki geniş Çin toplumu Rusya'nın en büyük korkusudur. Rusya, Çin'in taşan nüfusunun geniş Rus topraklarına göz dikebileceğinden uygun bir alan olarak değerlendirilebileceğinden korkmaktadır. Bu korku ise ŞİÖ'nün geleceği önünde ve tüm Çin Rus ilişkileri önünde bir engel teşkil etmektedir.

Rusya bölgede Çin'i dengelemek için Hindistan ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Hindistan Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin müttefiki idi. Hindistan Rusya'ya olumlu yanıtlar vermektedir ve Orta Asya'da laik cumhuriyetleri desteklemek istemektedir. Böyle yaparak Hindistan, Pakistan'ı bölgede yalnız bırakmayı amaçlamaktadır.

Bununa karşılık, Rusya'ya tepki olarak Çin Pakistan'a yaklaşmaktadır. Bununla beraber Çin'in, Çin topraklarında Müslüman azınlıklar olduğu için Pakistan'ın İslami radikal gruplara yardım etmesinden kaynaklanan bazı şüpheleri vardır. Fakat Çin hala Hindistan'a karşı Pakistan'ı desteklemektedir.

Terörist saldırılardan sonra Rusya ABD'ye yaklaşmıştır. 15-16 Kasım 2001'de Bush ve Putin Amerika'da, Crawford'da bir araya geldiler. Bu gelişme, ABD-Rusya ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Rusya, ABD'yi Afganistan operasyonunda desteklemiştir. Finansal yardım alma, batılı bir ekonomik ve güvenlik yapısına katılma gibi diğer sebeplerden ayrı olarak ABD'ye yakınlaşarak Rusya bölgede Çin'i dengelemeye çalışmaktadır. Rusya, ABD'ye yakınlaşarak ekonomik yardım almaya çalışmakta, diğer taraftan da ABD ve batılı güçleri kendi siyasi ve ekonomik çıkarları yönünde etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmaktadır.⁴³⁹

Rusya ve ABD'yi iş birliğine teşvik eden önemli bir faktör de iki gücün de ulusal çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak gördüğü İslami radikalizmdir. ABD liderliğindeki güçlerin Taliban'a yönelik operasyonları esnasında, Taliban safında savaşan bazı Çeçen grupları olduğu yönünde iddialar olmuştur. Bu

⁴³⁹ ÇEÇEN Anıl, "ABD Süper Güç Olarak Kalabilir mi?", Avrasya Dosyası, Cilt.6, İstanbul,2002

durum ise Rusya'nın, ABD'nin Taliban ve Usame Bin Ladin karşı kampanyasına desteğini daha anlaşılır kılmaktadır. Rusya ABD'ye yakınlaşırken ŞİÖ'ye zarar vermek istememektedir.

Diğer taraftan Rusya yeni dönemde Almanya ve AB ile ilişkilerini de geliştirmektedir. Putin SSCB'nin Orta Doğudaki Suriye, Mısır, Libya ve Filistin gibi müttefikleri ile üst düzey ilişkilerini sürdürmektedir. Bu nedenle Putin, kolektif bir dış politika anlayışı geliştirerek ve doğu ve batı ile dengeli ilişkileri sürdürerek, Rusya'yı 21.yüzyılda da önemli bir ülke haline getirmeye çalışmaktadır.

c. ŞİÖ ve ABD:

ABD bölgesel ve küresel dengeleri muhafaza ederek, gelişmeleri yönlendirerek ve nükleer silahların yayılmasını durdurarak Soğuk Savaş sonrası dönemdeki tek süper güç konumunu sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle ABD Balkanlardaki ve Orta Doğu'daki gelişmelere müdahale etmiştir. Örneğin Saddam bölgesel dengeleri değiştirmeye çalışıyordu. Fakat ABD buna izin vermedi ve Irak'ı cezalandırdı. Benzer şekilde Balkanlardaki gelişmelere müdahale etti ve yayılmacı amaçları olan Miloseviç'i cezalandırdı.

Eski ABD ulusal güvenlik danışmanı Zibigniev Brezezinski Avrasya'nın ABD için önemini vurgulamış ve şöyle demiştir: "Beş asırdır küresel olaylar küresel liderlik için savaştan Avrasya güçleri ve halkları tarafından şekillendirilmektedir.

Bu nedenle Avrasyalı olmayan bir gücün dünyadaki etkileri o gücün Avrasya'daki performansına bağlıdır." Brezinski'ye göre "bu gün Avrasya'da ABD'ye karşı ittifak kurabilecek başlıca altı stratejik oyuncu bulunmaktadır. Bunlar: Almanya, Fransa, Japonya, Rusya, Çin ve Hindistan'dır. Aynı zamanda ABD dünyadaki konumunu korumak için bu ABD karşıtı ittifakların ortaya çıkmasını engellemelidir."⁴⁴⁰

ABD'nin dünyadaki konumunu korumaya çalışmasına rağmen, ABD dış politikasını anlamak için ABD'deki dış politika yapım sürecinin önemi

⁴⁴⁰ BREZEZINSKY Zbigniev, Büyük Satranç Tahtası, (Tercüme:Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık), İstanbul, Sabah Yayınları 1998.

vurgulanmalıdır. ABD dış politikası demokratik bir karar verme sürecinde şekillendirilmektedir. ABD dış politikasını şekillendiren lobiler, siyasi partiler, kamuoyu ve liberalizm gibi bir çok aktör vardır. Bu nedenle ABD politikası bir pazarlık sürecinin ürünüdür. Lobiler ABD politikasını etkileyebilir ve bazen sonucun ABD çıkarlarına göre mi yoksa bir grubun çıkarlarına göre mi oluştuğu tartışılabilir. Bu ikilemi ortadan kaldırmak için ABD'deki lobiler, demokratik metotlarla dengelenmeli ve ABD'nin bu kararlarından olumsuz etkilenen ülkeler lobileri kullanarak kendi fikirlerini sunmalıdır. Aksi takdirde bu lobilerin faaliyetleri ABD politikasını uzun dönemde olumsuz yönde etkileyebilir ve bu ABD'ye pahalıya mal olabilir. Örneğin Ermeni lobileri Kafkas politikasını etkilerken ABD'nin Orta Doğu politikası da Yahudi lobisi tarafından ciddi bir şekilde etkilenmektedir.

Diğer taraftan Rusya, Çin, İran, Türkiye gibi küresel ve bölgesel güçlerin ABD'nin Orta Asya politikasının şekillenmesinde etkileri oldu. Bu nedenle Avrasya'ya yönelik ABD politikasını şekillendirirken, bu politikanın belirlenmesinde muhtemel gelişmeler ve potansiyel tehditler önemli belirleyici faktörlerdir. Özellikle, ABD Rus ve Çin faktörlerini hesaba katmaktadır. Bu güçlerin Orta Asya'da hayati çıkarları olduğu ve bu bölgeyi kendilerine yönelik potansiyel tehditlerin kaynağı olarak da değerlendirdikleri için bölgeyi ne ABD ne de başka bir gücün nüfuzuna terk etmek istememektedirler.

ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarında öncelik ekonomik çıkarlara ve özellikle petrol ve gaz meselelerine verilmiştir. ABD şirketleri bölgedeki gaz ve petrol üretimi ve boru hattı inşaatı konsorsiyumlarında en büyük paya sahiptirler. ABD Amerikan firmalarının önündeki engelleri kaldırmaya çabalamakta, bölgedeki yeni bağımsız olmuş cumhuriyetleri ekonomilerini pazar ekonomisi şekline dönüştürmeleri için teşvik etmekte ve bu doğrultuda yardımlar yapmaktadır.

Güvenlik konularında ABD güvenlik ve bölgesel dengeleri muhafaza etmeye ve bölgeyi Avrupa güvenlik sistemine entegre etmeye çalıştı. Özellikle nükleer silahların yayılmasını önlemeye ve Kazakistan'ın nükleer bir güç haline gelmesini engellemeye çalıştı. Nükleer silahların dört elde (Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, ve Kazakistan) bulunması yerine tek elde (Rusya'da) bulunmasını isteyerek, ABD dört yerine bir taraf ile muhatap olmayı tercih etti.

ABD, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'ın nükleer güç olma yolundaki cesaretlerini kırmayı başardı. Fakat İran ile yürütülen nükleer krizin hangi boyuta sürükleneceği henüz soru işaretidir.

Buna karşılık, ŞİÖ'nün yükselişi, Rusya'nın bölgesel ve küresel politikada önemli bir yere gelebilmek için nükleer silahları bir araç gibi kullanma niyeti gibi yakın zamanda gerçekleşen gelişmeleri akılda tutulduğunda, ABD'nin nükleer silahlarla ilgili politikası tartışmaya açık hale gelecektir. Dünya 11 Eylül saldırılarından sonra bir Rusya ABD yakınlaşmasına tanık olsa da, Şangay işbirliği örgütü hala önemli bir organizasyondur.

Amerikan şirketleri için istikrar çok önemliydi ve ABD bölgeyi Rus nüfuzuna bırakmıştı. Çünkü, Rusya'yı bölgeye istikrar kazandırabilecek baş aktör olarak görüyordu. Bununla beraber 1996'dan sonra cumhuriyetlere yardım etmek ve bölgede Rusya'yı dengelemek istedi fakat bu çabalar yeterli olmadı. Şangay Beşlisinin doğuşu ve zirvelerden sonra yapılan açıklamalar ABD'yi rahatsız etti. Tepki olarak ABD Orta Asya cumhuriyetleri ile işbirliği yapmak istedi. NATO onlarla ilişkilerini daha da derinleştirmek için araç olarak kullanıldı.

Çin-Rusya yakınlaşmasını ve bölgede Şangay Beşlisinin yükselişini müteakiben ABD konumunu ve Avrasya politikasını tekrar gözden geçirdi ve gelişmeleri ciddi bir şekilde takip etti. CIA 1998'de hazırladığı raporda Rusya ve Çin'i stratejik rakip olarak tanımladı. Ayrıca rapor ABD'yi bu güçlerin yönelttiği tehdiye karşı yeterli hazırlık yapması konusunda uyardı. Raporda ABD'nin karşılaşması muhtemel tehditler şöyle sıralandı: Çin ve Rusya'dan gelebilecek stratejik tehdit, Kuzey Kore, Irak ve İran gibi ülkelerce oluşturulabilecek bölgesel tehditler, organize suçlar, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahlarının yayılması ve bilgisayar savaşları. ABD-İran krizinde, Rusya ve Çin'in ABD'yi frenlemeye yönelik politikaları da bu raporun tahminindeki doğruluğu ortaya koymaktadır.⁴⁴¹

ABD şu anda dünyadaki cari dengeleri muhafaza etmeye ve gelişmeleri istediği istikamette yönlendirmeye ve gelişmelere tesir etmeye çalışmaktadır.

⁴⁴¹ BAL İdris, "ŞİÖ'nün Avrasya'da Yükselişi, Büyük Oyunun Yeni Bir Parçası mı?", 2002.

Bunu yapabildiği sürece ABD dünyada tek süper güç olarak kalacaktır. Eğer ABD bunu başaramazsa, yeni süper güç veya güçler doğacak ve uluslararası sistemde iki kutuplu veya çok kutuplu hale gelecektir.

Ayrıca diğer bir ihtimal ise, yeni oluşan güç odakları dünyadaki kendi konumlarını güçlendirmek ve muhafaza edebilmek için ABD'yi yıpratıcı politikalar takip edecek, belki de ABD'nin parçalanması için uygun zemin hazırlayacaklardır. Bununla beraber günümüz şartları baz alındığında ABD'nin kısa ve orta vadede dünyada öncü rolü oynamaya devam edeceği ileri sürülebilir.

ABD-Rusya yakınlaşmasının Türkiye'ye etkileri de vardır. Eğer Rusya NATO ve ABD'ye daha fazla yakınlaşırsa, aynı zamanda Türkiye ABD'nin stratejik ortağı ve NATO üyesi olduğu için Türkiye'ye de yakınlaşacaktır. 11 Eylül saldırıları her iki ülkenin de radikalizmi tehdit olarak görmesi itibariyle de Türkiye ile Rusya'yı İslamî radikalizme karşı işbirliğine teşvik eden bir unsur olarak görülebilir.

Eğer Rusya ABD yaklaşması daha samimi bir hale gelir ve daha da gelişirse ABD'nin müttefiki olarak Türkiye'nin Avrasya'daki konumu zayıflar. Bu muhtemeldir çünkü ABD bölgede daha güçlü bir müttefiki (Rusya) tercih edebilir ve Türkiye bölgede ABD'nin verdiği rolü oynayabilecek yeterince ne güce ne de cesarete sahiptir. Türkiye'nin şiddetli iç krizleri vardır ve ayrıca geleneksel olarak Türkiye uluslararası meselelerde aktif olmaya istekli değildir.

İkinci olarak, şimdiye kadar taraflarca atılan yeterli somut adım olmayıp, Rusya ile ABD arasında daha çok diplomatik temaslar mevcuttur. Rusya Vietnam ve Küba'daki askeri üslerini kapattı. Fakat Moskova bu kararı 11 Eylül saldırıları öncesi aldığını iddia etti.

Diğer taraftan, bazı uzmanların Rus istihbarat verilerinin kalitesini sorguladıklarından, dengeli ve sorunla doğrudan ilgili olmayabileceğini ileri sürdüklerinden dolayı, Rusya'nın Amerikan görevlileri ile istihbaratını paylaşma telifinin ne kadar faydalı olacağı açık değildir. Rusya'yı ABD için önemli bir ortak yapan en önemli faktör, Rusya'nın Orta Asya'daki etkisidir. Bununla beraber Rusya'nın bölgedeki etkisi aslında birçok dış gözlemcinin inandığından daha düşüktür.

Rusya'nın anti-terör kampanyasına katkısına karşılık, ABD Rusya'nın Çeçenistan'daki faaliyetleri ile ilgili Rusya'ya olan eleştirisini yumuşattı. Bununla beraber Afgan sorununun çözülmesinden ve diğer terör merkezlerinin yok edilmesinden sonra Rusya'nın Çeçen politikası konusunda ABD ve Rusya tekrar karşı karşıya gelebilirler. ABD Rusya'ya Çeçenistan konusunda insan haklarının ihlal edildiğine dair suçlamalar yapmaktaydı. Eğer Çeçenistan konusunda ABD Rusya'nın yanda yer alırsa ABD'ye Ortadoğu'dan destek azalır. Çünkü Türkiye ve Suudi Arabistan gibi diğer Ortadoğu ülkelerinde Çeçenistan'ı destekleyen heyecanlı bir kamuoyu vardır.

Son olarak tüm bu sebeplerin ötesinde, Rus kamuoyu, süper bir güç olarak Sovyet geçmişi, geniş Rus toprakları ve zengin yer altı kaynakları, Rusya'nın nükleer silahlara hala sahip olması ve Rus gelenekleri, Rusya'yı süper bir güç olmaya ve ABD'ye rakip olarak ortaya çıkmaya teşvik etmektedir. Bu günlerdeki Rus ABD ilişkilerindeki yumuşama ve atılan adımlar stratejik hedeflerden ziyade taktiksel adımlar olarak değerlendirilmelidir.⁴⁴²

Tarihten alınan dersler II. Dünya savaşı sırasında ABD ve Sovyetler arasında galip gelen işbirliği ruhu yerini Savaş sonrası Soğuk Savaş'ın ideolojik çatışmalarına bıraktığını göstermektedir. Uzun dönemde, Rusya bu stratejik kaynakların kontrolünü elinde bulundurmak isterken, ABD ucuz petrol, gaz ve serbest geçişe sahip olmak istiyor. Rusya yakın çevre politikasını uygulamak için çok çaba sarf ederken ABD Rus etkisini sınırlama niyetindedir.

Özbekistan hem askeri hem de nüfus bakımından Orta Asya'da en önemli ülke olarak kabul edilebilir. Türkmenistan ve Özbekistan üzerindeki Rus etkisi uzun zamandır zayıftır. 1999'lardan itibaren Özbekistan NATO'nun Barış İçin Ortaklık tatbikatlarına katılmaktadır ve ABD-Özbek ikili ilişkileri gelişmektedir.

11 Eylül saldırılarından sonra Özbekistan ABD'nin müttefiki haline geldi ve bölgede gücünü pekiştirme şansı elde etti. Bu durum ABD'ye ilk defa Orta Asya'ya girme yolunu açmış oldu. ABD Rus işbirliğinden dolayı bu gelişme Rusya'nın aşırı tepkisine yol açmadı. Özbekistan hem Rusya hem ABD ile iyi ilişkiler devam ettirmeye çaba harcamaktadır.

⁴⁴² KİBAROĞLU Mustafa, "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", İstanbul Alfa Yayınları, 2001.

Özbekistan Afganistan savaşında ABD ile işbirliği yaptı ve ABD birliklerine ev sahipliği yaptı. Öncelikle Özbekistan koalisyon güçlerine Han Abad (Khanabad) Üssü'nü kullanma izni verdi. Avrasya'daki gelişmelere tepki olarak, ABD Özbekistan'ı Orta Asya'da kendine ortak olarak seçti. ABD ve Özbekistan arasında bir antlaşma imzalandı ve ABD, Taliban tarafından gerçekleştirilebilecek herhangi bir saldırıya karşı Özbekistan'ı destekleme sözü verdi. Bu antlaşma Özbekistan ve ABD'nin terörizm ve Taliban'a karşı işbirliği için yasal zemin oluşturdu.

ABD ile işbirliği için Özbekistan'ında kendine has sebepleri vardı. Özbekistan, Orta Asya'da hakim güç olmaya çalışıyor ve bölgenin diğer ülkelerini kendi liderliğinde bölgesel bütünleşme için teşvik etmeye çabalamaktadır. Bu amaca yönelik olarak, Rusya ve Çin'i birbiri ile dengelemeyi amaçlamakta ve ABD ile samimi ilişkiler kurmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Avrasya'da güç boşlukları oluştu. Bu boşluğu doldurmak isteyen birçok aday vardır ve farklı pazarlık kartlarına sahiptirler. Çin ve Rusya için bölgede boşluğu doldurmak ve bölgede batının etkisini sınırlamak için ŞİÖ bir araçtır. Bu yüzden öncelikle Çin ve Rusya'nın Avrasya'daki arzularının Şangay Beşlisinin oluşmasına yol açtığı söylenebilir. Beşli oluşuktan sonra her yıl zirveler toplandı.

Başlangıçta üyeler terörizm, radikalizm, sınır anlaşmazlıkları ve kaçakçılık gibi bölgesel sorunlar üzerinde durdular. Fakat, üçüncü zirveyle beraber üyeler küresel meseleleri konuşmaya ve ABD politikalarını eleştirmeye başladılar. Bu süreç 2001'deki altıncı zirvede ŞİÖ'nün doğmasına yol açtı. Şangay Beşlisi, uluslararası bir teşkilat haline geldi ve ismi "Şangay İşbirliği Örgütü" olarak değiştirildi. Üstelik üyeler Avrupa Birliği'ni örnek almakta ve AB'ye benzer bir süreç takip ederek bölgedeki bütünleşmeyi güçlendirmek istemektedirler.

Bütün tarafların ŞİÖ ile ilgili kendilerine has çıkar ve gayeleri vardır. Çin ve Rusya ŞİÖ de iki ana taraftır. Her iki ülkenin de ŞİÖ ile ilgili yerel, bölgesel ve küresel hedefleri vardır. Terörizm, bölücülük ve kaçakçılık ve sınır anlaşmazlıkları ile ilgili problemleri çözmeyi amaçlamaktadırlar. Politik, ekonomik ve güvenlik sebeplerinden dolayı Asya Cumhuriyetleri ile işbirliği yapmak istemektedirler. Orta Asya ve Kafkaslar gelişen Çin ve Rus sanayisinin

ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklar bakımından zengindir. Çin ve Rusya Soğuk Savaş sonrası dönemde büyüyen güçlerdir ve ABD'ye sınırlamak ve çok kutuplu uluslararası sisteme yol açmak istiyorlar. Böylece küresel güç mücadelesinde, ŞİÖ önemli bir araç haline gelmiştir. Diğer taraftan Orta Asya Cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve 2001'de üye olan Özbekistan) terörizm, radikalizm, kaçakçılık ve sınır antlaşmazlıkları gibi başlıca yerel ve bölgesel sebeplerden dolayı Şangay Beşlisine sürecine katıldılar. Bunların ötesinde, komşu olma ve mukayeseli olarak çok zayıf olma gibi pratik sebeplerden dolayı Orta Asya ülkeleri Rusya ve Çin'e hoş davranmak ve işbirliği yapmak zorundaydılar⁴⁴³.

Amerika ise Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan üstünlüğünün temelleri olarak kabul edilebilecek bölgesel ve küresel dengeleri muhafaza etmeye ve gelişmeleri yönlendirmeye çalışmaktadır. Aksi takdirde süper güç olarak pozisyonunu kaybedebileceği için bu aslında ABD için bir vazifedir. Çin ve Rusya arasında gelişen işbirliği ve ŞİÖ'nün doğuşu ABD'yi rahatsız etti. Bu yüzden, aslında terörist saldırılar ABD'ye Avrasya meselesiyle doğrudan ilgilenmek için bir fırsat vermiş oldu.

Afgan operasyonu ABD bölgeye yerleşti ve özellikle Rusya ve Özbekistan ABD'ye yakınlaştı. Bu ŞİÖ'nü ve Çin Rusya işbirliğini zayıflatmak adına önemli bir adımdı. Ayrıca ABD, Çin'i dengeleyebilecek ve ŞİÖ'nün gelecekte üyesi olabilecek potansiyele sahip Hindistan ile yakın ilişkiler kurmaya çalışıyor.

Üye ülkelerin toprak, nüfus, doğal kaynak ve askeri kapasiteleri bakımından büyük potansiyelleri olduğu için ŞİÖ'nün yükselişi çok önemli bir gelişmedir. Buna karşılık, bölgedeki ve örgüt içindeki Çin Rus mücadelesi, Özbek-ABD ve Rusya-ABD işbirliği, ABD'nin Afgan operasyonu vasıtasıyla bölgede doğrudan konuşlanması, ve Hindistan'a yönelik ABD politikası örgütü (ŞİÖ) zayıflatmaktadır. Gelecekte ŞİÖ içindeki gelişmeleri yönlendirebilmek için ABD destekli ülkeler, örneğin Afganistan örgüte üye olabilir.

Şu anda, ABD bütün cephelerde diğer güçleri gölgesi altında bırakıyor olmasına rağmen uzun dönemde ABD hakimiyeti onun Avrasya'daki

⁴⁴³ ŞEN Cihangir Gürkan, "Rus-Çin-Türkistan İlişkilerinde Yeni Bir Dönem (mi?): Şangay Beşlisi", Stratejik Analiz, Cilt:1, Sayı:1, Ankara Alkim Yayınları, Mayıs 2002

performansına bağlıdır. ABD Avrupa ve Avrasya'da ABD hakimiyetini reddedecek bağımsız güçlerin ortaya çıkışını durdurmak zorundadır.⁴⁴⁴ Bu nedenle ABD, Avrupa (AB) ve Avrasya'daki gelişmeleri de dikkatle izlemek zorundadır. ABD'nin Rusya ve Özbekistan ile olan işbirliği önemli olmasına rağmen abartılmamalıdır. Geniş topraklar, zengin tabii kaynaklar, geniş nüfus (özellikle Çin) gibi potansiyelleri ve psikolojik faktörler Rusya ve Çin'i uzun vadede dünya politikasında daha belirleyici roller oynamaya ve ABD'nin karşısına rakip olarak çıkmaya teşvik edecektir.

Dünyadaki diğer Slav devletlerin ve Slavların Rusya'dan beklentileri de Rusya'yı süper güç olma yolunda çaba harcaması için teşvik eden bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle 11 Eylül sonrası görülen Rus-ABD yakınlaşması taktiksel adımlar olarak değerlendirilmelidir.

Uzun dönemde, ABD Türkiye, Azerbaycan, Orta Asya ve Pakistan gibi daha güvenilir ortaklara ihtiyaç duymaktadır. Gelecekte, bölgesel ve küresel gelişmeleri dengeleyebilmek için ABD daha somut adımlar atmak mecburiyetinde kalacaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye ve ABD stratejik ortak olmuşlardır. Türkiye ABD işbirliği devam etmeli ve ortaya somut projeler atılmalıdır. ABD aynı zamanda Hindistan ve Pakistan'ın aralarındaki sorunları çözmeye onlara yardım etmeli, hatta eskiden olduğu gibi bir birlik altında bütünleşmeleri teşvik edilmelidir. Böyle bir durumda bütünleşmiş Hindistan-Pakistan devleti (Bangladeş de dahil edilebilir) ABD ve Türkiye'nin öncülüğündeki organizasyona katılabilir. Eğer bu gerçekleştirilebilirse Avrasya'da ne Rusya ne Çin gelecekte ABD'ye meydan okuyamaz.

AB ile ilgili olarak ise, ABD, AB içindeki gelişmeleri takip etmeli ve yönlendirmelidir. Türkiye'nin muhtemel üyeliği böyle bir amaca belki hizmet edebilir. Aksi takdirde, güçlü bir AB gelecekte ABD'den emir almayacaktır. ABD için Avrupa'daki kontrolünü kaybetmek Avrasya'daki oyunu kaybetmek anlamına da gelecektir. Nihai olarak bu durum, dünyadaki ABD liderliğinin de sonu olacaktır. İlave olarak, ABD pozisyonunu güçlendirmek için diğer nükleer

⁴⁴⁴ ÇEÇEN Anıl, "ABD Süper Güç Olarak Kalabilir mi?", Avrasya Dosyası, Cilt.6, No.2, 2000, ss.233-251.

güçlerin özellikle Rusya ve Çin'in önemini azaltacak NMD (ulusal Füze Sistemi) planını tamamlamalıdır.

7. ASEAN Bölgesel Forumu (ARF)

7.1. Bölgesel Bir Güvenlik Teşkilatı Olarak ASEAN Bölgesel Forumu (ARF)'nin Nitelikleri Nelerdir?

ŞİÖ'ye daha çok işbirlikçi bir güvenlik teşkilatı denilirse, güvenlik diyalogu düzenlemeleri ARF için daha iyi bir tanım olabilir. 1994'te ARF'nin kurulması büyük bir oranda Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Doğu Asya-Batı Pasifik bölgesinde dış güvenlik ortamındaki değişikliklere dayanmaktaydı. ARF, Kanada ve Avustralya'nın Asya-Pasifik devletlerinin çok taraflı bir güvenlik forumu oluşturması yönünde ileri sürdüğü ve sonradan Japonya'nın da katıldığı ilk önerilerinden doğmuştur.

Japonya karşılıklı güven oluşturmak, Kore yarımadası ve Güney Çin Denizindekiler gibi devam eden anlaşmazlıkları çözümlmek ve bu konuları çok taraflı bir forumda daha güçlü bir şekilde vurgulamak için benzer güvenlik endişelerine sahip diğer ülkelerle birleşmek amacıyla bölgesel bir çerçeve yaratmak istiyordu.

ABD'nin Ocak 1993'te göreve başlayan Clinton Yönetimi, kendinden önceki yönetime göre bölgesel güvenlik diyaloguna daha fazla ihtiyaç duymuştu. Yine de ortaya çıkan çok taraflı güvenlik diyaloglarını "ittifaklarımızı tamamlayacak ve askeri varlığı ilerletecek, ancak bunların yerini alamayacak bir yöntem" olarak görüyordu.

Dolayısıyla ortaya çıkan ARF, ABD açısından kabul edilebilir niteliktedir çünkü ARF'nin "düşük riskli, ağır ilerleyen" süreci ABD'nin Asya-Pasifik'teki ikili savunma düzenlemelerinin tamamlanmasına yönelik düşük maliyetli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım hiçbir koşulda müttefiklerle olan mevcut ikili güvenlik antlaşmalarındaki yükümlülüklerin azaltılmasını ya da bir kenara bırakılmasını içermemektedir.

ARF'nin doğuşu aynı zamanda Güneydoğu Asya Ulusları Birliğinin (ASEAN) gündeminde ekonomik işbirliğinden bölgesel siyasi ve güvenlikle ilgili meselelere uzanan bir genişlemeyi yansıtmaktadır. ASEAN'a üye devletler ABD'nin bölgede güvenlik konusundaki müdahilliğini önemli ölçüde azaltması halinde, yerel silâh yarışlarının başlayabileceği konusunda endişeliydi. Japonya

ve ÇİN arasındaki ve iki Kore arasındaki gizli düşmanlıklar dikkate alındığında ABD'nin askeri olarak geri çekilmesinin bölgesel istikrarsızlığa yol açacağından korkulmaktadır. ARF'nin arkasındaki temel düşünce, diyalog kurma sürecinin sonradan çıkar çatışmalarının çözümünü sağlayacak şekilde üye devletlerin davranışlarında sosyalleşmeye yol açması gerektiği düşüncesidir.

Yine de bu bağlantının kanıtlanması gerekir. ARF asla müşterek bir güvenlik sistemi olarak kurulmadığı için dışarıdan bir saldırı olması halinde karşılıklı hiçbir yardım mekanizması, hattâ bir ARF üyesinin saldırgan biçimde hareket etmesi durumunda resmi yaptırım yoktur. Algılanan tehditler, ARF ülkelerinin askeri doktrinleri ve sistemleri birbirinden o kadar farklıdır ki ARF'nin tüm üyelerini içeren askeri bir tatbikat asla yapılmamıştır. Esasen ARF kendi üyesi içinde Singapur, Malezya, Avustralya, Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık arasındaki “beşli savunma düzenlemesi”, ABD ile Japonya ve Güney Kore, Tayland ile Filipinler arasında ikili antlaşma ittifakları gibi ayrı askeri düzenlemeleri kapsamaktadır.

Yine de minimum düzeyde de olsa ARF üyelerine birbirinin güvenlik endişelerini tartışacakları ve anlayacakları bir ortam sağlamaktadır. Belki de ARF'nin en büyük başarısı güvenlik tartışmalarında o kadar cazip bir forum oluşturmaktır ki üyeleri açılış oturumundan sonraki on iki yıl boyunca görüşmelere devam etmiştir. ŞİÖ ile ARF'nin özellikleri arasındaki belirgin bir fark teşkilat düzeyindedir: ŞİÖ yoğun bir şekilde yapılandırılmış ya da iyi kurumsallaştırılmışken, ARF zayıf yapılandırılmış ya da yetersiz düzeyde kurumsallaştırılmıştır. Kurumsallaştırma düzeyindeki farklılığın her bir teşkilatın üyeleri açısından çıkarların, tehditlerin ve normların farklılaşmasından kaynaklanmakta; bu durum neticede teşkilatın etkinliğini belirlemektedir.

7.2. ARF'NİN YAPILANDIRILMASI VE KURUMSALLAŞTIRILMASI

18 üyeye başlayan ARF şu anda Asya, Okyanusya, Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avrupa kıtalarına uzanan 26 devletin oluşturduğu büyük bir teşkilattir. ARF, ASEAN dışişleri bakanlarının ASEAN “diyalog ortaklarındaki” mevkidaşlarıyla birlikte bir grup olarak bir araya geldiği yıllık toplantılarından

hemen sonra düzenlenen “bakanlık sonrası konferanslardan” (PMC’ler) çıkmıştır. Katılımcı hükümetlerin siyasi ve güvenlikle ilgili işbirliği konusunda çalışma taahhüdünde bulunduğu ARF’nin kurulması, 1993’te Singapur’daki ASEAN toplantısında kararlaştırıldı. Forumun ilk toplantısı 1994’te Bangkok’ta ASEAN PMC’de yapıldı. ARF şu anda 10 ASEAN üyesi devletin ve dört Asya-Pasifik gücünün dışişleri bakanlarını bölgesel güvenlik konularını tartışmak üzere bir araya getirmektedir:

Rusya, ÇİN, ABD ve Japonya’nın dışında Avrupa Birliği, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Hindistan, Güney Kore, Kuzey Kore, Moğolistan, Pakistan, Doğu Timor ve Temmuz 2006’dan bu yana Bangladeş. Temmuz 2004’teki 11nci ARF Bakanlar Toplantısında, Cakarta’da ASEAN Sekreterliği içerisinde yalnızca ASEAN görevlilerinden oluşan bir ARF Biriminin kurulması kararlaştırıldı. Bu ARF Biriminin dört temel işlevi olacaktır: I. Diğer bölgesel ve uluslararası teşkilatlar, savunma yetkilileri diyalogları ve İkinci Kademe teşkilatlar ile etkileşimde ARF Başkanının desteklenmesi, II. ARF belgeleri ya da çalışmalarının muhafaza edilmesi, III. ARF’ye ait bir veri tabanı ya da kayıt sisteminin yönetilmesi ve IV. Çeşitli düzeylerdeki ARF toplantıları için sekreterlik hizmetleri ve idarî desteğin sağlanması.

ARF Konsept Bildiride belirlendiği üzere, resmi gündem birbiri ardına gelen üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar Güven Arttırıcı Tedbirlerle (CBM’ler) başlıyor; Önleyici Diplomasiyle (PD) devam ediyor ve çatışma çözme anlaşmalarıyla da doruk noktasına ulaşıyor. Dolayısıyla ARF sürecinin oluşturulmasındaki birinci aşama güven artırmak, ARF ülkeleri arasında özünde silâh temini, savunma bütçesi ve askeri güç ve niyetlerde şeffaflığın yer aldığı bir güven ortamı oluşturmaktır.

Bölgeyi etkileyen güvenlik meseleleriyle ilgili diyalogu teşvik etmek, üyeleri ARF’ye yıllık olarak bir savunma politikası beyanı sunmaya teşvik etmek, üst düzey savunma personeli arasındaki temasları ve fikir alışverişlerini desteklemek ve Birleşmiş Milletler (BM) Konvansiyonel Silâhlar Kayıt Sistemine katılımın sağlamak için 1995’te ARF’de “Oturumlar Arası Güven Arttırıcı Tedbirler Destek Grubu” (ISG-CBM) kuruldu. Güven Arttırıcı Tedbirlerle (CBM) ilgili senede iki ISG toplantısı yapılmaktadır. 1997’den bu yana Felâket Yardımları konusunda ISM toplantıları yapılmıştır ve 2002’den bu yana Terörle

Mücadele ve Uluslararası Suçlarla ilgili ISM toplantıları düzenlenmiştir. ISG'lere ve ISM'lere biri ASEAN içinden biri de ASEAN dışından iki ülke birlikte başkanlık etmektedir. "İkinci Kademe" düzeyinde CBM'ler konusunda çalıştaylar ya da seminerler, barışı koruma operasyonları, arama-kurtarma görevleri ve ilgili bakanlıklardan uzmanlar ve yetkilileri de içeren sivil-askerî operasyonlar da gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada önleyici diplomasi (PD) müzakereleri, arabuluculuğu ve uzlaşmayı kapsayacaktır ancak görünüşe göre "ASEAN Tarzı" çatışma yönetiminin benimsenmesiyle üstü kapalı bir biçimde yasaklanan zorlayıcı tedbirler, yaptırımlar ya da askerî konuşlandırmaları kapsamamaktadır.

ARF üye devletler için diyalog yoluyla bilgi değişiminde bulunarak belirsizliği azaltma, güven artırma, ilgili olma ve en asgari düzeydeki ortak hedeflerinde anlaşma sağlandığına dair kamu beyanları yayımlama, neredeyse tamamen askeri şeffaflığı ele alma amaçlı bir forum olarak kalmıştır. Ancak düşünülen daha ciddi eylemlerin daha fazla kurumsallaşma ve bir tür uygulama mekanizması gerektirecek olmasına rağmen, ARF'nin mevcut belirsiz ve zayıf yapılandırılmış olması da gruptan ayrılmaları gereksiz kılmaktadır zira verilen taahhütlerin bedeli neredeyse göz ardı edilebilir niteliktedir.

7.3. ARF ÜYELERİ ARASINDAKİ ORTAK ÇIKARLAR VE TEHDİTLER

Uluslararası krizlere ve bölgesel istikrarsızlığa duyulan genel bir nefretin dışında, ARF'ye üye devletler teşkilat için ortak bir hedef anlamına gelecek düzeyde ortak bir çıkara, tehdide ya da norma sahip değildir. Böyle bir durumda ARF bağlamında ortak bir güvenlik çıkarı, tehdidi ya da güvenlik meselelerinin ortak bir şekilde ele alınışı düşünülemez. Asya-Pasifik bölgesinde ulusal hükümetler birbiriyle ilgili ve gelecekte güvenliğinin en iyi nasıl yönetilebileceğiyle ilgili farklı görüşlere sahiptir.

ÇİN, ABD ve Japonya'ya özellikle de Tayvan Boğazları konusunda düşünülen rollerinden ötürü güvenmemektedir. Bu güvensizlik duygusu karşılıklıdır. ABD, Doğu Asya'daki ikili güvenlik düzenlemelerini ARF tarzı hiçbir gerçek çok taraflılık için feda etmek niyetinde değildir. 1990'ların ortalarından

bu yana ABD hükümeti Japonya ile güvenlik düzenlemelerini pekiştirmiş, Filipinlerle ABD askerlerinin bu ülkede konuşlandırılmasına imkân veren bir Ziyaretçi Kuvvetler Anlaşması imzalamış ve Singapur, Changi donanama üssünde uçak gemilerinin demirleme hakkını sağlama almıştır. ABD'nin askeri varlığını bölgede istikrarı sağlayan bir güç olarak algılayan ve ÇİN ve Kuzey Kore'nin aralarında yer almadığı pek çok Doğu Asya ülkesi, daha ziyade ABD'nin yönettiği çok taraflı bir güvenlik yapısı görecektir.

Japonya'nın Çinlilerin, Korelilerin ve Güneydoğu Asyalıların İkinci Dünya Savaşındaki davranışlarını nasıl algıladıklarıyla ilgili güvensizliklerini gidermesi gerekir. Japonya'nın Güneydoğu Asya'daki geçmiş saldırganlıklarının kurbanları Japonya'nın bağımsız bir stratejik tavır içerisinde olduğunu düşündürmekte; aynı şekilde Çin'in artan ekonomik ve askeri gücünün ve nüfuzunun bölge açısından muhtemel istikrar bozucu etkilerinden endişe duymaktadır:

Diğer taraftan Japonya ARF'yi Çin'i daha büyük bir askeri şeffaflığa zorlayacak başlıca işbirliği mekânı olarak görmüştür. ÇİN ve ABD arasında güvenlik konusundaki itimatsızlık ve şüphe ile Japonya'nın Asya-Pasifik'te güven ve güvenliği sağlamak ve bölgedeki nüfuzunu arttırmak için çok taraflı bir düzenleme getirme isteği arasındaki dengeyi yansıtır biçimde üç büyük oyuncunun hepsi de ASEAN'ı kendi çıkarlarını sevk etmesinden ve ARF'nin başında olmasından memnun görünmektedir

Esasen, Forumun güvenlik meselelerini etkisiz bir biçimde yönetmesine sebep olduğu için eleştirilse de ARF'nin önerdiği kademeli, fikir birliğine dayanan ve bağlayıcı olmayan "ASEAN Tarzı", ÇİN'in kabul edebileceği tek yoldu. ARF'nin dile getirilmemiş büyük bir hedefinin bu bölgesel devi dahil etmek olduğu da göz önüne alınmalıdır.

ÇİN'in yönetimindeki elit tabaka yalnızca ABD'nin beklenen bir çevreleme politikasına askeri açıdan kalabilecek bir durumda hissetmediği, aynı zamanda Çin halkını kendi siyasi değerleri yönünde "sosyalleştirme" çabalarıyla tehdit altında gördüğü için, ABD ve Batılı müttefiklerinin gündemi belirlediği bir ARF, ÇİN açısından kabul edilemez olurdu. Çin'in Şubat 1995'te tartışmalı Mischief Kayalıklarını ele geçirmesinden bu yana, bölgesel endişeleri yatıştırmak için ÇİN Güney Çin Denizi adaları anlaşmazlığının ARF toplantılarında gündeme

getirilmesine izin vermiş ve genel olarak bölgesel düzeni bozmaya çalışmamıştır. Çin'i iddialı bir hegemonya olarak hatırlayan ASEAN yabancılaşacak ya da Japonya iddialı bir güvenlik tavrı sergilemesi yönünde provoke edilecektir.

ARF'nin Asya-Pasifik bölgesine yönelik muhtemel güvenlik tehditleriyle başa çıkabilmek için tedbirler görüşmesi ve önermesi düşünülmektedir. Bunun yerine, Kuzey Kore'nin nükleer unsurlardan arındırılması konusu Kuzey Kore, Güney Kore, ABD, ÇİN, Japonya ve Rusya'dan oluşan "Altılı Görüşmelerde" ele alınmaktadır. Japonya ile ÇİN arasında Senkaku / Diaoyu, Takeshima / Tokdo adalarıyla ilgili ve Güney Kore ile Rusya arasında Kuzey Toprakları / Güney Kurile bölgesiyle ilgili toprak anlaşmazlıkları aralıklı olarak düzenlenen ikili müzakerelerde görüşülmektedir. Güney Çin Denizi adalarındaki toprak anlaşmazlıkları, ASEAN içerisindeki Güneydoğu Asyalı iddia sahipleri ve bir bütün olarak da ÇİN ve ASEAN arasında ele alınmaktadır.

Sonuçta 2002 yılında Güney Çin Denizinde Yönetim Deklarasyonu yapılmış, bu deklarasyonla tüm taraflar Güney Çin Denizi adaları konusunda diğer iddia sahipleriyle olan anlaşmazlıklarında kontrollü davranma, güce başvurmama ve çatışmaların barışçıl yollarla çözümünü normlarına uymayı kabul etmiştir. Hindistan'ın nükleer denemeleri ABD tarafından ikili bir temelde ele alınmaktadır. ARF, üye devletlerin silâh harcamaları ya da Güney Asya ülkelerindeki terör saldırıları ve bombalama olayları konusunda kısıtlayıcı bir rol oynamamıştır. ARF'nin devlet konumunda olmayan unsurların ya da insanların güvenliğine yönelik tehditlerle baş etmede daha iyi çözümleri olmamıştır.

ARF'nin üye devletlere özellikle de güvenlikle ilgili ulusal çıkarlarını belirlemeleri ya da yeniden belirlemeleri için yaptığı baskı da bu durumu pekiştirmektedir. Güven arttırıcı tedbirlerin ilân edilmesi kabul edilebilir ancak bunlar gönüllü olarak yapılmalıdır ve devletler açıklanan bilgileri kontrol edebilmelidir. Önleyici diplomasi açısından ABD, Avustralya ve Kanada bunun uygulanışının devletler arası meselelerle sınırlandırılmasından memnun değildir. Özellikle ABD 11 Eylül 2001'den bu yana grubun esasen terörizm finansmanını engelleyerek ve sınır kontrollerini arttırarak "terörizmle küresel mücadeleyi" desteklemesi için ısrarcı olmuştur. Yine de, Çin'in ve ASEAN'ın kendi iç ve egemenlik meseleleriyle ilgili gördükleri güvenlik sorunlarına yabancıların

müdahalesine izin vereceğinden korktukları için önleyici diplomasinin devlet içi çatışmalara uygulanması fikrine karşı çıkmasının engellenmesi gerekecektir.

Bu sorunlara Çin açısından Tayvan Boğazları ve Güney Çin Denizi tartışmaları örnek verilebilir. Uygulanması halinde önleyici diplomasi aynı zamanda ASEAN'ın çatışmalardan kaçınma tercihinin de ters düşecektir. Merhum Gerald Segal'in ARF'nin gereksiz olmadığını, yalnızca gerekli olmaktan uzak olduğunu açıklamak yerinde olacaktır.

Dolayısıyla; ŞİÖ ve ARF'nin yapılaşma ya da kurumsallaşma derecesindeki farklılığın bir taraftan ŞİÖ'ye üye devletlerin hükümetlerinin karşılaşacağı ortak çıkar ve tehditlerin bulunmadığını ve bunun sonucunda ŞİÖ'de benzer davranış normlarının ve amaçların oluştuğunu, diğer taraftan ARF'ye üye devlet hükümetlerinin karşılaşacağı ortak çıkar ya da tehditlerin olmadığını ve bunun sonucunda ARF'de farklı davranış normları ve amaçlarının oluştuğunu göstermektedir.

7.4. ARF'İN GELECEKTEKİ GELİŞİMLERİ

ŞİÖ devletleri arasındaki etkileşimlerin ve meselelerin gittikçe birbiriyle daha ilintili hale geldiği göz önüne alınırsa, teşkilatın kurumsallaştırılmasında bir sonraki aşama, grubun Kuruluş Şartında belirtilen hükümleri yorumlamak ve üye devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir temsilciler heyeti oluşturmak olabilir. Mevcut koşullar altında ŞİÖ muhtemelen genişletilmiş yetki alanlarıyla daha bütün bir hâl alacaktır.

Bu koşullar şunlardır: I. Çin dış ve güvenlik politikası Rusya için önemli bir odak noktasıdır. Aynı durum Çin için de geçerlidir. Her iki ülke de Orta Asya'daki "yoğun ilgilerini" sürdürmeye isteklidir. II. ABD Tayvan'ın ve Rusya dışındaki eski SSCB cumhuriyetlerinin de Batı yanlısı rejimleri ya da rejim değişikliğini desteklemeye devam etmekte; böylece hem Çin hem de Rusya'nın yabancılaştırılması riskini almakta ve yeni oluşan kısmen askeri kısmen de güvenlikle ilgili bir Avrasya grubunu beslemektedir; ve III. Orta Asya ve Sibirya'dan enerji arayışı, özellikle de petrol ve doğal gaz kaynakları ÇİN liderleri için dış ekonomi ve güvenlik politikaları açısından önemli bir endişe sebebine dönüşmektedir.

Bu koşullar muhtemelen yakın ve orta vadeli bir dönemde muhafaza edilecek ya da gerçekleştirilecektir; zira Orta Asya'daki büyük oyuncuların ve bölgedeki ülkelerin siyasi yönelimleri ve dış politika önceliklerinin, öngörülebilir bir gelecekte çok az değişmesi beklenmektedir. Aksi yönde tavsiyeler bulunmasına rağmen ARF, ihtilâflı meseleleri tartışmaktan, bölgesel güvenlik zorluklarıyla ilgili özel konuları ele almaktan ya da daha problem çözücü bir yaklaşım sergilemekten kaçınmaya devam etmiştir.

ASO'ya katkılar gönüllülük düzeyinde kalmıştır. Japonya'nın ARF'yi destekleme konusunda ilk başta gösterdiği coşku önemli ölçüde azalmış, forumun işbirlikçi güvenlik tedbirleri getirememesinden ya da Japonya'yı ilgilendiren geleneksel askeri güvenlik meselelerini ele alamamasından dolayı hayal kırıklığına uğramıştır. 2006'daki ARF toplantısı aynı yıl Temmuz ayında Kuzey Kore'nin Japon Denizine füze atışı yapmasını kınayan taslak metni onaylamamıştır. Kuzey Kore dışişleri bakanı ise ülkesini gruptan çekmekle tehdit etmiştir.

Nükleer silâh programından dolayı ARF için büyük bir endişe kaynağı olan Kuzey Kore, forum toplantılarına yalnızca ara sıra katılmaktadır. Eğer ABD ve müttefikleri veya ÇİN ve otoriter dostları kendi güvenlik gündemlerini foruma taşırsın ve diğer tarafın katılımını engelleyecek boyuta varırlarsa ya da ASEAN'ı bir kenara iterek teşkilatın kontrolünü ele geçirirlerse, ARF dağılıbilir ve yok olabilir. Esasen ABD geçmişte Kuzeydoğu Asya için kendisi, Japonya ve Güney Kore'yi kapsayacak biçimde ayrı bir bölgesel güvenlik diyalogu mekanizması fikrini ortaya atmıştır. Zaten Mart 2007'den bu yana Japonya ve Avustralya arasında ABD tarafından desteklendiği söylenen ortak bir savunma antlaşması vardır.

Tüm bu etkileşimlerin (hemen hemen en iyi düzeyde) dengede olması ya da bu tür etkileşimlerin olmaması ARF'nin devletler arasında bir temas ve sosyalleşme arenası olarak kalmasına ve bir ARF gözlemcisinin ifadesiyle iyi niyet ve güvenin yaygınlaşmasına sağlayacağı umut edilen belirsiz bir "normlar üreticisi" olarak işlev görmesine neden olacaktır.

8. BÖLGESEL GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA APEC'İN ROLÜ

Asya ve Pasifik'te bölgesel güvenliğin sağlanmasında teşkilatların rolünü tartışırken Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) forumunun bu bağlamdaki kısıtlı ancak yararlı işlevinden bahsetmek gerekir. APEC 1989'da ilk dışişleri bakanları toplantısı için bir araya gelen 12 kurucu üyeyle oluşturuldu. "Açık bölgecilik" ve üye olan ve olmayan devletlere ayırım gözetmeksizin ticari liberalleşme getirme felsefesiyle APEC bölge ekonomilerini bütünleştirecek ve uzun vadeli kalkınma ve refah için daha açık ve işbirlikçi bir ortam yaratacak bir mekanizma oluşturmayı amaçlıyordu. 1993'te ABD Başkanı Bill Clinton'un öncülüğüyle ilk kez Seattle'da bir APEC Liderler Gayri Resmî Toplantısı yapıldı. Toplantı, APEC'in profilini yükseltmesi ve Çin ile ABD başkanlarının bir araya gelmesi, böylece ABD'nin 1989 Tiananmen olayından bu yana sürdürdüğü Çin ile yüksek düzey temas kurmama politikasının sona erdiğini göstermesi bakımından önemliydi.

O zamandan beri bakanlık ve zirve düzeylerindeki yıllık toplantılarda ticari liberalleşmenin yanı sıra teknoloji transferinin hızı, seviyesi ve içeriği üzerinde odaklanılmıştır. Güvenlik meseleleri ilk kez yalnızca 1999'da APEC'in gündemine getirilmiştir. Bu dönem Doğu Timor'daki referandumda verilen bağımsızlık oyundan kaynaklanan toplu şiddet olayları o senenin bakanlık toplantısında kısaca görüşülmüştür.

8.1. Bölgesel Bir Güvenlik Teşkilatı Olarak APEC'in Özellikleri

Çin ve ASEAN'ın birlikteliği her zaman için hem ekonomi hem de güvenlik alanındaki bölgesel işbirliğinde ulusal egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Siyasi sistemlerin heterojenliği, güvenlik konusundaki gerginlikler ve karşılıklı şüphelerle birlikte bu tarz bir tutum APEC toplantılarının güvenlik ve siyaset konularını gündeme almamasına yol açmıştır ancak 2001 APEC Zirvesinden bu yana bu tür konuların üyelerin ekonomik güvenlikleriyle doğrudan ilgili olmaları halinde tartışılabilirliği genel olarak kabul edilmiştir. Asya ülkeleri, güvenlik meselelerini bölgesel çok taraflı bir forumda tartışmaya istekli oldukları ölçüde halen ARF'yi tercih ediyor gözükmektedir.

Terörizmin turizm üzerindeki zararlı etkileri pek çok ülkenin önemli bir ekonomik kalkınma kaynağını tehdit etmekteydi. APEC'in ekonomik yönelimine paralel olarak ortaya çıkan "APEC Liderlerinin Terörizmle Mücadele Beyanı", üyelerin maliye ve ulaştırma bakanlıklarını terör örgütlerinin fonlarını durdurmaya ve hava ve deniz güvenliğini arttırmaya yönlendiriyordu. Yine de, ne ABD'nin öncülük ettiği Afganistan saldırıları ne de isim vermek gerekirse Taliban kabul görmüyordu.

Zirvenin ev sahibi olan Çin'in yaptığı bir düzenlemeyle Tayvan (Çin Taipei) ya da Hong Kong'dan hiçbir temsilcinin terörizmle ilgili tartışmalara katılmasına izin verilmedi çünkü Çinliler tarafından sadece egemen olmayan ekonomiler ve devlet özellikleri taşımayan unsurlar şeklinde görülüyorlardı. Her koşulda, "APEC Liderlerinin Terörizmle Mücadele Beyanı" APEC'in oluşumundan bu yana açıkladığı ve kısmen siyasi kısmen güvenlikle ilgili ilk deklarasyondur. Ekim 2002'de Bali'deki terörist bombalama eyleminin ardından Los Lobos, Meksika'daki APEC liderler toplantısında ABD gümrük işlemleri ve şüpheli yolcuların göçünün üye hükümetler tarafından haber verilmesi konusunda işbirliği yapılması ve yükleme konteynerlerinin izlenmesiyle ilgili güvenliğin artırılması için öncü olmuştur. Bangkok'taki 2003 APEC toplantısında ABD nükleer yaygınlaşmanın engellenmesi ve Kuzey Kore ve İran ile ilgili nükleer meseleler gibi bazı güvenlik girişimlerini APEC gündemine

getirmeye çalışmış ancak bu çaba forumun muhitinin ereksiz biçimde genişletilmesi şeklinde görülerek pek çok üye devlet tarafından reddedilmiştir.

APEC'in Santiago, Şili'deki 2004 zirve toplantıları ve Busan, Güney Kore'deki 2005 toplantısı dünya liderlerine Kuzey Kore'nin nükleer niyetleri gibi önemli konularda müzakere etme ve terörle mücadele tedbirlerinin izlenmesi ihtiyacını vurgulama imkânı vermeye devam etmiştir.

En son Hanoi, Vietnam'da yapılan 2006 APEC toplantısında hava güvenliğinin artırılması ve üye ekonomilerin besin teminini kasıtlı kirlilemeden korumak için stratejiler ve en iyi uygulamalar geliştirmeye ve paylaşmaya teşvik edilmesi vaatlerinde bulunulmuştur. APEC'in bir güven artırma mekanizması olarak kurulmamasına rağmen, yıllık zirveler mevcut 21 üye ekonomiye dünyayı etkileyen önemli olaylarda birbirinin tutumuyla ilgili etkili bir biçimde görüş alışverişinde bulunma ve bu görüşleri gerçekleştirmek için etkili bir yol ve "kamuya görüntü verme" fırsatı tanımamaktadır. ABD'nin aksine Çin gibi bir ülke ise tamamen ekonomik kapsamlı konuların tartışılmasını tercih edecek, Tayvan Boğazlarıyla ilgili güvenlik meselelerinin engellenmesini isteyecek, bu tür konuların iç işleri meseleleri olduğunu düşünecek ya da hassas veya tartışmalı ikili ekonomik ya da askeri meselelerin görüşülmesini istemeyecektir.

9. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE'NİN YENİ JEOPOLİTİĞİ

9.1. TÜRKİYE'NİN STRATEJİK ÖNEMİ :

Türkiye, 189 dünya ülkesi içinde nüfus itibariyle 16 ncı , toprak büyüklüğü itibariyle 32 nci ve ekonomik gücü itibariyle 16 ncı sırada olan bir dünya devletidir. Doğudan batıya uzunluğu 1600 km., kuzeyden güneye uzunluğu 660 km., toplam sahil uzunluğu 8.210 km., kara sınırları uzunluğu 2.753 km. ve yüz ölçümü 779,452 km²dir. Sırasıyla Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, İran, Irak ve Suriye olmak üzere 7 ülkeye komşudur.⁴⁴⁵

Dünyadaki yeni ve hızlı gelişmeler, Türkiye'ye hem yeni sorumluluklar yüklemiş, hem de yeni fırsat ve ufuklar açmıştır. Türkiye, NATO ittifakının bir kanat ülkesi konumundan çıkmış, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Avrasya kuşağında merkezi bir duruma gelmiş, politik, güvenlik ve ekonomik açılardan büyük bir rol ve önem kazanmıştır. Bu konumu itibarıyla, sorunlar, çatışmalar ve istikrarsızlıklar içeren, tehlikelerle dolu bir coğrafyada yaşaması kaçınılmaz bir duruma gelmiştir.⁴⁴⁶

Türkiye böyle bir bölgede, barış ve istikrar ülkesi olma özelliğini koruma başarısını göstermektedir. Halen Avrupa'dan Pasifik'e ve Orta Doğu'ya uzanan geniş coğrafyada yer alan ender demokrasilerden biridir. Dünyada mevcut 56 Müslüman ülke içinde, demokrasi ile idare edilen tek ülkedir. Hem Doğu kültürü, hem de Batı kültürü ve değerlerini bünyesinde birleştirmiştir. Orta Doğu'nun Batı ve özellikle ABD'nin en yakın müttefiki olan İsrail ile ilişkisi olan tek Müslüman ülkedir.

Türkiye hem Avrupa, hem de Asya ülkesidir. Türkiye'nin hem Avrupalı, hem de Asyalı olduğu, üyesi olduğu uluslar arası örgütlerin çeşitliliği ile de kendini göstermektedir. Türkiye aynı anda NATO, Avrupa Konseyi, Ekonomik

⁴⁴⁵ KIZILTEPE Celal, ŞENYUVA Coşkun, ERSÜ Naim, 21 nci Yüzyıla Girerken Dünya Düzeni, Ocak 2000, HAK Yayınları, s.113

⁴⁴⁶ ÇAKAR Nezih , 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, Ocak 1999,s.3-13

işbirliği ve Kalkınma Örgütü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve İslam Konferansı Örgütü üyesi olan yegane devlettir.⁴⁴⁷

Jeopolitik ve jeostratejik mevki itibariyle Türkiye; dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzasını, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzasını, tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanları etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde, Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyayı kontrol edebilecek etkili bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik değeri, soğuk savaş sonrası dönemde, değişen dünya şartları nedeniyle sürekli artma eğilimi göstermektedir. Sovyetler Birliği'nin beklenmedik bir tarzda dağılmış olması, Balkanlarda, Kafkaslarda, Orta Asya'da ve Orta Doğu'da; Türkiye'nin tarihi, kültürel veya ırki ilişkilerinin bulunduğu Müslüman toplumların karıştığı anlaşmazlıkların meydana gelmesi, Türkiye'yi bugünkü çatışmaların ortasında bir cephe hattı ülkesi konumuna getirmiştir.

Türkiye jeopolitik ve jeostratejik konumu yanında tarihi kazanımları sebebiyle de dünyanın içinden geçmekte olduğu değişim sürecinde en fazla etkilenen, aynı zamanda bu süreci etkileyen bir ülke olarak giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Türkiye'nin geleceği, Adriyatik'ten Çin Denizi'ne, Karadeniz'den Körfez'e kadar geniş bölgeleri içine alan büyük bir coğrafyanın geleceğinin şekillenmesi açısından da belirleyici bir önem taşımaktadır.

Yeni kurulan Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetleri, kapalı pazar ekonomisinden serbest pazar ekonomisine geçtikçe bu durum çok daha belirgin bir hale gelecektir. Özellikle halen devam etmekte olan 2000 km.lik oto yol projesi, bu konuda önemli kolaylıklar sağlayacaktır. Anılan ülkelerden deniz yolu ile Avrupa'ya gitmek istendiğinde en kısa yol yine Karadeniz ve Türk Boğazlarından geçen yoldur..⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ ÇAKAR Nezihi, 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, Ocak 1999, s.3-13

⁴⁴⁸ ÖZNAL Erdoğan, Değişen Dünya Dengeleri ve Türkiye'nin Jeostratejik Önemi, 1992, s.47

Türkiye, hayati derecede öneme sahip İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını, kontrolü altında bulundurmaktadır. Kuzeyinde hangi devlet ve devletler topluluğu kurulursa kurulsun, Türkiye; Boğazları elde bulundurmak suretiyle Karadeniz ile Akdeniz arasındaki ve Doğu Akdeniz'deki deniz ulaştırma yollarını kontrol edebilmekte, sıcak denizlere ve Orta Doğu petrollerine ulaşmaya mani olabilmektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ortaya çıkmasıyla, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile batı arasında büyük ekonomik ilişkiler başlamış olup, bu kapsamda yapılan ticarete Boğazların önemi daha da artmış bulunmaktadır.

Türkiye coğrafi konumu itibariyle dünya petrol rezervinin %80'ine sahip, Orta Doğu'yu kuzeyden örten ve bu kaynakları en iyi kontrol edebilen bir coğrafi konumdadır. Petrol, gelişmiş ülkelerin hayat damarıdır. Avrupa Topluluğu, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, önemli derecede sayılabilecek petrol ihtiyaçlarını bu bölgeden karşılamaktadır. Petrol sevkiyatının veya akışının kesilmesi, Batı ekonomisi ve sanayisinin çökmesi anlamına gelmektedir.

Soğuk savaş sonrasında, Avrupa'da yaşanan istikrasızlık ve problem sahaları, merkezi Avrupa'dan, Balkanlara ve Doğu'ya kaymış bulunmaktadır. Bu kapsamda dünyada yaşanan dört kriz; Körfez Krizi, Yugoslavya Krizi, Rusya'da yaşanan darbe ve halen devam etmekte olan Ermeni-Azeri Sorunu, Türkiye'ye komşu olan ülkelerde meydana gelmiştir. Doğu ülkeleri için batı kapısı, batı ülkeleri için ise doğu kapısı olan Türkiye, bu bölgelerde ABD, Avrupa ve NATO'nun yegane dayanağı, güvencesi ve kalesidir. Avrupa'nın güvenliğinden sorumlu olup da içinde Türkiye'nin bulunmadığı bir ittifakın başarılı olabilmesi mümkün görülmemektedir. Bu bakımdan Avrupa'nın refahı ve güvenliği ile ilgili olarak kurulmuş bulunan veya kurulacak olan tüm uluslar arası kurum ve kuruluşların içine Türkiye'nin de dahil edilmesi, batı'nın menfaatleri açısından hayati derecede önemlidir.

21 nci yüzyılın dünyası, Karadeniz'in etrafını dolaşacak otoyolların tamamlanacağı, telekomünikasyon ve fiber optik ağların Karadeniz Havzası'nı ve Orta Asya'yı Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlayacağı, tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlanacağı, döşenecek yeni boru hatlarıyla doğal gaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının bu coğrafyalardan Akdeniz'e akacağı bir dünya olacaktır.

9.2. ASYA-PASİFİK'TEKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Asya-Pasifik bölgesinde güvenliği tehdit eden unsurlar, sadece bölgesel düzeyde tehdit boyutunda kalamayarak tüm dünyayı etkileme gücüne sahiptirler. Bu nedenle ABD, Çin, RF ve Japonya gibi bölgede ağırlığı olan büyük güçler, güvenliğin sağlanması ve dünya barışının olumsuz etkilenmemesi için kendi bakış açıları noktasında çaba göstermektedirler. Bu dört devlet arasında bölgenin güvenliğini sağlamak ve ticarî çıkarlarının etkilenmesini önlemek için görüş birliği olmasına rağmen, bölge güvenliğinin sağlanmasında farklı yollar önermektedirler. Bu devletlerin bölgesel aktör olmalarının yanı sıra küresel düzeyde de aktör rolü oynamak istemeleri aralarındaki rekabeti kızıştırmıştır. Stratejik rekabet de bölgenin güvenliğine destek sağlamaktan çok zarar verir hâle gelmektedir. Bölge ülkeleri de Çin-Rusya iş birliğine karşı ABD-Japonya ittifakının bölge güvenliği için denge olacağı görüşündedirler. Ancak bugüne kadar bölgenin tamamını içine alan, güvenliği için kilit rol oynayabilecek bir örgütün kurulamamış olması endişe doğurmaktadır. Türkiye, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte değişen dünyaya pek de hazırlıklı değildi. Ancak SSCB'nin dağılması ve Avrasya'da Türk Cumhuriyetleri'nin kurulmasıyla dış politikada yeni fırsatlarla karşılaşmıştır.

Bununla birlikte Türkiye'nin dış politikası uzun zamandır batıya ve özellikle ABD'ye bağlı olduğundan ilk zamanlar bu fırsatı yeterince görememiştir. Soğuk savaş yıllarında iki kutuplu dünyada batı bloğu içinde dış politikasını belirleyen Türkiye, yeni durumdan yararlanabilmek için değişen dengeleri ve uluslararası siyaseti yeterince gerçekçi bir anlayışla analiz edememiştir. Türk Cumhuriyetleri'yle kurduğu ilişkiler ise daha çok kültürel yakınlığa güvenilerek duygusal nitelikli olmuştur. Türkiye'nin "model olma" düşüncesi yeni kurulan Türk devletlerine cazip gelmemiştir. Çünkü yeni kurulan Türk devletlerinin bağımsızlıklarını pekiştirmek ve ekonomik kalkınmalarını sağlamak için öncelikle finansman desteğine ihtiyaçları vardır. Ayrıca Türkiye'nin, XXI. yüzyılın siyasetinde gittikçe başat rol oynayacak bir bölge olan ve enerji potansiyeli bakımından oldukça zengin olan Avrasya bölgesine yönelik ilişki ve politikalarını bağımsız olarak oluşturmayıp daha çok ABD ve AB

yörüngesinde yürütmeyi amaçlaması da Türk Cumhuriyetleri'ni güvensizliğe itmiştir. Avrasya bölgesiyle yeterince güçlü ilişkiler kuramayan ve etkinliğini sağlayamayan Türkiye'nin, Asya-Pasifik bölgesiyle ilişkilerini de yeterince ilgi gösterdiği söylenemez. SSCB'nin dağılmasından önce bölge ile ilişkileri ABD eksenli ve iki bloğun rekabeti gölgesinde olmuştur. Bu nedenle bölge ülkeleriyle ekonomik, ticarî ve siyasal ilişkiler yeterince geliştirilememiştir. Ancak bölgenin son yıllarda ekonomik olarak hızla kalkınması ve küresel ekonomide önemli rol alması Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisini artırmıştır. Türkiye'nin Asya-Pasifik'teki büyük güçler içinde ABD'nin müttefiki olmasından da kaynaklanan nedenlerle ABD-Japonya bloğuna daha yakın olduğu gözükmektedir. ABD ile ilişkiler son yıllarda önemli değişimler göstermesine rağmen, Türk dış politikası hâlâ ABD ve AB eksenli olmaya devam etmektedir. Türkiye, Orta Asya'daki varlığını ABD'nin desteğiyle etkin kılmak istemektedir. Asya-Pasifik bölgesinde de ABD varlığını bölgenin güvenliği açısından önemli görmektedir.

Asya-Pasifik bölgesinin küresel ekonomideki etkinliği ve Orta Asya ile komşu olması nedeniyle, bölgedeki tehditler ve çatışma unsurları Türkiye'nin güvenliğini ve ekonomik çıkarlarını olumsuz etkileyecektir. ABD, Orta Asya politikalarını Türkiye'nin desteklemesini beklemektedir. Ayrıca Japonya da Avrasya'da Türk etkisinden yararlanmaya çalışmaktadır. Asya-Pasifik'te ortaya çıkan ABD-Japonya ve Çin-Rus rekabeti Avrasya'ya da yansımış gözükmektedir. ABD, Japonya ile ittifakının yanı sıra bölgede Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri'yle kurduğu ittifaklar, askerî üsler ve ekonomik iş birliğiyle Avrasya'da Çin-Rus etkinliğini kırmaya çalışmaktadır.

Türkiye, Asya-Pasifik'in bu rekabet ortamını Avrasya bölgesindeki çıkarlarını ve etkinliğini artırmak için kullanabilir. ABD bir yana Japonya ile bölgede geliştireceği ekonomik ilişkiler iki ülkenin çıkarına olacaktır. Bölgedeki Türk-Rus rekabetini de Çin ile kuracağı güçlü ekonomik bağlarla kendi lehine çevirebilecektir. Çin'in Rusya ile kurduğu ilişkilerin temelinde Çin'in Orta Asya'da etkin olma amacı düşünüldüğünde, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri üzerindeki etkisinden ve kültürel bağlarından Çin de yararlanmak isteyecektir. Rusya ile de ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi kuşkusuz bölgenin güvenliği açısından da önemli bir unsurdur. Pasifik'teki ve Orta Asya'daki rekabette Türkiye, taraf olarak yer alırsa bu tutumu, ekonomik çıkarlarını olumsuz

etkileyebilecektir. Çin ve Rusya gibi geniş potansiyelli pazarlardan Türkiye, kuracağı dengeli ekonomik ilişkilerle yararlanacak ve ekonomik gelişiminde katkı sağlayabilecektir. Ancak Türkiye'nin öncelikle dış politikada ABD-AB yönlendirmesinin gölgesinden kurtularak ekonomik, siyasî ve kültürel temelde çıkarlarına uygun politikalar benimsemesi gerekmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan bun yana Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden unsurlara ve kaynaklarına bakıldığında bunun daha çok üçüncü ülkelerden değil bizzat AB'den geldiği görülecektir. Türkiye'nin tek yanlı AB politikası, AB'nin Türkiye'yi zayıflatmaya yönelik politikalar içine girmesine neden olmuştur.

Çin dünyanın yeni yükselen önemli bir gücü ve Asya-Pasifik bölgesinin de baş aktörü konumundadır. Bu nedenle Türkiye'nin kendi güvenliği açısından Çin ile ekonomik, siyasî ve askerî ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. Çin'in benimsediği tek kutupluluk yerine çok kutupluluk Türkiye'nin çıkarlarıyla da uyum içindedir. Böylece ABD eksenli politikalardan kurtulabilir ve daha bağımsız politikalar geliştirebilir.

Bugün Çin ile ekonomik ilişkilerimiz Çin'in lehine gelişmektedir. Ancak ticaret hacminin ve ihracatın artırılmasına yönelik çalışmalar yakın zamanlarda başlatılmaya çalışılmaktadır. Ucuz Çin mallarının Türkiye pazarlarını ele geçirmesini engellemek için kota gibi çeşitli önlemlerin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Türkiye, Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğini önemli ölçüde tehdit eden Tayvan sorunu konusunda Çin'in "tek Çin" politikasına destek verdiğini her fırsatta açıklamakta ve Çin de bundan memnun olmaktadır. Ancak Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'ndeki ayrılıkçı hareketlere karşı Çin'in sert tedbirler alması Türkiye'yi rahatsız etmektedir. Bu sorun Türk-Çin ilişkileri üzerinde önemli engellerden biridir. Ayrıca Çin'in Kıbrıs konusunda Türkiye'ye destek vermeyerek Rum yönetimiyle ikili ilişkilerde bulunması, PKK/KADEK/KONGRA-GEL terör örgütü sorununda Türkiye'nin mücadelesine destek vermemesi iki ülke arasında aşılması gereken önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye'nin jeostratejik konumu, Orta Asya ile olan bağı ve Doğu Türkistanlılar ile koparması zor olan ilişkisi Türkiye'nin dış politikasında stratejik üstünlüğünü yaratmaktadır. Türkiye'nin Çin ile olan ilişkisinde en büyük temas noktası Doğu Türkistan olmalıdır. Bu açıdan Doğu Türkistan ile ilgilenmeli ve stratejik yönünde Doğu Türkistan iki ülkenin köprü olma rolünü

dikkate alınmalıdır. Bu durumda, ileri yönelik Çin ve Doğu Türkistan politikasının oluşturulması gerekmektedir.⁴⁴⁹

Türkiye, Çin'i rahatlatabilecek bir Doğu Türkistan politikasını ortaya koyamadığı sürece Çin'in ekonomik kalkınma ve güvenliğini tehdit eden bu meseleden dolayı Çin ile ilişkileri her zaman olumsuz etkilenecektir. Orta vadede Çin, Türkiye ile bölgesel işbirliği yapmayı planlıyor ise kısa vadede Doğu Türkistan meselesinin ikili ilişkilerin gündemini oluşturacağı açıktır.⁴⁵⁰

Ayrıca Çin'in Asya-Pasifik'teki ağırlığını Orta Asya'ya taşıma ve küresel sistemi yönlendirme çabasının bir sonucu olan Şangay İşbirliği Örgütüne de Türkiye'nin kayıtsızlığını devam ettirmemesi gerekmektedir. Genişleme gizli yüksek olan bu örgüt, bölge ülkelerinin katılımıyla daha güçlü bir hâle gelebilirse (Hindistan ve İran gibi ülkelerin katılımıyla) bölgede dengeleri önemli ölçüde etkileyecektir.

Bu nedenle bir yandan bu örgütle iş birliğinin geliştirilmesine çalışılması, bir yandan da belki bu örgüte karşı onu dengeleyebilecek yeni ittifakların kurulması gerekecektir. Türkiye'nin yeni dönemde kurduğu ve İran, Pakistan, Orta Asya ülkeleri ve Afganistan'ın da katıldığı Ekonomik İş Birliği Örgütü (ECO)ne yeniden aktif bir işlerlik kazandırmak mümkündür. Dünyanın en önemli kuşağındaki bu iş birliğine Türkiye bir süredir gereken önemi vermemiş gözükmektedir. Bu örgüte canlılık kazandırılması, Şangay İşbirliği Örgütüne alternatif olabilecektir. Ancak üyelerin aralarındaki sorunların bir an evvel çözümü bu örgütün etkinliği açısından önemlidir. Türkiye'nin bugün ekonomik ilişkilerinde Japonya ve Güney Kore gibi devletlerin ve ASEAN'ın önemli bir payı vardır. Bu nedenle bölgenin güvenliğine yönelik tehdit ve çatışma olasılığı Türkiye'nin ekonomik ilişkilerine zarar verecektir. En büyük müttefiki ABD'nin bölgede çıkarlarının zarar görmesi de Türkiye'nin çıkarlarını etkileyecektir. Ekonomik ilişkileri etkileyecek olan bölgedeki çatışma olasılıklarının kaldırılması konusunda Türkiye'nin yapıcı rol oynaması gerekecektir. Başta Çin ile geliştirilecek ekonomik ve siyasî ilişkiler yoluyla bölgenin güvenliğinin

⁴⁴⁹ NURANİYE Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Türkiye - Çin İlişkisinde Doğu Türkistan, Ocak 2005

⁴⁵⁰ EKREM Erkin, Türkiye-Çin İlişkisi: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Çin Ziyareti, Şubat 2005

korunmasına katkı sağlayabilecektir. Bölgesel ve ikili iş birliğinin geliştirilmesi yolunda ticarî ilişkilerini kullanabilecektir.

Türkiye, bölgeye uzun süre ilgisiz kalmasının olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerde bulunmalıdır. Asya-Pasifik bölgesinin güvenliğini tehdit eden unsurların çoğu küresel barışı da tehdit eder niteliktedir. Bölgede yaşanacak sorunlar ve çatışmalar dünyayı ekonomik ve siyasî olarak derinden etkileyecektir. Bunların başında nükleer tehdit, terörizm ve çevre sorunları gelmektedir. Bu sorunlar Türkiye'nin güvenliğini de doğrudan ve dolaylı etkileme gücüne sahiptir. Belki bugün bölgedeki silahlanma yarışı ve askerî rekabet, Türkiye'ye doğrudan bir zarar vereceği yolunda zayıf işaretler verse de bölgedeki güç dengeleri ve Asya-Pasifik bölgesinin dünya ekonomisindeki hayatî rolü göz önünde tutulduğunda bunun kaçınılmaz olduğu görülecektir. Önümüzdeki dönemde ABD-Çin stratejik rekabetinin artması, Tayvan, Güney Çin Denizi gibi sorunların iki ülkeyi çatışmaya sürüklemesi olasılığı hâlâ mevcuttur. Tayvan'da son günlerde artan bağımsızlık isteği düşünülürse bunun eyleme geçmesi durumunda Çin'in bölgeye silahla müdahalesi de olasıdır. Çin'in bölgesinde bir güç ve küresel aktör olma amacı da bölgede etkinliğini artırma yolunda bazı girişimlerde bulunabileceği izlenimi doğurmaktadır. Bu amaçla Güney Çin Denizi'nde olası faaliyetleri, bu ülkeyi ABD, Japonya ve Çin başta olmak üzere bölge ülkeleriyle karşı karşıya getirebilir. ABD'nin Kuzey Kore ile ilgili politikaları da Çin ile ABD'yi karşı karşıya getirebilir. ABD, şer üçgenin bir ayağı olarak adlandırdığı Kuzey Kore'nin nükleer programını sona erdirmemesi durumunda nasıl bir tutum alacağını şimdiden tahmin etmek zor. Ancak Irak'a olduğu gibi bir müdahale söz konusu olursa bölgede büyük bir çatışma olasılığı açık hâle gelecektir. Çin'in de bu çatışmada taraf olması büyük olasılıktır. Bu nedenle Türkiye bu olasılıkları göz önünde tutarak şimdiden alabileceği tutumlarla ilgili görüş geliştirmeli ve politikalar belirlemelidir. Aksi durumda gelişmelere hazırlıksız yakalanabilir.

Bölge ülkelerinin Çin ve Kuzey Kore tehdidi ile başlayan askerî modernizasyon ve silahlanma yarışı, enerji açıklarını kapatmak için nükleer enerji üretimine gitmeleri, bölgeyi saatli bir bomba hâline getirebilecektir. Bölgede olası çatışmaları hazırlaması açısından bu son derece ciddi bir

sorundur ve küresel düzeyde bir kaos yaratabilecek potansiyel gücü kendi içinde taşımaktadır. Bu durum da Türkiye'nin güvenliğini önemli ölçüde tehdit edebilecektir. Bu nedenle olası politikalar geliştirmeye başlamalıdır. Küresel terör tehdidi kuşkusuz her ülkeyi yakından ilgilendirmektedir. Son yıllarda etnik ve dinsel nitelikli terör faaliyetleri tüm ülkelerin önemli sorunlarından biri hâline gelmiştir. Ancak bazı ülkeler çıkarları gereği el altından da olsa teröristlere destek vermektedirler. Asya-Pasifik bölgesi de bu terör faaliyetlerinde payını aldığı gibi, Orta Doğu ve Orta Asya'yı etkisine alan terör, domino etkisiyle bu bölgeleri de içine alabilecektir. 11 Eylül saldırılarından sonra ağırlık kazanan küresel terör tehdidi karşısında tüm ülkelerin ve örgütlerin bu konuda ortak iş birliğine gitmeleri zorunludur.

Asya-Pasifik bölgesi soğuk savaş sonrası dünyada gittikçe yükselen öneme sahip bir bölge hâline gelmiştir. Küresel ekonomideki yeri düşünüldüğünde bölgenin önemi daha da net anlaşılmaktadır. Ancak gerek bölgedeki ülkelerin aralarındaki sınır anlaşmazlıkları ve karşılıklı güvensizlik gerekse dünyadaki büyük güçlerin bölgedeki stratejik rekabeti, bölgenin güvenliğini önemli ölçüde tehdit etmekte ve çatışma riski doğurmaktadır. ABD, Çin, Japonya ve Rusya gibi büyük güçler bölge barışını sağlama konusunda görüş birliğinde olmalarına rağmen, yolları konusunda anlaşmazlık içindedirler. Çıkarlarını ön planda tutarak uyguladıkları politikalar, bölgenin güvenliğine yönelik güçlü bir örgütlenmenin sağlanamadığı ortamda yeni çatışma risklerini doğurmaktadır. Bu durum bölgeye coğrafî olarak uzak olmasına rağmen ekonomik ve siyasî ilişkileri ve ittifakları nedeniyle Türkiye'yi bölgeye yakınlaştırmaktadır. Asya-Pasifik'teki küresel tehdit unsurları da Türkiye'nin bölge güvenliği ile ilgilenmesi için önemli nedenlerdir.

10. BÖLGESEL GÜÇ OLARAK TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK YAKLAŞIMLARI

10.1. AVRASYA ENTEGRASYONU

Avrupa Birliği'nde lider konumda bulunan ülkelerin, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri ile belirtilen istekleri karşıladıktan sonra, Kıbrıs Sorunu, Yunanistan'dan kaynaklanan Ege Sorunları, Ermeni Sorunu, Pontus Sorunu ve Fener-Rum Patrikhanesi Sorunlarını gündeme getirerek, Türkiye'nin AB'ne tam üyelik sürecini çıkmaza sokmak üzere yeni stratejiler uygulayacağı beklenmekte hatta sözkonusu hususlar zaman zaman dile getirilmektedir. Buna karşılık AB, Türkiye'nin jeostratejik ve jeopolitik mevki itibarıyla, 21 nci yüzyılda önemi daha da artan Avrasya Jeopolitiğini kontrol etmesi ve "petrol ve doğal gaz jeopolitik" ekseninde olması nedenleriyle, Türkiye'yi batıdan koparmamak için oyalama taktiklerine de devam etmektedir.

Bu şartlarda, AB'ye alınmak üzere oyalanan Türkiye, bir ulus devlet olmayacak, Türkiye önce parçalanarak küçültülecek, tehdit oluşturması engellendikten ve yeterince güçsüzleştirildikten sonra AB ile bütünleşmesine izin verilmesi ihtimali doğacaktır ki bu durum bile şüpheli görünmektedir. Bu hal tarzının Türkiye tarafından kabul edilemeyeceği değerlendirildiğinden, Türkiye'nin mevcut durumu ile 2020 yılına kadar Avrupa Birliği(AB)'ye tam üye olamayacağı kıymetlendirilmektedir.

Türkiye'nin bir milli-devlet olarak varlığını sürdürebilmesi, AB'ye üyelik politikasını tamamen terk etmesine bağlıdır. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini bir tutku halinden çıkarıp akılcı bir yaklaşımla değerlendirmeye başlaması son derecede önemlidir. Türkiye'nin AB ile sağlıklı ilişki kurabilmesi için AB'nin tek seçenek olmadığını kabul etmesi ve Gümrük Birliği gibi tek taraflı bir ilişkiden bir an önce kurtulması gerekmektedir.

AB, politik kurumsallaşma sorunları ile mücadele etme süreci içindeyken, Avrupa'nın bugün için en büyük nüfusuna sahip ülkelerden biri olması ve nüfusun giderek artması, yetişmiş insan kalitesi açısından yetersiz, Avrupa ile ortak tarihi olmayan veya bir başka deyişle Hristiyan kültürüne sahip olmayan ve AB sınırlarını güvenli kıtasal jeopolitiğin dışına iterek, dünyanın en sorunlu

bölgeleri ile sınırdaş hale getirecek olması nedenleriyle, Türkiye'nin bu süreçte AB üyeliğini imkansız hale getirmektedir,

Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi kararları da, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde daha fazla taviz vermesi gerektiğini, o dönemin Almanya Başbakanı Gerhard SCHRODER'in Alman RTL Televizyonuna verdiği röportajda *“Türkiye'nin üyelik süresince AB'nin isteklerini ulusal menfaatleri açısından yerine getirmesi çok zor”* açıklaması ve yine Alman İç İşleri Bakanı Otto SCHLIY'nin *“Almanya'da bulunan 2.5 milyon Türk'e tahammül edemiyoruz. 70 milyon Türk vatandaşına nasıl tahammül edeceğiz”* sözleri kısaca açıklamaktadır.

Buna karşılık, çok büyük tarihi, kültürel bağlara sahip olduğumuz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri yanında ortak çıkar ve menfaatlerimizin önemli bir potansiyel oluşturduğu diğer bölge ülkeleri olan Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan gibi ülkeler de göz önüne alındığında Türkiye'nin kendisine yeni alternatifler yaratmasının kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülkemiz açısından her alanda büyük önem arz eden Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerimizin gerçekçi ve somut temeller üzerinde geliştirilmesi amacıyla kalıcı ve tutarlı bir ekonomi politikası tespit edilmesi gerekli ve zorunlu hale gelmiştir. Bu yaşananların önüne geçmek için Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak, karşılıklı işbirliği ve güven antlaşmalarıyla ilişkilerimiz geliştirmeli ve resmi devlet sınırları dışında bulunan ülkeler içinde yaşayan halk ile dil, din, tarih, kültür vb. gibi ortak değerler olması sonucunda oluşan ve resmi olmayan sınır olarak nitelenen Kültürel Sınırlarımıza sahip çıkılmalıdır.

Bununla birlikte Türkiye'nin GSMH'nin hızlı artışı, sanayi-tarım üretim gücünün büyümesi, teknolojisinin ilerlemesi ve finans kesiminin güçlenmesi küreselleşen dünya ekonomisi içerisinde Türkiye'nin konumunun güçlendiğinin göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. 21'inci yüzyılda izlenecek akıllı politikalarla Türk ekonomisi gelişebilir ve dünya ekonomileri ile yarışacak hale gelebilir. Küreselleşen dünya ekonomisinde Türk girişimcilerinin ülkemizin dünya ile bütünleşmede önemli rol oynayacağı kıymetlenmektedir.

Türkiye'nin Orta Asya'da yürüttüğü politikaları dönemsel olarak ayırma tabii tutmak mümkündür. Değişim sürecini kapsayan 1989–1991 döneminde Türkiye henüz nereye gideceği pek de kestirilemeyen Sovyet

Cumhuriyetlerindeki milliyetçi hareketlerden uzak kalmayı tercih etmiş ve geleneksel dış politikası çerçevesinde ilişkilerini Moskova merkezli yürütmüştür.⁴⁵¹

1991–1993 döneminde ise, Türkiye kendisine düşen tarihi sorumluluğun bilinci içinde Orta Asya Cumhuriyetlerini ilk tanıyan ülke olmuş, ardından çok yoğun ve üst düzey siyasi temaslar başlatılmış ve bu ülkelerin uluslararası platformlarda yer almalarına katkıda bulunmuştur. Buna karşılık , belli başlı ülkeler bölgeye öncelik ve ilgilerini kaydırlarken Türkiye , hem ekonomik alanda hem de siyasi alanda uzun vadeli strateji geliştirmekte geç kalmış ve bölgede model ve lider olma çabalarıyla Rusya'yı dışlayan ve Rusya'nın bölgedeki etkisini kırmaya yönelik aktif bir politika izlemiştir.

1993–1995 döneminde ise, bölgede Sovyetler Birliği'nin dağılmasından doğan boşluğu artık Rusya'nın dolduracağı anlaşılmıştır. 1995'ten itibaren Türkiye'nin, hem kendi gücünü hem de bölgesel gerçekleri daha iyi tahlil eden, Rusya'yi dışlamayan, daha gerçekçi, dengeli ve karşılıklı işbirliğine dayalı bir politika çabası içinde olduğu gözlenmektedir.⁴⁵²

Türkiye, başlangıçta Orta Asya ülkelerinin karşılaştığı ekonomik sorunların ciddiyetini ve ihtiyaçları olan dış yardım miktarını doğru olarak tahmin edememiştir. Ayrıca, bu ülkelerle Sovyetler döneminde oluşmuş ticari bağımlılığın boyutları da tam olarak tahmin edilememiştir. Bu nedenle, siyasi alanda yaşanan hızlı gelişmeler kendisini ticari ve ekonomik ilişkilerde gösterememiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine yeterli hazırlıkla giremeyen Türkiye, bu hazırlıksız ortama rağmen, yeni kurulan cumhuriyetlerle başından itibaren bağlantılar kurmuş; bu bağlantılarla, ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Türkiye, haberleşme ve uçuş hatları kurarak, yeni ülkelerdeki öğrencilere burslar vererek, Türk Cumhuriyetleri ile yoğun ilişkiler kurmaya gayret göstermiştir. 2000 Nisan ayına kadar altı Türk zirvesi toplanmış; kültürel alanda ilişkiler yoğunlaşmıştır. Ancak, bu bağlantılarla ilişkileri zayıflatan ve bozan bazı gelişmeler de meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi

⁴⁵¹ AYDIN Mustafa, "Küresel Politikada Orta Asya", Nobel yayınları, 2005, Ankara, s.102

⁴⁵² AYDIN Mustafa,a.g.e.s.103-104.

Özbekistan'ın Türkiye'ye yönelik soğuk yaklaşımıdır. Özbekistan, ülkesindeki muhalefetin Türkiye'den destek aldığını iddia etmiş ve Türkiye'de eğitim gören Özbek öğrencileri geri çekmiştir.⁴⁵³

Türkiye, 100 milyar dolara ulaşan ihracatı ile bulunduğu coğrafyada bölgesel bir güç durumundadır. Büyük kısmı Avrupa'ya yapılan ihracat, ağırlıklı olarak sanayi mallarından oluşmaktadır. Her geçen gün sanayisi gelişen Türkiye'nin pazar ihtiyacı bulunmaktadır. Orta Asya bölgesi, sahip olduğu kalabalık nüfus ve zengin yeraltı kaynakları ile Türkiye için cazip bir pazar durumundadır. Avrupa pazarlarının neredeyse doyuma ulaşmış olması ve mevcut acımasız rekabet ortamı ile karşılaştırıldığında Orta Asya, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu pazarı sağlayabilecek durumdadır. Bu pazara girebilme ise Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliğine bağlıdır. ŞİÖ'nün bu pazarı kontrol etme imkânı geliştiğinde, Türkiye AB ülkelerine mal satmada karşılaştığı sorunların benzeri ile karşılaşmak durumunda kalabilecektir.

Orta Asya'nın geleceği olasılıkla ABD, Rusya, ve Çin arasında gelişecek işbirliği ve çatışmalarla ve de Türkiye, AB ülkeleri, ve İran gibi devletlerinde oynayacağı tali roller ile şekilleneceği değerlendirilmektedir. Rusya ile Çin Orta Asya ile olan ilişkilerini her geçen gün güçlendirmekte, Shangay İşbirliği Örgütü'nün etkisi artmakta yeni adaylarla birlikte, Kafkasya'dan Doğu Türkistan'a, Moğolistan'a ve Çine kadar uzanan yeni bir güç merkezi oluşmaktadır. Rusya ile Çin arasındaki yakın ilişkiler ve bu iki ülke ile Orta Asya ülkeleri arasındaki işbirliğine İran ve Hindistan'ın da eklenmesiyle tüm Avrasya'yı kateden bir alanda yeni bir güvenlik kuşağı oluşacak ve ABD'nin bölgeye girebileceği boşluklar hemen hemen doldurulmuştur. Bunu fark eden ABD bölgeye girmenin başka yollarını aramış ve Afganistan'ın en müsait olduğuna karar vermiştir. 11 Eylül terör saldırıları sayesinde dünya kamuoyunun desteğini de arkasına almıştır.

Türkiye, aynen Çin'le olduğu gibi Rusya ile de tarihi ilişkilerinde güvensizlik ve savaşların hâkim olduğu bir geçmişe sahiptir. Tarihi alt üst etmek mümkün olmasa da ilişkileri bu olumsuzluktan etkilenmeden geliştirmek

⁴⁵³ ALPARGU Mehmet, "ŞİÖ'nün Türkiye-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İlişkilerine Muhtemel Etkileri", Güvenlik Boyutunda ŞİÖ'nün Geleceği ve Türkiye Semineri, SAREM, 27 Eylül 2003, S.68.

mümkündür. İki ülkenin Avrupa, Karadeniz, Ortadoğu, Orta Asya ve Balkanlar bölgelerinde menfaatlerinin uyuştuğu alanlar oldukça fazladır. Önemli olan bu alanlardaki menfaatleri aktif hale getirecek politikaların üretilmesidir.

21'inci yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın almakta olduğu bu yeni düzen içinde Türkiye "*Bölgesel Güç*" olarak yerini almaktadır. Yaşanan gelişmeler, Türkiye'ye hem yeni sorumluluklar yüklemiş, hem de yeni fırsat ve ufuklar açmıştır. Tarihin, Türkiye'nin önüne çıkardığı bu fırsat iyi değerlendirildiği takdirde, eski Sovyetler Birliği coğrafyasında barış, istikrar, refah ve işbirliğinin kalıcı hale getirilmesi mümkün görülmektedir.

Orta Doğu ve Hazar Denizi petroleri, ABD'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikası çerçevesinde Amerikan enerji politikalarının odak noktası haline gelmiştir. ABD, bölgede kendinden başka bir güç istememekte, bu bağlamda bölgede RF ve İran nüfuzunu etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. Türkiye ile ABD çıkarları şimdilerde örtüşüyor gibi görünse de, gelecekte değişen durumlara göre bu durum tersine dönebilir. ABD, RF ve İran nüfuzunu kırma politikası gereği, yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin siyasi ve ekonomik gelişimlerini desteklemektedir. Yine aynı çerçevede, bu ülkelerin petrol ve doğal gaz kaynaklarının RF ve İran dışından geçecek boru hatları ile dünya pazarlarına ulaştırılmasına destek vermektedir.

Çin'in nihai hedefi küresel güç olmaktır. Bu hedefe ulaşmak için de, mutlak bir şekilde Orta Asya'daki stratejilerinin başarıya ulaşması gerekmektedir. ABD'nin izlediği küresel hakimiyet politikasının yarattığı baskıyı her geçen gün daha fazla hisseden Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), özellikle Orta Asya bölgesinde yaptığı yeni girişimlerle hareket ve etkinlik yeteneğini genişletmeye çalışmaktadır.Çin, Orta Asya'ya yönelik politikası açısından özellikle iki temel noktaya dayanarak Orta Asya'yı kontrol etmek istemektedir. Bunlardan ilki, bölgedeki milliyetçi akımların uyanmaması, ikincisi ise, ABD'nin bölgeden mümkün olduğunca uzak tutulmasıdır.

Çin Orta Asya'yı; Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'ya açılan Hazar ve Karadeniz ötesi bölgelere sıçrama tahtası olarak kullanmak istemektedir. Çin bu noktada dünya politikaları üzerinde etkin rol alma konusunda hızlı adımlar atmaktadır. Çin'in bölge ile ilgili hedefleri çok belirgindir. İlk hedefi Orta Asya ülkeleri ile olan sınırlarını huzurlu ve güvenli

hale getirerek arka bölgesinin stratejik güvenliğini muhafaza etmektir. İkincisi batıya açılan tek doğal kapısı olan Doğu Türkistan'daki bağımsızlık yanlı hareketleri kontrol altına almak ve buradaki hakimiyetini sağlamlaştırarak oradan da Kafkasya ve Türkiye yolu ile Avrupa ülkeleri ile karadan temas kurmaktır. Üçüncü hedefi ekonomik etkinliğini tüm bölge geneline yaymak ve bu ülkeler için vazgeçilemez bir partner haline gelmektir. Sonuncu hedefi ise Orta Asya'yı Çin için bir enerji kaynağı haline getirmek ve bütün Asya'yı kapsayan bir enerji kuşağı oluşturarak kendi enerji güvenliğini sağlamaktır.

Çin'in ekonomik kalkınmasının sürdürülebilmesi ve kalkınması enerjiye bağlıdır. Çin, son birkaç yıl içinde ABD'den hemen sonra dünyanın ikinci büyük petrol ithalatçısı durumuna gelmiştir. Stratejik petrol stokunun olmayışı ve uluslararası petrol fiyatlarının gittikçe yükselmesi, Çin'i petrol ithal kaynaklarını ve enerjiyi çeşitlendirmeye itmiş, son yıllarda petrol ve doğalgaz aramaya yönelmiştir. Bu noktada Çin'in enerji ihtiyacını karşılamasında Ortadoğu enerji kaynakları ön plana çıkmaktadır. Ortadoğu ülkeleri, Çin ve diğer Asya-Pasifik güçlerine yönelmektedir. Karşılıklı yatırım çerçevesinde Çin petrol satın almakta ve bunun karşısında Ortadoğu ülkeleri Çin petrol endüstrisine yatırım yapmaktadır. Çin, büyüyen ekonomisini besleyecek enerji kaynaklarıyla bağlantılarını daha sağlıklı hale getirmek için Ortadoğu'nun istikrar ve güvenliği ile artık daha yakından ilgilenmektedir.

Buna karşılık ABD'nin Büyük Orta Asya projesi ve Orta Asya-Güney Asya Bütünleştirme projesini gerçekleşmesinde en gerekli şart Afganistan'da etkisinin devam etmesi, bunun için de Afganistan güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu konuda ise Türkiye'den istifade etmektedir. Oysa Orta Asya-Güney Asya Bütünleştirme projesini uygulamada Hindistan ve Japonya ile işbirliğine gitmektedir. Bu durum ABD'nin hem Orta Doğu hem de Orta Asya'da Türkiye'nin menfaatlerine uygun olmayan projesini yine Türkiye'yi kullanarak gerçekleştirmeye çalışması anlamına gelmektedir. ABD, bölgedeki çıkarları konusunda aktif rol alan Türkiye'yi dikkate almamakta Türkiye'yi bölgeden uzak tutmaya çalışmaktadır. Üstelik bu durum Türk Cumhuriyetleri'nin Türkiye üzerinden dünyaya açılma projesine alternatif teşkil etmektedir. ABD'nin Türkiye'ye Türkistan'da duyduğu ihtiyaç ise Türkistan'ın kıyısında bulunan Afganistan'ın güvenliğinin sağlanmasıyla sınırlıdır. Aslında Hindistan ve

Japonya gibi oyuncuların Türkistan'da aktifleşmesi, Türkistan devletlerinin hareket alanını genişlettiği için kısmen Türkiye'nin de menfaatine gelmekte ve Türkiye açısından işbirliği seçeneklerini artırmaktadır. Bu yüzden ABD'nin Orta Asya'daki bu yaklaşımı akıllı politikalarla Türkiye lehine çevrilebilir.

Türkiye'nin Çin ile olan ilişkilerini belli bir düzeyde tutabilmesi için uygulayacağı politikaların temel direklerinden birisi de Doğu Türkistan meselesidir. Çin'in Orta Asya'da güvenlik ve ekonomik çıkarları vardır. Çin'in ekonomik kalkınmasında en önemli stratejik ham madde olan enerji güvenliğini sağlayabilmesi için Orta Asya bölgesinin istikrarlı olması ve güvenli olması gerekmektedir. Doğu Türkistan'ın, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile ortak sınırı vardır. Diğer bir ifade ile Doğu Türkistan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Orta Asya'ya açılan kapısı konumundadır. Çin, Doğu Türkistan'ın bulunduğu Batı bölgelerden elde ettiği kazanımları Doğu Bölgesinde kullanarak Doğunun hızlı kalkınmasını sağlamakta ve Batı Bölgesinin geri kalmışlığa terk etmektedir. Bu durum, Doğu Türkistan ile Pekin Yönetimi arasında gerginliklere neden olmaktadır

Türkiye'nin Çin ile olan ilişkisinde en büyük temas noktası olan Doğu Türkistan meselesi Çin açısından hayati önem taşımaktadır ve güvenlik anlamında temel sorun teşkil etmektedir. Çin, Batı müttefiki ve NATO üyesi olan Türkiye'nin Doğu Türkistan meselesini bir koz olarak kullanabileceği endişesi içindedir. Doğu Türkistan, diğer bir deyimle Sincan Türkleri'nin (Uygurlar) durumu geçmişte uygulanan bazı politikalar nedeniyle ihmal edilmiş ve Çin'in isteği doğrultusunda gelişmiştir.

Türkiye'nin jeostratejik konumu, Orta Asya ile olan bağı ve Doğu Türkistanlılar ile koparması zor olan ilişkisi Türkiye'nin dış politikasında stratejik üstünlüğünü yaratmaktadır. Çin, eğer orta vadede Türkiye ile bölgesel işbirliği yapmayı planlıyor ise kısa vadede Doğu Türkistan meselesinin ikili ilişkilerin gündemini oluşturacağı açıktır. Zedelenmiş bir Doğu Türkistan meselesi ikili ilişkilere zarar vereceği gibi aksine Çin'in Türkiye'ye olan ilgisini azaltabilir. Bu yüzden Doğu Türkistan, her zaman ikili ilişkileri gerek olumlu gerekse olumsuz boyuta taşıyabilir.

Genel bir değerlendirmeye Basra körfezindeki petrolün tükenme ihtimali karşısında Kafkasya, Hazar ve Orta Asya bölgesi petrol ve doğal gaz

sahalarının ortaya çıkmasıyla dünya hakimiyeti için mücadele eden büyük güçlerin dikkat merkezi haline gelmiştir. Bölgenin batısındaki Türkiye, güney doğusundaki Afganistan bu rekabet alanında yer almakta ve dolayısıyla Kafkasya ve hazar petrollerinin nereden geçeceği hususunda her ikisi de birbirlerinin alternatifi olma durumundadır.

Türkiye, Çin'i rahatlatabilecek bir Doğu Türkistan politikasını ortaya koyamadığı sürece Çin ile ilişkileri her zaman olumsuz etkilenecektir. Doğu Türkistan ile ilgilenmeli ve stratejik yönünde Doğu Türkistan iki ülkenin köprü olma rolünü dikkate almalıdır. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin ve toplumlarının uzun vadede Türkiye'den beklentileri iyi değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, Uygur Türklerinin daha fazla sosyal ve ekonomik haklar kazanmaları ve nihayetinde bağımsızlıklarını kazandıkları uzun vadeli bir politika geliştirilmesinde fayda görülmektedir. Türkiye, Doğu Türkistan meselesini iki ülke ilişkilerine zarar veren bir problem değil, bu ilişkileri güçlendiren bir araç haline dönüştürmelidir. Bu durumda, ileri yönelik Çin ve Doğu Türkistan politikasının oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye, Doğu Türkistan'ın geleceği ve istikrarı açısından Çin Halk Cumhuriyeti ve Şanghay İşbirliği Teşkilatı ile yürüteceği politika, stratejileri ve üstleneceği rolleri belirlemelidir.

Türkiye'nin 2020-2025 yıllarında dünyada küresel bir güç olarak ortaya çıkma ihtimali olan Çin ile belirli düzeyde ilişkilerini tesis etmesi stratejik önem taşımaktadır. Ancak Türkiye, Asya-Pasifik bölgesi ile olan ilişkilerinde sadece Çin'i tercih etme şeklindeki geleneksel politikasını tekrar gözden geçirmelidir. Türkiye'nin dış politika stratejisinde tek bir ülkeyi hedef alması, özellikle Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası dengeler ve yeni konjonktürde Türkiye'ye büyük zarar vermiştir.

Çin, Orta Asya ve Ortadoğu'yu hedef alan ve Avrasya Köprüsü Projesi olarak adlandırılan Avrasya politikasını hayata geçirebilmek için bölgede siyasi, ekonomik ve güvenlik alanında önemli rol oynayan Türkiye ile ilişkilerini belli bir düzeyde tutması gerekmektedir. Türkiye'nin Çin ile olan ilişkilerini belli bir düzeyde tutabilmesi için de Rusya, Hindistan gibi Asya bölgesinde etkili diğer bölgesel güçlerle aynı mesafede dengeli bir politika izlemesi faydalı olacaktır. Çin, Hindistan ve Rusya arasında kurduğu ilişkilerden faydalanıp dış

politikalarında Türkiye'nin önemini artırarak bu ülkelerin küresel ve bölgesel politikalarda Türkiye'ye ihtiyaç duyması sağlanabilir. Türkiye'nin bu politikasını çeşitlendirilmesinde yarar görülmektedir

Türkiye'nin üyesi olmadığı APEC, ASEAN, NAFTA, ARF ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi bölgesel kuruluşlarda gözlemci ya da misafir ülke statüsünde temsil edilmesi sağlanmalı ve bu yönde siyasi irade oluşturulmalıdır. Özellikle Şanghay İşbirliği Örgütü bölgesindeki gelişmeleri yakından izlemeli ve bu bölgede pazar açılımına ilişkin girişimlerini yoğunlaştırmalıdır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurucu üyesi Çin Halk Cumhuriyeti, 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. Aynı zamanda; APEC, ASEAN, ARF ve ASEM gibi kuruluşlarda önemli roller üstlenmektedir. Türkiye, ASEAN ve Şanghay İşbirliği Teşkilatı ile yaratılan "Serbest Ticaret Bölgesini " çok iyi değerlendirmeli, çıkabilecek seçenekleri ve açılımları çok daha kapsamlı kıymetlendirmelidir. Türkiye'nin büyük bir ortak tarihi geçmişe, tarihsel ve kültürel bağlara sahip olduğumuz Türk Cumhuriyetleri'nin ve ortak çıkar ve menfaatlerimizin önemli bir potansiyel oluşturduğu ülkelerin bulunduğu Orta Asya bölgesine entegre olabilmesi, bu bölgedeki hak ve menfaatlerini koruyabilmesi ve 21. yüzyılda beklenen sıçramayı yaparak küresel bir güç oluşturabilmesi maksadıyla;

* Bağımsız Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerde din ögesinin ana yaklaşım yöntemi olarak seçilmeden, ortak tarih ve dil bilincinin geliştirilmesi gibi konuların ileri seviyede düşünülmesi, Orta Asya Cumhuriyetlerine Türkiye hami, himaye rolü değil, uluslararası alanda eşit düzeyde temsil edilmesi ve ilişkide bulunmasına yardımcı olma rolü üstlenmesini, Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirirken özellikle RF olmak üzere diğer ülkelere, PAN-TÜRKİST bir politika peşinde koşmadığı mesajını vermesini, bu konuda güven verici bir tutum içinde olmasını,

* Rusya'ya olan siyasi, ekonomik ve askeri bağımlılık azaltılmaya çalışılmasını ve Çin'in denge unsuru olarak kullanılmasını.

* Avrasya'nın güvenlik ve istikrarına katkıda bulunacak olan, merkezi Avrasya bölgesinde çekirdeği oluşturan ülkeler ile birlikte, çevre ülkelerin birlikte kurduğu işbirliği teşkilatları ; 'Ekonomik İşbirliği Teşkilatı' ile Türkiye tarafından önerilen 'Kafkasya İstikrar Paketi' gibi oluşumların daha fazla desteklenerek hayata geçirilmesini, Orta Asya Cumhuriyetlerinin Ekonomik İşbirliği Örgütü

(ECO) ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİB) gibi kuruluşlara üye olması ve bu kuruluşlarda aktif rol alması için her türlü çaba gösterilmesini ve Türk Cumhuriyetlerinin bu kuruluşlarda ortak dayanışma içinde hareket etmesi sağlanmasını,

* Türkiye'nin, bölgede barış ve istikrarın devamını sağlayan kimliğiyle, Londra'dan Çin'e kadar uzanan, tarihteki adıyla "İpek yolu" olarak anılan ticaret ve barış yolunun, 21 nci yüzyılda da gerçekleşmesini sağlayacak politikalar izlemesini,

21'inci yüzyılda dünya hâkimiyetinden pay almanın yolu "Avrasya"da söz sahibi olmaktan geçmektedir. Türkiye Cumhuriyeti sahip olduğu potansiyeli doğru yönde kullanarak, yarının Türkiye'sini plan ve program dâhilinde şekillendirme yönünde gayretlerini birleştirirse, milli güçlerin müşterek orkestrası aynı akortla beraber notaları çalarsa Avrasya coğrafyasının merkezine kendisini yerleştirmesi hiç de zor olmayacaktır.

10.2. ŞİÖ ÜYELİĞİ

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya politikasında önemli değişimler meydana gelmiştir. Değişimden en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kuzeydoğu sınırlarında beş Türk kökenli yeni bağımsız devletin ortaya çıkması heyecan yaratmış, Türkiye'yi dış politika yönelimlerini gözden geçirmeye zorlamıştır. Bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerle ortak tarihi ve kültürel mirasa sahip olması, Türkiye'ye bölgesel diğer aktörlere nazaran önemli bir avantaj sağlamaktadır.

21 inci yüzyılın ilk çeyreğinde soğuk savaşın galibi ABD giderek azalan bir trende girmiş olmasına rağmen küresel üstünlüğünü sürdürecektir. Bu yüzyılın ikinci çeyreğinde ise küresel gücüne AB ortak olacaktır. ABD'nin çöküş nedenlerini başlıklar altında sıralayacak olursak; ülke içi etnik gruplaşmalar, lobicilik faaliyetlerinin dış siyaseti zaman zaman yanlış yönlendirmesi, nüfus dağılımının çeşitliliği, çok güçlü ancak çok masraflı bir askeri yapının olmasıdır. Rusya Federasyonunun ekonomik problemlerini çözmesi uzun zaman alacak ancak bölgesel bir güç olmaya devam edecektir. Ancak soğuk savaş dönemindeki prestijini kazanamayacaktır. Çin ve Rusya Federasyonu Şangay İşbirliği Örgütüne tam olarak işlerlik kazandırabilirlerse, 21 inci yüzyılın ilk çeyreği sonunda ABD ve AB'ye küresel mücadelede ortak olabilecekleri değerlendirilmektedir. Çin'in de tek başına küresel mücadeleye katılması beklenmemekte sadece bölgesel güç olarak kalacağı değerlendirilmektedir. Bu süreçte Japonya, ekonomik olarak güç merkezi olmaya devam edecek ve büyük güçlerin kararlarını etkilemeye devam edecektir. Ancak, askeri gücünü iletmediği sürece bölgesel güç olarak kalacaktır⁴⁵⁴.

Son yıllarda Putin önderliğinde Rusya'nın atmış olduğu adımlar, bu ülkenin ŞİÖ şemsiyesi altında yeniden birinci sınıf güç merkezi olmaya yöneldiğini göstermektedir. Bu bağlamda Rusya'nın ŞİÖ'nü Orta Asya'da ABD'nin nüfuz alanını daraltmada işlevsel gördüğü, (Özbekistan gibi) ŞİÖ'ne bu açıdan diğer ülkelere kıyasla daha çok anlam yüklediği açıktır. Ancak, birçok uzmanın da işaret ettiği üzere, Rus diplomasisinin bu amaca ulaşımında, doğu ve

⁴⁵⁴ ÇOMAK Hasret, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

batı arasında manevra alanı oluşturarak denge politikası güttüğü, düşman üretmekten ve açıktan meydan okumadan kaçındığı, “çok ses çıkarmaksızın” düşük bir profil izleyerek amacına ulaşmaya çalıştığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Diğer taraftan Çin, Doğu Asya bölgesinde ekonomik ve askeri bir güç olarak bulunmaktadır. Ekonomik göstergeleri ile askeri alandaki faaliyetleri, Çin'in orta vadede kesinlikle global jeopolitik bir güç merkezi olarak ABD'nin karşısına çıkacağını göstermektedir. Nisan 1997'de Rusya ile imzaladığı "21 nci Yüzyıla Doğru Stratejik Ortaklık Deklarasyonu", Mayıs 1997'de Fransa ile imzaladığı "Küresel Ortaklık Deklarasyonu" ve Nisan 1997'de RF, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ile oluşturduğu "Şangay İşbirliği Örgütü" ile Çin, ABD'nin tek bir dünya gücü olmasından duyduğu memnuniyetsizliği belirtmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte Çin, ekonomik kalkınma, ülke güvenliği ve 21 nci yüzyılda süper güç haline gelme yolundaki "Büyük Strateji"sinin gerçekleşmesi için, kendisinin de içinde bulunduğu ve aktif bir rol oynayabileceği, NATO ve ASEAN gibi örgütlere alternatif olan Şanghay İşbirliği Örgütü'ne ihtiyaç duymaktadır⁴⁵⁵.

Bu genel çerçeve içerisinde yeni oluşuma bakıldığında; "Shangay İşbirliği Örgütü" her ne kadar uluslar arası alanda ses getiren bir başlangıç yapmamış olmasına rağmen, yedi yıllık kısa süre içinde ortaya koyduğu gelişmeler ile dikkati çekmiş ve kurucu ülkeleri dışında kalan bazı Asya ülkeleri için de cazibe merkezi haline gelmiştir. Dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahip olan ve nükleer bir güç olan Hindistan ve Pakistan bu örgüte katılacağı değerlendirilmektedir. Bu arada ABD'nin gözlemci olarak toplantılara katılmak üzere başvuruda bulunması ise örgütün eriştiği boyutun önemi ve geleceği hakkında bir fikir vermektedir. Örgütün başta Asya olmak üzere, uluslar arası alanda etkinliğini artırması beklenmektedir. Bugün Rusya ve Çin'in başını çektiği altılı ittifakın, ABD'nin "Tek Kutuplu Dünya" politikasına karşı muhalefet etme amacını taşıyacağı düşünülmektedir. Rusya ile Çin, Orta Asya ile olan ilişkilerini her geçen gün güçlendirmekte, ŞİÖ'nün etkisi artmakta, yeni adaylarla birlikte, Kafkasya'dan Doğu Türkistan'a, Moğolistan'a ve Çin'e kadar uzanan yeni bir

⁴⁵⁵ CAN Melih, USAK, Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Diğer Adı: Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2006

güç merkezi oluşmaktadır. Rusya ile Çin arasındaki yakın ilişkiler ve bu iki ülke ile Orta Asya ülkeleri arasındaki işbirliğine İran ve Hindistan'ın da eklenmesiyle tüm Avrasya'yı kat eden bir alanda yeni bir güvenlik kuşağı oluşacak ve A.B.D'nin bölgeye girebileceği boşluklar hemen hemen doldurulmuş olacaktır. Bunu fark eden A.B.D. bölgeye girmenin başka yollarını aramış ve Afganistan'n en müsait olduğuna karar vermiştir. 11 Eylül terör saldırıları sayesinde dünya kamuoyunun desteğini de arkasına almıştır. Bunun yanında A.B.D. Çin'in ekonomik zafiyetlerinden ve etnik problemlerini (Çin'de Tayvan problemi, vb.) istismar ederek, ŞİÖ'nün potansiyel lideri olan Çin'i çepeçevre kontrol altına almaya çalışmaktadır.

Şangay İşbirliği Örgütü'nün yakın gelecekte Hindistan'ı ve İran'ı da içine alarak genişlemesi ihtimali, Türkiye'nin bu örgüte bakış açısını tekrar gözden geçirmesine neden olacaktır. Türkiye, Orta Asya ve Kafkaslar bölgesiyle tarihi, kültürel bağları, coğrafi yakınlığı ve Avrupa ile Asya arasında köprü olması nedeniyle önemsenmesi gereken bir ülkedir. Şangay İşbirliği Örgütü'nün güçlenmesi ve giderek daha askeri nitelikler kazanması, Türkiye'nin stratejik konumunun daha da kuvvetlenmesini sağlayacak, bunun yanı sıra, ülkemize soğuk savaş döneminde olduğu gibi misyonlar üstlenmesi baskılarını da beraberinde getirecektir. Ancak bu kez durum farklıdır. Türkiye, Şangay İşbirliği Örgütü üyesi ülkeler ile sadece ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini geliştiren değil, bölgesinde uluslararası güvenliğin sürekli tesisine yönelik işbirliği yapabilecek ve bunu devam ettirebilecek bir ülkedir. Bu kapsamda; Türkiye'nin; milli güç unsurlarına katkı sağlayacak her alanda, gelecek yirmi yıllık vizyonunu belirlemesi ve bu kapsamda Şangay İşbirliği Örgütü ile işbirliği stratejileri geliştirmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir⁴⁵⁶.

Şanghay İşbirliği Örgütü Kurucu Üyesi Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyesidir ve nükleer silahlara sahiptirler. Örgüte gözlemci olarak 5 Temmuz 2005'de davet edilen Pakistan ve Hindistan da nükleer silahları olan ülkelerdir . Ayrıca, 5 Temmuz 2005'de örgütte gözlemci statüsü kazanan İran da nükleer silah üretme aşamasına gelmiş konumdaki bir ülkedir. Yakın gelecekte Pakistan, Hindistan ve İran'ın

⁴⁵⁶ ÇOMAK Hasret, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005

örgüt üyesi olacakları kabul edilirse örgütün dokuz ülkesinden 5'inin nükleer silah üretme ve elde etme kapasitesinde olabileceği tartışmasızdır. Bu kapsamda Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile işbirliği stratejileri geliştirmesinin kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Şangay ülkeleri, 150 ila 4000 dolar civarında milli gelire sahiptirler. Bu açıdan şu an için ekonomik güç olmaları zordur. Ancak çok önemli bir bölgeyi kontrol etme imkanına sahiptirler ve üye sayılarını bu doğrultuda artırdıklarında kısa sürede bol kaynaklarla nüfuslarını birleştirerek güç olma yarışına girebilirler. Konu askeri açıdan değerlendirildiğinde dünyanın iki büyük dev'i olan Rusya Federasyonu ve Çin'in bir ortaklık ve denge politikasına giriştikleri ve güçlerini birleştirdiklerinde eğer Hindistan'ı da birliğe katabilirlerse kısa sürede süper askeri güç statüsüne ulaşacakları öngörülmektedir.

Şangay İşbirliği Örgütü dünyanın en büyük güvenlik ve ekonomik örgütü olmaya adaydır. ŞİÖ Aralık 2004'te Birleşmiş Devletler Örgütü'nün Genel kurulunda gözlemci statüsüne kabul edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi daimi beş üyesinden ikisi ŞİÖ'ne üye Çin ve Rusya'dır ve veto hakkını ellerinde bulundurmaktadırlar. Hindistan, Pakistan, ve İran'ın gözlemci statüsünde ŞİÖ'ye katılmaları ile örgüt genişlemiş ve coğrafi kapsama alanı Doğu Asya, Orta Asya, Batı Asya ve Güney Asya'ya hatta Ortadoğu'ya açılmıştır. Dünyada stratejik nükleer silaha sahip olan ülkeler ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore ve İran'dır. Bu bağlamda nükleer gücün yarısı bu örgütte yer almaktadır. Dolayısıyla örgüt en büyük orduya sahiptir. Örgüt zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara, belli düzeyde teknolojiye ve dünyanın en büyük pazara sahiptir. Böylece ŞİÖ, Asya'nın ekonomik ve güvenlik alanında belirgin rolü üstlenmesine aday duruma gelmiştir. Örgüt etki gücünü arttırdığı gibi çekim gücü de yükselmektedir⁴⁵⁷.

Türkiye'nin 2020-2025 yıllarında dünyada küresel bir güç olarak ortaya çıkma ihtimali olan Çin ile belirli düzeyde ilişkilerini tesis etmesi stratejik önem taşımaktadır. Türkiye'nin Çin ile olan siyasî ilişkisi sıcak ancak ekonomik ilişkisi soğuktur. Türkiye'nin Çin ile olan ilişkisinde en büyük temas noktası olan Doğu

⁴⁵⁷ OĞAN Gökçen, ASAM, Şanghay İşbirliği Örgütü Ekonomide AB, Güvenlikte NATO'yu Hedefliyor, Ekim 2005

Türkistan meselesi Çin açısından hayati önem taşımakta ve güvenlik anlamında temel sorun teşkil etmektedir. Türkiye, Çin ile olan bu ilişkisinin karşısında, Çin'in PKK ve Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin inisiyatifine dikkat etmesine, füze ve füze teknolojisini intikal edebilmeyi ve Çin pazarına girebilmeyi arzu etmiştir. Ancak, geline bu günkü noktada, Türkiye çıkarları doğrultusunda istediği beklentileri tam olarak karşılayamamıştır. Türkiye'nin Çin ile olan ilişkilerini belli bir düzeyde tutabilmek için uygulayacağı politikanın diğer boyutu, Çin'e komşu ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmektir.

Örgütün en büyük ikinci üyesi Çin ile Türkiye'nin ilişkilerini belirleyen en önemli parametre kuşkusuz Uygur Türkleri sorunudur. Bu sebeptendir ki Çin, ŞİÖ vasıtasıyla Uygur Türkleri üzerindeki nüfuzunu artırabilecek Türkiye'nin, örgüte yakınlaşmasına sıcak bakmamaktadır. Orta vadede de bu yaklaşımının değişmeyeceği değerlendirilmektedir. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında bölge ülkeleri ile ilişkilerini bir türlü istenen seviyeye getirememiştir.

Çin ile Türkiye arasında zaman zaman üst düzey askeri ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu karşılıklı ziyaretler neticesinde iki ülke arasında hem savunma sanayi hem de askeri eğitim işbirliği faaliyetlerinin geliştirilmesi için bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Ayrıca, Çin-Türkiye askerî işbirliğinin diğer alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesi için de öncelik görevini yapması ve bu ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin Batı dünyasından transfer edemediği askerî teknolojileri Çin'den transfer etmek istemesi, Türkiye'nin Çin'e daha ılımlı davranmasına yol açmıştır.

Türkiye ve Çin'in enerji konusundaki ortak çıkarlarını dikkate alan seçeneklerin ve olabirliklerinin gecikmeksizin incelenmesinde ve değerlendirilmesi de gerekmektedir. Çin ile Türkiye'nin, bu süreçte, hem her iki ülkenin topraklarında hem de "Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika" alanında, birlikte yapabilecekleri projeler ve birbirlerinin eksikliklerini tamamlayacakları çok önemli bir potansiyel alan vardır. Bu potansiyel alanları belirlemek, uygulanabilir projeler geliştirmek, ancak karşılıklı anlayışın geliştirilmesine ve tarafların birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlayacak organizasyonların yaşama geçirilmesine bağlıdır.

Türkiye, Çin ile ayakları yere basan, Çin'in ve ülkemizin öncelik ve gerçeklerinden hareket eden pratik bir strateji geliştirmesi gerekmektedir. Kâğıt üzerinde kalmaması gereken bu strateji sadece ekonomik ilişkileri değil aynı zamanda siyasi, askeri, teknolojik, enerji ve tanıtım boyutunu da kapsamalıdır. Devlet bürokrasisinden ziyade, özel sektörün bu ülkede mevcudiyet kurup güçlendirmesi, devletin de ekonomik diplomasi yoluyla destek sağlaması gerekmektedir.

Bu üyeliğin Türkiye'ye kazandırabilecekleri Orta Asya sınırlarının çok ötesindedir. Bahse konu üyelik ile, doğuda Pasifik Okyanusuna erişen bir stratejik derinliğe ulaşılabilecektir. ŞİÖ de Akdeniz kıyılarına varmış olacaktır. Doğusunda bu ölçüde stratejik derinliğe ve etkiye sahip olacak olan Türkiye'nin, Avrupa'daki konumu da güçlenecek; 27 üyeli AB ile yaşanan üyelik sürecinde olumlu gelişmeler yaşanabilecek, büyük umutlarla başlatılan ancak, arzu edilen seviyeye gelemeyen Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) projesi işlevsellik kazanacaktır.

Buna karşılık ŞİÖ için çizilen gelecekte, tüm üyelerin istifade ettiği serbest ticaret bölgesi ve ekonomik işbirliği de öngörülmektedir

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin öncelikli hedefi, bağımsızlıklarını ve güvenliklerini korumak, ekonomik reformları geliştirerek Rusya'ya olan ekonomik bağımlılıktan kurtulmaktır. Bu ülkelerin kendi güçlerine dayanarak belirtilen bu hedeflere ulaşabilmeleri zor görünmektedir. ŞİÖ, bu nedenle, bahse konu ülkeler için oldukça yüksek öneme sahiptir.

ŞİÖ'ne üye olunması halinde, örgüt içindeki bölgesel rakiplere stratejik üstünlük verilmesinin engelleneceği; hatta mevcut jeostratejik konumu itibarıyla ŞİÖ nezdinde oldukça etkili bir yer elde edilebileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye, başlangıçta Orta Asya ülkelerinin karşılaştığı ekonomik sorunların ciddiyetini ve ihtiyaçları olan dış yardım miktarını doğru olarak tahmin edememiştir. Ayrıca, bu ülkelerle Sovyetler döneminde oluşmuş ticari bağımlılığın boyutları da tam olarak tahmin edilememiştir. Bu nedenle, siyasi alanda yaşanan hızlı gelişmeler kendisini ticari ve ekonomik ilişkilerde gösterememiştir.

Türkiye, soğuk savaşın sona ermesinden itibaren bölgede stratejik bir derinlik elde etme çabası içindedir. ŞİÖ'nün, Türkiye'nin bu hedefine muhtemel etkisi, örgütün elde ettiği başarıyla doğrudan ilişkilidir. ŞİÖ'nün Orta Asya ülkelerinin beklentilerini karşılama oranı arttıkça, Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliği zayıflayacaktır.

Türkiye, bölgede Rusya, Çin ve İran ile rekabet halindedir. Türkiye'nin 1991 sonrası dönemde uyguladığı strateji ile bölgeye yönelik Rus ve Çin stratejileri karşılaştırıldığında; bölgesel diğer aktörleri dışlaması bakımından Türkiye ile Rusya'nın yaklaşımları benzerlik taşımaktadır.

Yaklaşık 150 yıllık hâkimiyet neticesinde bölge ülkelerinde sahip olduğu nüfuzla güvenen Rusya, başlangıçta Türkiye ve Çin'i dışlayan bir yaklaşım sergilemiş ve bölgesel ekonomik ve sosyokültürel gerçekleri göz ardı ederek "yakın çevre" doktrini çerçevesinde bölgede etkinlik yaratmayı amaçlamıştır. Ancak, bu yaklaşım Rusya'ya hedeflediklerini kazandıramamış ve "yakın çevre" doktrini iflas etmiştir.

Türkiye de benzer şekilde, bölgesel ekonomik/ reel politik gerçekleri ve Rusya'yı dışlayan bir yaklaşımı tercih etmiş ve sonuçta, hedeflerine ulaşmada yetersiz kalmıştır.

Rusya ve Türkiye'nin bahse konu her iki yaklaşımı da, farklı düzeylerde de olsa Orta Asya ülkeleri tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Bölgesel gerçeklerle yüz yüze olan bu devletler, Türkiye ile olan mesafelerini, Rusya ve diğer devletleri ürkütmeyecek düzeyde tutmaya gayret gösterirken; Rusya ile olan ilişkilerinde de bağımsızlıklarından fazla ödün vermeyecek şekilde tutum takınmaya özen göstermişlerdir.

Çin ise tamamıyla farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Bahse konu yaklaşımın temelinde de ŞİÖ yer almaktadır. Bu yaklaşım, bölgesel aktörleri dışlamayan, bölge ülkeleri ile eşit düzeyde, karşılıklı menfaate dayanan ve çok taraflı bir mekanizma çerçevesinde işbirliğini öngörmektedir.

Çin'in merkezde ŞİÖ'nün yer aldığı bölgesel yaklaşımı, Orta Asya ülkelerinde oldukça geniş destek bulmuştur. Orta Asya ülkelerinin örgüte olan tutumları ve örgütün kurulmasından itibaren kaydettiği gelişme dikkate

alındığında, ŞİÖ girişiminin ve dolayısıyla Çin'in bölgeye yönelik stratejisinin daha başarılı olduğu değerlendirilmektedir.

Her geçen gün sanayisi gelişen Türkiye'nin pazar ihtiyacı da buna paralel olarak büyümektedir. Orta Asya bölgesi sahip olduğu kalabalık nüfus ve zengin yeraltı kaynakları ile Türkiye için cazip bir pazar durumundadır. Avrupa pazarlarının neredeyse doyuma ulaşmış olması ve mevcut acımasız rekabet ortamı ile karşılaştırıldığında Orta Asya, Türkiye'ye orta vadede arzu ettiği geniş bir pazarı sağlayabilecek potansiyele sahip bulunmaktadır. Bu pazara girebilme ise Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliğine bağlıdır. ŞİÖ'nün bu pazarı kontrol etme imkânı geliştiğinde, Türkiye AB ülkelerine mal satmada karşılaştığı sorunların benzeri ile karşılaşmak durumunda kalabilecektir.

ŞİÖ'ne Türkiye'nin de üye olması halinde, Orta Asya pazarına giriş, doğal kaynakların kullanımından çıkar sağlama, enerji nakil hatlarının Anadolu'dan geçirilmesi yönünde Türkiye'nin kısa ve orta vadede ekonomik ve siyasi destek bulabileceği, daha da önemlisi bu konularda Rusya ve Çin'den kaynaklanabilecek karşı stratejilerden kurtulabileceği; örgüt bünyesinde kurulan ilişkiler neticesinde Çin ile nükleer teknoloji başta olmak üzere teknoloji alanında işbirliği geliştirebileceği değerlendirilmektedir.

Üyesi olsun veya olmasın, ŞİÖ'nün bölgesinde AB'ye benzer bir etkinliğe sahip olamaması halinde Türkiye'nin kaybedecek bir şeyi bulunmamaktadır. Ancak bu etkinliğe ulaşması halinde, ŞİÖ'nün dışında kalan bir Türkiye için telafisi oldukça zor sonuçlarla karşılaşılabilen değerlendirilmektedir.

Örgütün dışında kalınması halinde meydana gelebilecek olumsuzluklar için AB sürecine bakmak faydalı olacaktır. AB sürecine katılmakta yaşadığı tereddüt neticesinde, Türkiye dışarıda kalırken Yunanistan AB üyesi olmuştur. AB üyeliği ile Yunanistan Türkiye'ye karşı önemli bir stratejik üstünlük elde etmiştir. Benzer durum ŞİÖ çerçevesinde Rusya ve İran için geçerlidir. Rusya ŞİÖ üyesi, İran gözlemci üyedir. Türkiye ise dışarıdadır. Dışarıda kalınması halinde Türkiye, Rusya ve İran karşısında, bugün AB içindeki Yunanistan ile karşılaştığı sorunların benzerleri ile karşı karşıya kalabilecektir.

Silah sistemlerinin sağlanmasında ileri teknoloji kaynakları belli ve sınırlı ise de füze sistemleri sağlanmasında, bu konuda esasen dünya ve Ortadoğu pazarına geliştirdikleri füze sistemlerini rahatlıkla satan Çin ve Kuzey Kore seçenekleri mevcut gibi gözükmektedir. İran ve Pakistan örneğinde olduğu gibi, Çin'in silah sistemleri sattığı ülkelere teknoloji transferi ve müşterek üretim gibi yaklaşımlarının olumlu olmasının, bu konuda daha ileri bir milli sanayi geliştirebilmemize katkısı olabilecektir. Türkiye-Çin askerî işbirliği faaliyetleri, diğer alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesinde öncelik görevi yapması ve bu ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin Batı dünyasından transfer edemediği askerî teknolojileri Çin'den transfer etmeye çalışması gerekmektedir

Türkiye'nin üyesi olmadığı APEC, ASEAN ve ŞİÖ gibi bölgesel kuruluşlarda ilk etapta gözlemci ya da misafir ülke statüsünde temsil edilmesi sağlanmalı ve bu yönde siyasi irade oluşturmak gerekmektedir. Özellikle ŞİÖ bölgesindeki gelişmeleri yakından izlemelidir. Türkiye bu girişimler için ŞİÖ'nü, "etkili forum" olarak kullanabilmelidir.

Dış ekonomik ilişkilerimizi yürütecek kadroların yetiştirilmesinde; ŞİÖ konusunda bilinçlendirme çalışmaları yürütülmeli ve bu kuruluşta gerekirse eğitim / staj imkanları yaratılmalıdır. Bu şekilde Örgüt ile daha verimli ve sürekli işbirliği imkanları sağlanabilecek ve yaratılan işbirliği geliştirilebilecektir. Türkiye'deki Stratejik Araştırma Merkezleri ile Stratejik Araştırma Enstitüleri Şanghay İşbirliği Örgütü ile Örgüt bölgesini derinliğine tarayan ve uzun vadeli projeksiyonlar çıkarmayı amaçlayan çalışmaları için teşvik edilmeli ve yönlendirilmelidir. Türkiye, Şanghay İşbirliği Örgütü bölgesinde alternatif bir ekonomik güç şeklinde görülmemelidir. Türkiye'nin bölgedeki geniş ekonomik potansiyeli harekete geçirilebilmesi için gereken durumlarda Batılı ülkeleri de içerecek bir şekilde düzenlemelerde bulunmalı ve öncü rol üstlenmelidir.

Örgüt üyesi ülkeler ile karşılıklı menfaatlere hizmet edecek ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri yaratacak şekilde ekonomik, ticari, yatırım ve kültürel ilişkiler genişletilmeli, çeşitlendirilmeli, zenginleştirilmeli ve karşılıklı güven sürekli artırılmalıdır.

Türkiye'nin, Doğu Türkistan'ın geleceği ve istikrarı açısından Çin Halk Cumhuriyeti ve ŞİÖ ile yürüteceği politika, stratejileri ve üstleneceği rolleri belirlenmelidir. Bütün bunlara rağmen, "Şanghay İşbirliği Örgütü"nü oluşturması

yakın bir gelecekte bünyesine yeni ülkelerinde katılımıyla bölgesel ve küresel güvenlik konularında etkin oranda söz sahibi olabileceği, orta ve uzun vadede ise, şimdilik dünyada tek süper güç olarak kalan A.B.D.'ne karşı yeni bir alternatif kutup olarak gelişebileceği değerlendirilmektedir.

Doğu Türkistan bölgesinde Türk varlığı Türkiye ve Çin arasında güven oluşturmada köprü olarak kullanılmalıdır.

Türkiye, bölgede Çin ile ilgili esaslı bir politika oluşturmalı ve uzun vadeli bir öngörüyle kendisine karşı inşa edilmiş tarihi "Çin Seddini" iki devlet arasından kaldırarak "İşbirliği Köprüsü" haline getirmeye çalışmalıdır. 21'inci yüzyıl; ülkeler arasında tarihe dayalı kin ve nefretin değil karşılıklı işbirliği içerisinde menfaatlerin geliştirildiği, küreselleşmenin her alanda kendini gösterdiği yeni açılımları beraberinde getirmiştir. Çin'de Türkiye için bu bağlamda değerlendirilmeli, savunma sanayi ve askeri alanlar dâhil ilişkilerinin artırılmasında milli menfaatler gözetilmelidir.

Rusya Federasyonu'nun Avrasya'da Çin'le işbirliği yoluna giderek bölge ülkelerinden Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan'la oluşturduğu Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gelişim ve geleceği takip edilmeli ve Türkiye kendini ilgilendiren bölgede kendi menfaatlerinin uyuşabileceği örgütlenmelerden geri kalmamalıdır.

Avrasya bölgesine yönelik geliştirilen politikalarda Rusya Federasyonu'nun bölge üzerindeki tarihten kaynaklanan bağlantıları ihmal edilmemeli ve müşterek menfaatlerin uyuşturduğu politikalar geliştirilmelidir.

21'inci yüzyılın ilk çeyreğinde Çin, ABD ve NATO'nun hegemonyasına, dolayısıyla da tek kutuplu dünya düzenine karşı, çok kutuplu bir dünya düzenini benimsenmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü ile, "bölgesel" bir güvenlik yapısından, "birleşik" bir güvenlik yapısına giden bir strateji izlemiştir. Bu vesile ile, dünyadaki ABD karşıtlığının bir simgesi, çatısı olmaya adaydır.

Diğer küçük çaplı devletleri bir kenara koyup, batı hakimiyetine karşı birleşmiş bir muhalefet, NATO'nun genişlemesi ve batının eski Sovyetler Birliği'nin güney cumhuriyetlerine olan ilgisi, Orta Asya ve Kafkasya'da batının güç kazanmasını engellemek maksadıyla; ABD karşıtı ülke durumunda olan

İran'ında katılmasıyla, Rusya-Çin-Hindistan ve İran'dan oluşan bir bloğun ortaya çıkacağı kıymetlendirilmektedir.

ŞİÖ'ne Türkiye'nin de üye olması halinde, Orta Asya pazarına giriş, doğal kaynakların kullanımından çıkar sağlama, enerji nakil hatlarının Anadolu'dan geçirilmesi yönünde Türkiye'nin kısa ve orta vadede ekonomik ve siyasi destek bulabileceği, daha da önemlisi bu konularda Rusya ve Çin'den kaynaklanabilecek karşı stratejilerden kurtulmuş olacağı; örgüt bünyesinde kurulan ilişkiler neticesinde Çin ile nükleer teknoloji başta olmak üzere teknoloji alanında işbirliğinin geliştirilebileceği değerlendirilmektedir.

Orta Asya bölgesinde yüksek çıkarları olan Türkiye'nin;

Orta Asya'ya yönelik stratejik derinlik kazanma politikasını daha etkin yürütebilmek için ŞİÖ'ne; kısa vadede gözlemci statüsünde, orta/uzun vadede (İran'ın muhtemel üyeliğinden daha geç olmamak üzere) tam üye olarak katılmalı ,

ŞİÖ'ne üyeliği konusunda Rusya ve Çin'den kaynaklanabilecek muhalefeti giderebilmek için Orta Asya ülkeleri nezdinde girişimlerde bulunmalı,

Gümrük Birliği gibi tek taraflı bir ekonomik bağılıktan kurtularak başta, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) olmak üzere, Ekonomik İşbirliği Organizasyonu (ECO), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ülkeleri ile jeostratejik konumunu da ön plana çıkartarak ekonomik ilişkilerini geliştirici politikalar takip edilmelidir.

10.3. TÜRK CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ

Tarihin ilk yıllarından itibaren varolan Türkler, çeşitli nedenlerle ana yurtlarından dünyanın farklı bölgelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göçler neticesinde ana kültür unsurlarını unutmamakla beraber içine girdikleri

toplumlardan etkilenmişlerdir. Bu nedenle dünyanın birçok noktasında, özellikle Orta Asya'da, kültür ve dil farklılıkları olan ancak benzerlik gösteren, çok çeşitli Türk topluluklarına rastlıyoruz.

Bu toplulukları incelediğimiz zaman özellikle son dönemlerde kasıtlı olarak Türklük bilinçlerinden uzaklaştırılmaya çalışıldığını, küçük topluluklar oluşturularak yönetilmesi ve idare edilmesi kolay unsurlar haline getirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Bu çabalarında da kısmen başarılı olmakla beraber tam başarı elde edebildiklerini söyleyemeyiz. Bir zamanlar "Türkmenistan" olarak bilinen "Orta Asya"da şimdi en az beş ülke meydana getirilmiş ancak Türklük bilinçleri yok edilememiştir.

Bundan ayrı olarak, halen bağımsızlığına kavuşamamış yada devlet oluşturamamış Türk Toplulukları da bu bölgede bulunmaktadır. Bu topluluklar da gerek ekonomik nedenlerle, gerekse içinde buldukları ulusların asimilasyon çalışmaları dolayısıyla yaşadıkları topluma karışmaya başlamıştır.

Birçok gözlemcinin üzerinde görüş birliğine vardığı gibi, 21 nci yüzyılın ana sahnesi Batı Avrupa'dan, Batı Çin'e kadar ki alan olarak tanımlanan Avrasya olacaktır. Üretimdeki trendler, iletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler göz önüne alındığında, Avrupa ve Asya karşılıklı olarak iletişim halinde birbirinden bağımsız bir bütün oluşturacaktır. Her iki tarafta bu yapılanmanın bir parçası olmaktan dolayı büyük bir kazanç elde edecektir.

Daha da önemlisi, üçüncü bin yılın ekonomik gelişmeleri Asya'da meydana gelecek olup, bölgedeki yeni enerji kaynakları da dahil, Avrasya'daki gelişmelerin çağdaş ve modern ulaşım ağları, yeni enerji nakil hatları ve telekomünikasyon bağlantılarıyla dünya pazarlarıyla bütünleşmesi yönünde her biri tarihsel mahiyet taşıyan gelişmeler yaşanacaktır. Bu bütünleşmede Türkiye, bulunduğu coğrafya ile büyük avantaja sahiptir.

Soğuk savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni politik durum birçok bağımsız devletin yeniden politika sahnesine çıkışını sağlamıştır.

Bunların neredeyse tamamı Türkiye ile tarihten gelen ortak bir kültürü, dini ve dili paylaşmaktadır. Bu durum yeni uluslar arası platformda Türkiye'ye kültürel ve tarihi yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bu devletlerin ekonomilerini tekrar yapılandırma ve yabancı yatırıma açma ihtiyaçları, Türkiye'yi bu coğrafya

içinde bu ülkelerin ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasında bu bölgede önemli bir “aktör” durumuna getirmektedir.

Türkiye'nin bölgede ortak bir tarihi, yada kaderi paylaştığı 26 devlet bulunmaktadır. Türkiye sahip olduğu Avrupalılığın yanında, Asyalı yönü ile oluşturduğu çifte kimlikle; bölgenin en dinamik ekonomisine, en güçlü ordulardan birisine ve en uzun süreli demokrasi idaresine sahip olması, yeni Avrasya Düzeni içinde stratejik bir merkez konumunu ortaya çıkarmaktadır.

Geçen yüzyılın başından itibaren oynanan “Büyük Oyun“, bölgemizde tekrar oynanmaya başlamaktadır. Bu oyunun konusu, Hazar petrolleriyle Orta Asya'ya hangi gücün hükmedeceği. Konu aynı kalmakla birlikte değişen sadece başrol oyuncularındır.

Günümüzde bir yanda Rusya, diğer yanda ABD bulunmaktadır. Türkiye ise bu oyunda çok önemli bir role sahip bulunmaktadır. Bu önemli rol Türkiye'nin Avrasya'nın kalbinde bulunması, Balkanlar'dan Kafkasya'ya, Orta Asya'ya kadar bütün ülkeler ve halklarla tarihsel, kültürel ve siyasal bağları bulunmasındadır.

Bağımsızlığına bundan seksen yıl önce kavuşmuş, bağımsızlık, demokrasi, ekonomi ve kültür alanında çok mesafe kat etmiş Türkiye'nin rolü çok büyüktür. Kan bağı ile bağlı olduğumuz ve kardeş olduğumuz bu topluluklara ihtiyaç duydukları her türlü alanda gerekli yardım yapılmalıdır. Türkiye'nin hep batıya dönük olan yüzü zaman zaman doğuya da dönmelidir. Bu sayede batıda kısmen yaşadığı yalnızlığa alternatif üretebilecektir.

Ancak Orta Asya bölgesinde, Türkiye; gelişen olaylara hazırlıksız olduğundan ve uygulayacak politikaları olmadığından başlangıcından itibaren gereken etkinliği ve devamlılığı gösterememiştir.

Bölgede bağımsızlığını kazanan devletlerin bağımsızlıklarına olan düşkünlükleri unutulmuşçasına uygulanan politika ve açıklanan deklarasyonlar zamanla bu devletlerin tepkisini doğurmuştur. Türkiye'den asıl bekledikleri ekonomik yardım çok yetersiz kalmış, bağımsızlığını kazanan devletleri dünya nezdinde daha güçlendirecek politikalar üretilmemiştir.

Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Türk devletleri ile karşılıklı olarak vazgeçilemez değerde ve önemde konumları vardır. Türkiye nüfus olarak bu cumhuriyetlerin toplamalarına denk bir büyüklüktedir. Devlet geleneği, demokratik düzeni ve iktisadi kalkınmışlık düzeyi ile hepsinden çok ileridedir. Dünyaya açık ve hepsinin ihtiyacı olan piyasa ekonomisi özelliklerine sahiptir.

İşte bu özelliklerini sağladığı ağırlıkla Türkiye, bu ülkeler üzerinde kalıcı etkiler tesis edip onları entegre olmaya, birlikte hareket etmeye ikna etmelidir. Onların dışa açılabilme, dışarıdan kalkınmalarına destek sağlama konularında yardımcı olmaya çalışabileceği gibi, dış tehditleri, yada aralarındaki düzeni bozmaya yönelik dış etkileri bertaraf etmede denge unsuru olma fonksiyonunu üstlenebilir.

Orta Asya Türk ve Güney Kafkasya Cumhuriyetleri, Türkiye açısından büyük önem arz etmekte olup, Türkiye'nin rolü batı dünyasınca da küçümsenmemektedir. Dünyada Pazar rekabetinin had safhaya ulaştığı ve doğal kaynakların giderek tükendiği günümüzde, yeni Türk Cumhuriyetleri, hiç gelişmemiş pazarlara, tarımsal zenginliklere, petrol, doğal gaz ve ham madde kaynaklarına sahip bulunmaktadır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri uzun yıllar boyunca Rusların Sovyetleştirme politikalarından etkilenmişlerdir. Türkiye olarak uzun vadeli stratejilerimiz olmadığı için bizlerin ve onların hiç beklemedikleri bir anda ve biçimde bağımsızlıklarını elde eden bu ülkeler Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kendilerini boşlukta bulmuşlardır.

Günümüzün globalleşen dünyasında Ülkeler şahsi menfaatleri için dolaylı ve dolaysız politikalar üretmekte kendileri için fırsatlar yaratmak için çalışmaktadırlar

Rusya'nın bölgedeki büyük etkinliği ve bir ölçüde de İran'ın rekabeti, Türkiye'nin bölge ile daha yakın ilişkiler kurmasına engel olmuştur. Rusya, bölgedeki tek gerçek büyük güç, siyasi, ekonomik ve askeri alanda en önemli oyuncudur.

Rusya'nın avantajları; büyüklüğü, kaynakları, siyasi mirası, coğrafi yakınlığı ve bölgedeki Rus nüfusudur. Kısa bir süre ilgisizlikten sonra Rusya'nın

tekrar bölgede egemenlik kurmak istemesinden dolayı, Türk politikasının bölgedeki başarı şansını değerlendirirken Rus faktörü göz önüne alınmalıdır.

İki süper güç; ABD ve AB gözünü bu bölgeye dikmiş ve pastadan en büyük payı almak istemektedirler. ABD, terörizm karşıtı hareketiyle bölgeye yerleşmiştir. AB'nin ise bölgeye uzanımı Türkiye üzerinden olmak zorundadır. Çünkü kuzeyde büyük bir güç olmayı hedefleyen Rusya bulunmaktadır.

Son yıllarda uygulanan yanlış dış politikalarımız sonucu Türkiye'nin tek hedefinin AB'ne katılmak olduğu başka seçeneğin olmadığı gözlenmektedir. Oysa bu bölgede Türkiye'yi sıcak duygularla bekleyen Türk vatandaşları bulunmaktadır. Çevremizde oluşan ya da oluşturulan ateş çemberinden dolayı kendi iç politikalarımızla uğraşmaktan bu bölgelerle yeterince ilgilenilmemiş, ilgilenmek amacıyla gidenlerde Türk politikasından uzak bir yol izlemişlerdir.

Türkiye'nin bunlarla ilgilenmesi, soy ve kültür birliğinden öte, kendi millî çıkarları gereği olduğu hâlde, ne yazık ki dünya siyasetinde her zaman yavaş olduğumuz gibi, onlarla temas noktasında geri kalmış bulunmaktayız. Elbette ki, o ilk başlangıç günlerinde samimî dostluk havalарının estiğini kimse inkâr edemez. Ancak arkasından Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle yakınlaşma konusunda ciddî olmadığı, hem devlet bürokratları hem de özel teşebbüs tarafından bunların yarı yolda bırakılmaları sebebiyle, onlar da Türkiye'den uzaklaşarak kendi gelecekleri için yeni siyasî oluşumların peşine takılmışlardır. Bunların en bariz örneği, BDT ve Shangay İşbirliği Örgütü sözleşmeleridir. Yani Türkiye, yönünü sadece Batıya çevirmekle hata yapmıştır. Bu şimdi daha iyi anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği rüyaları Türkiye'nin gözünü kör etmiş durumdadır. Halbuki Avrupa Birliği'ne girmeden de bugün dünyada pek çok ülke hür ve müreffeh yaşayabilmektedir.⁴⁵⁸

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan siyasi durum, yıllarca NATO'da kanat ülkesi rolü oynayan Türkiye'yi bir cephe ülkesi haline getirmiştir. Bunun da ötesinde Türkiye, Avrupa Birliği ve batı dünyasının doğu cephesini teşkil etmekte ve potansiyel tehdit-muhtemel risk bölgeleri ile temas halinde bulunmaktadır. Bu durum maalesef Türkiye'nin savunma alanında tasarrufa gitmesini zorlaştırmaktadır. Yeni dünya düzeni Silahlı Kuvvetlerin yeni roller

⁴⁵⁸ GÖMEÇ Saadettin, Orkun Dergisi Aralık 2002 , s.58

üstlenmesini zorunlu kılarken; mevcut hareket usul ve yöntemlerine ciddi tehditler koymakta, yeni metotlar, kullanım konseptleri geliştirilmesini dikte ettirmektedir.

Dünyanın jeopolitik ve jeostratejik merkezindeki konumu ile asırlardır sıkıntılar yaşayan ve bugün ekostratejik bir fırsat yakalayan Türkiye, artık önceden hazırlanmış senaryoların küçük rol sahibi bir oyuncusu değil, strateji üreten, senaryoların hazırlanmasında yer alan ve başrollerde oynayan bir aktör olarak yeni dünya sahnesindeki yerini alabilecektir.

Türkiye, yeni dünya düzeninin oluşumunda, Silahlı Kuvvetleri ile geleceğe güvenle bakan, kendisine yönelen her türlü tehdidi caydırarak yeni asrın ihtiyaçlarına cevap verebilen, dostluğu ve varlığı aranan, yer aldığı tarafa üstünlük ve avantaj sağlayan, dünya barışının tesisinde bir denge unsuru olma özelliğini koruyan, sözüne ve tavrına önem verilen, yurttaki barışı dünyaya taşıyan ve sahip olduğu değerlerle, örnek alınan bir dünya devleti olabilecektir.

Bu kapsamda Türkiye'nin önderliğinde kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), kuruluşundan günümüze kadar, üye devletlerin bulunduğu bölgenin özellikleri nedeniyle çok hızlı bir süreç izlenmemektedir. BDT ülkelerinin ekonomik, siyasi ve sosyal ağırlıklı sorunları bulunmakta, bunları hızla aşmalarının kısa vadede olanaksız olduğu görülmektedir. Bu nedenle KEİ için somut büyük sonuçlar alma beklentisi yakın zamanda gerçekçi olmayacaktır.

Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile beraberce üye olduğu tek bölgesel ekonomik teşkilat olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ECO'nun ülkemiz için önemi büyüktür. Türkiye konumu, gelişmişlik düzeyi ve tüm dünya ile siyasi ve ekonomik ilişkileri birlikte mütalaa edildiğinde, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(ECO)'na lider olma ve bu teşkilatı yönlendirme durumundadır. ECO bölgesinin, çok zengin enerji kaynaklarının akılcı bir şekilde kullanılması ve uluslararası pazarlara ulaştırılması Türkiye için hayati bir önem arz etmektedir.

Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO); üyesi olan on devlet ve yeni dünya jeopolitiğinin merkezinde olan, 8 milyon km² alanı ve yaklaşık 370 milyonluk nüfusu ile büyük bir potansiyel ekonomik güç durumundadır. Üyelerin büyük çoğunluğunun Türk devletleri olması (Türkiye, İran, Pakistan, Azerbaycan,

Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgız Cumhuriyeti, Tacikistan ve Afganistan) ile Türk dünyasındaki gelişmelere açıktır. ECO ülkelerinin bilim ve teknik yönden henüz yeterli seviyede olmadığı değerlendirilmektedir. ECO bugün veya yakın gelecekte, AB'nin alternatifi olacak potansiyelde değildir. Ancak üye ülkeler arasında Gümrük Birliği esasları çerçevesinde, serbest ticaret alanının oluşturulması üye ülkelerin kalkınmasına büyük katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bugün Türkiye'nin önüne yeni gelişme ve girişim imkanları çıkmıştır. OATC'lerinin zengin stratejik kaynaklara sahip olması ve bu kaynakların Türkiye üzerinden dünya pazarlarına açılma olanağının olması, Türkiye'nin önemini daha da artıracak, bölgesel güç olma yolunda büyük bir avantaj sağlayacaktır. Türkiye'nin katkılarıyla oluşturulacak güçlü bir Türk dünyası, Rus sömürgeciliğine karşı Türkiye'nin güvenliği açısından da büyük bir güç olacaktır.

21 nci yüzyılda enerji tüketimindeki artışın aynı oranda devam edeceği tahmin edilmekte olup, yeterli miktarda enerji kapasitesi yaratabilmek için yeni kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. 2010 yılına kadar Türkiye'nin enerji üretim kapasitesi için yaklaşık olarak 60 milyar dolar harcama yapılması tahmin edilmekte olup, bu rakamın 46 milyar doları yeni kaynaklar için, geri kalan kısmı ise mevcut kaynakların idamesi ve işletme masrafları için harcanacaktır. Türkiye bu rakamlar çerçevesinde dünya enerji pazarında önemli bir müşteri konumundadır.

Önümüzdeki yıllarda dünya enerji tüketiminin giderek artacağına şüphe yoktur. Kullanılan enerji kaynaklarının enerji tüketimindeki payları dikkate alındığında katı yakıt ve hidro/nükleer kaynakların enerji tüketimindeki paylarının önemli oranda azalmasına karşılık petrolün payının aynı oranda devam edeceği, buna karşılık doğal gazın payının önemli oranda artacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin milli menfaatleri ve ulusal çıkarları açısından zengin enerji ve yeraltı kaynakları ile hammadde rezervine sahip Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile geliştireceği işbirliği ve yapılacak uzun dönemli anlaşmaların Türkiye'nin hedeflerine ulaşmada vazgeçilmez bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.

Kaynak	1995	2000	2010	2020
PETROL	% 41.3	% 41.3	% 40.3	% 39.2
DOĞAL GAZ	% 22.2	% 22.4	% 24.1	% 26.6
KATI YAKIT	% 26.2	% 26.1	% 26.3	% 21.8
HİDRO/NÜKLEER	% 10.4	% 10.3	% 9.3	% 8.5

Tablo-10.1: Enerji Tüketiminde Enerji Kaynaklarının Payları

Diğer Türk devletleri, Türkiye ile tesis edecekleri etkili bir işbirliği ile, hali hazırda içinde buldukları ekonomik kriz ve idari kadrolardaki istikrarsızlıklar ile ekonomik çözümler üretecek teknik kapasite yetersizliklerinin bir arada yaşanması halinin doğurduğu kaostan çıkış için, uygun istikamette bir ivme kazanabilir.

Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile birlikte oluşturacağı Türk varlığı; Türkiye'nin üzerine düşen Rusya baskısını hafifletecektir. Bunun yanı sıra, Türkiye'yi saran Yunanistan, Ermenistan, Suriye, İran gibi ülkelerin ümitleri kırılacağından, ülkemiz üzerindeki, zaman zaman ortaya çıkan olumsuz siyasi emellerinden kalıcı olarak vazgeçmeleri sağlanabilir.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri birlikte değerlendirildiğinde; hali hazırda bölgedeki kaosun yenilip işlerin yoluna girmesinden sonra, Almanya dışındaki Avrupa ülkelerine yakın bir ekonomik potansiyelin yakalanabilmesi, fazla uzak bir ihtimal olmayacaktır. Böyle bir seviyeyi yakalayan gücün sahip olduğu geniş alanlar ve kaynaklar, muazzam büyüklükteki dinamik ve eğitilmiş nüfus yapısı ve teknolojik imkanlarla birleştiğinde büyük bir büyüme hızına sahip olacaktır.

Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'ye ekonomik ve siyasi olarak büyük devlet olabilme fırsatını vermiştir. Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren bu cumhuriyetlerle ikili ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmek, bağımsızlıklarını ve devlet yapılarını güçlendirmek, ekonomik sorunlarını aşmak, demokrasi ve pazar ekonomisine geçmek ve uluslar arası toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak amacıyla, kısıtlı imkanları çerçevesinde gayret sarf etmeye devam etmelidir.

Uluslar arası ilişkilerin gelişmesinde devletler ve halklar arasındaki tarihi, sosyal ve kültürel bağlar uzun vadeli işbirliğin teminatıdır.

Türkiye'yi bu bölgeye çeken en önemli etkenlerden biri de bu bağların varlığıdır. İyi ilişkilerin kurulup geliştirilerek Türkiye'nin etkinliğinin artması sonucu Türkiye; asırlardır süren yalnızlığından kurtulacak ve globalleşen dünya ekonomisi içerisinde hatırı sayılır bir duruma erişecektir. Aynı şekilde Türk Cumhuriyetleri de bu işbirliğinden olumlu olarak etkilenecek ve dünya sahnesinde çok daha büyük saygınlığa erişecektir.

Yüzyılların ötesinden gelen köklü bir kardeşlik ilişkisiyle bağlı bulunduğumuz, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleriyle işbirliğimizi, son on yılda atılmış olan temeller üzerinde, somut tasarımlarla kurumsallaştırarak daha da güçlendirmemiz ve çeşitlendirmemiz gerekmektedir.

Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleriyle tarihten ve ortak kültür mirasından kaynaklanan özel ilişkileri Türkiye'nin bölgesindeki önemini ve etkinliğini artıran bir unsurdur. Başta enerji olmak üzere, Türkiye bu ülkelerle Batı Avrupa ülkeleri arasında bir çok alanda bir köprü oluşturabilir. Ancak, bu noktada unutulmaması gereken Türkiye'nin bu bölgede şimdiye kadar uyguladığı politikaların ne derece etkili olduğudur.

Aşağıdaki tablo bunu açıkça ifade etmektedir. Tablolarda Türkiye'ye güvenenlerin sayısı oldukça fazla olmasına rağmen, güven duymayan sayısı da çoktur. Azerbaycan'a uygulanan politikanın uygun olduğu aynı yolda ilerleyerek diğer ülkelere daha aktif politika uygulanmasının gereği ortaya çıkmaktadır.

	Azerbaycan	Türkmenistan	Kazakistan	Özbekistan	Kırgızistan
Çok Güveniyor	34.0	12.7	13.5	8.4	9.6
Oldukça	51.3	52.0	50.4	53.3	43.9
Pek Güvenmiyor	11.5	23.0	29.1	31.0	34.8
Hiç Güvenmiyor	3.1	7.5	5.1	5.3	11.0
Cevap Yok	0.1	4.8	1.9	2.0	0.7
Toplam %	100	100	100	100	100

Tablo 10.2. Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Halklarının Türkiye Cumhuriyetine Duydukları Güven⁴⁵⁹

	Azerbaycan	Türkmenistan	Kazakistan	Özbekistan	Kırgızistan
Rusya	36.8	48.3	46.5	61.2	47.6
ABD	10.4	10.8	14.6	8.8	10.5
BatıAvrupa	15.6	10.2	11.9	7.6	10.1
Türkiye	28.1	12.2	8.9	9.9	13.0
OrtaAsya Ülkeleri	2.7	8.4	4.2	6.1	1.5
İran	0.4	0.2	0.2	0.7	0.3
Pakistan	0.4	-	0.1	-	-
Çin	0.1	3.4	0.9	0.6	1.0
Japonya	3.2	5.2	6.6	3.7	6.1
DiğerTürki Cum.	2.1	-	5.1	1.1	7.9
Diğer	-	1.3	1.0	0.3	2.0
Toplam %	100	100	100	100	100

Tablo 10.3. Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Halklarının Ülkelerinin Kültürel Gelişimini Sağlaması İçin Öncelikle İlişkiye Girilmesini Tercih Ettikleri Ülkeler⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ HACISALİHOĞLU Yaşar, Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, İstanbul, HAZİRAN 2001, s. 217

⁴⁶⁰ HACISALİHOĞLU Yaşar, a.g.e., s.217

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin en çok Rusya Federasyonu ile kültürel ilişkiye girmek istedikleri görülmektedir. Bu ülkeleri kültürel açıdan etkileyecek aktif dış politikanın eksikliği hissedilmektedir. Türkiye bu bölgede ekonomik ve siyasi açıdan güçlendikçe etki alanını artırarak bu ülkelerde tercih edilen ülke konumuna gelebilir.

Türkiye, bu ülkeler için yakından takip edebilecekleri bir model olarak görülmektedir. Bölgede İran yanlısı İslami rejimlerden çekinen Batı da açıkça Türkiye'yi destekler ve Rusya aynı nedenle Türkiye'nin bölgedeki varlığına tarihte ilk kez göz yumarken, yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri ilk günlerde bağımsızlıklarını sağlamlaştırmak, dünya ile bağlantı kurabilmek, reformlarını gerçekleştirebilmek için Türkiye'yi model olarak algılamışlardır.⁴⁶¹

Fakat ilk heyecanın gerçeklerle törpülenmesi ve Türkiye'nin mali ve teknolojik olanaklarının eski Sovyet Cumhuriyetlerinin devasa ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyeceğinin anlaşılması uzun sürmemiş; Türkiye'nin bölgedeki konumu ve bu bölgedeki geleceği üzerinde daha gerçekçi analizler yapılmıştır. İşin gerçeği, soğuk savaş döneminin ardından Türkiye, Orta Asya'da önemli fırsatlar ve potansiyel risklerle karşı karşıya olduğunun farkına varmıştır.⁴⁶²

21 nci yüzyılın başlarında AB'ye girmeyi planlayan Türkiye, AB ve ABD ile ilişkilerini gözden geçirmek, 21 nci yüzyılın iki büyük gücü olarak sahneye çıkması beklenen Çin ve Rusya ile çatışmadan, milli menfaatlerini ele geçirecek dengeli politikalar uygulamak zorundadır. Sıhhatli ve dengeli bir dış politikanın uygulanması için iç politik ortam ile dış politika uyum haline getirilmelidir.

Dünya nüfusunun ve dünya enerji kaynaklarının önemli bir bölümünü barındıran bu bölgede kendimize kalıcı bir yer açmak zorundayız. Yirmi birinci yüzyılda bölgesel bir güç olmak isteyen Türkiye sadece kağıt üzerinde ve akademik egzersiz mahiyetinde değil gerçekleştirilebilir ekonomik ve siyasi bir vizyon yaratmak zorundadır.

Bu bölgeye yönelik politikalar tespit edilirken öncelikle, bölgede tarihten gelen politik bir ağırlığa sahip olan Rusya ile çatışmamaya özen gösterilmeli,

⁴⁶¹ AYDIN Mustafa, "Küresel Politikada Orta Asya", Nobel yayınları, 2005, Ankara, S.102.

⁴⁶² AYDIN Mustafa ,a.g.e.S.103.

ortak politikalar ile milli menfaatlerimizin elde edilmesi hedeflenmelidir. Bu çabalar içinde, belki de ilk aşamada Türk kimliği ve büyük Türk Dünyası kurulmasına yönelik doğrudan ifadeler ve motiflerden ziyade, ekonomik değerler, karşılıklı kalkınma ve müşterek menfaatlerin elde edilmesi ön plana çıkartılmalıdır.

Bu kapsamda, özel sektör yatırımları desteklenirken, özel sektörün faaliyetleri milli politikalar ve menfaatler paralelinde devlet tarafından yönlendirilmeli ve koordine edilmelidir. Devlet; bölge ülkeleri ile karşılıklı yasal zemin ve işbirliği olanaklarını oluşturma ve geliştirme misyonunu yerine getirmeli, ülkeler arasında denge unsurunun sağlanmasını ihmal etmemelidir.

Ekonomik alanda, bölgede mevcut ve/veya oluşacak çok uluslu yatırımlara aktif olarak katılınmalı, bu faaliyetlerde gerektiğinde büyük devlet desteği sağlanmasından kaçınılmamalı, pastadan daha büyük pay almaya gayret edilmelidir.

Global güçleri kışkırtmayacak şekilde akıllı ve proaktif, uzun vadeli politikalar ile bölge ülkelerinde Türkçe Dilinin ve Türk Kültürünün yaygınlaştırılmasıyla, bölgede Türkiye müttefiki ve yandaşı insanlar/toplumlar ve devletler yaratılması hedef olarak alınmalıdır.

Bu hedef, milli bir politika halinde, farklı iktidarlar tarafından da gözetilmelidir. Gürcistan ile meydana getirilen olumlu ilişkilerin benzeri olarak, Ermenistan'ın milli menfaatlerimizin elde edilmesine yönelik olarak şekillendirilmesi maksadıyla, Ermeni iddialarına yönelik dünyadaki politikasına yön veren etkin ülkeler nezdinde çalışmalar yapılmalı ve gerçeklerin onlar tarafından anlaşılması sağlanmalı, Ermenistan Devleti ve Ermeni Diasporası kaynaklı Türkiye aleyhtarı politik faaliyetler engellenmeli, Ermenistan'ın ekonomik olarak Türkiye'ye bağımlı halde kalması sağlanmalıdır..Bunun devamında ise, bu kazanımlar ve avantajlar devam ettirilerek bölgedeki gücümüz pekiştirilmelidir.

Bu sayede Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan Ülkeleri kuzey doğumuzda bir güvenlik kuşağı oluşturulabilecek, askeri harcamalarımız ve bölgede bulduğumuz askeri gücümüzde tasarrufa gidilebilecektir. Bu konuda özetle, proaktif ve inisiyatif yüklenen, iktidarlara devamlı olarak

değişmeyecek uzun soluklu milli politikalar ile batı normlarındaki siyasi ve ekonomik yapımızı ön plana çıkartarak, bölgesel bir güç olmanın sorumluluğu içinde davranılmalıdır. Türkiye kendisinde mevcut olan bu gücü ve cesareti kullanmalı ve milli menfaatlerini gerçekleştirecek adımları daha da fazla geç kalmadan atabilmelidir

AB tek seçenek olarak görülmemeli devamlı olarak alternatifleri aranmalıdır. Teknoloji çağında küçülen dünyada oluşturulacak ittifakların coğrafi yakınlığa ihtiyacı yoktur. Bugünün güç merkezleri olarak sayabileceğimiz ABD, Çin, Rusya Federasyonu, Japonya, Almanya gibi ülkeler; siyasi, ekonomik ve askeri ittifaklar kurmak durumunda kalmışlardır.

Geleceğe yönelik hedefleri tamamen birbirine karşı olan ülkeler aynı ittifak içerisinde bir arada olabilmektedir (Örneğin ABD ve Japonya APEC/Rusya Federasyonu ve Çin Şanghay İşbirliği Örgütü örneklerinde olduğu gibi). Bu örneklerden hareketle Türkiye, mümkün olan tüm ittifaklarla ilişkilerini en üst düzeye çıkarmalıdır.

Bunun yanı sıra gelecekte bir güç olarak ortaya çıkacak ülkelerin yolu enerji kaynaklarının bol olduğu bölgemizden geçmektedir. Örneğin geleceğin büyük gücü, bugünün ekonomik gücü Japonya ve benzeri ülkelerle ilişkilerin artırılmasında yarar vardır. Bugünün güç merkezleri olarak belirttiğimiz tüm devletlerin yolu bir şekilde Türkiye'den geçmektedir. Bu durum, Türkiye için kullanılması gereken büyük bir avantajdır. Bu ülkelerin tümüyle her türlü konuda ilişkiler artırılmalı problem sahaları giderilmelidir.

Türkiye, bölgesinde aktif bir güç olurken en önemli rakibi coğrafya itibariyle İran'dır. İran'la ilişkiler bu perspektifte değerlendirilmelidir. Şimdi, İran tehdit olarak görünmese de gelecekte maşa olarak kullanılabilir. İran, Türkiye kadar olmasa da coğrafi konumu itibariyle bölgesel bir güçtür ve uygulayacağı politikalar Türkiye'yi yakından etkileyecektir. İran'ın batılılaşması yani daha demokratik bir yapıya bürünmesi her zaman için Türkiye'yi olumlu etkileyecektir. Bu doğrultuda politikalar şekillendirilmelidir.

Rusya Federasyonuna uygulanan politikayı, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemlerdeki şekilde uygulamanın fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir. Nitekim Atatürk, milli mücadele yıllarının

başında bu politikayı, “dost olacağız, oyuna gelmeyeceğiz, hakkımızı koruyacağız” şeklinde formüle etmiştir.⁴⁶³ Kısaca muhtemel bir tehdidin bilincinde, ihtiyatı elden bırakmadan, bağımsızlığımızı korumak için milletçe savunma irade ve gücümüzü ayakta tutarak Rusya Federasyonuna karşı bir dostluk politikası izlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin ABD-Rusya menfaat çatışmalarından faydalanarak politikalar üretmesi uygun olacaktır.

KEİ projesi AB'ne alternatif olmamakla birlikte içindeki dinamiklerin harekete geçirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bağımsız Devletler Topluluğundaki Türk Cumhuriyetlerini de kapsayacak şekilde genişletilebilirse etkinliği bir kat daha artabilir. Ancak bu süreçte Türkiye, Rusya Federasyonunu karşısına almamaya özen göstermeli ve Türk ekonomisinin güçlendirilmesi için karşılıklı çıkar ilkesi korunmak kaydı ile bölgenin ekonomik potansiyelinden azami faydalanmasını bilmelidir.

Türkiye'nin Kafkaslardaki politikasının ana ayağı Azerbaycan'dır. Rusya, Ermenistan, İran etkileşiminin ortasında bulunan Azerbaycan'ı Orta Asya'ya açılan pencere olarak değerlendirmek mümkündür. Azerbaycan'la sağlanan dostluk ve işbirliği askeri ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmamış halen sosyal ve kültürel alanda da süratle gelişme göstermektedir.

Türkiye, Avrasya'da ekonomik ve siyasî bütünleşmede öncülük yapmalıdır. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bölgede takip ettiği paktlar oluşturma stratejisini KEİ, ECO, İSEDAK gibi kuruluşlarda daha etkili rol üstlenerek ve yeni teşkilatlara öncülük ederek devam ettirmeli ve Avrasya'da Avrupa Birliği'ne benzer bir yapılanmanın temellerini atmalıdır.

Ermenistan'ın ülkemiz aleyhine izlediği politikalar bugün olmasa bile yakın gelecekte AB'nin ön şartları arasına girebilecektir. Ermenistan ve diaspora arasındaki bağlantı iyi değerlendirilmeli, sınır kapıları dâhil muhtemel açılımlara karşı bu ülkenin tarihi ideallerine hizmet edilmemelidir.

⁴⁶³ SİSAV, Rusya Federasyonundaki Gelişmeler ve Türkiye, İstanbul 1995, s.267.

Orta Asya'daki Türk asıllı cumhuriyetlerle ilişkilerde, ana hedefimiz; bu ülkelerin demokratik bir yönetim içinde insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne inanan, serbest pazar ekonomisini benimsemiş devletler olarak; ortak yararlar çerçevesinde Türkiye'yi model almaları ve bu bağlamda Türkiye ile ve birbirleri ile sıkı bir işbirliği içerisinde öncelikle kültürel ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeleri ve bu ilişkilerin eğitim, güvenlik ve diğer alanlara yayılmalarının sağlanmasıdır.

Türkiye 21 nci yüzyılda da;

- (1) Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,
- (2) Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,
- (3) Rusya için hayati öneme haiz olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,
- (4) SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,
- (5) Etnik çatışmaların sürdüğü, merkezi Asya ve Orta Doğu ya geçişi kontrol eden ve zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya,
- (6) Bunun daha ötesinde Avrupa ile Orta Asya'yı birleştiren coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaya devam edecektir.

Türkiye'nin 21 nci yüzyılda da aşağıdaki nedenlerden dolayı önemini koruyacağı kıymetlendirilmektedir.

- (1) Türkiye; büyüklüğü, nüfusu ve dünya coğrafyasındaki yeri itibariyle kritik bir mevkiye sahip olup, dünyada cereyan eden olaylar üzerinde merkezi bir rol oynamaktadır.
- (2) SSCB'nin dağılmasından sonra gelişen olaylar, Türkiye'yi dünyanın en hassas stratejik noktalarından bir haline getirmiştir.

(3) 56 Müslüman ülke arasında Türkiye; tek demokrat, laik, sosyal hukuk devleti kimliğine sahip ve serbest piyasa ekonomisini kabul etmiş bir ülkedir.

(4) Türkiye, Orta Doğu Barış Süreci(ODBS) konusunda aktif ve destekleyici bir role sahiptir.

(5) Boğazları elinde bulundurması, Türkiye'yi Rusya ile ilgili politikalarda söz sahibi kılmaktadır.

(6) Irak ve K.İrak'a yönelik uluslararası politikalarda Türkiye; tarihi/coğrafi ve etnik nedenlerle önemli bir rol üstlenmektedir.

(7) Türkiye'nin Balkanlarla tarihten kaynaklanan ayrılmaz bir bağı mevcut olup, Bosna Hersek'e ve Kosova'ya müteallik konularda önemli bir ağırlığı mevcuttur.

(8) Yunanistan'dan kaynaklanan Ege sorunları ve Kıbrıs sorunları nedeniyle, AB adaylığının tescil edilip tam üyeliğe geçiş süreci içerisinde dünyanın dikkatlerinin Türkiye üzerine çevrilmesine neden olmaktadır.

(9) Coğrafi mevkii dolayısıyla Türkiye; Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gaz boru hatlarının batıya ulaştırılması ile ilgili politikalarda önemli bir rol oynamaktadır.

(10) Sahip olduğu güçlü Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'yi bölgesel güvenlikle ilgili konularda ön plana çıkarmaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerin sonucunda;

Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için ulaşılmaması gereken nihai hedef ,sosyo-politik açıdan ortak temel değerlere sahip, ekonomik yönden büyük ölçüde entegre olmuş, sınırları ve gümrükleri şeffaflaşmış, dünyadaki diğer güç merkezlerine karşı ortak politikalar üretebilen ve uygulayabilen AB benzeri bir Türk Devletleri Topluluğu, diğer bir ifade ile "Türk Cumhuriyetleri Birliği" oluşturulması olmalıdır.

Tabiidir ki bu ana hedefe doğrudan ulaşmak zamana ihtiyaç göstermektedir. Bu bakımdan hedeflerin kısa, orta ve uzun vadeli olarak

belirlenmesi, stratejik planlamaların buna göre yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda;

Kısa sürede Rus dilinin etkilerinden kurtulabilmek, kendi aralarında dil ve kültür birliği sağlayabilmek maksadıyla Latin alfabesinin kabul edilmesi, dil birliği ve müşterek dilde eğitim imkanları yaratılması, eğitimde işbirliği yapılarak, karşılıklı olarak öğretmen ve öğrenci mübadelesinin yapılması,

Avrasya coğrafyasındaki Türk Cumhuriyetleri ile ağabey ilişkisinde olmayan, Türk kimliğinin ön planda kalmasını sağlayacak, ancak bölgede ABD,Rusya ve batılı devletleri devre dışı bırakıcı değil, onların Türkiye'nin menfaatlerine uygun düşen politika ve çabalarını tamamlayıcı nitelikte, ekonomik alana ilaveten kültür ve siyasi alanlarda işbirliği geliştirmesi,

Laik bir düzeni benimseyen bir devlet sistemi kurulmasına yardımcı olmak,

İletişim imkanlarını geliştirmek, radyo-televizyon ve yazılı basınla temas ve haber akımlarını artırmak,

Kültürel ilişkileri geliştirmek,

Müşterek bankacılık düzenlemelerini kurmak,

Ekonomik işbirliğinin tüm alanlara yayılarak müşterek üretim imkanları, sanayi, tarım, ormancılık, madencilik gibi alanlarda müşterek girişimlerin artırılması veya yaygınlaştırılması, zaman içinde Rusya'ya bağımlılıklarının azaltılması, ticaretin geliştirilmesi ,

Kişisel temasları artırmak,

Dil birliği veya müşterek dilde eğitim imkanlarını artırmak,

Ekonomik işbirliğini tüm alanlara yaymak, müşterek üretim imkanları, sanayi, tarım, ormancılık, madencilik gibi alanlarda müşterek girişimleri artırmak ve yaygınlaştırmak,

Ulaştırmanın geliştirilmesi, boru hatları, kara ve su yolu ile hava ulaştırmasında müşterek projeler geliştirmek,

Eğitim işbirliğini her alanda yaygınlaştırmak (Askeri eğitim dahil),

Rusya'ya bağımlılıklarını azaltmak,

Yeraltı ve yerüstü kaynaklarını yıllardır Rusların sömürüsüne terk etmek zorunda kalan, kendi kaynaklarını kullanamayan, bugün de kullanma konusunda yetersizlikleri bulunan; özellikle yeterli teknik kadrosu, bankacılık ve gümrük sektörü bulunmayan Orta Asya Cumhuriyetlerine Türkiye tarafından; ekonomik ve teknik yardımda bulunulmalı, bankacılık, sigorta, dağıtım, satın alma ve işletmecilik alanları dahil her türlü ekonomik ve mali alanda eğitim imkanları sağlanması,

Ana hedefte ifade edilen temel unsurlara sahip, kendi ayakları üzerinde duran devletler olarak Rusya'ya bağımlılıklarını tamamen ortadan kaldırmak, Türkiye ile çok yakın ve dostane ilişkileri köklü ve güvenilir hale getirmek,

Karşılıklı güvenlik ve işbirliği antlaşmaları yapmak,

Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri petrol ve doğal gazının, Türkiye üzerinden Avrupa'ya akışını sağlayacak Bakü-Ceyhan Petrol boru hattı ve Rusya doğalgazının Türkiye'ye ulaşmasını sağlayan Mavi Akım projeleri gibi projelerin bir an önce hayata geçirilmesini sağlayacak, 21 nci yüzyılın ilk çeyreğinde mevcut enerji kaynaklarımızı geliştirecek, rüzgar, termal ve güneş enerjisi gibi bilinen enerji türlerinden farklı olarak alternatif enerji yöntemlerini kullanarak işletecek şekilde, bir enerji politikasının titizlikle takip edilmesi,

ASELSAN benzeri millî savunma sanayii kuruluşları teşvik edilmeli, teknoloji satın almaktan ziyade teknoloji transferinin önünü açacak yeni projeler geliştirilmeli,

Bölgedeki demokrasi sürecini desteklemeli, yumuşak geçiş noktasında tüm tarafların yanında olabildiğini göstermeli, bu çerçevede mevcut iktidarlar ile muhalif gruplar arasında bir köprü rolü oynamalı, demokrasinin ve demokratikleşmenin öncülüğünü yapmalı,

Bölgeye yönelik ilişkilerinde tek taraflı kanallara bağlı kalmamalı, bölgenin kaçınılmaz geleceğinin bir parçası olarak görülen diğer muhataplarla da bir şekilde çoklu kanallarını oluşturmalıdır. Bunun için de sivil toplum örgütlerini etkin bir şekilde desteklemeli, bölge sivil toplum örgütleri ile de ilişkilerin geliştirilmesine zemin sağlamalıdır.

Her Şeyden 6nce genel dış politika 6er6evesi i6erisinde kendi yerini ve ortaklarını tespit etmek zorundadır. Bu 6er6evede ABD, AB ve Avrasya g66çleri ile olan ilişkilerini ve dış politikasının yolunu netleştirmek zorundadır. Mevcut Şartlar altında T6rkiye'nin 6ıkarları hangi 6lke ile işbirliğini ka6ınılmaz kılıyorsa, T6rkiye bu tercihi yapmaktan ka6ınmamalıdır. En azından bu b6lgeye y6nelik politikalarda 6ok y6nl6 bir işbirliği stratejisinin tutmadığı ortadadır. B6lgeye y6nelik politikasında duygusallığı bir tarafa bırakmalı, stratejik hedeflerini oluşturmalı ve ortaya koymalıdır. Dolayısıyla, dış politikada bir anlayış değişikliği ka6ınılmaz g6r6nmektedir.

6lkeler tarafından stratejilerin gelecek g6z 6n6ne alınarak, 6ıkarlara g6re hazırlandığı her zaman hatırlanmalı ve T6rkiye'nin dış politika stratejisi buna g6re 6izilmelidir. Bu 6er6evede kurumlar arası koordinasyonun ve iş birliğinin sağlanması y6n6nde yeni bir yapılanmaya gidilmesi ka6ınılmaz g6r6lmektedir.

T6rkiye Cumhuriyeti tarih sahnesine 6ıktığı andan itibaren var olduğu Avrasya coğrafyasında; bekasını sağlayacak, Atat6rk'6n g6sterdiği 6ađdaŐ uygarlık seviyesine ulaşmasına yardımcı olacak, halkın refah ve mutluluğunun artırılmasına katkıda bulunacak barış ve g6venliğin oluşması ve krizlerin 6nlenmesinde aktif olarak rol alacak politikalar 6retmeye devam etmelidir

KAYNAKLAR DİZİNİ

- ADEMOĞLU Arif, Araştırma, Çin'in Orta Asya Stratejisi Mayıs 2006
- ADIBELLİ Barış, Asya-Pasifikte 11 Eylül Sonrası Dönemde Çin-ABD İlişkileri, Stratejik Analiz, 2008
- AKAR Atilla, Büyük Orta Doğu Kuşatması, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004
- ALPARGU Mehmet, "ŞİÖ'nün Türkiye-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İlişkilerine Muhtemel Etkileri", Güvenlik Boyutunda ŞİÖ'nün Geleceği ve Türkiye Semineri, SAREM, 27 Eylül 2003
- Analiz Dergisi, Temmuz 2002 sayısı
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul 2001
- ARIBOĞAN Deniz Ülke, Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, Bağlam Yayınları, İstanbul, Kasım 2001
- ASAM Yayını, Çin'in Enerji Politikasının Stratejik Analizi, Cilt 1
- ATAY Mehmet, Japonya'nın Jeopolitik, Siyasi ve Askeri Egemenlik Mücadelesinin Tarihi, Ankara, Şubat 2000
- AYDIN Mustafa, "Küresel Politikada Orta Asya", Nobel yayınları, 2005
- BAL İdris, Yrd.Doç, Dr. "ABD'nin Orta Asya Politikasına Yön Veren İç ve Dış Dinamikler" konulu makalesi, Stratejik Analiz Dergisi, Nisan 2001 Sayısı.
- BAO Qiao, "Orta Asya Cumhuriyetleri". Stratejik Analiz
- BİLGİN Erdoğan, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", Mim Kemal Öke (Der), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İstanbul, Alfa Yayın, 1999
- BİLHAN, Büyükelçi Murat, Güvenlik Boyutunda Rusya'nun Geleceği ve Türkiye, SAREM, 2003
- BİRSEL Hakan, "Gizli Çember ve Özbekistan", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Eylül 2005
- BRZEZINSKI, Zbigniew. Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998
- BRZEZINSKI Zbigniew, "Hegemonic Quicksand", National Interest, 2003/2004
- BÜYÜKBAŞ Hakkı, "Şangay İşbirliği Örgütü", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 159,
- BÜYÜKBAS Hakkı, "Sangay İşbirliği Örgütü", Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Kitabevi, 2006
- CAMPBELL Kurt - C. Johnson WARD; "New Battle Stations?", Foreign Affairs, Vol.LXXXII,
- CAN Doç. Dr. Melih, USAK, Çok Kutuplu Dünya Düzeninin Diğer Adı: Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2006
- CAŞIN Mesut Hakkı; "Küreselleşmenin Doğu ve Güneydoğu Asya'nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2003.
- CAŞIN Mesut Hakkı, "Değişen Uluslar arası Konjonktür ve Çin Ulusal Güvenlik Stratejilerinin Yeni Parametreleri", Geleceğin Süper Gücü Çin, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005

- CAŞIN Mesut Hakkı ,ÇHC'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Stratejileri,SAREM,2003
- CAŞIN Mesut Hakkı, “Yeni Küresel Güç Adayı Çin'in Avrasya-Pasifik Ekseninde Enerji Politikalarında Rekabetçi Girişimleri”, Geleceğin Süper Gücü Çin, TASAM Yayınları, 2005
- CAŞIN Mesut Hakkı “Çin Silâhlı Kuvvetleri: Sarı Ejderin Uykusu”, Avrasya Dosyası, Sayı: 2, 1995.
- CAŞIN Mesut Hakkı; “Rus İmparatorluk Stratejisi”, ASAM Yayınları, 2002.
- CAŞIN Mesut Hakkı; “Çin Silâhlı Kuvvetleri”,
- CELALİFER Arzu Ekinci, Sanghay İşbirliği Örgütü ve İran, USAK, 2006
- CEYLAN Musa, “Yeni bir Amerikan Savunma Stratejisinin Sonuçları”, Eylül 2002,
- CONBOY Kenneth; “The Future Southeast Asian Security Environment”, Strategic Review,Summer 1992
- ÇAKAR Nezihi E.Org, 1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, Ocak 1999
- ÇAKIROĞLU Deniz, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etud Merkezi, Çin Ülke Profili, 2006
- ÇAKMAK Cenap, “Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm
- ÇALIŞLAR, Sadi, "NATO'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Katkıları ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? Sempozyumu kitabı, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÇEÇEN Anıl, 21 nci Yüzyılda Japonya, Ankara, 1999
- ÇETİK Metin,ÇHC Dış Politikaları ve Güvenlik Stratejileri,HAK Yayınları,2007
- ÇOBAN Fatma, JEOPOLSAR CİLT3 SAYI 7, Türkiye–Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri, Eylül 2006
- ÇOLAKOĞLU Selçuk, “Şer Ekseninin Nükleer Direnişi: Kuzey Kore ve İran'ın Kitle İmha Silahı Geliştirme Programları”, Avrasya Dosyası, Cilt 11, Sayı 2. 2005,
- ÇOMAK Hasret, "Soğuk Savaştan Sonra uluslararası Sistemin Yapısındaki Değişmeler", AGSK, AB ve NATO ilişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri Sempozyumu, Harp Akademileri, İstanbul, 11-12 Ocak 2001.
- ÇOMAK Prof. Dr. Hasret, Küresel Kutuplaşma Çerçevesinde Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın Geleceği ve Bu Durumun Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Mart 2005
- ÇOMAK Hasret, Stratejik Öngörü, “21'inci Yüzyılda Sangay İşbirliği Teskilatının Yeni Yönelimleri ve Türkiye ile Yeni İşbirliği Yaklaşımları”, TUSAM yayınları, İstanbul, Haziran 2005
- DAVUTOĞLU Ahmet; Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları,2004
- DELİCE Güven, Orta Asya Ülkeleri ve Bölgesel İşbirliği Girişimleri,Stratejik Analiz,Ocak 2005
- DEMİRTEPE Turgut, USAK Stratejik Gündem, Şanghay İşbirliği Örgütü ABD Karşıtı Bir Direniş Bloğu mu?, Haziran 2006
- DENK, Nevzat, 21'nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Stratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2000.

- DENKER Prof.Dr.Mehmet Sami; 2000'li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesinin Güvenliği, ASAM Yayınları, 2000
- DEVLET, Nadir, "Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya'da Bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? Sempozyumu kitabı, Harp Akademileri Yayını, 2002
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Çin Ülke Bülteni, Kasım 2006
- DITTMER Lowell; "China and Russia: New Beginnings" in Samuel S. Kim (Ed.) China and the World: Chinese Foreign Relations in the Post-Cold War Era", Boulder, Colorado, 1994
- DÜMEN Erdoğan, "Jeopolitik/Jeostrateji", İstanbul: HAK Yayınları, Cilt III, 1979.
- Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, SİSAV Yayını No. 21, İstanbul, 2000.
- EKREM Dr. Erkin, Uzak Doğu, Şanghay İşbirliği Örgütü Üzerinde Çin-ABD Sorunları, Haziran 2006
- EKREM Dr. Erkin, Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası Bölümüne ait,"Değişen Dengeler Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkisi", konulu makalesi 27 Temmuz 2002
- EKREM Dr. Erkin, "Cusus Uçak Krizi Sonrası ABD-Çin İlişkileri Asya-Pasifik'te Etkin Olma Savaşı", Stratejik Analiz Dergisi, Haziran 2001
- EKREM Erkin, "Uçak Gemisinin Çin'in Milli Stratejisindeki Yeri" Konulu Makalesi, Stratejik Derinlik Dergisi, Aralık 2001.
- EKREM Dr. Erkin , Kırgızistan'da Sivil Darbe ve Çin: "Stratejik Çevreleme", 29 Mart 2005
- EKREM Dr. Erkin, ABD-Japonya Güvenlik Müzakere Komitesi Bildirisi Hakkında Değerlendirme, Çin, ABD ve Japonya Kışkacında, Mart 2005
- ERHAN Çağrı, " Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri", Ankara, İmge Kitabevi, 2001
- EROL Dr. Mehmet Seyfettin (ASAM Türk Dış Politikası Uzmanı) -İlyas KAMALOV (ASAM Rusya-Ukrayna Araştırmaları Uzmanı), Rusya-Çin: Mişka ve Dragonun "Enerjik Aşk", 2006
- Etüd Araştırma Merkezi, Ülke Raporu, Çin Halk Cumhuriyeti, Kasım 2006
- FRIEDMAN George, "Avrupa mı Japonya mı: Eksik Jeopolitik Parça", 22 Mayıs 2001.
- FUKUYAMA Francis, Tarihin Sonu (The End Of History And The Lost Man), New York, 1992,
- FURUYA Keiji; "Chiang Kai - Shek His Life and Times", St. Joh's Univ, New York, 1981
- GARVER John W.; "The Chinese Communist Party and the Collapse of Soviet Communism" The China Quarterly, No. 133, March, 1993
- GILL Bates; "September 11 and Northeast Asia, Change and Uncertainty in Regional Security",
- GODWIN Paul H.B.; "From Continent to Periphery": PLA Doctrine, Strategy and Capabilities Towards 2000", The China Quarterly, No. 146, June 1996
- GÖĞÜŞ Zeynep. Tanrı Dağının Eteklerinden adlı makale, Sabah, 28 Nisan 1997
- GÖMEÇ Doç.Dr.Saadettin, Orkun Dergisi Aralık 2002
- HACISALİHOĞLU İ. Yaşar Yrd.Doç.Dr. Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2001

- HAMAŞİTA Takeşi, Okinawa'ya Giriş: Asya'yı Bağlayan Denizler Düzeni, Tokyo,2000
- Harp Ak. Askeri Bilimler Araştırma Mrk. Bşk.lığı Dış Basın Bülteni, Mart 2006
Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, "Türkiye - ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını", İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1994
- HUBERSKY L.; "Avrupa ve Asya-Pasifik Bölgesinde Güvenlik Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi", Avrasya Etütleri, 1998, Sayı 14
- Jeopolitik Çin-ABD Ekseninde Kuzey Kore,Sayı 11, 2004
- KAMALOV İlyas, Doğu'nun NATO'su: Şanghay İşbirliği Örgütü, Ekim 2005
- KARACA R. Kutay; Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan Çift Kutuba, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.95-110.
- KARACA;R.Kutay "Çin'in Yeni Güvenlik Kavramı, Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye'nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Şubat 2004, Sayı 3
- KARACA R.Kutay, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yeni Güvenlik Kavramı, Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye'nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 3(Şubat 2004)
- KAYNAK Mahir, BOP ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler, Truva Yayınları, İstanbul, 2005, s.220.
- KIZILTEPE Celal, ŞENYUVA Coşkun, ERSÜ Naim, 21 nci Yüzyıla Girerken Dünya Düzeni, Ocak 2000, HAK Yayınları
- KİBAROĞLU Mustafa, "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", Avrasya Dosyası, Cilt: 6, Sayı 4
- KİSSİNGER Henry; Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001
- KONA Dr. Gamze GÜNGÖRMÜŞ, Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları, IQ Kültürsanat Yayıncılık 2003
- KONGAR Emre, Küreselleşme ve Terör, Remzi Kitapevi, Aralık 2001
- Kore White Book, Military Balance, Kore Kara Harp Akademisi, Aralık 2003
- KÖNİ Hasan, Prof.Dr. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında Uluslararası İlişkiler ve Sonuçları konulu makalesi.
- KUCHİNS Andrew, Çin-Rus Stratejik Ortaklığının Ortaya Çıkışı ve Avrasya Güvenliği,Çin-Rus ittifakının evrimi, Haziran 2002
- Kuzey Kore'nin Askeri Stratejisi, Dış Basın Bülteni, Sayı 284 2003
- KÜLEBİ Ali, TUSAM – Başkan Vekili, Çin'in Askeri Gücü, Mayıs 2005
- KÜLEBİ Ali, Tusam – Başkan vekili, Şanghay İşbirliği Örgütü güçleniyor, Mart 2006
- LEE Suna,"Güney Kore-ABD Serbest Ticaret Anlaşması, Çin ve Japonya'yı İşbirliğine Zorluyor", Nisan 2007
- LIEBERTHAL Kenneth; "Policy Making in China"; Leader, Structures and Processes", Princeton Univ. Press, Princeton, NJ, 1988;
- LIEBERTHAL Kenneth: "Governing China: From Revolutionn Through Reform", New York, 1995.
- LİU, Henry C K. "China and the US: The Lame Duck And The Greenhorn", Asia Times,26 June 2006.
- MAHBUBANI Kishore, "Asyalıların Kafası Çalışır mı? Doğu ve Batı Arasındaki Farkı Anlamak", İstanbul:Aykırı Yayınları, 2004
- MANSBACH Richard W., "The Meaning of 11 September and Emerging Postinternational World", Geopolitics, Sonbahar 2003, Cilt 8, Sayı:3

- MENON Rajan; "Rusya ve Çin Arasındaki Stratejik Yakınlaşma", Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, 2002
- Milli Güv.Akd., ABD,Çin ve Hindistan'la Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye,HAK Yayınları,2005
- NURANİYE Dr.Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Çin Stratejik Tercih Kavşağında, Ocak 2006
- NURANİYE,Dr.Hidayet Ekrem TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası,Bariş İçinde Kalkınma, Mart 2006
- NURANİYE Dr.Hidayet Ekrem, TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Düşmanlıktan Ortaklığa: Çin Hindistan İlişkileri, Temmuz 2006
- NURANİYE, Dr.Hidayet Ekrem TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rumsfeld'in İlk Çin Ziyareti, Ekim 2005
- NURANİYE, Dr.Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Asya'da Gerilim Tırmanıyor, Mayıs 2006
- NURANİYE Dr.Hidayet Ekrem,TUSAM Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Ejderha'yla Kucaklaşma: Çin-AB İlişkileri Kasım 2005
- NURANİYE Dr. Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Bakü-Tiflis- Ceyhan'ın Çin'e Etkileri, Eylül 2006
- NURANİYE Dr. Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Pekin'in Stratejik Tercihi, Haziran 2006
- NURANİYE Dr. Hidayet Ekrem; Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası, ASAM Yayınları,Ankara, 2003
- NURANİYE Dr.Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Rus-Çin Sınır Sorunu Çözülüyor, Nisan 2006
- NURANİYE Dr. Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 'Şanghay' Güç Kazanıyor, Kasım 2005
- NURANİYE Dr. Hidayet Ekrem, Uzak Doğu-Pasifik Araştırmaları Masası, Japonya İle Çin'in Moğolistan Mücadelesi, Ağustos 2006
- NYE Joseph S.; The Paradox of American Power, New York, Oxford University, 2002
- OĞAN Gökçen, Stratejik Analiz, Özbekistan-ABD Gerilimi Tırmanıyor, Eylül 2005
- OĞAN Gökçen, AB'nin Orta Asya'ya Bakışı ve Steinmeier'in Orta Asya Ziyareti, Ekim 2006
- OĞAN Gökçen, ASAM, Şanghay İşbirliği Örgütü Ekonomide AB, Güvenlikte NATO'yu Hedefliyor, Ekim 2005,
- OĞAN Gökçen (ASAM Orta Asya Uzmanı), , Stratejik Analiz,"Çin'in Orta Asya'da Nüfuzu Artıyor, Ekim 2005
- ÖĞÜTÇÜ Mehmet, Yükselen Asya, İmge Kitabevi, 1998, Ankara
- ÖĞÜTÇÜ Mehmet,Geleceğimiz Asya'da mı?
- ÖYMEN Onur, Geleceği Yakalamak, Türkiye'de ve Dünya'da Küreselleşme ve Devlet Reformu, İstanbul, 2000
- ÖYMEN Onur, Harp Akademileri Komutanlığında, NATO'nun Geleceği ve AGSK konulu Konferansı, 13 Mart 2002
- ÖZBEK Haydar, Türkiye-Özbekistan Dostluk Derneği Genel Sekreteri, Özbekistan: İleriye Doğru, Mayıs2006
- ÖZER Sükan, , Çin Tarihi-kurulması-gelişmesi Türkiye ve diğer devletlerle olan ilişkileri,İstanbul,2002

- ÖZNAL Erdoğan E.Korg. Değişen Dünya Dengeleri ve Türkiye'nin Jeostratejik Önemi, 1992
- PAMİR,A. Necdet, Türkiye'nin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu(Harp Akademileri), Kafkaslar ve hazar havzasındaki ülkelerin enerji kaynaklarının Türkiye'nin Enerji güvenliğine etkileri, İstanbul, Mart 2006
- PAMİR A.Necdet, HAK Sempozyum, HAK Yayınları, 2006
- PEHLİVANTÜRK Dr. Bahadır, Asya-Pasifik ve Çin, ASAM,Stratejik Öngörü 2006
- PEHLİVANTÜRK Dr. Bahadır,"Kuzey Kore Japonya'yı Silahlanmaya İtiyor",Temmuz 2006
- Problems of War and Strategy" Quotations from Chairman Mao Tse-Tung", Bantom Boks,New York, 1967
- PYE Lucien W.; "Deng Xiaoping and China's Political Culture", The China Quarterly, No.135, September, 1993
- RAHM Julie M. Rusya, Çin, Hindistan: Yeni Soğuk Savaş İçin Yeni Stratejik Üçgen, HAK Dış Basın Bülteni, Kasım 2002
- Rasyonalite", (Der.) Atilla Sandıklı, İlhan Güllü, Geleceğin Süper Gücü Çin, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005
- ROSS Edward; "Assistant for China, Office of the Assistant Secretary of Defense",International Security Affairs, January, 1986
- SANDIKLI Atilla, "Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği", Harp Akademileri Bülteni, Sayı 202, 2002.
- SANDIKLI Atilla,Küresel Strateji ve Uluslar arası Güvenlik,HAK Yayınları,2006
- SEZER Duygu Bazoğlu, "Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin Bulunduğu Coğrafyaya Katkıları ve Etkileri", Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? ,HAK Yayınları, 2002
- SHAMBAUGH David; "Çin-Amerikan Stratejik İlişkileri: Ortaklıktan Rekabete", Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Haz. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, Ankara, 2002
- SHAMBAUGH; David "China's Ambivalent Diplomacy", Far Eastern Economic Review,November 15, 2001.
- SHORROCK, Tim: "Why Southeast Asia is Turning From US to China", Asia Times,10 December 2005.
- SİSAV, Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, İstanbul Ağustos 2000
- SİSAV, Rusya Federasyonundaki Gelişmeler ve Türkiye, İstanbul 1995
- SOLTAN Elnur Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi, Rusya Araştırmaları Masası Bölümüne ait,"Rusya Süper Güç Şemsiyesi Altında Bölgesel Bir Büyük Güç", konulu makalesi 27 Temmuz 2002
- SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya-Ukrayna Araştırmaları Masası, Orta Asya'da 'Denge Oyunu', Nisan 2006
- SOMUNCUOĞLU Anar, Hazar Enerjisinde İşbirliği ve Rekabet, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Eylül 2006
- SOMUNCUOĞLU Anar, Rusya - Ukrayna Araştırmaları Masası, Asya Devlerinin Orta Asya İlgisi, Ekim 2006
- SÖNMEZOĞLU Faruk, "21. Yüzyılda Dünya Siyasetindeki Temel Gelişmeler, Eğilimler ve Sorunlar", HAK:Sempozyum Bildirileri, 07-08 Mart 2002.

- Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, yıl:4 sayı:7 şubat 2006
- Stratejik Analiz, Cilt:2, Sayı: 16, Ağustos 2003
- Stratejik Analiz, Ocak 2000
- Stratejik Analiz "Bölgeler ve Olaylar";, c.5, Sayı 57, (Ocak 2005)
- ŞAFAK Hasan, BOP, İsrail'in İmparatorluk Planı, Profil yayıncılık, İstanbul, Kasım 2006, s. 68-88.
- ŞEN Serdar, Ulusal Devletten Bölgesel Güç Oyunlarına, İstanbul, 2002
- ŞEN Cihangir Gürkan, "Rus-Çin-Türkistan İlişkilerinde Yeni Bir Dönem (mi?): Şangay Beşlisi", Stratejik Analiz, Cilt:1, Sayı:1, Mayıs 2002.
- TALBOTT Strobe; "From Prague to Baghdad: NATO at Risk", Foreign Affairs, Vol. LXXXI, Dec. 2006.
- TAŞÇI M.Ali , Esir Doğu Türkistan için, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları,İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1999.
- The Brookings Review, Vol. XX, No. 3, Summer, 2002.
- TONG Yan Xüe,"Gelecek On Yılda Çin'in Güvenlik Sorunları",
- TORUN Esmâ, Yard. Doç Dr., Genelkurmay Başkanlığı Yayınları Stratejik Araştırmalar Dergisi, Asya-Pasifik Bölgesindeki Çıkar Çatışmaları ve Türkiye'nin Güvenlik Boyutuna Yansımaları, yıl:4sayı:7 şubat 2006
- Xue XIANG - Luo YUAN; "Cold War Corpse: A Commentary on the U.S. Defense Department's Report on the PLA Military Strength", July 25, 2002. <http://news.xinhuanet.com/zonghe/2002>.
- Will Wo Lap Lam; "Jiang A Fears US Foothold in Central Asia" asia.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf
- WEGHAUPT Harald, Uzak ve Eski Komşumuz Çin, Yılmaz TEZKAN, Ülke Yayınları,2005
- VELİEV Cavid, Yakındoğu Araştırmaları Masası, Büyük Orta Asya Projesi, Mayıs 2006
- YAHUDA Michael; "Towards the End of Isolationism: China's Foreign Policy After Mao", 1983
- YILDIZ Yavuz Gökalg; Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, İstanbul, Der Yayınları, 2001
- YILMAZ Sait., ABD İle Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık, Silâhlı Kuvvetler Dergisi, Sayı:371, Ocak/2002
- ZORLU Kürşad, Aygazete, Türkiye bu birliğe neden katılmalı?, Ocak 2006